

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТЬОГО ОКРУГУ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

монографія

УДК 37.014.552(477-28-22)

ISBN 978-966-644-431-1

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту педагогіки НАПН України
(Протокол № 8 від 20 жовтня 2014 року).

Науковий редактор: **Віра Василівна Мелешко**, кандидат педагогічних наук,
доцент, старший науковий співробітник.

Рецензенти:

Олександра Яківна Савченко, дійсний член НАПН України, доктор
педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник

Оксана Яківна Мариновська, доктор пед. наук, професор, завідувач
кафедри менеджменту та освітніх інновацій Івано-Франківського обласного
інституту післядипломної педагогічної освіти

Ольга Анатоліївна Комар доктор пед. наук, професор, завідувач кафедри
фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі Уманського
державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Мелешко В.В., Мельник Ю.С., Лопухівська А.В., Шевчук Л.М. та ін.

*Функціонування освітнього округу в сільській місцевості: теорія і практика :
монографія. - К. : Педагогічна думка, 2015. - 388 с.*

У монографії розкрито методологічні засади функціонування освітнього округу як відкритої педагогічної системи, поглиблено теорію моделювання освітнього округу, що ґрунтується на принципах інтеграції та взаємодії. У представлених матеріалах розкрито тенденції функціонування освітніх округів у мережі закладів загальної середньої освіти, визначено методологічні підходи до моделювання нових структур та представлено компонентний аналіз моделі освітнього округу, включаючи організаційний, управлінський, дидактичний, методичний, ціннісний та ін.; розроблено програму реалізації моделі освітнього округу та інші методичні матеріали для практичного використання. Представлено детальний опис варіативних моделей освітніх округів, що упроваджені в педагогічну практику та представлено відповідні результати, що підтверджують їх ефективність.

Наукові теоретичні напрацювання, прикладні розробки, що викладені в монографії адресовані науковцям, керівникам відділів (управлінь) освіти, директорам загальноосвітніх навчальних закладів, практичним педагогам у здійсненні пошуку нових ідей, розробленні теорій, конструюванні моделей і програм спрямованих на поліпшення умов функціонування освітніх округів, закладів загальної середньої освіти у сільській місцевості та їх подальшого розвитку.

ISBN 978-966-644-431-1

УДК 37.014.552(477-28-22)

© Інститут педагогіки НАПН України.

© Мелешко В.В.

© Педагогічна думка.

Зміст

Вступ	5
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади функціонування педагогічних систем	
1.1. Теоретичний аналіз проблеми функціонування педагогічних систем	8
1.2. Сутність поняття «педагогічні умови» функціонування систем.	16
1.3. Принципи інтеграції та взаємодії у функціонуванні педагогічної системи.	21
<i>Література.</i>	30
Розділ 2. Тенденції та методологічні основи функціонування освітнього округу у мережі закладів загальної середньої освіти сільської місцевості	
2.1. Тенденції модернізації мережі закладів загальної середньої освіти у сільській місцевості.	39
2.2. Провідні чинники впливу на функціонування освітніх закладів у сільській місцевості.	46
2.3. Соціокультурна складова у функціонуванні сільської школи	54
2.4. Функціонування освітніх округів у системі загальної середньої освіти сільської місцевості.	70
2.5. Закономірності та принципи формування змістового компоненту, що реалізується в освітньому окрузі.	
2.5.1. Методологічні основи формування змісту курсів за вибором з фізики в умовах освітнього округу.	79
2.5.2. Тенденції оновлення змісту початкової освіти та його реалізація в умовах освітнього округу	94
<i>Література.</i>	108
Розділ 3. Компонентний аналіз моделі освітнього округу у сільській місцевості	
3.1. Моделювання освітнього округу на принципах інтеграції та педагогічної взаємодії	112
3.2. Концептуальні основи моделі освітнього округу.	119
3.3. Управлінський компонент моделі освітнього округу.	126
3.4. Дидактичний компонент моделі освітнього округу	
3.4.1. Зміст природничо-математичного циклу, що реалізується в умовах освітнього округу	137
3.4.2. Реалізація варіативного компоненту навчального плану у початковій школі як структурному підрозділі освітнього округу	154

3.5. Компетентнісний підхід як основа розвитку комунікативних якостей суб'єктів освітнього округу.....	169
3.6. Процес взаємодії дошкільної та початкової освіти в умовах освітнього округу.....	186
Література	192
Розділ 4. Методичний супровід упровадження моделі освітнього округу	
4.1. Проектування цільової програми реалізації моделі освітнього округу.....	198
4.2. Цільова програма реалізації моделі Раківчицького освітнього округу.....	205
4.3. Методика формування комунікативних якостей учнів основної школи в умовах освітнього округу.....	219
4.4. Організація методичної роботи з вчителями освітнього округу сільської місцевості.....	235
4.5. Методика розв'язування задач прикладного змісту з фізики в навчально-виховному середовищі освітнього округу.....	243
4.6. Методика самостійної роботи над текстом учнів початкової школи та її використання в умовах освітнього округу.....	264
4.7. Форми та зміст взаємодії дошкільного навчального закладу з початковою школою в умовах освітнього округу.....	276
Література	289
Розділ 5. Варіативні моделі освітніх округів та результати експериментального упровадження їх у педагогічну практику	
5. Експериментальне впровадження моделей освітніх округів у педагогічну практику.....	
5.1. Модель Манявського освітнього округу.....	292
5.2. Модель навчально-виховного об'єднання «Чернелицький освітній округ».....	313
5.3. Модель освітньо-культурного об'єднання «Підмихайлівський освітній округ».....	330
5.4. Результати впровадження моделі Раківчицького освітнього округу.....	361
Висновки	381
Рекомендована література	382
Додатки	383

ВСТУП

Модернізація регіональної систем освіти в сучасних умовах вимагає інноваційних підходів до формування ефективних структур, що входять до складу районної мережі закладів загальної середньої освіти. Загальноосвітні навчальні заклади, взаємодіючи з іншими соціальними інститутами, освітніми закладами, створюють у цій системі цілісне внутрішнє й зовнішнє освітнє середовище – освітній округ, що розвивається на основі принципів взаємодії, інтеграції та соціального партнерства.

Освітній округ як цілісна педагогічна система у мережі закладів загальної середньої освіти, функціонує на засадах взаємодії, посилюючи зв'язки між школами різних типів, в тому числі й закладами соціально-культурного призначення з метою всебічного задоволення освітніх потреб місцевого населення як споживачів освіти.

Широке використання можливостей інфраструктури закладів та установ різного підпорядкування, посилює відповідальність органів місцевого самоврядування, педагогічних колективів, місцеве співтовариство за результати співпраці, за мобілізацію спільних зусиль спрямованих на ефективне використання матеріальних, інтелектуальних, фінансових ресурсів для розвитку освіти у сільських регіонах, формуючи педагогічно доцільну освітню систему.

У цьому контексті набуває актуальності категорія й принцип інтеграції та взаємодії в освіті, що розглядаються у наукових публікаціях багатьох науковців. Аналіз теоретичних джерел й дисертаційних досліджень доводить, що проблема формування єдиної, цілісної педагогічної системи розглядається на різних рівнях, як на державному, так й на регіональному.

Наукові дослідження у контексті розвитку освітньої системи значною мірою впливає на соціально-економічний контекст адміністративної території, що значною мірою залежить від впливів різного характеру: демографічного, культурологічного, етнографічного, що розглядаються у тісному взаємозв'язку. У багатьох працях вчених освіта розглядається як засіб розвитку регіону й визнається пріоритетною у розвитку місцевого співтовариства. Функціонування та розвиток нових структур у районній освітній мережі відбувається шляхом взаємодії закладів освіти між собою та іншими установами сфери життєдіяльності села чи району. Це означає, що освітній округ на відміну від автономного окремого закладу, розширює сферу взаємодії з різними типами закладів, як і функціонує як педагогічна система, і як частина соціокультурної сфери, що сприяє підвищенню якості освіти у сільській місцевості.

Таким чином, освітній округ виступає як компонент мережі закладів загальної середньої освіти і функціонує у тісному контакті з місцевим соціумом й набуває статусу освітнього об'єднання, спрямовуючи свою діяльність на розширення освітнього простору та поліпшення умов для навчання, виховання і розвитку дітей, що проживають у сільській місцевості.

До проблеми формування освітнього округу, що функціонує на засадах інтеграції та взаємодії в адміністративному районі, задовольняючи освітні інтереси сільських громад у своїх дослідженнях звертаються такі дослідники як: В. Г. Бочарова, М. Гур'янова, Л. Н. Федянська, Н. І. Шиян, І. Г. Осадчий та ін., проте вони не розглядають проблем реалізації принципів взаємодії та інтеграції як системоутворювального фактора, у їхніх дослідженнях не повною мірою обґрунтовано умови функціонування освітніх округів.

Для нашого дослідження вагомими були наукові висновки узагальнені Ю. В. Громико, Л. М. Калініною, Н. Є. Касаткіним, О. Є. Лебедевим, В. В. Фляків, В. І. Слободчиковим, І. Г. Осадчим та іншими, які доводять, що розвиток місцевої (регіональної) системи освіти забезпечується завдяки інноваційної діяльності та врахування регіонального компоненту в її функціонуванні.

Висновки зазначених вчених набували методологічного значення у моделюванні освітніх округів у сільській місцевості, що відображено у підготовленій авторами монографії, де розкрито сутність організаційних та педагогічних умов функціонування освітнього округу як педагогічної системи.

Колективна монографія охоплює п'ять розділів, що структуруються за логікою дослідження локальних тем науковців. Зокрема в змісті книги подано обґрунтування теоретико-методологічних засад функціонування педагогічних систем, що розкривають теорію функціонування педагогічних систем, сутність поняття «педагогічні умови», охарактеризовано провідні принципи інтеграції та взаємодії, що забезпечують функціонування педагогічної системи.

Окремий розділ присвячений аналізу стану та особливостей функціонування освітніх округів у мережі сільських загальноосвітніх навчальних закладів, розкрито тенденції модернізації мережі закладів загальної середньої освіти у сільській місцевості, описано функції освітніх округів, визначено роль цього утворення в реалізації профільного навчання, описано закономірності та принципи формування змістового компоненту у освітньому окрузі. В параграфах розкрито особливості соціокультурного середовища освітнього округу та проблеми взаємодії початкової школи із закладами дошкільної освіти, що входять до складу освітнього округу.

В монографії відображено компонентний аналіз умов функціонування освітнього округу у сільській місцевості, обґрунтовано процес моделювання, управлінський та дидактичний компоненти моделі, систему формування та розвитку комунікативних якостей учнів основної школи як суб'єкта освітнього округу, подано опис прогностичної моделі освітнього округу та структурно-функціональної моделі управління цим утворенням. Зміст книги охоплює розділ, в якому вміщено методичний супровід упровадження моделі освітнього округу у педагогічну практику.

В монографії представлено варіативні моделі освітніх округів різних за структурою, цільовим вектором та змістовим наповненням, подано їх детальний опис, розроблено матеріали прикладного характеру підготовлені у формі цільової програми, прогностичної моделі, навчальних програм, методичних рекомендацій та ін..

Сподіваємося, що наукові теоретичні напрацювання, прикладні розробки та досвід упровадження варіативних моделей освітніх округів, що викладені в монографії допоможуть науковцям, керівникам відділів (управлінь) освіти, директорам загальноосвітніх навчальних закладів, практичним педагогам у здійсненні пошуку нових ідей, розробленні педагогічних теорій, конструюванні моделей і програм, що передбачають обґрунтування умов розвитку педагогічних систем освітніх закладів, в тому числі сільської місцевості.

І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ СИСТЕМ

1.1. Теоретичний аналіз проблеми функціонування педагогічних систем

Процес модернізації освітніх систем, що здійснюється на різних рівнях, визначається характером розвитку економічних відносин та суспільних вимог до якості освіти. Водночас необхідно враховувати ті досягнення й упущення, які виникають у функціонуванні регіональних освітніх систем, передбачити шляхи їх розвитку для досягнення освітніх інтересів та потреб суспільства різних територій. При цьому важливо виявити ті чинники, факти, події, тенденції, взаємозв'язки й взаємозумовленості, що інтерпретують їхню значущість з погляду функціонування освітньої системи, її властивостей, що впливають на розвиток єдиного освітнього простору, як умови інтеграції педагогічних систем.

Досліджуючи феномен функціонування педагогічної системи, звернемося до причин та чинників її оновлення та змін. За висновками та твердженнями В.Г Кременя модернізація педагогічних систем пов'язана з: процесами інтеграції освіти у європейський та світовий простір, посиленням особистісного виміру в педагогіці, процесів переорієнтації з інформаційного на проблемно-діяльнісний тип освіти, що обумовлює необхідність упровадження нових підходів до розвитку педагогічних систем, створення єдиної комплексної системи освіти та її адаптації до нових соціально-економічних умов. Як зазначає автор, в освітянському просторі помітні спроби пошуку нового сенсу педагогічної діяльності, яка ґрунтується на нових засадах, адже стара система норм та стандартів вже не відповідає сучасним реаліям, а нова ще тільки формується. [55, с 20-25].

Увага вчених заочною мірою зосереджена на методологічних концептах їх функціонування педагогічних систем, які стають переобтяженими певними умовностями, їх все складніше використовувати у практичній діяльності, оскільки ці системи або їх частини перебувають у неурівноваженому стані [89, с. 53].

Дослідники з'ясовують також причини гальмування інноваційних перетворень в освіті, зокрема тих, що пов'язані з недостатнім рівнем осмислення реальних педагогічних проблем, які супроводжують процес модернізації педагогічних систем. Вітчизняними вченими здійснено систематизацію причин, що гальмують розвиток педагогічних систем, зокрема О.Я. Мариновська називає наступні:

- по-перше, більшість проблем, які намагаються вирішити вчителі шляхом упровадження інновацій є складними і до кінця не з'ясованими.
- по-друге, інновації упроваджуються, але проблеми не завжди вирішуються. Більшість педагогів обирають нововведення, орієнтуючись на

масовий характер їх поширення, не враховують їх технологічну сумісність щодо вирішення конкретних проблем практики.

- по-третє, ученими виявляються нові проблеми, факти, суперечності у педагогічній діяльності, що потребують розроблення та обґрунтування нових підходів щодо їх вирішення. [68, с 22].

Кожна система складається з окремих елементів – сукупності об'єктів, які мають певні властивості і реалізують у системі певний закон функціонування, внутрішня структура яких не розглядається [2, с. 32].

У педагогічних джерелах знаходимо твердження авторів, які вважають синонімами терміни «елемент» і «компонент», вважаючи їх як «частину цілого». Педагогічна система як цілісне динамічне явище являє собою взаємозв'язок компонентів, що забезпечують її функціонування: цілі, зміст, організація, форми і методи, джерела [54, с. 30].

Інноваційна педагогічна система частіше представлена різноманітністю структур, їх типів, синтезування яких «дає змогу побачити всю складність інноваційного процесу та пов'язаних із його впровадженням завдань і спрогнозувавши ймовірні проблеми, уникнути їх» [25, с. 49]

Системи розрізняють за природою їх функціонування. Основою соціальних систем є сукупність елементів і зв'язків між ними, які володіють певною цінністю, до складу яких входять компоненти (елементи) – люди чи спільноти. Складником, частиною соціальної системи є освітня, що передбачає об'єднання компонентів, які характеризуються стійкістю до змін, певним консерватизмом.

Освітні системи функціонують та розвиваються для досягнення освітніх завдань: навчання, виховання та розвитку. Вони належать до цілеспрямованих систем, або, систем управління: [2, с.10]

Педагогічна система, як складова соціальної системи з компонентом управління, виконує освітні функції забезпечуючи умови для здобуття освіти як результату освітньої діяльності.

Перш за все системний підхід, як традиційний, розглядається у функціонуванні педагогічних систем багатьма вченими, проте в значній частині досліджень цей підхід поєднується з іншими, зокрема синергетичним (О Попова, В.Лутай, В Андрущенко, І.Осадчий, Л.Калініна).

Синергетика як теорія самоорганізації відкритих систем сприяє розумінню інноваційних процесів як послідовності деструктивних й креативних фаз розвитку складних систем, що обумовлюють їх появу, функціонування, розвиток і руйнування [63, с. 48]. Ідеї синергетичного підходу широко застосовуються у педагогіці, передбачаючи моделювання, прогнозування розвитку освітніх систем, управління педагогічними процесами в умовах невизначеності та ін.

Поєднання системного підходу із синергетичним збагачують й доповнюють один одного. За твердженням В.В. Василькової, якщо системний підхід акцентує увагу на питаннях цілісності системи, то синергетика головним чином пояснює еволюцію цієї цілісності, висновок що є важливим для нашого у дослідження, адже освітній округ є також системою з упорядкованими елементами, які залежать від самоорганізації і рівня взаємопроникнення підсистем.

Передусім слід вказати на те, що предметом дослідження синергетики є закони самоорганізації та еволюції неурівноважених відкритих систем. Предмет також «охоплює всі етапи побудови соціальної організації – її виникнення, розвиток, самовдосконалення й руйнування тобто весь цикл розвитку соціальних систем в аспекті їх структурного впорядкування» [11, с.158]. У соціальному контексті синергетика орієнтується не лише на вивчення конкретних синергетичних процесів самоорганізації, але і на ідеологію (і практику) співробітництва, на свідому спільну діяльність індивідів і соціальних груп, спрямованих на пошук універсального консенсусу, балансів позицій і інтересів [11, с. 158].

У синергетиці соціальні системи називаються відкритими, якщо вони взаємодіють з оточуючим середовищем. Ця властивість відкритих систем є важливою для моделювання освітнього округу як педагогічної системи з наявною сукупністю її компонентів. При цьому важливо отримати сукупність результатів, що передбачені спільною метою, а не лише орієнтуватися на загальний результат.

Цілісність системи підтримується, формується у процесі самоорганізації, що трактується як процес довільного виникнення у відкритих системах нових структур, які є більш складними, у порівнянні з попереднім їх станом. Цей процес відбувається шляхом перетворення енергії внутрішнього і зовнішнього простору системи на енергію вищої якості. Причому здатність до самозародження й саморозвитку реалізується не скільки шляхом притоку енергії, інформації та речовин зовні, а просторі системи [89, с.19].

Функціонування системи вчені розрізняють за будовою чи структурою при цьому елементом системи називають окрему частину, як її складову, розглядаючи її як цілісну та неподільну. Проте цілісність елементу системи вважається умовним, що функціонує у певних конкретних умовах і залежить від цих умов.

В педагогічних джерелах система розглядається як сукупність елементів, що знаходяться у взаємозв'язках один із одним, створюючи певну цілісність, єдність [144].

Між елементами педагогічної системи існують певні зв'язки, а взаємозалежності і взаємообумовленості. Поняття «зв'язок» характеризує цілісність, що формується у залежності від багатьох чинників та властивостей системи.

Педагогічна система функціонує з певною метою, дослідження якої і є її бажаним результатом, майбутнім станом. При цьому структурою системи вчені називають сукупність необхідних і достатніх для досягнення цілей зв'язків, що функціонують між її компонентами.

Серед багатьох видів соціальних систем виділяють, освітні, педагогічні системи. За своїми характеристиками педагогічні системи мають реальний (за походженням), соціальний (за субстанціональною ознакою), складний (за рівнем складності), відкритий (за характером взаємодії із зовнішнім середовищем), динамічний (за ознакою мінливості), імовірнісний (за способом детермінації), цілеспрямований (за наявністю цілей), самокерований (за ознакою керованості) характер. За умови цілеспрямованості й динамічності

педагогічні системи мають розвивальні властивості, що проявляється в їхній постійній мінливості. Педагогічні системи є відкритими, тому що між ними й навколишньою дійсністю відбуваються інформаційні процеси [124, с.9].

У процесі розвитку їх взаємодій системи з зовнішнім середовищем відбувається зміна її властивостей, існує поява іншої структури. Простежити впливи взаємодії систем, вплинути на їх конфігурацію, визначену сукупність елементів та їх розвиток і є одним із завдань нашого дослідження, а також відстежити зміни у параметрах нових структур системи, внаслідок впливу зовнішніх і внутрішніх чинників.

Важливим чинником якісних змін у педагогічній системі є об'єктивні як зовнішні впливи, так і внутрішні процеси. Проте сам процес творення нового може відбуватися лише за законами, зумовленими властивостями самого об'єкта. Тому доцільно визначити такі ознаки розвитку, як незворотність, спрямованість, закономірність змін, у результаті чого «виникає нова якість, стан об'єкта – його складу і структури» [130, с.1108].

Для нашого дослідження важливою проблемою є розкриття сутності об'єднання простих структур у більш складні. Як зазначає Є.І. Князева, синтез простих еволюційних структур в одну складну структуру відбувається через встановлення спільного темпу їх еволюції. Структури потрапляють в один темпосвіт, починають розвиватися з однаковою швидкістю [43, с.170].

Проте не можемо гарантувати, що на практиці уже на першому етапі взаємодії закладів освіти як підсистеми освітнього округу вони будуть розвиватися на однаковому рівні, оскільки володіють автономністю у межах певного часу та функціональними параметрами.

Слід зазначити, що в наукових педагогічних джерелах не сформульовано чіткого поняття «педагогічна система», не подано уніфікованого визначення її структури й функцій, що стало підґрунтям для розгляду терміну «педагогічна система» в різних контекстах і формулюваннях.

Педагогічна система, на думку Ф.Ф. Корольова, належить до складних систем, у цьому зв'язку автор визначає властиві їй ознаки, до яких належить цілісність, що проявляється в тому, що її частини, компоненти підпорядковані загальній системній меті, і її взаємозв'язку із зовнішнім середовищем [50, с.53].

Загалом поняття «педагогічна система» означає сукупність ознак, певним чином упорядкованих, із наявністю численних взаємозалежних елементів, об'єднаних загальною метою функціонування, що у взаємодії із середовищем створюють цілісне явище. Як штучна, спеціально створена у відповідності до об'єктивних законів розвитку суспільства, організована педагогічна система перебуває під постійним «контролем» суспільства, тобто тієї ж соціальної системи, частиною якої вона є.

Зміни педагогічної системи, її перебудова й адаптація залежить від того, на які елементи в цей момент спрямований вплив: на удосконалення навчально-виховного процесу, зміцнення матеріально-технічної бази, удосконалення умов навчання та виховання та ін.. Причини багатьох невдалих спроб впливати на функціонування та розвиток педагогічної системи криються в несистемному, необґрунтованому перетворенні (зміні, удосконаленні) її елементів.

Потреба в змінах стимулює пошуки нових шляхів вирішення тих чи інших проблем, що назріли в існуючій системі. «Нам усім належить усвідомити, що динамізм об'єктивно зумовлює змінність, як надзвичайно важливу рису способу життя людини ХХІ ст. Звідси – потреба формувати особистість, здатну до сприйняття і творення змін налаштовану на сприйняття зміни як природної норми, а застій незмінність, застиглість вважати прикритим винятком. У наш час стабільно успішним та ефективним суспільство, як і окрема людина, можуть бути, лише перебуваючи у постійних змінах а значить – у динамічному розвитку», зазначає В.Г. Кремень [56, с. 6-16].

Вчені зазначають, що уворення нового в педагогічних системах протікають нелінійно і характеризується варіативністю вибору траєкторії розвитку системи після проходження точки біфуркації. Інноваційні перетворення в системі, що перебуває у стані нерівноваги у певні проміжки часу, є характерними для всіх явищ соціокультурної дійсності.

За визначенням В.П. Беспалько «система – це будь-який процес, що відбувається в певних умовах, у сукупності із цими умовами. Системи, у яких відбувається перебіг педагогічних процесів, визначаються як педагогічні системи, що володіють певними елементами або об'єктами і їхніми взаємозв'язками або структурами й функціями. Педагогічна система, як і будь-яка інша система, має свою структуру і як соціальна система одержує замовлення (мету), якою вона керується у своїй діяльності.[7].

Різні підходи до визначення поняття «педагогічна система» можна об'єднати у дві групи. У першій групі визначень вона розглядається як суттєва ознака, що вказує на цілісність (В.П. Беспалько, Ю.А. Конаржевский, П.І. Третьяков, Т.І. Шамова), у другій групі – система розглядається як «сукупність елементів з їхньою взаємодією».

Серед соціальних систем певне місце відведено педагогічним системам, які мають здатність розвиватися чи тією чи іншою мірою за певних умов. Педагогіка як наука вивчає, теоретично обґрунтовує побудову педагогічних систем, їх закономірності, принципи, умови функціонування для подальшого розвитку.

Аналізуючи теоретичну базу у контексті зазначеної проблеми, можна стверджувати про відсутність уніфікованого визначення поняття «педагогічна система», оскільки по-різному формулюються закони, закономірності функціонування педагогічних систем, що свідчить про різні сформульовані наукові визначення (дефініції) та різні підходи до визначання сутності явищ і суб'єктивізм авторів.

Категорія «педагогічна система» її модифікації («освітня система», «виховна система», «освітньо-виховна система» – одна з основних у понятійному апараті педагогіки.

У контексті нашого дослідження найбільш лаконічно «педагогічна система» сформульована дослідником Л.Ф. Спіріним, який розглядає педагогічну систему як усяке об'єднання людей, у якому ставляться педагогічні цілі й вирішуються педагогічні завдання [131].

Іншими авторами «педагогічна система» розглядається як об'єднання людей, де їхня діяльність (пізнавальна, навчальна, трудова, моральна,

суспільно-політична, художньо-естетична, природоохоронна, ігрова та ін.) є джерелом педагогічних цілей і засобом її досягнення одночасно.

Педагогічна система іншими авторами розглядається як один з видів складної соціальної динамічної системи управління, до складу якої входять дев'ять інваріантних компонентів: мета системи; керуюча підсистема (педагог); керована підсистема (вихованець); взаємодії й взаємини цих підсистем; зміст діяльності системи; засоби, що забезпечують роботу системи; організаційна форма системи; методи роботи системи; продукти роботи системи [128].

Будь-яка педагогічна система є полісистемою, тому що до її складу входять люди, а кожна людина - система з підсистемами фізіологічного, психологічного й соціального характеру. Розуміння полісистеми полегшує виявлення законів педагогічної системи, пояснення її сутності й умов функціонування. Педагогічна система є багаторівнева полісистема, у якій складові її елементи впорядковані й зберігають властивість цілісності. Функціонування різнобічних зв'язків полісистеми сприяють взаємодії різних структур, тенденцій і процесів.

У педагогічній системі, як і іншій соціальній завжди наявні протиріччя між соціально-педагогічними потребами суспільства й можливостями їхнього задоволення; протиріччя між функціями системи й різноманітними потребами споживачів. В еволюції педагогічних систем завжди лежать суперечності, розв'язання яких формує тенденції та шляхи їх розвитку.

Педагогічна система як штучна, спеціально організована перебуває під постійним «контролем» суспільства, тобто тієї соціальної системи, частиною якої вона є. Взаємодія відбувається у напрямку метазв'язку (для педагогічної системи) не суцільним потоком, а вибірково (окремими частинами, властивостями), тому зміни педагогічної системи, її перебудова й адаптація залежить від того, на які елементи в цей момент спрямований вплив: (на зміцнення ресурсної бази, удосконалення технологій управління, умов здійснення освітнього процесу та ін.) Саме цей механізм розкриває природу взаємодії компонентів педагогічної системи, є своєрідним орієнтиром для розкриття умов функціонування цієї системи.

Багато відомих учених присвятили свої праці системному підходу, у яких із різним ступенем повноти розглядається таке явище, як педагогічна система. Різні автори подають наступні формулювання поняття «система», зокрема :

- сукупність взаємозалежних компонентів, що становлять певне ціле у своїй будові й функціонуванні (С.Архангельський);
- певна спільність елементів, що функціонують по внутрішньо властивим їй цілям (Ю.К. Бабанський);
- виокремлене на основі певних ознак упорядкована безліч взаємозалежних елементів, об'єднаних загальною метою функціонування і єдністю управління, взаємодії із середовищем як цілісна єдність (Т.Ільїна).

Як педагогічна система розглядається й навчальний процес, засоби, методи, організаційні форми навчання та ін.

Суспільство, формуючи замовлення на якісну освіту, будує й відповідну педагогічну систему, як найбільш придатну ефективну, доцільну в сучасних умовах, а її підсистеми виконують освітні функції, забезпечуючи сприятливі умови для реалізації нових завдань, що визначені нормативними актами про освіту.

Педагогічна система, що функціонує як сукупність підсистем, має ознаки соціальних інституцій, що виконують освітньо-виховні функції, утворюючи цілісну систему. Провідною підсистемою у загальній системі освіти є загальноосвітні навчальні заклади. Для ефективного функціонування педагогічних систем з метою виховання молодого покоління, суспільство використовує різні способи їх поєднання та взаємодії, що формуються як шкільні об'єднання, навчально-виховні комплекси, освітні округи та ін.

Види педагогічних систем розрізняються не лише за своїми сутнісними характеристиками, але винятково їхніми функціями та призначенням, особливостями організації й функціонування. Так, у цілісній педагогічній системі освітнього округу функціонують підсистеми, що представляють об'єднання різних типів загальноосвітніх навчальних закладів, установ культури та іншого підпорядкування.

Педагогічна система функціонує відносно самостійно, проте виокремлюються її компоненти, які у своєму діалектичному взаємозв'язку слугують дієвим засобом досягнення спільної мети. Структурні компоненти не існують самі по собі, вони інтегровані в діяльність суб'єктів педагогічної системи, забезпечують досягнення освітніх цілей шляхом активізації функціональних компонентів цієї системи. В основі функціональних компонентів лежать стійкі базові зв'язки, що виникають у процесі діяльності суб'єктів.

Функціональні (управлінські) компоненти педагогічної системи: педагогічний аналіз, цілепокладання, планування, організація, контроль, регулювання й коригування відбивають процес у динаміці, зміні, визначаючи логічність розвитку педагогічної системи та її удосконалення.

Для нашого дослідження важливо акцентувати увагу на законах функціонування педагогічних систем, до яких належить закон відкритості, цілісності, оскільки система не може бути ізольованою від інформаційного обміну, практичних зв'язків з навколишнім мікро- і макросередовищем, від яких залежить якість цієї системи.

Інший закон, за яким функціонує педагогічна система це – закон самозбереження, що розглядається як система, що прагне розв'язати існуючі внутрішні й зовнішні суперечності, щоб уникнути розпаду й зберегти свою цілісність.

Закон поліфункціональності вказує на те, що система функціонує у вертикальній і горизонтальній площині. Вертикальне поле функціонування педагогічної системи – це багатоаспектна ознака, що проявляється у організаційних формах, засобах, методах і прийомах вирішення освітніх завдань, які розв'язуються шляхом оновлення на кожному новому циклі розвитку.

Горизонтальна поліфункціональність розглядається, як розширення освітнього середовища, оновлення змісту освітнього процесу, що відбувається в структурній єдності та складових педагогічної системи.

Закон повного циклу у функціонуванні педагогічної системи передбачає досягнення мети тільки за умов розв'язання завдань, що реалізуються впродовж повного управлінського циклу (діагностика, цілепокладання, планування, організація, прийняття рішень, коригування та ін.).

Функціонування педагогічної системи відбувається за законом гомеостазу: система повертається до стійкого режиму функціонування, до стабільності своїх властивостей, переборюючи ризики, збурювання, емоційні підйоми й спади (закон маятника).

Закон обмежених функціональних можливостей також характерний для новостворених систем. При цьому система не сприймає, ліквідує саме ті функції, які за різних обставин чи причин не можуть бути реалізовані в існуючих умовах. Зазначений закон свідчить про наявність характерних функціональних меж систем, поза якими вона не може продуктивно функціонувати, що також важливо враховувати під час оновлення чи модернізації системи.

Педагогічні системи завжди варіативні, оригінальні, виняткові й відображають регіональні особливості, а тому неповторні.

Види педагогічних систем розрізняються за призначенням, з врахуванням особливостей їх організації та умов функціонування. Так, у освітньому окрузі педагогічна система набуває різних варіантів, що залежить від її мети, завдань та складу підсистем.

Варіанти педагогічної системи освітнього округу залежать від різних причин: ресурсного потенціалу закладів, що входять до його складу, зокрема вони стають ефективними тоді, коли суб'єктами цього об'єднання є потужні навчальні заклади, опорні школи, ресурсні центри, гімназії та ін..

Варіативність педагогічних систем освітніх округів можуть бути пов'язані із наявністю в їх структурі закладів системи професійної освіти чи позашкільної освіти, що надають додаткову освіту: музичні, спортивні школи, станції юних натуралістів, техніків, туристів та інше, як компоненти інших педагогічних систем.

Аналізуючи теоретичну базу у контексті зазначеної проблеми, можна стверджувати про відсутність уніфікованого визначення поняття "педагогічна система", оскільки по-різному формулюються закони, закономірності функціонування педагогічних систем, що свідчить про різні сформульовані наукові визначення (дефініції) та наявність варіативних підходів до визначання сутності явищ і певний суб'єктивізм авторів.

Аналізуючи визначення педагогічної системи, як сукупності та об'єднання компонентів, їх взаємодії залежить стан функціонування системи та її розвиток що відбувається відповідно до нормативних документів та регламентів. Нормативний компонент забезпечує системність функціонування, прогнозованість розвитку системи, в тому числі й консервативної. За визначенням О. Остапчук «...консервативні системи співпрацюють переважно із зовнішнім світом, а свій внутрішній використовують як сховище усталених умов, станів. структур», зазначає автор. [71, с. 3-6].

Педагогічна система освітніх округів також має властивість змінюватися і характеризується ознаками варіативності, оригінальності, що спричинені регіональними чинниками, які у свою чергу позначаються на особливостях змісту, структури, форм освітнього процесу та способів взаємодії з оточуючим середовищем.

1.2. Сутність поняття «педагогічні умови» функціонування освітніх систем

Сучасні педагогічні дослідження пов'язані з проблемами функціонування педагогічних систем та їх розвитку свідчать, що значна частина науковців свій інтерес спрямовують свою увагу на виявлення, обґрунтування і перевірку педагогічних умов, що забезпечують позитивні результати освітнього процесу.

Педагогічні умови функціонування педагогічної системи дослідники розглядають як стійкі обставини, що визначають її позитивний стан і подальший розвиток. На процесі функціонування педагогічної системи позначаються дві групи умов - загальні й специфічні. До загальних умов належать соціальні, економічні, культурні, демографічні, географічні та ін. Серед специфічних умов можна виокремити особливості соціального стану учнів, місце знаходження навчального закладу (міська або сільська); ресурсні можливості навчального закладу, якість кадрового потенціалу, можливості освітнього середовища та ін.

До вагомих чинників впливу на стан функціонування педагогічної системи загальноосвітнього навчального закладу відноситься характер мотивації суб'єктів освітнього процесу, рівень організаційної культури та ін.

Для виявлення та обґрунтування умов функціонування освітнього округу як педагогічної системи, проаналізуємо основні ознаки поняття «умови» як феномена, що характеризується за різними критеріями.

У наукових джерелах «умова» розглядається як :

- обставина, від якої щось залежить;
- правила, установлені у певній сфері життя, діяльності, в тому числі педагогічній;
- середовище, в якому щось відбувається
- сукупністю причин, обставин певних об'єктів;
- виявлена сукупність чинників, що впливають на розвиток, виховання та навчання людини;
- сукупність впливів, що прискорюють процеси розвитку особистості, а також впливають на динаміку отримання кінцевих результатів. [78].

Визначаючи умови розвитку педагогічної системи вчені спираються на різні ознаки та виокремлюють певні групи умов. Зокрема Ю. К. Бабанський поділяє їх за сферою впливу та виокремлює дві групи умов функціонування педагогічної системи: зовнішні (природньо-географічні, суспільні, виробничі, культурні, середовищі) та внутрішні: навчально-матеріальні, навчально-гігієнічні, морально-психологічні, естетичні. [99].

За характером впливу умови поділяють на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні умови забезпечують функціонування педагогічної системи, включаючи нормативно-правову базу сфери освіти, засоби інформації та інше, що виступають у якості однієї із причин, що спонукає учасників освітнього процесу до адекватних проявів себе в ній.

Суб'єктивні умови, що впливають на функціонування і розвиток педагогічної системи, відображають потенціали суб'єктів педагогічної діяльності, рівень узгодженості їхніх дій, ступінь особистісної значущості, цільових пріоритетів і провідних освітніх задумів та ін. [37, с. 9]

Важливу роль у забезпеченні стабільного функціонування та розвитку освітнього закладу як педагогічної системи у сільській місцевості відіграють специфічні умови, що пов'язані з соціальним складом учнів, місцем знаходження закладу освіти, обладнанням навчально-виховного середовища, станом культурно-освітнього середовища та ін.. Зазначені умови відіграють важливу роль в формуванні освітнього середовища, позначаються на характері психологічної атмосфери в учнівському та педагогічному колективах, впливають на рівень педагогічної культури педагогів та ін..

Сукупність специфічних умов функціонування сільської школи пов'язаний з профілізацією старшої школи, потребами підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів та ін.. Слід зазначити, що рівень кваліфікації сільських вчителів у більшості регіонів нижчий ніж у місті, а вік наближається до пенсійного у багатьох школах. Водночас в останні роки спостерігається тенденція омолодження педагогічних кадрів в селі, підвищується показник професійного зростання вчителів.

Серед умов функціонування педагогічної системи можна виокремити такі, що впливають на упорядкованість її елементів, на структуру цієї системи, на ступінь взаємодії між компонентами, що орієнтовані на досягнення спільної мети.

Обґрунтування і постановка цілей на основі діагностики, прогнозування, планування цілісної педагогічної системи вимагає перетворень в компонентах чи сегментах цілісності, що також визначається як сукупність умов. Водночас діагностування як умова функціонування педагогічної системи забезпечує всі необхідні відомості про реальний стан можливостей суб'єктів освітнього процесу, про рівень їхніх потреб та інших важливих обставин.

На етапі прогнозування змін та результатів функціонування педагогічної системи враховуються ті умови, за яких ця система буде досконалішою ефективною чи окрема її підсистема.

Планування взаємодії суб'єктів освітнього округу як сукупності педагогічних підсистем має стати необхідним етапом, від якого залежить на скільки ці елементи будуть пов'язані між собою. Встановлений взаємозв'язок має слугувати засобом орієнтації на практичну реалізацію як спільних, так і часткових, одиничних цілей.

Умовою функціонування педагогічної системи розглядається процес управління, що охоплює процедури планування, прогнозування, моніторингу, які забезпечують системний взаємозв'язок між компонентами системи. Зворотній зв'язок є засобом для управлінського впливу на процес функціонування педагогічної системи, її компонентів, на підвищення результатів спільної співпраці вчителів, учнів, батьків як суб'єктів освітнього процесу, а також слугує раціональним джерелом інформації для популяризації досягнень та окреслення шляхів подальшого розвитку.

У визначенні напрямів розвитку педагогічної системи важливу роль відіграють просторові умови, у яких функціонує педагогічна система, так як її існування обумовлено особливостями регіонального характеру, ставленням громадськості до результатів освіти, конкретним педагогічним середовищем, рівнем кваліфікації кадрів, ступенем оснащення освітнього процесу (наявність кабінетів, інформаційних джерел, ресурсного забезпечення тощо).

Проблема педагогічних умов набуває особливої уваги дослідників, зокрема тих її характеристик, що пов'язані з педагогічною системою. У цьому аспекті здійснені дослідження науковців: Н.С.Побірченко, В.І Андреева, С.І Диніної, М. В. Зверевої, Б.В. Купріянова та ін.. Слід зазначити, що авторами термін «педагогічні умови» подано у різних трактуваннях, які обґрунтовані з різних позицій.

Зокрема, доводячи ефективність педагогічних умов вчені дотримуються тверджень про те, що педагогічні умови є сукупність певних заходів педагогічного впливу і можливостей матеріально- просторового середовища (О.Я Савченко, О.І Пометун, О.Я. Найн, Н.М. Яковлева).

Дослідник В.І Андреев вважає, що до педагогічних умов належать заходи, зміст, методи, (прийоми) і організаційні форми навчання і виховання [1]. Серед педагогічних умов автори вказують на сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів, засобів і матеріально-просторового середовища, спрямованих на вирішення поставлених завдань чи сукупність заходів (об'єктивних можливостей), що позитивно впливають на перебіг педагогічного процесу [73;161].

Інші науковці визначення педагогічних умов пов'язують їх з конструюванням педагогічної системи та її компонентами, що відображають сукупність внутрішніх (що забезпечують розвиток особистісного аспекту суб'єктів освітнього процесу) і зовнішніх (що сприяють реалізації процесуального аспекту системи) елементів, що забезпечують її ефективне функціонування і подальший розвиток [37].

Педагогічною умовою (за С.Н. Павловим) вважається сукупність об'єктивних можливостей навчання і виховання населення, організаційних форм і матеріальних можливостей, а також таких обставин взаємодії суб'єктів педагогічної системи, які є результатом цілеспрямованого, планомірного відбору, конструювання і застосування елементів змісту, методів, для досягнення мети педагогічної діяльності [96, с. 13]

З позиції М. В Зверевої педагогічними умовами вважається змістова характеристика одного із компонентів педагогічної системи, в якості якої виступає зміст, організаційні форми, засоби навчання, характер взаємодій між учнем і вчителем. [34].

У теоретичних джерелах виокремлена й позиція щодо визначення педагогічних умов, що передбачає планомірну системну діяльність, яка заснована на закономірностях, стійких зв'язках освітнього процесу, в якому забезпечуються можливості перевірки результатів науково-педагогічного дослідження [59, с. 101-104].

Необхідність врахування просторових умов, як складників середовища функціонування педагогічної системи, обумовлено реалізацією принципу єдності загального і одиничного як закономірностей розвитку будь-якої системи.

Окреслення та обґрунтування сукупності груп умов, що за своїми ознаками та характеристиками забезпечать ефективність та позитивний вплив на результати діяльності освітнього округу як педагогічної системи і є завданням нашого наукового дослідження.

Класифікуючи групи педагогічних умов на основі узагальнення результатів різних досліджень, можна зробити висновки, що в теорії і практиці розглядаються такі їх різновиди умов як: організаційно-педагогічні, психолого-педагогічні, дидактичні та ін. Для нас важливо з'ясувати сутність першої групи умов, до яких належать організаційно-педагогічні. Зазначений вид педагогічних умов розглядається як сукупність певних впливів, можливостей, що забезпечують підвищення якісних показників у функціонуванні педагогічної системи освітнього округу. Засобами моделювання обґрунтованих дій, системи заходів, способів організації цілісної педагогічної системи передбачено досягнення спільної мети педагогічної діяльності.

Обґрунтовуючи сукупність організаційно-педагогічних умов розвитку і функціонування освітнього округу, враховуємо не лише на сукупність певних можливостей, що сприяють ефективності розв'язання освітніх завдань, але й досвід та процес взаємодії із зовнішнім середовищем, закладами соціокультурної сфери, що мають безпосередній вплив на функціонування закладів освіти в сільській місцевості.

Вивчення сутності «поняття організаційно-педагогічні умови», що тлумачиться різними авторами, дозволило виокремити ряд тих ознак, що важливі для нашого дослідження, це:

- зазначений вид умов розглядається як сукупність цілеспрямованих, спеціально змодельованих впливів, дій, заходів, форм, методів, видів взаємодії, що сприятимуть успішному вирішенню завдань та досягненню поставленої мети;
- сукупність передбачених заходів, програм передбачають управлінські дії, характеризують взаємозв'язок між компонентами, забезпечуючи у процесі спільної діяльності ефективність вирішення поставлених завдань;
- функцією організаційно-педагогічних умов є забезпечення та виконання таких дій та впливів, які на основі цілеспрямованого управління досягають очікуваних результатів;
- сукупність організаційно-педагогічних умов може змінюватися в залежності від структури та регіональних особливостей функціонування освітнього округу чи його суб'єктів.

Узагальнення результатів теоретичних джерел свідчить, що поняття «умови» є загальнонауковим, характеризує сукупність причин, обставин, впливів, що тим чи іншим чином позначаються на функціонуванні певного об'єкта, в тому числі і на педагогічній системі.

Серед сукупності видів педагогічних умов найбільшу увагу науковців привертають організаційно-педагогічні, що розглядаються як сукупність цілеспрямованих дій, заходів, управлінських впливів, конструювання змісту, відбору форм, методів, що використовуються у педагогічному процесі.

Узагальнені висновки лягли в основу нашого дослідження, що передбачає визначення та обґрунтування організаційно-педагогічних умов функціонування освітнього округу у сільській місцевості.

Аналіз різних тверджень та наукових висновків відносно поняття «педагогічні умови» дозволяють визначити ряд висновків, важливих для нашого дослідження, зокрема таких:

- педагогічні умови, це такі впливи та заходи, як забезпечують успішне функціонування освітнього округу і виступають елементом (-и) цілісної педагогічної системи;
- педагогічні умови відображають зміст сукупності дій, що передбачені у розробленій спільній цільовій програмі функціонування та розвитку освітнього округу, враховуючи можливості всіх суб'єктів цього утворення, просторового середовища, що впливають на функціонування педагогічної системи;
- структура педагогічних умов охоплює як внутрішні, так і зовнішні впливи, що позначаються на моделюванні сукупності заходів, змісті взаємодій суб'єктів освітнього процесу, методах та формах управління, що конкретизуються описом моделі освітнього округу.

У нашому дослідженні сукупність педагогічних умов функціонування освітнього округу відображено як внутрішні елементи, що забезпечують вплив на розвиток особистості, так і зовнішні, що розглядаються як такі, що сприяють формуванню процесуальної складової освітнього процесу.

Загалом у нашому дослідженні розглядаються педагогічні умови як вагомі компоненти педагогічної системи, що охоплюють сукупність впливів на освітній процес, що здійснюється в умовах освітнього округу. В цій системі взаємодіють зовнішні і внутрішні чинники, впливаючи на організаційний, процесуальний, змістовий, управлінський аспекти. .

Організаційні умови функціонування освітніх округів, педагогічних систем знаходять своє втілення в технологіях, режимах, методиках розкладах освітньої діяльності тощо. В контексті організаційних умов функціонування освітнього округу ми розглядаємо також нормативно-організаційний компонент, норми взаємодії, освітні ресурси та ін..

Відповідно до завдань нашого дослідження передбачалося розробити модель освітнього округу та перевірити її ефективність у педагогічній практиці. Основоположними концептами моделі виступають суб'єкти освітнього округу, ті елементи, що забезпечуватимуть ефективне функціонування загальноосвітніх навчальних закладів, а їхня взаємодія вимагала певних змін в організаційних, управлінських дидактичних, методичних аспектах, що конкретизувалися у змісті, формах, технологіях спільної діяльності освітніх закладів, в організації методичного забезпечення, що сприяло стабільному функціонуванню освітнього округу як відкритої педагогічної системи.

Отже, стійке функціонування освітнього округу як педагогічної системи можливе за наявності обґрунтованих організаційно-педагогічних умов, що передбачають розроблення прогностичної моделі освітнього округу, концептуальної програми її реалізації, методичного супроводу виконання спільних програм, проектів, заходів, спрямованих на досягнення спільної мети.

1.3 Принципи інтеграції та взаємодії як основа функціонування цілісної педагогічної системи

Методологічною основою побудови моделі освітнього округу як педагогічної системи, слугували принципи інтеграції та взаємодії. Серед наукових досліджень, що спрямовані на вивчення проблем інтеграції слід віднести праці, які присвячені осмисленню освітніх систем з позиції: синтезу науково-гуманітарного знання педагогічного процесу як складного, цілісного явища (А.Ю. Бутов, О.С. Запесоцький); інтегративної ролі філософії освіти (І.Є. Відт, Н.С. Ладижець, Н.В. Наливайко, Г.Н. Оботурова, Є.М. Сергійчик); інтеграції й диференціації психолого-педагогічної освіти (Н.І.В'юнова, В.А. Сластьонін), інтеграції змісту освіти (В.Р. Ільченко).

Ідея інтеграції в педагогіці охоплює систему взаємозв'язків із соціумом, взаємодії освітніх закладів із середовищем, що одержало особливу підтримку широкої педагогічної громадськості ще на початку 90-х років, що активізувало новаторський пошук та стимулювало розвиток різних моделей освітніх об'єднань закладів освіти та соціокультурної сфери.

Процеси інтеграції у сфері освіти досліджуються, обговорюються у наукових колах, при цьому активно використовуються поняття: «кооперація», «взаємодія», «партнерство», «інтеграція освітнього простору» та інші, що тісно пов'язані з інноваційними змінами.

Ідеї інтеграційних змін у широкому значенні отримали стрімкий розвиток у різних сферах діяльності людини, в тому числі внаслідок розгортання цивілізаційних процесів, викликів, що пов'язані з розширенням інформаційного простору, тенденціями прогресивної і творчої взаємодії з глобалізованим освітнім простором.

На сучасному етапі велике значення проблема інтеграції набуває в освітньому процесі, що реалізується у різних типах навчальних закладів. Зокрема зростає значущість інтеграційних процесів у функціонуванні інституційних одиниць, що прагнуть до об'єднання, для успішної реалізації освітніх завдань, особливо у сільській місцевості, а також з метою підвищення ефективності освітнього процесу.

«Інтеграція, за визначенням Ф. Гонідека і Р. Шарвена, - це одночасно процес і стан, що включає в себе тенденцію до заміни роздроблених частин, що складаються з незалежних одиниць, які об'єднуються для виконання наділених повноважень або інших аспектів, що входять у їх компетенцію як базових одиниць. На рівні свідомості інтеграція покликана породити лояльність і прихильність до нового об'єднання, а на структурному рівні – забезпечити участь та підтримку кожного суб'єкта в його розвитку» [165].

Крім прояву інтегративних тенденцій на рівні теорії слід зазначити наявність цих процесів і в практиці сучасної освіти, зокрема на рівні освітньої політики - інтегрування освітнього простору, його формування, розроблення інтегративних сценарії розширення освітнього середовища, яке активно наповнює повсякденне суспільне життя.

В сучасних умовах інтеграція технічних, природних і суспільних наук, взаємопроникнення їх методів, ідей, структур все більш поширюється як

явище. Інтеграція виникає у тому випадку, якщо певним чином автономні, роз'єднані функціональні об'єкти прагнуть до об'єктивного об'єднання. Об'єднання здійснюється за допомогою синтезу, і в результаті об'єднання виникає нова система, що володіє властивостями єдності і цілісності [6].

Ідея єдності наукових знань була сформульована ще древньогрецькими філософами Платоном і Аристотелем, а також знайшла своє відображення у працях філософів Канта і Гегеля, відображена у працях І.П. Павлова, Н.І. Вавілова, А.Н. Берга та ін.

У тлумачному словнику визначення поняття «інтеграція» трактується як взаємозв'язаність, системне поєднання в єдине ціле і відповідно процес встановлення таких зв'язків, зближення, об'єднання.[77].

Дослідниками узагальнюються різні підходи до визначення поняття «інтеграція», зроблено висновки, що інтеграція – це процес взаємодії заснований на єдиній світоглядній і логіко-методологічній основі структурних елементів тих чи інших наук, що супроводжуються зростанням їх уніфікації і комплектною.

Розглядаючи процес інтеграції, вчені вказують на його форми, зокрема, О.М. Сичивича виокремлює такі із них як комплексні науки і комплекси наук, в яких враховується їх різномірність, тобто рівні цілісності, що вимагають відповідних рівнів узагальнення.[125].

Проблема інтеграції привертає увагу багатьох провідних теоретиків, що спеціалізуються в галузі філософії освіти, методології педагогічного дослідження, компаративної педагогіки, що дає підстави стверджувати, що визначальний розвиток освіти її оновлення в сучасних умовах взаємодії з педагогічною наукою, також послужила теоретичною основою дослідження. Зокрема це праці, присвячені: теоретико-методологічним засадам аналізу тенденцій розвитку світового освітнього простору (З.І. Батюкова, А.П. Ліферов); перспективам формування світового освітнього простору (Л.В. Абракова, А.О. Кашаєв); ціннісно-цільовим аспектам міжнародної інтеграції в освіті (Б.С. Гершунський, Н.Д. Нікандров); сутності й характеру інтеграційних процесів у світовій освіті (Б.Л. Вульфсон, Б.С. Гершунський); психолого- педагогічним проблемам інтегрування єдиного освітнього простору (С.К. Бон- Дирева, П.М. Грохольська, Я.М. Нейматов, В.І. Слободчиков); порівняльному аналізу інтегративних принципів, цілей освітньої політики в Європі й наслідків їхньої реалізації (О.І. Локшина, В.І. Байденко, А.І. Галаган); пріоритетам інтернаціоналізації вищої освіти (Б.Л. Вульфсон, А.Н. Джуринський, В.М. Філіпов) та ін.

Проблема інтеграції в педагогічному контексті вивчалася з різних позицій, зокрема як загальнотеоретичний і педагогічний аспекти інтеграції, питання інтеграції й диференціації наукового знання, проблема практичного синтезу, а також перебіг інтеграційних процесів у загальній середній освіті та ін.

Педагогічний аспект інтеграції знайшов відбиття в дослідженнях В.С.Безрукової, Г.М.Доброва, В.М.Максимової, О.М.Сичивичі, В.Р. Льченко та ін. Зокрема І.П.Яковлев, називаючи інтеграцію провідною тенденцією розвитку суспільства, науки й освіти, вказує на велике значення виявлення умов найбільш успішного перебігу інтеграційних процесів в освіті й на «потреби їх теоретичного аналізу» [159].

Обґрунтуванню необхідності інтеграції в педагогічному процесі присвятив свої праці І.Ф.Гербарт. Автором визначено чотири рівні в навчанні: якість, асоціація, система й метод. Якщо перші два рівні спрямовані на засвоєння знань, то два останні покликані налагодити зв'язок між тим, що було засвоєно раніше й «...скласти своєрідний місток для оволодіння новими знаннями» [38, с 123].

Велике значення для розуміння сутності інтеграції мають дослідження, присвячені розкриттю змісту цілісного навчання з погляду взаємодії різних наук. У свій час М.Г.Чернишевський писав «...розвиток розумових і фізичних здібностей учнів не може бути досягнуто, якщо знання однієї науки будуть залишатися марними для інших» [149, с.177].

Процес інтеграції вченими розглядається як рух, розвиток наукових знань від замкнутого вивчення до їхньої взаємодії, а потім і до їхньої цілісності, завдяки чому, той самий об'єкт вивчається одночасно з різних сторін. М.Г.Чепіков, у свою чергу, характеризує процес інтеграції, відзначив, що «у результаті об'єднання різних наук, синтезу наукових знань створюються сприятливі умови для проникнення розуму в невідомі таємниці матеріального світу» [148, с. 231].

На сучасному етапі також велика увага приділяється питанню застосування інтеграції в освітньому процесі середніх і вищих навчальних закладів. Дослідження вчених (О.Я.Маринівська, І.Б.Богатова, В.Г.Іванов, О.В.Козлова, Є.М.Стрижевська та ін.) доводять, що взаємозв'язок між навчальними закладами є засобом реалізації єдності загальної освіти. Зокрема, вказується на велике значення виявлення умов найбільш успішного перебігу інтеграційних процесів у загальній середній і професійній освіті, а також впливу останніх «на підвищення ефективності підготовки фахівців». Інтеграційні підходи в освіті дозволяють розширити можливості на розвиток особистісні, сприяють забезпеченню умов для самовизначення особистості, допомагають у формуванні самооцінки, підвищенні якості освіти випускників різних типів закладів освіти.[68].

Проблеми здійснення інтеграції в педагогічному процесі виник у той період, коли знання ще систематизувалися й узагальнювалися в межах науки філософії, а пізніше стали формуватися у самостійну галузь знань. Диференціація наук, у свою чергу, обумовила перехід від загального до роздільного вивчення навчальних предметів.

Відомий філософ і гуманіст Я.А.Коменський, одним із перших спробував сформувати цілісну систему, об'єднавши закономірності виховання й навчання, розв'язуючи питання, які були проблемними в тодішній педагогіці. Відповідно до теорії еволюції природи, перспективною освітою може бути така освіта, коли учневі надається цілісна картина світу, вважав вчений. Я.А.Коменський зазначав: «Усе, що перебуває у взаємному зв'язку, повинне і викладатися в такому ж зв'язку» [47, с.21].

Проблемі інтеграції в педагогічній науці приділяв увагу К.Д.Ушинський, який здійснив психолого-педагогічне обґрунтування дидактичної значущості зв'язків між досліджуваними предметами і явищами. У теорії К.Д. Ушинського ідея інтеграції розглядається як частина більш складнішої системи навчання.

Вчений вказував на вагомість приведення знань в систему в силу їх нагромадження, тому що зв'язок між поняттями і їх розвитком у загальній системі предметів веде до розширення й поглиблення знань учня, і до кінця навчання вони перетворюються в цілісну світоглядну систему [100].

Таким чином, учені-педагоги усвідомлювали інтеграцію в освіті як необхідність, що спонукає до здійснення взаємозв'язку реального світу в навчальному процесі, до поєднання досліджуваних предметів і явищ в єдиний нерозривний ланцюг, що, у свою чергу, забезпечує гармонічний розвиток особистості.

Проблеми практичної інтеграції в педагогічному процесі знайшли свій розвиток в сучасних умовах, зокрема в дослідженнях В.В.Гузєєва, В.М.Панфілова, С.Ю.Страшнюк та ін.. Інтеграція в практичному застосуванні передбачає використання різних прийомів, методів і способів навчання. У першу чергу, це стосується створення інтегрованих курсів, інтеграції предметів і їхніх складових. Пропонуючи різні шляхи реалізації інтеграції в педагогічному процесі, автори підкреслюють їх позитивний вплив на процес навчання й виховання, виділяючи ряд переваг: мінімізація дублювання матеріалу; можливість опиратися на вже отримані знання при вивченні нового матеріалу; формування у свідомого сприйняття світу учнів, як цілісної картини, основ наукових знань і вмінь, і, як наслідок, підвищення інтересу до навчання.

В сучасних умовах в освітній практиці тенденція інтеграції охоплює не лише сферу знань, вона набуває сталого характеру і поширюється на освітні системи, що реалізується шляхом взаємодії закладів освіти різних типів та підпорядкувань.

В цьому сенсі інтеграція, як принцип діяльності освітніх закладів, представлено взаємодією виховного й освітнього потенціалу різних інституцій соціуму, різних видів освітніх закладів, що об'єднані спільною метою, яка досягається засобами і ресурсами новоствореної педагогічної системи. Посилення актуальності процесів інтеграції та взаємодії вимагало визначення сутності цих явищ в освітній системі.

В контексті методологічних аспектів впровадження поняття «система педагогічної взаємодії» вимагає розширення уточнення та узагальнення термінологічного аспекту за характеристикою різних ознак. Поняття «система педагогічної взаємодії» розглядаються вченими як за змістом, так і обсягом. Це поняття характеризує саме ті ситуації, які раніше відбувалися автономно чи відокремлено. Педагогічна взаємодія приводить до певного педагогічного результату зокрема, поглиблення знань, удосконалення компетентностей, формування соціального досвіду, навичок, та ін. Наприклад, спілкування з однолітками в інших закладах забезпечує розвиток комунікаційних якостей учнів, особливо малокомплектних шкіл. Процес взаємодії шкільних колективів в освітньому окрузі активізує соціально-мотиваційну сферу, розширює зміст інтересів спілкування, формує соціальний досвід особистості на етапі шкільного навчання.

Система педагогічної взаємодії включає певну цілеспрямовано організовану спільну діяльність суб'єктів, здатних, засвоювати, удосконалювати, розвивати

позитивні особистісні якості учасників цього процесу. При цьому зміст поняття «педагогічна взаємодія» характеризується наступними показниками:

- наявність суб'єктів (індивідуальних чи колективних), мотивованих до взаємодії, до отримання інформації; В цьому сенсі за цією ознакою системи педагогічної взаємодії може розповсюджуватися і на біологічні, що пов'язано з однорідністю синергетичних механізмів в освіті; функціонуванням і розвитком систем, що прагнуть до цілісності;
- наявність зовнішнього середовища стосовно суб'єкта, можливостей для інформаційного обміну з цим середовищем;
- результат у вигляді нової структури, що створюється внаслідок переструктурування раніше наявних чи утворених.

Розкриваючи сутність взаємодії і виявлення механізмів їх розвитку, все більш виразніше виокремлюється той факт, що існує сутнісна єдність в механізмах еволюції систем і значущої кількості інших систем взаємодії, що не входять в поле першочергових інтересів і не входять в об'єм поняття «педагогічні взаємодії» [53, с.105.]

Організація педагогічного процесу забезпечується відповідно до його характеристик та елементів, що вимагає системного підходу до здійснення цього процесу. Наступними особливостями та характеристиками цілісної системи слугують: а) склад структури (система складається з елементів чи компонентів); б). для структурних компонентів характерна певна сукупність зв'язків і взаємозалежностей між ними; в) ознаки цілісності, в своїй єдності створюють відносну автономію, незалежну від зовнішнього середовища.

Особливість цілісної системи полягає в тому, що ідея реалізації спільної мети відбувається як в єдності, так і в його елементах, які входять до *організаційної структури*. У цілісній педагогічній системі наявні такі елементи, як цілі, принципи, зміст, методи та організаційно-правові форми. Властивості інтегрованої системи визначаються не лише наявністю її елементів, але й її структурою, яка є найбільш важливою її характеристикою і розглядається як порядок елементів у системі.

Взаємодія в педагогічній системі має набуває властивостей цілісності, де інтегративні властивості слугують засобом досягнення спільної мети. Цілісність системи забезпечується наявністю необхідних умов, за яких активізуються її елементи, налагоджуються нові зв'язки та відносини між суб'єктами системи в цілому.

Цілісність системи забезпечується властивістю контексту, що визначає вектори її розвитку, впливаючи як на елементи та властивості системи, при цьому кожний елемент приймає той зміст, який для нього найбільш значущий чи доцільний. Зокрема, у нашому дослідженні, цілісна система освітнього округу, де реалізуються варіативні навчальні програми необхідні для суб'єктів цієї системи, (курси за вибором, програми роботи з учнями початкової школи, курси довузівської підготовки та ін.)

Система взаємодії має властивість оптимальності: структура компенсує відсутні елементи внаслідок інтегративності, виконуючи функції не властиві для окремого, що функціонує автономно. Загальні результати цілісної педагогічної системи підтверджується якістю освіти, яку здобувають учні в

насиченому освітньому середовищі, використовуючи ресурси освітнього простору, здобуваючи досвід взаємодії з ровесниками.

Педагогічна система освітнього округу характеризується не лише наявністю зв'язків та відносин між її компонентами, але також з навколишнім середовищем, що забезпечує її цілісність.

Педагогічна система на думку Хохлова Н. Г., буде ефективною, якщо розвиватиметься на засадах соціального партнерства, що немає альтернативи у підготовці кадрів, включаючи сукупність навчальних цілей, що досягаються внаслідок спільної діяльності за встановленими відносинами між суб'єктами, що зацікавлені у досягненні спільної мети [147].

Цілісність системи, що охоплює кілька суб'єктів набуває ознак оригінальності, надає їй загальних та специфічних рис, створюючи умови для варіативності моделей. Інтегрована педагогічна система освітнього округу набуває ознак цілісності, динамічності, спрямованості, векторності, що розвивається від нижчого до вищого рівня чи до запланованого стану, як очікуваного результату.

Освітній округ як інтегрована педагогічна система здійснює перехід на більш високий рівень функціонування, що позначається на змінах властивостей підсистем, на результатах спільної діяльності.

Процес формування та розвитку цілісної інтегративної системи є тривалим і характеризується рівнями взаємодії.

Перший рівень характеризується певною фрагментацією її елементів, слабкими стосунками між ними, відсутністю спільних структур. Підсистеми між собою пов'язані випадковими зв'язками, а також з зовнішнім середовищем.

Другий рівень характеризується появою зв'язків між групи елементами підсистем у цілісній системі, формуються структурні фрагменти причинно-наслідкових зв'язків, зв'язки стають передбачуваними для певних ситуацій, але залишається нестабільними.

Третій рівень відзначається наявністю зв'язків між багатьма елементами системи, характерна внутрішня структура системи, стає стабільнішою, що проявляється на рівні цілей, завдань, змістових ліній тощо. Проте зв'язки, ще не набули традиційності, а система цілком імовірно, ще піддається зовнішнім впливам.

Четвертий рівень, рівень стабільності, наявні стійкі стосунки між елементами цілого, сформована ієрархічна структура, стійка поведінка системи та її автономних підсистем, наявні прояви саморозвитку.

Охарактеризовані рівні слугують основою для моделювання освітнього округу та розроблення програми її реалізації. А цілісне бачення педагогічної системи цього утворення (освітнього округу) дає можливість охарактеризувати це педагогічне явище, процесів, дій, що відбуваються внаслідок інтеграції та взаємодії навчальних закладів та інших структур, що функціонують у сільській місцевості.

Систематизація найбільш суттєвих ознак системи педагогічної взаємодії; в яких виявлено механізми розвитку, вивчається за повнотою зв'язків та характеристиками спільних дій.

Перша ознака системи педагогічної взаємодії спрямована на розвиток того чи іншого суб'єкта (хоча б одного). В системі педагогічної взаємодії суб'єкт, що

розвивається на перших етапах може не володіти ознаками суб'єктності. На початковому рівні, тобто будучи об'єктом педагогічної взаємодії, суб'єкт, може не усвідомлювати необхідності розвитку, не демонструвати зусиль для змін чи оновлень, проте суб'єктність може формуватися в процесі цих взаємодій. В якості суб'єкта, що розвивається може виступати колектив, група, діяльність яких відбувається в нових умовах.

Друга ознака представляє зміст педагогічної взаємодії. А це означає, що зміст педагогічної взаємодії транслюється зовні, народжується у процесі реалізації ідей. Проте внесені зміни у процес взаємодії традиційно визначається категорією навчання і виховання як процесу «передачі досвіду». Один педагогічний колектив доповнює іншого, слугує певним компенсатором ресурсів тощо, що приводять до позитивних змін, тобто відбувається мотивована інтеграція суб'єктів в процес взаємодії:

Педагогічна взаємодія, в якій досягнута поставлена мета, позитивно впливає на суб'єкт, появляється щось нове, можливо те, що підносить його на новий рівень. При цьому мотивація змін суб'єкта в контексті визначеного змісту може бути вищою по відношенню до іншого суб'єкта, більш розвиненого на початковому етапі.

Третя ознака свідчить про те, що результат педагогічної взаємодії є знання, уміння, компетенції, які здобуті внаслідок реалізації змісту, за рахунок співдіяльності з іншою педагогічною системою, сукупність позитивних змін у знаннях забезпечують подальше їх використання у суспільному житті.

Четверта ознака взаємодії дозволяє відокремити системи педагогічної взаємодії від інших типів комунікацій. Наші дослідження дають можливість стверджувати, що теоретично доцільно виокремити структури як складові цілісної системи, що розвивається у процесі взаємодій.

Прикладом педагогічної взаємодії слугують:

- система педагогічний колективу школи – педагогічні колективи інших закладів освітнього округу ;
- система вчитель – учень
- система учень – заклади соціокультурної сфери;
- система учень – сукупність джерел інформації.

В новій педагогічній системі освітнього округу система взаємодій, в якій «учень» суб'єкт, що взаємодіє з іншими суб'єктами розвивається і саморозвивається .

В системі педагогічний колектив – педагогічні колективи відбувається на основі мотивації – як зовнішньої, так і внутрішньої, метою якої є освітні результати.

Система учень – освітнє середовище як джерело інформації є дієвою на рівні організації початкової діяльності, де вчитель більшою мірою опосередковано впливає та взаємодіє з учнем, супроводжуючи його у формі тьюторської підтримки (в тому числі і дистанційно).

Педагогічна взаємодія в освітньому окрузі визначається як взаємопов'язаний процес обміну взаємодіями між його учасниками, спрямованими на формування і розвиток пізнавальної діяльності та інших суспільно значущих якостей особистості.

Сутність педагогічної взаємодії розглядається в педагогічних джерелах як сукупність складників: загальних, що охоплюють складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, породжених потребами в спільній діяльності, до якої належать комунікації, обмін інформацією, розроблення єдиної стратегії взаємодії та локальних – визначають обсяг, зміст спільної діяльності, що виступає як організована система взаємодії учасників, спрямована на досягнення спільної мети [40].

Під час педагогічної взаємодії діяльність суб'єктів має базуватися на договірних засадах, що дає можливість адекватно реагувати на передбачувані ситуації, орієнтуючись на заплановані дії, напрями, враховуючи інтереси закладу, особистості, відповідно до умов, можливостей, потреб та інтересів.

У процесі педагогічної взаємодії, що відбувається в освітньому окрузі спрямовано на підтримку творчого потенціалу закладу загалом і особистості учня, вчителя зокрема.

На дидактичному рівні, вчитель як учасник педагогічної взаємодії, тісно співпрацює з учнем, використовуючи ресурсний потенціал освітнього округу:

а) здійснює постійну підтримку учня, в освоєнні ним знань, відповідно до мети (поглиблення знань, розвиток інтересів, в тому числі інтелектуальних;

б) створює умови для самостійної роботи над удосконаленням компетентностей учня;

в) забезпечує комунікативні зв'язки та доступ до джерел інформації, що акумульована в опорній школі освітнього округу;

г) стимулює продуктивні взаємостосунки в різних системах спілкування, що збагачують знання і досвід комунікативних навичок;

д) сприяє участі учня у різних видах (навчальної, виховної, проектної, пошукової, дослідницької та ін..) діяльності, заходах, що охоплюють сфери активного життя дитини.

Загалом, у педагогіці «інтеграція» розглядається як вища форма вираження єдності цілей, принципів і змісту організації функціонування складних педагогічних систем, результатом яких є формування якісно нової цілісної системи, що забезпечує реалізацію поставлених цілей.

Отже, можна стверджувати, що в сучасних умовах сформувалася певна система поглядів і підходів у визначенні поняття інтеграції в педагогічному процесі, що розкриває різні аспекти його змісту. Всебічне вивчення проблеми інтеграції в теорії розглядається як вищий рівень функціонування педагогічної системи, що полягає в компенсаторній підтримці підсистем, що її створюють. Міжсистемна інтеграція, що пов'язує в ціле (освітній округ) з розвиненими горизонтальними і вертикальними зв'язками на основі інтегративного підходу передбачає злиття чи взаємодії різнорівневих і якісно різних складників, що відбувається від стихійної взаємодії до прискореного процесу диверсифікації (розширення сфери діяльності) аж до повного об'єднання чи злиття компонентів, до комплементарності системи, як засіб підвищення її життєздатності. Враховуючи особливості педагогічних систем інтегративного характеру, освітні округи диференціюються за рівнями взаємодії, що характеризуються відповідними ознаками. Найвищий рівень взаємодії характерні для комплементарних освітніх систем, що

представляють сукупність глибоко інтегрованих структур, що проявляються на рівні цілей, змісту, форм та ін.

Завдяки цілеспрямованій, спільній співпраці суб'єктів освітнього округу динаміка взаємозв'язків між ними може успішно розвиватися, переходячи із нижчого рівня на вищий, що в кінцевому результаті приводить до об'єднання структур в єдину цілісну педагогічну систему.

Література до I розділу

1. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В.И.Андреев – Казань: Изд-во КГУ, 1998. С. 238.
2. Анфилов В.С. Системный анализ в управлении: учеб. пособие / В.С. Анфилов, А.А. Емельянов, А.А. Кукушкин; под ред. А.А. Емельянова. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 368 с.
3. Асмолов А. В мире вариативного образования / А. Асмолов // Витольд Альбертович Ясвин. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. – [2-е изд., испр. и дополн.]. – М.: Смысл, 2001. – С. 4-6.
4. Асмолов А.Г., Ягодин Г.А. Образование как расширение возможностей развития личности (от диагностики отбора к диагностике развития) // Вопросы психологии. 1992. № 1.
5. Балл Г. О. Модель / Г. О Бал // Комп'ютерна технологія навчання: Словник-довідник. – К.: Наукова думка, 1992. – С. 330-331.
6. Балл Г. А. Базовые понятия общей теории задач. – К.: Ин-тикибернетика. 1979. – 22с.
7. Безпалько В. П. Основы теории педагогических систем / Владимир Безпалько. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1977. – 252 с.
8. Борулава М. Н. Гуманизация образования: направления и проблемы // Педагогика. – 1996. - № 4. – С. 23-27.
9. Буданов В.Г. Синергетические стратегии в образовании // Образование и интеграция. М., 1997. Вып. 1.
10. Василькова В. В. Порядок и хаос в развитии социальных систем: (синергетика и теория социальной самоорганизации) / В. В. Василькова. – СПб.: Лань, 1999. – 480 с. – (Серия «Мир культуры, истории, философии»).
11. Ващенко Л. М. Управління освітніми проектами / Л. М. Ващенко // Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: практико зорієнт. зб. / [Шевцова С. М., Єрмаков І. Г., Федоренко О. А. та ін.]; наук. кер. і ред. І. Г. Єрмаков. – К.: Департамент, 2003. – С. 30-36.
12. Ващенко Л. Управління освітніми проектами / Л. Ващенко // Підруч. для директора. – 2005. - № 9/10. – С. 50-58.
13. Волобуєва Т. Управлінські умови впровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес / Тетяна Волобуєва // Управління освітою – 2005. - № 17. – С. 8-9.
14. Гершунский Б. С. Педагогические аспекты концепции непрерывного образования // Теоретико-методологические и прикладные проблемы развития единой системы непрерывного образования: материалы конференции. – 4.1 / Редкол.: Б. С. Гершунский (отв. ред.) и др. – М., изд. АПН СССР, 1990. – 271 с.
15. Гершунский Б. С. Философия образования XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б. С. Гершунский. – М.: Совершенство, 1998. – 608 с.
16. Гончаренко С. У. Соціально-педагогічні проблеми розбудови української школи / С. У. Гончаренко, Ю. І. Мальований // Рід. шк. – 1993. - № 4. – С. 51-56.

17. Гузеев В. В. Планирование результатов образования и образовательная технология / В. В. Гузеев. – М.: Народное образование, 2000. – 240 с. – (Серия «Системные основания образовательной технологии»).
18. Гузеев В. Содержание образования и профильное обучение в старшей школе. // Народное образование. – 2002. – № 9. – С. 113-123.
19. Гурьянова М. Вспомнить о ценностях нормальной повседневной жизни/ М. Гурьянова // Первое сентября. – 2001. – 13 окт. (№ 72). – С. 2.
20. Гурьянова М.П. Модернизация методики обучения в сельской малочисленной школе // Дидакт. – 2002. – № 6. – С. 34-38.
21. Даниленко Л. І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах / Лідія Іванівна Даниленко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. / ред. кол. О. Г. Мороз, Н. В. Гузій та ін. – К.: НПУ, 2006. – Розд. 1. – С. 14-19. – (Серія 16. «Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики» ; вип. 5).
22. Данилюк А.Я. Теоретико-методологические основы проектирования интегральных гуманитарных образовательных пространств. Автореферат дисс. канд. пед. н. Ростов н/Д, 1997.
23. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
24. Дмитренко Г. А. Стратегічний менеджмент. Цільове управління освітою на основі кваліометричного підходу: навчальний посібник / Геннадій Дмитренко. – К.: ІЗМН, 1996. – 140 с.
25. Добров, Г. М. Наука о науке / Д. М. Добров. – Киев: Наукова думка, 1969. – 301с.
26. Єльнікова Г. В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні: монографія / Г. В. Єльнікова. – К.: ДАККО, 1999. – 303 с.
27. Загвязинский В. И. Методология и методика дидактического исследования. М.: Педагогика, 1982. – 160 с.
28. Загвязинский В. М. Методология и методы психолого-педагогического исследования: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. М. Загвязинский, Р. Атаханов. – М.: Издат. Центр «Академія», 2011. – 207 с.
29. Закон України «Про освіту» № 1060-XII, із змінами від 11 червня 2008 [Текст] Електронний ресурс. – Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_00/
30. Зверева В. И. Организационно-педагогическая деятельность руководителя школы / В. И. Зверева. – М.: Новая школа, 1999. – 251 с.
31. Ибрагимов Р.Ф. Формы организации обучения в педагогике и школе. Казань: Ин-т сред. спец. образования, 1994.
32. Ипполитова Н. В. Теория и практика подготовки будущих учителей к патристическому воспитанию учащихся : дис д-ра пед наук / Н.В. Ипполитова . – Челябинск. 2000. – 383 с .
33. История педагогики и образования» под ред. Пискунова А.И.; Москва, 2001 г.
34. Імідж школи / [Упоряд. І. М. Рожняковська]. – К.: Шкіл. світ, 2011. – 120 с.

35. Кайгородова О.В. Развитие процессов интеграции образовательных учреждений в системе педагогического образования: Автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. - Калининград, 2008. – 20 с.

36. Калініна Л. М. Проект інноваційної школи: стратегічне планування, управління інноваціями / Л. М. Калініна, Т. Д. Капустеринська. – Х.: Основа, 2007. – 96 с. – (Б-ка журн. «Управління школою»; вип. 4).

37. Карамушка Л. М. Формування конкурентоздатної управлінської команди (на матеріали діяльності освітніх організацій): монографія / Л.М. Карамушка, О.А. Філь. – К.: Фірма «ІНКОС», 2007. – 268 с.

38. Князева Е. Н. Основания синергетики. Режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. – СПб.: Алетейя, 2002. – 414 с.

39. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Синергетика: начала нелинейного мышления // Общественные науки и современность. 1993. № 2.

40. Коберник О.М. Проектування навчально-виховного процесу в школі: управлінський аспект / Олександр Коберник // Освіта і Управління. – 1997. – Т. 1, число 4. – С. 42-47.

41. Козырева Е.И. школа педагога –исследователя как условие развития педагогической культуры/ Е.И. Козырева Методология и методика естественных наук. – Вып. Сб. науч. гр. – Омск : изд-во ОмГПУ, 1999. – 24 с.

42. Коменский, А. Я. Избранные сочинения / А. Я. Коменский. – М.: Учпедгиздат, 1955. – 287 с.

43. Конаржевский Ю. А. Менеджмент и внутришкольное управление. – М., Центр «Педагогический поиск», 2000. – 222 с.

44. Королёв Ф.Ф. Системный подход и возможности его применения в педагогических исследованиях // Советская педагогика. 1971. №8.

45. Краевский В. В. Моделирование в педагогическом исследовании / В. В. Краевский // Введения в научное исследование по педагогике : учеб. пособ. для студ. пед. ин-тов / [Бабанский Ю. К., Журавлев В.И., Розов В. К. и др.]; под. ред. В. И. Журавлева. – М.: Просвещение, 1998. – С. 107- 122.

46. Краевский В.В. Методология педагогического исследования. – Самара: Изд-во Сам ГПИ, 1994. – 162 с.

47. Краснова О.В. Гуманитарные науки. Педагогика №4/2008 Содержание и объем понятия «система педагогических взаимодействий»] с.105.

48. Кремень В. Г. Національна освіта як соціокультурне явище / Василь Григорович Кремень // Кремень В. Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003. – С. 20- 25.

49. Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття / Василь Григорович Кремень // Педагогіка і психологія. – 2003. – № 1. – С. 6-16.

50. Кузьмина Н. В. Основание фундаментальной и синергетической акмеологии / Кузьмина Н. В., Пожарский С. Д. // Акмеология – наука ХХІ століття: міжнар. наук. - практ. конф., зб. матер. / ред. кол. : З. Сіверс, Е. Белкіна, Г. Данилова та ін. – К.: КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2005. – Розд. 1. – С. 14-51.

51. Кузьмина Н.В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки. Методы системного педагогического исследования: учеб. пособие. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1980. – 178 с.

52. Куприянов Б.В. Современные подходы к определению сущности категории «педагогические условия / Б.В. Куприянов, С.А. Дынина // Вестник Костромского ун-та им. Н.А. Некрасова. 2001. – №2. – С. 101-104

53. Лазарев В. С. Управление образованием на пороге новой эпохи / В. С. Лазарев // Педагогика. – 1995. - № 5. – С. 12-18.

54. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. / Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения: в 2-х т. – Т. II. – М.: Педагогика, 1983. – 391 с.

55. Луначарский А.В. К единой системе народного образования. – М., 1929. – 166 с.

56. Лутай В. С. Про філософсько-синергетичну парадигму українського «руху на випередження». [Текст] : общественно-политическая литература / В. Лутай // Вища освіта України : Теоретичний та науково-методичний часопис. - 2005. - №1. - С. 45-53. - Библиогр. в конце ст.

57. Лутай В. С. Синергетическая парадигма как философско-методологическая основа решения главных проблем XXI века [Электронный ресурс] / Владлен Степанович Лутай. – Режим доступа : [http:// www. Synergetics.org.ua/pics/Lutay.htm](http://www.Synergetics.org.ua/pics/Lutay.htm)

58. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти: навч. посіб. / В. С. Лутай. – К.: Магістр-S, 1996. – 256 с.

59. Мануйлов Ю. О стихии, стихийности и стихийности в образовании / Ю. Мануйлов // Альма-Матер: Вестн: высш. школы. – 2004. – № 10. С. 11-14.

60. Мариновська О. Учитель як суб'єкт моделювання освітнього середовища / Оксана Мариновська // Сільська школа: реалії та перспективи: зб. матер. / упоряд.: Л. Келембет. – Івано-Франківськ : ОІППО, 2008. – Вип. 4. С. 20- 26.

61. Мариновська О. Я. Формування готовності вчителів до проектно-впроваджувальної діяльності: теорія і практика : [монографія] / Оксана Яківна Мариновська. – Івано-Франківськ : Симфонія форте : Полтава : Довкілля-К., 2009. – 500 с.

62. Мармаза О.І. Стратегічний менеджмент: траєкторія успіху. – Х.: Вид. група «Основа», 2006, - 160 с.

63. Маслов В. І. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами: навч. посіб. / В. І. Маслов. – Тернопіль: Астон, 2007. – 150 с.

64. Методологія інноваційних процесів .– крок до розуміння сутності О.Остапчук. //Рідна школа .– 2004– № 11. С. 3-6).

65. Набок М. В. Соціально-педагогічні засади управління освітою сільського району в сучасних умовах: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01- «Теорія та історія педагогіки» / Микола Васильович Набок. – К., 2007. – 21[1] с.

66. Найн А. Я. Педагогические инновации и научный эксперимент / А. Я. Найн // Педагогические инновации. – 2004. - № 1. – С. 50-57.

67. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. - № 3. – С. 4-6.

68. Немов Р.С. Психология: Учебник для студентов высших педагогических учебных заведений: в 3 кн.: Кн. 3: Экспериментальная психология и психодиагностика. – М.: Просвещение: ВЛАДОС, 1995. – 608 с.

69. Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. Мн.: Изд. В.М. Скаун, 1998.

70. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: АЗЪ, 1995. – 928 с.

71. Ожигов С. И. Словарь русского языка 24-е изд. испр. М.: ООО. Изд «Мир и образование», 2007. 640 с.

72. Онищук Л. Демократизація функціонального устрою закладу освіти як складова управління / Л. Онищук // Освіта і управління. – 2003. – Т. 6, № 1. – С. 67-74.

73. Осадчий І. Г. Інституційна модель системи загальної середньої освіти як інструмент дослідження шкільної практики в сільській місцевості / І. Г. Осадчий // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2011. - № 2 – С. 41-51.

74. Осадчий І. Г. Освіта сільського регіону: проблеми та знахідки / І. Г. Осадчий // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2001. - № 4. – С. 80-89.

75. Осадчий І. Г. Освіта сільського регіону: теорія і технологія управління розвитком: монографія / І. Г. Осадчий. – К.: Вид. дім «Шкіл. світ». – 2005. – 260 с.

76. Осадчий І. Г. Проектно-цільове управління: програма розвитку навчального закладу / І. Г. Осадчий // Директор школи, ліцею гімназії. – 2005. – № 2. – С. 104-110.

77. Осадчий І. Г. Спрямований розвиток освітніх систем: теорія, технологія, практика: Монографія. – К.: Інформавтодор. – 2013. – 436 с.

78. Осадчий І. Г. Управління розвитком внутрішнього простору освітньої системи / І. Г. Осадчий // Педагогічні науки: зб. наук. праць Херсон. Держ. ун-ту. – Херсон, 2004. – Вип. 36. С. 47-54.

79. Остапенко А.А. Профильное обучения в старших классах малочисленной школы // О реструктуризации сети общеобразовательных учреждений, расположенных в сельской местности: Методологические рекомендации для подготовки к проведению эксперимента. – М.: АПК и ПРО, 2002. – С. 18-22.

80. Остапчук О. Розвиток педагогічних систем в умовах модернізації освіти / Олена Остапчук // Шлях освіти. – 2004. - № 1. – С. 6-11.

81. Островерхова Н. М. Моделювання педагогічних систем / Н. Островерхова // Директор школи. – 2001. - № 1. – С. 11-12.

82. Павлова Л. Моделювання педагогічної взаємодії / Лідія Павлова // Управління освітою. – 2006. – Число 4. – С. 13-15.

83. Павлютенков Є. М. Основи управління школою / Євген Михайлович Павлютенков, Василь Васильович Крижко. – Х. : Основа, 2006. – 176 с. – (Б-ка журн. «Управління школою»; вип.. 1).

84. Педагогика / під ред. Ю. К. Бабанського. – М.: Педагогика, 1988. – 432 с.

85. Песталоцци. Новиков. Каразин. Ушинский. Корф: Биографические повествования / Сост., общ. ред. Н. Ф. Болдырева. – Челябинск: Урал, 1997. – 542 с.

86. Петренко М.А. Моделирование самоорганизационного управления образовательным учреждением. Известия ЮОРАО. Вып. IV: Историко-культурные и научно-педагогические проблемы реформирования и модернизации образования в России. Ростов н/Д: РГПУ, 2002.

87. Пикельная В. С. Теория и методика моделирования управленческой деятельности (школоведческий аспект): дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. / Валерия Семеновна Пикельная. – Кривой Рог, 1993. – 432 с.
88. Пікельна В.С. Управління школою / В.С. Пікельна, О.А. Удод. – Дніпропетровськ: НМО «Альфа», 1998. – 283 с.
89. Поташник М. Муниципальная образовательная система: в поисках гармонии / М. Поташник // Нар. образование. – 2002. - № 8. – С. 39-47.
90. Поташник М. Управление качеством образования в вопросах и ответах / М. Поташник // Нар. образование. – 2002. - № 1. – С. 86-93.
91. Поташник М. Управління сучасною школою / М. Поташник, О. Мойсєєв // Підруч. для директора. – 2003. - № 1. – С. 3-34.
92. Прахова Ж.В. Интегральная природа социализации личности. Автореферат дисс. На соискание ученой степени канд. филос. н. Н/Новгород, 2001.
93. Радкевич В. О. Впровадження індикаторів ефективної діяльності ПТНЗ / В. О. Радкевич // Професійно-технічна освіта. – К.: Педагогічна преса, 2009. – № 2. – С. 14-17.
94. Савченко О. Шкільна освіта як замовник підготовки майбутнього вчителя / Олександра Савченко // Рідна школа. – 2007. - № 5. – С. 5-8.
95. Савченко О. Я. Стан і завдання реформування змісту загальної шкільної освіти // Педагогіка і психологія. – 1999. - № 4. – С. 6-17.
96. Савченко О. Я. Фактори впливу на якість загальної середньої освіти в сільській місцевості // Сільська школа: стан, проблеми та перспективи розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 14-15 квітня 1999 р. / ВБФ «Школа майбутнього», 2000. – С. 7-14.
97. Савченко О. Я. Цілі й цінності реформування сучасної освіти // Шлях освіти. – 1996. - № 1. – С. 20-23.
98. Сверчков А.В. Организационно-педагогические условия формирования профессионально-педагогической культуры будущих спортивных педагогов / Сверчков А.В. // Молодой ученый. 2009. № 4 – С 279- 282.
99. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. / Герман Константинович Селевко. – М.: НИИ образовательных технологий, 2006. – (Серия «Энциклопедия образовательных технологий»).
100. Сельская школа: вариативно-модельный путь преобразования: Методические разработки / под ред. Е. Н. Степанова. – Псков: ПОИПКРО, 2003. – 114 с.
101. Сельская школа: проблемы и перспективы развития (Материалы для обсуждения) / А.М. Цирульников, А.В. Венгер. – М., 1989.
102. Сергеева М. Образовательный округ-модель управления в условиях малого города / М. Сергеева, И. Ванюков // Нар. Образование. – 2003. - № 8. – С. 54-64.
103. Сергєєва Л. М. Сучасні орієнтири змісту управлінської компетентності керівника навчального закладу [Електронний ресурс] / Л. М. Сергєєва // Теорія та методика управління освітою: Електронне наукове фахове видання – К., 2010 - № 3. – Режим доступу до журн.: <http://tme.umo.edu.ua/>
104. Сергєєва Л. М. Управління розвитком професійно-технічного навчального закладу: теорія і методика: Монографія / за наук. ред. В. В. Олійника. – К. – Херсон: Айлант, 2013. – 452 с.

105. Сериков Г.Н. Управление образованием: Системная интерпретация. Челябинск: Факел. 1998.
 106. Сериков Г.Н. Элементы теории системного управления образованием. Челябинск: ЧГТУ, 1994. Ч. 1: Системное видение образования / Гос. ком. Рос. Федерации по высш. образованию; Челяб. техн. ун-т, 1994.
 107. Системно-структурные исследования педагогических явлений и процессов. Материалы семинара по методологии педагогики и методики педагогических исследований. 27-30 декабря 1970 г. М.: АПН СССР, 1970.
 108. Сичивиця О.М. Методы и формы научного познания. М.: Высшая школа, 1992 – 95 с
 109. Сластенин В. А. Общая педагогіка : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / Сластенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. ; под ред. В. А. Сластенина. М.: Владос, 2003. – Ч. 1. – 256 с.
 110. Сластьонін В.А. Анализ учебно-воспитательных ситуаций и решение педагогических задач / Под. ред. В.А. Сластенина. Ярославль, ЯГПИ им. К.Д.Ушинского, 1974.
 111. Слободчиков В.И. Образовательная среда: реализация целей образования в пространстве культуры // Университетский вестник. СПб., 2002. Вып. 1.
 112. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. – 4-е изд. – М.: Сов. энциклопедия, 1989. – 1632 с.
 113. Спирин Л.Ф. Теория и технология решения педагогических задач. М.: РПА, 1997
 114. Суворова Г. Ф. Обучение в малокомплектной сельской школе: 5-9 классы – М., 1990. – 38 с.
 115. Суворова Г. Ф. Чему учить в сельской школе? // Педагогика. – 1992. – № 3-4. – С. 37-43.
 116. Талалова Л.Н. Интеграционные процессы в образовании: контекст противоречий: Монография. М.: РУДН, 2003.
 117. Третьяков П. И. Управление школой по результатам: практика педагогического менеджмента / П. И. Третьяков. – М.: Новая шк., 1997- 228 с.
 118. Третьяков П. И., Сенновский И. Б. Технология модульного обучения в школе: Практико-ориентированная монография / Под ред. П.И. Третьякова. – М.: Новая школа, 2001. – 352 с.
 119. Третьяков П.И. Оперативное управление качеством образования в школе. Теория и практика. Новые технологии. Издательство Скрипторий 2003, 2004.
 120. Управление адаптивной школой: проблемы и перспективы / Т.И. Шамова, Т.М. Давыденко, Н.А. Рогачева; Моск. пед. гос. ун-т, Фак. подгот. и повышения квалификации организаторов образования, Вологодский ин-т повышения квалификации учителей. Архангельск: Изд- во Поморского междуна- р. пед. ун-та, 1995.
 121. Управление развитием школы: пособие для руководителей образовательных учреждений / Под ред. М. М. Поташника и В. С. Лазарева. – М.: Новая школа, 1995-464 с.
 122. Управление школой: теоретические основы и методы: учеб. пособие / под ред. В. С. Лазарева. – М.: Центр соц. и экономич. исслед., 1997. – 336 с.
-

123. Управління загальноосвітньою школою в сучасних умовах / за ред. І. Л. Лікарчука. – К.: Вид. О. М. Ешке, 2003. – 312 с.
124. Ушинский К.Д. Соч.: В 3 т. Т. 1. М., 1979.
125. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: У 2-х т. – Т. 1. – 584 с.
126. Философский энциклопедический словарь. М.: Сов. энциклопедия, 1985. – 840 с.
127. Хомерики О. Г. Развитие школы как инновационный процесс: метод. пособие для руководителей общеобразоват. учреждений / О. Г. Хомерики, М. М. Поташник, А. В. Лоренсов; под ред. М. М. Поташника. – М.: Новая шк., 1994. – 62 с.
128. Хомерики О. Г., Поташник М.М., Лоренсов А.В. Развитие школы как инновационный процесс: Методическое пособие для руководителей образовательных учреждений / Под ред. М.М. Поташника. – М.: Новая школа, 1994. – 64 с.
129. Чепиков М. Г. Интеграция наук / М. Г. Чепиков. – М.: Мысль, 1988. – 135 с.
130. Чернышевский Н.Г. Избр. пед. соч. – М.: Педагогика, 1983. – 335 с.
131. Шамова Т. И. Управление образовательными системами: учеб. Пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Т. И. Шамовой. – М.: Издат. Центр Академия», 2002. – 384 с.
132. Шамова Т.И. Проблема активизации учения школьников (Дидактическая концепция и принципы активности в обучении): Автореф. дис. д-ра пед. наук (13.00.01). – М., 1997. – 31 с.
133. Шацкий С.Т. Избранные педагогические сочинения в 2-х томах. М: Педагогика, 1980.
134. Шиян Н. І. Профільне навчання у школах сільської місцевості: теорія і практика. – Полтава: АСМІ, 2004. – 442 с. – Бібліогр.: с. 404-410.
135. Штофф В. А. Моделирование и философия / В. А. Штофф. М. – Л.: Наука, 1966. – 301 с. – С. 19.
136. Щедровицкий Г.П. Философия. Наука. Методология. – М.: Шк. культ. политики. – 1997. – 656 с.
137. Щедровицький Р. П. Система педагогических исследований (методологический анализ) / Р. Щедровицький // Педагогика и логика. – М., 1992. – С. 16-20.
138. Якиманская И.С. Принципы построения образовательных программ и личностное развитие учащихся. // Вопросы психологии. – 1999. - №3. – С. 39-47.
139. Яковлев Е.В. Теория и практика внутривузовского управления качеством образования. Автореферат дисс. на соискание ученой степени докт. пед. н. Челябинск, 2000.
140. Яковлев, И. П. Интеграция высшей школы с наукой и производством / И. П. Яковлев. – Л.: Издательство ЛГУ, 1987. – 128 с.
141. Яковлева Н. О. Проектирование как педагогический феномен / Н. О. Яковлева // Педагогика. – 2002. - № 6. – С. 2.
- 142.

143. Ямбург Е. А. Школа для всех: Адаптивная модель. – М.: Новая школа, 1996. – 352 с.

144. Ярулов А. А. Интегративное управление средой образования в школе. – М.: Народное образование, 2008. 368 с.

145. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / Витольд Альбертович Ясвин. – [2-е изд., испр. и дополн.] – М.: Смысл, 2001. – 365 с.

146. Gonidec P.-F., Charvin R . Relations Internationales. Paris, 1984. p.435.

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1. Тенденції модернізації мережі закладів загальної середньої освіти у сільській місцевості

Стратегічні напрями оновлення освітньої мережі, як невід'ємної складової національної системи освіти, визначено законодавчими та іншими нормативно-правовими документами про освіту, зокрема: Законами України

«Про освіту», «Про загальну середню освіту», Указом Президента України від 25.06.2013 р. №344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» та ін. [21].

Процес модернізації мережі сільських загальноосвітніх навчальних закладів розпочався в Україні на початку XXI ст., що зумовило масштабні перетворення та інноваційні зміни в її структурі, змісті, організаційних формах.

Модернізація, – за визначенням, поданим у «Великій сучасній енциклопедії», це вдосконалення, покращення, оновлення об'єкта, приведення його у відповідність з новими вимогами і нормами, технічними умовами, показниками якості [59, с.323].

Інші дослідники вважають, що модернізація – це специфічний різновид соціальної інновації, яка передбачає сукупність нововведень, найважливішими показниками яких виступають кількість і їхній предметний зміст, економічні та соціальні затрати, пов'язані з їхньою реалізацією, отримані економічні та соціальні результати [43, с.645].

За твердженням Л.М. Ващенко, інновації в освіті – процес створення, запровадження та поширення в освітній практиці нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, у результаті яких підвищуються показники (рівні) досягнень структурних компонентів освіти, відбувається перехід системи до якісно іншого стану [13, с.44].

У науковій літературі знаходимо й дещо узагальнені визначення терміна «модернізація». Зокрема, А.В. Хуторський модернізацію освіти розглядає як внесення змін до окремих елементів діючої освітньої системи [68, с.28].

Виступаючи одним із напрямів стратегічного розвитку системи національної освіти, модернізація мережі сільських загальноосвітніх навчальних закладів передбачає вирішення проблем, що нагромадилися в нових економічних, політичних, соціальних, культурних умовах. Розглядаючи модернізацію освіти як форсований перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства з максимально повною інтеграцією у світові процеси, слід вказати на невідворотність та об'єктивну необхідність цього процесу, особливо в сільській місцевості.

Основна мета модернізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів, розташованих у сільській місцевості, – підвищення якості освіти, її

конкурентоздатності шляхом створення оптимальних моделей загальноосвітніх шкіл чи їх об'єднань, що входять в освітню систему певного адміністративно-територіального утворення, надання споживачам широкого спектру освітніх послуг.

Підвищення якості дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти, створення умов для рівного доступу до якісної освіти вимагає розв'язання комплексу завдань, що стосуються кадрового та матеріально-технічного забезпечення, оновлення змісту освіти, розроблення нових моделей загальноосвітніх навчальних закладів, утвердження форм державно-громадського управління освітою.

Як зазначає О.В.Акулова, «... у суспільстві відбувається орієнтація на освіту як на засіб досягнення певних значущих для індивіда цілей і орієнтацій на освіту як самоцінність, що передбачає надання людині можливостей використовувати освіту як гнучкий інструмент розширення і реалізації життєвого потенціалу» [58, с. 11]

З метою підвищення економічної доцільності та якості освіти сільських школярів Міністерством освіти і науки України в останні роки ініціюється проект оптимізації мережі освітніх закладів, що часто підтримується управліннями освіти на обласному та районному рівнях.

Оптимізація мережі загальноосвітніх навчальних закладів розглядається як цілеспрямована зміна структур цієї системи на основі врахування потреб і особливостей регіону з метою створення сприятливих умов для навчання і виховання школярів, незалежно від місць їхнього проживання.

Процес оптимізації мережі освітніх закладів охоплює цілеспрямоване оновлення різних компонентів (характеристик) структур мережі: просторової, типової, організаційно-правової, організаційної, майнової, фінансової та ін. При цьому враховуються потреби і впливові чинники регіону (природно-географічні, соціально-економічні, соціально-демографічні, культурологічні, історико-ментальні, організаційно-педагогічні) з метою забезпечення реалізації варіативних освітніх програм.

Мережа загальноосвітніх навчальних закладів розглядається як сукупність усіх закладів освіти, розташованих на території адміністративного району, що забезпечують умови для реалізації права громадян на здобуття загальної середньої освіти. Іншими словами, мережа загальноосвітніх навчальних закладів – це сукупність усіх закладів освіти регіону, що реалізують програми початкової загальної, базової загальної середньої та повної загальної середньої освіти.

Зазначимо, що цілеспрямовані програми розвитку регіональних систем освіти почали розроблятися на обласному та районному рівнях упродовж останніх п'яти років, у цих документах акцентується увага на збереженні та розвитку загальнокультурних цінностей, забезпеченні освітніх потреб суспільства та держави з урахуванням стрімких та динамічних викликів ринку праці.

Реалізація програм загальної середньої освіти в Україні здійснюється в загальноосвітніх навчальних закладах різних типів не залежно від місця їх розташування.

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У результаті модернізації мережі загальноосвітніх закладів регіональна система освіти повинна перейти в новий стан, що супроводжується суттєвими змінами у взаємозв'язках із зовнішнім середовищем, забезпечується відкритість освітніх закладів, передбачається орієнтація змісту освіти на потреби місцевого співтовариства, урахування викликів ринку праці.

Мобільність та гнучкість мережі навчальних закладів, їх адекватність потребам соціуму має стати нормою функціонування, а розвиток освітньої системи здійснюватися за сприянням соціальних партнерів, джерел державного та додаткового (позабюджетного) фінансування.

Загальноосвітні навчальні заклади, що створюють систему освіти, виконують соціальне замовлення держави в цілому і кожного громадянина зокрема. Вони покликані формувати інтелектуальну, творчу й ініціативну особистість, здатну жити і творити в принципово нових, ринкових умовах, забезпечувати прогрес розвитку суспільства.

Модернізація мережі загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості як одна з умов підвищення якості освіти забезпечується шляхом створення оптимального навчально-виховного середовища для всіх груп дитячого населення.

Управління процесами оптимізації мережі у сільській місцевості має відбуватися з урахуванням конкретної ситуації в кожному районі та передбачуваних адекватних змін.

Процес модернізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів, що корелюється з чинними нормативними документами, може розгортається за такими напрямками:

- створення базових шкіл, що забезпечують здобуття високоякісної освіти за рахунок концентрації матеріально-технічних, фінансових, кадрових ресурсів;
 - відкриття освітніх ресурсних центрів районного чи міжрайонного рівня на базі опорних загальноосвітніх шкіл чи інших навчальних закладів для надання додаткових освітніх послуг;
 - створення навчально-виховних комплексів, що поєднують загальноосвітні школи із закладами професійної освіти, регіональними установами додаткової освіти, закладами соціально-культурної сфери, розташованими в сільській місцевості;
 - створення асоціацій освітніх закладів, розвиток горизонтальних зв'язків і механізмів консолідованого вирішення проблем на основі кооперації;
 - реорганізація малокомплектних шкіл у філії чи інші підрозділи загальноосвітніх навчальних закладів вищих ступенів;
 - збереження та відкриття навчально-виховних комплексів «Початкова школа – дошкільний навчальний заклад»;
 - розвиток мережі позашкільних навчальних закладів для отримання додаткової освіти; упровадження різних форм дистанційного навчання, самоосвіти та екстернату;
 - ліквідація (за згодою громади) загальноосвітніх навчальних закладів через відсутність кількісного складу дітей, що не суперечить вимогам чинного законодавства;
-

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

- зміцнення навчально-матеріальної бази загальноосвітніх навчальних закладів (будівництво нових приміщень, обладнання навчальних кабінетів, закупівля автобусів, комп'ютерних класів, підключення комп'ютерної техніки до мережі Інтернет, залучення додаткових джерел фінансування тощо);
- модернізація системи управління освітою, активне впровадження державно-громадських форм у здійсненні цього процесу, забезпечення участі громадськості, батьків в управлінні закладом освіти, упровадження інформаційних технологій, використання перспективного досвіду і досягнень науки.
- створення освітніх округів, центрів розвитку дитини для надання освітніх послуг учням, які проживають у малих селах;

Створення освітніх округів розглядається як відповідь на виклики суспільства на якісну освіту та реагування на значне зменшення кількості учнів у сільській місцевості, вивільнення шкільних приміщень, неефективне використання ресурсної бази, в тому числі матеріально-технічних, кадрових, фінансових та ін.

Важливу роль у структурі районної мережі загальноосвітніх навчальних закладів відіграють *опорні школи*, які в рамках реалізації районних Програм оптимізації будуть обладнані сучасним навчальним обладнанням, комп'ютерними та телекомунікаційними засобами, а також шкільними автобусами, що уможливить організоване підвезення до місць навчання дітей із сусідніх населених пунктів.

У опорних школах учні малокомплектних сільських загальноосвітніх шкіл матимуть можливість вивчати ті предмети навчального плану, що не передбачені державним стандартом, ознайомлюватися з сучасними інформаційними технологіями. Це сприятиме вирівнюванню доступу до якісної освіти, поглибленню знань школярів, розвитку їхньої комунікативної культури тощо.

Модернізація освітньої мережі – проблема педагогічна, соціальна й економічна, що вимагає прийняття невідкладних рішень на загальнодержавному рівні. Для успішного розв'язання цієї проблеми необхідно насамперед проаналізувати недоліки існуючої мережі закладів освіти в районі, намітити план їхньої реорганізації, раціонального розміщення, введення в дію шкіл-новобудов.

Одним із найбільших досягнень модернізації регіональної системи освіти, переконливим свідченням її життєздатності є високий коефіцієнт якості освіти, отримуваний випускниками навчальних закладів, що виражається в показниках відповідності нормативним вимогам, а також потребам сучасного ринку праці.

Суттєві зміни в організації оптимального навчально-виховного середовища відбуватимуться шляхом підвищення рівня професіоналізму педагогічних кадрів, упровадження нових навчальних технологій, удосконалення організаційної культури, що забезпечуватиме комфортність та успішність навчання учнів.

Оволодіння педагогами сучасними навчальними технологіями, використання оптимальних видів діяльності учнів дозволить суттєво підвищити їхній інтелектуальний розвиток, знизити емоційне та фізичне навантаження, реалізувати суб'єкт-суб'єктні взаємодії всіх учасників навчального процесу на основі розвитку толерантності та поваги. Якісне підвищення рівня кваліфікації

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

керівників та педагогів загальноосвітніх навчальних закладів сприятиме формуванню у шкільних адміністрацій стратегічного мислення та розвитку нових компетенцій, підвищуватиме ефективність процесу управління.

Важливим показником модернізованої регіональної системи освіти, її життєдіяльності є якість освіти, що виражається в показниках відповідності освітніх результатів нормативним вимогам, а також потребам ринку праці.

Для забезпечення вимог ринку праці та потреб місцевого соціуму, що висувається до якості освіти, пропонується створити нову парадигму взаємодії держави та суспільства в управлінні галуззю. Здійснити таку практику на рівні школи можна шляхом упровадження механізмів державно- громадського управління якістю освіти, що передбачено положеннями Концепції профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах.

У процесі модернізації мережі освітніх закладів розгортається активна співпраця з громадськими організаціями, що зацікавлені в розвитку навчальних закладів, мають стійкий інтерес до підготовки майбутніх кадрів, вирішення питань, пов'язаних із поліпшенням умов діяльності закладів освіти в районі. На основі цього відбувається перехід на нові форми управління регіональною системою освіти, що потребує залучення до співпраці потенційних партнерів навчальних закладів.

Для організації взаємодії школи та суспільства щодо забезпечення високого рівня освіти потрібно сформувати відповідні компетенції керівників навчальних закладів, використовуючи різні форми навчання як на районному, обласному так і загальнодержавному рівнях.

Технології створення та функціонування механізмів державно- громадського управління якістю освіти, узгодження потреб місцевого співтовариства та освітніх програм, що реалізуються в оновленій системі освіти, сформованій на засадах інтеграції та кооперації, повинні поширюватися на різних рівнях. Це активізуватиме процес оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів, спонукатиме до здійснення системних змін з урахуванням потреб зовнішнього середовища та суспільства.

Експеримент з оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів, розташованих у сільській місцевості, потребує розроблення сучасних навчально-методичних матеріалів, упровадження нових механізмів фінансування закладів освіти.

Варто зазначити, що в нашій країні розпочато модернізацію системи планового підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, внесено зміни в систему атестації працівників освіти. Це сприятиме підвищенню якості освіти, стимулюватиме відновлення іміджу навчальних закладів.

Унаслідок модернізації мережі відбувається розширення освітніх можливостей та послуг опорних шкіл, забезпечується гнучкий вибір освітніх програм для учнів основної та старшої школи, що дозволяє підвищувати якість освіти старшокласників; у результаті оновлення мережі створюються сприятливі умови для формування та професійного становлення особистості на основі національних і загальнолюдських цінностей, що забезпечить розвиток інтересів, нахилів і здібностей сільських школярів. У результаті оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів, перерозподілу ресурсів,

забезпечення прозорості у фінансуванні цього процесу підвищиться якість освіти та ефективність функціонування кожного закладу освіти зокрема.

Створення відкритого освітнього простору, формування освітніх округів, варіативних моделей загальноосвітніх навчальних закладів відбувається на засадах кооперації, інтеграції, взаємодії, що сприятиме:

- забезпеченню єдиного підходу до реалізації державної політики у сфері освіти, конституційних прав громадян України на здобуття освіти, державного стандарту різних рівнів освіти;
- раціоналізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів різних типів, що забезпечують наступність навчальних програм і Державних освітніх стандартів різного рівня;
- формуванню цілісної системи освіти, єдиного культурно-освітнього простору для найповнішого, комплексного задоволення потреб громадян і вимог регіонального ринку праці;
- створенню умов для оптимального використання можливостей загальноосвітніх, позашкільних, соціально-культурних закладів, що функціонують на найближчій території обслуговування.

Крім цього, серед завдань, що мають бути вирішені в процесі модернізації мережі закладів освіти, розташованих у сільській місцевості, — організація профільного навчання. Очевидно, що надавати повноцінне профільне навчання зможуть далеко не всі загальноосвітні школи, це зумовлено недостатністю кадрового, організаційно-методичного, матеріально-технічного забезпечення. Для вирішення окресленої проблеми необхідно інтегрувати потенціал кількох навчальних закладів, створити базові профільні загальноосвітні школи, територіальні шкільні об'єднання, використовувати дистанційні форми навчання, мультимедіа та ін.

У результаті реалізації планів і програм оптимізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів усі ресурси регіональної системи освіти будуть збережені, оновлені й раціонально використані, що сприятиме поліпшенню доступності сільському населенню до якісної освіти, створенню умов для дошкільної підготовки дітей.

Модернізація мережі загальноосвітніх навчальних закладів та механізми її здійснення вимагають кардинальних змін не лише в організації навчального процесу, а й управлінні ним.

Готовність до управлінської діяльності сучасного керівника полягає в системному володінні комплексною моделлю соціально-економічних, психолого-педагогічних, культурологічних, науково-технічних закономірностей, принципів, правил і норм.

Створення нових моделей мережі загальноосвітніх закладів спонукатиме до виникнення нових функцій керівника сільської школи, розширить арсенал його компетенцій, що впливатимуть на оновлення змісту всієї управлінської діяльності.

Кадрова підтримка модернізації мережі сільських загальноосвітніх шкіл різних типів спрямована, насамперед, на створення ефективних механізмів управління навчальними закладами, відпрацьовування нових способів взаємозв'язку між суб'єктами цього процесу.

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Забезпечуючи функціонування закладів загальної середньої освіти в нових умовах, керівник повинен добре володіти сучасними технологіями управління, враховувати освітні потреби соціуму, передбачати та розв'язувати найбільш важливі та гострі проблеми розвитку педагогічної системи, визначати місце та роль загальноосвітнього навчального закладу в освітній мережі району.

Ефективне застосування керівником нетрадиційних форм і методів управління навчальним закладом дозволить розв'язувати найскладніші проблеми діяльності педагогічного колективу на засадах цілеспрямованості, демократичності, відповідальності за кінцевий результат.

Дбаючи про зростання своєї престижності, кожний загальноосвітній навчальний заклад має вчасно реагувати на виклики ринку освітніх послуг, постійно враховувати потреби своїх споживачів і знаходити партнерів для реалізації нових проектів та програм.

2.2 . Провідні чинники впливу на функціонування освітніх закладів у сільській місцевості

Освіта у сільській місцевості вийшла за межі освітянської проблеми і потребує всебічної підтримки всіх зацікавлених сторін як з боку суспільства, так і держави.

Аналіз сучасного стану освітньо-культурного потенціалу села свідчить про потреби реформування організаційних відносин між закладами цієї сфери, що породжено комплексом економічних та соціально-культурних проблем, найбільш важливою з яких є проблема підготовка майбутніх випускників до викликів сучасного ринку праці та їх соціалізації у мінливому суспільстві. Молодь, як ніхто інший, відчуває нинішні проблеми пов'язані з обмеженістю освітнього середовища у сільській місцевості, а відтак і безперспективність подальшого життя у селі.

Успішне вирішення завдань ефективного функціонування і взаємодії закладів соціально культурного та освітнього призначення у сільській місцевості дозволяє сформувати насичене освітнє середовище для його продуктивного використання у освітній діяльності.

На якість освіти у сільській місцевості мають значний вплив соціальні, економічні, культурологічні, мотиваційні, демографічні та інші чинники.

Ринкові чинники, виникнення яких зумовлене переведенням господарського комплексу країни на засади ринкової економіки, значно видозмінюють сільське середовище, здійснюючи вплив на демографічний стан, способи ведення сільського господарства, рівень життя людей. Дія цих факторів характеризується як позитивними, так і негативними тенденціями в динаміці відтворення сільського населення, що є визначальним показником у розвитку освітньої мережі сільського регіону, наповненості класів. Саме це обумовлює кількість педагогічних працівників, їхній кваліфікаційний рівень й ін.

Значний вплив на сферу освіти мають технологічні та міжнародні фактори. Вони тісно пов'язані із входженням України в міжнародний освітній простір, сприяють посиленню комунікативних зв'язків. Збільшення внутрішніх і зовнішніх освітніх зв'язків продовжується й потребує значних фінансових асигнувань у сферу освіти, в тому числі у сільській місцевості. Урядом України розроблена і введена в дію комплексна цільова програма комп'ютеризації сільських загальноосвітніх навчальних закладів, що дасть змогу розширювати різноманітні зв'язки й отримувати додаткову інформацію, використовувати нові інформаційні технології. Однак технологічні та міжнародні фактори ще не мають значного впливу на освіту у сільських населених пунктах.

Важливу роль у розвитку сільських шкіл відіграють екологічні чинники, що здійснюють вплив на умови життя і стан здоров'я дітей. За даними Міністерства охорони здоров'я України, показник захворювання дітей віком від одного до шести років – 1143 захворювання на 100 тис.населення, в тому числі 50% захворювань органів дихання, 10% – нервової системи, 20% – шлунка. На тривалий час школи закриваються в зимовий період, що пов'язано з епідемією грипу. Такий стан здоров'я дітей не може не викликати

тривогу, адже призводить до порушення генофонду й динаміки відтворення населення в сільській місцевості [51, с.44, 47].

Важливим чинником, що впливає на функціонування загальноосвітніх навчальних закладів у селі, є фінансово-економічний стан держави, який надто повільно набуває рис стабільності. Затяжний процес реорганізації та розвитку аграрного сектору економіки, від якого значною мірою залежить стан розвитку сільських загальноосвітніх навчальних закладів.

Демографічні умови, що склалися впродовж кількох десятиліть в сільській місцевості, також не сприяють розвитку загальноосвітніх навчальних закладів, а навпаки – посилюють процес депопуляції сільського населення (в 1990 році на 1000 жителів умирало 16 чоловік, в 1997 році – 19, щорічно зменшується народжуваність: в 1990 році народжувалося 13 немовлят на 1000 жителів, в 1997 році – до 10). Процес зменшення чисельності сільського населення прогнозується й надалі, тому що на постійне проживання в село переїжджають здебільшого люди старшого віку, а молодь мігрує на тимчасові заробітки у великі міста, за межі держави. За даними Української академії аграрних наук, в Україні налічується 8 тис. деградуючих поселень, 120 районів. За останні 10 років із карти країни зникло майже 300 сіл [51, с. 13, 99].

Серед основних чинників, що здійснюють вплив на функціонування сільської школи вченими названо: соціально-політичні, демографічні, природно-географічні, соціально-економічні, соціально-культурологічні та громадсько-політичні [52, с. 35-37].

Важливі зміни способів і змісту взаємодії, що відбуваються нині між закладами, що функціонують у сільській місцевості, висувають підвищені вимоги до професійних здібностей педагогічних працівників, до громадськості села, посилюючи їхню відповідальність за якість освіти. При цьому провідними напрямками їх спільної діяльності стають не лише підготовка підростаючого покоління до активного життя у мінливому світі, але й їхня участь у перетворенні суспільних відносин, у готовності до професійного самовизначення та подальшої самореалізації.

Забезпечення реалізації зазначених напрямів знаходяться в прямій залежності від глибини взаємодії та використання можливостей ресурсного потенціалу всієї соціокультурної інфраструктури села, створення умов для освітнього та духовного зростання молоді, адже процвітання нації залежить від різних чинників, в тому числі і від традицій, звичаїв, цінностей, переконань та ін. Все це визначає зміст взаємодії закладів різного підпорядкування, актуалізує проблеми об'єднання ресурсів для становлення соціально-культурних, освітніх відносин в умовах переформатування мережі закладів загальної середньої освіти та забезпечення їх тісної взаємодії із зовнішнім середовищем.

Відповідно до даних офіційної статистики, в Україні налічується близько 13 млн людей молодого (до 35 років) віку, із яких майже 4 млн проживає у сільській місцевості. Це означає, що майже третина молоді забезпечена гіршими стартовими умовами для входження у суспільне життя, зокрема для здобуття освіти і працевлаштування. Проблеми сільської молоді були неодноразово

предметом обговорення на парламентських слуханнях, що свідчить про значущість цієї проблеми [60].

Розшарування суспільства на багатих і бідних позбавляє реальних перспектив значну частину молодих людей, які мають долати на шляху до самореалізації і життєвого успіху набагато більше перешкод, а ніж їхні більш заможні ровесники. На тлі невисокого рівня життя в країні діти у сільських депресивних районах частіше позбавлені необхідних життєвих потреб – достатніх умов для вибору навчальних закладів, предметних програм, загалом належного доступу до якісної освіти.

Це призводить до низки негативних наслідків як для значної частини молодих людей, так і для майбутнього країни в цілому, що призводить до зниження мотивації до знань, погіршення самопочуття, здоров'я, зниження демографічної ситуації, вимушеної міграції, зростання злочинності тощо.

Незважаючи на певні зусилля органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій соціальне становище сільської молоді потребує значного поліпшення.

Незадовільні умови соціалізації випускників шкіл протягом останніх років в Україні призводить до зменшення сільського населення внаслідок природного скорочення населення і міграційної активності.

Несприятливі демографічні впливи та невпинне зменшення чисельності населення в сільській місцевості призводить до закриття шкіл. З одного боку, в сільській місцевості фіксується зростання народжуваності (з 8,7 немовляти на 1000 населення (2001р.) до 12,6 (2012р.), а з іншого чисельність молоді у селі щорічно зменшується. Тобто село, в цілому, молодшає (у 2012р. кількість осіб у віці 65 і старше років склала 37,9 % від кількості населення у віці 15-49 років; і це є найнижчим показником за останні десять років). Проте, рівень смертності перевищує народжуваність, скорочення сільського населення за останні десять років становить 163 тис. осіб на рік, а кількість сільських населених пунктів впродовж 2000-2012рр. зменшилася на 289 одиниць. [60].

Ці процеси не можуть не позначатися на мережі сільських шкіл. Загалом сільські школи в освітньому просторі України займають близько 70% від загальної кількості загальноосвітніх навчальних закладів, що у 2012 році нараховують 12779 одиниць, (майже кожне друге село без школи). Впродовж 2011 року закрито 200 шкіл, а з 1995 року зменшилося їх на 2294.. На початку 2012 року навчалося у сільській місцевості 1млн 319 573 учні. Кількість учнів на одного вчителя становить лише 6 осіб (у Європі 13-15).

Щорічно знижується і наповнюваність класів у сільських школах, що наблизилася до 12 учнів.

Зауважимо, що у зв'язку із складною демографічною ситуацією зростає кількість малокомплектних шкіл. В країні сьогодні функціонує 504 школи I ступеня з контингентом до 10 учнів, 1559 шкіл I-II ступеня з контингентом до 40 учнів та 2521 школа I-III ступеня з контингентом до 100 учнів. [41].

Не задовольняють сьогоднішні потреби і кількість позашкільних навчальних закладів, що певною мірою позначається на якості освіти сільських школярів. Серед майже 1,5 тисячі позашкільних навчальних закладів, у сільській

місцевості функціонує лише 80, в яких працюють 7174 гуртки, де займається 118, 5 тис учнів. (у 2011 р.)*

Не реалізуються сьогодні й положення чинного Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» (від 17.10.1990 р. № 400-XII) у частині надання переваги селу порівняно з містом (у розрахунку на душу населення) у спорудженні житла, закладів освіти, культури і спорту, охорони здоров'я та ін.

В Україні збереглася тенденція до зменшення закладів *соціально-культурної та побутової сфери* села, що негативно впливає на можливість сільським дітям і молоді задовольнити свої культурні потреби і змістовно провести дозвілля. Так, у середньому лише на 5 сільських поселень, або на 2 тис. 600 жителів, припадає один об'єкт служби побуту. В цілому ж рівень побутового забезпечення сільського населення у 15–16 разів нижчий від міського, зате вартість послуг в 3–5 разів вища. 60% сільських поселень не мають відділень зв'язку, 77 — їдалень, 80% — спортивних споруд.

Із 21 тис закладів культури клубного типу, (у 2000р) цей показник знизився до 16, 5 тис. Масових та універсальних бібліотек — відповідно з 18 до 15 тис, бібліотечний фонд зменшився з 188 млн до 140 млн примірників.

Усе це призводить до того, що сільська молодь не повною мірою може задовольняти свої культурні потреби, цікаво і корисно проводити своє дозвілля. Слід зазначити, що у 2004 році дещо поліпшилося становище з залученням сільської молоді до занять фізичною культурою і спортом, проте продовжується негативна тенденція щодо зменшення в сільській місцевості кількості спортивних клубів (з 1847 одиниць у 2003 році до 1209 одиниць у 2012році).

Відсутність закладів культурно-дозвіллевого спрямування в сільських населених пунктах створює підґрунтя для поширення негативних проявів у поведінці сільської молоді. Викликає занепокоєння факт зростання протягом останніх п'яти років різних видів правопорушень, серед яких значна частина (25 %) у сільській місцевості.

Тому проблеми навчання, виховання і зайнятості дітей шкільного віку цікавими і корисними справами лежать на загальноосвітній школі, на відповідальності батьків та громадськості села, які покликані тісно співпрацювати у напрямі реалізації спільної мети — досягнення високого рівня якості освіти

Загальна середня освіта є невід'ємною органічною складовою неперервної освіти. Вона є основною соціалізації молодшої людини в суспільстві, фундаментом для подальшої її освіти чи трудової діяльності і забезпечує

* С. 132 . Освіта у сільській місцевості : кризові тенденції та шляхи їх подолання. Матеріали парламентських слухань 2012 .

Низька забезпеченість об'єктами культурного призначення. У селах України працюють понад 30 тис. закладів культури, зокрема 16 тис. клубних закладів, понад 14 тис. бібліотек, 287 шкіл естетичного виховання та 70 музеїв. Варто зазначити, що з 1990 до 2011 рр. клубних закладів поменшало на 4,6 тис.: значна частина перебуває у запустінні, зруйнована або змінила призначення. Є проблема й із кадрами для сільських закладів культури через непопулярність цих професій, низьку заробітну плату та відсутність системи сприяння залученню кадрів до роботи у сільській місцевості села.

наступність у становленні людини в процесі її переходу від дитинства до дорослого життя.

Сьогодні розвиток освіти відбувається у двох напрямках –це формування ефективної мережі освітніх закладів та використання ресурсних можливостей різних типів навчальних закладів, що функціонують на території обслуговування. На рисунку 1.4. показано кількісні показники сільських шкіл.

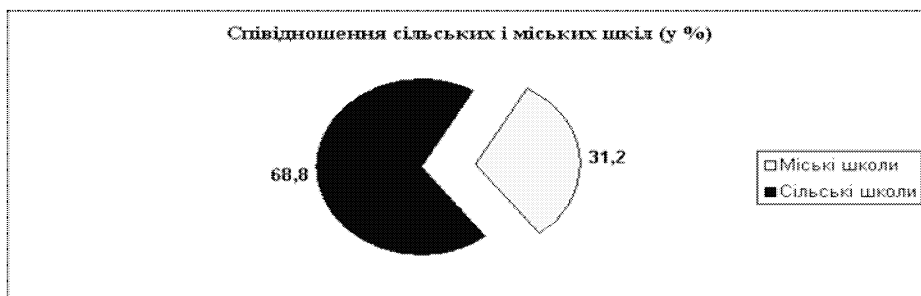

Рис.1.4 Співвідношення сільських і міських шкіл в Україні

Стурбованість викликає і *стан матеріально-технічної бази*. Споруди для занять фізичною культурою і спортом у сільській місцевості не відповідають сучасним вимогам і міжнародним стандартам. Водночас кількість населення, яка була охоплена фізичною культурою і спортом у сільській місцевості, за останніми даними зросла майже на 10 тис. осіб

За останній рік зросло охоплення суспільним навчанням і вихованням сільських дітей, що вдалося досягти за рахунок відновлення роботи 290 дошкільних навчальних закладів. Найбільше відновлено - у Луганській (81), Житомирській (65), Полтавській (30), Черкаській (30) областях.

Розпочата у 2006 р. програма комп'ютеризації сільських шкіл потребує завершення, особливо у сільській місцевості.

У 2012 р. за кошти державного і місцевих бюджетів придбано понад 800 автобусів, у т.ч. 357 за рахунок держбюджету

Для забезпечення навчання дітей 6-9 років за місцем їх проживання з 1 вересня 2006 року розпочало функціонування навчальних закладів „Школа-родина”. У першу чергу він діє у селах, де кількість дітей не відповідає нормам для формування класу. дитячі садки, а також скорочення кількості дітей, охоплених дошкільною освітою. Натепер у містах суспільним дошкільним вихованням охоплено 65 % дітей, у селі - 24 %.

Друга проблема пов'язана з ліквідацією та перепрофілюванням дошкільних навчальних закладів. Отож, за останні три роки, з цієї причини, мережа дошкільних навчальних закладів скоротилася на 15%, а чисельність дітей у них – на 10 %. На кінець 2004 року не працювало з різних причин майже 2 тис. сільських дошкільних навчальних закладів.

Набула поширення практика тимчасового припинення діяльності окремих дошкільних навчальних закладів. Головні причини цього явища це – відсутність фінансування та недостатнє розуміння місцевими органами влади ролі і значення дошкільної освіти.

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Ми переконані в тому, що у кожному селі, де є діти, повинна бути школа, як мінімум – початкова школа. Практика укрупнення сільських населених пунктів у 60-80-х роках ХХ ст. спричинила зменшення їх кількості. У той період з карти України зникло кожне четверте село. Лише за чотири роки (1973-1976) кількість сільських шкіл зменшилася на 2,5 тис. (13 %).

Серед причин нижчої якості освіти у сільській місцевості у порівняно з містом респонденти (опитані педагоги) називають такі:

- зниження мотивації учнів до навчання;
- неефективність класно-урочної системи у класі з малою чисельністю учнів;
- відсутність достатнього науково-методичного супроводу освітнього процесу;
- невідповідність матеріально-технічної бази сучасним вимогам;
- зниження контроль збоку батьків за навчанням дітей;
- відсутність психологічної служби у більшості сільських шкіл

Системні негативні чинники демографічного характеру призводять до постійної реорганізації шкільної мережі, реструктуризації закладів освіти, зміни їхньої структури (в тому числі і ступеня), формування нових структур. На рівні місцевих органів виконавчої влади доводиться постійно здійснювати заходи щодо модернізації мережі освітніх закладів, враховуючи потреби та інтереси місцевого соціуму.

Аналізуючи стан соціально-культурної та освітньої ситуації в селі можна стверджувати, що якість освіти у сільській місцевості значною мірою залежить від багатьох причин як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру, що стимулюють потреби модернізації мережі освітніх закладів, організації їх діяльності на принципах взаємодії, кооперації та соціального партнерства.

Зокрема до таких заходів належать комплекс змін та впливів, пов'язаних із створенням нової одиниці в мережі – освітніх округів.

У 2012/2013 навчальному році в країні функціонувало 1974 освітні округи, до складу яких увійшли більше ніж 8 тисяч навчальних закладів і здобувають освіту понад мільйон учнів.

Нерівномірне розташування нових утворень пояснюється особливістю кожного регіону, наприклад, якщо у Дніпропетровській області функціонує понад 200 освітніх округів, то у Закарпатській близько 10.

Упровадження освітніх округів вимагає узгодження взаємозв'язків сільської школи з іншими навчальними закладами, установами, з'ясування питань організаційного характеру, що потребує удосконалення та розроблення додаткової нормативно-правової бази, подальшого вивчення та обґрунтування педагогічних умов їх функціонування у сільській місцевості.

Особливої підтримки потребують опорні школи, ресурсні центри як збоку органів місцевого самоврядування, так і збоку потужних регіональних закладів профтехосвіти, вищих навчальних закладів, оскільки старша школа набуває нового статусу – профільної школи, що забезпечуватиме якісну підготовку випускника до подальшого навчання та самореалізації у мінливому суспільстві.

Сьогодні набувають поширення нові форми організації освітнього процесу у сільських школах, що активізують шкільне життя, наповнюючи його цікавим

змістом. При цьому використовуються дистанційне навчання через мережу Інтернет, проводяться численні олімпіади, форуми, змагання, конкурси, розробляються та реалізуються тематичні та цільові проекти за участю вчителів та учнів. Значна частина сільських шкіл беруть активну участь у експериментально-дослідницькій роботі різних рівнів.

Серед позитивних змін, що позначаються на якості освіти у сільській школі слід відзначити активне впровадження інноваційних технологій навчання, інтерактивних та інтегрованих методів навчання, розвиток індивідуальних освітніх траєкторій, що розробляються на основі здібностей та обдарувань особистості учня.

Поряд із цим якість освіти у сільській школі залежить від широти і та насиченості освітнього простору, що забезпечує відповідні умови для спілкування дітей, їхньої участі у різних видах діяльності, розвиваючи та поглиблюючи знання, власний досвід. Громадсько активні школи, школи активної спільноти продуктивно використовують місцеві ресурси, тісно співпрацюючи із закладами культури, охорони здоров'я, громадськими організаціями тощо.

Щорічне зростання кількість малокомплектних сільських шкіл актуалізує потребу оптимізації навчально-виховного процесу, відходу від традиційної класно-урочної системи, що потребує внесення змін у нормативні документи.

Назріли потреби в удосконаленні Положення про індивідуальне навчання, де б чітко регламентувалося поєднання різних форм навчання: групових (різновікових груп), з тьюторським супроводом, дистанційних, очно-заочних, екстернатних та ін., (адже індивідуальне навчання організовано за сучасним Положенням не може гарантувати учням високу якість освіти впродовж відведених 6-10 годин на вивчення всіх шкільних предметів).

Не зважаючи на складність економічної ситуації, агресорських дій сусідньої держави, сільським школам вдається вирішувати проблеми пов'язані з фінансуванням, у повному обсязі реалізовувати навчальні програми, включаючи й варіативну частину навчального плану. Проте без належної державної допомоги сільська школа може втратити свою особливість. Це також може мати негативний вплив на забезпечення кваліфікованими спеціалістами потреб місцевого ринку праці, що пов'язано з специфікою сільського виробництва, веденням домашнього господарства, іншими економічними процесами.

Серйозне осмислення існуючого доступу до якісної освіти у сільській місцевості вимагає розроблення комплексу заходів, що сприятимуть прогресивним змінам у освітній системі сільського регіону. Вирішенню цих проблем допоможе, на нашу думку, Цільова комплексна програма підтримки сільської школи, до розроблення якої мають бути залучені педагоги- практики, науковці, управлінці, представники громадськості та бізнесу.

Назріли потреби у забезпеченні вчителів науково-методичними матеріалами, посібниками, що допомагатимуть педагогові використовувати сучасні технології навчання, особливо у малочисельних учнівських колективах, володіти різними формами дистанційного навчання, комп'ютерними, тьюторськими та іншими сучасними технологіями.

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Потребують підтримки створення центрів і системи дистанційного навчання для учнів, що проживають у віддалених районах та поселеннях, комплексів, які поєднують загальноосвітні навчальні заклади з професійно-технічними з подальшими отримання спеціальності, що важлива для місцевого ринку праці;

Осмислюючи проблему модернізації освітньої мережі, забезпечуючи єдність загальноосвітніх навчальних закладів із закладами іншого підпорядкування на засадах взаємодії, співпраці, кооперації, соціального партнерства, можна домогтися підвищення якості освіти у сільській місцевості завдяки реалізації комплексу заходів, що сприятимуть прогресивним змінам у освітній системі сільського регіону.

На наш погляд вирішенню цих проблем допоможе розроблена та обґрунтована модель освітнього округу та цільова програма функціонування та розвитку освітнього округу до реалізації якої мають бути залучені керівники навчальних закладів, педагоги-практики, науковці, управлінці, представники громадськості та бізнесу.

Таким чином, незважаючи на те, що проблема забезпечення сприятливих умов для навчання, виховання та розвитку дітей та підлітків, що проживають у сільській місцевості, завжди була предметом обговорення на різних рівнях, проте вона залишається актуальною для дослідження науковцями.

2.3 Соціокультурна складова у функціонуванні сільської школи

Спрямованість сучасного суспільства на культурний розвиток людини, її духовний світ є пріоритетним напрямом розвитку цивілізації. Оволодіння інтелектуальним баченням світу і визначення свого місця в ньому значною мірою залежить від поглиблення культуротворчого потенціалу освіти. Здійснення культуротворчої функції передбачає орієнтацію освіти на розвиток у навчальних закладах культурних зразків і норм, які проєктуються в соціокультурному середовищі. Необхідною умовою цього процесу є інтеграція як освіти в культуру, так і культури в освіту.

Домінантою сучасної освіти є орієнтація на особистість та її розвиток. Освіта має враховувати як світові, так і внутрішні тенденції у соціокультурній сфері. Педагогічні реалії вимагають розв'язання, на перший погляд, суперечливих проблем. Суперечність полягає в тому, що одночасно з урахуванням етнокультурного фактора, необхідністю збереження традицій національної культури, необхідно створювати умови для пізнання культур інших народів, виховання толерантного ставлення та поваги до них. Саме соціокультурне спрямування сучасних закладів освіти передбачає формування в учнів поняття про культуру свого народу і народів світу. Для успішного здійснення школою соціалізуючої функції розв'язання соціально- педагогічних проблем необхідне реформування змісту освіти, а саме:

- посилення інтегрованих курсів соціологічного, культурологічного компонентів у змісті освіти;
- розуміння учнями зв'язку між власними можливостями, життєвими успіхами і станом здоров'я; формування почуття відповідальності за здоров'я майбутніх дітей;
- наближення змісту освіти до реального життя, включення знань, що допомагають розв'язати життєві проблеми.

Пріоритети сучасної національної освіти полягають у розвитку позитивних задатків і здібностей особистості, що отримані нею від природи і надбані в соціумі. Особливої актуальності набуває на сучасному етапі теза: «Від людини освіченої – до людини культури», що передбачає створення внутрішніх передумов для розвитку творчої індивідуальності. Завдяки спілкуванню особистість пристосовується до найближчого оточення, зміцнює суспільні зв'язки, взаємно впливає одна на одну. Саме у соціокультурному середовищі формується особистість, здатна створювати інтелектуальні цінності, яких потребує суспільство і школа зокрема.

Теорія і практика навчання й виховання свідчать, що цінності світової культури краще засвоюються завдяки єдності з національною культурою, поєднання загальнолюдських цінностей з системами цінностей, особливими для кожної культури. Адже сучасна культура – це культура діалогу, а не монологу, завдяки чому актуалізуються її складові, формується особистість. Як свідчить розвиток процесу соціалізації, особистість є творцем культури.

В епоху синтезу культур акцент має робитися на єдності, універсальності культур світу. Як передумова і результат соціалізації, культура особистості на

певному етапі є не лише сукупністю знань і переконань, а якісно визначеним способом життєдіяльності, що є втіленням внутрішніх якостей особистості. Культурі кожного суспільства властиві свої цінності, хоча поряд із ними є загальнолюдські цінності, які забезпечують цілісність соціальних систем. Рівень соціального розвитку особистості залежить від успішного послідовного оволодіння нею цінностями сімейного, етнічного, суспільного, регіонального існування.

На сучасному етапі склався новий підхід до розуміння культури, а саме: культура усвідомлюється через категорію «діяльність» з підпорядкованими їй поняттями «суб'єкт», «об'єкт», «стосунки». Отже, культура є джерелом людської діяльності. Вона виступає однією з характеристик людини, мірою її духовного, морального, професіонального розвитку. Проте, як стверджують філософи, «культура нічого і нікого не врятує і не виправдає. Але вона створює людину, яка себе проектує в ній, впізнає себе; лише в цьому практичному дзеркалі вона бачить своє відображення» [56, с. 14]. З огляду на це, відмічаємо, що культуру не можна зберегти інакше, як через людину: освіта повинна закласти в неї механізм культурної ідентифікації. Особливе місце в засвоєнні цінностей культури належить підростаючому поколінню.

Як наслідок, культура особистості пов'язана з її освіченістю і вихованістю, інтеріоризацією системи цінностей, набутих людством. Оволодіння моральною культурою має особливе значення для учнів сільської школи під час розв'язання ними проблем життєвого самовизначення, подолання кризових ситуацій. Слід підкреслити, що діалогову концепцію культури розробляли М.Бахтін та його послідовник В.Біблер. Ця концепція є продуктивною для мовної освіти, оскільки виявляє глибинну єдність мови та культури. Культурознавчий аспект покладений в основу вивчення мови, оскільки вона є засобом пізнання культури народу. Культура, за В.Біблером, «форма одночасного буття і спілкування людей різних – минулих, теперішніх і майбутніх культур, форма діалогу і взаємопородження цих культур. Саме культура є формою самодетермінації індивіда як особистості, людського життя, свідомості, мислення» [6, с. 41]. В освітньому процесі мова та культура мають єдину цільову спрямованість на формування гуманітарного мислення.

Соціокультурна складова у функціонуванні сільської школи передбачає орієнтацію на формування життєздатності особистості, всебічно підготовленої до життя в нових умовах, здатної на основі набутих знань вирішувати практичні завдання життєдіяльності в сільській місцевості. Для села характерні статичність, одноманітність життя, мізерність інформації, стабільність соціальних норм. Разом з цим, «обмежена кількість зразків поведінки, недостатній розвиток комунікацій веде до уповільнення культурного розвитку, бідності мови й уяви, нестійкості уваги, меншого загального рівня інформованості сільських дітей» [15, с. 14].

Іншими важливими рисами соціокультурного середовища села є поєднання різних культур, перевага неформальних, нерегламентованих соціальних стосунків, багаторівнева система контактів дітей з дорослими та з іншими учнями. На селі відсутня анонімність спілкування, простіші його форми, соціальні ролі формалізовані слабо. Обмежена сфера соціальних стосунків

сільського школяра зумовлює складність формування комунікативних навичок та неможливість їх застосування в умовах зміни соціокультурного простору.

Модернізація сучасної сільської школи враховує, що школа залишається єдиним соціокультурним центром на селі: виконує функцію носія надбань світової та національної культури, збереження культури та народного мистецтва регіону. Показниками культуротворчого процесу є:

- організація культурного життя і діяльності школи;
- створення культурних осередків різної спрямованості у школі;
- залучення учнів до позакласної культуротворчої діяльності;
- рівень духовної і загальної культури учнів.

Соціокультурна складова у функціонуванні закладів загальної середньої освіти передбачає засвоєння учнем соціальних норм, способів поведінки, емоційно-ціннісне ставлення до довкілля і до себе, що забезпечує розвиток соціальної активності та умови для успішної життєдіяльності. Вона виявляється у спрямованості соціальних орієнтацій учня; системі потреб, мотивів й інтересів; взаємодії із соціальним оточенням, ефективності спільної діяльності (суспільна значущість діяльності, ступінь задоволення школярами змістом спільної роботи, її результатами); оволодінні комунікативними вміннями, за допомогою яких здійснюються взаємозв'язок учнів із соціумом, сприйняття та відображення ними суспільних відносин.

Спираючись на духовний досвід, освіта допомагає особистості стати суб'єктом культури. Сучасний освітній заклад – це передусім школа полікультурного виховання, культурного самовизначення, самореалізації особистості, де створюються сприятливі умови для оволодіння базовою культурою, серцевину якої становлять духовні цінності українського народу і світової цивілізації. Разом з тим базова культура визначається як цілісне утворення, що включає в себе оптимальні орієнтації особистості, які дозволяють їй розвиватися в гармонії з духовною культурою. Результатом оцінки діяльності навчального закладу є рівень оволодіння базовою культурою, а не певною сумою інформації.

Глобалізація з її суперечливими явищами висуває перед освітою завдання підготовки молодого покоління до життя в умовах полікультурного простору, формування навичок спілкування і співпраці з людьми різних національностей. Діалог, розуміння іншої культури, а отже, і своєї, української, передбачає не лише проголошення власних культурних переконань і цінностей, але звільнення місця для іншої. Для розуміння сутності полікультурної освіти особливе значення має положення М.Бахтіна про людину як універсальний світ культури, яка вступає у взаємодію з іншими особистостями, що творять себе у процесі такої взаємодії. Саме «взаємодія культур породжує спілкування» [3, с. 17]. При взаємодії, діалозі культур зрозумілими є особливості окремої культури, оскільки всередині себе культура не усвідомлюється.

Полікультурна освіта передбачає організацію життєдіяльності учнів, що забезпечує ознайомлення з культурою народів, які живуть в одній країні, створення умов для виникнення між ними почуття довіри, вміння взаємодіяти. Полікультурне виховання не заперечує національного, адже разом вони розглядаються як органічні складові єдиного процесу, що забезпечує глибоке

розуміння як національних, так і загальнолюдських моральних цінностей. Інтеграція до європейського освітнього простору, адаптація молоді до культурного середовища мають відбуватися через універсальний компонент різних культур. Усі національні системи освіти, які розв'язують внутрішні завдання, створюють спільний культурний простір як полікультурний, тобто складний, комплексний.

Становлення полікультурної освіти учнів передбачає сприйняття, розуміння й оцінку інших культур, сприяє збагаченню національних цінностей, ідеалів, міжкультурної комунікації. Варто зазначити, що метою полікультурної освіти є формування полікультурної особистості, яка сприймає цінності світової культури як власні, а себе як частину світового культурного простору. До важливих характеристик рівня полікультурного розвитку учнів відносяться відповідні знання в області світової і національної культур, оволодіння нормами полікультурного спілкування і вироблення на їх основі стійких моделей поведінки в соціальному середовищі. Вчені пов'язують полікультурну освіту з підвищенням рівня освіченості та досягненням успіху, що дозволяє виокремити основні функції полікультурної освіти:

- оволодіння тими, хто навчається, національною культурою;
- формування уявлень про різноманітність культур і їх взаємозв'язок;
- усвідомлення важливості культурного розмаїття для самореалізації особистості;
- виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей;
- розвиток умінь та навичок продуктивної взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності і взаєморозуміння.

Отже, «культура кожної розвиненої особистості має корінитися в етносі, а віттям проростати в культуру українську та світову» [33, с.46]. З огляду на це, важливо навчитися не перебільшувати переваги однієї культури над іншою і не принижувати досягнення рідної культури. Відмінності повинні виявлятися не як переваги, а як елементи загального співіснування у контексті універсальності суспільного життя.

Відповідно до зазначеного, взаємодія різноманітних культур передбачає, що найбільш повно культура усвідомлюється лише у взаємозв'язку, зберігаючи свою єдність і цілісність. Разом з тим, культурне самовизначення є однією зі складових соціалізації особистості. Воно виникає в результаті спілкування з іншими членами співтовариства. спочатку в просторі конкретної субкультури (у сім'ї, найближчому оточенні), і є результатом їх взаємодії. Від визначення в культурі залежать стосунки учня з оточенням, ставлення до особистої діяльності, усвідомлення власної індивідуальності.

Важливі аспекти взаємодії культури і виховання відображені впрацяхвидатних філософів і педагогів Г. Ващенка, М. Пирогова, С. Русової, Г.Сковороди. В. Сухомлинського, К. Ушинського. Вітчизняний філософ Г.Сковорода, шукаючи смисл життя, спирався на духовні цінності, вказував на «абсурдність людського буття, замкненого в речовому світі», і стверджував «гармонійність духовної складової світу» [53, с.19]. Разом з тим, М.Пирогов зазначає, що «перш ніж стати корисним громадянином для своєї країни, необхідно стати Людиною, перед якою стоять задачі: перша – чітко поставити

ціль життя, розумну і моральну. Друга – осягнути вищий ідеал і досягти його у житті. Надійний шлях для цього виявляється насамперед, у культурі самопізнання. Суспільство, на думку вченого, вимагає від школи «грубого реалізму»: «ліпити» таких людей, які потрібні для буденних цілей. За такої постановки питання суспільство є споживачем, а школа – фабрикою, що готує товар для споживання. На гуманну, загальнолюдську культуру не хочуть витратитися» [45, с.93]. Ця думка актуальна, оскільки шкільна практика дає безліч прикладів надмірного захоплення інформаційними технологіями за рахунок культурологічних.

Водночас, слід підкреслити, що на підставі діяльнісного підходу культурологи (А. Арнольдов, М. Бахтін, В. Біблер, М. Бердяєв, Г. Волков, Б. Вульфсон, П. Гуревич, В. Лакшин, М. Мід, А. Моль, В. Новиков, Ортега-і-Гассет, Ю. Пассов, В. Розанов, В. Сафонова, Г. Сельє, Л. Тодоров, О. Швейцер) майже одностайно відстоюють ряд фундаментальних положень теорії культури, а саме:

- про соціальний характер культури як форми людського буття, що втілює специфіку способу життя людини;
- про єдність духовної та матеріальної сторін культури, неправомірність її протиставлення та відокремлення;
- про наявність ціннісного ядра культури, що трансформується системою освіти;
- про необхідність системного підходу до вивчення культури;
- про діалог культур як основу нового гуманістичного мислення;
- про різноманітність культур та полікультурний простір.

З огляду на викладене, слід підкреслити, що процес навчання, перш за все, це – процес оволодіння культурою, передачі її від одного покоління до іншого. Тобто учень розвивається не лише як суб'єкт пізнання, але як носій і творець культури. Згідно з розробленою вченими культурологічною концепцією особистісно орієнтованої освіти передбачається «повернення всіх компонентів освіти до культури і до людини як її творця і суб'єкта, який здатний до культурного саморозвитку» [9, с. 17].

Розуміння культурної сутності особистості пов'язане із системою цінностей суспільства і людини, які надають сенс її життєдіяльності. Разом з тим існує проблема співвідношення ціннісних орієнтацій і характеру діяльності в процесі комунікативного розвитку особистості. Суб'єктом культурної дії є особистість, що пристосовується до моральних цінностей і способів поведінки. Ціннісні орієнтації у поєднанні із соціальними нормами складають цілісно-нормативну систему регуляції поведінки сільських школярів, яка постійно контролюється громадою через сусідів, родичів, школу, органи місцевого самоврядування.

Проблема моральних цінностей та відповідно ціннісних орієнтацій у контексті соціокультурної складової у функціонуванні сільської школи завжди актуальна, оскільки цінності утворюють ядро світогляду, регулюють соціальну поведінку особистості, взаємостосунки у суспільстві, орієнтують її в навколишньому світі, спонукають до конкретних дій, спрямовують діяльність. Саме цінності лежать в основі вибору цілей, засобів та умов діяльності. Моральні цінності та відповідно ціннісні орієнтації є стрижнем розвитку як суспільства, так і

особистості. Сільський соціум має широкі можливості для збереження і передання традицій, основ національної культури, ціннісних орієнтацій.

В основу цінностей покладено потреби та інтереси особистості. Відтак цінності фундаментального характеру втілюються у світоглядні принципи, реалізуються в культурі. “Умовою досягнення позитивних результатів при синтезі культур є діалогічна настанова свідомості сучасної людини, тобто таке її розширення, яке дає змогу вмістити духовні досягнення всіх часів і культур, розуміти їх не з висоти своїх поглядів, а відповідно до їх власної логіки, унікальності”[1,с.306].

Як наслідок, культура особистості пов’язана з її освіченістю і вихованістю, інтеріоризацією системи цінностей, набутих людством. Оволодіння моральною культурою має особливе значення для учнів сільської школи під час розв’язання ними проблем життєвого самовизначення, подолання кризових ситуацій. Саме в підлітковому віці відбувається самоідентифікація дитини зі своєю державою і культурою народу. Відсутність чіткої соціальної детермінації поведінки дитини висуває вимоги до її власної визначеності, самостійності. Суперечності можуть виникати через неправильні уявлення, неточне сприймання отриманої інформації, реальних життєвих ситуацій, характерних для сучасної нестабільної соціальної ситуації. Тим більше, що канали і засоби передання інформації не завжди враховують, а часто й ігнорують психолого-педагогічні особливості учнів, а в окремих випадках інформація має негативну спрямованість.

Сучасні засоби телекомунікації не можуть перекрити можливість і необхідність безпосередньої міжособистісної комунікації як засобу розвитку культури. Водночас, засоби масової комунікації мають неоднозначний вплив на особистість. «Під впливом телевізора, радіо, телефону, комп’ютерно-інформаційних систем змінюється соціальне та психічне буття людини. Повному реконструюються її цінності та потреби, вносяться певні зміни як у зміст когнітивних процесів, так і в емоційно-вольову регуляцію»[10, с.54]. Негативний вплив засобів масової комунікації на моральність особистості набуває актуальності у контексті даної проблеми, оскільки поширеність цих засобів призводить до суттєвих трансформацій на особистісному рівні.

Очевидно, що в сучасних умовах техногенного розвитку суспільства парадоксальним є те, що, з одного боку, кількість контактів та їх вплив на формування особистості зростають за рахунок оволодіння опосередкованими зв’язками через засоби масової інформації, мистецтва тощо, а з іншого – ці контакти досить обмежені. Тому збільшується відчуження від суспільства в процесі індивідуалізації, відчуття відокремлення від інших. Але в результаті тривалої взаємодії з навколишнім спектром соціальних, економічних, ідеологічних стосунків відбувається процес входження людини в суспільну систему. Водночас це потребує конкретизації умов життєдіяльності суб’єкта, його мотивів, ціннісних орієнтацій, оскільки вони регулюють соціальну поведінку людини, взаємостосунки у суспільстві, спонукають до конкретних дій, спрямовують діяльність. Саме у шкільному віці має місце природний процес вироблення індивідуального досвіду спілкування, особистісної комунікативної культури.

В умовах функціонування освітнього округу увага акцентується на розширенні та збагаченні соціального досвіду учнів у процесі взаємодії не тільки з однолітками, а й зі старшими та молодшими учнями та жителями села. Обмеженість соціальних зв'язків дитини через недостатню для повноцінного спілкування кількість учнів одного віку передбачає доцільність різновікової взаємодії та проведення на цій основі виховних заходів. Організація позакласної роботи в різновіковій групі виявляється в застосуванні різних форм співробітництва старших і молодших учнів. Різні соціально-педагогічні ситуації – спонтанні або створені педагогами, сприяють відносинам взаємодопомоги, збагаченню досвіду спілкування, що нівелює стан безкультур'я, розумінню власних можливостей і здібностей.

Пріоритетними для поглиблення соціокультурної спрямованості діяльності сільської школи є такі напрямки:

- розкриття проблем духовності у контексті діалогу культур; висвітлення у змісті навчальних курсів теорії й історії світової культури і мистецтва місця культури України у контексті світової цивілізації;
- досягнення культури міжнаціональних взаємин, прищеплення шанобливого ставлення до звичаїв, традицій народів, що населяють Україну;
- формування у школярів різнобічних потреб та інтересів, навичок міжнаціонального спілкування, створення умов для самореалізації учнів;
- інтеграція школи з соціокультурним середовищем, творча співдружність із закладами культури у розв'язанні проблем комунікативного розвитку особистості.

Отже, соціокультурна складова у функціонуванні сільської школи розкривається через такі складники: проектування освітньої траєкторії учня, стимулювання позитивного спілкування, розвиток соціальної взаємодії. Розвиток пізнавальних можливостей особистості, наявність відповідних знань забезпечують вибір сфери діяльності, яка відповідає потенційним можливостям учнів, сприяє встановленню взаємозв'язку із соціальним середовищем, дає змогу опанувати соціально схваленими способами поведінки відповідно до особистісних потреб, не вступаючи при цьому в конфлікт із суспільними вимогами. Слід підкреслити, що стосунки з іншими людьми не можна нав'язати ззовні. Необхідно, щоб вони з'являлися і розвивалися як результат активності самої особистості, яка усвідомила відповідальність за їх удосконалення.

Важливою проблемою соціального життя є процес спілкування, у результаті якого відбувається як обмін ідеями, думками, так і спільне надбання досвіду кожним учасником. Соціокультурну основу концепції спілкування обґрунтовано в працях М.Бахтіна, В.Біблера, Л.Виготського та ін. Учені довели, що у взаємодії з іншими особистість набуває якісних характеристик. Діалог передбачає високий рівень психологічної культури суб'єкта, організації взаємин і спілкування між людьми. Відомий французький письменник Антуан де Сент-Екзюпері наголошував, що спілкування є найбільша розкіш, яку можуть дозволити собі люди у житті.

Давні мислителі вбачали у спілкуванні могутній засіб самопізнання особистості. Значну увагу до сфери взаємодії наставника й вихованців

приділяли прогресивні діячі та педагоги XVI - XIX ст. А.Дістервег, Я.Коменський, К.Ушинський, які вважали, що без спілкування неможливий розвиток як суспільства, так і особистості. Завдяки спілкуванню можливе формування внутрішнього світу особистості, її свідомості, почуттів, засвоєння нею різних форм соціального досвіду. Саме спілкування виступає референтним показником усіх спільних інновацій, які безпосередньо віддзеркалюються у змістових характеристиках, механізмах і спрямованості цього процесу.

Проблема спілкування набула розвитку в працях філософів і психологів, зокрема Б.Ананьєва, В.Бехтерева, Л.Буєвої, Я.Коломинського, М.Ланге, А.Мудрик, Б.Паригина. Значне місце займає розробка проблем діяльності й спілкування, ролі спілкування у формуванні та життєдіяльності особистості. Вчені аналізують спілкування як комунікацію, як діяльність, як стосунки, взаємодію і взаємовплив, підкреслюючи, що «без спілкування, обміну інформацією між індивідами неможливі інтелектуальна еволюція людства, нові досягнення матеріального та духовного життя. Актуалізуючи й опосередковуючи суспільні зв'язки і стосунки, соціальна комунікація утворює ту інформаційну мережу, за допомогою якої людина включається у систему суспільних відносин»[50, с. 15].

Відтак природа спілкування, індивідуальні та вікові особливості спілкування, механізми його проходження стали предметом вивчення філософів і соціологів (І.Кон, Б.Паригін), психологів (О.Киричук, О.Леонтьєв), соціальних психологів (Г.Андрєєва, Л.Буєва). Разом з тим спілкування розглядається як особливий вид соціальної діяльності поряд із працею і пізнанням (Б.Ананьєв, В.Мясищев). Спільним у поглядах дослідників є те, що вони вважають спілкування особливим видом діяльності, яке розглядається як умова діяльності або як окремий вид діяльності.

Водночас психологи розглядають діяльність як фактор засвоєння особистістю засобів спілкування (О.Бодальов, О.Леонтьєв та ін.); виховання в учнів комунікативної культури (Б.Бушелева, А.Добрович, Л.Павлова та ін.) Підкреслюється нерозривний взаємозв'язок спілкування та взаємостосунків (А.Мудрик, А.Петровський, В.Шпалинський та ін.). Поняття «взаємостосунки» є видовим і залучається до родового поняття «взаємодія» (М.Каган, М.Обозов). Особливості емоцій, переживань учня, що виникають у ході взаємостосунків з іншими людьми, є своєрідним засобом діагностики того, як учень сприймає ставлення оточуючих до нього.

Узагальнення досліджень з проблеми педагогічного спілкування (О.Бодальов, В.Кан-Калик, Г.Ковальов, А.Мудрик) переконує, що між стилем ставлення педагога до учнів і рівнем задоволення спілкуванням існує залежність. Характер взаємостосунків учнів формується під безпосереднім впливом педагога, його стилем взаємодії з вихованцями. Проблема комунікації як соціально-психологічного феномену висвітлена у працях Г.Андрєєвої, Є.Бистрової, С.Братченко, Г.Дмитрієва, І.Зимньої, М.Кагана, В.Кан-Калика, Я.Коломинського, Д.Хаймса, Н.Хомського та інших.

Положення про спілкування як суб'єкт-суб'єктну та суб'єкт-об'єктну взаємодію розглядали Г.Андрєєва, Б.Ананьєв, М.Боришевський, В.Власенко, О.Киричук, Н.Кузьміна, О.Леонтьєв, С.Максименко, Л.Петровська,

Ю.Прилюк, П.Щербань. Разом з тим, спілкування розглядається як певний вид діяльності або її структурний елемент (О.Леонтьєв), під кутом взаєморозуміння людьми один одного (С.Рубінштейн). Діяльність і спілкування досліджуються як дві взаємопов'язані сторони соціального буття людини, її способу життя (Б.Ломов). У концепції культурного розвитку Л.Виготського проблема спілкування займає центральне місце і характеризується як процес передачі думок і переживань; спілкування дитини з дорослими створює для неї зону найближчого розвитку, змінює структуру психічних процесів.

Як зазначають вчені, «спілкування — це специфічна форма взаємодії та взаємовпливу суб'єктів, що породжується потребами спільної діяльності. У процесі спілкування відбувається взаємосприйняття і взаємний обмін інформацією. Спілкування охоплює особливий вид стосунків між суб'єктами, де виявляється співдія або протидія, згода чи суперечність, співпереживання чи емоційна глухота»[22, с. 131]. Завдяки спілкуванню особистість успадковує досвід попередніх поколінь, орієнтується у соціальній різноманітності, ідентифікуючи себе з певною спільнотою, самостверджується, формується як індивідуальність. Отже, процес спілкування починається тоді, коли індивід виявляє себе і своє ставлення до оточуючих через форми людських взаємин. «Вміння спілкуватися - вміння, які забезпечують постійний живий процес взаємодії особистості з собою і світом. Спілкування виконує в житті суспільства ряд важливих функцій, серед яких – комунікативна - забезпечення зв'язку між людьми; інформативна – духовне збагачення знаннями, вміннями і навичками; педагогічна – формування свідомості, організація діяльності і відносин молоді; морально-етична – задоволення почуття совісті людини, переживання почуття краси»[8, с. 214].

Інші дослідники називають такі основні функції спілкування:

- комунікативну (передача інформації, нагромадження знань, узгодження дій та взаєморозуміння людей)
- інтерактивну (вплив на інших людей, зміна їх поведінки та діяльності; і навпаки, зміна своїх дій під впливом інших);
- перцептивну (сприйняття та пізнання іншого, проникнення у його внутрішній світ та розуміння його [26, с.32]. Усі ці функції розглядаються в єдності.

Для того, щоб спілкування відповідало потребі особистості в комунікації, досягало кінцевої мети – взаєморозуміння та узгодженої взаємодії, необхідне розуміння ситуації спілкування його учасниками. Між партнерами по спілкуванню має бути узгодженість: ставлення до співрозмовника як до рівноцінної особистості, а не як до об'єкта інформації. Водночас обмежений і постійний склад учасників взаємодії в будь-якій діяльності призводить до стандартизації поведінки, звуження можливостей для спілкування учнів. З огляду на це. спілкування сільського школяра обмежене чисельністю населення, однак відрізняється детальним знанням оточення. Учні сільських шкіл з раннього віку мають можливість спілкуватися з природою, а завдяки цьому вчать бути більш самостійними, більш упевненими в собі.

Проблема спілкування досліджувалась у практиці виховання, зокрема, у працях П.Блонського, А.Макаренка, В.Сухомлинського, що розглядали форми

та стиль педагогічного спілкування. За твердженням В. Сухомлинського, спілкування розглядається як динамічна, ієрархічна саморозвивальна система взаємодії особистості з навколишнім світом. Як підкреслює вчений, «людське спілкування – це надзвичайно широке, багатогранне задоволення потреби людини в людині» [62, с. 355].

Процесу спілкування як педагогічній проблемі приділяли увагу Л. Виготський, В. Давидов, О. Леонтьєв, С. Руденський. Дослідження Н. Кузьміної, В. Мясичева, А. Петровського, В. Сластьоніна підтверджують, що комунікативні уміння формуються у процесі спілкування. Разом з тим важливого значення набуває комунікативний бік спілкування, оскільки він пов'язаний з розкриттям специфіки процесу спілкування між людьми як активними суб'єктами інтеракції.

Досить активно досліджувався протягом останньої чверті століття процес спілкування за такими напрямками:

- сутність, структура, функції, стилі педагогічного спілкування (В. Гриньова, В. Кан-Калік, О. Леонтьєв, Т. Яценко та ін.);
- управління вільним спілкуванням учнів (О. Киричук, А. Мудрик та ін.); виховання комунікативної культури (Б. Бушелева, Л. Павлова та ін.); управління взаємодією школярів у навчально-пізнавальній діяльності (В. Дьяченко, Л. Калашнікова, Х. Лійметс, В. Лозова, І. Чередов та ін.);
- розвиток мовленнєвого спілкування педагогів, учнів (М. Вашуленко, А. Капська, Т. Ладиженська, Г. Сагач, І. Томан, Л. Успенський, О. Юніна).

Відтак спілкування виступає як самостійна і специфічна форма активності суб'єкта. Її результатом є не матеріальний чи ідеальний предмет, а стосунки з іншою людиною. «Суттєвим, перш за все, є те, що спілкування є не просто дія, а саме взаємодія, оскільки воно здійснюється між багатьма, декількома чи принаймні двома суб'єктами, кожний з яких є носієм активності і передбачає її у своєму партнері» [18, с. 82]. Саме в умовах колективної взаємодії засвоюються норми соціального співжиття, набувається культура спілкування, формується соціальна активність.

Визначальним є положення про те, що особистість, яка дотримується моральних норм в обставинах, що постійно змінюються, повинна мати певні орієнтири для визначення лінії своєї поведінки. При цьому «зміст соціальної активності та соціальної взаємодії виявляється в єдності потенційного й актуального моментів існування соціальної сутності людини, який, на відміну від виявів соціальної пасивності, реалізується у просоціальних, асоціальних, антисоціальних діях індивіда, що мають характер самодіяльності. Тим самим соціальна взаємодія виявляється у процесах предметної діяльності і спілкування індивіда, що неминуче виникає у процесі спільного розгортання» [57, с. 48]. Володіючи соціальною активністю та відносною самостійністю, учень вибірково ставиться до зовнішніх обставин у процесі засвоєння соціального досвіду, приймає обґрунтовані адекватні рішення в ситуації міжособистісної взаємодії. Разом з тим, процес спілкування як суб'єкт-суб'єктна взаємодія потребує від особистості оволодіння комунікативними вміннями.

Отже, спілкування недостатньо розглядати як передачу інформації або її сприймання, оскільки взаємне інформування потребує налагодження спільної діяльності. Водночас, інформація повинна бути не просто

сприйнята, але й осмислена. Саме у спілкуванні відбувається збагачення діяльності. Зв'язок спілкування й діяльності полягає в тому, що завдяки спілкуванню організовується діяльність. Як підкреслюють учені, «діяльність і спілкування – дві взаємопов'язані, відносно самостійні, але не рівноцінні сторони єдиного процесу життя. Спілкування є безпосередня реальність, яку спостерігають і переживають, а також конкретизація суспільних відносин»[11, с.51].

З огляду на викладене, слід наголосити на неможливості запропонувати універсальне тлумачення поняття спілкування. У контексті соціокультурного розвитку спілкування розглядаємо як спосіб і засіб соціального утвердження особистості. Спілкування реалізується в побудові стосунків з однолітками на основі певних етичних норм, які визначають вчинки учнів. Саме у взаємодії відбувається усвідомлення учнем необхідності регуляції своєї поведінки, формується вміння захищати інтереси – власні та інших людей. Оскільки найважливішими характеристиками ставлення людини до соціального середовища є потреби і можливості їх реалізації, для одних учнів процес взаємодії між однолітками має самодостатню цінність, для інших є способом чи можливістю здійснення суспільної діяльності.

Проаналізувавши здобутки вчених, можна зробити висновок про те, що спілкування розглядається як процес взаємодії індивідів і як інформаційний процес; як процес взаємовпливу і як співпереживання та взаєморозуміння. Разом з тим визначаються ознаки спілкування: спосіб організації діяльності; обмін цінностями, думками; обмін інформацією; встановлення взаємодії; суб'єкт-суб'єктний процес; забезпечення взаєморозуміння; розвиток міжособистісних стосунків; взаємосприйняття; обмін емоціями. Тому «для повноцінного спілкування людина повинна навчитися швидко й правильно орієнтуватися в умовах спілкування, вміти правильно спланувати своє мовлення; відшукати відповідні засоби для передачі задуманого змісту; вміти забезпечити зворотний зв'язок, але якщо будь-яку з ланок акту спілкування буде порушено, не вдасться домогтися очікуваних результатів спілкування – воно виявиться неефективним» [31, с.12].

Одним із засобів комунікації є мовлення, що досліджується вченими Ф.Гужвою, М.Жинкіним, Т.Ладиженською, М.Львовим, Л.Петровською та ін. Засвоєння учнем соціального досвіду неможливе без його належності до певної культури, оволодіння мовою та мовленням. Завдяки мові як засобу спілкування індивідуальна свідомість людини збагачується досвідом інших людей. Ознайомлення з новою культурою, її мовою дає учневі можливість краще зрозуміти світ, усвідомити його багатогранність. Мова визначає різні форми і способи комунікації людей з різних культур, дає змогу знайти спільності та відмінності між ними. Опановуючи іноземну мову, а разом із нею культуру іншого народу, особистість отримує можливість ознайомитися з іншими цінностями зсередини, прийняти їх у свій духовний світ.

Водночас, культура мовлення визначається як нормативність мовлення, його правильність, відповідність вимогам, що ставляться до мови у даному мовленнєвому контексті у певний історичний період. Культура мовлення передбачає нормативне формоутворення, побудову речень. Активна

організація мовленнєвої діяльності на основі комунікаційно-ситуативних вправ, мета яких полягає у включенні учнів в активний діалог, є одним із шляхів розвитку культури спілкування на уроках української мови. Система конструктивних, мовленнєвих і комунікативних вправ спрямована на оволодіння учнями основної школи комунікативними вміннями, а також використання лексичних, граматичних та синтаксичних одиниць у мовленні з урахуванням ситуації спілкування. У широкому розумінні культурним є мовлення, яке відрізняється багатством словника, різноманітністю граматичних конструкцій, художньою виразністю.

Динамічну чотирьох фазну структуру мовленнєвого акту розробив О.Леонтьєв, спираючись на психологічну теорію діяльності. Кожна фаза відповідає певному етапу породження зв'язного висловлювання, а саме:

- 1) орієнтуванню в умовах мовленнєвої ситуації (виявлення умов спілкування, визначення типу висловлювання, його загальної мети, адресата, стилю);
- 2) плануванню висловлювання (про що саме треба сказати), яке передбачає добір таких мовних одиниць, котрі б відповідали темі і меті висловлювання, а також розташуванню їх у відповідній послідовності;
- 3) реалізації програми висловлювання – породження зв'язного тексту;
- 4) контролю, який передбачає співвіднесення результатів мовленнєвого впливу на слухача (читача) із завданням висловлювання; виявлення і виправлення припущених помилок у структурі, змісті та мовленнєвому оформленні висловлювання [31, с.27].

Важливо підкреслити, що внутрішньою основою спілкування є система матеріальних і духовних потреб особистості, соціальних установок і ціннісних орієнтацій. Серед них особливе місце належить потребі в емоційному контакті з іншими, психологічній сумісності, як результативній стороні процесу задоволення потреби у самоствердженні і взаєморозумінні. Особистість, яка керується психологічними засадами взаємин з іншими, сприяє регулюванню стосунків між однолітками, забезпеченню позитивного психологічного клімату. Вчені акцентують увагу на особливостях діалогічного спілкування, які є необхідною умовою толерантного педагогічного процесу, а саме:

- установка на взаємну довіру, відповідальність і доброзичливість у спілкуванні;
- рівність позицій того, хто навчає, та хто навчається; за такої умови здійснюється взаємний вплив один на одного, формується здатність стати на позицію іншого;
- відсутність оцінок, повне сприйняття вихованця таким, який він є, повага та довіра до нього;
- особливе емоційне забарвлення спілкування, щирість і природність вияву емоцій, установка на взаємне проникнення у світ почуттів і переживань один одного [29, с.62].

Отже, спілкування, що характеризується діалогічністю і забезпечує досягнення взаєморозуміння між партнерами набуде цілеспрямованості й стане довершеним і самодостатнім процесом, а механізми його розвитку, виявлені і скориговані відповідно до нових і оновлених освітніх парадигм, посилюватимуть динаміку соціальної адаптації особистості. Ефективність

процесу соціальної адаптації залежить від ефективності взаємодії особистості з її оточенням у найрізноманітніших ситуаціях. Система взаємодії з однолітками, або спілкування в різновіковому колективі сприяє встановленню суспільних відносин між ними, створює можливості особистісного зростання, є засобом розширення соціальних контактів учнів сільської школи та їхньої успішної соціальної адаптації.

Безпосереднє спілкування учнів визначається одночасно як умовою, так і результатом її здійснення. Оскільки в результаті освітньої діяльності створюється цілісна картина світу, то в учнів формуються толерантне ставлення та повага до інших. Відтак виникає необхідність виховання учня, спроможного адаптуватися до мінливих життєвих ситуацій, здатного ефективно використовувати різноманітну інформацію та міжособистісне спілкування для власного становлення. Здатність до спілкування передбачає:

«1) бажання вступати контакти з оточуючими (“Я хочу!”);

2) уміння організувати спілкування (“Я вмю!”), що включає уміння слухати співрозмовника, вміння емоційно співпереживати, вміння розв’язувати конфліктні ситуації;

3) знання норм і правил, якими необхідно керуватися у спілкуванні з оточуючими (“Я знаю!”)»[44, с.73].

Водночас, необхідно зважати на те, що педагоги і психологи (М.Каган, В.Кан-Калик, А.Мудрик та ін.) виділяють такі види спілкування, як соціальне, ділове, міжособистісне, педагогічне, рольове. Вважаємо доцільним зазначити, що для підлітків характерним видом спілкування є міжособистісне, що реалізується в процесі взаємодії учнів зі своїм колом спілкування: однолітками, дорослими. Безумовно, на розвиток особистості, безпосереднє емоційне спілкування значний вплив справляє її найближче оточення. Відтак міжособистісне спілкування виникає поза діяльністю, його можна починати або припиняти за бажанням партнерів.

На думку вчених, «міжособистісне спілкування — це процес інформаційної і предметної взаємодії між людьми, в якому формуються і реалізуються їхні міжособистісні стосунки. Спілкування починається з контакту, тобто взаємного спостереження і сприйняття тих якостей і рис, які викликають інтерес людей один до одного. Зацікавленість іншою людиною — це міра її інформативності для тих, хто її оточує [12, с.35]. Виходячи із потреб соціокультурного розвитку, постає проблема, пов’язана з розширенням і поглибленням досвіду спілкування учнів. Серед комунікативних якостей особистості, що забезпечують успішність спілкування, виділяється комунікабельність, тобто здатність швидко встановлювати контакти з людьми. Вчені виокремлюють фактори, що впливають на її стан, зокрема:

1) фактор “особистої автономії”, що ґрунтується на формуванні у кожної людини як представника сучасної цивілізації уявлення про особисте «Я», як про щось окреме і самодостатнє;

2) фактор “урбанізації”, що охоплює декілька складових. У сучасних умовах підвищення рівня добробуту призводить до зниження комунікабельності. Разом з тим економічні зміни не поновлюють рівень товариськості у суспільстві. Як

наслідок – зниження зацікавленості іншими людьми, які сприймаються “об’єктами”, що часто змінюються.

3) фактор “відчуження”. Цей компонент впливу сучасних умов життя на процес спілкування розглядається стосовно існуючих соціальних умов. Зміни суспільного життя, відсторонення особистості від розв’язання низки питань, що пов’язані з її існуванням, призводять до втрати джерел активності стосовно себе. Відтак закономірним є усвідомлення власного “Я” як суб’єкта споживання.

4) фактор “наживи”, що стає більш впливовим. Недостатня доброзичливість, байдужість та егоїстичний розрахунок передбачає втрату довіри до спілкування;

5) фактор “дегуманізації” як один з провідних ознак сучасного життя. Страх перед майбутнім, складні взаємини з близькими, що втрачають ознаки родинних зв’язків, є більш характерними для сучасної людини;

6) фактор “масової комунікації”. Саме засоби масової комунікації призводять до ситуації, коли втрачається необхідність шукати реального співрозмовника. Водночас до мінімуму зводиться потреба у самовираженні, оскільки обговорення побаченого по телевізору, стає достатнім для спілкування. Відтак повноцінне спілкування, що передбачає обговорення широкого кола проблем, стає обмеженим;

7) фактор “інформаційного вибуху”, тобто надмірність інформації, що, в свою чергу, веде до втрати особистістю суб’єктивного відчуття світу, обмежує творчі можливості особистості»[18, с.54].

Аналіз характерних рис спілкування підлітків (В.Давидов, А.Ковальов, В.Мухіна, В. Якунін та ін.) свідчить, що школярам цього віку важко культурно спілкуватися внаслідок заниженої самооцінки, прагнення до самоствердження, швидкої й раптової зміни настрою, схильності до застосування ненормативної лексики (сленгу) в неформальному спілкуванні з однолітками, яке набуває для них особливого значення. Чимало підлітків вживають у своєму мовленні грубі слова, примітивні вислови, що свідчить про низький рівень культури спілкування. Перешкодою для здійснення повноцінного спілкування є збіднений словниковий запас підлітків.

Особливістю середнього шкільного віку є наявність в учнів потреби у спілкуванні з дорослими й ровесниками, у спільній діяльності з ними. Проте неформальне спілкування з однолітками є для них важливішим. Безумовно, спілкуючись з однолітками, учень порівнює інших з собою. У такий спосіб він починає диференціювати свою поведінку залежно від того, з ким спілкується. На підлітків впливає також приклад дорослих, оскільки вони переймають не лише гарні звички, а й негативні (зокрема некультурне мовлення). Для спілкування підлітків більш характерним є виявлення комунікативної (передача і прийом інформації) функції.

Як засвідчує практика, навички міжособистісного спілкування у підлітків розвинуті недостатньо. Слід підкреслити, що є учні з низькою соціальною активністю, схильні до самотності. Частина учнів використовує невдалі соціальні стратегії у стосунках з однолітками; спостерігається ізолюваність у класному колективі деяких учнів, наявність деструктивних лідерів. Ці проблеми можна розв’язати цілеспрямованим виховним процесом. У зв’язку з цим, конфліктні ситуації породжуються як об’єктивними, так і

суб'єктивними причинами. Суб'єктивні спричиняються негативними рисами характеру школярів, які необхідно допомогти усвідомити і показати шляхи виправлення. Під керівництвом учителя в процесі засвоєння соціального досвіду, міжособистісних стосунків учні набувають навичок взаємодії, співробітництва.

Однак, підлітки, у яких простежується відсутність навичок у спілкуванні, не мають постійного кола спілкування. Вони неохоче налагоджують взаємостосунки з однолітками; встановлюють контакт із педагогами, але не завжди готові до взаємодії. Тривалі взаємозв'язки ґрунтуються насамперед на спільних інтересах, успіхах, які досягаються спільними зусиллями. В процесі спілкування важливим є не лише вияв особистісних якостей суб'єкта, але їх подальший розвиток.

На думку психологів, значною популярністю в різних колах суспільства користуються особистості, у яких високий рівень пристосованості, які вміють коригувати свою поведінку залежно від того, з яким вони спілкуються. Тому підлітки з відхиленнями у сфері спілкування потребують індивідуалізації соціально-педагогічної взаємодії. Безумовно, для здійснення ефективної комунікації необхідно розвивати комунікативні здібності, які визначаються як індивідуально-психологічні особливості особистості, що забезпечують ефективність спілкування і сумісність з іншими людьми. Здібності до спілкування включають в себе:

- бажання вступати в контакт з оточуючими;
- уміння організувати спілкування, тобто уміння слухати, емоційно співпереживати, виявляти емпатію, розв'язувати конфліктні ситуації;
- знання норм і правил, яких необхідно дотримуватися в процесі спілкування (Ю.Касаткіна, Н.Клюєва, М.Лісіна).

Отже, слід підкреслити, що спілкування визначається як соціальне явище. Це складний багатоплановий процес становлення та розвитку контактів між людьми, що породжується потребами у спільній діяльності, містить у собі обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприйняття та розуміння партнера. Відчуття позитивного ставлення спонукає учня до спілкування і дає можливість педагогу позитивно впливати на нього. Стосунки між учителями і учнями у нечисельних сільських школах є більш відкритими, діалоговими, ніж у великій школі.

Результати дослідження свідчать, що виявлення толерантного ставлення з боку одних учасників спілкування породжує, як правило, відповідну реакцію в інших, посилює почуття власної гідності, взаємну повагу. При виборі умов для спілкування перевага надається невеликим групам, в яких учень набуває певного статусу, впливає на інших. Разом з тим, у кожній соціальній групі виробляються свої норми суспільної поведінки, яких повинні дотримуватися всі члени групи. Важливо виробити механізм формування взаєморозуміння, здатність зважати на протилежні точки зору, зіставляти їх з власною позицією. Поглиблення меж спілкування розглядається як розширення освітнього простору дитини, що досить важливо для сільської школи.

Як наслідок, соціокультурна складова у функціонуванні сільської школи реалізується за такими параметрами:

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

- моделювання освітнього процесу у контексті діалогу культур;
- розширення та збагачення соціального досвіду учнів;
- стимулювання повноцінного спілкування учнів завдяки варіативності видів

та змісту діяльності, що зумовлюють взаємодію учнів у середовищі освітнього округу.

Отже, вміння спілкування визначаються як особистісна характеристика, що свідчить про рівень соціалізації і зумовлена вимогами соціуму. Безумовно, вміння спілкуватися виявляються у вигляді конкретних вчинків. Необхідно допомогти дитині пристосуватися в різних ситуаціях, сприяти тому, щоб зміст, форми відповідних видів діяльності з оволодіння соціальним досвідом допомагали кожному з учнів знайти себе, самовизначитися. Саме завдяки діяльнісному підходу до освітнього процесу учень бере участь у моделюванні явищ суспільного життя, засвоює навички комунікації. Водночас обмежений і постійний склад учасників взаємодії в будь-якій діяльності призводить до стандартизації поведінки, звуження можливостей для спілкування учнів.

Учень бере участь у процесі взаємодії через соціальні ролі, що створює можливості для самовизначення та самореалізації. Оскільки у сільських школах менше рольових взаємодій і значно більше особистісного спілкування, це робить освітній простір сприйнятним для виховного й навчального впливу учнів, однак слабо захищає дітей від психологічних травм, пов'язаних з рольовою взаємодією. Саме в невеликих школах можливо створити умови для повноцінного розвитку кожної дитини і особливий мікроклімат для становлення співтовариства вчителів і учнів, у якому всі знають один одного, де виникає можливість оперативно зібратися дорослим і дітям для обговорення спільних справ і прийняття рішень. При цьому співробітництво лише з дорослим обмежує свободу, самостійність дитини, тому завданням педагога є створення умов для розвитку співробітництва з однолітками. Як результат, учні набувають умінь працювати в команді, толерантно ставитися до партнерів, умінь визначити можливості і перспективи особистісного розвитку, здатності до співпраці і спілкування.

2.4. Функціонування освітніх округів у системі загальної середньої освіти сільської місцевості

Зміни, що відбуваються в соціально-економічному пристрої України з початку 90-х років обумовили реформування сфери освіти, передбачали її корінну модернізацію. При цьому потреба в структурній зміні спонукала до необхідності зміни цілей освіти. При цьому цільовими орієнтирами визначено: формування єдиного освітнього простору, що забезпечує високоефективну систему послуг і умов, що відповідають освітнім потребам різних соціальних груп населення; практика соціалізації й виховання підростаючого покоління з урахуванням загальнолюдських цінностей і цінностей національної культури; перетворення освіти в систему, що розвивається, здатну забезпечувати розвиток особистості, її підготовку до подальшої соціалізації шляхом посилення взаємозв'язків, корпоративної взаємодії між різними соціальними інститутами. Вітчизняна освіта за останні десятиріччя зазнала значних трансформацій внаслідок різних впливових чинників, що розгортаються на тлі активних процесів соціальної, ментальної, економічної, політичної диференціації суспільства, а також стимулюється розвитком негативних тенденцій демографічного характеру, особливо у сільській місцевості. Поле трансформацій стосується як освітніх реформ, так і механізмів управлінського характеру, що свідчить про намагання суспільства адекватно відповідати на виклики часу.

У процесі констатувального етапу дослідження вивчалися тенденції структурних перетворень у мережі закладів загальної середньої освіти України, виявлялася специфіка створення нових освітніх систем, умови їх функціонування на засадах ідей інтеграції та взаємодії, визначається ефективність процесів структурних змін в останні роки, тенденції створення нових компонентів у регіональній освітній мережі – освітніх округів відповідно до комплексних планів, що розроблені на рівні адміністративного району, області.

Враховуючи тенденції розвитку сучасної освіти у світовому масштабі, вчений А.Ю Белогуров зазначає, що характер проведених перетворень у освіті дає можливість простежити два основоположних напрями, перший – визначає спрямованість освітніх реформ на регіоналізацію, другий – орієнтує на процеси глобалізації у соціальному житті. Якщо глобалізація передбачає природний процес універсалізації досягнень людської культури та її постійного впливу на розгортання взаємозв'язку з розвитком єдиного європейського і світового інформаційного, соціального, економічного, політичного, освітнього простору, то регіоналізація виступає ресурсом збереження і відтворення національної культури, етнічної ідентичності людини в умовах полікультурного розвитку держави [5, с. 14].

Дослідження зарубіжних та вітчизняних учених слугують методологічною базою для розвитку теорії і практики функціонування педагогічних систем різного типу. Вагомими для нас у цьому контексті є праці В.П Безпалько, Б.С. Гершунського, В.І.Загв'язінського, В.І Панова, І.Я. Лернера, Є.А Ямбурга [4, 14, 20, с. 8]. Основні положення соціально-особистісної орієнтації освіти у

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

сільській місцевості знаходимо у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених О.Я. Савченко, О.М. Коберника, Г.Ф.Суворової та ін.[54,24, с. 10]

До проблеми формування освітнього округу як відкритої педагогічної системи звертаються у своїх дослідженнях І.Г.Осадчий, Н.І. Шиян, Л.Н. та ін.[40, 71,].

Функціонування освітнього округу як педагогічної системи сучасними дослідниками розглядається як науково обґрунтований вибір структури, що забезпечує раціональне використання ресурсної бази, інноваційних технологій, використання специфіки діяльності закладу, що корелюються з потребами та вимогами суспільства. Як зазначає І.Г Осадчий «метою створення освітнього округу є забезпечення можливостей рівного доступу до якісної освіти, всебічного розвитку та виховання дітей і молоді, які проживають на даній території» [40, с. 220].

Створення інноваційної структури «освітній округ», діяльність якої формується шляхом об'єднання навчально-виховних закладів в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці, передусім передбачає вирішення питань як державного значення, так і задоволення освітніх потреб та послуг місцевого соціуму.

Одним із завдань нашого дослідження полягала в тому, щоб визначити спектр нереалізованих освітніх потреб та виявити умови ефективного функціонування інноваційної структури в освітній мережі – освітнього округу, що задовольнятиме не лише потреби споживачів, а й вирішувати державні завдання щодо модернізації освіти, формуванню інтелектуального освітнього простору, сприяти забезпеченню рівного доступу до якісної освіти у сільських адміністративних районах .

Проте слід зазначити , що незважаючи на функціонування освітніх округів як засобу зміцнення соціально-педагогічного потенціалу окремої сільської школи, їхнє масове впровадження гальмується об'єктивними особливостями освітнього простору сільської місцевості, що сформувалися ще в ХХ сторіччі й продовжують домінувати і сьогодні. Численне функціонування малокомплектних шкіл у сільській місцевості вимагає переорієнтовувати напрям їх діяльності на взаємодію, що забезпечить підвищення результатів роботи педагогічних колективів.

Проблеми, методологічного характеру, що визначають базові характеристики функціонування освітнього округу охоплюють сукупність принципів, підходів, закономірностей на яких ґрунтується побудова нової педагогічної системи освітнього округу . На наш погляд провідним принципом функціонування освітнього округу визначено принцип взаємодії та інтеграції та кооперації на основі яких відбувається моделювання нової структури у районній мережі закладів загальної середньої освіти. На основі інтеграції , в тому числі ресурсного потенціалу суб'єктів освітнього округу створюються сприятливі умови для реалізації поставлених завдань та у кінцевому результаті досягнення спільної мети.

Функціонування освітнього округу на засадах інтеграції має на меті виконання вимог суспільства до якості освіти у сільській місцевості, забезпечення варіативності у виборі навчальних програм, ефективного використання ресурсної бази закладів освіти та ін.

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Як свідчить аналіз результатів нашого дослідження, освітній округ як цілісна педагогічна система функціонує з метою вдосконалення існуючого механізму взаємодії закладів різних типів та підпорядкувань, спільна діяльність яких спрямовано на підвищення якості освіти, на відповідність освіти постійно змінюваним цілям, потребам і вимогам, що визначаються державою, суспільством і людиною.

Умовою функціонування освітнього округу є компетентне управління, що охоплює управлінський цикл (планування, прогнозування, моделювання, прийняття рішень, контроль та ін..) Вплив на функціонування освітнього округу можуть мати такі компоненти як інфраструктура, кадровий потенціал, управлінська культура, які тісно пов'язані між собою.

У освітньому окрузі всі складові у єдності створюють цілісну систему, функціонування якої позитивно впливає на якість освітнього процесу, формулювання нових ідей, нових цілей.

Функціонування та розвиток освітнього округу як педагогічної системи забезпечується запровадженням інноваційних технологій управління, оптимізацією мережі ЗНЗ, інтенсивністю використання соціально-культурної сфери, впливом регіональної специфіки та потреб місцевого ринку праці, удосконаленням форм навчання, в тому числі профільного, використання можливостей та ресурсу закладів системи позашкільної освіти.

Ефективне функціонування освітнього округу у сільській місцевості забезпечується на основі:

- посилення взаємодії всіх суб'єктів цього утворення на різних етапах навчання (початковій, основній, старшій школі);
- створення відповідних умов для співпраці вчителів, керівників шкіл (суб'єктів ОО,) їх кооперації для розвитку професійної компетентності, педагогічної майстерності, збагачення та поширення педагогічного досвіду;
- забезпечення інформаційного простору у ракурсі нових освітніх ідей, технологій, методик та ін.;
- розширення та збагачення змісту взаємодії закладів освіти з зовнішнім середовищем, інституціями різних рівнів.

Зазначені функції освітнього округу вказали орієнтири для моделювання освітніх округів, варіативність яких залежить від багатьох чинників, у тому числі цільових його векторів функціонування.

Перспектива розвитку освітніх округів у сільській місцевості закріплюється у заходах регіональних планів модернізації мережі закладів загальної середньої освіти, що розроблені у кожному районі. Аналіз змісту регіональних планів також вказує на багатофункціональність освітніх округів виходячи з необхідності:

- забезпечення доступності освіти для всіх дітей та молоді регіону незалежно від місця проживання;
 - забезпечення можливості вибору навчальних закладів дітьми, які проживають у сільській місцевості;
 - підвищення якості освітніх послуг, ефективності навчально-виховного процесу, в тому числі результатів незалежного зовнішнього оцінювання;
 - забезпечення варіативності освітніх послуг з урахуванням індивідуальних запитів;
-

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

- урізноманітнення форм організації навчально-виховного процесу;
- забезпечення доступу до електронних інформаційних ресурсів;
- створення умов для розвитку здібностей кожної дитини, а також для здобуття освіти дітьми з особливими освітніми потребами;
- дотримання вимог економічної доцільності та ефективності функціонування навчальних закладів у регіоні;
- зменшення частки витрат на оплату комунальних послуг у нормативі фінансової забезпеченості;
- забезпечення раціональної концентрації та ефективного використання матеріальних, фінансових, кадрових ресурсів регіону;
- скорочення тривалості часу підвезення дітей до навчальних закладів.

Функціонування освітніх округів забезпечується комплексом заходів управлінського впливу, що здійснюється координаційною радою, рішення про утворення якої приймається у формі розпорядження голови райдержадміністрації (міського голови) чи облдержадміністрації (для закладів, що фінансуються з обласного бюджету).

До складу координаційних рад включаються, зокрема, заступники голови райдержадміністрації та районної ради (заступник міського голови), голова постійної комісії з гуманітарних питань районної (міської) ради, керівник, його заступники і працівники органів управління освітою, методичного кабінету (центру), керівники (заступники керівників) структурних підрозділів відповідної місцевої держадміністрації чи виконавчого органу місцевої ради з питань фінансів, економіки, архітектури і будівництва, навчальних закладів, служби зайнятості, роботодавці, керівники профспілок, члени громадських організацій, представники місцевих громад, батьки.

Функціонування освітнього округу супроводжується системою взаємозв'язків між закладами освіти та установами іншого підпорядкування, що потребує врегулювання питань пов'язаних з концентрацією матеріально-технічних, фінансових, кадрових ресурсів, формування освітніх інформаційно-ресурсних центрів, систем дистанційного навчання та ін.

Як свідчить аналіз стану проблеми, функціонування освітнього округу як сукупності підсистем об'єднаних спільною метою, можна розглядати як багатофункціональний освітній комплекс, центр культурного життя його мешканців і загалом як гарант розвитку сільського адміністративного району й держави.

У сільській місцевості освітній округ, як міжшкільне добровільне об'єднання, окрім реалізації освітньо-виховних завдань, відіграє важливу роль у підготовці кадрів для сільського господарства, впливає на соціально-економічний та культурний розвиток села, а такі характеристики як соціокультурність та поліфункціональність надають йому особливого статусу.

Вивчаючи функціональні аспекти освітнього округу та тенденції розвитку мережі закладів освіти у сільській місцевості, можемо стверджувати, що освітня система кожного регіону з одного боку є цілісною, самостійною, соціальною, педагогічною структурою з характерними для неї регіональними особливостями і функціональними зв'язками, що встановлюються між її компонентами, з іншого – спрямована на інтеграцію з цілісним освітнім простором.

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

З огляду на це є підстави на теоретичному рівні обґрунтувати організаційні та педагогічні умов функціонування освітнього округу, визначити та конкретизувати функції суб'єктів управління цього утворення, а також уточнити та здійснити аргументоване формулювання мети, принципів, підходів, закономірностей функціонування освітнього округу у районній мережі закладів загальної середньої освіти.

Водночас, слід врахувати те, що модернізація мережі закладів освіти у сільській місцевості на сучасному етапі здійснюється з орієнтацією на системну науково обґрунтовану трансформацію, що значною мірою залежать від регіональних чинників, структури, змісту, цільових призначень та ін.

Багатогранність умов функціонування освітніх округів пов'язана, перш за все, з демографічною ситуацією у країні, що породжує зростання малочисельності шкільних закладів, стимулює пошук нових підходів до взаємодії загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості на основі розгортання процесів кооперації, інтеграції, взаємодії, партнерства, з метою ефективного використання матеріально-технічних, кадрових, фінансових та управлінських ресурсів для забезпечення рівного доступу до якісної освіти.

Функціонування освітніх округів у сільській місцевості як цілісної системи, значною мірою залежить від конкретних умов, що корелюються з вимогами Положення про освітній округ.

За статистичними даними Міністерства освіти, науки, молоді та спорту України сьогодні функціонує близько 2 тис. освітніх округів у різних регіонах України. За кількісними характеристиками їхнє розташування по областях різко відрізняється, наприклад у Закарпатській області їх всього 8, а Дніпропетровській, Донецькій понад 200.

Активне формування освітніх округів у різних областях України відбулося з 2010-2012 рр., що здійснюється на основі чинних нормативних документів, зокрема «Положення про освітній округ». У багатьох областях розроблені й реалізуються заходи щодо подальшого розвитку цих структур на перспективу.

Зазначимо, що процес створення освітніх округів активно підтримується Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України і розглядається як певний поступ у модернізації регіональної системи освіти.

Процес створення освітніх округів є тривалим і безперервним, і цей процес не може завершитися, принаймні не існує якихось певних термінів його реалізації.

Процес формування освітніх округів особливо у сільській місцевості підтримувалися і на регіональному, місцевому рівнях, що законодавчо закріплюються відповідними документами: рішеннями, ухвалами, наказами та ін.

Створення нової освітньої системи – освітнього округу в сільській місцевості та варіативність його функцій визначаються різними чинниками:

- малою наповнюваністю сільських шкіл;
- низьким рівнем концентрації освітніх закладів (у більшості регіонів), значних відстаней між населеними пунктами;
- низьким рівнем розвиненості районних освітніх мереж у більшості регіонів, слабкої соціальної інфраструктури;

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

- безальтернативністю традиційних загальноосвітніх шкіл в наданні освітніх послуг;
- недостатнім рівнем надання освітніх послуг;
- недостатнім рівнем якості освітніх послуг, особливо у віддалених, мало чисельних школах;
- упровадженням профільного навчання у старшій школі;
- неадекватністю фінансових витрат на освіту та відповідно наданими освітніми послугами та їх якістю.

Зазначені чинники активізують процес створення нових освітніх структур, що функціонують на засадах кооперації, інтеграції різних типів начальних закладів з метою підвищення якості, доступності й ефективності освіти.

Функціонування освітнього округу в сільській місцевості передбачає надання повноцінного комплексу освітніх послуг для задоволення освітніх запитів учнів та їх батьків.

Потреби наукового обґрунтування різних моделей освітніх округів як нової організаційної форми шкільної освіти пов'язані з вимогами сьогодення і потребами їх функціонування на території сільських адміністративних районів з метою розширення освітнього простору для учнів малочисельних шкіл та поліпшення умов для особистісного розвитку кожної дитини.

Отже, освітній округ як оптимальний засіб забезпечення рівних можливостей для здобуття якісної освіти, що відповідає індивідуальним запитам учнів і враховує соціально-економічні тенденції розвитку регіону; це спосіб ефективного використання та розвитку можливостей кожного закладу, що входить до складу цього об'єднання, розширення умов для розвитку інтересів дітей, їхніх здібностей; це перспективний шлях побудови освітніх відкритих систем, що функціонують на засадах взаємодії, співробітництва та інтеграції з іншими закладами.

Відповідно до Положення про освітній округ, освітній округ – добровільне об'єднання у межах адміністративно-територіальних одиниць навчальних закладів системи дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної та вищої освіти, що спрямовують свою діяльність на створення умов для здобуття громадянами загальної середньої освіти, впровадження допрофільної підготовки і профільного навчання, поглиблене вивчення окремих предметів, забезпечення всебічного розвитку особистості.

До складу освітнього округу у сільській місцевості, як правило, також входять заклади культури, фізичної культури і спорту, підприємств і громадських організацій тощо.

Основними завданнями округу є створення єдиного освітнього простору в межах адміністративно-територіальної одиниці, забезпечення належних умов для вибору варіативних навчальних програм та форм навчання, в тому числі і для реалізації допрофільної підготовки, профільного навчання, розвитку творчих здібностей, нахилів, обдарувань дітей, впровадження сучасних освітніх технологій.

Як свідчить практика, суб'єктами освітнього округу є різні типи навчальних закладів, незалежно від підпорядкування, типу та форми власності, зокрема це:

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

- дошкільні навчальні заклади;
- загальноосвітні навчальні заклади
- навчально-виховні комплекси;
- позашкільні навчальні заклади;
- міжшкільні навчально-виробничі комбінати;
- професійно-технічні навчальні заклади;
- вищі навчальні заклади;
- заклади культури (бібліотеки, музеї, будинки культури та інші);
- заклади фізичної культури і спорту;
- підприємства;
- громадські організації.

Освітній округ функціонує для досягнення різних цільових установок та залежить від багатьох впливових чинників, зокрема:

- економічного, що залежить від особливостей розміщення виробничих структур в регіоні, наявності економічних зв'язків та перспектив розвитку;
- демографічного, що впливає на перспективи розвитку населених пунктів у районі, динамку розселення його мешканців, розвиток ринку праці та ін.;
- комунікаційного, що характеризує стан розвитку транспортних зв'язків в освітньому окрузі, наявність закладів культури, освіти, зв'язки з культурними центрами тощо.

Завдання нашого експерименту полягало в тому, щоб на основі вивчення стану функціонування освітніх округів, виявлених суперечностей теоретично обґрунтувати прогностичну модель освітнього округу та апробувати її у педагогічній практиці, програму функціонування освітнього округу як управлінський документ, що охоплює послідовну систему дій суб'єктів освітнього округу (на шкільному та міжшкільному рівнях).

Не вдаючись до деталізації всіх підтем дослідження, що у комплексі відображають проблеми функціонування освітнього округу, зупинимося на процесі управління новою системою освіти, що розглядаємо як одну із умов його функціонування, що покликана забезпечити:

- повноту і якість освітніх послуг, що надаються на певних етапах навчання територіальною шкільною мережею при ефективному використанні ресурсів;
- ефективну взаємодію суб'єктів освітніх закладів, що входять до складу округу;
- орієнтацію територіальних освітніх систем на місцеві ринки праці;
- розвиток механізмів впливу керівних органів освітнього округу (Ради освітнього округу) на підвідомчі системи (заклади освіти);
- формування управлінської вертикалі в системі освітнього округу;
- систему ефективного використання ресурсної бази суб'єктів освітнього округу.

Аналіз зазначених цілей функціонування освітнього округу дозволило сформулювати загальні вимоги до здійснення управління цим утворенням. Зокрема нова територіальна освітня система має забезпечувати повноту і якість освітніх послуг шляхом ефективного використання ресурсів; максимально відповідати потребам місцевого ринку праці; забезпечувати економічну доцільність освітнього округу та упорядкувати систему управління між його суб'єктами.

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

При цьому органи управління освітнім округом залучають широкі кола громадськості до прийняття рішень, забезпечуючи відкритість й збалансованість процедури, що дозволяє не тільки виконати державне зобов'язання щодо реалізації прав громадян на освіту, але й забезпечити доступність до використання наявних ресурсів всіма закладами освіти округу, підвищувати їхній вплив на якість освіти сільських школярів.

З появою нових структур у освітній мережі та створення умов для їх подальшого розвитку, необхідно визначити комплекс заходів управлінського впливу. При цьому слід враховувати те, що сільські школи потребують послідовного оновлення матеріально-технічної бази, як правило, вони мають слабкі можливості для залучення додаткових коштів, внаслідок застарілої інфраструктури, низько продуктивного місцевого виробництва та обмежених підприємницьких структур та підрозділів. Саме у цій ситуації взаємодія суб'єктів освітнього округу позитивно позначається на розширенні освітнього простору для учнів та вчителів найменших шкіл.

Як свідчить практика, освітні округи, що функціонують у різних областях України дозволяють вирішувати проблеми профільного навчання в сільських школах, створюють сприятливі умови для використання інтелектуальних, творчих і матеріальних ресурсів, загалом позитивно впливають на підвищення якості загальної середньої освіти.

Функціонування освітніх округів дозволяє також максимально використовувати інфраструктуру найближчих сіл, можливості родин, громад, упроваджувати сучасні форми управління міжшкільного рівня, що відповідає інтересам суб'єктів освітнього процесу. При цьому у освітньому окрузі посилюється взаємна вимогливість, спільний контроль і панує посильна взаємодопомога.

За результатами нашого дослідження узагальнено певні висновки щодо стану функціонування освітніх округів, продуктивності внесених змін у структуру мережі закладів загальної середньої освіти що сформульовані таким чином :

- реконструкція шкільної мережі та створення нових структур з врахуванням інтересів територіальної громади дозволяє розширювати освітні послуги, забезпечувати доступ до якісної освіти як учнів, так і дорослих мешканців сільських населених пунктів;
- спостерігається економія фінансових витрат на утримання інфраструктури, що слугує додатковим джерелом для оновлення навчальної бази, освоєння нових форм та технологій навчання, організації науково-методичної роботи з педагогічними кадрами;
- забезпечується перерозподіл управлінських функцій між суб'єктами управління освітнього округу, активізуються органи громадського самоврядування, посилюється контроль за реалізацією прийнятих рішень.

У процесі дослідження виявлено орієнтири забезпечення дієвого функціонування освітнього округу як нової розгалуженої інфраструктури освітнього простору регіону, що відбувається шляхом посилення взаємодії закладів освіти, розширення доступу до освітніх ресурсів, здійснюючи позитивний вплив на якість освітніх послуг, поліпшення умов для реалізації начальних програм, в тому числі допрофільної підготовки, профільного навчання старшокласників з напрямів актуальних для сучасного життя.

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

З'ясовано, що у функціонуванні освітнього округу вагому роль відіграє опорна школа, яка надає посильну допомогу малочисельним загальноосвітнім навчальним закладам, як суб'єктам цього утворення. На базі опорних шкіл реалізуються програми профільного навчання, міжшкільних факультативів, курси за вибором, програми додаткової освіти тощо. Опорні школи частіше виконують функції ресурсного центру освітнього округу, проте такий тип закладу потребує окремого нормативного документу що визначає його статус, функції, врегульовує інші організаційні питання.

У структурі освітнього округу опорні школи як потужні за ресурсами заклади стають базовими з тих чи інших проблем для неповних середніх та початкових загальноосвітніх навчальних закладів, що функціонують на найближчій території. Як правило, опорна школа забезпечується високоосвіченими кадрами, які володіють сучасними новітніми навчальними технологіями, добре обізнані з роботою комп'ютерної техніки, аудіо - та відео- апаратури та ін..

2. 5. Закономірності та принципи формування змістового компоненту, що реалізується в освітньому окрузі

2.5.1. Методологічні основи формування змісту курсів за вибором з фізики в умовах освітнього округу

Забезпечення можливостей для рівного доступу учнівської молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки, неперервної освіти впродовж життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства потребує ефективного використання науково-технічного потенціалу навчально-виховного середовища сільської школи. Однією з умов здобуття якісної освіти є створення нових структур в мережі освітніх закладів (освітнього округу), що формується на основі кооперації та координації діяльності, що працюють за узгодженою навчальною програмою.

Освітній округ – добровільне об'єднання у межах адміністративно-територіальних одиниць навчальних закладів системи дошкільної, загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної та вищої освіти, що спрямовують свою діяльність на створення умов для здобуття громадянами загальної середньої освіти, впровадження допрофільної підготовки і профільного навчання, поглиблене вивчення окремих предметів, забезпечення всебічного розвитку особистості, а також закладів культури, спорту, підприємств і громадських організацій.

Суб'єктами округу є навчальні заклади всіх типів і форм власності та відомчої підпорядкованості; міжшкільні навчально-виробничі комбінати; професійно-технічні навчальні заклади; установи культури, охорони здоров'я, спорту, що сприяють здійсненню освітньої діяльності.

Завдання округу – забезпечення єдиного освітнього простору; оптимальне використання творчого потенціалу педагогічних працівників; створення належних умов для навчання обдарованих дітей; координація навчально-виховного процесу суб'єктів округу; забезпечення реалізації профільного навчання; раціональне використання навчально-методичної літератури, матеріально-технічної бази, її зміцнення та модернізація; впровадження сучасних освітніх технологій.

Орієнтація змісту, методів і форм навчання на застосування фізичних законів і закономірностей у техніці, професійній діяльності, народному господарстві і побуті, оволодіння основами фізичних теорій, набуття вмінь практичного використання знань для розв'язування виробничих завдань потребує впровадження у навчальний процес освітнього округу предметних, міжпредметних, профільних та прикладних курсів за вибором.

Курси за вибором з фізики – це курси профільного характеру, які поглиблюють та розширюють межі основного предмета, розвивають і доповнюють його зміст.

Мета курсів полягає в індивідуалізації навчання, профільній та початковій професійній підготовці учнів відповідно до їхніх інтересів, нахилів й індивідуальних здібностей, підвищенні загальної фізичної культури, поглибленні системи знань, потрібних для практичного застосування фізичних

теорій, законів, закономірностей, формуванні вмінь і навичок розв'язування прикладних задач, виконання лабораторних робіт.

Мета конкретизується у таких основних завданнях: задоволення пізнавальних інтересів учнів; сприяння розвитку інтересу школярів до фізики; формування загальнопредметних компетентностей на основі засвоєння прикладних знань про фізичні закони і закономірності, найважливіші теорії й поняття; розвиток практичних умінь і навичок розв'язування задач, здійснення вимірювань фізичних величин, формулювання узагальнень і висновків; забезпечення профільної підготовки учнів, ознайомлення їх з практичним застосуванням законів фізики, науковими основами сучасного виробництва, провідними тенденціями його розвитку, питаннями механізації сільського господарства, висвітлення гуманістичної спрямованості фізики; поглиблення допрофесійної підготовки учнів старшої школи, здобуття спеціальності, пов'язаної з використанням прикладних фізичних знань; розвиток інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку й самоосвіти.

Курси за вибором виконують такі освітні функції: різномірне вивчення основного предмета шляхом наповнення його додатковим змістом, що поглиблює і розширює фізичні знання; розвиток змісту фізики, що дає змогу вивчати суміжні предмети на профільному рівні або одержувати додаткову освіту; задоволення пізнавальних інтересів учнів [23, 65].

Вони поділяються на предметно-орієнтовані, що дають змогу реалізувати власні пізнавальні інтереси в галузі фізики та формують практичні уміння й способи діяльності (навчальна практика, проектна технологія, науково-дослідна робота); міжпредметні, завдання яких полягає у створенні умов для формування індивідуальної освітньої траєкторії, розвитку професійних інтересів; мотиваційні – спонукають учнів до навчання, сприяють внутрішньопрфільній спеціалізації.

Предметно-орієнтовані поділяються на курси:

1) підвищеного рівня, спрямовані на рівномірне поглиблення змісту навчального предмета;

2) де поглиблено вивчаються окремі розділи основного курсу, що входять в обов'язкову програму навчального предмета. В курсах за вибором такого типу певна тема вивчається глибше, ніж під час вибору курсу «підвищеного рівня».

Приклад таких курсів у фізиці: «Механіка», «Будова і властивості речовини», «Термодинаміка», «Хвильова оптика», «Спеціальна теорія відносності», «Фізика атома і атомного ядра» тощо;

3) де поглиблено вивчаються окремі розділи фізики, що не належать до обов'язкової програми.

Наприклад: «Гідроаеродинаміка», «Фізика плазми», «Елементи квантової механіки» тощо;

4) прикладного характеру.

Мета: ознайомлення учнів із шляхами й методами використання знань на практиці; розвиток інтересу до сучасної техніки і виробництва.

Наприклад: «Фізика і комп'ютер», «Курс прикладної фізики з вивченням основ механізації виробництва», «Курс прикладної фізики й автоматика»,

«Прикладна фізика в сільськогосподарському виробництві», «Техніка й оточуюче середовище», «Хімічні технології» тощо;

5) присвячені вивченню методів пізнання природи.

Наприклад: «Вимірювання фізичних величин», «Шкільний фізичний практикум: спостереження, експеримент, моделювання», «Як здійснюються відкриття», «Фізико-технічне моделювання», «Вчимося проектувати на комп'ютері», «Комп'ютерне моделювання», «Комп'ютерна графіка», «Основи методології і методики біоекологічних досліджень» тощо;

6) присвячені питанням історії фізики.

7) присвячені вивченню методів складання і розв'язування прикладних задач на основі експерименту.

Міжпредметні – забезпечують реалізацію міжпредметних зв'язків і дають змогу вивчати суміжні предмети на профільному рівні. Мотивують учня, сприяючи внутрішньопрофільній спеціалізації.

Наприклад: «Фізика і техніка», «Ділова мова», «Основи журналістики», «Математика для економіста», «Соціологія і статистика».

Надпредметні – забезпечують реалізацію пізнавальних інтересів школярів, що виходять за межі базового курсу фізики (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація профільних курсів за вибором з фізики

Додаткова спрямованість змісту фізичної освіти	Назва елективного курсу
Предметно-орієнтовані	
Фундаменталізація змісту навчального знання	
Історично-культурна	«Фізика в особистостях і формулах», «Чим фізика допомогла цивілізації?», «Хто? Де? Коли? Навіщо? (історія технічних відкриттів)»
Економічна	«Фізичні парадокси», «Фізика і техніка», «Універсальний метод розв'язування фізичних задач»
Гуманітарна	«Дивовижна фізика», «Фізика й людина», «Захоплююча фізика»
Екологічна	«Диво у фізичному світі», «Закони збереження у природі», «Таємниці природи розкриває фізика»
Технічна	«Як стати винахідником?», «Чи можливий вічний двигун?», «Будемо жити на Марсі (техніка освоєння планети)», «Навколоземне місто: міф чи реальність?», «Метафізика – це цікаво», «Хвильова оптика – прогнози на майбутнє», «Голографічний обмін інформацією»
Природнича (хімія, біологія, медицина)	«Біофізика у запитаннях і відповідях», Молекулярна фізика живої клітини», «Моделювання фізичних явищ»

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Природничі методи вивчення природи	
Емпіричні методи дослідження	«Цікаві досліди з фізики», «Довічні запитання», «Фізичні фокуси», «Міцний горішок», «Організація фізичного експерименту»
Теоретичні методи дослідження	«Чи може фізика передбачати?», «Що було із Всесвітом, коли нічого небуло?», «Фізика та астрономія», «Майстр фізичних задач», «Таємниці механіки»
Науково-технічні методи дослідження: винахід, раціоналізація	«Фізика в побуті», «Вирішення екологічних проблем цивілізації», «Нанотехнології слугують людству», «Кристалографія і науково-технічний прогрес», «Ергономіка техніки», «Дивовижна механіка»
Способи роботи з джерелами знань	«Золотий переріз в акустиці», «Сучасні відкриття у фізиці», «Як стати Нобелівським лауреатом у галузі фізики?», «Фізичне кіно», «Програмне забезпечення уроків фізики», «Розв'язування фізичних задач з використанням комп'ютера», «Моделювання фізичних явищ і процесів за допомогою комп'ютера»
Міжпредметні	
Синтез змісту навчального знання	
Історично-культурна	«Цінності й імперативи професійного зростання», «Історія застосування правила «золотого перерізу»», «Внесок фізики в культуру людства»
Економічна	«Машинобудівне виробництво», «Оброблення матеріалів», «Економіка й закони збереження»
Гуманітарна	«Цінності і смисл професійного зростання», «Фізика й цивілізація», «Фізика та астрономія в літературі», «Фізика і фантастика»
Екологічна	«Екологічно чисте виробництво: міф чи реальність?», «Фізика захищає природу», «Всесвіт – наш дім», «Зелена хвиля», «Довкілля»
Технічна	«Медицина й техніка», «Як виміряти радість?»
Природнича (хімія, біологія)	«Де корисні полімери?», «Жива електрика»
Способи застосування знань, умінь і навичок у професійній діяльності	
Емпіричні методи дослідження	«Автомобіль – фізична лабораторія», «Електротехнології слугують людству», «Способи моніторингу навколишнього середовища», «Фізика, хімія та біологія в експериментах», «Фізика й медицина»
Теоретичні методи дослідження	«Біофізика людини», «Фантастична фізика», «Розв'язування задач міжпредметного характеру», «Цікава астрофізика», «Математика й астрономія», «Пропедевтичні олімпіадні задачі: від змісту до розв'язку»

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науково-технічні методи дослідження: винахід, раціоналізація	«Як побудувати автомобіль?», «Розв'язування дослідницьких задач»
Способи роботи з джерелами знань	«Програмування експериментальних даних», «Універсальний науковий метод пізнання», «Навіщо приладам сертифікат»

Із предметних курсів допрофільної підготовки передбачають інтеграцію змісту різних навчальних предметів природничо-математичного напрямку. У процесі їхньої реалізації здійснюється розв'язання таких завдань: розкриття основного змісту діяльності в сучасних професіях і спеціальностях, що відповідають фізико-математичному, природничому, агротехнологічному та іншим профілям; створення інформаційної бази для орієнтації у світі сучасних професій, де використовуються ключові й предметні компетенції з фізики; ознайомлення із специфікою видів практичної діяльності, що відповідають майбутнім професіям; підтримка мотивації вибору профілю.

Зміст курсу за вибором має відповідати вибраному профілю навчання, що здійснюється за такими напрямками: суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний, мовно-літературний, спортивний; технологічний, математичний, біолого-фізичний і загальноосвітній (для учнів, які не визначилися щодо напрямку спеціалізації); фізичний, фізико-математичний, фізико-технічний, біолого-фізичний, фізико-хімічний, а також технологічний, якщо фізика в ньому відіграє роль базового навчального предмета [28, 5].

Розроблення курсів за вибором у старшій школі здійснюється на основі принципів індивідуальності, доступності, наступності, результативності. Навчальний матеріал добирається за такими критеріями: відповідність профілю навчального закладу; урахування сучасних досягнень профільної наукової галузі; спираючись на зміст базового курсу фізики; урахування регіональної потреби у працівниках певних спеціальностей та можливості реалізації програми курсу (умови регіону, матеріально-технічна база навчального закладу тощо).

Перехід на профільне навчання у старшій школі значно розширює можливості старшокласників у здобутті якісної середньої освіти, посилює їхню конкурентоспроможність на сучасному ринку праці.

Профілізація старшої ланки сільської загальноосвітньої школи, кооперація із закладами початкової, середньої та вищої професійної освіти, посилення ролі природничо-математичних дисциплін забезпечують соціалізацію учнів, адаптацію до виробничих відносин, професійну орієнтацію та допрофільну підготовку.

Мета профільного навчання фізики в освітньому окрузі – забезпечення можливостей для рівного доступу до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки, неперервної освіти впродовж життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства.

Профільне навчання фізики в освітньому окрузі передбачає також формування стійкого інтересу учнів до предмета, виявлення і розвиток їхніх фізико-математичних здібностей, підготовку до навчання у вищому навчальному закладі і спрямоване на набуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти [23; 27, С. 8–9].

Оволодіння основами фізичних теорій, набуття умінь практичного використання знань для розв'язання виробничих завдань потребує оновлення змісту, форм і методів фізико-математичної освіти в освітніх округах.

Удосконалення навчальних технологій характеризується перетворенням учіння як елементарного запам'ятовування у процес інтелектуального розвитку школяра, статичної моделі фізико-математичних знань у динамічно структуровані системи розумових дій, переходом від орієнтації навчання на середнього учня до диференційованих й індивідуалізованих програм, від зовнішньої мотивації до внутрішньої морально-вольової регуляції.

Профільне навчання у суб'єктах освітнього округу здійснюється у формі змістово-процесуального супроводу соціально-професійного розвитку й самовизначення учнів, є особливою сферою навчальної діяльності, спрямованої на підтримку особистісного зростання, професійного вибору й соціальної адаптації школярів. Педагогічний супровід соціально-професійного самовизначення учнів у процесі вивчення фізико-математичних предметів передбачає оволодіння освітніми компетенціями, формування універсальних якостей особистості, що забезпечують відповідні способи діяльності людини в різноманітних соціальних, економічних та життєвих умовах.

Навчання фізики є складною системою, що будується на принципах гуманності та відкритості. Основною умовою успішного її вивчення є організація допрофільної підготовки, що є підсистемою профільного навчання. Вона виконує пропедевтичну функцію, готує учнів до усвідомленого вибору профілю або шляхів продовження освіти. Підсистема профільного навчання фізики учнів старшої школи є продовженням і розвитком їхньої варіативної підготовки на попередніх стадіях. У процесі допрофільної підготовки враховуються запити та можливості школярів, формуються професійні інтереси у конкретних сферах і галузях практичної діяльності.

У процесі профільного навчання здійснюється поглиблене вивчення курсу «Фізика»; створюються умови для диференціації його змісту й побудови індивідуальних навчальних програм; забезпечується рівний доступ до якісного вивчення фізики з урахуванням індивідуальних здібностей і навчальних можливостей школярів, наступність між загальною, фізико-математичною й професійною освітою; розширюються можливості соціальної адаптації учнів; проводиться підготовка кожного члена сучасного суспільства до повсякденного життя і трудової діяльності.

Профільне навчання фізики у суб'єктах освітнього округу здійснюється згідно з основними положеннями і принципами концепції фізичної освіти в Україні:

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

- система фізичної освіти в навчально-виховному середовищі школи є цілісною системою формування особистості на основі досягнень фізико-математичної, психолого-педагогічної науки, педагогічного досвіду;
- у процесі вивчення фізики має забезпечуватися наступність між різними ланками навчання;
- система навчання базується на основах гуманізації навчально-виховного процесу і гуманітаризації змісту освіти;
- у процесі фізичної освіти повинна реалізовуватися рівнева і профільна диференціація на основі базового змісту;
- навчання повинно мати розвивальний характер і прикладну спрямованість;
- у змісті навчання має бути виокремлено інваріантну (базисну) і варіативну частини;
- пріоритетними в організації навчання повинні бути активні методи і сучасні технології;
- необхідним є застосування інформаційних технологій навчання [28].

Головним принципом, що визначає структуру профільного навчання фізики у старшій школі сільської місцевості, є поступове моделювання фізико-математичної діяльності спеціалістів певного профілю. Значною мірою його реалізація здійснюється у процесі вивчення основного курсу фізики (базова підготовка), курсів за вибором (додаткова підготовка), виконання самостійних творчих робіт, модульних завдань (індивідуальна робота) тощо [34].

Обов'язковою вимогою до змісту профільних курсів є системність, що передбачає виокремлення основного й додаткового навчального матеріалу. Основний зміст відображено в інваріантній частині Типового навчального плану (10–11-й класи), а додатковий – забезпечується курсами за вибором й індивідуальною роботою, що здійснюється в 11 класі [2].

Варіативний компонент навчального плану під час організації профільного навчання фізики використовується для розширення їх змісту, поглиблення фізико-математичної підготовки відповідно обраному профілю, організації індивідуальної роботи тощо.

Структуризація профільного навчання дає змогу найповніше врахувати індивідуальні особливості учнів, забезпечити єдність рівневої та профільної диференціації.

Профільна диференціація навчання фізики і математики повинна:

- забезпечити необхідний академічний рівень фізико-математичної підготовки молоді, що визначається замовленням суспільства й можливостями учнів відповідної вікової категорії;
- задовольнити потреби профільної підготовки щодо розвитку пізнавальних і фізико-математичних видів діяльності;
- формувати засобами фізики і математики професійні нахили учнів.

Виділимо три етапи профільної диференціації у навчанні фізики сільських школярів.

Перший (фізика 7-й клас) – це пропедевтичний етап, на якому формуються свідомий вибір рівня навчальної діяльності (рівень стандарту, академічний, профільний), пізнавальні інтереси та мотиви навчання. Важливу роль

відіграють різноманітні форми позакласної роботи: гуртки, конкурси, олімпіади, вечори цікавої фізики та математики тощо.

Другий (фізика 8–9-й класи) – це етап допрофільної підготовки, на якому реалізується різнорівневе вивчення курсу «Фізика» згідно Типового навчального плану, надається пильна увага позакласній та самостійній роботі, де враховуються індивідуальні здібності, здійснюється професійна орієнтація учнів.

Третій (10–11-й класи) – це етап безпосередньої реалізації профільного навчання. Він забезпечується адекватним змістом основного курсу, системою курсів за вибором, організаційними формами самостійної творчої роботи сільських старшокласників.

Залежно від обраного профілю навчання фізики здійснюється на рівні стандарту, академічному або профільному за такими напрямками:

- суспільно-гуманітарний, художньо-естетичний, мовно-літературний, спортивний та ін. – рівень стандарту;
- технологічний, математичний, біолого-фізичний та загальноосвітній (для учнів, які не визначилися щодо напрямку спеціалізації) – академічний рівень;
- фізичний, фізико-математичний, фізико-технічний, біолого-фізичний, фізико-хімічний, а також технологічний, якщо фізика в ньому відіграє роль базового навчального предмета – профільний [2, 16].

Профільне навчання в освітньому окрузі спрямоване на формування ключових компетентностей старшокласників, набуття ними навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти.

Предметно-знаннява парадигма фізичної освіти має забезпечити реалізацію орієнтовного компонента творчої активності індивідуума. Діяльнісно-творча – сприяє формуванню фізичної компетентності, особистісного досвіду й інших показників освіченості, які не можна арифметично скласти із простого набору знань і вмінь. Первинне освоєння методів теоретичного й емпіричного пізнання на основі алгоритмічно заданих дій здійснюється у процесі науково-прикладних досліджень, самостійної роботи з джерелами знань.

Засвоєння оновленого змісту діяльнісного навчання фізики передбачає розв'язання відповідних завдань. На рівні допрофільної підготовки з метою підвищення мотивації навчання рекомендується створювати проблемні ситуації з урахуванням суб'єктивного досвіду вчителя або учня шляхом використання засобів масової інформації, науково-популярної, художньої літератури, творів мистецтва, проблемного експерименту та ін.

Основні напрями навчання фізики – фундаменталізація змісту навчального знання й природничонаукові методи вивчення природи. Перший напрям реалізується в програмах елективних курсів історико-культурного, економічного, гуманітарного, екологічного, технічного й природничого змісту. Другий – у змісті курсів за вибором, де розкривається сутність методів емпіричного, теоретичного та науково-технічного дослідження (винахід, раціоналізація), ознайомлюються з різними видами навчально-пізнавальної діяльності (способами роботи із джерелами знань – книгою, аудіо- і відеофондами),

навчають роботі за комп'ютером з використанням педагогічного програмного забезпечення.

Проектування й реалізація різних моделей профільного навчання – від однопрофільної школи до багатопрофільних – залежать від параметрів конкретного освітнього округу й ресурсів загальноосвітнього закладу. Будь-яка модель містить обов'язкову інваріантну складову – допрофільне навчання. Схематично вона представлена на рис. 1.

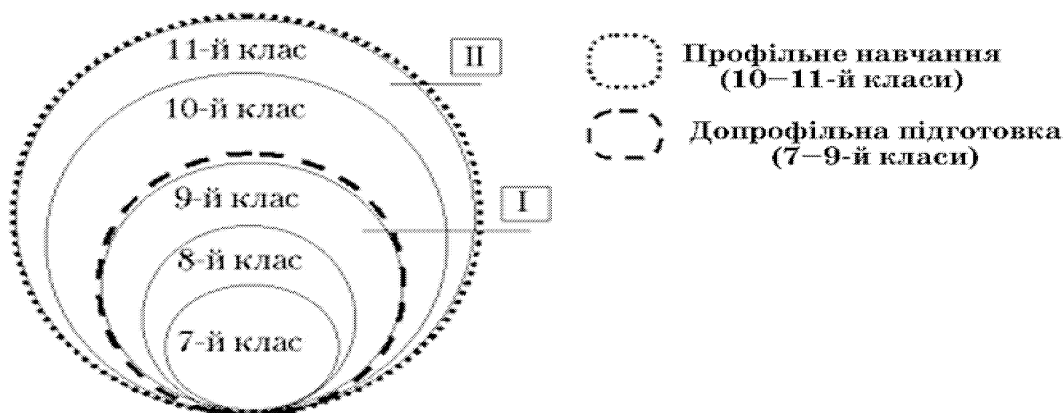

Рис. 1. Модель профільного навчання фізики

Допрофільне навчання (область, обмежена пунктирним колом) характеризується наявністю двох структурних взаємозалежних компонентів: основної загальної фізичної освіти (I концентр, 7–9-і класи) і допрофільної підготовки (профільного орієнтування) з предмету з використанням елективних курсів (9-й клас). Пріоритетні напрями (цілі) модернізації природничо-математичної освіти (фізика, хімія, біологія) першого концентра – формування в основній школі систематичних знань про різні явища й природні та штучні об'єкти; ознайомлення з науковими методами дослідження; формування основ ціннісного ставлення людини до природи, самого себе й технічним досягненням цивілізації.

Перше завдання допрофільної підготовки стосується високомотивованих учнів здатних усвідомлено зробити попередній вибір подальшої профілізації власної освіти. Друге – учнів з високим рівнем мотивації до практичної діяльності, що мають намір після 9-го класу продовжувати освіту з метою набуття професії. Третє завдання покликане розв'язати проблему слабкомотивованих учнів, надаючи їм можливість відшукати власні потенційні здібності до певного виду діяльності. Четверте стосується роботи з учнями середнього рівня мотивації нездатними на даний момент усвідомлено зробити попередній вибір подальшої профілізації власної освіти. Подібний аналіз здійснюється й для профільного навчання старшокласників.

Модель профільного навчання (область, обмежена крапками) містить допрофільне навчання (7–9-й класи), середню загальну фізичну освіту (10–11-й класи – II концентр) й елективні профільні курси (профільна підготовка – 10–11-й класи).

Безпосередня робота із профільного орієнтування здійснюється у процесі допрофільної підготовки в 9-му класі. Допрофільне навчання з фізики здійснюється в системі загальної середньої освіти впродовж трьох років, розпочинаючи з 7-го класу, з використанням авторських навчально-методичних комплектів, що містять освітню програму навчального курсу «Фізика 7–9», підручники, дидактичні матеріали, методичні рекомендації з організації навчання. У змісті навчання фізики варто інтегрувати екологічні й астрономічні знання, а також використовувати регіональний компонент для посилення прикладної спрямованості навчання, що дає змогу максимально враховувати потенціал професійної спрямованості виробничого оточення школи, усвідомлювати практичну значущість фізичних знань, умінь і навичок, підвищувати рівень ключових компетенцій.

Розглянемо умови функціонування системи допрофільної підготовки з фізики.

Перша – наявність і обґрунтованість запиту особистості (людини), суспільства, держави до фізичної освіти, що відображено в нормативно-правовій базі документів України.

Друга – стандартизація вимог до результатів навчання з освітніх програм основного змісту фізики й елективних курсів на ступені середньої (повної) загальної освіти. Насьогодні майже відсутня наступність навчальних програм з фізики, що обмежує вибір індивідуальної освітньої траєкторії як у конкретній школі, так і в освітньому окрузі в цілому.

Третя – сертифікація освітніх програм на всіх рівнях: державному, міжрегіональному, регіональному. З метою створення банку сертифікованих програм елективних курсів допрофільної підготовки проводиться конкурс елективних освітніх програм і навчальних матеріалів.

Четверта – відповідність ресурсів освітнього округу (соціокультурних, демографічних, матеріально-технічних, людських, науково-методичних, адміністративних, ринкових, географічних та ін.) вимогам функціонування системи допрофільного навчання, що забезпечує здійснення професійно-педагогічної й навчально-пізнавальної діяльності.

Знаннєва парадигма фізичної освіти породжує певні вимоги до змісту навчання, що відображено в програмах, дидактичних матеріалах і науково-методичному супроводі. Передача знань і вмінь здійснюється з використанням універсальних прийомів і методів пояснювально-ілюстративного характеру. Не враховуються також індивідуальні особливості учнів (пам'ять, тип сприйняття, темперамент, стиль мислення, темпи психічного розвитку та ін.), що призводить до протиріччя між необхідністю навчити добре всіх і можливістю навчатися якнайкраще кожному. Учитель як єдиний носій і джерело достовірної інформації (підручник є лише доповнення) має якісно транслювати її учням, здійснюючи контроль за успішністю. У таку систему вбудовані факультативні навчальні курси, призначені для вільного вибору. Факультативні курси – це форма групового диференційованого навчання, що забезпечує засвоєння розширеного змісту навчально-освітньої інформації і способів пізнавальної діяльності (В.І. Кизенко, Ю.І. Малований, С.Г. Молчанов). Така традиційна модель передбачає збільшення навчального навантаження й не завжди призводить до активного розвитку суб'єктів освітньої взаємодії.

Зміст сучасної фізичної освіти розглядається як сукупність знаннєвого й діяльнісного компонентів з превалюванням останнього, спрямованого на конкретний суб'єкт навчання або категорію учнів. Відповідно змінюються й завдання навчання, для розв'язання яких запроваджують такі типи елективних курсів за вибором – допрофільна підготовка й профільне навчання (рис. 2).

Допрофільна підготовка з фізики – процес створення освітнього простору, що сприяє самовизначенню учня основної школи відносно профілюючого напрямку власної навчально-пізнавальної або іншої соціально затребуваної діяльності. Профільне підготовка, як впливає з концепції профільного навчання фізики, – це «система спеціалізованої підготовки в старших класах загальноосвітньої школи, орієнтована на індивідуалізацію навчання й соціалізацію учнів з урахуванням реальних потреб ринку праці, відпрацьовування гнучкої системи профілів і кооперації старшої школи з установами початкової, середньої й вищої професійної освіти». Виходячи з означень допрофільної і профільної підготовки можна визначити поняття елективного курсу кожного типу.

Рис. 2. Типи елективних курсів

Елективні курси допрофільної підготовки з фізики – обов'язкові освітні курси за вибором, спрямовані на вибір або уточнення профілю подальшого навчання або шляхи подальшої освіти.

Елективні курси профільного навчання фізики – курси за вибором, що входять до складу профілю навчання старшої школи. З їх допомогою розширюється і поглиблюється зміст курсу фізики, вибудовуються індивідуальні освітні моделі внутріпрофільної спеціалізації навчання. Кількість запропонованих елективних курсів має перевищувати число обов'язкових. Курси обох типів реалізуються за рахунок шкільного компонента.

Навчальна елективна програма – це нормативний документ, у якому представлена структура й зміст додаткової фізичної освіти, що сприяє реалізації освітніх потреб кожного учня.

Головна мета навчальної програми елективного курсу – розкриття суб'єктивного досвіду учня, розширення, поглиблення ключових і фізичних компетенцій, підвищення рівня загальної освітньої компетентності.

Програма та зміст курсів за вибором має відповідати Державному стандарту базової і повної загальної середньої освіти з урахуванням основних державних вимог до змісту і рівня навчальних досягнень з фізики учнів старшої школи за такими критеріями: рівень новизни навчального матеріалу; його мотиваційний, навчальний і розвивальний потенціал; повнота й завершеність змістових ліній; логічна послідовність і систематичність викладеного змісту; активні методи навчання (проектні, дослідницькі, ігрові та ін.); рівень контролю та обліку знань; реалістичність з огляду використання навчально-методичних, матеріально-технічних засобів і кадрового потенціалу; формалізація структури програми (наявність пояснювальної записки, основного змісту, очікуваних результатів навчання, списку використаної літератури) [16, 65].

Подаємо орієнтовний алгоритм розроблення програми курсу за вибором.

1. Проаналізувати зміст курсу фізики в межах обраного профілю.
2. Визначити, чим він відрізнятиметься від базового або профільного.
3. Визначити тему, зміст, цілі та функції запропонованого курсу.
4. Зміст програми поділити на блоки, розділи, теми і здійснити погодинну розбивку.
5. З'ясувати можливість матеріально-технічного й методичного забезпечення вивчення пропонованого курсу.
6. Навести список літературних джерел.
7. Зазначити основні види діяльності учнів, особливо для практикумів, лабораторних дослідів, експериментів.
8. Визначити, які освітні продукти мають бути створені учнями як результат опанування курсу.
9. Обґрунтувати критерії оцінювання знань.

Охарактеризуємо обов'язкові структурні компоненти навчальної елективної програми і її зміст.

У пояснювальній записці розкриваються можливості навчального предмета «Фізика» для різних категорій учнів, виявляються мотиви їхньої діяльності, визначаються навчальні цілі й завдання, окреслюється сукупність завдань з досягнення стандартного (еталонного) рівня освіченості з фізики з

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

урахуванням мети навчального закладу, описуються вимоги до вихідного рівня освіченості учнів й об'єктивні передумови успішного засвоєння змісту елективного курсу, розкриваються основні вимоги до ключових і предметних компетенцій, якими повинні оволодіти учні в процесі навчання. Вона містить також методичні рекомендації щодо ефективного використання активних методів, прийомів, засобів та організаційних форм навчання, описання особливостей певних змістових фрагментів, вузлових компонентів освітньої інформації теоретичного й практичного характеру, обґрунтування запропонованої дозованості освітньої інформації у вигляді кількості навчального часу, що відводиться на вивчення того або іншого фрагмента освітньої інформації.

У навчально-тематичному плані у формалізованому й скороченому вигляді описується основний зміст навчальної програми, а також вказується кількість годин на їхнє вивчення, ефективні форми одержання конкретної освітньої інформації, організаційні форми навчальних занять, способи навчально-пізнавальної діяльності.

У вступі розкриваються цілі й завдання елективного курсу, його роль на певному етапі навчання, визначаються наукові основи та зміст, описується перелік досліджуваних ідей, теорій, законів, закономірностей, понять, класифікацій, об'єктів, явищ, способів пізнавальної діяльності учнів, а також їхніх проявів і можливостей використання в різних освітніх ситуаціях.

Представлено також плани навчальних занять, короткий зміст лабораторних, лабораторно-практичних і практичних робіт, перелік необхідного обладнання до них, прогнозовані результати навчання та критерії оцінювання освітніх досягнень учнів.

Подано формалізовані матеріали для проведення поелементного, поопераційного аналізу навчання, здійснення структурного, функціонального й компаративного аналізу діяльності учнів.

Розкриття особливостей побудови освітніх програм елективних курсів з фізики, їхня тематика й завдання дають змогу учителю фізики опанувати новою професійно-педагогічною компетенцією – навчитися розробляти й експертувати навчальні програми (предметні або елективні).

Водночас в окремих навчальних планах передбачено навчання на рівні, що розширює зміст рівня стандарту, або академічного. Вивчення фізики за цими напрямками має суттєві розбіжності, що пов'язано з характером навчання і відображено в його змісті та рівні освітніх вимог. Специфічні особливості певного профілю і конкретного контингенту учнів реалізуються у змісті курсів за вибором шляхом організації самостійної, індивідуальної та позакласної роботи.

Різні підходи до визначення сутності, цілей і завдань профільного навчання фізики, а також можливостей його реалізації викликають неоднозначне тлумачення й побудову варіативного навчання старшокласників.

За неможливості організації профілів навчання фізики здійснюється на академічному рівні. Основними напрямками диференціації є незначне розширення змісту, доповнення інваріантної складової навчальних планів курсами за вибором, факультативами, запровадження індивідуальної форми

навчання. При цьому недоцільною є вузька спеціалізація змісту навчального процесу, оскільки основне завдання загальної середньої освіти – широка загальноосвітня підготовка учнів.

В освітніх округах запроваджують внутрішньо- і зовнішньошкільні (міжшкільні) форми організації профільного навчання фізики. Найпоширенішою формою є профільні класи. Розглядаючи цю форму, наголосимо, що сьогодні існує проблема організації профільного навчання фізики в однокомплектній сільській школі завдяки створенню різнопрофільних груп. Базове ядро фізики вивчається за єдиними навчальними програмами, а частина часу (близько 20 відсотків) – за програмами відповідних профілів (напрямів). За бажанням дітей та батьків у навчальних закладах, які мають належне матеріально-технічне та професійно-педагогічне забезпечення (опорних школах), можуть створюватися динамічні профільні групи. Таку форму організації навчання доцільно використовувати для допрофільної підготовки, щоб виявити освітні потреби, нахили і здібності учнів для подальшого професійного самовизначення.

Аналізуючи міжшкільні форми організації профільного навчання фізики, зауважимо, що основна суперечність розвитку фізичної освіти, передусім в сільській місцевості, полягає між необхідністю забезпечити дитині доступ до високоякісної освіти та неможливістю зробити це на рівні кожного сільського загальноосвітнього навчального закладу. Найперспективнішою формою організації профільного навчання фізики у сільській місцевості є функціонування профільних шкіл інтернатного типу або підвезення учнів до опорної школи для проведення відповідних занять, що надає можливість створити рівні умови для здобуття якісної фізичної освіти обдарованим дітям, які проживають у віддалених селах. Крім того, забезпечується посилення профілізації змісту фізики шляхом проведення гурткової та секційної роботи у позаурочний час з використанням бази школи, позашкільних закладів тощо. Створення міжшкільних профільних груп – це можливість здійснювати навчання старшокласників із різних шкіл округу на базі тих навчальних закладів, що мають потужний кадровий, навчально-методичний та матеріально-технічний потенціал [16, 65].

Важливу роль у профільному навчанні фізики, формуванні основ професійного становлення особистості відіграють позашкільні навчальні заклади (станція юних натуралістів, туристів, наукові товариства тощо). У них створюються сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів. Успішне впровадження допрофільного і профільного навчання фізики передбачає психолого-педагогічний супровід (використання психодіагностичних, розвивальних, корекційних методів, тренінгових програм, технологій, авторських програм факультативів, спецкурсів). Навчання фізики у профільній школі здійснюється за чинними Типовими навчальними планами та годинами варіативної частини. Для реалізації варіативної складової робочих навчальних планів в окрузі має бути створено банк авторських навчальних програм з фізики. Одним із аспектів запровадження профільного навчання є розроблення і використання системи дистанційного навчання на базі

опорної школи (створення дистанційних курсів для підвищення кваліфікації вчителів, дистанційні навчальні програми для учнів віддалених територій). Інший важливий компонент, що характеризує матеріальну базу – наявність автотранспорту для запровадження зовнішніх форм профільного навчання фізики у сільській місцевості (реалізація програми «Шкільний автобус»).

До пріоритетів нового етапу модернізації шкільної фізичної освіти на засадах профільності належать розроблення комплексної соціально-педагогічної програми «Навчання фізики в освітньому окрузі»; вдосконалення системи допрофільної підготовки та мережі профільних класів; розвиток шкільних освітніх округів; створення системи інформаційних ресурсів з питань розвитку профільної фізичної освіти; розроблення та використання системи дистанційної освіти в процесі допрофільного та профільного навчання фізики; удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації вчителів; продовження роботи щодо інформаційно-комунікаційного забезпечення профільного навчання старшокласників; створення системи моніторингу якості фізичної освіти.

Отже, основна мета профільного навчання фізики в освітньому окрузі – забезпечення досягнення учнями високого рівня фізико-математичних знань, реалізація їх прикладної спрямованості, застосування різних форм класної та позаурочної роботи, оптимізація цілей профільної орієнтації з урахуванням основних напрямів модернізації української освіти, потреб соціуму та специфіки суб'єктів освітнього округу. У процесі навчання здійснюється вибір курсів за вибором, що оптимально відображають цінності і потреби сільського соціокультурного середовища, запити та інтереси дітей; створюються умови для здійснення додаткової освіти, реалізації професійних інтересів та індивідуальних освітніх програм, підвищення здібності майбутнього випускника до самостійного прийняття рішень на ринку освітніх послуг, конструювання власної освітньої траєкторії.

2.5.2. Тенденції оновлення змісту початкової освіти та його реалізація в умовах освітнього округу

Стратегія модернізації сучасної освіти будується на засадах особистісного розвитку, гуманізму та толерантності. Покликання школи – створити умови для самореалізації, розкриття потенціалу кожного школяра, його інтеграції в соціокультурний простір.

Створення освітніх округів – добровільних об'єднань навчальних закладів у межах адміністративно-територіальних одиниць, – сприяє забезпеченню рівного доступу дітей відповідного віку до якісної дошкільної, загальної, позашкільної та професійно-технічної, допрофесійного навчання незалежно від місця їх проживання; розвитку їхніх творчих здібностей, нахилів, обдарувань.

Надання якісних освітніх послуг в умовах освітнього округу потребує належної уваги до його освітнього модуля. Необхідність докорінної зміни освітньої парадигми стосується і її початкової ланки. Зокрема, на даному етапі необхідним є оновлення на змісту початкової освіти засадах компетентнісного підходу.

Теорія компетентнісного підходу представлена у працях зарубіжних вчених (Бадер Р., Дахін А., Зимня І., Мертенсон Д., Хуторської А., Шелтен А. та ін.) та вітчизняних науковців (Бібік Н., Овчарук О., Савченко О. та ін.).

На думку зарубіжних дослідників, компетентності є індикаторами, за якими можливо визначити готовність учня до дорослого життя у суспільстві.

Світова наукова спільнота розглядає компетентність як:

- комбінацію взаємопов'язаних когнітивних і практичних умінь, знань, мотивації, ціннісних та етичних характеристик, ставлень, емоцій та інших соціальних і поведінкових компонентів;
- загальну здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, яку індивід набув у процесі навчання [32, 41-42].

На думку В.Сакурова, Н. Тализіної, В. Шадрікова, компетентність передбачає оволодіння знаннями, уміннями, навичками та життєвим досвідом.

О.Я. Савченко розглядає компетентність як інтегровану здатність особистості, набуту в процесі навчання, «що охоплює знання, уміння, навички, досвід, цінності, ставлення, які можуть цілісно реалізуватися на практиці. Тому компетентність не може бути зведена лише до фактичних знань» [55, 137].

На сьогодні дослідниками запропоновано трирівневу ієрархію компетентностей:

- 1) ключові компетентності (загальний зміст освіти);
- 2) загальнопредметні компетентності (галузевого значення);
- 3) предметні компетентності (у межах навчальних предметів) [55]. Ключові компетентності залежать від пріоритетів суспільства,
- 4) особливостей і можливостей самовираження особистості в соціумі, цілей освіти.

Ключові компетентності вчені поділяють на такі групи:

- «компетентності, які використовують як засоби взаємодії (знань, інформації; технологій тощо;

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

- взаємодії в гетерогенних (неоднорідних) групах людей;
- компетентності, завдяки яким людина діє автономно» [55, 139].

Довідкова рамка, затверджена Рекомендацією Європейського парламенту та Європейської ради визначає таким чином ключові компетентності:

- «1) спілкування рідною мовою;
- 2) спілкування іноземними мовами;
- 3) математична компетентність і базові компетентності в галузі науки і техніки;
- 4) цифрова обчислювальна компетентність;
- 5) уміння вчитися;
- 6) соціальна і громадянська компетентності;
- 7) ініціативність і підприємливість;
- 8) культурна освіченість і виразність» [55, 462].

Водночас спостерігається різноманітність думок науковців світу щодо виокремлення ключових компетентностей. Одностайність вибору стосується таких компетентностей: інформаційної, соціальної, навчально-пізнавальної (методологічної), життєвої (соціально-трудової) [7].

Українські науковці виокремлюють такі ключові компетентності: уміння вчитися (навчальна); громадянська; загальнокультурна; компетентність з інформаційних і комунікаційних технологій; соціальна; підприємницька; здоров'язбережувальна.

«Предметна компетентність – сукупність знань, умінь і характерних якостей особистості, що дають змогу учневі виконувати певні дії в межах конкретного предмета для розв'язання навчальної проблеми (завдання, ситуації) [55, 141]».

О. Савченко у порівняльній характеристиці знаннєвого та компетентнісного підходів у початковій школі виокремлює мету компетентнісного підходу – формування діяльної компетентної особистості, наголошує на формуванні змісту навчання «від результату», зміні домінувальної позиції вчителя (інтеграції ціннісної, мотиваційної, діяльнісної, знаннєвої складових навчання; проектування навчальних і життєвих ситуацій для формування предметних і ключових компетентностей), основних результатів навчання (суб'єктність учіння, цінності, знання, уміння, навички. способи діяльності, ставлення) [55; 141].

Відомий науковець таким чином розглядає зміст шкільної освіти:

- визначає джерела його формування – соціальний досвід людства, пізнавальні потреби учнів, життєвий досвід школярів, навколишнє середовище;
- перелічує принципи формування змісту освіти – відповідність соціальним запитам держави, суспільства, родини; відповідність віковим особливостям учнів; виховний і розвивальний потенціал; багатокомпонентність складу; гуманітаризація і гуманізація; науковість і доступність; диференціація і доступність; емоційгенність;
- окреслює зміст початкової освіти – знання про людину, природу, суспільство, культуру, техніку; уміння й навички; уміння і навички (розумові і практичні, загальнонавчальні та предметні); досвід творчої діяльності; система цінностей, ставлення і поведінки людини [55; 98].

Зміст початкової освіти відображається у навчальних планах, програмах, підручниках, посібниках, навчально-методичних матеріалах і дидактичних

матеріалах. Отже, утілення зазначеної вище сукупності компетентностей у зміст початкової освіти потребує їх відображення у цілях і змісті Державного стандарту, навчальних програмах (особливо у державних вимогах до навчальних досягнень учнів), підручниках, навчальних посібниках.

Державний стандарт визначає зміст початкової ланки освіти і є багатофункціональним. Зокрема, на сьогодні виділяють такі його функції:

- 1) «збереження єдиного освітнього простору в державі;
- 2) посилення регламентувальної ролі школи в системі неперервної освіти;
- 3) забезпечення еквівалентності здобуття освіти в різних формах; визначення рівнів загальноосвітньої підготовки як базису наступності (довкілля – школа – ПТУ – ВНЗ);
- 4) розвантаження учнів від надмірної інформації;
- 5) створення передумов для диференціації шкільної освіти;
- 6) упровадження моніторингу якості освіти на основі розроблення критеріїв оцінювання рівнів навчальних досягнень учнів;
- 7) надання можливості розмежування рівнів відповідальності за якість шкільного навчання й умови реалізації між центром та регіонами» [55, 71].

Державний стандарт складається з Базового навчального плану початкової загальної освіти; загальної характеристики інваріантної та варіативної складових змісту початкової загальної освіти; державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

У Базовому навчальному плані прописують обов'язковість для всіх загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування і форм власності інваріантної частини змісту початкової освіти, виключаючи можливість вилучення будь-якої з освітніх галузей. У цій складовій Державного стандарту також зазначають погодинне співвідношення між освітніми галузями, гранично допустиме тижневе навантаження учнів та загальнотижневу кількість годин.

Базовий навчальний план регламентує кількість годин варіативної складової частини, яка самостійно формується навчальним закладом з урахуванням особливостей регіону, навчальних закладів, індивідуальних освітніх запитів учнів(а) (або) побажань батьків, або осіб, які їх замінюють. Ці години можуть бути використані для додаткового вивчення освітніх галузей, курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій, групових занять із школярами.

Базовий навчальний план є основою для розроблення Міністерством освіти і науки України типових навчальних планів для різних типів загальноосвітніх навчальних закладів.

«Типовий навчальний план – це державний документ, який визначає перелік обов'язкових навчальних предметів для конкретного рівня освіти, їх розподіл за роками навчання, кількість годин на тиждень для інваріантної та варіативної частин [55, 81].»

У навчальних планах кожен освітній галузь представлено через навчальні предмети.

У Державному стандарті початкової загальної освіти зазначено мету, завдання, змістові лінії кожної із освітніх галузей, характеристики змістових ліній і державних вимог до навчальних досягнень учнів. Тобто, складник Державного стандарту «Державні вимоги до рівня загальноосвітньої

підготовки учнів» конкретизує цілі, завдання, особливості змісту усіх освітніх галузей та результати навчання.

Описаний у Державному стандарті початкової загальної освіти зміст початкової освіти знаходить своє відображення у навчальних програмах.

У нормативних документах поняття «навчальна програма» трактується як навчальне видання, що визначає зміст, обсяг, вимоги до результатів навчання, а також порядок вивчення і викладання певної навчальної дисципліни чи її розділу [47].

Навчальна програма – це документ у системі навчання, що визначає зміст і обсяг навичок, необхідних для засвоєння кожного навчального предмета чи курсу за вибором, розподілених класами або ступенями та з визначенням орієнтовної кількості годин на їх вивчення. Тобто, у програмі автор конкретизує зміст начального матеріалу, зазначає кількість годин на навчальний рік, кількість годин на тиждень, резервний час і вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

Дотримуючись орієнтовної структури навчальної програми автор розробляє пояснювальну записку, у якій вказує мету і завдання кожного предмета, коротко характеризує структуру програми, описує особливості організації навчально-виховного процесу, зазначає критерії оцінювання навчальних досягнень, надає рекомендації щодо роботи з програмою.

Наступний розділ програми «Зміст навчального матеріалу та вимоги до навчальних досягнень» формується на основі Державного стандарту початкової загальної освіти і відображає систему компетентностей з відповідної галузі. Організація навчального матеріалу може здійснюватися за лінійним, концентричним або блочним принципом (рис. 1).

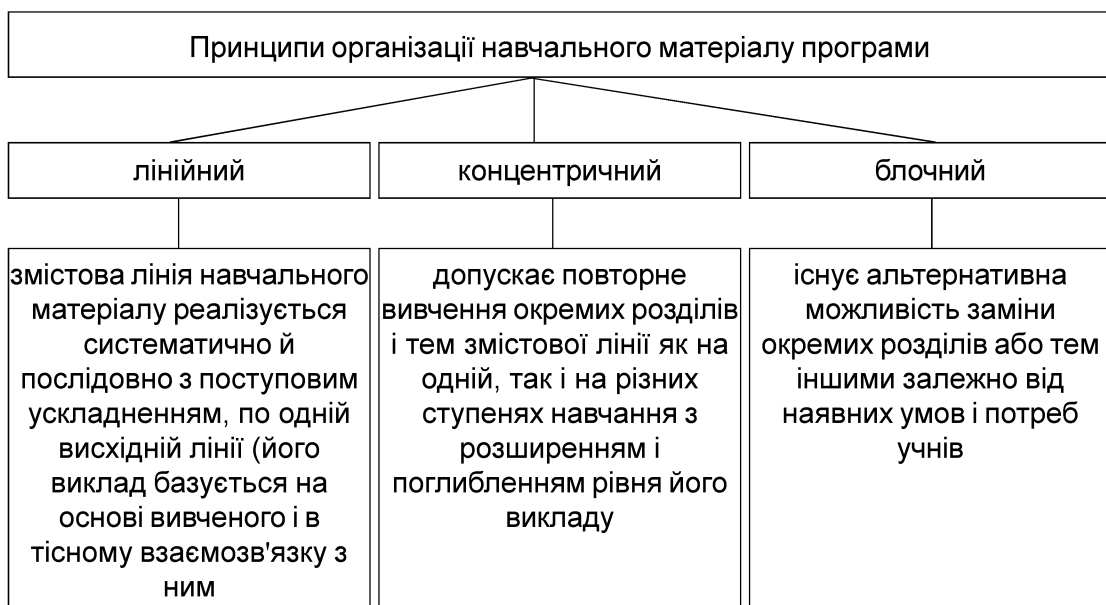

Рис. 1. Принципи організації навчального матеріалу програми

У навчальній програмі передбачають резерв навчального часу, який використовується на розсуд вчителя для реалізації змісту, що відображає його регіональні особливості, а також для вивчення окремих тем, повторення, узагальнення і систематизації знань на початку або в кінці семестру, навчального року, задоволення індивідуальних потреб учнів.

Можливі додатки до програми: перелік навчальної літератури, додаткової літератури для читання, навчально-методичної літератури тощо.

Навчальні програми для початкової ланки розробляють для всіх типів загальноосвітніх закладів або окремо для середніх загальноосвітніх шкіл, спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням одного або кількох предметів, курсів або дисциплін.

Навчальні програми для початкової школи повинні забезпечувати та передбачати:

- «реалізацію загальних цілей і завдань навчання й виховання, визначених у Конституції України, законодавчими актами в галузі освіти, а також передбачених Державним стандартом початкової загальної освіти;
- безперервність, єдність та наступність між окремими ланками системи безперервної освіти;
- розвивальний характер і прикладну спрямованість навчання і виховання і виховання;
- зв'язок змісту навчання і виховання з потребами й інтересами особистості, з життям, з практикою розбудови державності України як незалежної і суверенної країни;
- формування всебічно розвиненої й фізично повноцінної особистості;
- рівневу і профільну диференціацію навчально-виховного процесу;
- систему науково-обґрунтованих і перевірених досвідом понять, фактів, теорій, етичних відомостей на основі сучасних досягнень науки, техніки й культури, педагогіки й психології, вітчизняного й зарубіжного педагогічного досвіду, зміст і обсяг яких відповідає Базовому навчальному плану загальноосвітнього навчального закладу і доступний для засвоєння учнями відповідного ступеня навчання;
- знайомство із сучасними технологіями та використання новітніх педагогічних технологій, у тому числі інформаційно-комунікативних» [49].

Оптимальна реалізація Державного стандарту початкової загальної освіти можлива шляхом створення відповідних навчальних комплектів з предметів, які ґрунтуються на провідній ролі підручника. Складовими цих комплектів є навчальні програми, підручники або посібники, зошити з друкованою основою, збірники задач і вправ, дидактичні роздаткові матеріали, словники, довідкові книги для додаткового читання, методичні посібники для вчителя, аудіо-, відеоматеріали, електронні матеріали тощо.

Використання зазначених комплектів у навчально-виховному процесі початкової школи забезпечує глибоке засвоєння програмового матеріалу, сприяє раціоналізації навчальної діяльності учнів.

Підручник – це навчальне видання, яке визначає зміст, обсяги в вимоги до вивчення певного навчального предмета.

В системі початкової освіти підручник має виконувати такі функції:

- сприяти формуванню умінь самостійно пізнавати світ;
- забезпечувати вироблення навичок самоконтролю;
- створювати умови для вироблення наукового світогляду;
- здійснювати керівництво самостійною пізнавальною діяльністю учнів;
- забезпечувати рівневий підхід до вивчення предмета;
- націлювати на творчий рівень навчальних досягнень;
- ознайомлювати із сучасними досягненнями науки;
- знайомити учнів з інформацією побутового характеру;
- формувати естетичні смаки та викликати інтелектуальні почуття тощо

[70, 139].

У науковій літературі вимоги до створення нових підручників окреслені таким чином:

- важливим є закладання до змісту підручників тільки базової інформації, яка визначається обсягами змістових і операційно-діяльнісних компонентів навчальних програм для предметних дисциплін;
- необхідним є наповнення змісту підручника інформацією, яка стосується організації пізнавальної діяльності учнів і створення сприятливих умов для розуміння суті явищ, які вивчаються, формувати вміння і навичок використовувати набуті знання у практичній діяльності, професійній орієнтації;
- навчальний матеріал підручника має бути конкретним, точним, відповідно впорядкованим, сконцентрованим за допомогою відповідних ілюстрацій і наочних схем або описів і пояснень, а текст – диференційованим відповідно до різних складових підручника [46, 6].

Крім того підручник повинен полегшувати пізнавальну роботу на уроках, надавати можливість повернутися до раніше опрацьованого матеріалу; знайомити учнів з методом і прикладами робіт, які учні пізніше виконуватимуть самостійно; навчати здобувати нові знання з допомогою книги, самостійно читати тексти наукового характеру, розуміти їх зміст, визначати головне; містити матеріал, який підготує учнів до практичного використання набутих знань; спрямовувати самостійну роботу школярів у ході синтезування опрацьованого матеріалу в різних структурах підручника й на різних рівнях узагальнення; сприяти вдосконаленню постановки й перевірки домашнього завдання, що може ставити мету: завершення чи доповнення роботи на уроці; підготовки до наступного уроку.

Загальнодидактична структура підручника (за Зуєвим Д.Д.) така:

- тексти (основний, додатковий, пояснючий);
- апарат організації засвоєння (питання і завдання, інструктивні матеріали, вправи, таблиці);
- ілюстративний матеріал (фотографії, малюнки, схеми, карти та ін.);
- апарат орієнтування (вступ, зміст, бібліографія).

Розглянемо детально складники підручника. Зокрема, передмова характеризує значення курсу, який вивчається, конкретизує його місце серед інших, окреслює перспективи та основні завдання тощо. У сучасних підручниках для початкової школи традиційна передмова може бути відсутня (на початку

книги вміщують вірш, крилатий вислів або одразу розпочинають розгляд навчальних тем).

Важливий компонент підручника – навчальний текст. У науковій літературі ми виявили такі тлумачення цього поняття:

- «... це складна система, у якій зінтегровані як його зовнішнє оформлення, що допомагає диференціювати різний за значущістю навчальний матеріал, так і внутрішня будова, яка включає педагогічно доцільний зміст, вдале мовленнєве оформлення, логічність і послідовність викладу, що в кінцевому рахунку забезпечують реалізацію основних функцій навчання – освітньої, розвивальної та виховної.» [25, 172];

- «Текст – це ядро підручника, повідомлення, яке є складним синтетичним продуктом інтелектуально-мовної діяльності, з однієї сторони та опрацювання інформації – з іншої.» [17, 121]

За характером відображення дійсності В. Онищук поділяє тексти підручників на різновиди за різними критеріями (рис.2).

Рис. 2. Види текстів підручників (за В. Онищуком)

Крім основних підручники можуть містити додаткові тексти, які допомагають розширити, поглибити знання учнів.

Водночас, варто наголосити, що текст підручника має бути спрямований на засвоєння знань, навичок і умінь, передбачених навчальною програмою, виклад матеріалу здійснювати відповідно до дидактичних принципів (науковості, послідовності, наступності, систематичності, доступності та ін.). Вирішення питання відповідності навчального матеріалу віковим особливостям молодших школярів потребує трактування наукових понять у доступній для учнів формі, водночас, не перевантажуючи навчальний текст новими термінами і навчальними поняттями. Слід враховувати наявний рівень знань,

сформованість умінь і навичок, особливості світогляду та світосприйняття, словниковий запас дітей. Крім тлумачення незнайомих слів під час подання нового матеріалу, можлива наявність у кінці підручника відповідного словника.

Свідомому розумінню учнями тексту та міцності його засвоєння сприяє зв'язок з життям, який реалізується шляхом розкриття теоретичних понять на основі предметів, явищ, подій оточуючого світу, засвоєння конкретних відомостей і порад, придатних для повсякденного використання і застосування в екстремальних умовах. Актуальним є створення підручників, зміст яких відповідав би зазначеним у програмах рівневим вимогам (наявність завдань для учнів, у яких виникають труднощі під час вивчення певної дисципліни, так і для більш здібних школярів), тобто бажаним є вміст диференційованих завдань.

Текст підручника має стимулювати учня до самостійної роботи і формувати інтерес до навчання. Сьогодні недоцільною є пасивна передача знань. Необхідно навчити кожну дитину вчитися: самостійно знаходити, відбирати, опрацьовувати та критично оцінювати інформацію, аргументувати власні думки, відстоювати та змінювати власні переконання. Сформована потреба у самоосвіті стане запорукою безперервної основи учня протягом усього життя.

Наприкінці кожного параграфу, розділу підручника вміщують запитання і завдання для самоперевірки, контролю, систематизації і узагальнення знань учнів. Рекомендована послідовність: від простого – до складного, від механічного відтворення – до встановлення взаємозв'язків, висловлення власних суджень і міркувань, від репродуктивних запитань і завдань до творчих.

Щодо навчальних завдань слід зазначити, що «вчені трактують їх як вербальні структурні елементи шкільного підручника, за допомогою яких досягається найбільш цілеспрямована й продуктивна переробка матеріалу підручника у свідомості учня шляхом активізації його розумових і емоційних зусиль, а їхня домінуюча функція – організація процесу засвоєння знань» [17, 173].

У науковій літературі спостерігається різноманітність думок дослідників щодо окреслення поняття «навчальне завдання». Так, частина науковців (Уман А., Цетлін В.) до навчальних завдань відносять: вправи (забезпечують репродуктивну діяльність) і задачі (зумовлюють творчу діяльність). Вправи – це завдання, спосіб виконання яких повністю відомий завдяки відомій формулі, вмісту зразка або алгоритма. На відміну від вправ, спосіб виконання задач невідомий або майже невідомий. Водночас, зазначені вище наковці не виокремлюють запитання як особливий тип навчальних завдань, а залежно від того репродуктивна чи творча діяльність вони передбачають, запитання відносять до вправ або задач.

Окремі науковці (Зуєв Д., Бельтюкова Г.) ототожнюють поняття «вправи» і «навчальні завдання».

В. Онищук у своїх працях тлумачить поняття «вправи» як цілеспрямоване багаторазове повторення учнями певних дій або операцій з метою формування навичок і умінь та творчого застосування їх в умовах, що змінюються. Відомий вчений опирається на твердження психологів, що таке багаторазове повторення дій або видів діяльності використовується для їх засвоєння і супроводжується контролем і корекцією.

Я. Кодлюк пропонує враховувати специфіку початкової школи і поділяти навчальні завдання на вправи, задачі та запитання, та найбільш поширеною вважає класифікацію навчальних завдань за характером пізнавальної діяльності учнів, – завдання поділяють на репродуктивні (дії за зразком, тренувальні вправи) і творчі (з елементами пошукової й дослідницької діяльності, з елементами творчості). Водночас, репродуктивні навчальні завдання, у свою чергу, – це вправи на закріплення попередньої інформації, необхідної для ефективного засвоєння знань; завдання, що сприяють організації закріплення і повторення вивченого, систематизації знань з теми; завдання, зорієнтовані на підготовку учнів до творчої діяльності.

А. Сиротенко за рівнем складності класифікує навчальні завдання таким чином:

- перший рівень – завдання репродуктивного характеру (містять переказ засвоєного матеріалу);
- другий рівень – завдання частково-пошукового характеру (спрямовані на розкриття способу пошуку правильної відповіді);
- третій рівень – завдання, що передбачають самостійне дослідження.

На основі провідної функції Д. Зуєв поділяє завдання підручника на три групи: для закріплення знань, для оволодіння методами логічного мислення і досвідом творчої діяльності знань, для застосування знань.

В. Онищук, враховуючи дидактичну мету, запропонував власну класифікацію навчальних завдань (табл. 1).

Таблиця 1. Класифікація навчальних завдань (за В. Онищуком) [17]

Дидактична мета	Види вправ	Опис вправ
Актуалізація опорних знань і навичок	Підготовчі вправи	Актуалізують знання і навички, які набуті раніше і є опорою для засвоєння нових знань, способів виконання дій, оволодіння навичками й уміннями; мають в основному репродуктивний характер, вимагають від учня мінімум самостійності.
Засвоєння знань (правил, понять)	Ввідні вправи (пізнавальні, мотиваційні)	Вводять учнів у проблему, готують школярів до її вирішення або розуміння матеріалу, який вивчається; сприяють розрізненню тотожних понять і дій, застосовуються для створення проблемної ситуації як способу мотивації навчання, підготовки умов для самостійного пошуку нових способів виконання дій або формулювання відповідного правила або алгоритму, є основою для формування відповідних навичок та умінь; передбачають різні мислительні операції і практичні дії (порівняння, узагальнення, пошук способів виконання дій тощо).

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Первинне застосування знань	Пробні вправи	Перші вправи на застосування отриманих знань; використовуються тоді, коли новий матеріал ще недостатньо засвоєні; виконуються під безпосереднім керівництвом і контролем учителя, супроводжується словесним поясненням своїх дій і коротким їх обґрунтуванням.
Оволодіння навичками в стандартних умовах	Тренувальні вправи (за зразком, інструкцією, завданням)	Спрямовані на засвоєння учнями навичок у стандартних (постійних) умовах; поділяються на: <ul style="list-style-type: none"> • вправи за зразком (з повною орієнтовною основою дії; нескладні за змістом, неважкі для виконання; виконуються учнями за заданим або самостійно встановленим алгоритмом; містять незначну реконструкцію матеріалу); • вправи за інструкцією (виконуються за вказівками про порядок здійснення дій, застосування окремих операцій та їх послідовності; мають відтворюючий характер, однак – більшу самостійність, ніж пробні завдання; складаються з кількох компонентів, виконуються письмово); • вправи за завданням (вимагають самостійного виконання без будь-яких детальних вказівок вчителя, без зразка, та із чітко сформульованими запитаннями).
Творче перенесення знань і навичок у нестандартних умовах (засвоєння умінь)	Творчі вправи	Допомагають сформувати в учнів уміння правильно і швидко вирішувати на основі творчого застосування знань і набуття навичок; поділяються на два рівні: творчі вправи першого рівня потребують тільки певної перебудови відомого, другого рівня – відрізняються більшою мірою творчості у виконанні завдань з внесенням в них елементів нового за змістом і способами виконання дій.
Контроль корекція і оцінка навичок і умінь	Контрольні вправи (завдання)	Це комплексні вправи (завдання) середньої важкості, які складаються з типових ситуацій без особливого ускладнення змісту, і містять поєднання репродуктивних і творчих елементів; мають в основному навчальний характер.

За ступенем самостійності В. Онищук завдання і запитання підручника розділяє на дві великі групи:

- 1) репродуктивні – вимагають від учнів відображення знань без істотних змін;
- 2) продуктивні – передбачають трансформацію знань, істотні зміни у структурі знань (методів) або пошук нових знань (нових методів роботи).

Н. Чепелева розглядаючи постановку запитань до тексту, виокремлює такі три типи запитань:

- 1) закриті запитання (після ознайомлення з текстом учневі пропонують запитання і до кожного з них кілька відповідей);
- 2) напіввідкриті або спрямовуючі запитання (школяр не отримує готових відповідей на поставлені запитання, однак підтримує підказки для формулювання відповіді);
- 3) відкриті запитання (учень самостійно формулює відповіді на запитання) [25].

Для вміщеного вище переліку типів запитань характерне зростання свободи школярів у формулюванні відповідей на запитання і, разом з тим, поступове нарощування ступеня самостійності учнів у їх навчальній діяльності.

Н. Чепелева наголошує також на тому, що потрібно дотримуватися певної послідовності запитань до тексту. Так, першочерговими мають бути запитання, що потребують відтворення фактичного матеріалу, наступними – такі, що потребують розкриття зв'язків, заключними – запитання на узагальнення та систематизацію всього змісту тексту.

Водночас, текст підручника має бути побудований таким чином, щоб стимулювати постановку запитань до тексту школярами. Зокрема, це формулювання учнями структуруючих запитань і запитань, які відображають саме діалогічний характер взаємодії з ним (рис. 2).

Повертаючись до розгляду структури підручника зазначимо, що зміст основного тексту підручника уточнюють і доповнюють додаткові завдання, задачі, приклади і довідково-інформаційні дані (фотоматеріали, малюнки, таблиці, схеми). Підручник може містити словник термінів, алфавітний покажчик тощо.

У сучасних підручниках для початкової школи інколи зустрічаються методичні рекомендації для вчителів і батьків (наприклад, у підручниках, які супроводжують усний курс).

Ознайомитися зі структурою підручника та зорієнтуватися посторінково користувачеві допомагає зміст, заголовки змісту повинні точно повторювати заголовки тем і підручника. Зазвичай, зміст розміщують наприкінці підручника для молодших школярів.

Важливою складовою підручника є ілюстративний ряд, який може замінювати текстову інформацію, паралельно супроводжувати або доповнювати, виконуючи функції конкретизації, фіксації, узагальнення навчального матеріалу тощо.

«Ілюстрація – це зображення, яке реалізує науково-педагогічні принципи підручника специфічними засобами наочності [17].»

Ілюстрації шкільних підручників розподіляють на три групи:

- 1) ілюстрації, які замінюють текст (розкривають основний зміст певного елемента програми);

2) ілюстрації, які рівнозначні до тексту (мають пізнавальний характер, спонукають учнів до активної мислительної діяльності;

3) ілюстрації, які доповнюють текст (є об'єктом для питань, завдань) [17].

Автор підручника для молодших школярів має усвідомлювати важливість наочної форми подачі інформації у вигляді сучасних фотознімків, малюнків, схем, ескізів, які передбачаю різну міру деталізації зображення. Відповідно до «Гігієнічних вимог до друкованої продукції для дітей» (Наказ Міністерства охорони здоров'я від 18 січня 2007 року №13) рекомендована ілюстративність видань для молодшого шкільного віку (6-10 років включно) – не менш як 30%. Взаємне розміщення ілюстрацій та тексту підручника для молодших школярів має будуватися таким чином, щоб обсяг безперервного читання складав 1000-1500 знаків. У цьому ж документі зазначено, що не рекомендується випускати підручники, які розраховані на декілька років навчання.

Отже, основний зміст навчальної програми реалізується через підручник, конкретизація і диференціація (відповідно до нормативних актів Міністерства освіти і науки України) здійснюється за допомогою інших видів навчально-методичної літератури, кожен з яких виконує свою специфічну функцію. Зокрема, навчально-методичний або методичний посібник – навчальне видання з методики викладання навчальної дисципліни (її розділу, частини), – містить методичні поради щодо організації начально-виховного процесу, роботи з підручником; навчальний посібник доповнює або частково (повністю) замінює підручник у викладі навчального матеріалу з певного предмета, курсу, дисципліни; дидактичні матеріали сприяють повторенню, закріпленню теоретичних знань, контролю за ступенем їх засвоєння учнями, формуванню практичних навичок; робочий зошит, який створюють відповідно до певного підручника, доповнює його завдяки системі практичних завдань, тестів, питань, вправ, сприяє повторенню, систематизації, закріпленню, узагальненню знань учнів, контролю та перевірці рівня навчальних досягнень, разом з тим, заощаджуючи час школярів. Крім того, у навчально-виховному процесі початкової школи використовують словники (довідкові видання упорядкованого переліку мовних одиниць); енциклопедії (довідкові видання, які містять основні відомості з однієї чи з усіх галузей знань, практичної діяльності), довідники (довідкові видання прикладного характеру); альбоми (образотворчі видання з пояснювальним текстом або без нього); атласи (з картами, кресленнями, малюнками та ін.); книги для читання (різновиди хрестоматій) тощо [49].

Для всіх перелічених вище видів навчально-методичної літератури спільною є обов'язкова наявність крім освітньої розвивальної складової, що сприяє розвитку пам'яті, мислення, уяви, мови, інтелекту тощо. Розвивальний аспект навчальної книги досягається шляхом впливу на мотивацію навчання школярів, стимулювання пізнавальних здібностей учнів, спонукання до творчої діяльності.

Для молодшого шкільного віку надзвичайно важливим є виховний аспект навчальної літератури, адже саме цей віковий період супроводжується початками кристалізації світогляду дитини. Виховний потенціал ґрунтується

на таких вічних цінностях як добро, милосердя, праця, краса, справедливість, злагода, дружба та ін. Ні якому випадку підручники або посібники не можуть містити елементи насильства, жорстокості, окультизму, еротики тощо.

Одним із перспективних напрямів оновлення змісту початкової школи є створення відео- та аудіо засобів навчання, електронних засобів навчального призначення (комп'ютерних програм загально-дидактичного спрямування, електронних таблиць, електронних бібліотек, слайдтек, тестових завдань, віртуальних лабораторій тощо); електронних засобів загального призначення (операційних систем, прикладних програм, автоматизованих систем управління, баз даних тощо) [48].

Для забезпечення відповідної якості навчальної літератури здійснюється апробація підручників, моніторингові дослідження навчальної літератури для загальноосвітніх навчальних закладів.

Апробація навчальної літератури передбачає здійснення експертизи навчального видання вчителями, методистами, науковцями на предмет дотримання таких вимог:

- відповідність змісту підручника чинній програмі, врахування вікових особливостей, доступність змісту і мови підручника;
- спрямованість навчального матеріалу на формування ключових і предметних компетентностей;
- формування мотивації навчання, світоглядних позицій;
- використання інноваційних педагогічних технологій;
- розподіл матеріалу відповідно до норм навчального часу;
- відповідність підручника принципам систематичності, наступності і логічної послідовності викладу матеріалу;
- якість та доцільність ілюстративного матеріалу;
- різноманітність та оригінальність, завдань;
- дотримання гігієнічних, поліграфічних вимог тощо.

Також відбувається вивчення думки вчителів, учнів, їхніх батьків, проведення зрізів рівня засвоєння учнями навчального матеріалу.

«Моніторингові дослідження навчальної літератури передбачають: широкомасштабне вивчення думки учасників опитування різних груп щодо відповідності науково-методичного рівня навчального видання критеріям якості шляхом кваліметричного вимірювання з урахуванням основних наукових принципів, понять та елементів математичної статистики; проведення аналітично-дослідної роботи з вироблення технології та процедур незалежного оцінювання якості навчальної літератури; аналітичне опрацювання результатів дослідження та підготовку узагальненого звіту, що містить наукове обґрунтування емпіричних даних, ілюстративну частину, висновки й рекомендації, які підлягають упровадженню в науково-методичну діяльність щодо видання навчальної літератури; визначення основних шляхів забезпечення якості навчальної літератури, механізмів підвищення впливу об'єкта вивчення на загальноосвітній навчально-виховний процес; запровадження в українському суспільстві культури критичного оцінювання навчального-методичного забезпечення шляхом формування стійких практичних навиків об'єктивної, системної оцінки предмета дослідження [47].»

2. ТЕНДЕНЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ У МЕРЕЖІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Підсумовуючи написане вище зазначимо, що державна політика у галузі змісту освіти спрямована не лише на отримання учнями знань, умінь, навичок, а формування на їх основі ключових компетенцій, які сприятимуть вмінню через спілкування знаходити порозуміння з іншими людьми, облаштовувати власне життя й бути корисним сім'ї, громаді, суспільству. Саме набуття життєво важливих компетентностей, вважається в багатьох розвинених освітніх системах, може дати можливості дитині орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти.

Оновлення змісту початкової освіти як складника освітнього округу потребує дотримання низки вимог, окреслених вітчизняними і зарубіжними науковцями, зазначеними у нормативних актах Міністерства освіти і науки України.

Література до II розділу

1. Андреева Г.М. Социальная психология /Г.М.Андреева.- М.: «Аспект прогресс», 2000.-329с.
2. Баранников А.В. Профильное обучение как условие повышения качества образования / А.В. Баранников // Профильная школа. – 2006. – № 2. – С. 14–23.
3. Бахтин М.М.Эстетика словесного творчества /М.М.Бахтин -М.: Знание,1979.-332с.
4. Безпалько В. П. Основы теории педагогических систем / Владимир Безпалько. - Воронеж: Изд-во ВГУ, 1997. – 252 с.
5. Белогуров А.Ю. Стратегия и методология социокультурной модернизации регіонального образования: опыт двух десятилетий. // Педагогика, №2 , 2012. С.13-21.
6. Библер В.С.Культура. Диалог культур. Опыт определения /В.С.Библер// Вопросы философии, 1989, №6,с.33-42.
7. Бібік Н.М. Компетентність і компетентності у результатах початкової освіти. / Н.М. Бібік // Початкова школа. – 2010. – №9. – С.1-4.
8. Бодалев А.А. Личность и общение /А.А.Бодалев - Избр.психол.труды.- М.:Междунар.пед.академия.-1995.-325с.
9. Бондаревская Е.В.Теория и практика личностно ориентированного образования /Е.В.Бондаревская.- Ростов н/Д, 2000.-179с.
10. Боровський Ф.Я., Лаврова Л.Ф. Культура міжнаціонального спілкування/ Ф.Я.Боровський,Л.Ф.Лаврова. – К.:ПолітвидавУкраїни – 1988.– 160с.
11. Буева Л.П. Человек, деятельность и общение /Л.П.Буева. – М.:Мысль,1978. – 216с.
12. Бутківська Т.В. Цінності в контексті соціокультурної освіти/ Т.В.Бутківська //Педагогіка і психологія. – 1995, №3,с.33-37.
13. Ващенко Л.М. Управління інноваційними процесами в загальній середній освіті регіону: Монографія.–К.: Видавниче об'єднання «Тираж», 2005. – 380 с.
14. Гершунский Б. С. Философия образования XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б. С. Гершунский. – М.: Совершенство, 1998. – 608 с.
15. Гурьянова М.П. Сельская школа и социальная педагогика: Пособие для педагогов /М.П. Гурьянова. – Минск: Амалфея, 2002. – 448 с.
16. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Інформ. зб. Міністерства освіти і науки України. – 2004. – № 1–2. – С. 5–60.
17. Дидактика современной школы: пособие для учителей. / [Б.С. Кобзарь, Г.Ф. Кумарина, Ю.А. Кусый и др.]; под ред. В.А. Онищука. – Киев: Рад.школа, 1987. – 351 с.
18. Добрович А.В. Воспитателю о психологии и психогигиене общения / А.В.Добрович. – М.: Просвещение, 1987. – 205с.
19. Загальна середня та дошкільна освіта //Інформаційні матеріали до підсумкової колегії: Про підсумки розвитку загальної середньої та дошкільної освіти у 2009/ 2010 навчальному році та завдання на 2010/ 2011 навчальний рік /За заг. ред. Д.В.Табачник – К., 2010. – 71 с.

20. Загвязинский В. И. Методология и методика дидактического исследования. М.: Педагогика, 1982. – 160 с.
21. Закон України про освіту №1060- XII , із змінами від 11 червня 2008р. [Текст]. Електронний ресурс: www.osvita.org.ua.
22. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении: Книга для учителя /В.А.Кан-Калик. – М.: Просвещение, 1987. – 190 с.
23. Кизенко В.І., Мальований Ю.І., Соф'янець Е.М. Шкільний освітній компонент: сутність, функції, реалізація. – Донецьк, 1999. – 72 с.
24. Коберник О.М. Навчально-виховний процес у сільській загальноосвітній школі : сутність , проектування, організація.– К.: Знання, 1998–274с
25. Кодлюк Я.П. Теорія і практика підручникотворення у початковій освіті: Підруч. для магістрантів та студ. пед. ф-тів. – К.: Інформаційно-аналітична агенція «Наш час». – 2006. – 368 с.
26. Кон И.С. Личность как субъект общественных отношений /И.С.Кон. – М.:Знание, 1996.-492с.
27. Концепція профільного навчання в старшій школі // Інформ. зб. Міністерства освіти і науки України. – 2003. – № 24. – С. 3–15.
28. Концепція фізичної освіти у 12-річній загальноосвітній школі: Проект / Авт. О. Бугайов // Фізика та астрономія в школі. – 2001. – № 6. – С. 6–13.
29. Культураспілкування:навчальнометодичний посібник/Ф.С.Арват, Є.І.Коваленко, С.В.Кириченко /за заг.ред.П.М.Щербаня.-К.:ІЗМН, 1997.-328с.
30. ЛаднушкинаН.М. Предпрофильная підготовка випускників основної школи / Н.М. Ландушкина // Школьные технологии. – 2005. – № 1. – С. 71–84; // Народное образование. – 2006. – № 1. – С. 110–114.
31. Леонтьев А.А. Педагогика общения /А.А.Леонтьев.-М.:Знание, 1978.- 67с.
32. Локшина О.І. Компетентнісна освіта як платформа для формування світогляду шкільної молоді: зарубіжний досвід / О.І. Локшина // Компетентнісно-спрямована освіта: перший досвід, порівняльні підходи, перспективи: матер. Всеукр. наук.-практ. Конф., 28 квітня 2011 року / ПТЗО М-ва освіти і науки України, молоді та спорту України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського [та ін.]; редкол. : Федоренко О.А., Батечко О.В., Єрмаков І.Г. [та ін.]. – К.: Київ. Ін-т сучасн. підр. 2011. – С.40-42.
33. Лощенкова І.Ф. Культура як соціологічно-педагогічний феномен / І.Ф.Лощенкова // Вересень, 2001, №1(17), с.49-54.
34. Молчанов С.Г. Теория и практика аттестации педагогических и руководящих работников образовательных учреждений. – Челябинск: ЧГПУ, 1998. – 255 с.
35. Молчанов С.Г., Симонян Р.Я. Предпрофильное и профильное образование (терминологический словарь) / С.Г. Молчанов, Р.Я. Симонян / Учебное пособие. – Челябинск: ИДППО, 2005. – 44 с.
36. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. [уклад. В.В. Яременко, О.М. Сліпушко]. – Т. 4. – К.: Аконт, 1998. – 910с.
37. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О.Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики. – К.: “К.І.С.”, 2003. – с.13-14.
-

38. Опыт модернизации управления территориальной системой образования на основе округов: оценка эффективности / Э.Я. Коган, Л.И. Фишман, Н.Ю. Посталюк, В.А. Прудникова, Н.В. Тюрина, Э.А. Не Грей / Под общ. ред. Э.Я. Когана. – Самара: Изд-В СГПУ, 2006.

39. Осадчий І. Г. Питання теорії і практики освітніх мереж у сільській місцевості / І.Г. Осадчий // Директор школи, ліцею, гімназії. – № 5–6. – 2003.

40. Осадчий І. Г. Спрямований розвиток освітніх систем: теорія, технологія, практика: Монографія. – К.: Інформавтодор. – 2013. – 436 с.

41. Освіта України -2011(1) [Електронний ресурс]. – Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/education-reform/informatsijno-analitichni-materiali-pro-diyalnist-ministerstva-osviti-i-nauki-molodi-ta-sportu-ukrajini/>

42. Панченков А.О. Полікультурне виховання в школі / А.О.Панченков // Відкритий урок, 2001, №9-10, с.12-18.

43. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. Е.С. Рапацевич. – Минск: Изд-во «Соврем.слово», 2005. – 720 с.

44. Петровская Л.А. Компетентность в общении: социально-психологический тренинг / Л.А.Петровская. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.

45. Пирогов Н.И. Избранные педагогические сочинения / Н.И.Пирогов. – М.: Педагогика, 1985. – 498с.

46. Покиданов Г.О. Сучасний підручник: яким він має бути // Г.О. Покиданов // Шкільна бібліотека. – 2003. - № 3-4 – С.5-6.

47. Положення про апробацію та моніторингові дослідження навчальної літератури для загальноосвітніх навчальних закладів // Наказ міністерства освіти і науки №537 від 17.06.2008р. // Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>

48. Порядок надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтв Міністерства освіти і науки України // Наказ міністерства освіти і науки №401 від 08.06.2008р. // Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>

49. Порядок розроблення й запровадження навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів // Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 12.12.2002 №1/9-556.

50. Прилюк Ю.Д. Регулятивна функція соціальної комунікації / Ю.Д. Прилюк. – К.: Наук.думка, 1976. – 312 с.

51. Про підсумки розвитку загальної середньої та дошкільної освіти у 2007/2008 навчальному році та завдання на 2008/2009 навчальний рік // Інформаційно-аналітичні матеріали до підсумкової колегії МОН України 22 серпня 2008 року / За заг. ред. І.О. Вакарчука. – К., 2008. – 156 с.

52. Про підсумки розвитку загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти у 2008/2009 навчальному році та завдання на 2009/2010 навчальний рік // Інформаційно-аналітичні матеріали до підсумкової колегії Міністерства освіти і науки України 22 серпня 2008 року / За заг. ред. І.О. Вакарчука. – К., 2009. – 160 с.

53. Романець В.А. Історія психології епохи Просвітництва / В.А.Романець. – К.: 1993. – 317 с.

54. Савченко О. Я. Фактори впливу на якість загальної середньої освіти в сільській місцевості // Сільська школа: стан, проблеми та перспективи розвитку: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, Київ, 14-15 квітня 1999 р. / ВБФ «Школа майбутнього», 2000. – С. 7-14.
55. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручн. – К.: Грамота, 2012. – 504 с.
56. Сартр Ж.-П. Бытие и ничто: опыт феноменологической онтологии / пер.с фр., предисл., примеч. В.И.Колядко – М.: Республика, 2000. – 638с.
57. Семиченко В.А. Психологія соціальних відносин / В.А.Семиченко. – К.: Магастр-S, 1999. – 168с.
58. Современная школа: опыт модернизации. Книга для учителя / Акулова О.В., Писарева С.А., Пискунова Є.В., Тряпицына А.П. / Под общ. ред. А. П. Тряпицыной., СПб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2005. — 290 с.].
59. Социальные технологии. Толковый словарь. – 2-е изд. доп. – Москва – Белгород, 1995. – С. 325.
60. Стан та соціальний захист сільських дітей: Тематична державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2004 р. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2005. – 250 с.
61. Суворова Г.Ф. Чему учить сельского школьника // Начальная школа .– 1999. № 7 С. 18-21..
62. Сухомлинський В. О. Духовний світ школяра / В.О.Сухомлинський// Вибрані твори: У 5т.-Т.1.-К.: Рад.школа, 1976.-С.209- 400.
63. Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів для основної та старшої школи // Інформ. зб. Міністерства освіти і науки України. – 2004. – №6. – С. 3–32.
64. Управление развитием территориальной системы образования / Н.Н. Петров, Л.И. Фишман, В.В. Дудочников, В.А. Прудникова: Учебно-консультационное пособие. - М.: Логос, 2005.
65. Фізика. Астрономія. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів 7–12 класи / О.І. Ляшенко, М.І. Дзюбенко. – К.: Перун, 2005, 2006. – 79с.
66. Химинець В.В., Кірик М.Ю. Інновації впочатковій школі. – Ужгород, 2008. – 344 с <http://www.zakinpro.org.ua>
67. Хуторской А.В. Ключевые компетентности как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. - №2. - С.58-64.
68. Хуторской А.В. Педагогическая инноватика: учеб.пособие для студ. высших учеб. заведений / А.В. Хуторской.– М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 256 с.
69. Чепельєва Н. Технології читання / Н. Чепельєва. – К.: Главник, 2004. – 96с.
70. Шарко В.Д. Сучасний урок: технологічний аспект / В.Д. Шарко – К.: Фенікс, 2006. – 220 с.
71. Шиян Н. І. Профільне навчання у школах сільської місцевості: теорія і практика. – Полтава: АСМІ, 2004. – 442 с. – Бібліогр.: с. 404-410
72. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. – М.: Сентябрь, 1996. – 96 с.
73. Ямбург Е. А. Школа для всех / Е. А. Ямбург. – М.: Новая школа, 1996.–218 с.

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

3.1. Моделювання освітнього округу на принципах інтеграції та взаємодії

В основі нашого експерименту як методу теоретичного дослідження покладено мисленнєве моделювання, у результаті якого проектується модель у вигляді певного зразка педагогічної системи, що ґрунтується на принципах інтеграції та взаємодії.

Моделювання як метод пізнання, виступає основою інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу як сукупність підсистеми, що входить до складу освітнього округу, функціонуючи у різних організаційних, педагогічних, соціальних умовах. Моделювання розглядається як процес спрямований на вирішення проблеми, що «... усвідомлюється суб'єктами як інструмент вирішення неузгодженостей, суперечностей, які виникають в тій чи іншій ситуації, засобами подолання є наявність знань та досвіду. Активність людини, спрямованої на розв'язання суперечностей, слугує, у свою чергу, засобом розвитку» [40, с.39].

На етапі моделювання процесів взаємодії експериментатор передбачає систему цілеспрямованих заходів та дій, що впливатимуть на перетворення в існуючій системі. Створення моделі як уявного зразка нової педагогічної системи має прогностичний характер, зорієнтований на пошук нових знань, нової інформації про об'єкт моделювання.

Серед основних положень концепції моделювання освітнього округу важливе місце належить принципам інтеграції та взаємодії, на яких вибудовуються конструкції новоствореної педагогічної системи. Загалом процеси інтеграції в моделюванні педагогічної системи набувають узагальненої характеристики, що відображає зміст цього процесу, рівень та форми взаємодії, масштабність співпраці та інтеграції.

Як свідчать висновки дослідників «єдиного методу створення мисленнєвих моделей не існує. В кожному конкретному випадку модель вибудовується залежно від завдань, які вирішуються за допомогою розробленої моделі [74, с.62]. З огляду на це розроблення прогностичної моделі освітнього округу в процесі нашого дослідження буде одним із багатьох варіантів.

«Мисленнєві моделі відтворюють конструювання різних форм уявних образів, які існують лише у свідомості дослідника. Той факт, що в процесах наукової комунікації означені моделі фіксуються за допомогою різних знакових засобів вираження, що не змінює їхньої сутності, бо всі операції над ними, всі перетворення та зміни здійснюються суб'єктом на основі мисленнєвого експериментування» [74, с.61].

Теоретична модель будується на основі обґрунтування умовного логічного ланцюжка, що включає: суб'єкт – мета – процес – результат – об'єкт. При

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

цьому необхідно зосередити увагу на сутності поняття «моделювання», що науковцями розглядається як:

- процес створення моделі – образу, передбачуваного або можливого стану об'єкта;
- конструювання, побудова чого-небудь;
- одна із форм відображення дійсності;
- процес створення прообразу (прототипу) передбаченого об'єкта, явища або процесу засобами специфічних методів;
- попередня розробка основних конструкцій майбутньої системи, подальша розробка створеного зразка, (моделі) й доведення її до рівня практичного використання [2, с.95-145].

На нашу думку, моделювання освітнього округу це цілеспрямована діяльність, що передбачає створення проекту інноваційної педагогічної системи на основі інтеграції, де враховуються конкретні умови функціонування кожного закладу, що входить до його складу.

Моделювання обумовлено потребою вирішення актуальної проблеми, і супроводжується творчою діяльністю, спирається на ціннісні орієнтації та умови функціонування суб'єктів діяльності. Результат моделювання – модель об'єкта педагогічної дійсності із системними властивостями; ґрунтується на педагогічній творчості, так як в її основі лежить новий спосіб вирішення проблеми, і передбачає можливі варіанти використання [90, с.8-14].

Наведені тлумачення поняття «моделювання» дає змогу виокремити його ядро, що означає:

- процес (сукупність дій, операції, шлях досягнення мети);
- результат (модель як засіб досягнення мети);
- структурні компоненти: програмування, планування, конструювання, передбачення заходів, дій, рішень для вирішення конкретних проблем;
- сукупність ознак, що характеризують процес взаємодії, проблемність, прогнозованість, креативність, цілеспрямованість, технологічність;
- умова (реалізація принципу інтеграції, забезпечення управління новою чи оновленою системою, розроблення системи критеріїв та вимірів якості змін та впливів).

У педагогічній практиці механізми моделювання освітнього округу здійснюється як за ініціативою представників органів управління освітою, науковців, так і педагогів-практиків. Процес створення нового зразка педагогічної системи потребує відповідної попередньої підготовки, широкого обговорення, експериментальної апробації, оцінки отриманого результату. При цьому процес моделювання набуває активних форм систематизації та оброблення інформації, доведення її до потенційних груп користувачів. Пропагування обґрунтованих ідей інтеграції та взаємодії у функціонуванні освітніх округів спонукають до «інвентаризації» соціокультурної інфраструктури, що залучається до складу освітнього округу, серед яких заклади культури, служби охорони здоров'я, методичні центри, незалежні експерти та ін..

Моделювання освітнього округу як інноваційний процес передбачає залучення до вирішення кола завдань загальноосвітніх навчальних закладів нових структур, суб'єктів, діяльність яких вибудовується на принципах інтеграції

та взаємодії, а характер взаємодії визначається спільними документами (угодами, договорами та ін.) з урахуванням можливостей та потреб кожного учасника, що дозволяє підвищувати ефективність освітнього процесу та результати діяльності кожного суб'єкта нового утворення.

Як зазначається у наукових джерелах, процедура моделювання вимагає певної суми знань про об'єкти моделювання, про призначення моделі та виявлення сукупності умов її функціонування; знання методик і понятійних засобів моделювання як специфічної форми діяльності [11, с.834].

Процес моделювання педагогічної системи здійснюється на основі відповідних закономірностей і залежать від готовності керівників освітніх закладів, педагогів, інших виконавців до здійснення перетворень, від рівня мотивації кожного учасника до інноваційних змін, до діяльності в новому освітньому середовищі.

Серед сукупності показників готовності керівника до моделювання педагогічної системи, що здійснюється на засадах взаємодії належить рівень розвитку мотивації до змін, орієнтованих на потребами модернізації освітніх закладів в сільській місцевості. Для підвищення рівня готовності керівників освітніх закладів до моделювання педагогічних систем було розроблено тематику науково-методичного постійно діючого семінару, що працював на базі Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, кафедри менеджменту та освітніх технологій (зав кафедри, д.п.н Мариновська О.Я.), в роботі якого брали участь керівники сільських шкіл. Загалом до експериментальної роботи залучено 35 закладів освіти різних регіонів України, в тому числі із 14 районів Івано-Франківської області, використано інші форми підготовки педагогів до моделювання, що розглядаємо як засіб оволодіння методом пізнання (семінари, творчі групи, виїзні засідання лабораторії та ін.), що слугували передумовою для розроблення прогностичної моделі освітнього округу сільській місцевості та її адаптації до конкретних умов.

Продуктивність проведеної роботи підтверджують результати експериментальної перевірки готовності керівників шкіл до моделювання інновацій у сільських загальноосвітніх навчальних закладах, доводять показники моніторингу якості експериментальних методик, що розроблялися у процесі дослідження.

Інша ознака позитивного моделювання освітнього округу пов'язана з рівнем взаємодії суб'єктів цього утворення та ступенем впливу на обсяг та результативність спільних дій, що передбачені узгодженими документами чи розробленою програмою. Передбачувані позитивні зміни пов'язані з проявом системних, упорядкованих дій суб'єктів освітнього округу, рівнем досягнення спільної мети.

При цьому дії суб'єктів освітнього округу представлено описом ряду модулів (підсистем) цілісної моделі, що узгоджуються між собою на основі принципів партнерства, орієнтуючись на сформульовану мету та потенціал учасників.

Модель освітнього округу побудована на засадах інтеграції актуалізує потреби системного підходу. Під впливом передбачуваних змін педагогічна система набуває нових якостей, головним чином, завдяки взаємодії,

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

взаємовпливу компонентів системи, враховуючи те, що система – це не лише сума підсистем, але цілісний організм, де всі її складники взаємодіють між собою, що приводить до виникнення абсолютно нового зразка системи.

За нашими припущеннями, розроблена модель освітнього округу, набуваючи нових якостей у процесі адаптації, не повинна руйнувати традиційні властивості, які забезпечують успіх закладу впродовж тривалого часу (забезпечують імідж школи), а навпаки, вони повинні розвиватися, примножувати успіх освітнього закладу.

Моделювання освітнього округу здійснюється на принципах варіативності, що позначається на формулюванні цілей, конструюванні структури, доборі змісту кожного компонента моделі. Враховуючи регіональні особливості функціонування освітніх округів в сільській місцевості, моделі набувають варіативності, що залежить від стратегії вибору напряму та змісту спільної діяльності, що формалізуються у вигляді проектів, цільових програм та ін.

Моделювання оновлення педагогічної системи передбачає компонент управління, що представлений механізмами впливу на забезпечення успішного функціонування освітнього округу, створення сприятливих умов для досягнення спільної мети як прогнозованого, очікуваного результату.

Вагомість управлінського компонента полягає в тому, що у процесі реалізації спільних управлінських програм підвищується відповідальність всіх учасників цього процесу, в тому числі представників громадськості, активної місцевої спільноти, що є учасниками розроблення рішень. Колективне управління освітнім округом сприяє зростанню рівня мотивації до інноваційних перетворень та змін, які обумовлені потребами місцевого соціуму у підвищенні якості освіти.

Керівники освітніх закладів з високим рівнем мотивації та готовності до впровадження інновацій проявляють високий інтерес до розширення освітнього простору засобами моделювання, глибше усвідомлюють значущість інновації, з бажанням освоюють нові технології управління, поєднуючи освітні новації з нагромадженим успішним досвідом.

У ході експериментального моделювання освітнього округу, його учасники набували нових знань, збагачували досвід конструювання моделі, створюючи уявний зразок майбутньої педагогічної конструкції. У процесі підготовки педагогів до створення нового зразка освітнього округу використовувалися інновації, включаючи сучасні технології компетентісно орієнтованого навчання, інтерактивні, проектні технології, технології мережевого управління та ін..

У процесі посилення спільної діяльності суб'єктів освітнього округу відбувається переосмислення цілей, досягнення яких супроводжується доцільними змінами і перетвореннями, при цьому педагогічна система отримує нові властивості, що підтверджуються продуктом діяльності[82,с. 151].

Формування цілісної педагогічної системи освітнього округу як відповідної сукупності компонентів моделі актуалізує процес педагогічної взаємодії, на основі якої створюються нові зв'язки та визначаються змістові напрями спільної діяльності, що впливають на її варіативність.

Процес моделювання освітнього округу здійснюється поетапно з дотриманням послідовних процедур, що представлено у формі певного алгоритму.

(Таблиця 1).

Алгоритм поетапних дій та процедур у моделюванні освітнього округу

(Перший етап) Продукування нової ідеї	
Проектування задуму, створення зразка освітнього округу	Апробація моделі освітнього округу, обговорення її змісту на різних рівнях
Аналіз діяльності та виявлення суперечностей та потреб в функціонуванні освітнього округу	Експериментальна перевірка моделі
(Другий етап) Розповсюдження ідей (новації)	
Підготовка до розповсюдження	Підтримка та супровід процесу впровадження
Інформування про результати	Аналіз процесу впровадження
(Третій етап) Адаптація моделі освітнього округу до регіональних умов	
Аналіз та виявлення регіональних особливостей, що впливають на функціонування освітнього округу.	Проектування спільних дій, що позначаються на структурі, змісті, формах взаємодії.
Створення власного зразка моделі конкретного освітнього округу.	Адаптація розробленого зразка до реальних умов функціонування.
Корекція та виявлення шляхів удосконалення моделі	Аналіз і оцінка результатів, що позначаються на якості освіти та інших показниках діяльності педагогічних колективів
(Четвертий етап) Узагальнення результатів та їх поширення	
Інформаційна діяльність щодо результатів експерименту Узагальнення та популяризація результатів	

Зазначимо, що формування моделі освітнього округу як педагогічної системи, що створюється на засадах інтеграції та взаємодії розпочинається з виявлення освітніх потреб та виявлення тих можливостей, що реально впливатимуть на підвищення якості освіти, мотивації суб'єктів до взаємодії. Ці питання осмислюються внаслідок проведеної широкої аналітичної роботи, що здійснюється всіма зацікавленими сторонами, в тому числі й органами управління освіти, керівниками закладів, вчителями. При цьому виявляються та враховуються позитивні сторони кожного навчального закладу, його ресурсний потенціал для найповнішого розв'язання спільних завдань, що стоять перед освітнім об'єднанням.

У моделі освітнього округу важливо виокремити кілька провідних завдань. Зокрема, завдання пояснювального характеру пов'язані з виявленням реального стану не лише на рівні явищ, але й на рівні теоретичного пояснення. Завдання можуть впливати із вивчення різних обставин, що впливають на швидкість їх

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

виконання, із потреб змін чи удосконалення форм їх запровадження, із вивчення та врахування причин неузгодженостей підсистем чи ймовірних ризиків. Завдання також можуть бути пов'язані з упровадженням нових форм організації освітнього процесу, використанням технологій навчання чи управління новим утворенням.

Водночас моделювання освітнього округу як педагогічної системи може передбачати завдання, які пов'язані з удосконаленням освітнього процесу, зокрема в частині реалізації технологій особистісно-орієнтованого, компетентнісного навчання чи пов'язані з формами навчання (індивідуального, дистанційного, екстернатного тощо).

Передусім перелік завдань має корелюватися з аналізом й оцінкою стану діяльності педагогічних колективів, вибором напрямів і способів організації освітнього процесу, здійсненням змін в управлінні освітнім закладом та ін. Якщо завдання на етапі розроблення моделі освітнього округу передбачають розширення освітнього простору, упровадження інноваційній у педагогічну діяльність, то їх розв'язання на етапі упровадження пов'язані з поліпшенням способів досягнення мети, з орієнтацією на якісні зміни в освітньому процесі.

Внесення змін у педагогічну систему у напрямі її розширення, спонукає до вирішення варіативних завдань відповідно до рівня взаємодії, узгодженості інновацій, програмних дій та їх реалізації. На кожному із цих етапів вирішуються як загальні, так і часткові завдання, що передбачає розроблення відповідного науково-методичного супроводу.

Наведемо приклади завдань, що розв'язувалися під час моделювання освітнього округу, які розроблені з використанням типології розробленої В.М Лазаревим [36].

(Таблиця 2)

Типи завдань відповідно до етапів	Типи завдань за їх приналежністю до рівня взаємодії		
Завдання на етапах	Завдання на етапі створення інновації	Завдання на етапі впровадження	Завдання на етапі корекції та удосконалення
Здійснити опис теоретичних ідей	Побудова теоретичних описів процесів створення новацій	Ознайомлення, інструктування виконавців,	Побудова нових зразків, описів щодо удосконалення інновацій
Визначити засоби моделювання та способів взаємодії суб'єктів освітнього округу	Створення варіантів моделі засобів для її впровадження	Упровадження програм, моделей, завдань, рекомендацій	Створення засобів підвищення ефективності процесів розповсюдження новацій
Розробити технології аналізу критеріїв моніторингу моделі	Розроблення рекомендацій, алгоритмів щодо впровадження новацій	Освоєння технологій аналізу і оцінки, моніторингу	Удосконалення та корекція критеріїв визначення результативності інновацій на стадії розповсюдження

Результативність моделі освітнього округу за нашими припущеннями обумовлена глибиною усвідомлення цілей, рівнем виконання знань, ефективністю використання форм і методів організації освітнього процесу та ін. Сутність задуму полягав у тому, щоб всі суб'єкти освітнього округу узгоджено діяли, спільно працювали над розв'язанням завдань спрямованих на досягнення поставленої мети.

З цією метою організовано роботу цільових груп, які працювали над формулюванням завдань, розроблення заходів щодо їх розв'язання, передбачених спільно розробленою програмою. Для роботи в проектах формувалися команди із числа педагогів різних шкіл, що входять до складу освітнього округу, які обмінювалися досвідом, ресурсами для того, щоб компенсувати слабкі сторони за рахунок сильніших.

Для моделювання освітнього округу педагоги-експериментатори забезпечувалися відповідним методичним супроводом, набором описів моделі, її модулів чи підсистем, програмами щодо реалізації моделі та інших методичних розробок.

3.2. Концептуальні складники моделі освітнього округу

Для розроблення моделі освітнього округу виникає потреба в розкритті сутнісного ядра цієї конструкції на рівні системи суперечностей, оскільки «тільки нерозуміння чогось дає шанс народитися розумінню. Розуміння є відповіддю на нерозуміння, а якщо немає незрозумілого, то не може виникнути й розуміння» [37, с. 67]. Враховуючи те, що модель освітнього округу як сукупність елементів забезпечує цілісність педагогічної системи, вказуючи на її основні орієнтири чи векторність.

У наукових джерелах «векторний простір» розглядається як математичне поняття, що узагальнює сукупності векторів звичайного тривимірного простору [5, с. 49]. Поняття векторів пов'язано з вивченням величин, що характеризують численні значення і спрямованість (наприклад, переміщення, швидкість і прискорення матеріальної крапки, що рухається, сила, що діє на неї та ін.).

Використання математичного поняття в моделюванні педагогічної системи дозволяє нам визначити вектори, які можуть задавати напрям побудови простору освітнього округу. При цьому цей простір має бути багатовимірним, а зв'язки між векторами тісно пов'язаними. Вектор називається провідним, якщо зафіксовано його динаміку позитивних змін у порівнянні з початковим етапом. Визначаючи початок процесу побудови моделі освітнього округу, слід враховувати вплив факторів, умов, цілей й інших параметрів чи показників.

У рамках варіативного підходу до спрямованого вибору сукупності елементів моделі освітнього округу, виникла необхідність розгляду ще однієї категорії - категорії «вибору». Вибір у нашому дослідженні розглядаємо як свідоме надання переваг цільовому компоненту моделі, тобто надання переваг певній лінії діяльності суб'єктів освітнього округу, з врахуванням мотивів такого вибору.

На наш погляд, вектори моделі освітнього округу можуть визначатися як на основі впливу зовнішніх факторів, так й під дією внутрішніх. Зовнішній вплив на функціонування освітнього округу мають чинники серед яких: соціальне замовлення, позитивні й негативні фактори зовнішнього середовища навчальних закладів-суб'єктів освітнього округу.

Основоположним *концептом в побудові моделі освітнього округу є методологічний складник.*

Методологічний концепт презентують сукупність положень, що пояснюють, розкривають систему взаємозв'язків, включаючи мотиваційні явища, оволодіння технологіями моделювання, проектування, дослідницьку діяльність та ін.

Формування педагогічної системи на засадах інтеграції передбачає функціонування освітніх округів на взаємодії із соціумом, відновлення удосконалення діалогічних відносин із культурно-освітнім середовищем, що актуалізує необхідність розроблення нових організаційних форм навчання в умовах села, вимагає використання нової методології, здатної ефективно використовувати соціально-педагогічний потенціал освітнього простору різних закладів освітньо-культурної сфери.

Методологічною основою моделі освітнього округу, її засадничими положеннями є діалектичні принципи взаємодії та інтеграції суб'єкта й об'єкта,

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

процесу й результату, одиничного, особливого й загального, єдності традицій й новацій, методи аналізу, дедукції й індукції.

Модель освітнього округу як педагогічної системи опирається на:

- теоретичні положення про сутність цілісного педагогічного процесу (В. Краєвський, І. Я. Лернер та ін.) [33] ;
- концепції взаємозв'язку соціокультурних явищ і процесів в освіті (А. Г. Асмолов, В. І. Слободчиков, В.А Ясвін та ін.). [1, 78, 93]
- системний підхід і системний аналіз в освіті (Н. В.Кузьміна, І.В. Бичко, Г.П.Щедровицький, Новіков та ін.);[35, 4, 89, 63]
- концепції розвитку профільного навчання у старшій школі (Н.І. Шиян, В. А. Кордюмова та ін.). [88, 29,];
- концепції інтегрованого навчання (В.Р Ільченко, О.А. Ярулов) [25, 92].

Провідним принципом в побудові моделі освітнього округу слугує принцип *інтеграції*, що передбачає об'єднання зусиль суб'єктів освітнього процесу спрямованих на досягнення спільної мети, де кожний учасник виконує певні функціональні обов'язки. З позиції функціонування освітнього округу як педагогічної системи, інтеграція розглядається як умова, що забезпечує зближення і взаємопроникнення елементів, а в кінцевому результаті об'єднання розрізнених систем у цілісну педагогічну систему.

У процесі розроблення моделі освітнього округу допускалися варіанти об'єднання закладів різного підпорядкування, що вимагали розроблення певної нормативно-правової бази для врегулювання форм взаємодії суб'єктів освітнього округу.

Модель освітнього округу виступає перспективною формою розвитку мережі гуртків, клубів, асоціацій та ін., що сприяють:

- розширенню можливостей для розвитку індивідуальних інтересів та здібностей учнів;
- ефективному використанню ресурсної бази освітніх закладів, що об'єднані в освітній округ;
- формуванню та розвитку відкритого освітнього простору.
- створенню умов для найповнішого розвитку індивідуальних якостей особистості залежно від її потреб, професійних намірів, життєвих планів;
- розширенню комунікаційних якостей учасників освітнього процесу та ін.

Взаємодія шкіл освітнього округу розглядається як освітній простір, як спосіб розширення соціальних зв'язків шкіл, спосіб соціального буття, що базується на діалогічних взаємозв'язках соціальних суб'єктів, забезпечує єдність, гармонізацію соціальних структур і вироблення стратегії спільних дій на основі соціального партнерства .

Основними характеристиками соціального партнерства, що відбивають сучасні соціально-економічні особливості є: добровільність і рівноправність вигідність кожного, взаємо підтримка суб'єктів; міжвідомчий характер взаємодії; використання угод як форми, що унормовує взаємну відповідальність суб'єктів партнерства за результат їхньої взаємодії.

Соціальне партнерство виступає як засіб диференціації й індивідуалізації навчання, що дозволяє за рахунок змін у структурі, змісті й організації освітнього процесу повніше враховувати інтереси, нахили й здібності учнів, створювати

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

умови для навчання учнів відповідно до їхніх професійних інтересів і намірів подальшого навчання. Таке розуміння соціального партнерства конкретизує характер взаємодії, що ґрунтується на спільних інтересах й довірі.

В освітньому окрузі освітня діяльність на рівні стандарту здійснюється у кожному суб'єкті цього утворення, з можливістю цілеспрямованого й організованого залучення й використання освітніх ресурсів інших закладів й організацій.

Взаємодія суб'єктів освітнього округу визначається і підтверджується укладеними угодами, що у сільській місцевості набуває різних варіантів.

Зокрема варіант пов'язаний з об'єднанням декількох загальноосвітніх навчальних закладів навколо одного, що оснащений достатнім матеріальним і кадровим потенціалом, забезпечений ресурсними засобами, що пропонуються для використання іншими школами. При цьому учні всіх шкіл мають можливість здійснювати проектну діяльність, активно реалізувати навчальні програми варіативного складника навчального плану, брати участь у інших заходах, що передбачені спільними планами та програмами.

Інший варіант моделі заснований на паритетній кооперації загальноосвітніх навчальних закладів загальної, позашкільної, вищої, середньої й початкової, професійної освіти, із залученням закладів, що надають додаткові освітні послуги. Використовуючи ресурси цих закладів, передбачаються різні види навчальної діяльності з використанням таких форм як заочне навчання, дистанційні курси, спільні проекти з закладами культури, спорту, охорони здоров'я, позашкільними навчальними закладами та ін.

Вибір форм організації освітньої діяльності визначається насамперед ресурсами, якими володіють школи та її партнери, наявністю закладів соціально-культурної сфери, що функціонують на території села чи району.

Передусім принцип співробітництва в освітньому окрузі забезпечує широкі можливості для реалізації програм поглибленого вивчення тих чи інших предметів, розширення змісту варіативного компоненту навчального плану.

Принцип партнерства у співдіяльності закладів освітнього округу реалізується в кількох аспектах, як:

- партнерство між групами колективами вчителів та учнів освітнього округу;
- партнерство, що розгортається у процесі взаємодії педагогічних колективів з представниками інших сфер діяльності (культури, спорту, охорони здоров'я, виробничими структурами та ін..);
- партнерство, що проявляється як сформований досвід соціального співжиття, як активізація впливу громадянськості на діяльність шкільного колективу.

Розвиток взаємодії суб'єктів освітнього округу набуває системного, комплексного характеру, що активізує партнерство громадськості та педагогічного колективу, що співпрацюють як соціальні партнери.

Означені методологічні положення слугують основою для створення прогностичної моделі, що розглядається як сукупність підсистем та складників цілісної педагогічної системи. Метод моделювання дав можливість розглядати процес функціонування освітнього округу як активний процес створення умов для розширення пізнання, у ході якого школярі здобувають знання на основі

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

використання ресурсної бази кількох шкіл, а взаємозв'язки з соціокультурними закладами, як суб'єктами освітнього округу, дозволили диференціювати мету, зміст діяльності з погляду освітніх потреб соціуму.

Використання виховного потенціалу освітнього округу дає можливість ширше використовувати природне, соціальне, виробниче та інше середовище, що функціонує на найбільшій території. Інтеграційний характер виховного середовища освітнього округу поглиблює взаємозв'язок "внутрішніх" і "зовнішніх" сфер, розширює його освітні можливості.

Інтеграційні процеси в дидактичній системі освітнього округу дозволяють у єдності використовувати ресурсний потенціал цього утворення, активніше упроваджувати інноваційні технології, дослідницькі методи навчання, проектні форми роботи та ін.

Важливо те, що у процесі інтеграції відбувається взаємозбагачення педагогічних колективів, підвищення відповідальності за результати діяльності кожного навчального закладу.

Таким чином, методологічний концепт моделі освітнього округу слугує підґрунтям у побудові цілісної педагогічної системи, включаючи: цільовий, організаційний, змістовий, управлінський.

Цільовий концепт моделювання

Цілеспрямованість моделі освітнього округу зорієнтована на найширше використання ресурсного потенціалу для найповнішого розвитку особистості учня. Сутність цього процесу передбачає зміну дійсності, процес створення зразка педагогічної системи, що віддзеркалює вирішення аргументованої, обґрунтованої проблеми, при цьому зміст діяльності спрямована на забезпечення умов для розвитку особистості з використанням можливостей широкого освітнього простору, не лише однієї школи.

Функціонування освітнього округу обумовлена потребою місцевого соціуму, має творчий характер і спирається на цілісні орієнтації. Педагогічна система освітнього округу як модель об'єкта педагогічної дійсності із системними властивостями «ґрунтується на педагогічному винахідництві, так як в її основі лежить новий спосіб вирішення проблеми, і передбачає можливі варіанти використання» [90. с 8- 14].

Провідною метою розробленої моделі освітнього округу передбачено підвищення якості освіти та її відповідність сучасним стандартам на основі ефективного використання потенціалу кожного навчального закладу, координації та консолідації зусиль усіх суб'єктів освітнього округу.

Мета моделі освітнього округу може охоплювати й інший зміст, наприклад: активізувати соціально-педагогічний потенціал закладів освіти освітнього округу, активізувати та поглибити взаємодію суб'єктів освітнього округу, що сприятиме підвищенню якості освіти, особистісному розвитку школярів, підвищенню їхньої конкурентоспроможності в сучасних соціально- економічних умовах та ін..

Цільовий компонент взаємодії закладів освіти з соціальними інституціями полягає у створенні освітнього середовища для виявлення інтересів, здібностей учнів і розвитку творчого потенціалу кожної дитини у різних сферах діяльності. Варіативність моделі, її структура будуть залежними як від цільового концепту, так і обсягу та характеру змісту навчальних програм, що реалізуються в

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

освітньому окрузі; способів та форм організації освітнього процесу, технологій навчання та виховання, засобів навчання, інформаційних ресурсів; рівня мотивації до якісної освіти та ін.

Структурно-організаційний концепт освітнього округу дає можливість передбачити структуру та організаційну будову моделі, забезпечуючи чіткий механізм взаємодії, що регламентується нормами, угодами, програмами, розкладами та ін. забезпечуючи мобільність та чіткість спільної діяльності суб'єктів педагогічного процесу.

Як уже зазначалося суб'єктами освітнього округу виступають заклади різного підпорядкування: освіти, культури, соціальної сфери. При цьому активізації процесу співпраці закладів спонукають вимоги до якості освіти, що досягається не лише під час уроків, але в позаурочний час.

Структура освітнього округу має розгалужену будову, де зазначено інфраструктуру закладів позашкільної освіти (гуртки, клуби, секції, тощо), інші форми спільної діяльності, змістові вектори взаємодії та ін.

Узгодження форм та змісту спільної діяльності суб'єктів відбувається на рівні управлінських структур, що забезпечують їх організацію, творчу взаємодію у різних видах.

На загальну структуру та компоненти моделі освітнього округу впливають: мета, зміст та форми взаємодії його суб'єктів, сукупність умов, очікуваний результат. При цьому форма взаємодії розглядається як спосіб організації співпраці всіх суб'єктів, що об'єднані спільною метою.

Модель освітнього округу як будь-якої іншої педагогічної системи, забезпечує умови, за яких «пізнавальний процес відображає не саму реальність як таку, а «конструктивні схеми» речей і процесів, що складають її сутність, й водночас усю сукупність нездійснених варіантів, тобто – можливостей» [78. С 446].

У цьому контексті важливі в моделі не лише характеристики освітнього середовища, а його властивості, наявні джерела, що значною мірою впливають на якість освіти.

Організаційний компонент як сукупність заходів, передбачає розроблення нормативно-правових механізмів необхідних для організації взаємодії суб'єктів освітнього округу, прийняття ухвал, наказів, рішень, розпоряджень та ін.. Передбачено розроблення програм, планів, проектів, спрямованих насамперед на підвищення якості освіти; використання ресурсної бази освітнього округу, розширення культурно-освітнього простору для навчання й розвитку сільських школярів; узгодження обсягу змісту, що реалізується в умовах освітнього округу.

Зовнішнє середовище, що охоплює заклади культури, виробничі структури (орендатори, аграрні спілки, підприємці) освітнього округу представлено як суб'єкти моделі. При цьому враховується рівень соціального стану місцевих громад, родин, ініціювання престижу освіти, культури, що у свою чергу впливають на мотивацію дітей до навчання, позначаються на їхніх прагненнях та зацікавленості у навчанні.

Організаційний компонент моделі освітнього округу, її структура може набувати різної складності, при цьому виокремлюються саме ті домінантні складники, що найбільш вагомі для учнів.

Провідним компонентом моделі освітнього округу слугує дидактичний. *Дидактичний концепт* представлений змістом, що визначається у процесі спільної думки, рішень необхідних для підвищення якості освітнього процесу.

Проектування дидактичного складника моделі як необхідного освітнього простору передбачає набір змісту, його конструювання, узгодження форм та способів його реалізації включаючи як урочну так і позаурочну навчальну діяльність.

Можливості освітнього округу дозволяють реалізувати варіативні навчальні програми, що є значущими на різних етапах навчання, як у початковій школі, так і на етапі профільного навчання в старшій школі. Проектування дидактичного модуля вимагав узгодження тих питань, що пов'язані з проблемами наступності у доборі змісту, його структурування, формами реалізації освітнього процесу та ін. Загалом, дидактичний концепт є прерогативою конкретного навчального закладу чи загалом освітнього округу, а змістові орієнтири узгоджувалися з потребами учнів, їхніми потребами.

Управлінський концепт моделі освітнього округу розглядається як інваріантний складник, що передбачає чітку вибудовану систему роботи управлінських структур освітнього округу. З цією метою важливо збалансувати роль учасників управлінської діяльності, забезпечуючи широке представництво громадських організацій, представників виробничих організацій, що зацікавлені в розвитку освітніх закладів, ефективному впровадженні форм державно-громадського управління.

Управління освітнім округом, як одна із умов ефективного функціонування його суб'єктів, передбачає тісну, узгоджену співпрацю всіх зацікавлених сторін, дозволяє здійснювати продуктивну кооперацію для підвищення якості освітнього процесу, оперативно реагувати на складні питання, які не можуть бути розв'язані в умовах автономії закладу. Тобто управління освітнім округом здійснюється на засадах інтеграції, що розглядається як умова функціонування освітнього округу за участю громадськості та її відповідальності за результати спільної діяльності.

Зазначимо, що успішність та якість управління освітнім округом залежить від рівня взаємодії між суб'єктами спільної діяльності, що формувався впродовж тривалого часу. На підставі аналізу процесу взаємодії нами здійснено його диференціацію, що умовно розглядаємо на трьох рівнях, про що свідчить сукупність виявлених ознак.

Низький рівень взаємодії суб'єктів освітнього округу характеризується відсутністю цілеспрямованих зв'язків, розрізненістю у плануванні, автономністю закладів у вирішенні як стратегічних, так і тактичних завдань розвитку навчального закладу.

Суб'єкти освітнього округу функціонують незалежно, відокремлено один від одного (або паралельно), в планах роботи відсутня система спільних дій, лише спостерігаються окремі спільні заходи, що свідчить про епізодичний характер співпраці. При цьому взаємозв'язок між закладами існує мимовільно (спонтанно), керівники, вчителі тільки ситуативно, локально підтримують зв'язки із закладами освітнього округу. Не спостерігається стійких контактів між шкільними колективами, відсутній чіткий план та регламент спільних дій.

Спостерігаються формальні ознаки взаємодії у діяльності шкільних колективів, що свідчать про нестійкі та формальні зв'язки, що здебільшого мають характер спонтанних чи тимчасових.

Середній рівень взаємодії суб'єктів освітнього округу характеризується проявом цілеспрямованих, організованих дій та заходів, що свідчать про формування системи взаємодії закладів, що розвивається частіше в певному напрямі (поглиблення знань з предмета, організація міжшкільних курсівіго факультативу, робота з обдарованими учнями та ін.).

Для цього рівня характерна цілеспрямована, організована, системна діяльність за чітко визначеними напрямами, узгодженими спільними діями, що зазначені в планах роботи, передбачені програмами.

На цьому рівні взаємодії між закладами освітнього округу відбувається уніфікація цілей, розширюється перелік напрямів взаємозв'язку, здійснюється узгодження навчальних програм та ін. Тобто взаємодія суб'єктів охоплює - змістовий, процесуальний, управлінський аспекти спільної діяльності.

Високий рівень взаємодії між суб'єктами освітнього округу характеризується чіткою системною зв'язків, про що свідчить цілісність сформульованої мети, комплексне планування, наявність спільно розроблених програм, узгодженість спільної діяльності відбувається на організаційному рівні (розклад уроків, занять, режим роботи закладів освітнього округу, розклад підвезення учнів та вчителів та ін). Високий рівень взаємодії підтверджується чіткою узгодженою співпрацею, що охоплює різні напрями спільної діяльності, свідчить про цілісність педагогічної системи.

Від рівня взаємодії суб'єктів освітнього округу значною мірою залежать успіх управління цим об'єднанням та результативність виконання управлінських функцій учасників цього процесу.

Отже концептуальними складниками моделі освітнього округу виступають ті компоненти, які формують цілісну педагогічну систему з найбільш вираженими векторами, що конкретизуються у кожному закладі. Модель освітнього округу як цілісна педагогічна система динамічно розвивається, взаємозалежності від конкретних умов функціонування закладів, водночас пропонується сукупність компонентів таких як: організаційний, змістовий, процесуальний, методичний управлінський, технологічний у більшій чи меншій мірі представлені у кожній моделі. Кожний із них отримує своє змістове наповнення, що деталізується у конкретній моделі, що представлені нижче.

Результативність розробленої моделі освітнього округу визначалася показниками моніторингу проведеного на завершальному етапі дослідження, зокрема такими як: рівень мотивації педагогічних колективів до спільної діяльності, рівень взаємодії суб'єктів освітнього округу, ефективність науково-методичної роботи, якість роботи з обдарованими дітьми, задоволеність учнів у виборі форм навчання, в тому числі, у позаурочний час та ін.

3.3. Управлінський компонент моделі освітнього округу

Управління педагогічною системою освітнього округу – це особливий процес, що характеризується гнучкістю, багатоаспектністю, інтегрованістю. Процес управління тісно пов'язаний із розвитком систем, наявністю певних нерівноваг, потреб самоорганізації, взаємодії, що виникають внаслідок їх функціонування.

Характеризуючи процес управління освітнім округом як педагогічною системою, важливо виокремити чи сформулювати систему ідей, які будуть ключовими в здійсненні цього процесу. При цьому важливо максимально врахувати властивості створюваної системи, її внутрішні якості та характеристики.

З цієї метою генерування провідного вектора є необхідним етапом, що ідентифікує педагогічну систему, робить її відмінною від інших. При цьому слід врахувати те, що управляти відкритою інтегрованою педагогічною системою можливо за умов творчого підходу, оскільки для цього процесу притаманна внутрішня свобода і зовнішня багатогранність та регіональність.

Поняття «система» в літературних джерелах, розглядається як сукупність взаємозв'язаних елементів, структурних процесів, що створюють цілісність і стійку єдність, об'єднаних в одне ціле, що виконує загальні функції [46, 27, 48].

Система трактується як структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин і характеризується певними властивостями:

- цілісністю взаємообумовлених елементів, з їх внутрішньою єдністю;
- узгодженістю з іншими системами;
- стійкістю стосовно зовнішніх впливів;
- ієрархічністю компонентів;
- адаптивністю – можливістю пристосовуватися до місцевих умов зовнішнього середовища;
- здатністю до розвитку;

У здійснених дослідженнях В. П. Симонова доведено, що зародження, розвиток, функціонування, і закінчення існування будь-яких систем, відбувається у відповідності до певних законів, зокрема:

- закон досягнення цілі (якщо мета досягнута, система переходить у інший стан або перетворюється у нову систему);
- закон заперечення кардинальних змін, передбачає стабільність існування системи;
- закон еволюційного поступу, тобто ефективний розвиток системи неможливий за відсутності певного імпульсу;
- закон домінування асиметрії, дозволяє системі розвиватися і при несприятливих умовах;
- закон залежності розвитку від ступеня відкритості системи, забезпечує перехід системи з стану функціонування у вищий стан (розвитку).
- закон критичної маси органів управління означає, що орган управління за своїми масштабами повинен бути значно вужчий за керуючу систему.

Управління у загальному розумінні розглядається вченими як «елемент, функція організованих систем різноманітної природи» (біологічних, соціальних, технічних), що забезпечує зберігання їхньої певної структури, підтримку режиму діяльності, реалізацію програми, мети діяльності [76.с.27].

У нашому дослідженні проблемі управління освітнім округом як педагогічною системою відводиться особлива увага, оскільки цей процес потребує системного кваліфікованого управлінського впливу, що забезпечує збалансоване функціонування підсистем, створення умов для успішної діяльності кожного суб'єкта новоствореної системи.

Управління освітнім округом як освітньою системою регіонального рівня вимагає врахування аспектів соціального, економічного, демографічного характеру, що позначаються на діяльності кожного закладу, впливає на формування нової педагогічної системи.

Педагогічну систему освітнього округу розглядаємо як інтегровану єдність підсистем навчальних закладів - суб'єктів освітнього округу – змісту, форм, методів і засобів взаємодії, що відповідають меті, завданням, принципам і функціям діяльності освітнього округу, а також дієві механізми мережевої взаємодії із закладами культури, спорту, культури, підприємствами і громадськими організаціями, що функціонують в межах адміністративно-територіальної одиниці.

Важливими вихідними положеннями функціонування освітнього округу як цілісної педагогічної системи вважаємо наявність мети, функцій і завдань діяльності, як і кожного окремого навчального закладу – суб'єкта округу; наявність інтегративних якостей, що створюють цілісність педагогічної системи освітнього округу.

Педагогічна система освітнього округу характеризується конкретними специфічними якостями та властивостями, що забезпечують, чи сприяють досягненню мети, розв'язанню завдань і реалізації функцій.

Наявність чіткої структури свідчить про цілісність системи, для якої характерні зв'язки та взаємодії між суб'єктами освітнього округу, а також ті що існують із зовнішнім середовищем.

Виявлення зв'язків та взаємовідносин між компонентами системи, їх підпорядкованості; вплив окремого складника на якість функціонування всієї системи; наявність системи управління в освітньому окрузі і кожному навчальному закладі свідчить про цілісність педагогічної системи освітнього округу.

З огляду на це можемо стверджувати, що суттєвою особливістю управління освітнім округом є характер взаємозв'язків із зовнішнім середовищем, зміст яких визначається потребами суб'єктів цього утворення.

Дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні школи, ліцеї, гімназії, колеґіуми, позашкільні, професійно-технічні та вищі навчальні заклади можуть бути суб'єктами освітнього округу, вони різняться метою, змістом, масштабами діяльності, структурою, специфікою управління, що потребують узгодження при визначенні спільних напрямів чи векторів діяльності, враховуючи особливості кожного суб'єкта.

Управління освітнім округом ми розглядаємо на трьох рівнях – внутрішкільне, міжшкільне та окружне. На кожному рівні управління в тій, чи іншій мірі

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

використовуються принципи інтегрованого підходу, що об'єднує складники системи, її компоненти на основі узгодження цілей, форм спільної діяльності, змісту та характеру взаємодії, що приводить до цілісності.

Система управління, (за М.Поташником та О.Мойсеєвим), – це сукупність людських, матеріально-технічних, інформаційних, нормативно-правових та інших компонентів, які пов'язані між собою таким чином, що утворюють диференційовану цілісність, призначену для реалізації функції управління [80].

Управління освітнім округом як соціально-педагогічною системою спрямовано на забезпечення оптимальної взаємодії кадрових, матеріально-технічних, фінансових, соціально-економічних ресурсів певної території, на створення умов для формування конкурентоспроможної особистості, компетентної та мобільної на ринку праці, спроможної навчатися впродовж життя. В реалізації завдань та функцій управління враховуються традиційні механізми управління, участь широкого загалу педагогічної спільноти, батьків, представників громадських організацій.

Управління освітнім округом як цілісною педагогічною системою розглядається нами як особлива освітня практика, що охоплює організацію освітнього процесу (формування спільних навчальних планів узгоджених всіма навчальними закладами – суб'єктами освітнього округу), упровадження педагогічних інновацій (технологій, методик) для повноцінної реалізації узгоджених завдань.

Такий підхід уможливорює оптимальний розподіл та використання ресурсного потенціалу різних закладів, посилення функцій співуправління, упровадження чи удосконалення технологій державно-громадського управління, забезпечення єдності та узгодженості учасників управління різних рівнів (шкільного, міжшкільного, окружного), залучення до управлінських процесів представників закладів культури (бібліотеки, музеї, будинки культури та інші), спорту, підприємств, громадських організацій, що входять до складу освітнього округу.

Зважаючи на викладеним вище, управління освітнім округом розуміємо як процес впливу, що забезпечує функціонування педагогічної системи, здійснення функцій планування, прогнозування, регулювання організації, контролю з метою забезпечення цілісності педагогічної системи,

Управління освітнім округом як відкритою педагогічною системою вимагало уточнення мети та цілей, розроблення завдань, функцій і принципів, відповідно до типу моделі освітнього округу, визначення напрямів спільної діяльності його суб'єктів, а також передбачало деталізацію змісту діяльності управлінських структур, що реалізується в процесі взаємодії суб'єктів освітнього округу.

Зміст та результати спільної діяльності суб'єктів управління освітнім округом

№ пп	Зміст управлінської діяльності в умовах взаємодії суб'єктів освітнього округу	Управлінські команди	Результат спільної діяльності
1	Вивчення сутності процесу	Робоча група з розроблення педагогічних	Оволодіння технологією моделювання педагогічних

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

	моделювання на основі сформульованих цілей, поставлених завдань	інновацій та розроблення педагогічних проектів, мотивованих на взаємодію, співпрацю педагогічних колективів, що входять до складу освітнього округу	систем членами робочої групи, підвищення рівня готовності вчителів до здійснення проектної діяльності та використання сучасних форм організації освітнього процесу; оволодіння процедурами моніторингу якості впроваджуваних змін
2	Розроблення цільової програми реалізації моделі та заходів розвитку освітнього округу	Робоча група, проектна група, тимчасова ініціативна робоча група	Проект програми реалізації моделі освітнього округу, проект цільових програм, проектів, критерії оцінювання результатів, впроваджуваних інновацій у діяльність суб'єктів освітньому окрузі для здійснення моніторингу результатів
3	Реалізація експериментальної моделі освітнього округу як зразка спільної діяльності закладів різних типів та структур.	Творча група з упровадження моделі, рада методичного об'єднання, команди вчителів – педагогів, що реалізують нововведення у навчальні програми із учнями різних шкіл. Ініціативна група із складу вчителів різних шкіл, ініціативна група, вчителі, що реалізують варіативний компонент в основній школі та старшій школі	Координація інноваційної діяльності на всіх рівнях (вчитель, команда, група учнів). Аналіз результатів нововведення у систему роботи школи. Розроблення і впровадження плану реалізації рішень щодо впровадження технології методу проектів і навчання у співпраці. Реалізація плану взаємодії суб'єктів освітнього округу у системах вчитель – учень, учень – учень. Розроблення алгоритму тьютерської допомоги учням шкіл – супутників
4	Розроблення плану реалізації моделі освітнього округу як інноваційного проекту, виявлення її ефективності	Робоча група Ініціативна група Проектна група Міжшкільне МО вчителів.	Методика оцінювання якості інновацій, критеріїв визначення показників якості освітнього процесу, концепція розвитку комунікативних якостей

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

	учнів основної школи, програми курсів за вибором (предметів природничо-математичного циклу) технологій державно-громадського управління та інтегративного управління педагогічною системою освітнього округу
--	--

В управлінні освітнім округом важливо зосередити увагу на формулюванні завдань цього процесу, передсім тих , що зазначені в Положенні про освітній округ, зокрема, реалізація допрофільної підготовки і профільного навчання учнів, розвиток особистісних якостей дитини та ін. [58].

Зміст завдань насамперед визначається потребами та можливостями освітнього округу і кожного загальноосвітнього навчального закладу як його суб'єкта, ресурсною базою опорної школи, традиційністю зв'язків між структурами мережі закладів освіти, що функціонують у межах адміністративного району. Завдання управління освітнім округом корелюються із провідними напрямками взаємодії суб'єктів нового утворення та цільовими орієнтирами їх співпраці, що деталізується у виконанні функцій як традиційних, такі і модернізованих: аналізу, планування, організації, мотивації, координації, контролю, регуляції, комунікації, логістики, оцінювання, прийняття рішень, представництва та ін.

Розробляючи теоретичні основи управління освітнім округом, нами враховано теоретичні напрацювання вітчизняних вчених: Л.М Калініною, Г.В.Єльніковою, І.Г.Осадчим, Н.М Островерховою, Л.І. Даниленко, В.Пікельною [27,21,48,53, 16, 57]. Науковці, розглядаючи процес управління освітніми системами, теоретично обґрунтовують різні аспекти, проте їхні погляди відрізняються у визначенні основних функцій управління, у трактуванні цієї дефініції та ні.

Загалом поняття «функція» розглядається як «обов'язок», «призначення», «місія», «коло діяльності когось, чогось» [46]. Дослідники переважно визначають такі управлінські функції: аналізу, планування, організації, мотивації, керування, координації, контролю, регуляції, комунікації, дослідження, оцінювання, прийняття рішень, представництва та ін. Серед функцій, які також характерні для управління освітнім округом можна виокремити як традиційні, так і інноваційні, серед яких важливі: аналізу, планування, організації, мотивації, контролю, представницька, комунікаційна та ін.

В наукових джерелах знаходимо кілька підходів до визначення і класифікації функцій управління. Зокрема В.Пікельна виділяє такі загальні функції управління як: планування, організації, координування, контролю, регулювання, обліку, аналізу [57].Окрім того, вивчення першоджерел із проблем управління освітою свідчить, що назва, кількість і послідовність функцій процесу управління у різних дослідників не лише не збігаються, а

й мають певну розбіжність. Загалом, функції управління освітою видозмінюються, модернізуються, серед них науковці виокремлюють пріоритетні.

Типологію функцій у своїх працях здійснено В.І.Масловим, який вказує на три групи класифікацій функцій управління [42]. До першої групи належить цільова, як найбільш розповсюджена і розглядається з позицій структури циклу управлінського циклу: планування, організації, контролю, аналізу, регулювання. Друга група (організаційно-професійна) пов'язана з аналізом основних напрямів змісту діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу. до цієї групи вчений відносить такі функції: керування навчально-виховною роботою, підвищення кваліфікації працівників школи, забезпечення зв'язку з навколишнім середовищем, організаційно-господарську і фінансову. Третя група функцій передбачає соціально-психологічні та правові аспекти управління. На думку автора, всі три групи слугують основою управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Вивчення проблем адаптивного управління Г.В Єльнікова, доводить, що функції управління (цілепокладання, планування, організація, регулювання та контроль), визначені в загальній теорії управління, переносяться на управління соціально-педагогічними системами. Для нас важливими є висновки зроблені науковцем про те, що саме в процесі адаптивного управління відбувається варіативне сполучення функцій управління та самоуправління, за якого взаємоузгоджуються цілі людини та організації, кооперативно взаємодіють керівники та виконавці для досягнення високого рівня спільності на основі вироблення гнучких моделей діяльності [21].

Процес управління освітнім округом передбачає узгодження дій, що ґрунтуються на принципах:

- гуманізації та демократизації – формування суб'єкт – суб'єктних стосунків, реалізація ідей співробітництва, розвиток самосвідомості, процесів саморегулювання та самоуправління в моделюванні педагогічних систем, утвердження ідей партнерства та взаємодії;
- цілісності та системності – безперервність діагностичних процедур, цілепокладання, єдність змісту, форм і методів організації й управління системою змін, створення оптимальних умов для упровадження інновацій в освітній діяльності;
- наступність і безперервність – планомірна, поетапна організація основних заходів, пов'язаних з оновленням педагогічної системи освітнього округу, організація взаємодії між закладами освіти, культури, соціальної сфери, наступність у реалізації спільних планів програм, проектів;
- інтеграція науки і практики – трансформація наукових досягнень у практику діяльності закладу, спільна організація науково-пошукової, проектної, дослідницької діяльності, залучення широкого кола педагогів різних ЗНЗ до експериментальної діяльності, адаптація та впровадження освітніх технологій тощо;
- креативності – управління інноваційними процесами на основі авторських технологій, проектів, програм, мобільність та неповторність у прийнятті управлінських рішень, інших педагогічних дій;

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

- регіоналізації – урахування регіональних особливостей та умов організації й управління процесом оновлення педагогічної системи освітнього округу, реалізація регіонального компоненту у моделюванні освітнього округу як відкритої педагогічної системи.

Серед перелічених принципів в управлінні новою структурою присутні й специфічні, на основі яких відбувається цей процес, зокрема :

- партнерства та взаємодії – прийняття спільних рішень, що передбачає участь соціальних партнерів – учасників процесу управління;

- добровільність здійснення спільних управлінських дій та заходів;

- персоніфікація – особиста відповідальність за реалізацію рішень, рівень досягнення мети, як результату змін та інновацій.

- кооперація- як спільне використання ресурсів за для досягнення цілей.

Узагальнення наукових тверджень та висновків багатьох дослідників лягли в основу обґрунтування методологічних положень структурно – функціональної моделі управління освітнім округом.

Передумовою розроблення моделі управління освітнім округом є комплекс заходів, що пов'язаний з виявленням потреб у налагодженні зв'язків із зовнішнім середовищем, можливостей перетворення його в засіб інтелектуального розвитку учнів, використання освітнього потенціалу для особистісного розвитку кожної дитини.

Співпрацюючи із зовнішнім середовищем цей процес може здійснюватися за різними способами (за ЮС. Мануйловим):

Перший спосіб – диференціація середовища. Це мисленнєва і предметно- практична операція, що забезпечує розподіл середовища на складові її «ніші» і «стихії» з метою діагностики, прогнозування і формування особистості учня.

Другий спосіб – інтеграція середовища. Його можна уявити як процедуру включення в педагогічний процес раніше не задіяних, але існуючих інгредієнтів середовища. Інтеграція середовища дозволяє повніше використати його можливості у вивченні певного предмета учнями.

Інтеграція середовища підвищує надійність проектної діяльності педагога, оскільки організоване середовище більш стійке, а його вплив більш передбачуваний, цілеспрямований, використовується у якості засобів педагогічного впливу.

Третій спосіб – генерування середовища. Це найбільш природній, хоча і не простий, шлях реалізації навчально-виховного потенціалу середовища – створення того, що до цього часу не існувало, але потенціал був закладений в існуючій педагогічній системі (нові завдання, цілі, поглиблення ідей варіативності у виборі програм).

Четвертий спосіб – декомпенсація середовища, потреба в якому виникає тоді, коли щось в середовищі набуває характеру непоміркованої надмірності. Декомпенсація являє собою уявну і практичну операцію спрямовану на ліквідацію, виведення, анулювання, блокування небажаних інгредієнтів середовища [38].

Іншим важливим чинником успішного управління освітнім округом є організація взаємодії суб'єктів нового утворення, що здійснюється між

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

зкладами загальної середньої та позашкільними навчальними закладами, закладами соціокультурної сфери, спортивними організаціями та ін...:

В цьому сенсі «взаємодію» розглядаємо як організована співпраця двох чи більше (закладів, колективів), що прагнуть до формування цілісної системи. Взаємодія закладів освіти й інших закладів соціокультурного призначення та позашкільної освіти – важлива умова практичного здійснення неперервної освіти дітей і дорослих, формування потреб в постійному самоудосконаленні, пізнанні оточуючого світу.

Взаємодія трактується також як специфічний аспект управління, « це управління динамічне, демократичне, включає способи адаптивного і інтегрованого управління, що дозволяє розширювати коло суб'єктів цього процесу з максимальним використанням потенціалу кожної сторони, поєднувати індивідуальну і колективну відповідальність за прийняті рішення». [32].

Для нас важливо зосередити увагу на понятті «змісту взаємодії», що розглядаємо як наявність загального і специфічного в діяльності кожного освітнього закладу як суб'єкта освітнього округу.

Загальне – матеріальна база як основа для спільної діяльності, взаєморозуміння суб'єктів взаємодії, загальною також вважається спільна мета задля якої здійснюється ця взаємодія.

Часткове - кожна із взаємодіючих сторін має свою чітко виражену специфіку, що враховується в формулюванні спільної мети, завдань, основних видів діяльності. У свою чергу діяльність диференціюється за змістом, за формами організації освітнього процесу, за методикою, співвідношенням форм навчання та ін.

На основі реалізації загального і часткового, специфічного в діяльності закладів-суб'єктів розвивається педагогічна взаємодія. Процес побудови взаємодії між освітніми структурами передбачає широку палітру напрямів співробітництва, дієвих взаємовигідних контактів, що притаманні для кожного регіону.

Сутність взаємодії полягає в:

- посиленні освітнього, соціального, культурологічного аспектів в діяльності освітнього округу та його суб'єктів;
- наближення змісту освіти до природного світу дитини, що відповідає її віковим особливостям, її реальному досвіду життя;
- посилення профільної орієнтації і початкової професійної підготовки в процесі навчання;
- посилення і розширення зв'язків закладів позашкільної освіти з сім'ю, сільським оточенням;
- диференціація і індивідуалізація освіти;
- формування в процесі освіти відношень дорослого і дитини, що в різних видах діяльності виступає суб'єктом і об'єктом в конкретних ситуаціях.

У процесі взаємодії освітніх закладів, виникає потреба в розробленні навчальних програм, що реалізуються в освітньому оточенні, особливо тих, що враховують потреби та запити учнів, їхні особливості та інтереси (програми з предметів варіативного компоненту навчального плану, індивідуального

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

навчання, програми для розвитку читацьких інтересів молодших школярів, програми життєвого самовизначення чи самоосвіти учнів тощо) про що зазначалося вище.

Взаємодія структур освітнього округу, діяльність якого організовується в сільській місцевості вимагає особливої уваги до здійснення процесу управління, що пов'язано з формулюванням спільних цілей, узгодженням загальних дій, спрямованих на досягнення загальної мети завдяки максимального використання можливостей кожного суб'єкта.

Організація взаємодії суб'єктів управління освітнього округу передбачає взаємну відповідальність учасників сторін, виконання процедур та передбачуваних послідовних дій:

- аналіз існуючого сформованого досвіду організації позакласної та позашкільної навчальної діяльності в школі (результати функціонування факультативів, гуртків, секцій, клубів);
- вивчення попиту учнів, їхніх сімей на додаткові освітні послуги і виявлення можливостей для реалізації цих потреб в умовах школи;
- врахування потенціалу педагогічного персоналу школи, забезпечення можливостей для професійного зростання вчителів, розв'язання проблем, пов'язаних із методиками, технологіями, якістю освіти;
- визначення основних принципів взаємодії шкільної та позашкільної освіти.

Основні напрями організації педагогічної взаємодії школи та інших закладів, що співпрацюють із школами полягають в створенні єдиного освітнього простору, що використовується дитиною в освітньому процесі, сприяють розширенню досвіду, її соціалізації та поглибленню знань з навчальних предметів.

Взаємодія як багатогранний процес характеризується діяльністю пов'язаною з змістом поглиблення предметних знань, з врахуванням вікових особливостей та рівнів здібностей учнів. Взаємодія передбачає співробітництво педагогів, учнів, керівників закладів освіти, взаємозбагачення у різних видах діяльності.

На різних рівнях управління (окружному, міжшкільному, шкільному) взаємодія представлена в таблиці.

Категорії процесу взаємодії	Освітній округ (колективно-адміністративний орган освітнього округу)	Міжшкільний (спільний)	Шкільний (автономний)
Мета взаємодії	Стійкий розвиток функціонування педагогічної системи		
Вектор взаємодії	Інтеграція		Взаємодія
Стратегія взаємодії	Організація спільної діяльності	Співорганізація	Участь в розроблені
Тактика взаємодії	Взаємоуправління	Співуправління	Сприяння взаємодії
Середовище взаємодії	Середовище освітнього округу		

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ
СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

Принцип взаємодії	Добровільність, системність, узгодженість		
Функції забезпечення взаємодії	Прогностична	Планування на основі спільного аналізу	Участь та співпраця в плануванні
	Мотиваційно-цільова	Спільне ціле покладання	Локальне цілепокладання самотивація у контексті спільних цілей
	Програмно- моделювальна	Розроблення програм, планів спільної діяльності, проектування цілей, моделей	Розроблення індивідуальних програм, що необхідні для даного закладу, з врахуванням їх особливостей, планування діяльності школи у контексті спільної стратегії
	Організаційно виконавча	Організація та виконання програм і планів спільної діяльності	Організація і виконання програм і планів діяльності окремого закладу в рамках спільного проекту , програми
	Контрольно- діагностична	Контроль виконання програм, планів спільної діяльності	Самоконтроль і самодіагностика в межах однієї школи, виконання частин програми, що стосуються безпосередньо закладу
	Регуляторно- корекційна	Спільна корекція з метою удосконалення системи, окремих положень програми спільної діяльності	Регулювання та саморегулювання корекція частин, розділів, пунктів програми, що стосуються окремого закладу і залежать від умов окремої школи . Внутрішкільна діяльність
Цільова програма взаємодії	Сприяння в реалізації	Спільна діяльність	

Форми взаємодії навчальних закладів розгортаються в залежності від різних чинників. Вони можуть змінюватися в процесі поглиблення взаємодії, зростанням мотивації, зацікавленості, змінюватися внаслідок розширення міжособистісних контактів вчителів школи та працівників позашкільних закладів. У процесі взаємодії форми змінюються в залежності від рівня розгортання співпраці та її успішності на різних рівнях чи напрямках: інформаційному, змістовому, управлінському, науково-методичному та ін.

Управління освітнім округом як особлива діяльність в узагальненому вигляді структурується за метою, змістом, формами, принципами та іншими критеріями взаємодії, що у процесі розвитку породжує вищу форму – комплементарність, як найвищий рівень співробітництва, що характеризується постійністю, системністю, тривалістю та результативністю.

3.4. Дидактичний компонент моделі освітнього округу

3.4.1. Зміст природничо-математичного циклу в освітньому окрузі.

Поглибленого вивчення потребують питання, пов'язані з визначенням мети, завдань, структури, виявленням особливостей конструювання дидактичного модуля перспективної моделі освітнього округу. Основні вимоги щодо його структурної організації: зміст навчального матеріалу має бути чітко структурованим і представленим у формі цілісних блоків, кожен з яких, крім навчальної, повинен містити графічну і довідкову інформацію, текстові відомості мають розширювати межі традиційного підручника. Навчальний матеріал, побудований за принципом модульності, можна засвоювати окремо або як складову вищого мета курсу.

Зміст профільного навчання фізики відображено в базовому загальноосвітньому, профільних та курсах за вибором. Побудова навчальних програм пов'язана з вибором певного профілю навчання, де враховано інтереси учнів, особистісні перспективні життєві проекти. Засвоєння навчального матеріалу курсів за вибором дає змогу доповнювати і розвивати можливості базового предмета в задоволенні різноманітних освітніх потреб старшокласників.

У процесі засвоєння змісту курсу за вибором, що відповідає віковим особливостям і пізнавальним інтересам старшокласників, розвивається позитивна навчальна мотивація, надається можливість працювати на підвищеному академічному рівні. Під час вивчення курсу учень здійснює специфічні види діяльності, притаманні базовому навчальному предмету (планування, проведення експерименту й оброблення отриманих результатів, розв'язування складних обчислювальних, експериментальних, якісних і дослідницьких задач).

Зміст навчального матеріалу дидактичного модуля укладено відповідно до принципів поглиблення, системності, інтегративності й функціональності теоретичних знань, посилення їх прикладного характеру, методологічної та практичної спрямованості. У його основу покладено загальнодидактичні принципи цілісності, науковості і доступності, систематичності, зв'язку теорії з практикою тощо.

Зміст і форми організації занять під час засвоєння курсів за вибором прикладного характеру, метою яких є ознайомлення учнів із шляхами й методами використання знань на практиці, мають бути спрямовані на створення особливого задачного середовища, що відображає специфіку різнорівневого вивчення предмета. Розв'язування задач взагалі є невід'ємною складовою навчально-виховного процесу, що сприяє формуванню фізичних понять, розвитку логічного мислення, навичок практичного застосування знань, а прикладних – допрофільній підготовці та професійній орієнтації учнів.

Розв'язуванню прикладних фізичних задач належить одна з провідних ролей у системі навчання фізики. За останні десятиріччя суттєво розширено й переосмислено значущість цілеспрямованої діяльності учнів з розв'язування

задач. Добираючи складаючи задачі виробничого характеру, визначають місце кожної у структурі уроку, дотримуючись принципу системності. Побудова логічних ланцюжків задач з урахуванням рівня фізичного мислення, індивідуальних особливостей учнів та змісту навчального матеріалу створює необхідні умови для їх ефективного розв'язання.

Головна умова успішного розв'язування задач – знання учнями фізичних закономірностей, розуміння сутності і змісту фізичних величин, способів і одиниць їх вимірювання. До обов'язкових належить й математична підготовка. Надалі превалює навчання як певним загальним, так і спеціальним прийомам розв'язування прикладних різнотипних задач. Ідеальним було б створення алгоритмів розв'язку, тобто точних приписів, якими передбачено виконання елементарних операцій, що безпомилково призводять до шуканого результату. Однак багато задач нераціонально, а іноді й неможливо розв'язати алгоритмічним шляхом. Іноді не існує алгоритму розв'язку або ж він – складний та громіздкий й передбачає перебір величезної кількості варіантів.

Систематичне застосування загальних правил і приписів під час розв'язування типових задач формує в школярів відповідні навички мисленнєвої діяльності, вивільняє ресурс для здійснення складнішої творчої діяльності. Задачі розв'язують у певній системі з логікою досліджуваного матеріалу, максимально враховуючи його загальні закономірності. Проте, засвоєння готових і загальних положень ще недостатньо для успішного розв'язування масиву різнотипних прикладних фізичних задач.

Розв'язування задачі – це активний пізнавальний процес, велику роль у якому відіграють спостереження фізичних явищ й експеримент, що дають змогу сформулювати відповідні образи й уявлення, уточнити й довідзначити умову, отримати забраклі дані, установити залежність між величинами та ін.

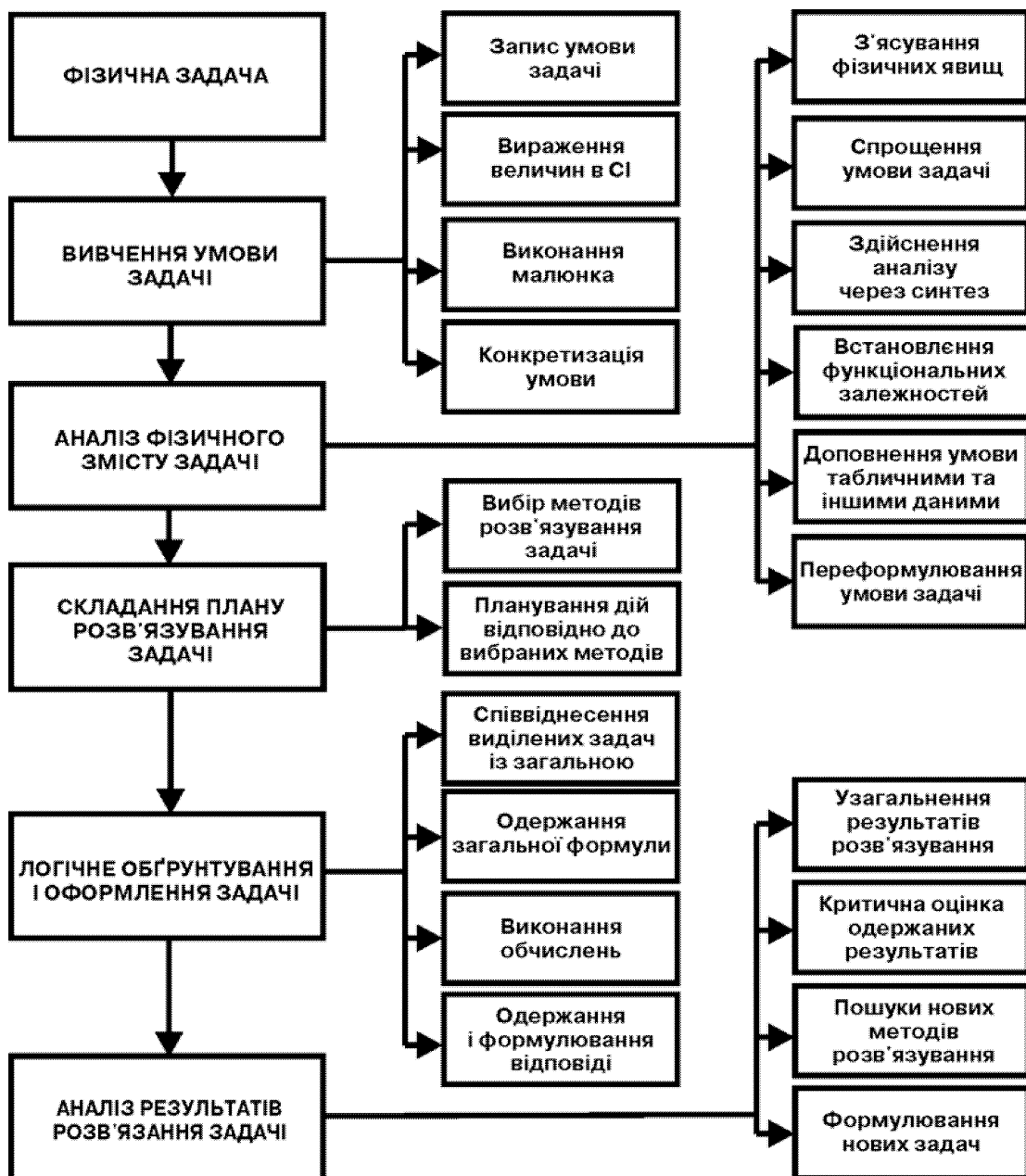
Розв'язування задачі здійснюється поетапно, серед яких виділимо такі: засвоєння й аналіз умови; встановлення функціональних залежностей між структурними елементами; пошук і вибір раціональних способів розв'язування; складання плану їх реалізації; логічне обґрунтування й оформлення розв'язку; аналіз і перевірка вірогідності одержаних результатів.

Педагогічне управління мисленнєвою діяльністю учнів на завершальному етапі, спрямоване на узагальнення, систематизацію знань та практичних умінь і передбачає:

- критичне оцінювання результату, його фізичної і практичної достовірності (реалістичність, узгодженість з розмірностями, відповідність загальним фізичним та методичним принципам, можливість експериментальної перевірки й графічної інтерпретації, коректність);
 - обґрунтування фізичної сутності результату й усвідомлення основної ідеї та методу розв'язування;
 - узагальнення результатів шляхом встановлення взаємозв'язків задачі з раніше розв'язаними;
 - пошук раціональних методів розв'язування;
 - складання нових задач на основі розв'язаної з дотриманням принципу системності.
-

Структуру процесу розв'язування фізичної задачі подано у вигляді схеми (рис 2.1).

Рис. 2.1. Узагальнена схема розв'язування фізичної задачі

Успішне розв'язування задач різних типів потребує як конкретних, так й узагальнених знань, умінь і навичок учнів. Основу узагальнених знань

становлять фундаментальні поняття методологічного характеру, серед яких: фізичні «явище», «закон», «система», «модель», «величина», «взаємодія», «ідеальні об'єкти й процеси», «стан фізичної системи» тощо. Провідне значення у системі знань відіграє поняття «фізичне явище».

На основі системи фундаментальних понять сформулюємо означення фізичної задачі як фізичного явища, у якому невідомі певні зв'язки й величини. Фізичною задачею називають певну проблему, яка розв'язується за допомогою логічних умовиводів, математичних дій та експерименту на основі законів фізики. Розв'язування фізичної задачі полягає у відновленні логічних зв'язків і відшуканні невідомих величин. Якщо в умові задачі відображено певне фізичне явище (або їх сукупність), то потрібно не лише мати уявлення про нього (конкретні знання), а й уміти аналізувати, застосовувати узагальнені знання. Аналіз розпочинається з вибору фізичної системи й завершується складанням кінцевої кількості рівнянь, що передбачає розчленовування процесу розв'язування поставленої задачі на три етапи: фізичний (складання замкненої системи рівнянь), математичний (одержання розв'язку в загальному й числовому вигляді) й аналіз результату.

Розв'язування будь-якої задачі пов'язане з дослідженням стану відповідної фізичної системи, об'єкти і процеси якої характеризуються певними параметрами та величинами. Якщо фізична система складається з одного елемента, то її механічний стан визначається координатами і складовими імпульсу.

Взаємодія – найважливіша властивість будь-яких фізичних об'єктів, що обумовлена їхньою внутрішньою природою. Існує чотири основних види взаємодії: сильна, електромагнітна, слабка й гравітаційна. Процес зміни положення або стану системи називається фізичним явищем. Під час його аналізу з'ясовуються властивості ідеальних об'єктів, способи й результати взаємодії.

Будь-яке фізичне явище характеризується зміною взаємопов'язаних величин і параметрів, що відображається в певному фізичному законі.

Прикладні фізичні задачі використовуються на різних етапах навчально-виховного процесу: створення проблемних ситуацій; повідомлення нових знань; формування практичних умінь і навичок; перевірка глибини та міцності засвоєних знань; повторення і закріплення навчального матеріалу; розвиток творчих здібностей учнів тощо. У практиці навчально-виховної діяльності прикладні задачі є методом засвоєння, закріплення, перевірки і контролю теоретичних знань; засобом набуття практичних умінь (експериментування, конструювання, моделювання), навичок професійного самовизначення, реалізації принципу політехнізму, екологічного й економічного виховання.

У процесі розв'язування вищезазначених задач виховується інтерес до навчання, розвиваються вміння аналізувати фізичні явища і процеси, розширюються та поглиблюються знання, здійснюється ознайомлення з новими досягненнями науки і техніки, формуються працелюбність, допитливість, самостійність, загартовується воля, характер тощо. Розв'язуючи фізичні задачі прикладного характеру, учні здобувають знання, необхідні для успішного навчання в профільній школі, поглибленої допрофесійної підготовки,

продовження освіти у вищих навчальних закладах фізико-математичного, природничого й технологічного спрямування.

Визначаючи роль і місце прикладних задач у профільному навчанні учнів, сформулюємо наступне означення: фізична задача – це інформаційна модель прикладного змісту, що відображає систему зв'язків, утворених у процесі професійної діяльності людини. Прикладні фізичні задачі – це такі, у яких конкретизовано зв'язки в підсистемах «людина–техніка» (деталі, механізми, пристрої машин), «людина–природа» (технічні засоби вирішення проблем моніторингу навколишнього середовища), «людина – знакова система» (інформаційно комунікаційні технології, технічні засоби управління та контролю за виробничими процесами); «людина–художній образ» (архітектура, технічні конструкції, моделі, дизайн); «людина–людина» (використання та експлуатація технічних засобів у медицині, побуті, навчальній діяльності) тощо.

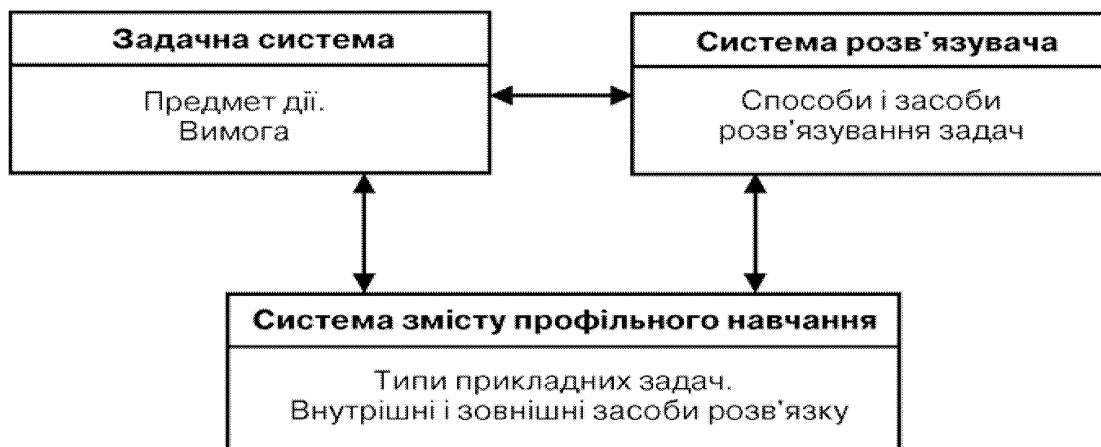
Прикладну фізичну задачу розглядаємо як уявну модель певної виробничої ситуації. Дослідження її прикладного характеру, розгортання сюжету, протікання фізичного явища або процесу, визначення змісту діяльності, інформаційної насиченості з точки зору профорієнтаційної цінності покладено в основу розроблення інформаційно-задачної моделі профільного навчання учнів.

Побудова інформаційно-задачної моделі ґрунтується на властивостях фізичної задачі відображати виробничі процеси, ситуації, що характерні для багатьох сфер діяльності; інтересах, уподобаннях і здібностях школяра, задоволенні його пізнавальних потреб про майбутню професійну діяльність; особливостях багатьох професій, що полягають у використанні фізичних законів і закономірностей, усвідомленні фізичних явищ і процесів.

В основу інформаційної моделі покладено уявлення про структурну побудову прикладної задачі, яка включає: задачну систему (ЗС) – систему розв'язувача (СР) – систему змісту профільного навчання (СЗПН) (рис. 2.2).

Вивчення внутрішніх зв'язків такої системи дає змогу розкрити сукупність загальних відношень, що виникають під час використання прикладних задач у навчально-пізнавальній діяльності учнів, а також виділити ті, якими описується стратегія реалізації завдань і функцій профільного навчання.

Рис. 2.2. Структура прикладної задачі

Інформаційно-задачна модель містить також план дослідження змісту прикладної задачі, що визначається поетапно, відповідними методами та «внутрішніми» засобами (психологічними механізмами): визначення прикладного змісту фізичного явища або процесу; виокремлення сфер професійної діяльності, що відображені в умові задачі; виявлення типових ситуацій, що можуть бути покладені в основу задачі з конкретним виробничим сюжетом; дослідження задачі на предмет профінформаційної насиченості, що передбачає застосування методу профорієнтаційного аналізу (критеріального і факторного) та сукупності мисленнєвих прийомів (моделювання, абстрагування, асоціювання, антиципація); аналіз результату розв'язку з точки зору реалістичності виробничої ситуації, вірогідності вихідних даних (на цьому етапі може виникнути потреба в корекції умови, переформулюванні і складанні нової задачі).

Зважаючи на те, що наведене вище означення містить характеристики професійної діяльності, то потребує обґрунтування положення про зміст і сутність профільного навчання. Змістовний аналіз інформативних відомостей, що можуть бути покладені в основу профільного навчання під час розв'язування прикладних задач з урахуванням особливостей вивчення фізики в загальноосвітній школі та їх профорієнтаційних можливостей, дає змогу виділити такі компоненти діяльності учнів: цільовий, стимулюючо-мотиваційний, змістовий, діяльнісно-операційний, емоційно-вольовий, контрольно-регулюючий, оцінково-результативний.

Цільовий компонент передбачає визначення триєдиної мети профільного навчання під час розв'язування прикладних фізичних задач (освітньої, розвивальної, виховної):

- 1) засвоєння системи знань про види професійної діяльності людини, зміст праці (предмет, результат, засоби, знаряддя, умови), уявлення про шляхи й етапи оволодіння професією, навички складання перспективного плану дій;
- 2) формування інтересів, мотивів, розвиток здібностей, самовдосконалення на основі зіставлення з вимогами конкретної професіограми, уявлень про психофізіологічні особливості тієї або іншої професії;
- 3) формування системи ціннісних орієнтирів, емоційно-ціннісного ставлення до професії, виховання потреби творчої самореалізації.

Профільне навчання в процесі розв'язування прикладних фізичних задач полягає в ознайомленні учнів із елементами і структурою різних видів професійної діяльності. Якщо у традиційній методиці розв'язування задач (прочитати умову, з'ясувати фізичний зміст задачі, виконати математичні перетворення аналітичних виразів відповідно до певного фізичного закону або функціональної залежності між величинами, знайти невідоме, здійснити дослідження вірогідності результату) набувається досвід практичного застосування теоретичних знань, то в процесі профільного навчання набувається досвід застосування прикладних знань.

Розкриємо особливості профільного навчання учнів під час розв'язування прикладних фізичних задач. Інтереси особистості враховуються в процесі формування позитивного ставлення до певного виду виробничої діяльності. Мета, завдання та функції профільного навчання реалізуються на основі

принципів політехнізму (розкриття змісту технологічних процесів, будови та принципів дії машин і механізмів) і гуманізму (врахування інтересів особистості, здійснення консультаційної роботи). Розв'язування прикладних задач з метою реалізації принципу політехнізму освіти полягає у переформулюванні умови шляхом уведення відомостей, фактів про конкретне виробництво, параметрів і характеристик відповідного технологічного процесу.

Здійснення профільного навчання, формування професійного самовизначення учнів у процесі розв'язування практичних завдань полягає в розкритті змісту професійної діяльності людини засобами прикладних навчальних задач (від професії – до людини), що сприяє посиленню гуманістичної спрямованості вивчення курсу фізики шляхом підвищення його «прикладного потенціалу», активізації пізнавальної діяльності учнів, набуття ціннісно-емоційного ставлення до майбутньої професії.

У науці теоретично обґрунтовано концептуальні основи використання фізичних задач у школі в сучасних умовах і, зокрема, посилення ролі самостійного складання й розв'язування прикладних фізичних задач як метод навчально-пізнавальної діяльності, інструмент пізнання. Традиційна методика навчання розв'язуванню фізичних задач доповнюється вміннями добору та складання прикладних задач.

У табл. 2.1 подано вимоги до складання та розв'язування прикладних задач, що дають змогу узагальнити й упорядкувати засоби і методи підвищення ефективності навчання фізики в загальноосвітній школі.

Таблиця 2.1

Вимоги до складання та розв'язування прикладних фізичних задач

Дидактичний принцип	Дидактичні вимоги до змісту та розв'язування прикладних фізичних задач
Науковості	Завдання мають бути тісно пов'язані зі змістом навчального матеріалу з фізики, доповнювати його конкретними прикладами та відомостями, спрямованими на ознайомлення учнів з об'єктивними науковими фактами, методами наукового пізнання
Достовірності	Дослідження конкретних об'єктів і явищ природи, однозначність вихідних і кінцевих величин, запитань та відповідей
Доступності	Інформація, що міститься в умові задачі, а також процес її розв'язування мають ґрунтуватися на засвоєних раніше знаннях і відповідати розумовим можливостям учнів певної вікової групи
Оптимізації знань	Кількість прикладних завдань має бути достатньою для організації самостійної роботи учнів як у класі, так і в позаурочний час, і охоплювати основні розділи курсу фізики. Під час добору задач мають враховуватися індивідуальні особливості учнів, матеріальна база фізичного кабінету

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

Зв'язку навчання із життям	У процесі складання прикладних фізичних задач має розкриватися зв'язок між явищами природи і людиною, природою і технікою
Систематичності та послідовності навчання Свідомості та активності учнів	Система прикладних фізичних задач має містити завдання, спрямовані на набуття учнями вмінь моделювати різноманітні виробничі ситуації. Учні мають розуміти зміст задачі, ставити запитання, що спонукають усвідомити її суть, стимулюють до пошуку відповідей.
Поєднання різних методів і форм навчання	Прикладні завдання мають сприяти виробленню в учнів практичних умінь і навичок під час складання та розв'язування різних видів фізичних задач (обчислювальних, експериментальних, якісних, творчих, дослідницьких), що розв'язуються різними методами із застосуванням математичного апарату і прийомів науково-дослідницької роботи.
Створення необхідних і достатніх умов для навчання	Наявність збірників задач, технічних засобів навчання, створення доброзичливих стосунків між суб'єктами навчального процесу.

Складання фізичних задач – важливий вид самостійної діяльності учнів в умовах модернізації шкільної освіти. Під складанням задачі розуміють самостійну постановку й розв'язання учнями певної проблеми за допомогою логічних умовиводів, математичних дій та експериментів на основі законів і методів фізики. Складені прикладні задачі мають доповнювати традиційну систему вправ, що використовується впродовж вивчення курсу фізики. Оптимальна їх кількість має бути достатньою для організації самостійної роботи учнів. Така система знайшла відображення у працях А.В. П'юришкіна, де уточнено мету складання задач у процесі навчання фізики на різних етапах розвитку загальноосвітньої школи, виявлено основні шляхи його вдосконалення, взаємний зв'язок процесів складання та розв'язування, запропоновано методику навчання учнів складанню фізичних задач [51; 28].

Аналізуючи теоретичний і практичний досвід можна зробити висновок, що використання завдань із складання прикладних фізичних задач у загальноосвітній школі на основі компетентнісного й діяльнісного підходів значно активізує мислення учнів, сприяє індивідуалізації процесу навчання, реалізації принципу політехнізму. Складаючи задачі, школярі розуміють їх генезис, логічну структуру, глибше усвідомлюють мотиваційну основу розв'язування задач і процесу навчання взагалі, що позитивно позначається на формуванні часткових та узагальнених умінь розв'язувати задачі, самостійно оволодівати навчальним матеріалом.

Формування фізичних знань і вмінь, а також закріплення, узагальнення й автоматизація практичних навичок досягається за допомогою спеціально сконструйованої системи прикладних завдань. Система прикладних завдань –

це спеціально структурована сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних дидактичних одиниць прикладного змісту, що утворюють цілісну єдність і підпорядковані навчально-виховній меті.

Здійснивши систематизацію навчального матеріалу прикладного змісту, проаналізувавши закономірності його засвоєння учнями, узагальнивши результати спостережень та експериментального навчання, визначимо загальні вимоги до конструювання системи прикладних завдань з фізики: мета функціонування; цілісність; наявність різних типів завдань та зв'язків між ними для формування фізичних знань, умінь і навичок; ієрархічна підпорядкованість завдань; зв'язок з навчально-виховним середовищем старшої школи.

Побудова системи прикладних завдань здійснюється з урахуванням фізико-математичних закономірностей змісту навчального матеріалу; ієрархічної підпорядкованості завдань психологічним особливостям і закономірностям процесу засвоєння знань учнями старших класів; взаємозв'язків між фізичними теоріями, законами та поняттями; особливостей критичного мислення учнів (засвоєння не лише фактичних знань, а й способів самостійного їх набуття); можливостей застосування фізичних знань під час розв'язання пошукових завдань тощо.

У системі прикладних завдань, насамперед, передбачається розв'язування задач відповідного змісту, спрямованих на формування фізичних знань, умінь і навичок, необхідних для розуміння природних, технічних та побутових явищ і процесів, оптимізацію цілей профільної орієнтації з урахуванням специфіки школи, інтересів і намірів педагогів, учнів та батьків. В її основу покладено такі загальнодидактичні принципи: принцип цілісності (вплив складових системи на формування її цілісності); принцип науковості й доступності (найпростіші завдання є основою для побудови складніших); принцип систематичності (формування фізичних знань і вмінь здійснюється систематично та цілеспрямовано); принцип творчої активності й самостійності (самостійне здобуття знань і розв'язування індивідуальних завдань); принцип зв'язку теорії з практикою (усвідомлення життєвої необхідності фізичних знань, розвиток розумового потенціалу дитини).

Охарактеризуємо кожен із них.

Принцип цілісності. Систему прикладних завдань розглядаємо як багаторівневу конструкцію взаємодіючих елементів, об'єднаних у підсистеми, що сприяє досягненню єдиної мети функціонування.

Представлення системи завдань як різнорівневої конструкції з урахуванням ієрархічних і субординаційних зв'язків здійснюється на основі системного аналізу. Властивості цілісних складових системи та їх системоутворюючі зв'язки вивчаються на вищому рівні, де елементи нижчого рівня є неподільною підсистемою із внутрішньою структурою.

Принцип науковості й доступності. Під час добору фізичних задач прикладного змісту для побудови системи завдань визначальна роль належить принципам науковості й доступності. Їхня регулююча функція проявляється в тому, що навчальний зміст не повинен суперечити науковому розумінню фізичних понять і явищ.

Поділ системи на окремі елементарні завдання сприяє реалізації принципу доступності. «Цей принцип інколи називають принципом наростаючої складності. Щодо його реалізації, то Я.А. Коменський сформулював кілька правил: у навчанні треба йти від близького до далекого, від простого до складного, від відомого до невідомого» [72; 84].

Рівень задач сконструйованої системи прикладних завдань має відповідати вимогам до навчальних досягнень учнів із певного розділу курсу фізики. Різні види задач передбачають варіативність застосування завдань, що надає можливість уточнити, конкретизувати й узагальнити відповідне фізичне поняття, розширити його обсяг і встановити взаємозв'язки з іншими.

Принцип систематичності. Поняття «систематизація» (від грец. *systema* – ціле, що складається з частин) трактується як «...розумова діяльність, у процесі якої досліджувані об'єкти організовуються у певну систему на основі вибраного принципу. ...Систематизації передують аналіз, синтез, узагальнення, порівняння» [55; 259].

Специфічність фізико-математичного мислення полягає в тому, що його не можна сформувати в межах однієї навчальної теми. Набуття фізичних знань і вмінь має здійснюватися постійно й систематично впродовж тривалого часу в процесі вивчення різних розділів курсу, використовуючи методи й засоби спостереження, експериментування, виконання лабораторних і практичних робіт, розв'язування задач тощо. Тому формування узагальнених фізичних знань, умінь і навичок, профільна орієнтація учнів потребують конструювання спеціальної системи прикладних завдань. «Лише інтелектуальна система, що базується на сутності предметів, дає владу над нашими знаннями» [81; 355]. Будь-яке знання перетворюється в наукове лише в системі, а логічно розрізнені системи знань не забезпечують усвідомленого їх засвоєння, практичного застосування, розвитку мислення учнів.

Систематизація фізичних знань, тобто якість сукупності знань, що характеризується наявністю у свідомості структурно-функціональних зв'язків між їх різнорідними елементами здійснюється на основі виконання системи прикладних завдань. Системність знань передбачає розуміння співвідношення між різними фізичними поняттями, поняттями і законами, науковими фактами та постулатами, постулатами й наслідками, усвідомлення особистістю знань за їхнім місцем у науковій теорії. У змісті системи фізичних понять виділяють інваріантне ядро як пояснювальну теоретичну частину, яка пов'язана з їхнім застосуванням. Зміст такої системи складає не лише сукупність істотних ознак, а й наслідки, що з них випливають. Вищою формою систематизації знань, що свідчить про певний рівень пізнання на сучасному етапі розвитку науки, є цілісна картина світу.

Виконання прикладних завдань з різних розділів курсу фізики передбачає послідовне формування в учнів наукової системи знань і відповідних способів діяльності. У філософських, психолого-педагогічних і методичних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених системність у знаннях свідчить про високий рівень засвоєння школярами наукових понять [12, 70].

Для успішного формування фізичних знань, умінь і навичок під час конструювання системи прикладних завдань важливо дотримуватися

систематичності викладу навчального матеріалу з урахуванням внутрішньої логіки курсу фізики. Набуті учнями знання вибудовуються в певну систему.

Принцип творчої активності та самостійності. Самостійні завдання прикладного характеру мають бути спрямовані на здобуття глибоких фізичних знань і розвиток пізнавальних здібностей учнів. Варіативність типів, видів та змісту прикладних задач забезпечує формування стійких практичних умінь і навичок. Ефективність самостійної роботи підвищується за умови її органічного включення до цілісного навчального процесу, систематичного, планомірного, індивідуального розв'язування задач прикладного змісту. Під час добору видів самостійної роботи, визначення її обсягу та змісту повинні дотримуватись основні дидактичні принципи.

Принцип зв'язку теорії з практикою. Можливість здійснення зв'язків між навчанням і практичною діяльністю учнів, посилення прикладної спрямованості змісту курсу фізики обумовлено такими чинниками: чисельні фізичні закони й закономірності широко використовуються в організації й технології сучасного виробництва; фізичні вміння та навички, формування яких передбачено навчальною програмою, безпосередньо застосовуються в продуктивній праці; процес трудового навчання й виховання старшокласників – неефективний без опори на фізико-математичні знання тощо.

Дотримуючись дидактичних, виховних і розвивальних цілей навчання, а також мети профільної підготовки старшокласників, визначимо вимоги до змісту прикладних задач з фізики: наявність в умові пізнавальної інформації про сучасне виробництво; відображення реальної виробничої ситуації; включення виробничого сюжету в умову, а не лише створення формального термінологічного фону; лаконічність, неперевантаженість спеціальною професійною термінологією; відповідність теоріям, законам і закономірностям фізики як науки тощо.

Добір і складання системи задач прикладного змісту сприяє досягненню основної навчальної мети – розширенню і поглибленню фізичних знань учнів. Про ієрархічну побудову системи прикладних завдань свідчить наявність різних видів фізичних задач (обчислювальних, якісних, експериментальних, дослідницьких) і взаємозв'язків між ними. Конструювання задач передбачає використання змісту відповідних навчальних розділів курсу фізики. В основу побудови такої системи покладено системоутворюючі зв'язки, що реалізуються між різними видами пізнавальних завдань у межах кожного ієрархічного рівня (по горизонталі) та між супідрядними елементами різних рівнів (по вертикалі).

Вертикальні зв'язки представлено, як правило, зв'язками між типами задач, за допомогою яких формуються відповідні поняття та вміння. Ці зв'язки є необхідною умовою ефективного функціонування цілісної системи прикладних завдань. Типологізацію завдань можна здійснювати за змістом, способами діяльності, метою виконання тощо. У кожному типі діють взаємозв'язки між різними видами завдань, що відображають характер пізнавальної діяльності учнів та етапи формування фізичних знань і вмінь.

Кожний наступний вид завдань буде результативним за умови впровадження в навчальний процес попереднього, адже, не усвідомлюючи сутність того чи

іншого поняття або вміння, не володіючи змістовим та операційним складом, неможливо їх практично застосовувати. Водночас, без необхідної кількості вправлень умінь не може ефективно використовуватись у процесі розв'язання творчих завдань [61, 67, 68].

Добір і складання прикладних задач здійснюється з урахуванням психофізіологічних та індивідуальних особливостей учнів, змісту і специфіки навчального матеріалу, що створює необхідні умови для ефективного навчання. Результативність навчально-виховного процесу залежить від методичної компетентності вчителя, важливою складовою якої є проєктувальні, конструктивні, комунікативні та організаторські вміння.

Складена учнем задача має описувати природні процеси, пояснювати фізичну ситуацію, а інформація, потрібна для її розв'язування, має бути вичерпною і точною. Форма описання сюжету – закінчений, логічно пов'язаний текст. Важливо, щоб умова задачі відображала взаємозв'язок між вихідними та шуканими величинами, містила точні числові значення і терміни.

Особливе значення в задачі належить запитанням. Від того, як вони сформульовані, залежить розуміння сутності задачної ситуації. Аналіз умови, правильна постановка запитання забезпечує загальний успіх розв'язування. Основні вимоги до формулювання запитання: доступність (відповідь дається, спираючись не на випадкову здогадку, а на знання); точність і визначеність (обсяг і зміст запитання мають бути гранично визначені, щоб не допустити неоднозначних тлумачень); дидактична простота, логічна однорідність, постановка лише однієї проблеми; у змісті запитання не повинно бути елементів розв'язку.

Наведемо різні методичні прийоми складання фізичних задач: використання готових задач з іншими значеннями величин; добір за умовою і значеннями величин; добір нових значень, помінявши місця ми умову і запитання; добір кількох вихідних даних за умовою і запитанням; складання задачі за схемою-умовою і запитанням, запитанням або розв'язком, типом або значенням величин, узятих з експерименту.

Послідовність задач має відповідати певній системі, встановлювати зв'язок навчального матеріалу з вивченим, а також слідувати принципу поступового підвищення складності. Тематика вибраних сюжетів має стимулювати інтерес учнів до розв'язування фізичних задач.

Використання завдань із складання та розв'язування задач має підпорядковуватись основній дидактичній меті – розширенню і поглибленню знань учнів. Вони здійснюються у таких формах:

- фронтальна робота, під час якої учні складають і розв'язують передбачені вчителем задачі, засвоюють технологію цього процесу;
- самостійна робота, спрямована на оволодіння знаннями.

На початку навчання учнів складання задач вихідну ситуацію добирає вчитель. З урахуванням типу і змісту сюжету, він формулює послідовний ланцюжок питань, учні самостійно їх розв'язують, а потім конструюють нову задачу. Наступний етап – самостійне складання, постановка, розв'язування й оформлення задачі.

Важливо також визначити рівень навченості учнів розв'язувати прикладні задачі з фізики. Як зазначають В.П. Беспалько, Б. Блум, Н.Я. Конфідератов та

ін., показниками навченості є рівні засвоєння знань, умінь і навичок. Ефективне засвоєння фізичних знань, формування практичних умінь і навичок здійснюється в процесі виконання учнями системи прикладних завдань з фізики. Різні види задач, практичних і лабораторних робіт відображають пізнавальну та практичну сторони фізичних знань й умінь, етапи їх формування на репродуктивному, частково-пошуковому та творчому рівнях і передбачають застосування варіативних способів діяльності.

У табл. 2.2. охарактеризовано рівні навченості розв'язувати прикладні фізичні задачі.

Таблиця 2.2.
Рівні навченості розв'язувати прикладні фізичні задачі

Уміння	Рівень пізнавальної діяльності	Характер завдань
Розпізнавати фізичні явища і процеси в умові задачі, встановлювати їх відповідність певним теоріям, законам і закономірностям фізики як науки	Розпізнавання (початковий, низький)	Якісні
Розв'язувати задачі (за зразком, алгоритмом, інструкцією)	Репродуктивний (середній)	Обчислювальні
Знаходити помилки в умові задачі	Конструктивний (достатній)	Експериментальні
Змінювати умову, логічну структуру задачі		
Добирати і складати прикладні фізичні задачі		
Здійснювати логіко-математичні операції		
Конструювати фізичні задачі різної структури	Творчий (високий)	Дослідницькі
Розв'язувати творчі й дослідницькі задачі		
Застосовувати алгоритми розв'язування в нових дидактичних умовах		

Завдання творчого рівня пізнавальної діяльності потребують прояву гнучкості, нешаблонності мислення, використання опорних знань у нових навчальних ситуаціях.

Рівнева діагностика навченості має певне психолого-педагогічне обґрунтування й виконує низку важливих педагогічних функцій: аналітичну; навчальну; оцінювальну; прогностичну; розвиваючу; контролюючу; управлінську; інформаційну.

Цілісна система прикладних завдань з фізики реалізовується у процесі заємодії з іншими складовими навчально-виховного процесу в старшій школі: змістом, методами, формами, засобами навчання тощо. Ефективність функціонування цієї системи залежить від усвідомлення її значення, структури, потенційних можливостей.

Аналізуючи різні підходи до визначення дидактичної системи навчання фізики взагалі та сукупності змісту, методів і способів розв'язування задач зокрема, дамо означення поняття «задача» як сукупності внутрішніх і зовнішніх зв'язків, що забезпечують інтеграцію впорядкованої множини елементів (умова,

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

самостійне її складання, аналіз, розроблення алгоритму та вибір способів розв'язування, застосування математичного апарату, аналіз отриманого результату тощо), діалектична єдність і взаємодія яких спрямовані на досягнення навчального результату в процесі вивчення курсу «Фізика», певного розділу або конкретної теми. Складовими дидактичної системи складання та розв'язування прикладних задач з фізики є: цілі і завдання; сукупність задач; методи і прийоми їх розв'язування; організація навчальної діяльності на уроках і в позакласній роботі; засоби навчання (моделі, комп'ютерні програми, вимірювальні прилади); контроль і самоконтроль.

Така дидактична система характеризується цілісністю, взаємодією складових (підсистем), сукупністю зв'язків між ними, визначенням основних критеріїв ефективності її реалізації. Прикладні задачі з фізики розглядаються в органічній єдності з методом конкретної теорії, що створює систему.

Дидактична система з формування практичних умінь і навичок у процесі розв'язування прикладних фізичних задач дає змогу зробити навчання особистісно привабливим для учня, є ефективним прийомом створення позитивного емоційного настрою в учнівському колективі, сприяє розвитку образного мислення, уяви, інтуїтивних механізмів розумової діяльності, утворенню різноманітних асоціацій, що поряд з традиційним вивченням предмета є доповненням психолого-педагогічного змісту в системі формування психологічних якостей зрілої особистості.

Дидактичну систему навчання учнів складання та розв'язуванню прикладних фізичних задач, яка розроблена в межах моделі навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи, представлено у вигляді схеми (рис. 2.3).

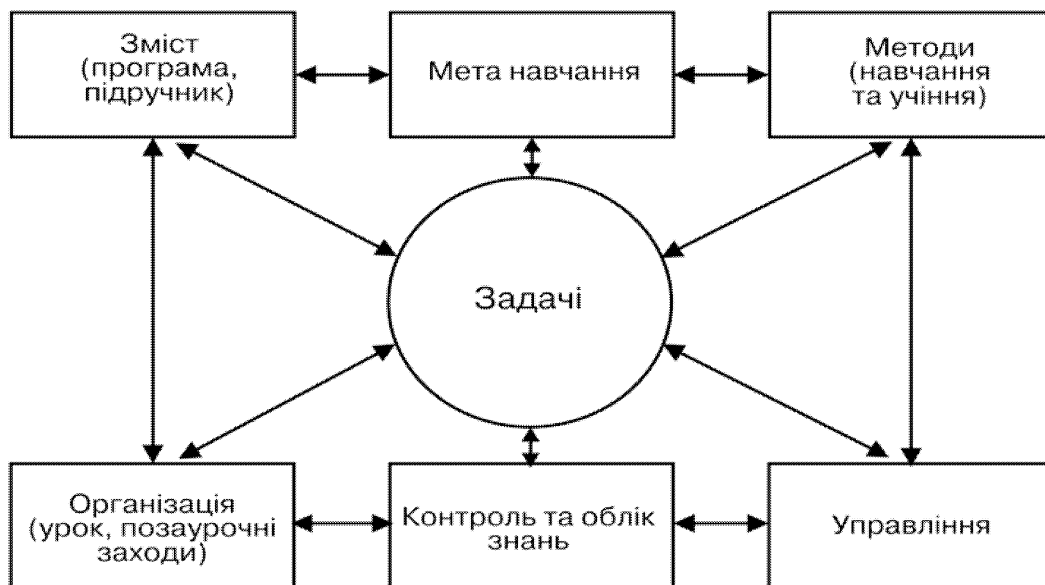

Рис. 2.3. Дидактична система навчання учнів розв'язуванню прикладних фізичних задач

Об'єднуючою ланкою системи є фізична задача, тому що сутність фізики як науки розкривається шляхом практичного застосування знань у процесі їх складання та розв'язування.

Єдність процесів пізнання і навчання фізики як науки потребує системного підходу до розв'язування прикладних задач. Указані вище процеси мають такі властивості: цілісність, тобто збереження якісної та кількісної стабільності складових; конкретизація їхніх функцій; усвідомлення елементів як органічної єдності; сукупності зв'язків, відносної автономності складових, неперервності розвитку. Подібність цих процесів передбачає складання прикладних задач, спрямованих на виявлення та розвиток елементів дивергентного і конвергентного мислення учнів. Метою самостійної роботи є визначення символічної, семантичної та образної дивергентності (конвергентності).

Пізнавальна діяльність учнів на уроках розв'язування задач поділяється на три етапи: усвідомлення, засвоєння та застосування фізичних знань. За рівнем усвідомлення умови задачі встановлюють можливість застосування теоретичних знань. Кожний із вищезгаданих етапів, завдяки організації процесів складання і розв'язування прикладних фізичних задач, може бути керованим. Розуміння фізичних явищ і закономірностей розглядають як керований процес, на всіх етапах якого важливу роль відіграє організація роботи з розв'язування задач, мотивація необхідності отримання нових знань, умінь і навичок, технологія розв'язування задач, уміння конвергентно та дивергентно мислити.

Якщо головним елементом моделі уроку є задача, то потрібно оцінити її складність, відповідність рівневій та профільній диференціації.

Об'єктивними коефіцієнтами структури задачі є:

K_1 – складність структури умови;

K_2 – складність структури розв'язку;

$K_{\text{суб}}$ – суб'єктивний фактор, що визначає обсяг та якість знань учнів, а також залежить від індивідуальних здібностей особистості;

$K_{\text{склад}} = K_{\text{об}} + K_{\text{суб}}$, де $K_{\text{склад}}$ – це загальний коефіцієнт складності.

У коефіцієнті $K_{\text{об}}$, де відображено архітектуру, структуру і логіку розв'язування задачі, доцільно врахувати такі аспекти, як кількість розділів навчальної дисципліни, знання яких використовуються під час розв'язування задачі, міжпредметні зв'язки тощо.

Виходячи з кількості операцій (кроків) розв'язування задачі, врахування їх логічного характеру («і», «або») згідно з існуючими ступенями свободи, тобто кількістю логічних переходів, можна з певною похибкою знайти числове значення. Якщо в алгоритмі розв'язку є лише логічні операції типу «і» (кон'юнкція), тобто немає вибору переходу від кроку n до кроку $n + 1$ (диз'юнкція), то число ступенів свободи – 1, а якщо ж є розгалужені переходи, то число ступенів свободи – 2.

Тоді кількісна оцінка складності дорівнює: $K_{\text{об}} = K_1 + K_2 = a + b + c$, де a – число «і» переходів, b – число «або» переходів та c – число ступенів свободи. Зрозуміло, що для різних учнів коефіцієнт складності різний. Набагато більшу складність має суб'єктивний фактор розв'язку задачі $K_{\text{суб}}$, що залежить від способів розумової діяльності учня та особливостей його психіки. Цей параметр є «чорним ящиком», вимір якого дає змогу кількісно оцінити складність задачі.

Для оцінки аналітичних умінь школярів розроблено систему рівнів усвідомлення умови задачі, проблем, що в ній вирішуються, та наявності плану розв'язку. Узагальнюючі ознаки цього важливого елементу процесу розв'язування (складання) фізичної задачі наведено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3
Узагальнюючі ознаки процесу розв'язування фізичної задачі

Ознака	Рівень усвідомлення	Номер рівня
Аналогія+відкрита+структурна+постійна+змінна	Головний	I
Постійна або змінна	Основа усвідомлення	II
Постійна+змінна	Проміжний	III
Відкрита або відкрита+постійна+змінна	Додатковий	IV
Структурна+відкрита+постійна+змінна	Смисловий	V

Постійна ознака відображає незмінну послідовність етапів тлумачення умови та розв'язку задачі; змінна – альтернативні пояснення; відкрита – уміння самостійно вводити додаткові умови до змісту; структурна – уміння виокремлювати підкомпоненти; аналогії – уміння відшукувувати тотожні й подібні об'єкти та властивості. Якщо мислення дитини розвинуте, то воно має конвергентні та дивергентні риси. Логічний компонент аналітичного мислення називають конвергентним, а образний, інтуїтивний – дивергентним. Для виявлення рівня розвинутості обох складових складають фізичні задачі з урахуванням рівневої диференціації навчання: знаходження оптимального розв'язку фізичної задачі для визначення наявності ознак конвергентного мислення; діагностування наявності елементів дивергентного мислення учнів.

На основі аналізу розв'язку задач визначають рівень конвергентного і дивергентного мислення кожного учня, окреслюють стратегію та шляхи подальшої діяльності зі складання і розв'язування прикладних фізичних задач.

Перед визначенням рівня розвинутості того чи іншого типу мислення в процесі розв'язування прикладних фізичних задач перевіряється зміст завдань на валідність (відповідність стандартам фізичної освіти, програмам, змісту навчального матеріалу) та надійність, критерієм якої є середня арифметична величина засвоєння прикладних знань. Цілеспрямована навчальна діяльність із розв'язування прикладних фізичних задач, що передбачає мисленнєві операції: порівняння, абстрагування, узагальнення, класифікацію, систематизацію тощо, сприяє ефективному формуванню фізичних понять, розвитку логічного мислення та вміння самостійно здобувати знання.

Отже, в основу побудови навчального модуля перспективної моделі освітнього округу покладено загальнодидактичні принципи цілісності, науковості, системності тощо. Подання інформації у вигляді фізичної задачі дає змогу не лише засвоювати змістовий компонент, а й формувати емоційне ставлення до навчального матеріалу, що значно збагачує процес пізнання та позитивно впливає на вибір учнями майбутньої професії. Методика складання і розв'язування прикладних фізичних задач безпосередньо пов'язана із закономірностями педагогічного процесу. Оволодіння специфічними

елементами системи «задача» впливає на реалізацію принципів дидактики, закономірностей часткових методик та вимог щодо оптимізації навчального матеріалу. Ефективне засвоєння фізичних знань, формування практичних умінь і навичок здійснюється в процесі виконання учнями системи прикладних завдань з фізики. Різні види задач, практичних і лабораторних робіт відображають пізнавальну та практичну сторони фізичних знань й умінь, етапи їх формування на репродуктивному, частково-пошуковому та творчому рівнях і передбачають застосування варіативних способів діяльності.

3.4.2.Реалізація варіативного компоненту навчального плану у початковій школі як структурному підрозділі освітнього округу

Надання якісних освітніх послуг в умовах освітнього округу потребує належної уваги до його змістового модуля. Завданнями освітніх округів, які створені на даному етапі, є «забезпечення єдиного відходу до реалізації державної політики в галузі освіти, конституційних прав на освіту, державних стандартів різних рівнів освіти; створення єдиного освітнього простору у межах округу; раціональне використання творчого потенціалу педагогічних працівників – суб'єктів освітнього округу; створення належних умов для навчання обдарованих учнів; координація навчально-виховного процесу в усіх суб'єктах освітнього округу; ... раціональне використання навчально- методичної літератури, матеріально-базис суб'єктів округу, її зміцнення й модернізація; впровадження в навчально-виховний процес сучасних навчальних та виховних технологій» [77; 130-131].

Оновлення змісту освіти, удосконалення навчально-виховного процесу здійснюється в контексті таких глобальних освітніх тенденцій як орієнтація на демократизацію всіх освітянських структур, забезпечення можливостей для саморозвитку та саморозкриття кожної особистості, активне освоєння способів пізнавальної діяльності тощо.

Організація навчально-виховного процесу в окрузі регламентується договором про спільну навчальну діяльність, положенням про округ та нормативно-правовими актами, що визначають напрями діяльності суб'єктів округу та здійснюється відповідно до єдиного робочого навчального плану, який розробляється колегіально за участю керівників усіх суб'єктів округу, узгоджується з робочими навчальними планами навчальних закладів (що входять до складу округу), погоджується його радою і затверджується відповідним органом управління освіти [10; 9].

Відповідно до згаданого вище єдиного робочого плану здійснюється перерозподіл годин у межах навчальних планів суб'єктів освітнього округу (враховуючи профільне спрямування кожного навчального закладу, регіональні особливості, матеріально-технічне забезпечення, інтереси та бажання учнів).

Особливої уваги потребує дидактичний компонент освітнього округу, що реалізується у початковій школі, адже знання, уміння і навички, набуті учнями у молодшому шкільному віці, є фундаментом для засвоєння змісту наступних ланок освіти.

Навчальний процес у школі I ступеня будується згідно із Державним стандартом початкової загальної освіти, робочі початкові плани складаються з Типовими навчальними планами, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 29.11. 2005 р. №682.

З 1 вересня 2012 року у загальноосвітніх навчальних закладах України здійснюється впровадження оновленого Державного стандарту початкової загальної освіти, розробленого відповідно до мети початкової школи з урахуванням пізнавальних можливостей і потреб молодших школярів.

«Відповідно до вимог Державного стандарту структура змісту початкової освіти охоплює: різні рівні знання про навколишній світ, (факти, уявлення,

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

описи, поняття, явища, події, закономірності); способи пізнавальної і практичної діяльності (правила, вказівки, алгоритми дій, плани); людину, природу, суспільство; способи навчальної діяльності (уміння і навички); досвід творчої діяльності; цінності.» [44, 5]

Складниками Державного стандарту початкової загальної освіти є Базовий навчальний план початкової загальної освіти (далі — Базовий навчальний план), загальна характеристики інваріантної та варіативної складових змісту початкової загальної освіти; державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів.

На даному етапі інваріантна складова змісту початкової загальної освіти, яка формується на державному рівні і є обов'язковою для всіх загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування та форми власності, визначається за допомогою таких освітніх галузей: «Мови і літератури» (освітня галузь складається з мовного і літературного компонентів: мова навчання (українська мова, мови національних меншин), мова вивчення (українська мова, мови національних меншин); іноземна мова, літературне читання), «Математика», «Природознавство», «Суспільствознавство», «Здоров'я і фізична культура», «Технології», «Мистецтво» [17].

Виключення з інваріантної складової будь-якої з освітніх галузей є недопустимим, так як це призведе до порушення цілісності загальноосвітньої підготовки на рівні початкової освіти і наступності у засвоєнні змісту інших її ланок.

У навчальних планах кожен освітній галузь представлено через навчальні предмети (табл. 1.):

Таблиця 1. Відповідність навчальних предметів освітнім галузям [1]

Освітні галузі	Предмети
Мови і літератури (складається з мовного і літературного компонентів)	Українська мова (мова і читання) Мова національної меншини (мова і читання) Іноземна мова Читання
Математика	Математика
Природознавство	Природознавство
Суспільствознавство	Я у світі
Здоров'я і фізична культура	Основи здоров'я Фізична культура
Технології	Трудове навчання Сходінки до інформатики
Мистецтво	Образотворче мистецтво Музичне мистецтво Мистецтво (інтегрований курс)

У новій редакції Державного стандарту початкової загальної освіти відображені такі зміни:

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

- у державних вимогах до рівня загальноосвітньої підготовки учнів акцентовано увагу на формуванні ключових компетентностей молодших школярів (загальнокультурної, громадянської, здоров'язбережувальної, інформаційно-комунікаційної);
- у змісті кожної освітньої галузі передбачено діяльнісну лінію;
- вивчення іноземної мови з 1 класу в усіх загальноосвітніх навчальних закладах (галузь мови і літератури передбачає введення з першого класу нового предмета «Іноземні мови»);
- посилено природничу складову стандарту, зокрема введено нову освітню галузь «Природознавство» та передбачено у Типових навчальних планах початкової школи на вивчення предмета по 2 години на тиждень у 1-4 класах;
- започатковано впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі загальноосвітніх навчальних закладів по 2 тижневі години у 2-4 класах (в освітній галузі «Технології» виокремлено змістову лінію «Ознайомлення з інформаційно-комунікаційними технологіями», що реалізуватиметься у 2-4 класах через предмет «Сходінки до інформатики»);
- у 3-4 класах введено новий навчальний предмет освітньої галузі «Суспільствознавство» «Я у світі» (з метою особистісного розвитку учня, формування соціальної і громадянської компетентностей шляхом засвоєння різних видів соціального досвіду: думок в 3-4 класах);
- шкільний предмет «Здоров'я і фізична культура» за базовим навчальним планом передбачає 3 години на тиждень, також поновлено тестування учнів за видами, водночас, зменшено кількість контрольних нормативів із таких випробувань як швидкість та витривалість, що збільшило кількість годин у розділі «Рухливі і спортивні ігри».

Варто також наголосити, що на варіативну складову відведено по 2 години у 1, 2, 3 та 4 класах.

Описані вище зміни відображені Базовому навчальному плані, Типових навчальних планах початкової школи, відповідно до яких відбувається впровадження оновленого Державного стандарту початкової загальної освіти.

Специфіка загальноосвітніх навчальних закладів (що є суб'єктами освітнього округу), Типових навчальних планів початкової школи впливає на вибір навчальних програм, відповідно до яких здійснюється засвоєння інваріантної частини змісту початкової освіти. Зокрема, залежно від мов навчання у системі загальної середньої освіти передбачено окремі варіанти Типових навчальних планів початкових шкіл з українською мовою навчання, початкових шкіл з навчанням російською, іншою мовою національної меншини, спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов та спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням предметів художньо-естетичного циклу.

На основі оновленого Державного стандарту початкової загальної освіти розроблено і затверджено Міністерством освіти і науки України (Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про навчальні програми для 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів» від 12.09.2011 р. № 1050) навчальні програми, за якими з 1 вересня 2012 року розпочали (або розпочнуть) навчання учні 1 класу, з 1 вересня 2013 року – 2 класу, з 1 вересня 2014 року – 3 класу, з 1 вересня 2015 року – 4 класу.

Одним зі шляхів оновлення змісту сучасної початкової освіти й узгодження його із сучасними потребами є орієнтація навчальних програм на набуття ключових компетентностей та на створення ефективних механізмів їх запровадження. Тобто, водночас із предметною підготовкою у процесі початкового навчання учні мають опанувати ключові компетентності (які передбачають їхній особистісний, соціальний та інтелектуальний розвиток): уміння вчитися, інформаційно-комунікативну, загальнокультурну, здоров'язбережувальну, громадянську, соціальну компетентність.

«У навчальних програмах з кожного предмета визначено державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, що враховують зміст і структуру предметних компетентностей (учень розпізнає, знає, розуміє, застосовує, виявляє ставлення, оцінює тощо).» [44, 5]

Для змісту навчальних програм «Українська мова» (авт. Вашуленко М, Пономарьова К., Прищепя О., Мартиненко В., Караман С., Лунько Н.), «Літературне читання» (авт. Савченко О., Мартиненко В., Науменко В., Колеснікова Н., Лаптева Л.), «Російська мова» (авт. Лапшина І., Гудзик І. Вербицька О., Купцова Л.), «Математика» (авт. Онопрієнко О., Скворцова С., Листопад Н.), «Сходінки до інформатики» (авт. Морзе Н., Ломаковська Г., Проценко Г., Коршунова О., Ривкінд Й., Ривкінд Ф.), «Природознавство» (авт. Гільберг Т, Сак Т., Біда Д.), «Я у світі» (авт. Бібік Н., Арцішевський Р., Пушкарьова Т, Майорський В.), «Музичне мистецтво» (авт. Хлебникова Л., Довгань Л., Івахно І., Кондратова Л., Корнілова Л., Лобова О., Міщенко Н.), «Образотворче мистецтво» (авт. Шмагало Р., Марчук Ж., Вачкова І., Чорний О., Гнатюк М.), «Мистецтво» (авт. Масол Л., Гайдамака О., Очеретяня Н., Дмитренко О.), «Трудове навчання» (авт. Сидоренко В., Мельник О., Морін О., Савка Л., Пархоменко О., Павич Н., Боровик Д, Мельник Л., Лещук Р, Кульчицька Т., Гасин М., Котелянець Н.) «Основи здоров'я» (авт. Бойченко Т., Воронцова Т., Гнатюк О., Гозак С., Москаленко О., Савченко В.) «Фізична культура» (авт. Круцевич Т., Єрмолова В., Іванова Л., Кривчикова О., Смолюс Г.) характерна спрямованість на формування ключової компетентності уміння вчитися – оволодіння молодшими школярами загальнонавчальними уміннями і навичками. Адже, як зазначає академік О. Савченко, успішність навчальної діяльності учнів великою мірою визначається рівнем оволодіння такими загальнонавчальними уміннями і навичками:

- «навчально-організаційними (опанування школярами способів організації навчання);
- загальнонавчальними (формування вмінь висловлюватись, працювати з текстовою інформацією);
- загальнопізнавальними (уміння спостерігати, розмірковувати, запам'ятовувати, відтворювати і застосовувати й перетворювати навчальний матеріал);
- контрольно-оцінними (засвоєння учнями способів перевірки та самоперевірки, оцінювання здобутих результатів)» [44; 6].

Перелічені вище навчальні програми на даному етапі впроваджено у загальноосвітніх навчальних закладах із навчанням українською мовою.

Для загальноосвітніх навчальних закладах із навчанням російською мовою розроблено навчальні програми «Русский язык» (авт. Коченгіна М., Гудзик І., Вашуленко М., Каневская Н., Сильнова Е., Прищепа О., Лобчук О.), «Литературное чтение» (авт. Джежелей О., Ємець А.).

У загальноосвітніх навчальних закладах України з навчанням російською мовою або іншими мовами національних меншин використовують програми «Українська мова» (авт. Хорошковська О.), «Літературне читання» (авт. Хорошковська О., Савченко О.), навчальні програми, орієнтовані на вивчення різних мов (болгарської, польської, кримськотатарської, румунської, угорської, словацької, молдовської) як навчального предмета або мови навчання (української, болгарської, польської, кримськотатарської, угорської, молдовської, вірменської, гагаузької, ромської, мови іврит).

Оновлення змісту навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах відбувається завдяки впровадженню навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів «Англійська мова», «Німецька мова», «Французька мова», «Іспанська мова» для учнів 1-4 класів (Карп'юк О., Клименко Ю., Куриш С., Малигіна М., Микитюк С., Несвіт А., Плієнко В., Самойлюкевич І., Н. П. Чумак), спрямованих на вироблення у школярів життєвих компетентностей, необхідних для комфортного орієнтування у сучасному світовому мультинаціональному просторі.

Надання якісних освітніх послуг в умовах освітнього округу потребує використання у навчально-виховному процесі початкової школи підручники та посібників, яким надано відповідний гриф Міністерства освіти і науки України, науково-методичного забезпечення, схваленого комісією з педагогіки та методики початкового навчання Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України.

На даному етапі авторами (авторськими колективами) розроблено комплекти для учнів 1-3 класів: підручники, зошити з друкованою основою, різноманітні дидактичні матеріали та методичні рекомендації для вчителів. Триває робота над навчально-методичною літературою для 4 класу.

Як вже було зазначено вище, варіативною складовою кожного з Типових навчальних планів передбачено години, які використовують за вибором загальноосвітнього навчального закладу з урахуванням його особливостей та індивідуальних освітніх потреб школярів. Зокрема, години варіативної складової передбачені для додаткового вивчення предметів інваріантної складової, упровадження курсів за вибором, факультативів, індивідуальних та групових занять.

Рішення про розподіл годин варіативної складової приймає навчальний заклад, разом з тим, (як зазначалося вище) за пропозицією ради округу орган управління освітою може приймати рішення про перерозподіл годин суб'єктів округу.

До проведення факультативних занять, курсів за вибором, занять у спортивних гуртках та спортивних секціях можуть залучатися працівники різних суб'єктів освітнього округу – загальноосвітніх навчальних закладів, закладів культури, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту на договірних умовах відповідно до законодавства [10].

Викладання курсів за вибором здійснюється з обов'язковим урахуванням побажань батьків, – вибір будь-якого курсу має бути обговорено на батьківських зборах та засіданнях педагогічної ради навчального закладу. Жоден з курсів не може бути нав'язаний учням.

Обирати для вивчення слід курси, які реалізуються навчальними програмами, рекомендованими Міністерством освіти і науки України. На сьогодні це такі навчальні програми курсів за вибором [64, 65, 66]:

- «Риторика» (авт. Науменко В., Захарійчук М.) – мета курсу полягає в оволодінні молодшими школярами знаннями, вміннями і навичками спілкування, застосування їх у життєвих ситуаціях;

- «Поетика» (авт. Петровська Т.), завданнями якої є прищеплення учням 1-4 класів любові до рідної мови через поезію, сприяння розвитку їх уяви, мислення, фантазії, виховання естетичного смаку й естетичної культури;

- «Зарубіжна література» (авт. Мовчун А.) для учнів 2-4 класів, метою курсу є залучення школярів до скарбниці світової літератури, загальнокультурних і національних духовних цінностей, формування у них потреби у читанні літературних творів, виховання кваліфікованого читача;

- «Логіка» (авт. Митник О.), відповідно до якої відбувається ознайомлення учнів 2-4 класів зі змістом основних логічних понять, законів логіки, логічних дій, операцій, з основними принципами розв'язання логічних задач, формування у школярів умінь застосовувати їх на практиці;

- «Азбука споживача» (авт. Бородачова Н., Лаврентьева Г.), розрахована на два роки навчання, протягом яких здійснюється формування у школярів свідомості й культури споживача шляхом засвоєння ними прав споживача (визнаних світовою спільнотою та законодавством України), засвоєння базових споживчих знань;

- «Християнська етика в українській культурі» (авт. ігумен Лонгін (Чернуха), Белкіна Е.), яка побудована на основі креаціоністичної теорії походження світу на засадах інтеграції етичного, естетичного та релігійного компонентів у житті молодших школярів на основах християнської моралі, традиційної для українського народу;

- «Хореографія» (авт. Тараканова А.), завдання якої – дати учням 1-4 класів початкову хореографічну підготовку, задовольнити їх потребу у руховій активності; розвивати почуття ритму, координацію рухів, виховувати художній смак тощо;

- «Елементи геометрії» (авт. Середєвичене А., Нивидома Л.) – мета курсу полягає у забезпеченні цілісності здійснення геометричної пропедевтики знань учнів 3-4 класів, формування просторових уявлень молодших школярів, розвиток їхніх умінь аналізувати, синтезувати, моделювати, активізації пізнавальної діяльності учнів;

- «Права дитини» (Мовчун А., Харсіка Л.), що передбачає формування у молодших школярів правової культури (свідомого ставлення до своїх прав і обов'язків, поваги до законів і правил людського співжиття, готовності їх дотримуватися);

- «Цікава економіка» (авт. Кашуба Л.), відповідно до змісту якої відбувається ознайомлення учнів 2-4 класів з основами економічних істин, понять, категорій,

явищ, процесів; набуття школярами початкових практичних навичок культури споживання в умовах ринкових відносин; формування конкурентоспроможної особистості;

- «Розвиток продуктивного мислення» (авт. О.Гісь) – це навчальна програма, розроблена для розвитку основних аспектів розумової діяльності (навчання учнів 1-4 класів основних операцій та прийомів мислення, розвитку кмітливості, просторової уяви, пам'яті, уваги);

- «Російська мова» (авт. Гудзик І.П., Лапшина І.М.), згідно з якою вивчення курсу російської мови передбачає формування і розвиток комунікативних можливостей молодших школярів, засвоєння ними елементарних знань про мовні одиниці різних рівнів, збагачення і активізацію лексичного запасу учнів 2-4 класів, формування і розвиток їхніх читацьких умінь і навичок, долучення учнів до російської культури;

- «Основи християнської етики» (авт. Жуковський В., Барщеський Т., Васків А., Влад (Аузяк) М., Гаврисюк О., Гнатів І., Голянчук Р., Добош Г., Євтушенко Р., Клиненко Т., Лахман Н., Николин М., Огірко О., Саннікова Т., Сіданіч І., Сохань Г., Федик М., Филипчук С., Цюпа Л.) відповідно до якої здійснюється формування у молодших школярів моральних чеснот;

- «Абетка харчування» (авт. Ващенко О., Свириденко С, Чорновіл О.), в основі якої засвоєння учнями 1-4 класів первинних знань та навичок з основ здорового харчування як способу збереження і зміцнення здоров'я;

- «Дорога в дивосвіт» (авт. Поліщук Н.А.), метою курсу є формування в учнів системи наукових знань, поглядів, переконань, виховання відповідального та дієвого ставлення до навколишнього природного середовища;

- «Народна вишивка» (авт. Свінціцька Л.М.), зміст якої передбачає оволодіння учнями 2-4 класів комплексами знань, умінь і навичок роботи з різними матеріалами, видами швів та технік ручної вишивки; виховання працелюбності, поваги до традицій українського народу;

- «Абетка театрального мистецтва» (авт. Петренко Л.Б.), «Основи театральної грамоти» (авт. Самсоненко Л. М.) – навчальні програми, орієнтовані на пробудження особистісно-позитивного ставлення до мистецьких цінностей, забезпечення особистісного художньо-естетичного розвитку молодших школярів, формування художньо-мовленнєвих виконавчих навичок, умінь володіти пластикою, мімікою, жестами тощо;

- «Програма морально-етичного виховання учнів у початковій школі» (авт. Слотвинська Л.М.) – передбачає засвоєння учнями 1-4 класів соціальних та морально-правових норм, історичних, національних та культурних традицій українського народу, здійснення їхнього морально-етичного, патріотичного виховання, формування активної життєвої позиції;

- «Сходинки етичного зростання» (Кравчук Л.) – навчальна програма, розроблена з метою засвоєння молодшими школярами етичних норм, формування у них «активних свідомих нахилів» до етичних вчинків;

- «Уроки для стійкого розвитку. Моя щаслива планета» (авт. Пометун О., Онопрієнко О., Цимбалару А.) – у змісті програми акцентовано увагу учнів 3-4 на розв'язанні проблем ресурсозбереження, стимулювання бажання свідомо діяти для збереження довкілля і досягнення стабільного розвитку суспільства,

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

формування у школярів моделі поведінки та дій, що відповідають потребам стійкого розвитку;

- «Каліграфія (з елементами розвитку зв'язного мовлення)» (авт. Нікулочкіна О.) – завданнями курсу є удосконалення графічних навичок і техніки молодших школярів, умінь аналізувати й виправляти власні графічні помилки, розвиток їхнього зв'язного мовлення;

- «Маленькі українці подорожують країнами Євросоюзу» (авт. Гаряча С., Добровольська Л.), відповідно до якої відбувається ознайомлення учнів 4 класу з географічними, історичними і культурними аспектами країн Європейського Союзу, ознайомлення з правами і свободами людини, розвиток їх ціннісних орієнтирів і переконань;

- «Розвиток творчих здібностей» (Чмельова Л.) – навчальна програма, яка містить такі розділи як розвиток самостійного сприйняття, творчого мислення, уяви та фантазії, різних видів пам'яті, комунікативно-творчих здібностей;

- «Основи екології» (авт. Пархоменко Н., Стецюк Н., Цесаренко Т., Білогубка І.) – метою курсу є формування екологічної культури молодших школярів як складника природознавчої компетентності, виховання бережливого ставлення до природи як до унікальної цінності;

- «Цікава економіка» (Кашуба Л.) – завданнями курсу є ознайомлення учнів 2-4 класів з основами економічних істин, понять, категорій, явищ, процесів; набуття початкових практичних навичок культури споживання в умовах ринкових відносин; створення бази для подальшого вивчення економіки, що сприятиме формуванню конкурентоспроможної особистості;

- «Читаємо. Розуміємо. Творимо» (Шевчук Л.) – навчальна програма курсу, який передбачає варіативність у провадженні (1 або 2 клас), самостійне усвідомлене сприймання учнями 2-4 (1-4) класів незнайомого тексту, висловлення власної оцінки з приводу прочитаного, виконання творчих завдань на його основі, створення власних текстів за аналогією, та ґрунтується на поступовому переході від фронтальної колективної роботи, до групової, індивідуальної самостійної роботи школярів.

До більшості з перелічених вище програм курсів за вибором авторами розроблені відповідні навчальні посібники. Водночас продовжується створення нових навчальних програм курсів за вибором.

Разом з тим, у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів (суб'єктів освітнього округу) впроваджуються також різні регіональні програми.

Наприклад, в освітніх округах Івано-Франківській області для початкової ланки освіти характерне таке використання варіативної складової:

- Манявський освітній округ – «Християнська етика», поглиблене вивчення англійської мови;

- Річківський освітній округ – «Християнська етика», «Риторика», «Елементи геометрії», «Зарубіжна література»;

- Раківчицький освітній округ – «Логіка» (Ліснослобідська загальноосвітня школа I-III ступенів), «Розвиток продуктивного мислення» (Раківчицька загальноосвітня школа I-III ступенів), «Християнська етика» (Раківчицька

загальноосвітня школа I-III ступенів, Шепарівцівська загальноосвітня школа I-II ступенів, Ліснослобідська загальноосвітня школа I-II ступенів;

- навчально-виховне об'єднання «Міжшкільний освітній округ» – «Християнська етика», «Риторика», «Елементи геометрії» (Хімчинська загальноосвітня школа I-III ступенів), «Християнська етика», «Гуцульщинознавство», «Економіка» (Трацька загальноосвітня школа I-III ступенів) [77].

Разом з тим, розглядаючи проблему дидактичного компоненту освітнього округу, що реалізується у сучасній початковій школі, варто звернути увагу на оновлення форм організації, методів, технологій і засобів навчання.

Форми організації навчання – у загальному розумінні – це способи, які визначають «яким чином має бути організовано процес навчання, ... зумовлюють, зокрема, часовий і організаційний характер зовнішнього виявлення функцій учителя і учнів у процесі навчання, порядок спілкування (безпосереднє та опосередковане) суб'єктів навчального процесу та ін.» [20, 965]

На основі аналізу праць Ч. Куписевича, І. Лернера, М. Скаткіна, В. Онищука, Ю. Бабанського, відомий сучасний дидакт О. Савченко організаційні форми шкільного навчання класифікує за такими ознаками:

- за кількістю учнів - індивідуальне, групове, колективне;
- за місцем навчання - шкільне (клас, майстерня, кабінет), позашкільне (екскурсії, «школа в природі», дослідна ділянка, робота на виробництві, у бібліотеці), екстернат, домашнє навчання;
- за тривалістю – час регламентується законом, педагогами, батьками, учнями [71; 331]

До організаційних форм навчання у початкових класах належать: урок, початкова екскурсія, проектна діяльність, дослідні роботи, консультації, домашні завдання, гурткові заняття, самопідготовка в групі продовженого дня [71].

Основною формою навчального процесу у початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів – суб'єктів освітнього округу, є урок:

- «... така організаційна форма навчальної роботи в школі, за якою вчитель у рамках точно встановленого часу з постійним складом учнів однакового віку за сталим розкладом вирішує певні навчально-виховні завдання» [18; 9];
- «середовище суб'єкт-суб'єктної та полісуб'єктної взаємодії, в основі якої
- співпраця, співтворчість учителя з учнями; набуття ними не лише пізнавального, а й соціального досвіду; урахування впливу предметного й інформаційного середовища» [71; 337].

На даному етапі урок поповнюється новими елементами, спрямованими на формування в учнів комплексу компетентностей, стимулювання активності та самостійності школярів, домінування суб'єктності учня.

Зокрема, виокремлено такі умови досягнення домінування суб'єктності учня, що є основною характеристикою якості уроку (за Савченко О.):

- 1) пріоритетність мотиваційного забезпечення навчального процесу на уроці;
- 2) урізноманітнення джерел інформації і засобів навчання щодо підготовки й проведення уроку;

3) технологічність навчання як інструмент суб'єктності й полісуб'єктності сучасного уроку;

4) збагачення діяльнісного компонента уроку різними видами навчальної взаємодії (використання у навчально-виховному процесі групової роботи, інтерактивних методів і прийомів, розгортання діалогів і полілогів, виконання творчих і прогнозувальних завдань);

5) застосування інтегрованих уроків;

6) в контрольній-оцінювальній складникові уроку акцентування уваги на особистій відповідальності учня за якість своєї роботи;

7) сприятливе психологодидактичне, гігієнічне середовище уроку [71].

У початковій школі переважає використання комбінованих уроків, для яких характерний (з метою поєднання різних цілей навчання) вміст різних етапів уроку): повторення й узагальнення знань і вмінь, засвоєння нового матеріалу, закріплення й застосування знань, умінь і навичок, перевірка та контроль результатів навчання. Разом з тим, кожен із перелічених вище аспектів може бути основою для окремого типу уроку (наприклад, урок, під час якого здійснюється перевірка та контроль результатів навчання).

Водночас, з'являються нові, нетрадиційні різновиди уроків. Так, залежно від провідного способу навчальної діяльності учнів, це такі уроки: «урок-казка, урок-конкурс, урок-драматизація, урок-гра, урок-подорож (мандрівка), урок-презентація портфоліо (учнів і класу), урок-презентація проекту, урок-дослідження (розв'язування проблемної задачі), урок розвитку творчих здібностей» тощо [71; 337-339].

В умовах освітнього округу можливе використання різних форм спільної роботи з бібліотеками, що передбачають періодичне проведення заходів (уроків-дискусій, уроків-діалогів, рольових ігор та ін.).

Поряд із загальнородовим поняттям «форма організації навчання» окремі вчені виокремлюють видове поняття – «форма навчальної діяльності учнів», що має характер відношень, взаємодії (колективний або індивідуальний) між школярами у процесі навчання, залежно від якого розрізняють колективну або індивідуальну форму навчальної діяльності учнів. Для колективної (спільної, кооперативної) форми навчальної діяльності характерна спільна мета та об'єднання зусиль учнів для її досягнення. Вищим ступенем такого об'єднання є розподіл функцій і обов'язків між учасниками та співробітництво, яке засноване на взаємодопомозі, відповідальність кожного виконавця за результат перед колективом (Мальований Ю.).

Колективну та індивідуальну форми навчальної діяльності учнів реалізують по-різному: колективну – в умовах групової або фронтальної роботи, індивідуальну – індивідуальної, групової або фронтальної роботи [83].

В умовах освітнього округу перспективною є організація навчання однікових та різнікових груп школярів для забезпечення диференціації та взаємонавчання.

На нашу думку, під час групової (парної) роботи молодших школярів доцільним є використання таких моделей співпраці (що містять поєднання навчальної та ігрової діяльності):

- спільно-наслідувальна (гра «Вчитель – учень») – навчання учнем товариша (або товаришів) через наслідування;
- спільно-контролювальна (гра «Виконавець – контролер») – контроль та корекція учнем виконання навчального завдання товаришем;
- спільно-рівноправна модель (гра «Партнери») – будується на партнерських стосунках школярів під час спільного виконання завдань;
- спільно-індивідуальна модель (гра «Скарбничка») – містить елементи одночасної індивідуальної роботи під час виконання завдань, взаємоперевірку та спільне підведення підсумків роботи.

Перелічені вище моделі співпраці відрізняються між собою різним ступенем самостійності та взаємодопомоги. Зростання самостійності учнів характерне для такої послідовності: спільно-наслідувальна, спільно- контролювальна, спільно-індивідуальна, спільно-рівноправна модель співпраці.

Вибір моделі співпраці впливає на специфіку об'єднання учнів у групи:

- спільно-наслідувальної моделі співпраці – гетерогенні групи;
- спільно-контролювальна, спільно-індивідуальна моделі співпраці – гетерогенні або гомогенні групи;
- спільно-рівноправна модель співпраці – гомогенні групи.

Відмінність у провадженні перелічених вище моделей співпраці полягає також у тому, що для роботи учнів у гетерогенних парах в умовах спільно-наслідувальної та спільно-контролювальної моделі співпраці вчитель розподіляє ролі між учнями (визначає лідера), працюючи у гомогенних парах шляхом використання спільно-контролювальної моделі співпраці учні по черзі виконують роль лідера (без втручання вчителя), робота гетерогенних або гомогенних пар у процесі застосування спільно-індивідуальної та спільно-рівноправної моделей співпраці також відбувається без допомоги вчителя у розподілі ролей (учні пар самостійно визначають лідера або співпрацюють на рівноправних позиціях).

Роботу школярів у групах варто поєднувати з проектною діяльністю. В мовах освітнього округу можлива робота учнів різних загальноосвітніх навчальних закладів над спільними проектами.

«Суть проектного навчання – у функціонуванні системи дидактичних засобів (мети, змісту, методів тощо), якими здійснюється послідовне моделювання процесу розв'язання проблемних задач і ситуацій, що вимагають пошуків, досліджень, співпраці.» [71; 299]

В умовах освітнього округу результат проектного навчання може бути отриманий завдяки колективній діяльності учнів класів різних шкіл, роботі у групах (парах), індивідуальному виконанню завдань окремими школярами.

На ефективність дидактичного компоненту освітнього округу, що реалізується у сучасній початковій школі, впливає добір методів навчання, які науковці (Бабанський Ю., Бондар В., Лернер І., Скаткін М., Савченко О., Щербань П.) класифікують за різним критеріями. Так, Ю. Бабанський, на основі основних компонентів процесу навчання у взаємозв'язку викладання й учіння, виокремлює три групи методів навчання:

1) методи організації та здійснення навчальної діяльності:

- словесні, наочні та практичні;

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

- індуктивні й дедуктивні;
- репродуктивні й проблемно-пошукові;
- самостійної роботи та роботи під керівництвом учителя;

2) методи стимулювання й мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

- методи стимулювання й мотивації інтересу до навчання (пізнавальні ігри, дискусії та ін.);
- методи стимулювання й мотивації обов'язку й відповідальності (заохочення, осуд та ін.);

3) методи контролю й самоконтролю (методи усного, писемного, машинного, лабораторно-практичного контролю й самоконтролю).

Можливість взаємодії суб'єктів освітнього округу зумовлює специфіку у застосуванні методів навчання. Зокрема, можливим є епізодичне використання викладу навчального матеріалу учителем у формі розповіді, пояснення навчального матеріалу одночасно учням двох навчальних закладів; проведення міжшкільних вікторин, змагань, ігор з метою перевірки рівня засвоєння знань учнями, розв'язання проблемних завдань тощо.

Актуальною є організація інтерактивного навчання – «такого взаємонавчання (колективного, групового, парного), що спонукає всіх дітей до взаємодії, взаємної самоконтролю, рефлексії думок і поведінки» [71].

«Інтерактив» – з англійської мови «interact»: «inter» – «взаємний», «act» – діяти. «Інтерактивне навчання – спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність» [60; 182]. «Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють» [60; 8–9].

Водночас, інтеракція не лише сприяє формуванню навичок і вмінь, стимулює пізнавальну активність і самостійність учнів, а й виключає домінування одного учасника навчального процесу над іншим, сприяє створенню атмосфери співробітництва.

Інтерактивне навчання має свої закономірності та особливості: одночасна взаємодія та взаємозалежність усіх учнів, індивідуальна відповідальність та взаємопідзвітність, взаємодомога, взаємоконтроль та взаємооцінювання.

Частина науковців користується терміном «інтерактивні технології навчання» [60]. Зокрема, О. Пометун та Л. Пироженко розподіляють інтерактивні технології на чотири групи:

1) інтерактивні технології кооперативного навчання:

- робота в парах – учні міркують, обмінюються думками з партнером;
- ротаційні (змінні) трійки – школярів об'єднують у трійки, які утворюють коло; трійкам пропонують запитання, на яке відповідає кожен учасник, після чого вони розраховуються на «перший, другий, третій», учні з номером «один», переходять до наступної трійки за годинниковою стрілкою, «два» – переходять через дві трійки проти годинникової стрілки, школярі з номером «три» залишаються на місці і є постійними членами трійки;

- два-чотири-всі разом – учні обдумують запропоноване запитання (завдання) індивідуально, обговорюють спочатку в парах, згодом – у четвірках; карусель – для школярів розставляють стільці у два кола, учні з різних кіл сидять обличчям один до одного, внутрішнє коло нерухоме, зовнішнє – рухоме, за сигналом вчителя учні пересуваються на один стілець праворуч і спілкуються з новим партнером, так школярі проходять усе коло;

- робота в малих групах (виконання різноманітних завдань);
- акваріум – одна з груп класу сідає в центрі або на початку середнього ряду, решта учнів спостерігають за її роботою, не втручаючись у дискусію;

2) інтерактивні технології колективно-групового навчання:

мікрофон – школярі по черзі висловлюються, передаючи «мікрофон», який дає право голосу;

- мозковий штурм – всі учасники висловлюють ідеї щодо вирішення проблеми, до того ж кожен має право висловитися, приймаються будь-які, навіть неймовірні, пропозиції, висловлювання інших критикувати заборонено, на закінчення відбувається обговорення ідей;

- навчаючи – вчуся – учитель готує по одній картці для кожного учня, школярі ознайомлюють з інформацією однокласників і одержують інформацію від них, намагаючись запам'ятати якомога більше і розказати це перед класом;

- ажурна пилка – учнів об'єднують у «домашні» групи, у яких вони обговорюють запропонований матеріал, вивчають, після завершення роботи домашніх груп учням пропонують кожному долучитися до інших груп, у яких вони виступатимуть експертами з окремої теми, у яких вони вислуховують представників домашніх груп, і, проаналізувавши матеріал загалом, повертаються у свої домашні групи і діляться інформацією, яку вони отримали в експертній групі, із членами домашньої групи;

- незакінчені речення – учитель називає тему, з якої школярі будуть висловлюватися, формулює незакінчене речення і пропонує учням закінчити його;

- дерево рішень – учитель готує на дошці (окремому плакаті) і для кожної групи «дерево рішень», чітко формулює проблему і записує її суть на дошці, об'єднує учнів у малі групи і пропонує заповнити схему, шляхи і варіанти розв'язання проблеми вони визначають проведенням «мозкового штурму», набравши якнайбільше ідей;

3) технології ситуативного моделювання;

- «імітація» – виконання будь-яких простих відомих дій, які відтворюють, імітують певні явища навколишньої дійсності; складніші імітаційні ігри, – створені вчителем ситуації, під час яких учні копіюють у спрощеному вигляді дії, пов'язані з діяльністю суспільних інститутів;

- рольова гра (використовують для формування конкретних навичок);

4) технології опрацювання дискусійних питань:

- метод «Прес» – школяреві необхідно чітко зайняти свою позицію, довести точку зору;

- обери позицію – вчитель ставить перед учнями питання, пропонує учням обрати одну з трьох позицій (за, не знаю, проти), кілька учасників обґрунтовують свою позицію, після викладу різних точок зору вчитель запитує чи не змінив хто-небудь свою позицію;

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

- зміни позицію – педагог ставить всьому класу дискусійне питання, об'єднує учнів у пари, потім у групи (четвірки); здійснюється розподіл позиціями («так» чи «ні») з проблеми, одна пара у четвірці обґрунтовує одну позицію, інша – протилежну, потім пари обмінюються позиціями і повторюють все спочатку;
- безперервна шкала думок – вчитель розташовує у протилежних кінцях кабінету плакати з альтернативними думками, дає кожному школяреві можливість зайняти місце залежно від позиції, висловитися, чому саме таку позицію обрано;
- дискусія в стилі телевізійного шоу – педагог грає роль ведучого, залучає до дискусії всіх учнів, контролюючи перебіг дискусії;
- дебати – кожна група повинна переконати опонентів і схилити їх до думки змінити свою позицію.

О. Савченко у своїй книзі «Дидактика початкової освіти» зазначає, що у навчально-виховному процесі початкової школи набули поширення такі інтерактивні методи і прийоми: «ігрові методи навчання, проектна діяльність, навчання в малих групах (парах і трійках) змінного складу, групова робота (кооперативна форма навчання), «мозковий штурм», «акваріум», «мікрофон», «незакінчене речення», «асоціативний куц», «тематична павутинка» та ін.» [62; 295].

Учні, які навчаються у навчальних закладах – суб'єктах освітнього округу, можуть спостерігати за навчальною діяльністю ровесників інших загальноосвітніх навчальних закладів під час інтерактивного навчання (отримувати зразок для наслідування), брати у ньому участь.

Необхідною умовою ефективного засвоєння знань учнями початкових класів, формуванню відповідних умінь і навичок є використання у навчально-виховному процесі наочних методів навчання. Як зазначає О. Савченко, «у початкових класах застосовується природна, малюнкова, об'ємна, звукова і символічно-графічна наочність як на паперових, так і на електронних носіях» [71; 275-276].

На сьогодні актуальним є використання у навчально-виховному процесі початкової школи як схем-опор, малюнків, таблиць (зображених на папері), так і комп'ютерів, мультимедійних дошок.

В умовах освітнього округу можливе використання засобів унаочнення опорного закладу для навчання учнів інших шкіл, що сприятиме кращому засвоєнню ними змісту початкової освіти.

Вікові особливості молодших школярів мотивують використання ігрової діяльності молодших школярів:

- 1) ігор за правилами (дидактичних, пізнавальних, рухливих, спортивних, народних, інтелектуальних, комп'ютерних);
- 2) творчих ігор (сюжетно-рольових, ігор-драматизацій, театралізованих, ігор з елементами праці, фантазувань, конструювань) [34].

До участі у перелічених вище видах іграх залучають школярів суб'єктів освітнього округу.

Можливим, на нашу думку, є дистанційне навчання учнів 4 класу різних загальноосвітніх навчальних закладів вчителем опорної школи з використанням інтернет-мережі (за активної участі батьків).

Отже, підсумовуючи сказане вище зазначимо, що надання якісних освітніх послуг в умовах освітнього округу потребує належної уваги до його дидактичного компоненту, – використання оновленого змістового модуля, форм, методів і засобів навчання, можливостей, створених завдяки взаємодії навчальних закладів. Водночас, у початковій школі є необхідним дотримання вимог, регламентованих віковими особливостями учнів.

3.5. Розвиток комунікативних якостей суб'єктів освітнього округу на засадах компетентнісного підходу

В сучасних умовах школа є основною ланкою компетентнісно спрямованої освіти і соціалізації особистості. На різних рівнях вона взаємодіє з суспільством як цілісною соціальною системою, значною мірою детермінується нею. Необхідно розвивати сільську школу як інноваційний освітній заклад, життєдіяльність якого спрямована не лише на підтримку сільського соціуму, а й на створення умов для особистісного розвитку школярів.

Сільська школа, будучи органічною частиною цілого, відображає всі суперечності, проблеми, властиві сільському соціуму, допомагає в подоланні соціальних відмінностей, обмеженості соціальних контактів. Вирішальне значення має ефективне врахування позитивних чинників сільського способу життя: збереження народної культури, традицій, мови; життя дитини в природному середовищі; традиційне залучення учнів до сільськогосподарської праці; відкритість життя школи для сільської громади.

Варто зазначити, що мала чисельність учнів і педагогічних колективів є найсуттєвішою ознакою функціонування сільських шкіл. Перевага класів з малою кількістю учнів полягає в тому, що створюються сприятливі умови для індивідуалізації та диференціації навчальної діяльності; взаємовпливу учнів. У зв'язку з цим освітні округи створюються з урахуванням тенденцій демократичної ситуації з метою координації зусиль суб'єктів округу: створення єдиного освітнього простору для забезпечення рівного доступу дітей до якісної освіти; надання можливості учням навчальних закладів освітнього округу здобувати необхідні компетентності (соціальну, комунікативну, інформаційну). Компетентнісно спрямована освіта за своєю сутністю зорієнтована на практичні результати, досвід особистої діяльності, що зумовлює зміни в орієнтації навчання, яке спрямовується на розвиток конкретних цінностей, якостей і життєво необхідних знань й умінь учнів. Потреба в компетентнісному підході виникла у зв'язку з необхідністю якісно змінити зміст освіти відповідно до сучасних світових стандартів, а також пов'язати знанняву сферу з її застосуванням на практиці.

Окрім того, жодна система освіти не здатна забезпечити особистість знаннями на все життя, оскільки інформаційний потік зростає та швидко змінюється. Реалізація компетентнісного підходу в освіті сприяє підготовці кваліфікованого фахівця відповідного рівня, конкурентоздатного на ринку праці, здатного до ефективної роботи за спеціальністю на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного зростання, соціальної мобільності. Тобто, компетентнісний підхід покликаний подолати прірву між освітою і вимогами життя.

В сучасних умовах існує потреба у креативних фахівцях, здатних виявляти активність та ініціативність у мінливих умовах життя. Творча компетентна особистість не лише самостійно добирає способи виконання поставленого завдання, а й розробляє технологію його виконання, вносить раціональні пропозиції. Все це потребує розробки компетентнісного підходу, що спонукає

дослідників детально вивчати суттєві особливості цього підходу, оскільки «компетентнісний підхід – це пріоритетна орієнтація на цілі – вектори освіти: навченість, самовизначення, самоактуалізація, соціалізація та розвиток індивідуальності. Як інструментальні засоби досягнення цієї мети виступають принципово нові метаутворюючі конструкти компетентності – компетенції та якості» [24, с. 71].

Звернення до компетентнісного підходу обумовлене тим, що він передбачає формування, поряд з конкретними знаннями і навичками, таких категорій, як здатності до самоосвіти, пізнання, удосконалення комунікативної компетентності та готовності до набуття комунікативних якостей. Компетентнісний підхід не є чимось новим, штучно створеним, він гармонійно поєднує традиційний підхід викладання і особистісну орієнтовану форму навчання, метою якої є створення умов для розвитку та самореалізації кожного учня. Сучасна гуманістична парадигма освіти визначає пріоритет становлення особистості професіонала і громадянина, задоволення освітніх потреб дитини.

Соціальне замовлення суспільства вимагає переорієнтації освіти від знаннєвої парадигми до компетентнісної, у змісті якої на перше місце висувається сума якостей, необхідних для розв'язання життєвих проблем, виконання різних соціальних ролей. Протягом останніх років висловлюється думка про те, що дітей варто передусім не навчати конкретних знань, а організувати їх для пізнання навколишнього світу. Необхідна організація навчальної діяльності, яка сприяла б не простій передачі знань, а розвитку аналітичних здібностей, комунікативних умінь учнів.

Отже, удосконалення освітнього процесу з урахуванням компетентнісного підходу полягає в тому, щоб навчити учнів застосовувати здобуті знання і уміння в конкретних навчальних і життєвих ситуаціях. Саме компетентнісний підхід в синтезі із особистісно орієнтованим та діяльнісним передбачає наявність не лише пропедевтичних професійних умінь, навичок, а розвиток соціальної, комунікативної компетентності учня, здатного використовувати отримані знання в реальному житті. Компетентнісно спрямований навчально-виховний процес має бути максимально зорієнтований на формування самодостатньої особистості.

Основні положення компетентнісного підходу в освіті, його категорії, шляхи запровадження в практику висвітлено в працях українських та зарубіжних вчених Н.Авдеєвої, І.Агатова, Н.Бібік, С.Бондар, П.Вербицької, С.Гончаренка, І.Зимньої, Т.Іванової, В.Краєвського, О.Локшиної, О.Овчарук, Л.Паращенко, О.Пометун, Д.Равена, І.Родигіної, О.Савелової, О.Савченко, А.Хуторського, С.Шишова, І.Яцук та ін.

Вчені визначають компетентнісний підхід як один із можливих шляхів розв'язання проблеми відображення суб'єктних компонентів культури в освіті, розробки змісту освіти, що може надати їй діяльнісної і практико орієнтовальної спрямованості. Головна теза, яку зазначають науковці, полягає в тому, що «компетентнісний підхід висуває на перше місце не поінформованість учня, а його вміння знаходити адекватне рішення проблем у різних ситуаціях, вміння визначити процедуру (об'єднання знання та дії), що підходить для цього» [86, с. 72].

Вважаємо доцільним зазначити, що компетентісно спрямований підхід до середньої освіти ґрунтується на наступних положеннях:

«1. Освіта – це процес і результат набуття учнем життєвої компетентності, компетенцій щодо творчого розв'язання проблем у різних сферах діяльності.

2. Освітній процес повинен орієнтувати учня, в першу чергу, не на міцне закріплення актуальних моделей поведінки, заучування уявлень про них, а на здобуття здатностей щодо самостійного пізнання особистістю себе, свого життя, суспільства та здатностей свідомо і творчо розв'язувати різноманітні життєві проблеми, знаходити оптимальне вирішення складних ситуацій.

3. Оцінювання освітніх результатів повинно базуватися на моніторингу, аналізі рівня розвитку життєвих компетенцій, компетентності, тобто здатності вирішувати адекватні віку життєві завдання, набувати й виконувати соціальні ролі [22,с.61].

Отже, компетентісно спрямована освіта повною мірою реалізує діалектичний зв'язок між загальнолюдським пізнанням і процесом творення власного образу світу та визначенням свого місця в ньому. Впровадження компетентісного підходу в навчальний процес полягає в:»усвідомленні учасниками навчального процесу дидактичної специфіки поняття компетентність; визначенні послідовних рівнів у формуванні компетентності учнів та вимог до них, контроль за послідовністю формування компетентності; чіткому визначенні вимог до кінцевого рівня сформованості базових компетенцій учнів та до основних етапів їх формування; визначенні та чіткому дотриманні поступовості формування предметних, загальнопредметних компетентностей учнів у навчальній програмі» [31,с.51].

Інтегруюча роль компетентісного підходу полягає в тому, що розвивається культурологічний зміст освіти, тобто відображення культури людства у всіх її проявах (досвід людини у сфері пізнавальної діяльності; досвід володіння способами діяльності та досвід творчої діяльності). Саме володіння визначеними формами людського досвіду становить сутність ключових компетентностей.

У психолого-педагогічній і соціально спрямованій літературі розглядаються окремі аспекти проблеми формування ключових компетентностей. Так, теорію освітніх компетенцій і компетентностей у шкільній освіті України обґрунтовано в роботах Н.Бібік, С.Бондар, В.Бондаря, І.Єрмакова, О.Савченко, С.Трубачевої та ін. Методичні аспекти проблеми розкриваються у працях науковців – Т.Байбари, М.Вашуленка, І.Гудзик, Н.Коваль, К.Пономарьової. Загальний аналіз сутності поняття «компетентність», порівняльну характеристику ключових компетентностей в європейських освітніх системах здійснили О.Локшина, О.Овчарук, О.Пометун.

Культурологічну концепцію змісту освіти з визначенням у ній ролі й місця ключових компетентностей розроблено вченими В.Раєвським і А.Хуторським. Теорію ключових компетенцій у шкільній освіті висвітлено в працях М.Алексєєва, І.Зимньої, А.Маркової, І.Сергєєва, В.Серікова, С.Шишова. Дослідники І.Горєлова, О.Кубрякова, О.Лурія розглядали явище компетентності у мові. Професійну компетентність педагога досліджували

Н.Жукова, Л.Лаптева, В. Сластьонін. Моделі ключових компетенцій розробили М.Алексєєва, І.Зимня, А.Маркова, І.Сергеєва.

Варто зазначити, що компетентність не є сумою знань, умінь і навичок, бо залучає всі аспекти діяльності: знаннєву, операційно-технологічну, ціннісно- мотиваційну. Відтак, розглядається не сукупність окремих процедур діяльності, а властивість, що дає змогу особистості здійснювати діяльність у цілому. Компетентність передбачає наявність мінімального досвіду застосування компетенцій. Це важливо враховувати при проектуванні навчально-виховного процесу.

Процедура проектування освітніх компетентностей спирається на рефлексивне виявлення компетентнісного змісту освіти і містить такі етапи:

- пошук проявів ключових компетентностей у кожному конкретному навчальному предметі;
- побудову ієрархічної надпредметної систематики компетентностей; проектування загальнопредметних компетентностей на вертикальному рівні для всіх трьох ступенів навчання;
- проекцію сформованих за ступенями компетентностей на рівень навчальних предметів та їх відображення в освітніх стандартах, навчальних програмах, підручниках і методиках навчання.

Отже, виявлені і скориговані відповідно до нових і оновлених освітніх парадигм тенденції посилюватимуть динаміку розвитку компетентності особистості. Адже "компетентності належать до сфери відношень між знаннями і дією в реальній практиці. Їх можна розглядати як можливість встановлення зв'язку між знаннями і ситуацією, а в ширшому розумінні, як здібність знайти, виявити процедуру (знання й дію), що придатна для розв'язання проблеми" [87, с.30].

Як зазначають дослідники, формування компетентності через оволодіння учнем компетенцією може бути зреалізоване на основі відповідної системи навчальних завдань, які передбачають способи діяльності залежно від предметної специфіки; створюються ситуації, в яких учні набувають досвіду розв'язання практичних проблем і мотивованого ставлення до процесу і результату пізнання. Окрім того, формування компетентностей зумовлене не лише реалізацією відповідного оновлення змісту освіти, але й адекватних методів і технологій навчання. Утім, зміст і методика викладання будь-якого предмета мають певні специфічні риси стосовно формування компетентностей учнів. Водночас важливо враховувати, що перевіряється, при формулюванні вимог до підготовки учня, а також при проектуванні навчального процесу.

Класифікація компетенцій і компетентностей не є усталеними. Деякі вчені використовують поняття «компетенція» і «компетентність» як синоніми, але більшість дослідників розрізняють ці терміни. При цьому компетенції характеризують найвищий узагальнений рівень умінь і навичок (А.Бермус), який визначається статутами, нормативними документами, посадовими інструкціями, навчальними програмами (А.Маркова). Компетенція – це відчужена від суб'єкта соціальна вимога (норма), яка є заданою наперед, до

освітньої підготовки фахівця, а компетентність – комплексна інтегративна характеристика особистості (С.Трішина, А.Хуторської).

На відміну від компетентності як особистісного утворення, компетенція є необхідною для якісної продуктивної діяльності у відповідній сфері. Результатом набуття компетенції є компетентність, яка передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності. Окрім того, компетентність – це володіння людиною відповідною компетенцією разом з особистісним відношенням до неї і до предмету діяльності; тобто компетенція – це вимога до освітньої професійної підготовки учня, а компетентність – особистісна якість, яка вже сформувалася.

Спостерігається різноманітність думок щодо визначення ключових компетентностей, проте відмічається, що компетентність належить до сфери узагальнених понять, що містить комплекс структурних елементів – знань, умінь, навичок, взаємин, цінностей, способів діяльності та інших складників, що виявляють особистісні й суспільні тенденції життя людини. Природа компетентності така, що вона є наслідком саморозвитку індивіда, його не стільки технологічного, скільки особистісного зростання, наслідком самоорганізації і узагальнення діяльнісного і особистісного досвіду.

На думку вчених Н.Бібік, Л.Ващенко, О.Локшиної, О.Овчарук, О.Пометун, О.Савченко ключова компетентність є об'єктивною категорією, яка фіксує суспільно визнаний комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень тощо, які можна застосовувати в широкій сфері діяльності людини. Вона передбачає "засвоєння учнем не окремих непов'язаних один з одним елементів знань і вмінь, а оволодіння комплексною процедурою, в якій для кожного виділеного напрямку її набуття є відповідна сукупність освітніх компонентів, що мають особистісно-діяльнісний характер"[31, с.34].

Як свідчать дослідження, саме компетентності є тими індикаторами, які дають змогу визначити готовність учня до життя, його подальшого розвитку. Підкреслюючи структурну складність компетентності, більшість дослідників конкретизують це поняття та виокремлюють певні групи основних (ключових) компетентностей, розробляють їх зміст. У розумінні зарубіжних учених компетентність пов'язується з певними навичками діяльності, передусім – професійної, хоча склалося й більш широке тлумачення цього терміну. Зокрема, експерти країн Європейського Союзу визначають поняття компетентності як здатності ефективно й творчо застосовувати знання та вміння в міжособистісних стосунках, що передбачають взаємодію з іншими людьми як в соціальному контексті, так і в професійних ситуаціях. Кожна компетентність побудована на поєднанні відповідних пізнавальних ставлень і практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і вмінь, всього того, що можна мобілізувати для активної дії.

Слід зазначити, що у "Великому тлумачному словнику сучасної української мови" компетентність визначається як "властивість із значенням компетентний", що трактується: "який має достатні знання в якій-небудь галузі, який із чим-небудь добре обізнаний"[9, с. 443].

Отже, компетентність містить набір знань, навичок та ставлень, що дають змогу особистості ефективно здійснювати діяльність або виконувати певні

функції, що сприяють досягненню необхідних стандартів у професійній галузі або визначеному виді діяльності.

Проте у змісті визначень компетентності відсутній єдиний підхід до характеристики цього особистісного утворення. Так, компетентність характеризується як здібність особистості (А.Новиков), цілісний образ (Н.Голованова), здатність особистості (С.Бондар), якість особистості (В.Бондар), особистісна якість чи сукупність особистісних якостей (А.Хуторской).

Разом з тим існують різні підходи до визначення компетентності, зокрема через систему здібностей, необхідних фахівцю (Н. Кузьміна). На думку деяких учених, психологічні якості особистості включаються у ці здібності (А.Макарова, А. Міщенко). Інші вчені вважають, що професійна компетентність містить такі особистісні якості: ініціативність, відповідальність, працьовитість, цілеспрямованість, впевненість у собі (В. Гінецинський, Н. Кухарев, А. Маркова). Як наслідок, компетентність розглядається як уміння актуалізувати накопичені знання та навички, використовувати їх у процесі реалізації своїх професійних функцій, тобто наявна особистісна якість (сукупність якостей) фахівця та мінімально необхідний досвід діяльності у визначеній сфері. При цьому більшість дослідників вбачають у ній складну інтегровану якість особистості, що обумовлює можливість здійснювати певну діяльність.

В узагальненому вигляді поняття “компетентність” постає як сукупність здібностей, якостей особистості, необхідних для успішної професійної діяльності в тій чи іншій сфері (Н.Кузьміна, А.Маркова, А.Новиков, В.Сластьонін, С.Чистяков та ін.). З огляду на це, компетентність передбачає спектр особистісних якостей конкретного індивіда. У працях О.Киричука формулюється положення про те, що компетентність будь-якого суб'єкта формуючого впливуне приносить очікуваного результату, якщо вона залишається не підкріпленою вмінням організувати взаємодію з оточуючими. Разом з тим дослідження вченого передбачає можливість включення в поняття комунікативної компетентності таких характеристик, як пошук індивідуального підходу до іншої людини; уміння бути собою; відмовитися від власних стереотипів і звичних схем оцінки поведінки інших.

Узагальнюючи праці вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо сутності компетентності, підкреслимо, що це інтегрована характеристика особистості, яка визначає здатність вирішувати проблеми та завдання, що виникають у реальних ситуаціях, у різних сферах діяльності на основі використання знань, життєвого досвіду відповідно до засвоєної системи цінностей. Необхідно підтримувати прагнення особистості до розвитку природних здібностей, потреби в реалізації власного потенціалу, самопізнання і самовдосконалення. Здійснюючи певну діяльність, учень мобілізує свої знання, вміння, навички, сукупність соціальних, комунікативних якостей.

Як свідчать дослідження, компетентності навчити неможливо, адже. “компетентним можна стати, опановуючи певні компетенції і реалізуючи їх у досвіді конкретної діяльності [15, с.23]. Тобто, компетентною особистість стає самостійно, випробовуючи різноманітні моделі поведінки в предметній галузі, обираючи ті з них, які в більшій мірі відповідають її інтересам, естетичному

смаку та моральним орієнтирам. Безумовно, саме знання є підґрунтям професіоналізму в цілому, зумовлюють рівень мобільності особистості, що виявляється в здатності ефективно орієнтуватися у соціальних ситуаціях, які постійно змінюються, активно розв'язувати проблеми.

Відповідно до зазначеного, у сільській школі компетентності учнів зорієнтовані на розвиток суб'єктивності й пов'язані з культурою мовлення, самостійністю й відповідальністю за прийняття рішень в органічній єдності з духовно-моральними, ціннісними установками особистості. Традиційними технологіями, розробленими для знаннєвого підходу, неможливо продуктивно формувати компетентності учнів. Отже, актуалізується задача оновлення арсеналу педагогічних технологій, якими володіють вчителі, як процесуальної умови реалізації компетентнісного підходу до навчання.

Формування комунікативної компетентності учнів сільської школи має свої особливості, зумовлені специфікою навчально-виховного процесу з урахуванням обмеженого соціально-культурного простору. Водночас сільська школа, незважаючи на існуючі протиріччя в суспільстві і в ній самій, залишається значним стимулом для розвитку життя в селі. Вона є базою, завдяки якій відбувається збагачення особистості соціальним досвідом. До того ж, соціокультурне середовище зумовлює формування у школярів ключових компетентностей та компетенцій. Відтак, зростає роль комунікативної компетентності та визначення особливостей її формування у сільського школяра.

За різними джерелами, зокрема за документами Ради Європи, у працях І.Зимньої, І.Єрмакова, І.Родигіна, О.Савченко, А.Хуторського визначено ключові компетентності, серед яких - комунікативна. Зокрема, ключові компетентності вчені визначали на основі соціального досвіду і досвіду особистості та основних видів діяльності учнів. У цьому контексті комунікативна компетентність розглядається як складова більш загальних особистісних утворень учня.

Насамперед, змістовими компонентами компетентності є складові відповідної компетенції, якою володіє учень. Складовими комунікативної компетентності особистості є поведінкові відношення, здатність до участі в комунікативних ситуаціях. Поведінкові відношення стосуються співробітництва учнів, спілкування між ними (здатність діяти без конфліктів, виявляти активність та ініціативу, встановлювати дружні стосунки). Вітчизняні науковці розглядають комунікативну компетентність і як "компетенцію соціальної компетентності (здатність визначати мету комунікації, застосовувати ефективні стратегії спілкування залежно від ситуації, вміння емоційно налаштовуватися на спілкування з іншими), і як життєві навички ефективного спілкування здоров'язберігаючої компетентності: уміння слухати; уміння чітко висловлювати свої думки; уміння відкрито виражати свої почуття, без тривоги та звинувачень; володіння невербальною мовою (жести, міміка, інтонація тощо); адекватна реакція на критику; уміння просити про послугу або допомогу. До цих навичок можна віднести й навички співчуття, розв'язування конфліктів, поведінки в умовах тиску, погроз, дискримінації, спільної діяльності та співробітництва" [59, с.72].

З огляду на це, комунікативна компетентність передбачає здатність спілкуватися з іншими, адекватно сприймати співрозмовника. Як зазначають

вчені, «у розвитку комунікативної компетентності представлена як нормативна тенденція (засвоєння соціально заданих норм та взірців), так і особистісно-творча, що передбачає конструювання норм у ході спілкування, виходячи з орієнтації учасників у ситуації, в собі, в партнері» [56, с. 17].

Отже, комунікативна компетентність включає вміння чітко висловлювати думки, переконувати, аргументувати, будувати докази, аналізувати, висловлювати судження, передавати раціональну й емоційну інформацію, погоджувати свої дії з діями інших, вибирати оптимальний стиль спілкування в певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії. "Комунікативна компетентність – це здатність людини брати на себе та виконувати різні соціальні ролі; уміння людини адаптуватися в різних ситуаціях, вільне володіння вербальними і невербальними засобами спілкування. Базовою основою формування комунікативної компетентності є також соціальний інтелект" [19, с. 41].

Варто зазначити, що формування комунікативної компетентності є практичним аспектом проблеми встановлення взаєморозуміння між людьми. Як зазначають учені, "не навчивши спілкуванню та співпраці, ми не навчимо дітей учитися". Відтак, компетентності не суперечать знанням, умінням, навичкам, а передбачають здатність осмислено їх використовувати. "Основою загальної компетентності є комунікативна компетентність, яка означає сукупність комунікативних стратегій (мотиваційний компонент) і засобів (знань, вмінь, навичок), які застосовуються в конкретній ситуації міжособистісного, групового та публічного спілкування з метою реалізації основних його функцій (повідомлення інформації, сприймання й оцінки, організації взаємодії та впливу), обумовлену попереднім досвідом взаємодії з іншими людьми; рівнем розвитку здібностей; індивідуальними рисами особистості" [7, с. 49]. У більш загальному вигляді комунікативна компетентність визначається рівнем сформованості міжособистісного досвіду, який необхідний особистості, щоб успішно функціонувати в суспільстві, зважаючи на власні здібності, якості та соціальний статус.

У переліку ключових компетентностей комунікативну характеризують уміння спілкуватися усно і писемно рідною та іноземними мовами. Вона включає знання необхідних мов, способів взаємодії з оточуючими і окремими людьми та подіями, навички роботи в групі, програвання різних соціальних ролей у колективі. Учень має вміти презентувати себе, написати лист, заяву, заповнити анкету, поставити запитання, вести дискусію й ін. Для засвоєння комунікативної компетентності в навчальному процесі фіксується необхідна й достатня кількість реальних об'єктів комунікацій і способів роботи з ними для учня кожного ступеня навчання у рамках досліджуваного предмета чи освітньої галузі.

Важливо зазначити, що в Державному стандарті, в навчальних програмах акцент зміщений саме на розвиток комунікативної компетентності, як здатності та готовності учня здійснювати міжособистісне та міжкультурне спілкування з носієм мови. При організації діяльності сільської школи щодо розвитку комунікативної компетентності слід спиратися на наукові підходи, розроблені науковцями, зокрема І.Єрмаковим, І. Родигіною, А.Хуторським, а саме:

- комунікативна компетентність розглядається як система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в певному колі ситуацій особистісної взаємодії;
- компетентність у спілкуванні має безсумнівно інваріантні загальнолюдські характеристики й у той же час характеристики, історично й культурно обумовлені;
- комунікативна компетентність означає готовність ставити й досягати мети усної й письмової комунікації, а саме: одержувати необхідну інформацію, цивілізовано відстоювати свою точку зору в діалозі й публічному виступі на основі визнання різних позицій і поважного ставлення до цінностей (етнічних, професійних, особистісних тощо) інших людей.
- компетентності формуються в процесі навчання не тільки в школі, але й під впливом родини, друзів, роботи, культури тощо.

Як наслідок, комунікативна компетентність передбачає здатність успішно взаємодіяти з іншими, співпрацювати й розв'язувати конфлікти. Водночас здатність успішно взаємодіяти з іншими дозволяє особистості проявити ініціативу, підтримувати й керувати власними взаєминами з іншими. Здатність співпрацювати дає можливість разом досягати спільних цілей, а уміння розв'язувати конфлікти дає змогу особистості сприймати конфлікти як один з аспектів людських взаємин і конструктивно їх долати.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що комунікативна компетентність характеризує здатність, готовність і культуру міжособистісного спілкування особистості в колективі. Ця динамічно структурована система характеризується певним змістом зв'язків між кожним вихованцем зокрема й колективом у цілому, виконує на кожному етапі розвитку школяра соціально-психологічні та педагогічні функції.

Досліджуючи освітній простір сільських шкіл вчені Л.Байбородова, М.Зайвин, О.Коберник, В.Лебединцев, О.Тартакова серед основних проблем виокремлюють труднощі в здійсненні комунікативної діяльності сільських школярів. Обмежене коло спілкування учнів, одноманітність соціальних контактів перешкоджають розвитку комунікативних умінь, здатності швидко реагувати на події в новій ситуації. У зв'язку з цим, проблема формування комунікативної компетентності учнів сільської школи стає особливо актуальною.

Саме соціально-психологічні особливості сільського соціуму мають значний вплив на формування комунікативної компетентності учня. Специфіка комунікативної компетентності, її змістове наповнення залежить від віку дітей, навчального закладу, умов спілкування. Сільська школа за рахунок становлення партнерських стосунків із територіальною громадою сприяє цілеспрямованому залученню учнів до суспільних стосунків. Адже розвиток комунікативної компетентності – складний процес, який відбувається в контексті всієї життєдіяльності.

Формування компетентної особистості відбувається не лише в процесі різноманітних видів діяльності на заняттях, але й у поза уроками. Зокрема, постійно проводяться фестивалі дитячої творчості, захист пошукових, народознавчих, інформаційно-пізнавальних проєктів. Якщо робота ведеться

безсистемно, має вигляд окремих заходів, вона не сприяє розвитку культури спілкування та соціальної активності учнів. Необхідно актуалізувати процес відбору таких форм і методів організації спілкування, які б забезпечили індивідуально-диференційовану роботу з учнями, враховувати соціальні чинники впливу на результативність суспільної діяльності в сільській школі, оскільки діти мають обмежену кількість суб'єктів спілкування.

Процес формування комунікативної компетентності необхідно спрямувати на удосконалення культури спілкування, мовленнєвого етикету та етичних норм спілкування. На основі навичок соціальної комунікації, розвиток яких у сільського школяра є недостатнім, формується комунікативна компетентність. Без успішної комунікації неможливе узгодження конкурентних інтересів, пошук компромісів. Наскільки учні будуть адаптованими до соціального середовища, здатними оперативно приймати правильне рішення в нестандартних ситуаціях, аналізувати і контролювати власну діяльність, тобто успішно її виконувати, залежить насамперед від того, в якій мірі у них будуть сформовані комунікативні якості. Комунікативні складові діяльності перебувають у взаємозв'язку, утворюючи цілісну систему, в межах якої реалізується компетентність, що завжди наповнена комунікативними якостями конкретного учня.

Важливою умовою ефективного процесу засвоєння інформації є розвиток комунікативних особливостей учасників взаємодії. До комунікативних особливостей особистості відносять: комунікативний потенціал, комунікативну компетентність, комунікативні здібності, комунікативні навички та вміння, стиль спілкування, мотиви та потреби у спілкуванні, комунікативні якості. Зокрема, комунікативні здібності виявляються в співробітництві і колективній діяльності. До них відносяться: здатність розуміти взаємини людей, адекватно сприймати ситуацію спілкування, використовувати досвід інших; засвоєння ввічливих форм спілкування; здатність до співробітництва, уникнення конфліктів у спілкуванні. Розвиток комунікативних здібностей учнів відбувається за рахунок залучення до культурних цінностей, літературної та журналістської творчості.

Теоретичний аналіз комунікативних особливостей дає змогу визначити такі, що відображають спрямованість особистості на спілкування, наявність комунікативних знань, умінь, навичок, комунікативну культуру і забезпечують ефективність комунікативного процесу. Успішна педагогічна комунікація передбачає високий рівень комунікативної культури, в основі якої лежить природна потреба у спілкуванні. Рівень потреби у спілкуванні визначається компонентом комунікативних особливостей особистості, спрямовуючи розвиток комунікативної компетентності. Підґрунтям комунікативного мотиву є потреба у спілкуванні і потреба у певній мовленнєвій дії, пов'язаної з необхідністю висловити свою думку. Комунікативні особливості, що перешкоджають процесу спілкування, розглядаються як характеристики, що відображають недостатній рівень розвитку комунікативних знань, умінь, навичок і культури спілкування.

Особливої уваги, на думку вчених, заслуговує проблема становлення основних компонентів комунікативної компетентності. Згідно з психолого-педагогічними дослідженнями комунікативна компетентність включає наступні компоненти:

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

- емоційний (передбачає емоційну чуйність, емпатію, чутливість до іншого, здатність до співпереживання та співчуття, увагу до дій партнерів);
- когнітивний (пов'язаний з пізнанням іншої людини, здатністю передбачати поведінку іншого, ефективно вирішувати проблеми, що виникають у стосунках між людьми);
- поведінковий (передбачає здатність особистості до співпраці, спільної діяльності, вияв ініціативності, відповідальності, активності у спілкуванні).

Отже, опанування учнем стратегією спілкування в різних ситуаціях, є основою комунікативної компетентності. Вона виявляється в умовах варіативних видів діяльності, готовності до певних дій, соціальної взаємодії. Досить вузьке коло спілкування і взаємодії, що притаманне учням сільської школи, зумовлює високу ступінь розвитку почуття емпатії, що може слугувати основою для розвитку комунікативних якостей школярів. Насамперед почуття емпатії як співпереживання, співчуття, безумовно, є природне для людини.

Відповідно вчені (Б.Ананьєв, Р.Максимова) визначають у структурі комунікативної компетентності перелік важливих особистісних якостей та умінь. На думку вчених, комунікативний потенціал особистості складається з комунікабельності, доброзичливості, рефлексивності, здатності оптимізувати міжособистісні відносини в мікрогрупі. Вважається, що рефлексивність, як інтегральна якість особистості дозволяє перевести протиріччя особистісних життєвих ставлень у цілісно-смісловий суттєвий план «Я», визначає рівні розвитку життєвих відношень, їх зрілість. Значну увагу заслуговує дослідження вченими незалежних структурних компонентів рефлексії у спілкуванні. а саме: «рефлексія «Я» як відбиття уявлень інших людей про себе; «рефлексія іншого» як конструювання внутрішніх характеристик партнера у взаємодії; «рефлексія ситуації» міжособистісної взаємодії як когнітивне опанування ситуації у єдності її об'єктивних і суб'єктивних характеристик.

Процес комунікативної взаємодії партнерів відбувається не просто як обмін інформацією, а виявлення точок зору, смислових позицій, комунікативних якостей. Саме в ході спілкування формуються комунікативні якості особистості, які впливають на ефективність комунікативної діяльності, встановлення взаємодії між суб'єктами освітнього округу. До системи комунікативних якостей вчителя і учня дослідники включають контактність, тактовність, справедливість, чуйність, гнучкість і делікатність, спрямованість на відкрите й активне спілкування, здатність швидко встановлювати контакт, красномовність, комунікабельність, організованість, самостійність, доброзичливість, толерантність.

Зокрема, толерантність – це комплексна якість, що підлягає цілеспрямованому вихованню й самовихованню. Проблема розвитку толерантності невід'ємна від проблеми спілкування. В сучасних дослідженнях, присвячених проблемам толерантності, виділяють наступні її компоненти: визнання «іншого», його прийняття і розуміння. Реальні контакти між суб'єктами, в процесі яких вони безпосередньо сприймають один одного, створюють середовище для об'єктивного виявлення особливостей їхньої поведінки, рис характеру та емоційно-вольової сфери. Саме в таких контактах розкривається значущість однієї особи для іншої, виявляються їхні симпатії

та антипатії. Водночас толерантність постає насамперед як усвідомлення несхожості з іншими в якості безумовної позитивної цінності.

Отже, толерантність передбачає шанобливе ставлення до інших в ході міжособистісної взаємодії, умінні сприймати іншу точку зору і підтримувати один одного, готовність частково поступитися власними інтересами для подолання та попередження конфлікту; здатність критично ставитись до себе з метою подальшого особистісного самовдосконалення. Разом з тим толерантність є необхідною умовою діалогу, суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Така взаємодія забезпечує розвиток толерантних стосунків як між учителями і учнями, так і в учнівському середовищі. Саме толерантність поєднує в собі володіння моральними принципами та прийомами спілкування і засобами досягнення спільності з іншими у міжособистісній взаємодії.

У міжособистісній взаємодії виявляється така комунікативна якість особистості, як комунікабельність, що передбачає схильність до спілкування, здатність встановлювати тісний зв'язок із співрозмовником. Саме здатність до комунікації визначається комунікабельністю. Адже виявляти комунікабельність означає бути активним у спілкуванні, проявляти ініціативу у встановленні контакту, викликати прихильність до себе інших людей. У міжособистісній взаємодії виявляється також емпатія, як здатність до співпереживання й емоційного контакту з іншою людиною.

Слід підкреслити, що під час проведення констатувального експерименту дійшли висновку, що нагальність проблеми розвитку комунікативних якостей суб'єктів освітнього округу не викликає сумнівів. У процесі анкетування комунікабельність і толерантність як ключові комунікативні якості вважають 42,3% і 33,1% учнів. Пояснюється це тим, що підлітки мають широке коло спілкування в освітньому окрузі і відчують на власному досвіді необхідність безконфліктного спілкування з людьми.

Дефіцит комунікативної культури призводить до недостатньої інформованості учнів про правила спілкування, нездатності зрозуміти інших, невміння сприймати і використовувати різні ситуації спілкування. На думку психологів, це є причиною загального зниження культури спілкування, адже вживання ненормативної лексики, ігнорування правил етикету, відсутність уміння слухати співрозмовника пов'язане з недостатньою сформованістю комунікативної компетентності. Саме невміння тактовно й переконливо довести свою думку, прислухатися до думки партнера, безконфліктно розв'язувати життєві ситуації є одним з недоліків реальної практики спілкування. Необхідно розвивати гуманне ставлення, партнерські стосунки у процесі міжособистісної взаємодії. Адже «гуманність формується на основі повсякденного доброзичливого ставлення людини до тих, хто її оточує. У міру того, як у процесі міжособистісного спілкування таке ставлення набуває глибокої усвідомленості, сталості, воно перетворюється у якість особистості» [14, с. 12].

Особливої уваги потребують учні середнього шкільного віку, оскільки підліток починає усвідомлювати свої комунікативні особливості, в його свідомості відбувається поступова переорієнтація із зовнішніх оцінок комунікативної поведінки на внутрішні. Як зазначають психологи, «підліток – «зачарована словом» особистість. Він починає цікавитися психологією, зростає його інтерес

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

до інших людей, головне із самосвідомістю, що з'явилася, стає можливим і незмірно більш глибоке і широке розуміння інших людей»[13, с.259]. Проте прагнення підлітка до звільнення від опіки дорослих призводить до формування деструктивної комунікативної поведінки. Практичне опанування технікою мовленнєвого спілкування, засвоєння соціальних стереотипів і норм поведінки відбувається у процесі взаємодії учнів у середовищі освітнього округу.

Варто зазначити, що «у підлітковому віці з'являється інтерес до власного внутрішнього світу, виникає бажання зрозуміти, краще пізнати себе, порівняти себе з іншими. У свою чергу поведінка підлітка регулюється його самооцінкою, що формується в спілкуванні з іншими людьми, які його оточують. Підлітки претендують на роль дорослої людини, їх не влаштовує ставлення до них, як до дитини, вони прагнуть рівності, поваги, а інші взаємини їх принижують і ображають»[3, с.160].

Отже, важливою соціальною потребою підлітка є прагнення утвердити себе в очах однолітків, набути особистісної значущості. Саме на рубежі цього вікового періоду відбувається усвідомлення дитиною себе як позитивно функціонуючої особистості. Відтак партнерство у спілкуванні, суб'єкт- суб'єктна взаємодія, необхідною умовою яких є толерантність – це характерні риси комунікативної діяльності підлітків. «Бути суб'єктом комунікативної діяльності – означає бути джерелом комунікативної активності, дії, думки, цінностей і смислів, мати бажання виходити за межі наперед визначеного, бути спроможним відповідально перетворювати світ і себе в цьому світі за власними проектами, враховуючи соціальні та природні закони світобудови» [18, с.117].

За основу виховної роботи з формування у підлітків культури спілкування доцільно взяти комплекс особистісно орієнтованих технологій, які акцентують увагу на необхідності створення комфортних, безконфліктних і безпечних умов її розвитку, реалізації природних потенціалів. Проте формування культури спілкування не відбувається автоматично, засобами засвоєння інформації. Необхідні цілеспрямовані дії, які спонукали б учнів користуватися набутими знаннями, як засобом орієнтації у дійсності. Враховуючи це, звертаємо увагу на розвиток у школярів емоційного ставлення до морально-етичних принципів, на основі яких будуються їхні взаємини з іншими людьми, розвивається відповідне сприйняття подій, вчинків, явищ. Водночас. розвиток культури спілкування учнів буде ефективнішим, якщо приділяти увагу активізації їхньої емоційної сфери, що є основою виховання самоповаги, шанобливого, доброзичливого ставлення до інших.

Культура спілкування базується на психологічних особливостях особистості учня, що вступає у спілкування і, безперечно, вміщує їх у собі, але не зводиться до них. Саме культура спілкування є особливою системою типових за проявом емоційно-чуттєвих, раціональних і вольових реакцій поведінки на основі спільності конкретних соціально значущих умов їхньої життєдіяльності. Різноманітність суспільних зв'язків і стосунків визначає складну і досить суперечливу систему інтересів, мотивів, стилів спілкування.

Формування культури спілкування передбачає засвоєння суспільних норм і моральних принципів, які представлені не тільки у вигляді словесних вимог, а й у наявних у соціокультурному середовищі традиціях, поведінці оточуючих,

їхніх особистісних якостях. Прищеплювання школярам культури спілкування виявляється як у використанні засобів мовленнєвого етикету, так і в умінні слухати співрозмовника, надавати можливість висловитись іншому, погоджувати свої репліки з висловлюванням партнера, в умінні вступати в контакти, висловити критичне зауваження у такій формі, щоб нікого не образити. Щоб надати учням можливості виявити та розвинути комунікативні якості, засвоїти культуру спілкування доцільно використовувати об'єднання клубного типу «Шляхетні манери», чи клубу «Берегиня». Підлітків приваблює склад клубу, а також можливість поспілкуватися з однодумцями, зайнятися цікавою справою, змінити імідж, компенсувати невдачі, досягти успіху. Приваблює учнів і те, що склад клубу, як правило, різновіковий.

Для сільської школи найбільш оптимальними є технологія особистісно орієнтованого навчання та виховна технологія колективних творчих справ. Зокрема, залучення учнів до участі в інсценізації літературних творів, зміст яких відображає морально-етичні взаємини різних рівнів, може бути основою виховної технології колективних творчих справ. Окрім того, особливої уваги потребують учні нечисельних шкіл, які тривалий час перебувають в обмеженому колі спілкування, яким слід створювати умови для організації колективних видів діяльності. Важливе місце в роботі навчальних закладів займає проведення спільних виховних заходів (свята, концерти, екскурсії, спортивні змагання, конкурси, профорієнтаційна робота), спільних проєктів. Саме організація міжшкільних виховних заходів, планування спільних справ допомагають у здійсненні взаємодії опорної школи з нечисельними школами в межах освітнього округу. Отже, у сільському освітньому окрузі необхідно передбачити та спланувати співпрацю всіх навчальних закладів, зміст якої позитивно впливає на розвиток комунікативних якостей сільських школярів, спрямованих на успішну реалізацію поставленої мети.

У процесі колективних творчих справ поєднуються основні підходи: діяльнісний і комплексний. Перший передбачає наявність різних видів діяльності учнів (пізнавальної, трудової, художньої, творчої тощо), другий - єдність цілей, завдань, змісту, форм і методів виховної роботи. Технологія підготовки і проведення спільних справ має однакову структуру, що передбачає проходження кількох взаємопов'язаних етапів. Насамперед, учням пропонується скласти перелік творчих справ, з якого вони вибирають таку, в якій би хотіли брати участь. Під час вибору видів діяльності одним із критеріїв має бути оптимальне сполучення суб'єктивного досвіду учнів і соціального способу поведінки, наявність внутрішньої мотивації. Після спільного обговорення справи, її реалізація доручається виконавцям.

Отже, підготовчий етап передбачає визначення конкретних завдань, які необхідно розв'язати в процесі виконання справи; проводиться обговорення теми і основних напрямів роботи. Вчитель допомагає учням визначити, що саме і з якою метою необхідно зробити, але у такий спосіб, щоб ініціативу виявляли учні. Це досягається шляхом проведенням конкурсу пропозицій («Пропоную», «Це буде цікаво для всіх», «Що чекає нас завтра» тощо). Після обговорення запропонованих варіантів, обирається один з них, який отримує найбільшу підтримку з боку учнів.

На другому етапі обирається рада справи, до якої входить в ролі консультанта вчитель, відбувається розподіл доручень. Водночас учням не нав'язуються ніякі пропозиції, необхідно, щоб вони відчували себе авторами. Третій етап передбачає колективну підготовку справи (розробка плану і програми дій, корекція). Наприклад, при плануванні колективної творчої справи «Моя вулиця», окреслюються об'єкти, яким необхідно приділити увагу в процесі роботи; при розробці програми справи «Рідна школа» обговорюються умови підготовки приміщення до свята, визначаються основні способи роботи, обираються матеріали для оздоблення тощо. Важливою умовою педагогічної ефективності цього етапу є спільний характер планування, адже колективна творча справа - це власна справа учнів, тому увага приділяється вияву активності, ініціативи кожним учасником.

Наступний (четвертий) етап передбачає безпосереднє проведення колективної справи. Вчитель спостерігає за тим, як учні організують творчу справу, допомагає їм у вирішенні тих чи інших питань. Необхідно заохочувати активність учнів, ініціативу і самостійність; створювати умови для вільного висловлення учнями думок, виявлення почуттів.

Останній (п'ятий) етап – це колективне підведення підсумків, що проводиться з метою виявлення причин успіхів і невдач, їх аналізу, мірою задоволення учнями проведеною роботою та можливих випадків негативної реакції на ті чи інші педагогічні дії.

Поетапність організації колективної діяльності сприяє формуванню комунікативних, організаторських умінь учнів, створенню відносин відповідальної залежності, розвитку позитивного емоційного стану особистості. В залежності від виду, характеру і змісту діяльності кожний учень може перебувати в ролі організатора, виконавця, набуваючи навичок організації інших і самоорганізації.

Традиційними при організації та проведенні колективних справ є такі інтерактивні форми роботи як презентації, «коло справ», «творчі справи». самопрезентації, проведення дебатів, дискусій, відкритих обговорень, що сприяє розвитку комунікативних умінь, навичок взаємодії. При застосуванні методу проектів учень набуває навичок проектної діяльності, що сприяє розвитку комунікативних якостей, умінню розуміти інших. Учень навчається працювати у команді (групі, парі), знаходити шляхи подолання конфліктних ситуацій. Відтак метод проектів є ефективним засобом підготовки компетентної особистості, оскільки учень навчається співпрацювати з іншими, розробляти шляхи розв'язання поставлених проблем.

Особливістю використання методу проектів у середовищі освітнього округу визначається тим, що процес діяльності супроводжується спілкуванням учасників групи між собою, а також учителя з учнем. Важливою умовою застосування методу проектів є готовність учнів до виконання справи, наявність інтересу до проблеми, що пропонується для обговорення. Позитивним досвідом стає впровадження в окрузі міжшкільних народознавчих, інформаційно-пізнавальних, соціальних проектів. Зокрема, проекти «Культура мовлення», «Лідер чи організатор» «Рідне село в майбутньому» сприяють формуванню комунікативних якостей суб'єктів освітнього округу, забезпечують

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

саморозвиток і самовдосконалення, творчу співпрацю учнів. Їх результатом є підготовка доповідей, виступів, збірок літературних творів учнів. У процесі впровадження творчих проєктів розвитку соціально активної, компетентнісної особистості необхідно враховувати педагогічні традиції певного регіону, рівень підготовленості дітей, батьків і педагогів. Вибір тематики проєктів учителі визначають з урахуванням навчальної ситуації з конкретного предмета, а в проєктах для позаурочної діяльності тематика пропонується самими учнями і цілком відповідає їх власним інтересам.

З огляду на викладене, зазначимо, що творчі проєкти, які застосовуються з метою формування комунікативних якостей учнів мають деякі загальні риси: використання комунікативної сторони спілкування в ситуаціях, що наближені до реальних умов спілкування; спонукання учнів до групової роботи, розвиток уміння працювати в команді; візуальний показ кінцевого результату.

Діяльність учнів на всіх етапах роботи над соціальним проєктом сприяє формуванню організаторських, комунікативних умінь, створенню відносин відповідальної залежності, виробленню уміння самостійно приймати рішення і нести за них відповідальність. Соціальні проєкти є середовищем, у якому учні набувають сил, упевненості, а ситуація успіху стає відправним пунктом для зростання у власних очах, підвищує самооцінку учня. Саме відчуття позитивного ставлення спонукає дитину до спілкування і дає можливість педагогу позитивно впливати на неї.

Успіх застосування методу проєктів залежить від того, наскільки учні мають бажання самостійно чи спільними зусиллями вирішувати проблему, отримувати відчутний результат. Саме проєктні технології дозволяють розвивати комунікативні якості, пізнавальні інтереси учнів, орієнтуватися в інформаційному просторі. Відтак проєктна діяльність сприяє оволодінню учнями навичками планування власної діяльності, вибору шляхів її здійснення, формування життєвого досвіду.

З метою формування комунікативних якостей суб'єктів освітнього округу на базі опорної школи створюються міжшкільні проєкти, пропонуються тренінги, моделювання проблемних ситуацій; створення індивідуально-групових програм навчання спілкування, курсів за вибором, упровадження факультативів з культури спілкування та реалізації їх в сучасному життєвому просторі.

Результатом використання виховного потенціалу спільних заходів у межах округу є підвищення рівня професійної майстерності педагогів, якості навчально-виховного процесу, зацікавленості учнів, тісної співпраці суб'єктів освітнього округу. Принципові зміни у сфері стосунків та активне залучення підлітків до колективних творчих справ, основним змістом яких є орієнтація на іншу людину, спричиняє необхідність пошуку ефективних форм спілкування, сприяє сформованості комунікативної компетентності учнів.

Сформованість комунікативної компетентності передбачає наявність критеріїв: бажання вступати в контакт з оточуючими, вміти оцінювати ситуацію спілкування, будувати стосунки з урахуванням особливостей інших; знаходити адекватний стиль і тон спілкування; здатність проявити емпатію, рефлексивну поведінку. Саме рефлексія, згідно з якою особистість здатна оцінити свою

3. КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

позицію відповідно до позиції й інтересів партнера, є одним з основних критеріїв сформованості комунікативної компетентності.

Отже, у процесі спільної діяльності учні оцінюють себе і своє оточення, обмінюються думками і переживаннями, передають і отримують різноманітну інформацію для досягнення взаєморозуміння і мети цієї діяльності; координують свої дії з діями інших учасників, долають негативні якості, виявляти увагу, толерантність. Необхідно дозволяти учням апробувати різні моделі поведінки, що приведе до вибору моральних орієнтацій. Саме через отримання нової інформації, формування комунікативних понять, педагог навчає учнів брати участь у громадському житті села.

Сільська школа вступає в тісну взаємодію із соціальним оточенням з метою використання його потенціалу, забезпечення життєвого самовизначення учнів. Зокрема, в діяльності суб'єктів освітнього округу передбачаються спільні заходи учнів, батьків, учителів, поширюється соціальне партнерство у вирішенні проблем, пов'язаних з комунікативним розвитком учнів. Освітнє середовище сільського округу є центром, де створюються умови для всебічного розвитку учнів шляхом залучення їх до участі в колективних творчих справах.

Критеріями успішної діяльності суб'єктів округу є:

- виявлення ініціативи, активності (як показника самореалізації) в організації колективних творчих справ;
- розвиток комунікативних якостей і умінь учнів;
- використання оптимальних форм взаємодії учнів у середовищі освітнього округу.

Отже, кожний учень залучається до спільної справи, засвоює навички комунікації, різні моделі поведінки і соціальні ролі. Саме набуття життєво важливих компетентностей дає можливість особистості орієнтуватися в інформаційному просторі, подальшому здобутті освіти; забезпечує умови для успішної життєдіяльності.

3.6. Взаємодія початкової школи з дошкільним навчальним закладом як суб'єктом освітнього округу

Для розкриття теоретичних основ взаємодії між закладами початкової освіти та дошкільної уточнимо основні поняття. Сутність поняття “взаємодія” трактується науковцями у різних аспектах: філософському, психологічному, педагогічному, що свідчить про його багато значущість.

«Взаємодія розглядається як вид безпосереднього чи опосередкованого, зовнішнього або внутрішнього відношення, зв'язку. Властивості об'єкта можуть проявлятися і бути пізнаних тільки у взаємодії з іншими об'єктами. Взаємодія визначає відношення причини і слідства. Кожна з взаємодіючих сторін виступає як причина іншої і як наслідок одночасного зворотного впливу протилежної сторони. Взаємодія протилежностей, протиріччя є самими глибокими джерелами, основою і кінцевою причиною виникнення, саморуху і розвитку об'єктів»[94].

Філософська категорія взаємодії має методологічне значення для психологічної науки. Будь-яке психічне явище може бути зрозуміле лише в зв'язку з його матеріальною об'єктивною основою, у взаємодії з іншими явищами. Прикладом є взаємодія особистості і діяльності потенційних і актуальних здібностей, процесуального і змістовного в психіці тощо. Синонім перекладу “взаємодія” з нім. Wechsel-wirkung — взаємовплив.

У психолого-педагогічних дослідженнях, термін “педагогічна взаємодія” позначається різними поняттями: “педагогічні відносини”, “педагогічний взаємозв'язок”, “співробітництво”, “співпраця”, “співтворчість”.

Взаємодія між початковою школою і дошкільним навчальним закладом ґрунтується на принципах наступності й перспективності, системності та послідовності. У сучасній освіті дошкільників і молодших школярів реалізуються концептуальні принципи цілісності, системності й наступності, що забезпечується, насамперед, поступовістю ускладнення видів діяльності дітей і педагогів.

О.Я. Савченко зазначає, що «Принцип наступності й перспективності навчально-виховного процесу потребує насамперед якнайточнішого врахування вихідного рівня готовності дітей не лише на «стиках» освітніх ланок, а й у межах кожного етапу. Наступність – це неперервний процес виховання, розвитку й навчання дитини, який на кожному віковому етапі має як загальні, так і спеціальні цілі. Наступність передбачає єдність методологій й теорій навчання, розуміння цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, продовження розвитку всіх здібностей особистості, створення сприятливого для дітей навчально-предметного середовища»[71, с.111].

Принцип системності та послідовності – ґрунтується на тому, що викладання і засвоєння знань має здійснюватись у логічній послідовності, за системою, яка забезпечує збереження наступності змістової і процесуальної сторін навчання, закріплення знань, умінь, навичок, особистісних якостей учня, їх послідовний розвиток і удосконалення. Кожний урок, за цим принципом, є

логічним продовженням попереднього як за змістом навч. матеріалу, так і за характером, способами пізнавальної діяльності[20].

Проблема наступності між дошкільною, початковою, середньою ланками – одна із складних проблем загальної освіти. Ці проблеми зорієнтовані передусім на інтеграцію двох ланок освіти, на усунення суперечок між запитамі школи і програмними можливостями ДНЗ, амбіційними завищеними вимогами окремих батьків щодо підготовки їх дітей; між невідповідністю дітей, які не охоплені суспільним дошкільним вихованням, і необхідністю враховувати специфіку дошкільної та початкової освіти.

Навчання в школі вимагає пошуку нових підходів до вирішення проблеми наступності, що допомагає успішному розв'язанню завдань безперервної освіти в Україні на перших її етапах: у дошкільному навчальному закладі та початковій школі:

- зняття суперечок між провідними лініями навчання та виховання суміжних вікових етапів, що визначають успіх всього подальшого гармонійного розвитку;
- проектування моделі цілісного освітнього простору на перехідному етапі від дошкільного навчального закладу до школи;
- керування процесом переходу від однієї діяльності (гри) до іншої (навчання);
- створення умови, необхідних для реалізації єдиної лінії загального розвитку дитини на суміжних етапах освіти.

Актуальна проблема сьогодення - встановити наступність на державному рівні між дошкільними навчальними закладами і початковою школою, а також визначити форми роботи з дітьми, які не відвідують дошкільні заклади. Оскільки головним напрямом державної політики у сфері виховання проголошено особистісно-орієнтований підхід до дитини, а освіта трактується як процес, спрямований на розширення можливості компетентного вибору особистістю життєвого шляху, на її саморозвиток, то пріоритетними в оцінці ефективності виховання мають бути гуманітарні критерії благополуччя і розвитку дитини як особистості. Отже, основне педагогічне завдання дорослих – створити сприятливі умови для повноцінного життя дошкільника, для реалізації ним свого природного потенціалу (фізичного, психологічного, соціального), для прояву свого індивідуального обличчя.

Наукові основи проблеми розкрито в дослідженнях Л.С.Виготського, Г.С.Костюка, О.В. Запорожця, Д.Б. Ельконіна, В.О. Сухомлинського, О.В.Скрипченка, О.Я. Савченко та ін.

Сучасні вчені визначають пріоритетні напрямки наступності. Перший напрямок - це узгодити мету на дошкільному і початковому шкільному рівнях. Мета дошкільної освіти - всебічний загальний розвиток дитини, визначений Базовим компонентом дошкільної освіти у відповідності з потенційними віковими можливостями і специфікою дитинства як самооцінного періоду життя людини. Мета освіти в початковій школі - продовжити всебічний загальний розвиток дітей з урахуванням специфіки шкільного життя поряд з освоєнням найважливіших навчальних навичок у читанні, письмі, математиці та ін. Як у дошкільному закладі, так і в школі освітньо-виховний процес повинен бути

спрямований на становлення особистості дитини: розвитку її компетентності (комунікативної, інтелектуальної, фізичної), креативності, ініціативності, самостійності, відповідальності, довільності, волі і безпеки поведінки, самосвідомості і самооцінки.

Другий напрямок - збагатити освітній зміст у початковій школі. На основі досліджень О.Я. Савченко, О.В. Проскури, О.Л. Кононко та ін., мова йде: про введення в педагогічний процес різних видів дитячої діяльності творчого характеру (самодіяльних ігор, драматизацій, технічного і художнього моделювання, експериментування, словесної творчості, музичних, танцювальних імпровізацій); про насичення змісту навчання такими знаннями історико-географічного і краєзнавчого характеру, які б максимально активізували пізнавальні інтереси дітей, відповідали б їх потребам у практичній дії і формували почуття відповідальності за найближче оточення (ділянка школи, рослини на ділянці й у класі, оформлення приміщень); про збагачення змісту уроків естетичного циклу, художньої діяльності як одного із засобів самовираження дитини, заснованих на її індивідуальному емоційно-образному баченні; про прилучення до національної художньої культури шляхом відвідування музеїв, виставок, майстерень художників, концертів, театрів, бібліотек. Мета - збагатити загальнокультурний розвиток дитини (розширити її інформаційний простір; виховати культуру сприйняття, почуттів, відносин, сформувати систему цінностей і переваг), а не тільки і не стільки її конкретні знання, які вона повинна відтворювати за вимогою вчителя.

Третій напрямок - удосконалити форми організації і методи навчання як у дошкільних закладах, так і в початковій школі. Сучасні наукові дослідження Л.А. Парамонової, М.М. Поддякова, З.М. Істоміної, Т.М. Фадєєвої вказують на необхідність: відмовитися від регламентованого навчання в ДНЗ (статичних поз на заняттях, розташування столів у ряд по типу шкільного, відповідей по піднятій руці тощо.); забезпечити рухову активність дітей у школі на уроках фізкультури, великих перервах, а також у процесі позакласної роботи; використовувати різноманітні форми навчання, що включають специфічні види діяльності на інтегративній основі; використовувати в ДНЗ циклічність і проектну організацію змісту навчання, що створює умови для використання самими дітьми наявного в них досвіду забезпечити взаємозв'язок занять (фронтальних, групових) з повсякденним життям дітей, самостійною діяльністю (ігровою, художньою, конструктивною тощо.); створити розвивальне предметне середовище як у дошкільному закладі, так і початковій школі, функціонально моделюючи зміст дитячої діяльності; використовувати методи, що активізують у дітей мислення, уяву, пошукову діяльність, тобто елементи проблемності у навчанні, дивергентні задачі, задачі відкритого типу, що мають варіанти «правильних» рішень.

Останній метод особливо важливий для початкової школи, тому що тут переважають конкретні способи дії, що відповідають визначеним класам завдань. Сполучення задач відкритого і закритого типу - одна з умов активізації пізнавальної діяльності дітей, розвитку гнучкості мислення не тільки на заняттях з математики, але й гуманітарного циклу; використовувати в початковій школі (особливо в перший рік навчання), ігрові

прийоми, створювати емоційно-значимі ситуації, умови для самостійної практичної діяльності, коли діти можуть на основі наявних у них знань виявляти ініціативу, творчість, фантазію, відповідальність; змінити форми спілкування дітей як на заняттях у дошкільному закладі, так і на уроках у школі; забезпечити дитині можливість орієнтуватися на партнера-однолітка, взаємодіяти з ним і вчитися в нього (а не тільки в дорослого); підтримувати діалогічне спілкування між дітьми; визнавати право дитини на ініціативні висловлювання й аргументоване відстоювання своїх пропозицій, право на помилку. Саме в процесі такого спілкування діти обговорюють загальне завдання, шукають способи його вирішення, розподіляють ролі, змінюють позиції (один пише, інший читає, третій перевіряє). У результаті кожен відчуває себе вмілим, знаючим, здатним (разом з іншими) справитися з будь-яким завданням; провідною в освітньому процесі як дошкільного закладу, так і початкової школи повинна стати діалогічна форма спілкування дорослого з дітьми, що сприяє розвитку в дитини активності, ініціативності, почуття власної гідності і самоповаги.

Якщо запропоновані напрямки наступності будуть перетворені в дійсність, буде створений загальний сприятливий фон для розвитку дітей - фізичного, інтелектуального, емоційного - як у дошкільному закладі, так і в початковій школі, збережеться і зміцниться їх фізичне і психічне здоров'я. Останнє складає найважливіше завдання освіти, її основний результат. Але для цього буде необхідний комплекс організаційних заходів, розробка не тільки нових нормативних актів, але і приведення у відповідність різних навчально-методичних посібників.

Забезпечення наступності та **взаємодії** між дошкільною та початковою освітою утворює простір для реалізації в педагогічному процесі дошкільного навчального закладу і початкової школи єдиної, динамічної та перспективної системи, спрямованої на розвиток, виховання і навчання старших дошкільників і молодших школярів. Саме тому сучасні тенденції розвитку дошкільної і початкової ланок освіти мають багато спільного, зокрема передбачають орієнтацію на особливості дитини, створення сприятливих умов для формування у неї належної спрямованості, самосвідомості, позитивної самооцінки, самоповаги та шанобливого ставлення до тих, хто її оточує, конструктивних мотивів поведінки, нахилів, потреб характеру, пізнавальних, психічних процесів тощо.

На основі аналізу теоретичних джерел [26,45] та практичного досвіду можна зробити висновок, що організація взаємодії початкової школи з дошкільним навчальним закладом має такі аспекти: **інформаційно-просвітницький методичний і практичний.**

Інформаційно-просвітницький аспект, або аспект педагогічної освіти, передбачає ознайомлення педагогів дошкільної та початкової ланок загальної середньої освіти з явищем наступності, його специфікою як педагогічного феномену, завданнями здійснення наступності в навчанні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, шляхами її реалізації.

Практичний аспект співробітництва між дошкільними закладами та початковою школою виражається, з одного боку, у попередньому знайомстві

вчителів зі своїми майбутніми учнями, а з іншого у кураторстві вихователем своїх колишніх вихованців - першокласників.

Методичний аспект передбачає ознайомлення освітян зі змістом, методами та формами навчально-виховної роботи в дошкільних навчальних закладах та початковій школі.

Основні завдання взаємодії ДНЗ і школи:

- створення психолого-педагогічних умов, що забезпечують сприятливий перебіг процесу адаптації першокласників до шкільного навчання (природність переходу з дитячого саду в школу);

- поліпшення підготовки до навчання в школі 5-6 річних дітей;
- поглиблення інтересу до життя в школі;
- надання допомоги сім'ї в новій ситуації, що виникає при підготовці до навчання в школі і при вступі дитини до школи.

Підготовку старших дошкільників до систематичного навчання в початковій школі доцільно здійснювати з орієнтацією на розвиток навчаємості, яка виявляється в усвідомленні навколишнього світу, довільності психічних процесів і поведінки, пізнавальної активності, продуктивної узагальненості розумових дій.

На основі аналізу нормативних документів Міністерства освіти і науки України та вивчення практичного досвіду визначено рівні організації взаємодії початкової школи з дошкільним навчальними закладами.

Рівні забезпечення наступності між дитсадком та школою

Взаємодія управлінського складу дошкільного закладу та школи

Завідувач і вихователь-методист дитсадка, директор ЗОШ і його заступники узгоджують перспективні плани діяльності закладів, форми роботи, програмові вимоги та критерії до рівня розвитку та сформованості знань, умінь, навичок старших дошкільнят та учнів 1 -го класу, обговорюють результативність та ефективність спільно проведеної роботи.

Взаємодія психологічних служб обох закладів

Практичні психологи проводять спільну роботу з психологічної підготовки старших дошкільнят до шкільного навчання, а потім психологічного супроводу «їхнього адаптаційного періоду в 1-му класі.

Взаємодія педагогів дошкільного та шкільного закладів освіти

Вихователі та вчителі початкової школи обмінюються досвідом під час взаємовідвідування занять та уроків, спостереження за діяльністю і розвитком старших дошкільнят та першокласників, проводять спільні педради та консультації, разом організовують педагогічно-виховні (позакласні) заходи.

Взаємодія дитячих колективів

Дошкільнята і першокласники беруть участь у спільних святах та розвагах, колективній трудовій діяльності. Школярі надають «шефську» допомогу молодшим товаришам.

Взаємодія з родиною

Адміністрація, педагоги, психологи, медична служба дитсадка і школи консультують батьків з різних питань, надають потрібну інформацію, допомагають виробити єдині вимоги до дітей в навчальному закладі і вдома

та дотримуватися їх. Батьки та інші члени родини беруть участь в організації та проведенні навчально-виховних заходів.

Орієнтовна схема взаємодії між початковою школою та дошкільним навчальним закладом: складання плану спільних заходів відповідно завдань, що необхідно вирішити на тому чи іншому етапі роботи; проведення круглих столів за участю адміністрацій і методичних служб навчальних закладів, батьків дітей майбутніх першокласників; затвердження спільного плану заходів на методичних об'єднаннях вчителів початкової школи і вихователів дошкільних навчальних закладів.

Робота з організації взаємодії початкової школи з дошкільним навчальним закладом має проводитись спільно і системно. Тільки зацікавленість обох сторін і батьківської громадськості вирішить проблеми наступності дошкільної і початкової освіти, зробить перехід з дошкільного навчального закладу до початкової школи безболісним і успішним для дитини.

Література до III розділу

1. Асмолов А. В мире вариативного образования / А. Асмолов // Витольд Альбертович Ясвин. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. – [2-е изд., испр. и дополн.]. – М.: Смысл, 2001. – С. 4-6.
2. Безруков В.С. Учебное пособие для инженерно-педагогических институтов и индустриально-педагогических техникумов Екатеринбург: Деловая книга, 1996. – 344 с.)
3. Бех І.Д. Виховання особистості: навч.-метод. вид.: у 2 кн. Кн..2.: Особистісно орієнтований підхід: наук.-практ. засади / І.Д. Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344с.
4. Бичко І.В. Пізнання як творчість . проблема істини / І.В. Бичко // Філософія. Курс лекцій – К.:, 1993. –С. 445-455.
5. Большой энциклопедический словарь / Под ред. А.М. Прохорова. – М. Науч. мизд –во ББЭ ; СПб. Норинт , 1997. – 680с.
6. Буданов В.Г. Синергетические стратегии в образовании // Образование и интеграция. М., 1997. Вып. 1.
7. Василенко Н. Сучасні тенденції розвитку професійної соціокомунікативної компетентності керівників профільних ЗНЗ. Н. Василенко // Директор школи, ліцею, гімназії, 2011, №6, с. 46- 51.
8. Ващенко Л. М. Управління освітніми проектами / Л. М. Ващенко // Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: практико зорієнт. зб. / [Шевцова С. М., Єрмаков І. Г., Федоренко О. А. та ін.]; наук. кер. і ред. І. Г. Єрмаков. – К.: Департамент, 2003. – С. 30-36.
9. Великий тлумачний словник української мови. – К.: Перун, 2004. – 1190 с..
10. Віднічук М.А. Освітні округи / М. Віднічук, Н. Мельник; упор. Ж. Сташко. – К.: Шкільний світ, 2010. – 128 с.
11. Всемирная энциклопедия: Философия. Гл. научн. ред. Грицанов А.А. М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2001. — 1312 с.
12. Выготский Л.С. Педагогическая психология [Текст] / Л.С. Выготский // [под ред. В.В. Давыдова]. – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.
13. Выготский Л.С. Психология подростка / собрание соч. Т.4. – М.: Педагогика, 1982. – 397с.
14. Гаврилец К.В. Воспитание человечностью: кн.. для учителя. – Минск. Нар. асвета, 1985. – 183с.
15. Головань М. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду М. Головань / Вища освіта України. – 2008. – №3. – С. 23-30.
16. Даниленко Л. І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітніх навчальних закладах / Лідія Іванівна Даниленко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. / ред. кол. О. Г. Мороз, Н. В. Гузій та ін. – К.: НПУ, 2006. – Розд. 1. – С. 14-19. – (Серія 16. «Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики» ; вип. 5).
17. Державний стандарт початкової загальної освіти – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>

18. Донченко О.А. Фрактальність психіки і суб'єктність / Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / За заг.ред. В.О.Татенко.- К.:Либідь, 2006.- 360с.
 19. Емельянов Ю.Н. Активное соціально-психологическое обучение./ Ю.Емельянов -Л.: ЛГУ, 1989.- 278 с.
 20. Енциклопедія освіти \ Гол. ред. В.Г Кремень. Акад. пед. наук України . – К.: Юрінком Інтер , 2008. 1040 с.
 21. Єльнікова Г.В Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні Монографія. К.: ДАККО, – 1999.– 303с.
 22. Єрмаков І.Г., Пузіков Д.О. Проектне бачення компетентнісно спрямованої 12-річної середньої школи.- Запоріжжя, 2005.-112 с.
 23. Захаренко О.А Поспішайте робити добро ... Черкаси ОІПОПП, 1997.– 70 с.
 24. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов. 2-е изд., перераб., доп.-М.: Академический проект, 2003.-336с.
 25. Ільченко В. Р. Концептуальні основи інтеграції змісту природничонаукової освіти / В.Р.Ільченко . К.Ж Гуз // концепція освітньої програми «Довкілля» [Зб наук праць .: за ред. В. Р. Ільченко] .К.: – Полтава : ПОІПОПП, 1999. – С.6-46.
 26. Інструктивно-методичні рекомендації «Про забезпечення взаємодії в освітній роботі з дітьми старшого дошкільного і молодшого шкільного віку» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cct.com.ua/2011/19.08/2011_1_9-634/htm
 27. Калініна Л. М. Проект інноваційної школи: стратегічне планування, управління інноваціями / Л. М. Калініна, Т. Д. Капустеринська. – Х.: Основа, 2007. – 96 с. – (Б-ка журн. «Управління школою»; вип. 4).
 28. Калініна Л.М. Інформаційне управління загальноосвітнім навчальним закладом : системи , процеси, технології: / Л.М Калініна /.- К.: Інформатодор, 2008. – 472.
 29. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Синергетика: начала нелинейного мышления // Общественные науки и современность. 1993. № 2.
 30. Коберник ОМ. Організація життєдіяльності учнів сільської школи. К.:ТОВ «Міжнародна фін. агенція», 1998, 92 с.
 31. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг.ред. О.В.Овчарук.-К.: «КІ.С.» ,2004.-112 с.
 32. Конаржевский Ю. А. Менеджмент и внутришкольное управление. – М., Центр «Педагогический поиск», 2000. – 222 с.
 33. Краевский В. В. Моделирование в педагогическом исследовании / В. В. Краевский // Введения в научное исследование по педагогике : учеб.пособ. для студ. пед. ин-тов / [Бабанский Ю. К., Журавлев В.И., Розов В. К. и др.]; под. ред. В. И. Журавлева. – М.: Просвещение, 1998. – С. 107-122.
 34. Кудикіна Н.В. Теоретичні засади педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Кудикіна Надія Василівна – К., 2004. – 404 с.
-

35. Кузьмина Н. В. Основание фундаментальной и синергетической акмеологии / Кузьмина Н. В., Пожарский С. Д. // Акмеология – наука XXI століття: міжнар. наук. - практ. конф., зб. матер. / ред. кол. : З. Сіверс, Е. Белкіна, Г. Данилова та ін. – К.: КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2005. – Розд. 1. – С. 14-51.
36. Лазарев. В.С. Педагогика, № 4, 2024 С.11-20:
37. Мамардашвили М.К. Философские чтения / Мераб Мамардашвили. – Санкт –Петербург: Азбука –классика, 2002. – 832с.
38. Мануйлов Ю. С. Концептуальные основы средового подхода в воспитании // Вестник Костромского гос. пед. у-та им. Н. А. Некрасова, Т. 14. Серия «Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика». - 2008. - № 1.
39. Мариновська О. Учитель як суб'єкт моделювання освітнього середовища / Оксана Мариновська // Сільська школа : реалії та перспективи : зб. матер. / упоряд.: Л. Келембет. – Івано-Франківськ : ОІППО, 2008. – Вип. 4. С. 20-26.
40. Мариновська О. Я. Формування готовності вчителів до проектно-впроваджувальної діяльності: теорія і практика : [монографія] / Оксана Яківна Мариновська. – Івано-Франківськ : Симфонія форте : Полтава : Довкілля-К., 2009. – 500 с.
41. Мармаза О.І. Стратегічний менеджмент: траєкторія успіху. – Х.: Вид. група «Основа», 2006, - 160 с.
42. Маслов В.І. Наукові основи та функції процесу управління загальноосвітніми навчальними закладами: навч. посіб. / В. І. Маслов. – Тернопіль: Астон, 2007. – 150 с.
43. Навчальні програми для 1-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>
44. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2011. – 392 с.
45. Наступність дошкільного навчального закладу і початкової школи у вихованні дітей: навчально-методичний посібник / В.І. Кононенко, Н.В. Лисенко, І.М. Шоробута [та ін.]; за ред. проф. Н.В. Лисенко. – 2-ге видання. – К. : Видавничий дім «Слово», 2013. – 296 с.
46. Новий тлумачний словник української мови/ укл. В Яременко, О Сліпушко. Т. 3. К.: «АКОНІТ». 2004.– С. 675
47. Онищук Л. Демократизація функціонального устрою закладу освіти як складова управління / Л. Онищук // Освіта і управління. – 2003. – Т. 6, № 1. – С. 67-74.
48. Осадчий І. Г. Основні засади функціонування територіальних освітніх округів в сільській місцевості / І. Г. Осадчий // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2001. - № 5/6. – С. 118-131.
49. Осадчий І. Г. Спрямований розвиток освітніх систем: теорія, технологія, практика: Монографія. – К.: Інформавтодор. – 2013. – 436 с.
50. Освіта в сільській місцевості: кризові тенденції та шляхи їх подолання. Науково-практичне видання /Автор-упорядник Є.В. Красняков.— К.: Парламентське вид-во, 2012. – 272 с.

51. Основы методики преподавания физики в средней школе [Текст] // Пособие для учителя [под ред. А.В. Пёрышкина и др.]. – М.: Просвещение, 1984. – 398 с.
52. Остапчук О. Розвиток педагогічних систем в умовах модернізації освіти / Олена Остапчук // Шлях освіти. – 2004. – № 1. – С. 6-11.
53. Островерхова Н. М. Моделювання педагогічних систем / Н.Островерхова // Директор школи. – 2001. – № 1. – С. 11-12.
54. Павлютенков Є. М. Основы управління школою / Євген Михайлович Павлютенков, Василь Васильович Крижко. – Х. : Основа, 2006. – 176 с. – (Б-ка журн. «Управління школою»; вип. 1.
55. Педагогический энциклопедический словарь / [Гл. ред. Б.М. Бим-Бад]. – М.: Большая Российская Энциклопедия, 2002. – 528 с.
56. Петровская Л.А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. – М, 1989.
57. Пикельная В. С. Теория и методика моделирования управленческой деятельности (школоведческий аспект): дис. ...д-ра пед. наук: 13.00.01. / Валерия Семеновна Пикельная. – Кривой Рог, 1993. – 432 с.
58. Положення про освітній округ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 № 777,
59. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті О.І.Пометун / Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / Під заг.ред. О.В.Овчарук.- К.: "К.І.С.", 2004.-С.66-72.
60. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник / О. Пометун, Л. Пироженко. – К.: А.С.К., 2004. — 192 с. https://docviewer.yandex.ru/r.xml?sk=y48395550f0ed172d0f5b1b8e39a8b430&url=http%3A%2F%2Fwww.twirpx.com%2Fabout%2Ffaq%2Fdownloading%2F%22+%5Ct+%22_blank
61. Пономарев Я.А. Психология творчества[Текст] / Я.А. Пономарёв //Учебное пособие. – М.: Наука, 1976. – 303 с.
62. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 777 «Про затвердження Положення про освітній округ». – Режим доступу: <http://mon.gov.ua>
63. Преобразование и исследование математических моделей динамических систем: учеб. пособие / Ю.С. Мануйлов, Е.А. Новиков; под общ. ред. Ю.С. Мануйлова. – СПб.: ВКА им. А.Ф. Можайского, 2011. – 344 с.
64. Програми курсів за вибором для загальноосвітніх начальних закладів. Варіативна складова Типових навчальних планів. 1-4 класи. Книга 1. / Упор.: Л. Щербакова, Г. Древаль. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 240 с.
65. Програми курсів за вибором для загальноосвітніх начальних закладів. Варіативна складова Типових навчальних планів. 1-4 класи. Книга 2. / Упор.: Л. Щербакова, Г. Древаль. – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 248 с.
66. Програми курсів за вибором для загальноосвітніх начальних закладів. Варіативна складова Типових навчальних планів. 1-4 класи. Книга 3. / Упор.:

Л. Щербакова, Г. Древаль, А. Лотоцька – Тернопіль: Мандрівець, 2011. – 240с.

67. Разумовский В.Г. Развитие технического творчества учащихся [Текст] / В.Г. Разумовский // [под ред. А.В. Перышкина]. – М.: Госуд. Учебно-педагогическое издательство Мин. просвещения РСФСР, 1961. – 146 с.

68. Разумовский В.Г. Творческие задачи по физике в средней школе[Текст] /В.Г. Разумовский // Пособие для учащихся. – М.: Просвещение, 1966. – 154 с.

69. Реморенко И Сетевое образование в сель ской школе / И. Реморенко // Управление школою. 2003. – 10 сент (№ 61). – С.6-8.

70. Рубинштейн С.Л. О мышлении и путях его исследования[Текст] / С.Л. Рубинштейн // Изнеопубликованной рукописи. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1958. – 147 с.

71. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручник. – К.: Грамота, 2012. – 504 с.

72. Савченко О.Я. Дидактика початковоїшколи[Текст] / О.Я. Савченко//Підручник для студентівпедагогічнихфакультетів. – К.: Генеза, 1999. – 368 с.

73. Сергеева М. Образовательный округ – модель управления в условиях малого города / М Сергеева, И Волков // Народное образование. – 2003. №8 . – С.54-64.

74. Сердюк О. Методологічні засади моделювання особистісно-орієнтованої навчальної діяльності у вищій школі України / О. Сердюк // Вища освіта України : Теоретичний та науково-методичний часопис . – 01/2005 . – №1 . – С.60-65 .

75. Сериков В.В. Личностно ориентированное образование: поиск новой парадигмы. – М., 1988. – 241 с.

76. Симонов В.П. Педагогический менеджмент: 50 НОУ-ХАУ в области управления образовательным процессом: Учебное пособие. 3-е изд . испр и доп. М.: Педагогическое общество России, 1999.

77. Сільська школа: реалії та перспективи. Видання восьме. / Упор. Л. Келембет. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. – 160 с.

78. Слободчиков, В. И. Инновации в образовании: основания и смысл / В. И. Слободчиков // Педагогические инновации. – 2004. - № 1. – С. 17-36.

79. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи // Вибр .твори: В 5 т.– К.: Рад школа, 1977. – Т. 4. – С.393-624.

80. Управление развитием школы [Текст] : пособие для руководителей образоват. учреждений / [В. С. Лазарев, М. М. Поташник, А. М. Моисеев и др.]; Под ред. М. М. Поташника и В. С. Лазарева ; Рос. акад. образования, Ин-т упр. образованием. - М. : Новая шк., 1995. - 462 с. : табл. - Библиогр.:407-413с

81. Ушинский К.Д. Детский мир. Первые уроки логики [Текст] / К.Д. Ушинский // Хрестоматия.–Соч. Т. 4.–М.–Л.: Изд-во АПН РСФСР, 1948.– 678с.

82. Философский энциклопедический словарь. М.: 1983 С. 151.

83. Форми навчання в школі / [Ю. Мальований, В. Римаренко, Л.Вороніна та ін.]; за ред. Ю. Мальованого. – К.: Освіта, 1992. –160с.

84. Химинець В. Інновації в сучасній школі. / В. Химинець. – Ужгород, Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2004. – 168 с.
85. Шарко В. Сучасний урок: технологічний аспект. Посібник для вчителів і студентів. / В. Шарко. – К., 2006. – 220 с.
86. Шишов С.Е. Мониторинг качества образования в школе /Шишов С.Е. Кальней В.А.- М.:Педагог.об-во России, 1999.-320 с.
87. Шишов С.Е. Понятие компетенции в контексте качества образования С.Е.Шишов / Дайджест педагогических идей и технологий: Школа-парк.-2002.- №3.-С.20-30.
88. Шиян Н. І. Профільне навчання у школах сільської місцевості: теорія і практика. – Полтава: АСМІ, 2004. – 442 с. – Бібліогр.: с. 404-410
89. Щедровицкий Г.П. Философия. Наука. Методология. – М.: Шк. культ.политики. – 1997. – 656 с.
90. Яковлева, Н.О. Проектирование как педагогический феномен / Н.О. Яковлева // Педагогика. – 2002. – № 6.
91. Ямбург Е. А. Школа для всех: Адаптивная модель. – М.: Новая школа, 1996. – 352 с.
92. Ярулов А. А. Интегративное управление средой образования в школе. – М.: Народное образование, 2008. 368 с.
93. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / Витольд Альбертович Ясвин. – [2-е изд., испр. и дополн.] – М.: Смысл, 2001. – 365 с.
94. <http://uadoc.zavantag.com/text/29544/index-1.html>Словник термінів з філософії.
95. <http://smerfero.com/dictionary/vzajemodiya/>

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОВАДЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

4.1. Проектування цільової програми реалізації моделі освітнього округу

Поняття «програма» як управлінський документ широко використовується як у різних галузях наукових знань, так і в практичній діяльності.

У філософському словнику поняття «програма» тлумачиться як ключовий спосіб послідовної (поетапної) організації діяльності, пов'язаної з реалізацією певного змісту, а також з організацією та реалізацією пізнавального (дослідницького) змісту та процедур [28, с. 549].

У психології поняття «програма» зустрічається у різних трактуваннях та поєднаннях, зокрема «життєва програма особистості», програма розвитку соціальної інфраструктури; програма соціалізації особистості; передбачуваний процес реалізації мети [1].

Поняття «програма» широко використовується в педагогіці, що диференціюється за метою, завданнями, функціями, наприклад. «програма навчання», «програма розвитку навчального закладу», «програма виховання», що представлені як спосіб, метод, засіб педагогічної діяльності.

У теоретичному плані та практиці управління освітньою системою, програма розглядається як потенційно вагомий і дієвий інструмент, що забезпечує гарантований, результативний, економічний і своєчасний перехід навчального закладу на новий якісний стан і одночасно як інструмент, що забезпечує послідовне, планове управління освітнім закладом.

У психологічному контексті В.А. Петровський розуміє програму як шлях досягнення мети, як прообразу дійсного [29, с. 10]. Спираючись на загальне визначення програми вчені дотримуються узагальненого поняття, включаючи хід досягнення мети, послідовність дій, як сукупність заходів для свідомого досягнення кінцевого результату.

Формулювання мети програми має задовольняти вимоги споживачів освіти. Передусім необхідно, щоб мета була реалістичною, орієнтованою на максимальні можливості виконавців, сприяла активізації учасників педагогічного процесу до реалізації запланованого, передбачуваного змісту. [24, с.67].

Науковий підхід до планування програми реалізації моделі освітнього округу дасть можливість передбачити розширення освітнього простору та удосконалення педагогічної системи. Наявність обґрунтованої програми, прогнозованих чітких і дієвих заходів забезпечить продуктивне використання ресурсного потенціалу освітнього округу, в тому числі і кадрового, що підвищить якість освіти у сільській місцевості.

Для того, щоб програма (за Красовицьким) була якомога реалістичнішим документом, служила керівництвом до дії, вона має бути конкретною і

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

зрозумілою для всіх виконавців: а) програма як управлінський документ має вказувати на головну ланку, в основі якої – врахування конкретних умов, цілей та завдань школи; б) зазначити оптимальний розрахунок часу, необхідного для реалізації програми; в) чітко визначити дії, строки, виконавців [21, с. 11].

Програма реалізації моделі освітнього округу розробляється як й інші документи внутрішкільного рівня, на основі законів суспільного розвитку, досягнення наукових знань, психологічних та педагогічних закономірностей освітнього процесу, сучасних вимог щодо наукової організації праці, використання перспективного досвіду планування як управлінської функції.

Серед сукупності принципів, що вважаються базовими у плануванні педагогічних проектів вважаються принцип науковості, системності, перспективності, цілісності, адекватності, наступності, відкритості.

Принцип науковості у проектуванні програми передбачає опору на закони суспільного розвитку, дані сучасної науки про розвиток соціальних систем, психолог-педагогічні закономірності освітнього процесу і сучасні вимоги до наукової організації праці.

Принцип системності у розробленні програми реалізується шляхом комплексного підходу до проектування документу, координованості дій суб'єктів цього утворення.

Принцип перспективності полягає у проектуванні перспектив функціонування нової педагогічної системи, окреслення завдань на перспективу, пошуку нових ідей і задумів, для досягнення спільної мети.

Принцип перспективності планування передбачає моделювання перспектив розвитку, окреслення завдань, розв'язання яких передбачає підвищення якісних показників функціонування педагогічної системи.

Принципово важливо: щоб процес оновлення педагогічної системи був спрямований на власне використання набутих новацій, що підтверджують свою ефективність. Дуже важливо на початкових етапах проектування програм необхідно мати науково обґрунтовані показники, які б відображали усі специфічні моменти ситуації, в якій знаходиться школа. Такі показники можуть бути знайдені тільки за допомогою психодіагностичної системи, яка б була розроблена спеціально для забезпечення проектування навчально-виховної роботи в школі. [13, с.52]

Принцип цілісності особливо актуалізується у розробленні проекту програми, що створюється різними педагогічними колективами, діяльність яких об'єднується спільною метою. Цілісність як принцип проектування педагогічної системи, передбачає взаємопроникнення та взаємодію всіх компонентів системи, при цьому об'єднуючим, мотиваційним фактором слугує спільна мета, досягнення якої потребує колективного впливу.

Принцип адаптивності зумовлює встановлення ієрархічної узгодженості функцій структур освітнього округу, що здійснюється шляхом адаптації загальної мети до умов функціонування підсистем нового утворення.

Процес адаптації мети до умов та можливостей кожного суб'єкта, встановлюються горизонтальні зв'язки, відбувається кооперація діяльності вчителя та учнів. Процес адаптації спрямований на стабілізацію позитивних змін, які відбуваються внаслідок впровадження, адаптації моделі нової

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

педагогічної системи. Тому у процесі спільної діяльності можуть встановлюватися нові зв'язки, створюються нові структури, що допомагає досягти взаєморозуміння, враховувати інтереси усіх учасників освітнього процесу.

Принцип відкритості передбачає вільний обмін інформацією між суб'єктами освітнього округу, тісними зв'язками з зовнішнім середовищем, місцевою громадою, органами місцевого самоврядування.

Ступінь відкритості залежить від взаємозв'язку і рівня взаємодії з зовнішнім середовищем, стану психологічного захисту. Адже «зниження ступеня психологічного захисту підвищує взаємодовіру і ступінь відкритості, яка допомагає узгодити цілі взаємодіючих сторін і скоординувати дії для досягнення загальної узгодженої мети. Цей принцип використовується при кооперації дій, узгодженні цілей, адаптації системи до змін умов існування та ін.. Адже тільки у стані відкритості можливе взаємозбагачення і природність партнерських стосунків, вважає Г.В Єльнікова [3, с.167].

Інтегруючою основою у проектуванні програми реалізації моделі освітнього округу є належним чином сформульована мета на досягнення якої спрямовані дії виконавців.

Розроблення програми як процес передбачає наступні етапи:

1. Вибір провідної ідеї на основі теоретико-методологічних обґрунтувань.
2. Аналіз сучасного стану освітньої системи з позицій освітніх вимог соціуму із використанням розробленої моделі освітнього округу.
3. Розроблення сукупності завдань реалізації моделі освітнього округу як цілісної педагогічної системи.
4. Розроблення структури і змісту цільової програми моделі освітнього округу.
5. Проектування розділів програми, відбір форм, засобів, механізмів реалізації компонентів моделі освітнього округу.
6. Розроблення критеріїв визначення ефективності моделі освітнього округу.
7. Аналіз результатів та прогнозування шляхів її удосконалення.

Зазначений алгоритм може змінюватися, доповнюватися і удосконалюватися у процесі його використання.

Програма також може включати збір матеріалів, даних для прийняття рішень стосовно вибору оптимального варіанту взаємодії, що адресуються суб'єктам освітнього округу.

В розробленні програми застосовується метод прогнозування, без якого не можна передбачити майбутній стан об'єкта (за І.В. Бестужевим – Ладом), при цьому прогнозування :

- розглядається не в якості самоцілі, а як інформаційна основа для прийняття цільових, програмних, проектних і організаційних управлінських рішень;
- передбачає інформацію про оцінку перспектив розвитку прогнозованого явища, спирається на існуючі в наукових знаннях ідеальні інформативні моделі її майбутнього візрця.
- здійснюється на основі пошукових і нормативних розробок, тобто умовних передбачень з орієнтацією на ефективність управління;
- інтегративним чином входить до складу мети ;

- сприяє підвищенню обґрунтованості, об'єктивності, ефективності розроблених рішень [52].

Прогнозування є невід'ємною частиною програми, виконує функції наукового передбачення, певного орієнтира для пошуку оптимальних рішень управлінських проблем.

Отже, розробляючи програму реалізації моделі освітнього округу процеси планування, прогнозування є важливими та необхідними. На основі отриманих даних та сукупності інформацій, передбачень, формується мета програмних дій, що розробляються у формі управлінського документу, що затверджується педагогічним колективом всього освітнього округу.

Такий документ розробляється на основі результатів психолого- педагогічної діагностики, попереднього прогнозування та сукупності поставлених завдань.

Програма реалізації моделі освітнього округу у загальному вигляді – це насамперед окреслений порядок, послідовність передбачуваних заходів, задумів, що спроектовані моделлю.

Розроблення зазначеної програми як управлінського документу – це процес визначення і виокремлення певного арсеналу засобів, форм, заходів, спрямованих на реалізацію поставлених завдань і визначення послідовності педагогічних впливів на створення цілісної педагогічної системи освітнього округу. Як відзначається у дослідженнях науковців програмування, саме по собі є певною системою передбачуваних дій та впливів на існуючу систему. Ця система має певне призначення (досягнення бажаної мети), структуру, потоки інформації, найбільш ймовірні та такі, що вказують на шлях для досягнення мети як бажаного результату, використовуючи прямі і зворотні зв'язки.

Програма як метод організації і реалізації управлінського знання, створює можливості:

- представляти певну визначеність і чітку смислову спрямованість на всіх рівнях управління освітою (В.А. Сластюнін, П.І. Третьяков, Т.І. Шалева)
- визначити зміст, засоби, форми досягнення мети, їх склад і логічну структуру, послідовність, необхідні ресурси і умови, виконавців і їх взаємодію у процесі діяльності (В.І. Зверева, Ю.А. Конаржевський);
- моделювати і проектувати зразки, бажаного стану управлінської системи і їх результати (В.С. Лазарев., М.М. Поташник);
- створювати системні умови для успішного здійснення управлінської діяльності (П.І. Третьяков);

Зважаючи на різні призначення програми як управлінського документа, розглядаємо її як інтегративний спосіб організації діяльності, зв'язку теорії і практики, механізму перетворення управлінських реалій, засіб інтеграції сил, що беруть участь у процесі побудови чи перетворенні педагогічної системи.

Принципова особливість програми побудованої на інтегративних підходах полягає в тому, що вона створюється на векторних засадах, коли в якості вектора створюється шлях інтегрованості, а свобода передбачає наявність і використання факторів різноманіття (діагностичності) в реалізації конкретної мети. [52, с.93]

На нашу думку, векторний підхід дозволяє залучити до створення програми арсенал саме тих методів, що найповніше реалізують управлінські функції та дії, що адекватні досягненню мети.

Теоретичні основи розроблення програми розкривають сутність цього процесу, де планування як етап складання програми є смисловим та соціальним процесом, який наближає те, що вважається найбільш ймовірним результатом ситуації, при заданих діях, що уявляється як бажаний результат, який вимагає обґрунтованих дій та засобів

Складання програми є процесом поетапним, прогностичним, мотивованим. На основі аналізу стану функціонування суб'єктів освітнього округу розробляється план, за допомогою якого відбувається перехід від початкового стану до мети, враховуються внутрішні та зовнішні впливи, фактори, операції, усвідомлену послідовність дій. Чинники можуть бути пов'язані з економічними, екологічними, географічними, культурними, політичними, нагальними, природними тощо.

У розроблені програми використовують різного змісту сценарії. Сценарій – це гіпотетичний результат, який сприймається та визначається за допомогою певних припущень про наявну та майбутні тенденції. Припущення повинні бути розумними і не виходячи за рамки природних обмежень, лімітів часу та технологій [35, 209с.]

Програма функціонування освітнього округу передбачає інтеграційну взаємодію закладів загальної середньої освіти в умовах нового утворення і зорієнтована на розвиток у двох векторів (складників):

- перша *змістова інтеграція* закладів, що передбачає реалізацію навчального програмного змісту, передбаченого навчальним планом (на рівні стандарту та над стандартними предметами). Тобто поетапний перехід від сукупності окремих програм за видами діяльності до посилення їхніх зв'язків між собою, що реалізуються у різних закладах за рахунок розширення змісту комплексних проектів та індивідуальних освітніх траєкторій.

Змістова складова інтеграції закладів освітнього округу розвивається також в рамках спільних програм, що передбачають поглиблене вивчення профільних предметів, у тому числі за допомогою освоєння учнями програм курсів за вибором. При цьому в рамках реалізації загальноосвітніх навчальних програм курсів за вибором мають можливість використовувати такі форми як: гуртки, секції, різновікові групи тощо.

- друга *організаційна інтеграція*, що спрямована на розвиток кооперації шкільного співтовариства - переході від сукупності окремих об'єднань за видами діяльності до збільшення числа об'єднань різновікових об'єднань (у т.ч. на базі опорних шкіл, позашкільних навчальних закладів, ресурсних центрів тощо), становлення самоврядних об'єднань.

Програма функціонування освітнього округу, що ґрунтується на принципах взаємодії суб'єктів освітнього округу, вважаємо орієнтиром і «зоною найближчого розвитку» кожного його суб'єкта.

Слід зазначити, що спільна діяльність закладів зорганізується у різних формах (за вибором) та напрямках (спортивно-оздоровчого, духовно-морального, соціального, інтелектуального, загальнокультурного та ін.), при

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

цьому можуть бути використані такі форми як: екскурсії, гуртки, круглі столи, конференції, диспути, шкільні наукові товариства, олімпіади, змагання, пошукові й наукові дослідження, суспільно корисні проекти та ін.

Основні положення програми мають включатися у перспективні плани роботи кожного навчального закладу, де окрім спільних заходів, передбачаються питання локального характеру, що відображають специфіку навчального закладу, процедуру перерозподілу та використання ресурсів для розвитку об'єднання, упровадження нових перспективних освітніх програм, які важливі для учнів конкретної школи та ліквідація тих, що перестали приносити очікуваний соціокультурний ефект.

Програма функціонування освітнього округу як відкритої педагогічної системи – процес творчий, як і кожний вид педагогічної праці має свою специфіку. З точки зору системного підходу можна виділити доцільні складові цього документа, зокрема:

- оцінка педагогічної ситуації з точки зору основної мети;
- обґрунтоване передбачене перебігу та результатів діяльності і пов'язане з ним визначення конкретних цілей та задачі;
- розроблення програми заходів, системи послідовних дій, вибір доцільних форм, методів;
- точний розрахунок роботи в часі та просторі;
- визначення процедури аналізу та контролю результатів діяльності [13, с.107].

Керівник загальноосвітнього навчального закладу розробляє та узгоджує зміст взаємодії з іншими закладами, визначаючи вектори розвитку співпраці та їх форми. При цьому важливим є не програма, а процес його створення. Як зазначає Р.Уотермен, процес створення програми для виконавців важливий інформацією, виявленням проблем налагодження стосунків, зростання культури, підтримки ресурсного забезпечення і виявлення явищ як позитивного, так і негативного характеру. [41, с.21]

Досвід упровадження цільових програм реалізації моделі освітнього округу у сільській місцевості свідчить про те, що керівники закладів освіти на основі аналізу роботи педагогічного колективу, розробляли плани заходів орієнтуючись в основному на можливості свого шкільного колективу, не повною мірою враховували ресурси інших суб'єктів освітнього округу, проте після реалізації розроблених програм спільної діяльності виявлено певні позитивні зміни, що позначалися на мотивації до навчання, якості освіти, задоволеності батьківської громади, іміджі закладу та інших показниках.

На основі аналізу результатів реалізації моделі освітнього округу виявлено позитивні зміни, що позначалися на показниках виконання тих чи інших управлінських функцій. Позитивні результати свідчать про зростання рівня управлінських компетентностей керівників експериментальних шкіл. Відзначено й інші показники, що підтверджують позитивні зміни в управлінні освітнім округом.

У процесі розроблення програми реалізації моделі освітнього округу, враховувалися можливості ресурсного потенціалу кожного закладу, що входять до складу освітнього округу, якість та насиченість освітнього середовища,

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

форми його використання. У процесі планування кожного розділу програми передбачалися не лише виконавці та часові терміни, але й обставини та особливості регіонального впливу, а також механізми контролю за перебігом змін та перетворень у педагогічній системі. У програмі зазначалися процедури, що призначені для збору достовірної інформації на основі якої розроблялися обґрунтовані управлінські рішення..

Для поглиблення управлінських знань та удосконалення умінь проводилися різні форми роботи з учасниками експерименту за участю обласних інститутах ППО, створювалися науково-теоретичні, постійно діючі семінари, що сприяли оволодінню знаннями, засвоєнню технологій планування, моделювання, удосконаленню інших управлінських компетенцій керівників експериментальних шкіл.

Оволодіння комплексом управлінських компетенцій дозволило керівникам шкіл творчо підходити до розроблення програм, цільових проектів, створювати інші управлінські документи, що пласиліють взаємодію закладів-суб'єктів освітнього округу з метою підвищення якості освіти в сільській місцевості.

4.2. Цільова програма реалізації моделі Раківчицького освітнього округу (2013-2018 роки)

Підготовка Програми реалізації моделі Раківчицького освітнього округу І-ІІІ Коломийської районної ради Івано-Франківської області на 2013-2018 роки зумовлена якісним оновленням змісту освіти, який полягає в необхідності привести її у відповідність із вимогами державних стандартів, потребами сучасного життя, запитамі суспільства щодо якісної та доступної освіти.

Програма визначає основні шляхи розвитку закладів, суб'єктів округу. Вона скеровує педагогічні колективи, учнів, вихованців, батьків, соціум до реалізації ціннісних пріоритетів особистості, задоволення освітніх потреб молоді, створення розвивального середовища, у якому реалізувалася б сучасна модель випускника, особистості, що володіє ключовими компетентностями.

Програма спрямована в площину цінностей особистісного розвитку, варіативності й відкритості освітньої системи закладу, зумовлює модернізацію чинників, які впливають на якість навчально-виховного процесу, змісту освіти, форм і методів навчання й виховання, системи контролю й оцінювання, управлінських рішень, взаємовідповідальності всіх учасників навчально-виховного процесу.

Основними результатами Програми передбачено удосконалення й модернізація сучасного освітнього середовища закладів, системні позитивні зміни, підвищення рівня та якості освіти. Програма дає можливість виробити стратегічні та пріоритетні напрями діяльності суб'єктів округу на найближчі роки.

Мета програми: забезпечення умов для розвитку, саморозвитку та самореалізації особистості, формування її життєвих компетентностей, конкурентноспроможності в умовах освітнього округу.

Програма співвідноситься із пріоритетними напрямами дослідження лабораторії сільської школи Інституту педагогіки НАПН України.

Основні напрями функціонування освітнього округу потребують зосередження уваги на розв'язанні таких завдань:

- створення можливостей для упровадження різних форм навчання з метою задоволення прав громадян на освіту;
- створення умов для здобуття вихованцями якісної освіти та розвитку їхніх здібностей й обдарованості;
- забезпечення розвитку й саморозвитку особистості дитини, формування її життєвих компетентностей, допрофесійної підготовки й профільного навчання шляхом підвищення якості освітніх послуг;
- запровадження виховних проєктів, що реалізуються в умовах освітнього округу;
- систематизація інформації про освітні послуги, що надаються учням для подальшого вибору профілю навчання;
- сприяння упровадженню в освітніх закладах округу сучасних педагогічних та управлінських технологій, методик, інтерактивних форм і методів роботи;
- розвиток творчого потенціалу педагогічних працівників.

Соціально-педагогічною місією Раківчицького освітнього округу є формування компетентного випускника, здатного використовувати отримані знання в реальному житті, витримувати конкуренцію на ринку праці й досягти життєвого успіху.

Очікувані результати:

1. Сформувати компетентну, конкурентноспроможну особистість, здатну до саморозвитку й самореалізації в суспільстві, проектування свого життя.

2. Забезпечити реалізацію державної політики щодо рівного доступу дітей та учнівської молоді до здобуття дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти, допрофесійної підготовки й професійного самовизначення шляхом ефективного використання ресурсів освітнього округу.

3. Створити єдиний освітній простір у межах округу для розвитку творчого потенціалу дітей та учнівської молоді, формування їх життєвих компетентностей, саморозвитку й допрофесійного самовизначення, самореалізації в соціумі.

5. Підвищення якості надання освітніх послуг та ефективність використання ресурсів суб'єктів округу.

6. Зростання інтересу освітніх закладів – суб'єктів округу, – сім'ї, сільської громади, органів місцевого самоврядування до проблем розвитку, навчання і виховання особистості дитини.

7. Запровадження інтегративної системи управління округом.

8. Підвищення позитивного іміджу закладів - суб'єктів округу.

1. Загальні відомості

Раківчицька середня загальноосвітня школа (опорна) здійснює освітню діяльність на основі:

- Статуту Раківчицької загальноосвітньої школи I-III ступенів Коломийської районної ради Івано-Франківської області (ідентифікаційний код 20566821), затвердженого рішенням Коломийської районної ради 31 грудня 2004 року № 363-17/04 ;

- Свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи серія АОО № 369138 ідентифікаційний код юридичної особи 20566221.

Місце знаходження юридичної особи: 78248, Івано-Франківська обл., Коломийський район, с. Раківчик, вул. Височана, 2.

Форма власності: комунальна.

Нова стратегія розвитку школи на сучасному етапі має забезпечити розвиток компетентного, конкурентноспроможного випускника – успішного громадянина України, творця свого майбутнього. Тому педагогічний колектив поставив перед собою мету: розвиток творчої особистості школяра в умовах компетентісно орієнтованого навчання та виховання.

2. Розвиток освітнього середовища опорного закладу освітнього округу

Основним завданням школи є забезпечення реалізації прав громадян на здобуття повної загальної середньої освіти. Усі діти та підлітки шкільного віку, які проживають на території села Раківчик, навчаються в навчальних закладах для здобуття загальної середньої освіти.

Відповідно до планової мережі наповнюваність класів збільшиться з 2014-2015 навчального року (Таблиця 3).

Таблиця 3
Планова мережа Раківчицької ЗОШ I-III ст. на 2013-2018 рр.

Клас/ учнів	Кількість класів	2013- 2014	2014- 2015	2015- 2016	2016- 2017	2017- 2018	Примітка
1	1	13	15	9	12	9	
2	1	9	13	15	9	12	
3	1	11	9	13	15	9	
4	1	8	11	9	13	15	
1-4	4	41	48	46	49	45	
5	1	5	8	11	9	13	
6	1	7	5	8	11	9	
7	1	13	7	5	8	11	
8	1	7	13	7	5	8	
9	1	11	7	13	7	5	
5-9	5	43	40	44	40	46	
10	1	5	11	7	13	7	
11	1	5	5	11	7	13	
10-11	2	10	16	18	20	20	
Всього	11	94	104	108	109	111	

Мала чисельність учнів у класах створює сприятливі передумови для індивідуалізації навчальної і виховної роботи, сприяє впровадженню особистісно орієнтованого навчання й виховання;

Передбачено:

Організаційні заходи

- забезпечити поєднання різних форм діяльності, активізація групової та індивідуальної роботи для ефективного використання часу перебування учнів у школі.
- на базі опорної школи створити умови для зайнятості дітей із сусідніх сіл розширити перелік програм для профільного навчання.
- створити навчально-виховний комплекс, який буде втіленням принципів особистісно орієнтованого навчання та виховання, оскільки йому притаманна така організація стосунків учасників педагогічного процесу, за якої дитина перебуває як у якості об'єкта, так і суб'єкта виховного процесу.

2. Режимні вимоги

Навчально-виховний процес у школі здійснюється з дотриманням нормативних вимог, визначених законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Положенням про загальноосвітній заклад.

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

Структура навчального року, а також тижневе навантаження учнів встановлюються у межах часу, що передбачений робочим навчальним планом.

Навчальний тиждень унормовується з врахуванням потреб учнів. Відповідно регулюється режим роботи секцій, гуртків факультативів, проведення позакласних заходів, вони проводимуться щоденно з 14:00 – 18:00

Крім різних форм обов'язкових навчальних занять у закладі організовуються індивідуальні, групові, факультативні та інші позакласні заняття та заходи, що передбачені окремим розкладом і спрямовані на задоволення освітніх інтересів учнів та на розвиток їх творчих здібностей, нахилів і обдарувань.

Режим роботи школи встановлено з урахуванням потреб у якісній організації навчально-виховного процесу, активного відпочинку і харчування учнів, створенню сприятливих умов учасникам навчально-виховного процесу для роботи за індивідуальними планами. Відповідно розклад уроків і норми навчального навантаження на одного учня розроблено відповідно до робочого навчального плану школи з дотриманням педагогічних та санітарно-гігієнічних вимог і погоджено з Коломийським районним управлінням ДСЕС України.

3. Перспективи використання шкільного середовища

Школа розташована в центрі села, поряд із сільським будинком культури, сільською радою. Площа території складає 1,9 га, навчально-дослідна ділянка 0,08 га. Шкільні приміщення знаходяться в двох двоповерхових корпусах. Загальна площа приміщень становить 1148 кв.м.

Спортивна зона займає територію 0,324 га, поряд зі школою знаходиться стадіон, де учні проводять уроки фізичної культури за сприятливих погодних умов. В школі обладнані класні кімнати, навчальні кабінети, які можуть використовуватися впродовж робочого дня. Для навчальної діяльності в тому числі й позакласної обладнано комп'ютерний клас, спортивний зал, кімнату духовності, бібліотеку. Упорядковано режим роботи актової зали, майстерні, кімнати школяра, музейного приміщення історії села, кабінет психолога та медичний кабінет.

Для виховання, успішного навчання та розвитку дітей в школі розроблено та затверджено режим роботи навчальних кабінетів. (Таблиця 8).

Таблиця 8

Наявні класні та інші приміщення, задіяні для здійснення навчально-виховного процесу

№ п/п	Показники	Одиниці виміру	Показник
1	Навчальний корпус	шт.	2
2	Шкільна їдальня	шт.	1
	- кількість місць у їдальні	шт.	60
3	Спортивний зал	шт.	1
4	Актова зала	шт.	1
6	Методичний кабінет	шт.	1
7	Кабінет інформатики	шт.	1

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

	- кількість робочих місць у кабінетах інформатики	шт.	8+1
8	Навчальна комбінована майстерня	шт.	1
	- кількість робочих місць у майстерні	шт.	30
9	Кабінет фізики	шт.	1
10	Кабінет біології	шт.	1
11	Кабінет української літератури	шт.	1
12	Кабінетів української мови	шт.	1
13	Математики	шт.	1
14	Англійської мови	шт.	1
15	Історії	шт.	1
16	Музичного мистецтва	шт.	1
17	Географії	шт.	1
18	Християнської етики	шт.	1
19	Початкових класів	шт.	4
20	Захисту Вітчизни	шт.	1

Дообладнати класні кімнати та навчальні кабінети школи, оновити наочну інформацію навчально-виховного характеру. Серед стендів найбільшою популярністю користуються постійно діючі виставки художніх, фотографічних робіт учнів, профорієнтаційної допомоги, оперативної інформації що потребують постійного оновлення.

Забезпеченість сучасною комп'ютерною технікою.

У школі онвлено матеріально-технічну бази, функціонує 8 комп'ютерів, один ноутбук. Комп'ютерні класи оснащені ПК. Належним чином обладнано

1 комп'ютерний клас, в них створено локальну мережу, працює мультимедійний проектор, який використовують при проведенні уроків та позакласних заходів.

Використовуємо Internet у процесі викладання інформатики, для отримання необхідної інформації, користуємось електронною поштою.

Для користування вчителів школа забезпечена комп'ютерними програмами: крім базових стандартних (Windows 2000, XP і т.п.), Power Point, Word, Exel, ППЗ «Інтегровані електронні комплекти»: «Всесвітня історія, 10 клас», «Економіка, 10 клас», «Економічна та соціальна географія світу, 10 клас», «Дистанційні курси»: «Шкільний курс з біології, 6-11 клас».

Запроваджується автоматизована система Курс «Школа», яка сприятиме підвищенню ефективності та якості керування на основі впровадження інформаційних технологій. Це програмно-технологічний комплекс управління навчальним процесом школи, призначений для організації роботи адміністрації та педагогічних працівників, дозволяє зменшити кількість документації на паперових носіях. Сформована база даних особових справ співробітників, учнів школи.

Проведена перевірка рівня знань педагогічних працівників щодо рівня володіння інформаційними технологіями:

Результати перевірки:

Всього педпрацівників: 31. Всі володіють інформаційно-комунікативними технологіями (Таблиця 12).

Таблиця 12

Рівень володіння ПК	Кількість педпрацівників	% педпрацівників
На початковому рівні	5	15,5%
На середньому рівні	14	59,0%
На достатньому рівні	7	22,0%
На високому рівні	5	3,5%

Заплановано дообладнати навчальні кабінети фізики, біології, англійської мови забезпечені наочним приладдям, поповнити навчально-методичним матеріалом для виконання програм з предметів.

Передбачено подальше наповнення шкільної бібліотеки художньою, науково-методичною, довідковою літературою.

За спонсорські кошти заплановано здійснити реконструкцію школи з добудовою спортивного комплексу.

За рахунок залучення позабюджетних коштів та добровільних батьківських передбачено ремонт окремих приміщень, відновлення та покращення матеріально-технічної бази школи;

4. Посилення кадрового забезпечення освітнього процесу та підвищення кваліфікаційного рівня педагогічних працівників.

Одним із головних питань оптимальної та якісної організації навчально-виховного процесу є укомплектованість школи на початок навчального року педагогічними кадрами з відповідною фаховою освітою та відповідність освіти педагогічних працівників зайнятим посадам.

У 2012-2014 н.р. навчальний заклад був забезпечений кадрами, відповідно до штатного розпису працювало 30 педагогічних працівників, 11 осіб – обслуговуючий персонал.

Таблиця 9

Склад педагогічних працівників за віком

Навчальний рік	Усього педагогічних працівників	Вік											
		До 30 років		Від 31 до 40 років		Від 41 до 50 років		Від 51 до 55 років		Понад 55 років		Понад 60 років	
		Усього	З них жінок	Усього	З них жінок	Усього	З них жінок	Усього	З них жінок	Усього	З них жінок	Усього	З них жінок
2011/2012	34	12	10	6	4	4	4	6	5	2	2	4	2
2012/2013	34	12	10	6	4	4	4	6	5	2	1	2	2
2013/2014	38	15	13	7	5	4	4	6	5	2	2	4	2

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

Середнє навантаження по школі складає 15,0 годин на вчителя. Неповне тижневе навантаження мають 3 вчителів, із них 1 педагог, що працює за сумісництвом.

Відсутність плінності кадрів та стабільна укомплектованість педагогічними кадрами відповідного професійного рівня і з відповідною фаховою освітою дає змогу задовольняти потреби громадськості та забезпечувати рівний доступ учнів до якісної освіти в різних освітніх галузях. Планові заходи щодо удосконалення та розвитку творчого потенціалу педагогічних кадрів забезпечують стабільні умови для професійного та якісного росту педагогічних працівників, сприяють наданню якісних освітніх послуг.

Планомірна робота над комплектуванням школи молодими спеціалістами та реалізація програм наставництва дозволяють забезпечувати вчителів-методистів з метою поширення їх досвіду роботи.

Фахівцями, які викладають предмети інваріантної складової навчальних планів, мають педагогічну освіту і володіють державною мовою навчально-виховний процес забезпечено повністю, тобто на 100%. 97% мають повну вищу освіту, 2,6% базову вищу, що свідчить про високий кваліфікаційний рівень педагогічних працівників (Таблиця 10, рис. 2).

Таблиця 10

Навчальний рік	Усього педагогічних працівників	Освіта					
		Повна вища		Базова вища		Неповна вища	
		Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
2010/2011	34	33	97,06	1	2,94	0	0
2011/2012	34	33	97,06	1	2,94	0	0
2012/2013	38	37	97,37	1	2,63	0	0

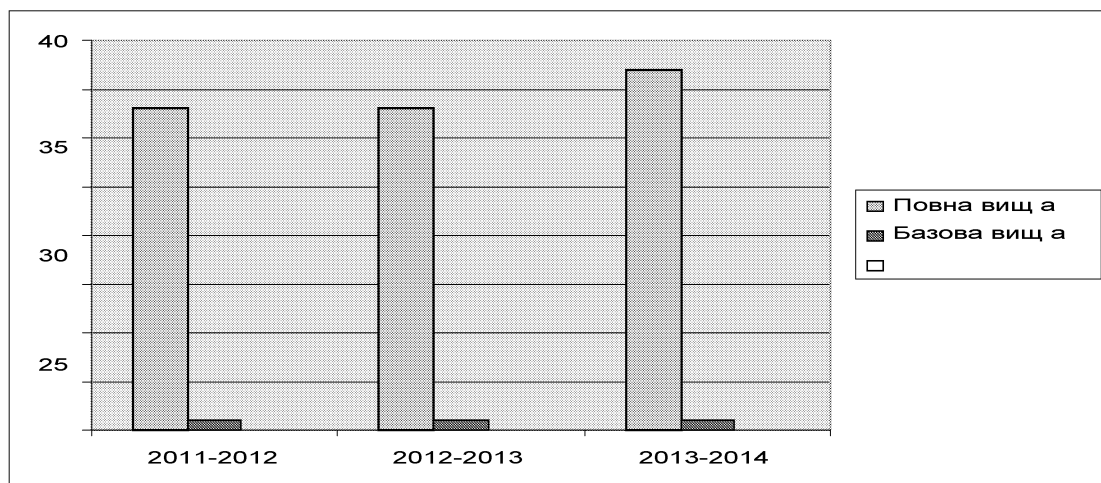

Рис.2. Розподіл педагогічних працівників за освітнім рівнем

У зв'язку з гуманізацією освіти, впровадженням нових моделей освітнього округу, нові завдання виникають перед учителями у виконанні їхніх

функціональних обов'язків. Тому в організації науково-методичної освіти значна увага приділяється проблемі підвищення кваліфікації вчителів. Періодичну курсову підготовку проходять учителі згідно з перспективним планом курсової підготовки. Передбачено певні зміни у проходженні курсів тими вчителями, що викладають 2 і більше предметів. З часу введення в дію нового положення про атестацію педагогічних працівників різними видами курсової підготовки охоплено всіх бажаючих вчителів, що читають 2 і більше предмети. Відповідно до плану всі педагоги проходять курсову підготовку і належним чином підготуються до чергової атестації.

У школі створені достатні умови для впровадження вчителями інноваційних методів, використання комп'ютерних технологій в освітньому процесі. Вчителі в позаурочний час оволодівають знаннями за програмою MS «Основи ІКТ». Спецкурс «Intel «Навчання для майбутнього», що підтверджується відповідним сертифікатом.

Заплановано розширення фінансової спроможності шляхом залучення спонсорських коштів для придбання мультимедійного комплексу та створення системної мережі швидкісного Інтернету.

Одним із основних засобів підвищення професійної компетентності та загальної культури педагога є курсова підготовка, яка передуює атестації.

Вчителі школи проходять курсову підготовку на базі обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників за очною, перманентною, дистанційною та екстернатною формами навчання.

Курсова підготовка педагогічних кадрів збагачує вчителя новою інформацією про освітні технології, зміст і структуру освітнього простору, що модернізується відповідно до соціально-економічних умов у суспільстві, активізує самоосвіту вчителя, яка передбачає діяльність, спрямовану на розширення психолого-педагогічних знань, підвищення рівня предметної підготовки.

Крім курсової підготовки важливу роль у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників відіграє самоосвіта.

У школі створені якісні умови для самоосвіти і самовдосконалення вчителя. У шкільній бібліотеці педпрацівники можуть скористатися деякими фаховими журналами, підшивками педагогічних газет, енциклопедіями, довідниками, словниками. У методичному кабінеті зібраний матеріал з досвіду роботи вчителів школи, методична література, комп'ютерні програми з базових предметів. У кабінеті інформатики створені умови для підготовки електронного супроводу уроку, для роботи в мережі Інтернет.

Підвищенню фахової майстерності вчителів сприяє добре налагоджена робота районного методичного кабінету: вчителі школи мають можливість брати участь у планових заходах, які проводить РМК, отримувати при потребі методичні консультації особистосто чи відвідуючи сайт районного методичного кабінету.

У міжкурсний період учителі наполегливо працюють над опрацюванням актуальної методичної літератури, беруть активну участь у колективних і групових формах методичної роботи, вивчають перспективний досвід своїх колег. Вони виступають з доповідями на засіданнях педагогічної ради, шкільних, куштових методичних об'єднань, беруть участь у районних семінарських заняттях, в роботі обласних і районних творчих груп.

Отже програма передбачає систему заходів спрямованих на створення належних умов для курсової підготовки, самоосвіти та інших форм підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Система підвищення кваліфікації вчителів у школі сприяє покращенню якості освітнього процесу, глибокому опануванню сучасних інноваційних технологій, зорієнтованих на розвиток особистості учня.

5. Впровадження інноваційних педагогічних технологій у навчальний процес

Педагогічна практика вчителів нашої школи базується на поєднанні традиційних та інноваційних методик. Отримані в результаті діагностування дані свідчать про те, що значна частина педагогів мають високий рівень мотивації використання інноваційних технологій у педагогічній практиці.

Проаналізувавши діагностичні анкети, ми створили банк даних апробації, адаптації та впровадження освітніх інноваційних технологій у нашій школі, який доведено до всіх закладів освітнього округу (Таблиця 11).

Таблиця 11
Здійснення інноваційної діяльності

№ з/п	Назва технології	Учителі, які здійснюють інноваційну діяльність
1	Розвитку критичного мислення	Данищук В.Г., Угорчук Г.В.
2	Дослідницька	Данищук В.В., Симовонюк Л.М.
3	Проектна	Поадюк Н.М., Угорчук Г.В., Ферчук М.М.
4	Інтерактивні	Побережна Л.М., Балог Н.П., Мадерук О.С., Чоповська Г.І., Семенюк Н.А.
5	Проблемно- пошукова	Попадюк А.А., Слободян О.Р., Чоповський Я.М.
6	Особистісно орієнтована	Червенюк С.В., Попадюк А.А., Федасюк Г.І., Угорчук Г.В., Семенюк Н.А.
7	Інформаційно- комунікаційні	Пнівчук М.М., Ферчук М.М., Попадюк Н.М., Попадюк А.А., Червенюк С.В.

Мадерук О.С., вчитель початкових класів, апробувала схвалену Івано-Франківським ОІППО, педагогічну технологію «Довкілля» в 2007–2011 роках.

Той факт, що вчителі школи займаються апробацією та впровадженням нових освітніх технологій, свідчить про наявний методичний потенціал колективу і можливість розповсюдження та використання його у інших закладах освітнього округу.

6. Організація методичної роботи та її результативність

Система форм і заходів методичної роботи у нашій школі спрямована на якнайповніше засвоєння й осмислення вчителями досягнень педагогічної і психологічної науки, залучення їх до реалізації ідей, що сприяють вирішенню актуальних проблем навчання і виховання молоді.

Метою методичної роботи є організація роботи педагогічного колективу щодо активного впровадження нових освітніх технологій, перспективного досвіду, формування інноваційної особистості.

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

Основними завданнями методичної роботи є:

- удосконалення професійної майстерності педагогічних працівників закладів-суб'єктів шляхом організації роботи школи професійної адаптації молодого учителя, ШМО учителів-предметників, творчої групи учителів, проведення методичних тижнів, декад;
- підвищення рівня профілактично-консультативної роботи серед учнівського колективу, батьківської громади, створення умов для реалізації відповідних програм щодо розвитку особистості учня, враховуючи соціальний запит та особисту зацікавленість учнів, батьків, педагогів;
- розвиток учнівського самоврядування, широке залучення його до вирішення питань організації навчально-виховного процесу, життєдіяльності навчального закладу;
- забезпечення ефективної роботи методичного кабінету закладу;
- підвищення рівня позаурочної роботи з навчальних предметів;
- продовження роботи щодо забезпечення охорони й зміцнення здоров'я учнів та педагогів;
- забезпечення психологічної підтримки загальношкільних методичних заходів.

Методична робота організована як творчий процес, що включає в себе колективні, групові та індивідуальні форми роботи з педпрацівниками закладів-суб'єктів освітнього округу.

Методичну роботу очолює методична рада, яка здійснює керівництво науковою, методичною, дослідницькою та практичною діяльністю педагогічного колективу, спрямовує роботу методичних об'єднань.

Лабораторією управління методичною роботою в опорній школі є методичний кабінет, обладнаний відповідно до «Положення про методичний кабінет середнього закладу освіти». Обладнання методичного кабінету включає:

- стенди за напрямками навчально-методичної роботи;
- фахові періодичні видання, книги з питань педагогіки, психології, методики навчання й виховання;
- зразки навчальної документації;
- довідкова література;
- папки:
 - «Скарбниця педагогічних новацій вчителів школи»;
 - «Інноваційні технології навчання та виховання»;
 - «Нормативно-правова база загальної середньої освіти»;
 - «Творча лабораторія вчителя»;
 - «Досвід роботи вчителів школи»;
 - «Сучасний урок»;
 - «На допомогу вчителю-предметнику»;
 - «На допомогу класному керівнику»;
 - «Атестація вчителів».

Система методичної роботи сконцентрована навколо реалізації науково-методичної проблеми «Розвиток творчих здібностей учнів в умовах компетентісно зорієнтованого навчання і виховання».

Планування методичної роботи здійснюється на діагностичній основі, що дозволяє виявити методичні проблеми, досягнення і труднощі вчителів.

Крім того, проводиться анкетування вчителів з метою піднесення ефективності методичної роботи в наступному навчальному році. На основі аналізу даних «Діагностичної карти школи» та анкет учителів заступник директора визначає зміст колективних (загальношкільних), групових та індивідуальних форм методичної роботи.

Методична робота в школі будується на досягненнях науки, ППД, системи аналітичної, організаційної, діагностичної, пошукової, дослідницької, науково-практичної, інформаційної діяльності з підвищення наукового, загальнокультурного рівня педагогічних працівників, удосконалення їх професійної компетенції та підвищення ефективності навчально-виховного процесу.

У закладі діє методичний кабінет, де зібрані інформаційно-аналітичні матеріали, брошури, відповідна фахова література для покращення навчально-виховної роботи з учнями, підвищення професійного рівня педагогів, навчальні програми, журнали, підшивка інформаційних збірників МО.

З метою якісної та ефективної організації і проведення систематичної колективної й індивідуальної методичної роботи з педагогічними кадрами запроваджена структура методичної роботи:

- МО учителів початкових класів (керівник Балог Н.П.);
- МО учителів природничо-математичного циклу (керівник Червенюк С.В.);
- МО учителів суспільно-гуманітарного циклу (керівник Угорчук Г.В.);
- МО класних керівників (керівник Жидак Н.Ю.);
- динамічна група (керівник Семенюк Н.А.);
- психолого-педагогічний семінар (керівник Жидак Н.Ю.);
- творча група вчителів (керівник Попадюк Н.М.);
- школа молодого вчителя (керівник Попадюк Н.М.).

Усі засідання методичних об'єднань мають відповідну структуру, де обговорюють, проводять, аналізують:

- результати навчально-виховної роботи;
- динаміку зростання (спаду) успішності учнів;
- результати контрольних робіт (державної підсумкової атестації), навички читання;
- діяльність членів МО щодо розвитку творчого потенціалу учнів, залучення їх до різних видів позаурочної діяльності;
- аналіз стану викладання предметів;
- стан виконання навчальних планів і програм;
- використання інноваційних технологій, їх ефективність;
- апробація електронних засобів навчального призначення для загальноосвітніх навчальних засобів;
- стан позакласної роботи вчителів з предметів;
- систему та результативність підвищення професійного рівня вчителів;
- результати участі учнів в олімпіадах, конкурсах;
- аналіз роботи за рік та перспективне планування;
- презентацію уроків та позакласних заходів, захист моделі;
- моніторинги навчальних досягнень учнів.

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

Систематично проводиться внутрішкільна методична робота з питань:

- 1) Самоосвіта педагогічних працівників.
- 2) Атестація і творчі звіти педагогів.
- 3) Курсова підготовка.
- 4) Семінари-практикуми (районні та шкільні).
- 5) Індивідуальні та групові консультації для учителів та батьків.
- 6) Участь у роботі предметних тижнів, методичних нарад.
- 7) Робота з підготовки учнів до участі у Всеукраїнських олімпіадах з базових дисциплін.
- 8) Поповнення матеріалами інформаційно-аналітичного центру навчально-виховної роботи.

9) Поповнення кабінетів методичною та довідковою літературою, розробками уроків, виховних заходів, матеріалами з досвіду роботи вчителів. Усі засідання методичних об'єднань проводились згідно з планом роботи.

До засідань готувались педагогічні виставки методичних розробок з даної теми, відкриті уроки з подальшим їх детальним аналізом і обговоренням.

Заслуговує уваги робота методичного об'єднання вчителів початкових класів (керівник Балог Н.П.), вчителів суспільно-гуманітарного циклу (керівник Угорчук Г.В.), природничо-математичного циклу (керівник Червенюк С.В.).

На належному методичному рівні пройшли методичні тижні з проблем: «Інформаційно-комунікаційні технології в навчально-виховному процесі», «Формування життєвих компетентностей учнів – основна місія сучасного уроку» та інші.

Стратегічні завдання опорної школи реалізовувались через проекти: «Компетентнісно орієнтована освіта та технології», «Моніторинг якості навчально-виховного процесу», «Педагогічна майстерність», «Духовність», «Обдарованість», «Спорт і здоров'я», «Клуб «Імперія додаткових знань».

Комплекс методичних заходів, що проводились в рамках Тижнів (тематичні засідання постійно-діючого психолого-педагогічного семінару, відкриті уроки з подальшим обговоренням, педагогічні читання) – дали можливість учителям не тільки глибше познайомитися із психолого-педагогічними і методичними аспектами проблем, а й побачити реалізацію даної проблеми на практиці, переконатися в доцільності використання тих чи інших методичних прийомів на уроці, їх результативності. Методичні бюлетені, методичні рекомендації, які випускалися в кінці кожного тижня, – були органічним підсумком проведеної роботи.

Заслуговували уваги проведені Дні з основ наук.

Позитивним явищем було і проведення щомісячних днів методичного інформування (відповідальна Федасюк М.В.), на яких педагогічний колектив довідувався про цікаві бібліотечні надходження з проблем педагогіки, психології, методики викладання предметів.

Одним із напрямків методичної роботи була організація занять з різними категоріями педагогічних працівників. Упродовж року працювала школа молодого вчителя (керівник Попадюк Н.М., заступник директора з навчально-виховної роботи), завдання якої – надання необхідної допомоги молодим

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

спеціалістам в оволодінні методикою викладання свого предмета, розвиток умінь використовувати у своїй роботі досягнення сучасної психолого-педагогічної науки, творчої активності молодих спеціалістів. У 2012-2013 н.р. обговорювалися такі питання на заняттях з членами школи молодого вчителя:

- Форми і методи опитування на уроці.
- Типи і структура уроків.
- Поєднання колективних та індивідуальних форм навчання на уроці.
- Тематичний облік навчальних досягнень учнів за 12-бальною шкалою.
- Практичні заняття: «Раціональні прийоми навчальної праці», «Як досягти

належної дисципліни на уроці».

Змістовна робота проводиться і в період між засіданнями:

- групові консультації (наприклад, «Проблеми переходу на нову структуру і зміст початкового навчання», «Удосконалення техніки читання школярів»);
- розробка текстів контрольних робіт;
- проведення зрізів знань;
- моделювання нестандартних уроків;
- розробка сценаріїв позакласних виховних заходів;
- взаємовідвідування уроків;
- підготовка і проведення предметних олімпіад;
- розробка методичних порад, рекомендацій тощо.

Ефективні форми поширення і впровадження передового педагогічного досвіду:

- презентація досвіду;
- творчі звіти;
- портфоліо вчителя;
- майстер-клас;
- шкільні педагогічні виставки;
- педагогічні читання.

Кожен вчитель школи розробив «Презентаційне портфоліо вчителя» і має робоче портфоліо.

За останні роки на базі школи проведено такі районні заходи:

- районний семінар вчителів англійської мови (учитель Чоповська Г.І.)
- районне засідання МО вчителів математики (учитель Червенюк С.В.);
- МО вчителів світової літератури (учителі Попадюк А.А., Данищук В.Г.);
- МО вчителів початкових класів (учителі Балог Н.П., Мадерук О.С.,

Федасюк Г.І.);

- майстер-клас для вчителів української мови та літератури (учитель Терлецька М. С.);

- районний семінар учителів історії (учитель Терлецький І. М.);
- МО учителів географії (учитель Ферчук М.М.);
- МО учителів біології (учителі Ферчук М.М., Побережна М.М.). Крім класичних, традиційних форм методичної роботи (лекцій, доповідей), популярними стають такі нестандартні, інтерактивні форми, як «круглі столи», педагогічні діалоги, ділові ігри, тренінги, практикуми, презентації та ін.

Важлива частина виховного процесу в закладі здійснюється методичним об'єднанням класних керівників. Центром уваги методичної роботи класних

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

керівників є особистість дитини, створення оптимальних умов для того, щоб вона з радістю і любов'ю входила в світ науки і пізнання, дізнавалася про свою батьківщину, про себе, рідний край і свій рід, минуле своєї держави.

Із цією метою створено оптимальну структуру методичної роботи: постійно діючий психолого-педагогічний семінар, методичне об'єднання класних керівників.

Працюючи над проблемою, колектив зосередив свою педагогічну діяльність на формуванні компетентностей учнів, розвитку їх творчих здібностей, обдарувань.

Оновлюючи навчально-виховний процес, методичне об'єднання класних керівників працювало над упровадженням сучасних технологій, ефективних методів виховання (особистісно-зорієнтований та компетентнісний підхід до виховання, проектна технологія, КТС, інтерактивні форми та методи).

Підсумки методичної роботи в школі щорічно підводяться на засіданнях методичних об'єднань та методичної ради й узагальнюються наказом по школі «Про підсумки методичної роботи у навчальному році».

З метою надання методичної допомоги педпрацівникам закладів освітнього округу, залучення їх до пошукач шляхів розвитку інноваційного потенціалу учнів дирекція школи постійно підтримує стійкі контакти з всіма закладами, прагнучи залучати якомога більше вчителів до активної творчої діяльності, до взаємодії суб'єктів нового утворення для подальшого розвитку освітнього простору Раківчицького освітнього округу.

Для цього учителі постійно демонструють рівень своєї педагогічної майстерності, беручи участь у професійних конкурсах «Учитель року» (Семенюк Н.А., учитель музики, 1 місце в районі, Балог Н.П., учитель початкових класів), 5 вчителів є членами журі предметних олімпіад районного рівня. Ці та інші досягнення відзначені на районному, обласному та державному рівнях: за останні три роки 8 осіб нагороджені грамотами відділу освіти, 7 – грамотами головного управління освіти і науки; до нагородження Почесними грамотами Міністерства освіти і науки України представлений 1 педагог.

4.3. Методика формування комунікативних умінь учнів основної школи в умовах освітнього округу

У складних процесах взаємодії особистості із соціальним середовищем важливою проблемою є цілеспрямоване набуття нею комунікативних умінь, у результаті чого вона стає суб'єктом соціальних відносин як регуляторів власної життєдіяльності. Велику роль у цьому процесі відіграє середовище освітнього округу, оскільки саме в ньому створюються умови для повноцінного соціального розвитку учня сільської школи, відбувається оволодіння комунікативною компетентністю, основою якої є комунікативні уміння.

Формування комунікативних умінь - безперервний процес, який триває від ознайомлення з ними до оволодіння і застосування їх. Ступінь сформованості умінь впливає не лише на результативність навчання учнів, але й на процес їх соціалізації і розвитку особистості в цілому. Взагалі «уміння» розглядаються в науці як здатність належно виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні особистістю набутих знань і навичок. При цьому уміння формуються в діяльності, а комунікативні уміння формуються і вдосконалюються в процесі спілкування.

Як зазначають дослідники, результативність і якість процесу спілкування в більшій мірі залежить від рівня комунікативних умінь суб'єктів спілкування. Безперечно, взаємостосунки особистості набувають вищої цінності, оскільки сутність кожної людини відкривається лише у зв'язках з іншими і реалізується в процесі спілкування. Від формування тісних взаємостосунків між членами педагогічного й учнівського колективів залежить успіх їх співпраці. Реальні контакти між учнями в процесі яких вони безпосередньо сприймають один одного, створюють середовище для об'єктивного виявлення особливостей їхньої поведінки, комунікативних якостей, умінь та навичок. Водночас комунікативний розвиток особистості розглядається в загальному контексті соціалізації дитини з урахуванням особливостей спілкування з дорослими, однолітками, особливостей загальної ситуації соціального розвитку. Разом з тим, комунікативний розвиток передбачає також уміння ставити і вирішувати комунікативні мовні задачі. Рівень розв'язання комунікативних задач є показником рівня розвитку комунікативних умінь.

Поняття «комунікативні уміння» досліджували В.Гриньова, Ю.Жуков, Т.Ладиженська, Є.Мелібруда, Б.Паригін, Р.Парошина, М.Станкін та ін. На думку вчених, комунікативні уміння складаються з двох компонентів.

Перший компонент містить оволодіння уявною моделлю комунікативної дії, другий – безпосереднє вдосконалення засобу виконання комунікативної дії. Проте не існує чітко визначеного поняття «комунікативні уміння». Зокрема, його можна визначити як способи комунікативної діяльності особистості на основі набутих знань про спілкування і як здатність ефективного спілкування.

В психолого-педагогічній літературі існує декілька класифікацій умінь педагогічного спілкування. Зокрема, В.Кан-Калик виділяє найбільш важливі комунікативні уміння:

- уміння спілкуватися з людьми;

- уміння через доцільно складену систему спілкування організувати спільну творчу діяльність;

- уміння цілеспрямовано підтримувати спілкування.

Окрім того, у своєму дослідженні С. Орлова виділяє структуру комунікативних умінь, що складається з чотирьох груп, пов'язаних з:

- передачею інформації;
- регулюванням поведінки і діяльності учнів;
- педагогічною технікою спілкування;
- встановленням і підтриманням контакту з учнями.

Дослідники соціальної взаємодії (А.Бодальов, Я. Коломинський, Н.Кузьміна та ін.) підкреслюють, що до змісту комунікативних умінь входять уміння розуміти іншу людину, вступати в контакт, вести спілкування; особливо важливим компонентом у цьому відношенні вважають блок когнітивних умінь. Спираючись на концепцію спілкування, розроблену вченими, виділяється комплекс комунікативних умінь, оволодіння якими сприяє розвитку особистості, здатної до продуктивного спілкування, а саме:

- міжособистісної комунікації;
- міжособистісної взаємодії;
- міжособистісного сприйняття.

Відтак перший вид умінь включає в себе використання невербальних засобів спілкування, передача раціональної й емоційної інформації. Другий вид умінь передбачає здатність до встановлення зворотного зв'язку зі зміною соціокультурного середовища. Третій вид характеризується умінням сприймати позицію співрозмовника, чути його, а також імпровізаційною майстерністю, що включає в себе безпосередню підготовку до міжособистісного спілкування. Володіння цими уміннями в комплексі забезпечує комунікативне спілкування.

Інші дослідження (О.Абдулліної, А.Дмитрієва, Є.Ільїна) міжособистісних стосунків свідчать про існування таких груп комунікативних умінь:

- уміння встановлювати контакт /контактна взаємодія (пошук спільних інтересів, погоджена взаємодія тощо). Це вироблення уміння мобілізувати інших на інтенсивну взаємодію;

- опанування прийомів саморегуляції: мімікою, пантомімікою, емоціями, настроями (зняття психологічної напруженості, створення певного емоційного фону, взаємодії, коригування власного самопочуття).

На думку дослідників, розвиток комунікативних умінь залежить від індивідуального досвіду особистості. Для того, щоб адаптуватися й адекватно функціонувати в соціумі, необхідно володіти такими групами умінь:

- 1) уміння розуміти людей та їх взаємини;
- 2) уміння впливати на іншу людину і допомагати їй;
- 3) уміння розв'язувати проблеми та конфлікти.

Уміння розуміти людей пов'язане з умінням встановлювати зв'язки між власною поведінкою й реакціями інших та між вчинками оточуючих та своїми вчинками, оскільки воно допомагає адекватно розуміти людей. Розвиток цього уміння залежить від того, наскільки партнери усвідомлюють і сприймають самих себе, намагаються приховати від інших свій внутрішній світ або нав'язати оточуючим хибне уявлення про себе. Разом з тим розумінню іншого допомагає

уміння бачити те, що всередині, як більш цінне, ніж просте спостереження за поведінкою людини. Для цього необхідні розвинуті уява і фантазія, без яких не відчувається, що переживає даний суб'єкт, до чого він прагне, як оцінює світ та самого себе.

У розвитку уміння впливати на іншу людину і допомагати їй виділяються два аспекти. Перший виникає в ситуації, коли особистість не може самостійно впоратися із своїми проблемами. Другий передбачає момент вибору прийняття життєво важливого рішення чи пошуку більш оптимального способу життя. В основі здатності впливати на інших людей лежить уміння розширювати контакти, побудовані на взаємодії та співробітництві.

Уміння надавати допомогу в деякій мірі пов'язано з умінням її сприймати. Найбільш розповсюдженими формами надання допомоги є добрі поради та підтримка. Вони здаються ефективними тільки ззовні, але недостатньо полегшують життя. Більшу цінність мають такі стосунки з особистістю, які допомагають їй самій справлятися з проблемами.

Оскільки у міжособистісних стосунках виникають труднощі та конфлікти, необхідним комунікативним умінням є вміння розв'язувати проблеми та конфлікти. Психологи наголошують на тому, що спільне розв'язання конфліктів може зблизити партнерів. Важливим елементом уміння розв'язувати конфлікти є здатність повністю усвідомлювати масштаби та деталі розбіжностей і відкрито обговорювати їх з партнерами.

Водночас комунікативні уміння необхідні для організації педагогічно доцільних взаємних стосунків з учасниками педагогічного процесу. На основі формування в учнів комунікативної компетентності вчені пропонують сформувати список універсальних комунікативних умінь:

- будувати комунікацію з іншими людьми – вести діалог у парі, малій групі, враховувати подібність і відмінність позицій, взаємодіяти з партнерами для отримання нового продукту чи результату;
- володіти мовою як засобом комунікації, розуміти подібність і відмінність мов науки, мистецтва тощо;
- орієнтуватися в просторі, розуміти його межі і коригувати у зв'язку з ним свої дії і поведінку;
- відповідно до власної оцінки розуміти різні позиції і ролі інших.

Отже, теоретичний аналіз проблеми дозволив зробити висновок, який засвідчив, що комунікативні уміння формуються у процесі спілкування і забезпечують одночасну активну взаємодію, самопрезентацію особистості в цілому, а саме її індивідуальних особливостей, світогляду, спрямованості моральних якостей. Оскільки комунікативні уміння формуються в умовах безпосередньої взаємодії, вони є результатом досвіду спілкування між людьми.

Основним засобом підвищення ефективності розвитку комунікативних умінь є застосування системи ситуативних вправ на основі реальної чи уявної мовленнєвої ситуації. Саме оволодіння комунікативними уміннями допомагає учням правильно будувати власні висловлювання на уроках рідної мови, вільно спілкуватися в життєвих ситуаціях. Проте, в процесі дослідження застосовується методика формування комунікативних умінь учнів у позакласній

діяльності. Саме позакласна робота сприяє формуванню визначених комунікативних умінь учнів.

Варто зазначити, що формувальний експеримент будувався за принципом забезпечення єдності педагогічних засобів та умов на основі доцільного поєднання форм та методів формування комунікативних умінь. При цьому дотримувалися вимог: поєднання засобів, прийомів та форм повинно викликати в учнів позитивні емоції; зміст матеріалу має бути інформативним, виявляти причинно–наслідкові зв'язки між явищами спілкування, бути доступним для розуміння учнями; форми і засоби мають відповідати поставленим цілям, сприяти встановленню контактів учнів між собою і вчителем з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей, рівня комунікативного розвитку учнів.

Як відомо, в реальній дійсності уміння спілкуватися виявляються у вигляді конкретних вчинків. У зв'язку з цим, пропонується ретельне вивчення практичного аспекту формування комунікативних умінь, що визначає комунікативну поведінку, в якій виявляється здатність особистості коректно вести діалог або дискусію; володіти різними способами спільної діяльності; позитивно вирішувати практичні завдання. За його допомогою розкривається залежність результативності конкретного комунікативного акту від рівня розвитку комунікативних умінь, спрямованості і характеру мотивів та потреб учнів, особливостей інтелектуальних та емоційних процесів; визначається, наскільки потреби особистості реалізуються в конкретних діях, вчинках.

Розглянемо сутність і особливості комунікативних умінь сільських школярів. Слід підкреслити неоднозначне ставлення учнів до процесу спілкування. Анкетування показало, що на питання “Чи вмієте ви спілкуватися?” більше половини школярів відповіли ствердно. Однак практика доводить, що ефективно спілкуватися вміють лише 27% учнів. Для ефективної комунікації потрібно розвивати уміння точно висловлювати свої думки й уміння слухати. 82% опитаних учнів вважають, що слухати – це означає вести себе спокійно і не перебивати співрозмовника, 18% – не можуть відповісти на це питання.

Спостереження та опитування учнів свідчать, що 34% з них не вміють зосередити увагу під час слухання, 45% - перебивають співрозмовника, 61% не володіють прийомами активного слухання, що не сприяє ефективному спілкуванню. Тобто школярі не можуть оволодіти всіма прийомами слухання. Саме тому виділяємо серед них доступні учням і необхідні для міжособистісного й групового спілкування:

- зосереджено слухати партнера: що передбачає доброзичливе ставлення й виявлення уваги до нього;
- уважно слухати повідомлення, не перебиваючи співрозмовника, в кінці висловлювання ставити уточнюючі запитання;
- намагатися виділяти головне в повідомленні і запам'ятовувати інформацію;
- в процесі спілкування оцінювати власну поведінку і поведінку партнера.

Враховуючи вікові особливості, вимоги до володіння учнями комунікативними уміннями та потреби соціальної практики були виділені відповідні комунікативні уміння:

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

- слухати партнера у спілкуванні;
- виробляти тактику, тобто знаходити потрібні форми спілкування;
- користуватись невербальними засобами передачі та сприймання інформації;
- адекватно використовувати засоби мовленнєвого етикету.

Такий вибір умінь пояснюється тим, що, обрані уміння, є основою для формування комунікативної активності, особливо розвитку умінь мовленнєвого етикету, культури спілкування, яким не приділяється достатньої уваги.

Проведені дослідження свідчать, що незначна кількість підлітків (18,3%) погоджується з тим, що необхідно встановлювати тісний контакт із рідними та іншими людьми для розвитку взаєморозуміння; 48,2% учнів вважають, що спілкування сприяє ефективній міжособистісній взаємодії; 20,3% не заперечують процес спілкування, проте вважають, що без нього іноді можна обійтись; 13,2% - вважають: головне, щоб людина була успішною, а навички взаємодії необов'язкові. Водночас домінуючим мотивом у підлітків є необхідність особисто повідомити інформацію. Характерно, що потреба в стихійно-груповому спілкуванні відзначається лише в 14,5% підлітків, у той час як реальна наявність цієї форми зафіксована в 57% учнів. Це пов'язано з тим, що потреба підлітків в особистісному спілкуванні в основному задовольняється, а його потреба в соціально-зорієнтованій формі в 37,5% випадків залишається незадоволеною, зумовлюючи перевагу групового спілкування.

Загальним критерієм рівня розвитку комунікативних умінь школяра є відповідний рівень, що виявляється у конкретних соціально значущих вчинках особистості й у відповідних їм комунікативних якостях. Розглядаються вони як кінцевий результат визначеного етапу навчально-виховного процесу. Разом з тим, рейтинг ціннісних пріоритетів та інтересів у виборі підлітків має такий вигляд: спілкування з друзями – 74%, навчання – 42%, захоплення (хобі) – 39%, зайняття фізичною культурою – 33%, читання літератури – 13%.

Безумовно, формування комунікативних умінь передбачає використання певної методики. З метою розвитку комунікативних умінь необхідно обрати оптимальні способи їх формування. Серед них виділяємо такі:

- організація інформування школярів з проблем спілкування;
- процес засвоєння учнями способів комунікативних дій;
- контрольню-корекційна робота вчителя з учнями.

Варто зазначити, що кожний спосіб реалізується через певні форми позакласної діяльності в умовах освітнього округу. Формування комунікативних умінь підлітків здійснюється у формах, які притаманні дітям даного віку і у використанні яких вони мають певний досвід. Зокрема, організація інформування учнів з проблем спілкування (перший спосіб) передбачає застосування таких форм, як бесіди, аналіз проблемних ситуацій, ігрові вправи, засідання гуртків, клубів тощо. Ці форми сприяють ефективному засвоєнню знань про спілкування, якщо спираються на життєвий досвід учнів. Водночас гуртки, клуби передбачають певну програму, що включає заходи, які відповідають технологічним етапам формування комунікативних умінь. Доцільно використовувати об'єднання клубного типу, до яких входять школярі

різного віку, педагоги, батьки, залежно від їх інтересів та здібностей. Застосування запропонованих форм роботи допомагає учням засвоїти теоретичні відомості про основні комунікативні уміння.

Слід зауважити, що важливою формою розвитку комунікативних умінь є аналіз проблемних ситуацій, уявне програвання своєї поведінки в різноманітних ситуаціях. Планування своїх дій «в уяві» є складовою частиною комунікативної дії. Таке планування, як правило, безпосередньо випереджає реальне виконання, але може відбуватися і завчасно, нерідко відстаючи від втілення в поведінці. Іншим разом таке програвання комунікативних ситуацій проводиться після завершення комунікативного акту. Проте не завжди уявне втілюється в реальність, але може актуалізуватися в інших ситуаціях. Водночас виникає необхідність усвідомлення учнями комунікативних мотивів, вибору вчинків. Доцільно проводити серію обговорень як змодельованих ситуацій, так і тих, які мали місце в практиці. При обговоренні уявної ситуації необхідно ставити перед учнями проблему морального вибору, оскільки це наближає її до дійсності, дозволяє обговорити можливі мотиви тих чи інших вчинків, підготувати учнів до поведінки в реальній ситуації.

Обговорення проблемних ситуацій дає змогу розглянути важливі питання й накопичити емоційний досвід, навчитися обстоювати свої погляди. Є сенс обговорювати як змодельовані ситуації, так і ті, що насправді відбувалися. Обговорення певної ситуації, наближеної до дійсності, ставить учнів перед моральним вибором, сприяє виявленню можливих мотивів і наслідків вчинків, готує до реальної ситуації. Необхідно показати учням залежність результатів діяльності від дружніх стосунків між її учасниками. На основі моральних уявлень можливе накопичення досвіду поведінки. Використання таких ситуацій дає ефект лише тоді, коли моральна освіта невід'ємна від практичної діяльності школярів.

Особливої уваги заслуговують години спілкування, що сприяють створенню позитивної атмосфери, активного спілкування учнів. Це навчання мистецтву слухати іншого і розуміти його проблеми. Метою є набуття учнями комунікативних умінь, які дозволяють діяти і приймати рішення на демократичних засадах. Зміст годин спілкування передбачає обговорення проблем із повсякденного життя учнів, гідних і неприємних ситуацій та етичних питань, визначення важливих для школярів проблем обговорення. Орієнтуючись на індивідуальність школяра, необхідно, з одного боку, створити умови для його самореалізації, а з іншого – запобігти розвитку негативних рис.

Організація засвоєння учнями способів комунікативних дій (другий спосіб) здійснюється через ігри, тренінги, колективні творчі справи, дискусії, диспути, «брейн-ринги», «мозковий штурм». Їх застосування передбачає залучення учнів до певних видів взаємодії (колективної, групової, парної). Застосування у роботі з учнями таких форм, як групова діяльність, обговорення проектів, учнівські презентації творчих робіт сприяє розвитку комунікативного потенціалу учнів.

Оволодіння учнями комунікативними вміннями можливе в межах безпосередньо організованого спілкування, що передбачає включення їх у певні види взаємодії на основі набутих знань. Зокрема, у грі відбувається формування комунікативних умінь, вона є нормативною формою засвоєння

соціальних взаємовідносин. У підлітковому віці доцільно використовувати сюжетно-рольову гру як підготовку до участі в суспільному житті і різних соціальних ролях; ділову гру, в якій розвиваються організаторські уміння і навички, комунікативні уміння і здібності, проявляються лідерські уміння, удосконалюються стосунки з однолітками і з самим собою.

Алгоритм організації ділової гри передбачає вичленення найбільш значущої пізнавальної проблеми; добір оптимального варіанта проведення гри; формулювання цілей і завдання; розподіл ролей; підбиття підсумку. Сюжетно-рольова гра розглядається, як підготовка до участі в суспільному житті і виконання різних соціальних ролей. У грі учні імітують деякі професійні функції дорослих, відтворюють діяльність і стосунки, які складаються у реальних життєвих ситуаціях. Серед рольових ігор можна виділити ігри-драматизації, сутність яких полягає в тому, що школярі знають основний сюжетний хід гри, характер своєї ролі, а сама гра проводиться у вигляді імпровізації. У особливому виді ігор - ігри-змагання формуються і закріплюються важливі фактори розвитку особистості, як мотивація, досягнення успіху, прагнення до розвитку комунікативних здібностей. Усі ігри об'єднує необхідність організації спілкування учнів під час їх реалізації. У цьому віці важливо, як учень поставить себе в колективі однолітків; проявить організаторські та комунікативні уміння.

Водночас учитель стежить за грою, не пригнічує ініціативи та самостійності учнів, впливає на зміст ігор, створює умови для їх розгортання, для розвитку активності. Гра не лише допомагає розвинути і проявити комунікативні уміння, а дозволяє корегувати проблеми і труднощі у спілкуванні, допомагає учню вибудувати систему взаємовідносин міжособистісної взаємодії. Досвід підпорядкування і керівництва у грі розвиває у підлітків здатність до прийняття самостійних рішень, відстоювання власної думки.

Саме граючи, підлітки «вбирають у себе» досвід спілкування старших товаришів і дорослих людей. Гра дозволяє пережити емоції, які допомагають (на ігровому рівні) контролювати свої дії або утримуватися від них. Ігрова ситуація спрямована на формування власної позиції. З метою розвитку комунікативного аспекту спілкування досить часто використовуються тренінги спілкування, які складаються з певного набору ігор (дидактичних, розвиваючих, рольових).

Отже, дієвою формою вироблення комунікативних умінь, а також уміння виробляти тактику поведінки є тренінг. У роботі з підлітками застосовуються соціально-психологічні та комунікативно-корекційні тренінги, завданнями яких є розвиток комунікаційних здібностей; здатності адекватно сприймати себе і оточуючих, аналізувати і реагувати на несподівану ситуацію. Створюються ігрові ситуації або використовуються реальні ситуації спілкування, в яких учні користуються мовними засобами. Одним з шляхів формування комунікативної компетентності, навичок громадянської поведінки можуть бути тренінги «Лідерство», «Толерантність». У ході проведення соціально-психологічного тренінгу особлива увага приділяється розвитку активності учнів, згуртуванню колективу. В основній школі він складається із занять, спрямованих на розвиток уміння спілкуватися,

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

конструктивно висловлювати власну думку. Кожне заняття складається з теоретичного матеріалу, який подається у формі розповіді або міні-лекції, практичних вправ, під час виконання яких учні оволодівають комунікативними вміннями; обговорення проведеної роботи. Саме в такій психологічній атмосфері стає ефективним процес формування комунікативних умінь.

Розвитку комунікативних умінь, почуттю впевненості в собі сприяє тренінг продуктивного спілкування (комунікативно-корекційний). Адже дослідження основних труднощів спілкування у підлітків виявило, що найбільш часто порушення в міжособистісних стосунках викликані відсутністю у них комунікативних умінь. У процесі проведення тренінгу створюється середовище для розвитку комунікативних умінь, техніки мовленнєвого спілкування, засвоєння соціально-психологічних стереотипів і норм поведінки, культури спілкування. Запропоновані тренінги склалися із трьох етапів:

- на першому - проводилися ігри-розминки; їх завдання – сприяти емоційній розкутості школярів, їхньому психічному розкріпаченню;
- другий етап передбачав набуття практичних навичок: формування відповідних способів комунікативної діяльності, корекція норм поведінки;
- третій етап передбачав фіксацію визначених форм комунікативної поведінки, розвиток комунікативних умінь учнів.

Отже, загальні завдання конкретизувались таким чином: з'ясування ставлення учнів до себе й однолітків; визначення спрямованості школярів на контакт між собою, з'ясування усвідомленості учнем свого місця серед людей.

Для ефективності проведення тренінгу спілкування необхідно дотримуватися певних умов, як, з боку дорослого, що проводить тренінг, так і з боку учасників тренінгу (добровільна участь в ігровому тренінгу, створення емоційного позитивного фону, зворотна реакція). Перевага такої форми як тренінг, полягає в тому, що він короткостроковий та інтенсивний, завдяки чому за короткий час можна вирішити складний комплекс проблем. Під час підготовки до тренінгу та в процесі його проведення слід дотримуватися загальних вимог, як:

- зміст тренінгового заняття має відповідати потребам учасників;
- ігрове моделювання змісту і форми діяльності;
- організація спільної роботи учасників над розв'язанням проблем;
- створення умов для діалогічного спілкування;
- багатоплановість проблем і шляхів їх вирішення.

Окрім того, проведення тренінгів потребує виконання спеціальних вимог:

- відсутність тиску на учнів з боку педагога та інших членів колективу;
- максимальна коректність, дотримання принципів педагогічного такту;
- позитивне ставлення до особистості кожного учня.

У зв'язку з цим, успішне проведення тренінгового заняття передбачає: чітку цільову установку; акцентування уваги на значущості проблеми; обґрунтування вибору змісту інформаційного матеріалу; пошуковий характер заняття; довіра учасників гри один до одного; дотримання встановлених правил. Під час тренінгу створюється неформальне спілкування, що відкриває безліч варіантів вирішення проблеми, заради якої учні зібралися. Хоча після завершення тренінгу не всі його результати осмислюються учнями одразу. Повною мірою

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

ефективність тренінгу з'ясовується пізніше, коли учасники застосовують набуті знання та уміння у повсякденному житті. Отже, тренінги проводяться з метою моделювання певних ситуацій поведінки, прийняття рішень у тій чи іншій ситуації, аналізу й вироблення оптимальних варіантів рішень, оцінки результатів проведеної роботи. У процесі проведення тренінгу засвоюються знання, уміння і навички з певної сфери життєдіяльності (наприклад, комунікативної компетентності, культури спілкування тощо), розвивається практичне мислення, аналізується власний досвід, відпрацьовуються засоби застосування отриманих знань і умінь у практиці. Одержані уміння відпрацьовуються в тренінгах, що передбачають не лише їх закріплення, а й корекцію. Вони сприяють формуванню визначених комунікативних умінь (слухати партнера, користуватися невербальними засобами спілкування тощо), а також використанню засобів мовленнєвого етикету, виробленню тактики поведінки. При цьому дотримання всіх технологічних етапів та умов і вимог проведення тренінгів сприяє підвищенню ефективності роботи. Зокрема, особливе значення має спеціальна попередня інформативна підготовка учнів, створення можливостей для обговорення взаємодії на всіх технологічних етапах.

Як підсумок, у ході анкетування більшість учнів підтвердили доцільність застосування тренінгів, оскільки допомагають учням: виробити власну манеру спілкування – 36,2%, толерантно ставитися до своїх однолітків – 23,1%, бути відповідальною людиною – 22,3%, знаходити оптимальні способи поведінки у різних ситуаціях – 18,4%.

За допомогою такої форми, як дискусія учні оволодівають уміннями слухати партнера, виробляють тактику поведінки, уміння аргументувати й використовувати засоби мовленнєвого етикету. Для ефективного проведення дискусії слід дотримуватися певних умов її організації. Необхідно ознайомити учнів з правилами ведення дискусії і за допомогою їх домагатися прийняття цих правил всіма учасниками. Спочатку обговорюється тема і питання до дискусії. Протягом певного часу учні, консультуючись з педагогом, працюють з літературою, готуються до дискусії. Перед проведенням дискусії учитель пропонує обрати ролі: доповідача, спікера, секретаря, опонентів. Спікер веде дискусію: оголошує тему, ставить питання, заохочує до висловлювань. Доповідачі коротко висловлюють свою позицію з одного з питань. Секретар записує основні думки. Опоненти обговорюють виступи доповідачів. Сперечаючись з того чи іншого питання, учням доводиться слухати свого партнера, звертатися один до одного, вживаючи формули мовленнєвого етикету, з повагою ставитися до опонента. Це сприяє виробленню комунікативних умінь. Разом з тим, учитель обирає роль спостерігача і рівноправного партнера у дискусії. Отже, під час проведення дискусії необхідно обходитися без ситуації домінування будь-кого над учасниками.

Аналогічним чином проводяться колективні творчі справи, сутність яких розглядалася у попередньому розділі. Слід підкреслити, що в основу експериментального дослідження покладено ідею організації колективної творчої діяльності сільських школярів, що сприяє встановленню взаємодії учнів з учителем та однолітками. Реалізація цієї ідеї передбачала:

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

- провідну роль педагога;
- мотивацію спільної діяльності, позитивну установку на роботу;
- опору на особистий досвід учнів;
- теоретико-інструктивної підготовки школярів щодо проблем спілкування;
- надання учням можливості вибору форм взаємодії (колективної, групової, парної);
- створення позитивного психологічного клімату, встановлення гуманних стосунків між учнями.

Отже, ефективність виховної роботи визначається не просто вдало застосованими формами роботи, а тим, як вони реалізуються, сприймаються і переживаються школярами. Доцільно керуватися педагогічними умовами організації діяльності: конкретна, доступна мета майбутньої справи; застосування на практиці набутих раніше знань і умінь, їх подальший розвиток; чергування різних видів спільної діяльності учнівського колективу. Учителю необхідно передбачати комунікативний розвиток особистості в процесі спільної діяльності, спостерігати за тим, як спілкується кожний школяр у колективі, яких змін зазнають ставлення до нього, його статус серед однолітків. Знаючи це, педагог вдається до певних форм і методів роботи, які сприяють згуртуванню колективу і водночас створює умови для розвитку комунікативних умінь кожного учня, визнання за ним права бути особистістю. Доречно використовувати такі види позакласної діяльності, як літературні вечори, виступи художньої самодіяльності, збирання фольклорного і краєзнавчого матеріалів, виставки дитячого малюнка, спільні творчі зустрічі, свята, на яких батьки і діти виявляють родинні захоплення.

Зазначимо, що значну роль у формуванні комунікативної активності учнів відіграє суспільно значуща діяльність, у процесі якої розширюється досвід спілкування учнів, зокрема, залучення до діяльності дитячих та молодіжних організацій, участь в акціях із благоустрою, екологічних акціях, підтримка соціальних ініціатив тощо.

Як відомо, основним методом формування умінь є вправи. Учні необхідно залучати до такої практичної діяльності, яка дозволила б їм систематично брати участь в організації спільних справ. Проте ніяка спеціальна організаторська робота з цією метою не проводиться, оскільки колективна творча діяльність сприяє розвитку комунікативних умінь учнів. Відтак, головне не система вправ, заходів, а учень у виконанні справи, його ставлення до роботи, товаришів, дорослих. Результатом використання виховного потенціалу спільних заходів у межах округу є підвищення рівня професійної майстерності педагогів, якості навчально-виховного процесу, зацікавленості учнів, тісної співпраці суб'єктів освітнього округу. Принципові зміни у сфері стосунків та активне включення підлітка в колективні творчі справи, основним змістом яких є орієнтація на іншу людину, спричиняє необхідність пошуку ефективних форм спілкування, сприяє сформованості комунікативних умінь учнів.

Аналіз практики дозволяє виділити ефективні засоби взаємодії – організація взаємодії з учителями і учнями шкіл освітнього округу, серед яких виділяються такі види співробітництва, як епізодично-фрагментарні зустрічі, організація деяких спільних справ, свят, спортивних змагань, що зумовлено об'єктивними

труднощами матеріально-економічного характеру, так і налагоджена система взаємодії шкільних колективів освітнього округу в позакласній діяльності. Саме при наявності бажання та ініціативи зі сторони вчителів і учнів, шкільної адміністрації контакти між школами збільшуються до створення чіткої системи взаємодії. Разом з тим, ці контакти викликають інтерес учнів і готовність брати участь у спільній діяльності. Адже партнерська діяльність між школами в освітньому окрузі надає можливості для проведення спільних олімпіад, конкурсів, спортивних та інтелектуальних змагань, шкільних свят. Учні слід ставити в умови взаємодії з об'єктами спілкування, розвиваючи комунікативні уміння, бажання самостійно шукати вихід із складних ситуацій, орієнтуючись як на вчителя, так і на учнів.

Практичний досвід роботи експериментальних шкіл свідчить, що залучення учнів до спільної діяльності має позитивний результат. Зокрема, 62,3% учнів виявили адекватну самооцінку; 47,1% – навчилися працювати в групах; 68,1% – виявили зацікавленість спільною справою; 55,4% – отримали навички використання джерел інформації; 38,1% – отримали схвалення однолітків; 17,3% – незадоволені собою; 4,2% – даремно витратили час. У процесі спільної діяльності 63,1% учнів позитивно налаштовані на взаємодію; 49,3% – виявляють активність; 41,2% – беруть на себе відповідальність; 15,4% учнів розуміють почуття і вчинки однолітків. Одержані дані свідчать про те, що учні надають важливого значення взаємостосункам з однолітками, вміню спілкуватися, принести користь та поважати інших.

Отже, у процесі оволодіння навичками спільної діяльності якісними показниками, на думку учнів, є: уміння працювати в команді – 61,2%, уміння спілкуватися – 74,3%, знаходити нові ідеї, оцінювати перспективи – 31,3%, презентувати себе – 37,1%.

Слід підкреслити, що гуманні стосунки, які виникають в ході роботи, стають взірцем для наслідування, переважають у спільній діяльності, спілкуванні. Чим інтенсивнішою є система стосунків, тим більше розширюється спектр прийомів взаємодії, які доступні для освоєння сільськими школярами. Більш доступним стає також процес відбору таких способів спільної діяльності, які відповідають комунікативним особливостям кожного учня. Проте обмеженість кола суб'єктів взаємодії, що пов'язана з нечисельністю шкільного колективу, перешкоджає кількісному розширенню учасників взаємодії, веде до нівелювання стилю і способів взаємодії. Ситуацію поглиблює перевага традиційного змісту і форм спільної діяльності учнів, одноманітність зв'язків, стосунків, які формуються в школі. Залучення до участі в спільній діяльності всіх учасників освітнього округу сприяє організації співробітництва, прагнення до співпраці, дозволяє максимальне використання всіх ресурсів педагогічного колективу.

Отже, в освітньому окрузі формується середовище для розвитку комунікативних умінь усіх учасників навчально-виховного процесу. В умовах сільського округу важливою є варіативність змісту спільної діяльності; різновіковий характер взаємодії, що допомагає учням будувати свої стосунки з представниками старших вікових груп, реально сприймати своє місце в системі суспільних стосунків. Водночас соціокультурне середовище села більш

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

консервативне, постійне і традиційне, внаслідок чого батьки, мешканці села здійснюють вагомий вплив на виховання дітей. У них значно глибше формуються повага до сімейних традицій, до старших, прагнення до здійснення взаємодопомоги; досвід поколінь передається за допомогою прикладу старших, зв'язків, стосунків. Розвитку різновікової взаємодії учнів сприяє розширення контактів з представниками сільського соціуму, що веде до розширення сфери соціальних контактів учнів і формування міжособистісних стосунків між представниками різних вікових груп.

Основні напрямки цієї роботи передбачають:

- залучення батьків, жителів села до організації і проведення шкільних справ, керівництва гуртками, секціями, участі в спортивних змаганнях тощо;
- організація зустрічей з цікавими мешканцями села – ветеранами, літераторами, майстрами народної творчості.

Інший аспект передбачає співробітництво шкіл освітнього округу з культурно-просвітницькими закладами – будинком культури, дитячим садком, бібліотекою, музеєм історії села, фермерськими господарствами. Інтеграція зусиль у проведенні спільних заходів передбачає налагодження партнерських стосунків між представниками різних вікових груп. В умовах села такі зв'язки необхідно реалізувати постійно.

Отже, зміст діяльності суб'єктів освітнього округу повинна враховувати запити соціуму, потреби, здібності та реальні можливості учнів, творчий потенціал та професійні можливості вчителя, реальні фінансово-матеріальні можливості, і на їх основі створювати умови для комунікативного розвитку особистості. Зважаючи на смислове наповнення взаємодії школи, посилюється участь учнів у цьому процесі, активізується потреба у спілкуванні, у налагодженні стосунків з учителями, однолітками.

Як наслідок, учні набувають уміння планувати свої дії, розвивають організаторські здібності, уміння спілкуватися, працювати в команді, толерантне ставлення до партнерів, уміння визначати можливості та перспективи особистісного розвитку, здатності до співпраці, розв'язання конфліктів, творчої самореалізації.

Для повноцінного оволодіння комунікативними вміннями учні мають засвоїти навички контрольно-аналітичної діяльності (третій спосіб), яка проводиться через обговорення її результатів. Після аналізу відбувається корекція, що здійснюється у бесідах, іграх і вправах. Практика доводить, що впровадження у школах освітнього округу даної методики дозволяє значно підвищити ефективність формування комунікативних умінь сільських школярів у позакласній діяльності.

Отже, з огляду на викладене, можна зробити висновок, що позакласна робота сприяє формуванню визначених комунікативних умінь сільських школярів. Такі форми, як позакласні заняття, гуртки, бесіди, години спілкування, підготовка виступів учнів, спрямовані переважно на оволодіння учнями знаннями про спілкування. Разом з тим, у іграх, тренінгах, дискусіях, аналізі проблемних ситуацій, колективних творчих справах, взаємодії з учителями і учнями в умовах освітнього округу учні оволодівають способами комунікативних дій. Основними умовами успішності формуючої роботи є:

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

- дотримання технологічних етапів формування комунікативних умінь учнів;
- організація спілкування школярів за допомогою способів, що сприяють формуванню умінь спілкування;
- доцільний вибір форм позакласної діяльності;
- створення можливостей для співробітництва вчителів і учнів у середовищі освітнього округу.

Реалізація визначених умов дає змогу зробити міжособистісне спілкування учнів змістовним, соціально цінним.

Важливо зазначити, що виявлення результативності формувального експерименту проводилось за комплексними методиками, що включали тестування, анкетування, спостереження, включення в ситуації спілкування з метою: виявлення рівня сформованості комунікативних умінь та використання невербальних засобів та засобів мовленнєвого етикету; вивчення рівня міжособистісних стосунків, емоційного стану школяра. В ході дослідження виявлялися комунікативні уміння за такими критеріями: ступінь виявлення активності і самостійності учнів; ступінь зацікавлення справою; прагнення налагоджувати міжособистісні стосунки.

Оскільки однією з форм вияву комунікативних умінь є емоції, доцільним є виділення із загального критерію формування комунікативних умінь емоційної ознаки. Відбиваючи гармонію почуттів, дій, за допомогою яких реалізуються уміння спілкування, вказується, які саме емоції лежать в основі їх актуалізації, які, навпаки, перешкоджають цьому процесу. характеризується взаємозв'язок емоцій учня з його потребами, мотивами, цілями спілкування та його результатами. Саме рефлексія дає можливість учням замислитися над своїми почуттями і висловити їх одноліткам.

Для визначення практичного аспекту виділяється поведінкова ознака як частковий елемент загального критерію. Експериментальна робота із сільськими школярами ґрунтувалася на таких принципах: індивідуальний підхід до розв'язання конкретних соціальних проблем кожного учня; тісний контакт з підлітками; довірливі стосунки між вчителем і учнями; побудова стосунків на основі співробітництва. Організація безпосередньої взаємодії з ровесниками спрямована на оволодіння різноманітними стилями спілкування, комунікативними уміннями. У завдання входить також визначення, як і в якому конкретному випадку в поведінці учня виявляється реалізація сутнісних сил, потреба в актуалізації моральних цінностей у ході вироблення комунікативних умінь. За допомогою показників визначається ступінь співвіднесення конкретного способу реалізації комунікативних умінь і здійснюваного впливу на суб'єктів спілкування, що виражається в конкретних діях, вчинках, комунікативній діяльності.

Оскільки показником наявності умінь є дії особистості, то критерії розкриваються шляхом низки показників - дій, які реалізуються і визначаються згідно з наступними характеристиками: ступінь вияву, глибина, повнота, дієвість, соціальна значущість, самостійність у реалізації умінь та оцінюються шкалою, що відбиває три рівні показників комунікативних умінь школярів. Необхідно підкреслити, що визначення вказаних рівнів має умовний характер, однак такий підхід дає уявлення про ступінь сформованості комунікативних

умінь учнів. Зокрема, високий рівень відрізняється значним ступенем прояву (не менше 75%) виділених показників. Середній рівень визначається під час виявлення більше половини показників, для низького - характерний незначний ступінь вияву.

Високий рівень комунікативних умінь учнів характеризується усвідомленням школярами необхідності оволодіння уміннями спілкування, знанням доступних учням норм, правил спілкування, умінням користуватися невербальними комунікативними засобами, умінням керувати своїми емоціями, адекватним сприйняттям партнера спілкування, умінням враховувати компоненти ситуації спілкування; уміння ставити мету спілкування, здійснювати оцінку поведінки своєї і партнера, постійним емоційним виявом в ситуації спілкування. Учні не відчують труднощів при переносі результатів впливу з однієї ситуації в іншу. Поведінка учня характеризується відповідністю рівня комунікативних знань рівню комунікативної поведінки, яка відбивається у відповідальному, доброзичливому ставленні до партнерів по спілкуванню. Відступи в реалізації правил, норм спостерігаються рідко, лише в непередбачених ситуаціях.

Середній рівень розвитку комунікативних умінь учнів характеризується стійким виявленням більшої частини нормативних показників, що потребує в деяких випадках зовнішнього підкріплення з боку старших та особистісно значущих людей; відзначається сформованістю комунікативного розвитку, прагненням до вибору способів гуманістичного характеру у спілкуванні. Для них властиве усвідомлення необхідності оволодіння уміннями спілкування, ситуативне уміння керувати своїми емоціями в процесі комунікативної діяльності. Проте оцінка партнера, ситуації спілкування відрізняються схематизмом. У школярів в основному сформовані необхідні уміння комунікативної поведінки, що сприяють ефективному здійсненню спілкування. Але в реалізації способів спілкування при відсутності контролю з боку дорослих відбувається порушення моральних норм. Здебільшого процеси сприйняття й оцінювання результатів спілкування залежать від емоційного стану суб'єкта. Разом з тим учні не вміють оцінити акт спілкування за допомогою еталонних зразків, проявляють недостатній рівень розвитку емоційно-вольових процесів. Вони недостатньо володіють умінням керувати своїми емоціями в процесі комунікативної діяльності та оцінювати дії свої і партнера. Соціально-гуманістична сторона спілкування виявляється, як правило, у випадку зовнішнього підкріплення.

При низькому рівні розвитку комунікативних умінь ознаки виявляються ситуативно й виключно під впливом вимог особистісно значущих для учнів людей і зумовлені особистісними інтересами і мотивами. Школярі недостатньо володіють нормами, правилами культурного спілкування, а засвоєні знання слабо реалізуються в процесі їх реалізації у спілкуванні. У них спостерігається відсутність комунікативних вимог до себе, прагнення до розуміння внутрішнього світу партнера. Процеси розуміння й оцінювання результатів спілкування часто залежать від зовнішнього підкріплення, їхнього емоційного стану. Учні не вміють оцінити ситуацію спілкування за

допомогою еталонних зразків; проявляють недостатній рівень розвитку емоційно-вольових процесів. У них відсутнє або слабо простежується прагнення виявляти в спілкуванні гуманістичний характер відносин. Соціально-гуманістична сторона спілкування виявляється у випадку зовнішнього підкріплення.

Зазначимо, що рівні сформованості комунікативних умінь в експериментальних та контрольній групах відносно однакові, при цьому переважають середній та низький рівні вияву умінь. Це пояснюється, головним чином, відсутністю у вчителів і учнів установки на формування комунікативних умінь, вироблення відповідного типу поведінки; не приділяється увага урізноманітненню форм позакласної роботи з метою збагачення комунікативного досвіду школярів, ситуацій спілкування, не враховуються умови, за яких певні форми взаємодії можуть бути ефективними у формуванні комунікативних умінь.

Проведене дослідження свідчить, що позитивне ставлення до діяльності дитини з боку дорослих сприяє формуванню комунікативних умінь, а формальне ставлення до справ учнів породжує невпевненість у власних силах. Як наслідок, учні чітко усвідомлюють, що реалізацію творчих задумів, досягнення життєвого успіху забезпечує власна активність, вміння працювати як індивідуально, так і спільно для розв'язання поставленої задачі. Відтак, після завершення роботи збільшилася кількість учнів, які беруть участь у діяльності, зокрема: у суспільно корисній (з 42% до 71%), пізнавальній (з 41% до 69%).

У результаті проведення дослідження доведено, що здобуття комунікативних умінь, досвіду міжособистісної взаємодії є важливими для підлітків. Після завершення роботи 76,3% опитаних учнів вважали, що вони володіють навичками міжособистісного спілкування. Підлітки вважають себе компетентними у відстоюванні власної точки зору (49,4%), спілкуванні з однолітками (69%), спілкуванні з незнайомцем (31%), вмінні співпереживати (57%), розпізнавати неправду (33%), організувати спільну діяльність (61%), переконати інших (42%). Бажання додатково вчитися навичкам спілкування висловили 39%, вмінню вирішувати конфлікти – 46%. Аналіз відповідей вказує на зростання усвідомлення учнями необхідності оволодіння комунікативними уміннями, навичками міжособистісної взаємодії.

Отже, узагальнення педагогічних спостережень, анкетування, бесіди з учнями дозволили зробити висновок, що діяльність, що спрямована на формування комунікативної компетентності особистості, впливає також на розвиток культури спілкування, самовизначення та самореалізацію. У результаті застосування особистісно орієнтованої методики формування комунікативних умінь збільшилася кількість учнів, які приймають обґрунтовані адекватні рішення; встановлюють дружні стосунки, оволодівають навичками колективної діяльності та комунікативними уміннями.

Ґрунтуючись на розроблених критеріях, а також враховуючи результати заключного зрізу визначено динаміку рівня сформованості комунікативних умінь учнів. Узагальнені результати цього етапу дослідження подано в таблиці 1.

Таблиця 1.

Динаміка рівня сформованості комунікативних умінь учнів (5-6 кл.)

Рівень	Експериментальні класи		Контрольні класи	
	До експерименту	Після експерименту	До експерименту	Після експерименту
Високий	13,2	39,2	13,1	15,0
Середній	54,3	48,4	55,1	57,3
Низький	32,5	12,3	31,8	27,7

Як свідчать дані, в експериментальних класах, які працювали за розробленою методикою, збільшилася кількість учнів, які перебувають на високому рівні розвитку. У контрольних класах такі зміни були несуттєвими. Отже, в результаті проведеної роботи збільшилася кількість учнів, які адекватно взаємодіють в процесі міжособистісного спілкування; підвищився рівень сформованості комунікативних умінь учнів.

У ході формувального експерименту доведено, що саме в середовищі освітнього округу кожний учень залучається до спільної справи, засвоює навички комунікації, міжособистісної взаємодії, різні моделі поведінки і соціальні ролі. Результати дослідження підтверджують ефективність впровадження особистісно орієнтованої методики формування комунікативних умінь учнів сільської школи, оскільки в процесі роботи забезпечується розвиток культури спілкування, комунікативних умінь і якостей учнів. вироблення тактики спілкування, використання оптимальних способів взаємодії учнів сільської школи в умовах освітнього округу.

Застосування запропонованої методики сприяло створенню емоційно збагаченого середовища освітнього округу, що дало змогу учням оволодіти досвідом ціннісного ставлення до людей, навичками практичної діяльності та комунікативними вміннями.

4.4. Організація методичної роботи з вчителями освітнього округу сільської місцевості

*(За матеріалами Л.І. Келембет,
координатора експериментальної роботи ст. викладача екафедри
менеджменту та освітніх інновацій Івано-Франківського
обласного інституту післядипломної педагогічної освіти)*

Важливого значення в функціонуванні освітнього округу набуває науково-методична робота в загальноосвітніх навчальних закладах сільської місцевості, особливо гірської, які є переважно одно- й малокомплектними. Їм на допомогу повинні прийти опорні школи (ресурсні центри), що мають належну матеріально-технічну, навчально-методичну базу та відповідний кадровий потенціал.

Аналіз наукової літератури, нормативних документів, досвід роботи доводять, що успішне розв'язання проблем організації науково-методичної роботи у закладах освіти позитивно впливає на результати діяльності сільської школи. Зазначені проблеми відображені у працях відомих учених Ю. К. Бабанського, В. І. Бондарева, Ю. З. Гільбуха, Л. І. Даниленко, І. П. Жерносека, М. Ю. Красовицького, С. В. Крисюка, О. Я. Мариновської, І. В. Зайченко, В. І. Пуцова, В.М. Руссола, Р. П. Скульського, О. Я. Савченко та ін.

Розвиваюча тенденція удосконалення навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах пов'язана з необхідністю модернізації внутрішньошкільної науково-методичної роботи, її вдосконалення на інноваційній основі. Йдеться насамперед про залучення педагогів-практиків до творчої діяльності та дослідно-експериментальної роботи, а також про формування у них нових підходів до організації науково-методичної роботи, нового розуміння педагогічної творчості. Дослідно-експериментальну діяльність шкільного педагога науковці розглядають як форму педагогічної творчості, з одного боку, і як умову позитивного розвитку шкільної навчально-виховної системи, – з іншого.

Умови педагогічної праці вчителя сільської школи, що входить до складу закладів-суб'єктів освітнього округу, мають певні особливості. Малочисельність учнівського й педагогічного колективів є найсуттєвішою ознакою функціонування сільських шкіл.

Науково-методична робота як важлива складова післядипломної педагогічної освіти ґрунтується на основних положеннях Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, законів України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про інноваційну діяльність” та інших нормативних документів. Вона вибудовується на основі найновіших досягнень науки з урахуванням професійної діяльності педагогів і результатів моніторингових досліджень якості освіти учнів у даному регіоні.

Науково-методична робота – це система взаємопов'язаних дій і заходів, спрямована на особистісно-професійне зростання педагогічних та керівних кадрів, створення умов для саморозвитку й самореалізації особистості в нових

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

соціокультурних умовах. У рекомендаціях МОН України (від 03.07.2002 р., № 1/6–318) визначено стратегічну мету методичної роботи: допомога педагогічним кадрам в реалізації актуальних завдань розвитку, вдосконалення і підвищення кадрів; активізація творчого потенціалу; формування здатності до швидкої адаптації в умовах, що швидко змінюються у зв'язку з переходом на новий зміст освіти [4, 4].

Науково-методична робота в навчальних закладах області спрямована на підвищення особистісно професійного розвитку педагогічних та керівних кадрів регіону з урахуванням вимог державної політики в галузі освіти, рівня розвитку педагогічної науки і практики, соціокультурної та економічної сфери, індивідуальних потреб та запитів замовників освітніх послуг. Досягнення мети виходить на наступний блок цілепокладань, які конкретизуються методичними службами різного рівня.

Завдання науково-методичної роботи:

- модернізація системи науково-методичної роботи як сервісної служби з надання якісних освітніх послуг;
- організація й ефективне управління професійним розвитком педагогів у системі науково-методичної роботи на основі найновіших досягнень науки і практики;
- становлення вчителя як суб'єкта професійної діяльності на власному ієрархічному рівні, що передбачає розширення прав і свобод вибору нововведень, реалізації творчих ініціатив у поєднанні з підвищенням відповідальності за якість результатів професійної діяльності;
- формування професійної компетентності як уміння використовувати знання загальних закономірностей, принципів і правил дидактики, сутності та специфіки викладання предметів теоретичних основ педагогічної інноватики з метою досягнення успіху в професійній діяльності;
- формування готовності до інноваційної діяльності у процесі цілеспрямованої науково-методичної підготовки педагогів та керівників шкіл, що виступає передумовою ефективної діяльності, спрямованої на підвищення якості загальної середньої освіти учнів;
- зростання педагогічної майстерності шляхом самоусвідомлення особистісної і суспільної значущості професійної діяльності, технологізації власного педагогічного досвіду, персоналізації упроваджуваних інновацій, підвищення рівня загальної та педагогічної культури [4, 5].

Науково-методична робота ґрунтується на таких принципах:

- гуманізації та демократизації – формування суб'єкт-суб'єктних стосунків, розвиток співробітництва та партнерства, самосвідомості, процесів саморегулювання та самоуправління професійно-педагогічною діяльністю, утвердження плюралізму та подолання конформізму;
- цілісності та системності – безперервність діагностично заданого цілепокладання, єдність змісту, форм і методів організації й управління науково-методичною роботою, створення оптимальних умов для вирішення основних завдань модернізації освітньої галузі;
- наступності та безперервності – наскрізна реалізація основних напрямів науково-методичної роботи на обласному, районному (міському), шкільному

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

рівнях, наступність та послідовність системи взаємопов'язаних дій і заходів, комплексність розв'язання завдань;

- інтеграції науки й практики – трансформація досягнень науки в практику, організація науково-пошукової, дослідницької роботи, залучення до експериментальної діяльності, апробація, адаптація та впровадження освітніх інновацій;

- інноваційності та креативності – особистісно компетентнісна спрямованість змісту, форм і методів роботи з педагогічними та керівними кадрами, управління інноваційними процесами, мобільність та креативність в умовах ринкової системи освіти;

- регіоналізації та особистісної орієнтації – урахування регіональних особливостей та умов організації й управління науково-методичною роботою, персоналізація професійних знань, реалізація ідеї самоцінності та самореалізації особистості у професійно-педагогічній діяльності.

Функції науково-методичної роботи:

- діагностико-прогностична – діагностика та моніторинг професійної компетентності, готовності до інноваційної діяльності, особистісно професійного розвитку, якості освітніх послуг, прогнозування системи дій і заходів досягнення стратегічних цілей розвитку та самореалізації особистості у професійній діяльності як передумова забезпечення якості освіти учнів;

- розвивально-креативна – розвиток творчого потенціалу, ціннісно-сміслових орієнтацій, мотивації до самовдосконалення та підвищення професійно-педагогічної майстерності, формування провідних видів

- активності – самовираження, самоствердження, самоактуалізації як необхідної умови самореалізації особистості у професійно-педагогічній діяльності;

- інформаційно-регулююча – розвиток інформаційної культури, рефлексивне осмислення досягнень науки та передового педагогічного досвіду, оновлення змісту науково-методичної роботи, створення умов для регулювання та саморегулювання професійної діяльності відповідно до вимог перманентно нестабільної ситуації, ринкової системи освіти;

- інноваційно-пропагуюча – розкриття інноваційної привабливості нововведень, підтримка інноваційної ініціативи, технологізація й персоналізація підготовки педагогічних та керівних кадрів до освоєння нових та інноваційних технологій, методик, систем, моделей навчання, виховання, управління, популяризація й поширення передового педагогічного досвіду;

- координаційно-моделююча – координація основних напрямів реалізації змістових ліній післядипломної освіти педагогічних та керівних кадрів, інноваційних підходів до організації й управління науково-методичною роботою, моделювання системи взаємопов'язаних дій і заходів комплексної реалізації цілей на обласному, районному (міському), шкільному рівнях;

- експертно-аналітична – апробація й експертне оцінювання регіональних та авторських програм, підручників, посібників, освітніх новацій, передового педагогічного досвіду, аналіз умов забезпечення психофізичного здоров'я дітей та учнів, стану навчально-виховного процесу, викладання предметів, навчальних курсів, якості освіти учнів тощо.

Реалізація основних завдань та змісту післядипломної педагогічної освіти здійснюється через наступні напрями науково-методичної роботи:

- розробка стратегії і тактики реалізації основних завдань модернізації національної системи освіти в регіоні на засадах особистісно компетентнісного підходу;
- науково-методичне забезпечення цілісності й безперервності професійного самовдосконалення педагогів на основі наукових досягнень та передового педагогічного досвіду;
- науково-методичний супровід упровадження інноваційних освітніх систем, технологій, моделей, методик, нових методів, прийомів та форм у практику роботи закладів освіти області;
- розгортання науково-дослідної, проектної, пошукової, проектно-впроваджувальної, дослідно-експериментальної діяльності в закладах освіти області;
- виявлення, вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду з актуальних науково-методичних проблем;
- діагностика й моніторинг особистісно професійного зростання педагогічних та керівних кадрів, ефективності науково-методичної роботи, професійної діяльності, якості освіти учнів;
- апробація й експертиза регіональних, авторських програм, підручників, посібників, власних методичних розробок, інноваційних освітніх проектів, нововведень та передового педагогічного досвіду [4, 6–7].

Структура, зміст та форми науково-методичної роботи визначаються на основі діагностично-прогностичного аналізу особистісно професійного рівня керівних та педагогічних працівників, стану навчально-виховного процесу, якості освітніх послуг у системі науково-методичної роботи, затверджується відповідним наказом відповідного органу управління закладу освіти, й відображається у стратегічному, тактичному й оперативному плануванні.

Реалізація змісту науково-методичної роботи здійснюється через традиційні та нетрадиційні (інноваційні) форми, до яких належать: масові (колективні), групові та індивідуальні:

- масові – педагогічні конференції, педагогічні читання, міжшкільні педагогічні виставки, конкурси “Учитель року” та інші конкурси, ярмарки, форуми, педагогічні мости, “круглі столи”, тижні педагогічної майстерності та ін.;
- групові – творчі групи, міжшкільні та шкільні методичні об’єднання, тематичні та проблемні семінари, семінари-практикуми, консультативні пункти, педагогічні студії, клуби за інтересами, школи молодого педагога, школи передового педагогічного досвіду, педагогічної майстерності, методичні тренінги, методичні тижні, майстер-класи та ін.;
- індивідуальні – стажування, наставництво, консультування, атестація, творчі звіти, виставки, індивідуальна робота над науково-методичною темою, участь у професійних конкурсах “Учитель року” та ін.

В умовах функціонування освітнього округу, віддаленості сільських шкіл у гірській місцевості важливого значення набувають інноваційні форми науково-методичної роботи, зокрема, Інтернет-конференції, on-line- консультації, педагогічні мости, відкриті уроки, виховні заходи тощо.

Центрами науково-методичної роботи в освітньому окрузі є опорні навчальні заклади, що стали творчими лабораторіями для керівних та педагогічних працівників закладів-суб'єктів.

Прикладом цілеспрямованої злагодженої роботи може слугувати діяльність Манявського навчально-виховного комплексу Богородчанської районної державної адміністрації Івано-Франківської області.

Реформування загальної середньої освіти передбачає реалізацію принципу гуманізації освіти, методологічну переорієнтацію процесу навчання з інформативної форми на розвиток особистості людини здійснення особистісно орієнтованого, компетентнісного, системного, диференційованого підходів до навчання відповідно до вимог Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти.

Педагогічний колектив Манявського НВК, опорного навчального закладу, зорієнтований на реалізацію науково-методичної проблеми: “Формування готовності педагога до інноваційної діяльності в умовах функціонування освітнього округу”. Добре скоординована діяльність педколективу над єдиною науково-методичною проблемою забезпечує зв'язок усіх напрямків підвищення фахової майстерності та диференційованого підходу до вибору структури, форм і методів методичної роботи з урахуванням індивідуальних потреб, інтересів та фахового рівня педагогів.

Центром науково-методичної роботи в закладі є методичний кабінет, на базі якого функціонує методична рада. Структура методичної роботи включає колективні, групові та індивідуальні форми (Додаток 1).

Методична робота планується і проводиться на діагностичній основі. Цікаві питання сучасної педагогіки опрацьовані на засіданнях психолого-педагогічних семінарів (“Психологічна готовність учителя до праці в умовах профільного та допрофільного навчання”, “Особливості роботи з обдарованими дітьми в умовах профільної школи”), педагогічних читаннях (“Продуктивна педагогіка І. Підласого”, “Педагогічні ідеї О. Пометун”), педагогічних радах (“Роль гуртків, факультативів, курсів за вибором у формуванні інтересу учнів до знань та організації профільного навчання в школі”, “Зміцнення матеріально-технічної бази на уроках трудового навчання як засіб покращення якості знань учнів у допрофільних та профільних класах”).

На високому рівні проводяться методичні тижні: “Розвиток інформаційної компетентності учнів як засіб підвищення ефективності навчально-виховного процесу”, “Активізація розумової діяльності учнів шляхом використання інноваційних технологій та їх вплив на якість навчання” а також предметні тижні математики та інформатики, суспільних дисциплін, трудового навчання, іноземних мов, природничих дисциплін.

В організації методичної роботи використовуються як традиційні (відвідування і обговорення відкритих уроків та виховних заходів, виступи, доповіді, звіти про проходження курсової підготовки), так і нетрадиційні (методичні дискусії, круглі столи, діалоги, конструювання та моделювання уроків, консиліуми, тренінги) форми роботи. Практикується проведення майстер-класів досвідченими педагогами.

Учителі закладу беруть участь у роботі шкільних та районних методичних об'єднань, постійно діючих семінарів, проводять відкриті уроки для слухачів курсів при Івано-Франківському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти.

Досвідчені педагоги навчально-виховного комплексу є членами районних та обласних творчих груп, майстер-класів, які працюють на базі обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (Г. Варварук – заступник директора з навчально-виховної роботи, В. Куртяк – вчитель географії, Н. Білусяк – вчитель християнської етики, Г. Ціховська – вчитель початкових класів). Багато років керівниками районних методичних об'єднань працювали вчителі трудового навчання В. Білусяк, М. Соломон.

Кращі розробки уроків, позакласних заходів, виховних годин вчителі школи подають до друку у фахові журнали, зокрема “Відкритий урок: розробки, технології, досвід”, “Учительський журнал on-line”, на сайти: “Методичний портал”, “Записник сучасного вчителя”, “Презентації для дітей”.

Заклад є опорним із трудового навчання.

У результаті плідної співпраці педагогічного колективу, самоосвіти кожного творчого учителя зокрема активно впроваджуються вчителями інноваційні технології: інтерактивного навчання (за О. І. Пометун), розвитку критичного мислення (за Ю. Стежко), розвивального навчання (Д. Ельконіна – В. Давидова), особистісно орієнтованого навчання (за І. Якиманською), ігрові технології навчання (за Г. Селевком) та проектна технологія (за С. Шацьким).

Педагоги школи охоче беруть участь у шкільних, районних, обласних конкурсах “Учитель року”, “Класний керівник року”.

Для педагогів закладів-суб'єктів освітнього округу передбачається проведення Інтернет-конференцій, відкритих уроків, on-line консультацій тощо.

Важливою умовою ефективного функціонування освітніх округів є підготовка педагогів, здатних до творчої діяльності, професійного розвитку, освоєння й запровадження інноваційних педагогічних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці.

Організація методичної роботи в Отинійському освітньому окрузі (ресурсному центрі) має свої особливості, які полягають у поєднанні теоретичної й практичної підготовки, формуванні готовності до інноваційної, дослідно-експериментальної діяльності, оволодінні сучасними технологіями й методами, інтерактивними формами навчання, складанні програми саморозвитку особистості.

На базі Отинійського опорного закладу проводяться різні форми методичної роботи, зокрема: засідання постійно діючих методичних об'єднань (ix 11) та психолого-педагогічного семінару, творчих груп, семінарів-практикумів, майстер-класів, школи молодого вчителя тощо.

Із метою створення організаційних умов для неперервного вдосконалення фахової освіти та кваліфікації педагогів освітнього округу, надання реальної допомоги вчителям у розвитку їхньої майстерності через упровадження інноваційних методик і технологій, формування нового мислення в навчально-методичній сфері розроблено структурну модель методичної роботи округу. Для педагогів закладів-суб'єктів передбачається

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

запровадження електронних конференцій, показових уроків та позакласних заходів, on-line консультацій тощо.

Виявлення стану готовності вчителів до профільного навчання старшокласників є основним завданням для організації роботи в освітньому окрузі. З метою вивчення рівня сформованості знань учителів щодо проблем профільного навчання, інноваційних технологій його реалізації, роботи зі здібними та обдарованими учнями, оволодіння методиками профорієнтаційної роботи проводяться анкетування, співбесіди, діагностичні тести тощо.

Методична служба освітнього округу покликана надавати послуги:

1) методичні:

- індивідуальне й групове консультування учителів-предметників із питань організації допрофесійної підготовки та профільного навчання;
- розроблення рекомендацій учителям щодо організації науково-дослідницької роботи учнів у рамках МАН;
- консультування вчителів із питань упровадження проектних технологій у навчально-виховний процес;
- створення системи роботи з обдарованими учнями;
- консультування вчителів щодо планування гурткової роботи та організації самоосвіти;

2) психолого-педагогічні:

- інформування учнів: бесіди, тренінги, години спілкування, зустрічі;
- анкетування учнів, батьків;
- тестування учнів;

3) інформаційно-консультативні:

- створення банку даних використання інноваційних технологій педагогами;
- вивчення та узагальнення педагогічного досвіду;
- створення постійно діючого консультпункту для батьків та учнів із питання профорієнтації;
- забезпечення навчання педагогів у рамках проекту "Intel. Навчання для майбутнього".

Науково-методична робота є інноваційною, спрямованою на професійне зростання закладів-суб'єктів освітнього простору, пошук та вибір ефективних форм і методів навчання й виховання, консультативну діяльність як вагому складову методичної системи.

Велика увага приділяється самоосвітній діяльності педагогів як одній із форм професійного й особистісного зростання, формування готовності освітян до партнерської діяльності в умовах освітнього округу, упровадження інноваційних педагогічних технологій.

На базі опорної школи педагоги мають можливість обмінюватися передовим педагогічним досвідом, працювати в інформаційному просторі, використовувати інноваційні ресурси навчального закладу, набувати навичок дослідно-експериментальної роботи.

Результатом творчої діяльності педагогічних колективів сільських шкіл в умовах освітнього округу є:

- створення освітньо-виховного простору, сприятливого для розвитку й

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

саморозвитку учня, набуття життєвих компетентностей, проектування свого майбутнього;

- підвищення рівня навчальних досягнень учнів відповідно до Державних стандартів та їх загальної культури;
- підвищення якості надання освітніх та методичних послуг, закладів-суб'єктів округу;
- зростання рівня професійної компетентності, педагогічної майстерності та готовності педагога до інноваційної діяльності;
- формування позитивного іміджу навчальних закладів.

4 .5. Методика розв'язування задач прикладного змісту з фізики в навально-виховному середовищі освітнього округу

Особливе місце в навчально-виховному середовищі освітнього округу належить формуванню фізичних знань, умінь і навичок, потрібних для розуміння природних, технічних та побутових явищ і процесів. Оволодіння основами фізичних теорій, набуття вмінь практичного використання знань для розв'язання виробничих завдань потребує оновлення змісту, форм і методів фізичної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах.

Відповідно вимогам Державного стандарту базової і повної середньої освіти в Україні створено умови для розвитку наукового мислення учнів, прикладної спрямованості навчання, його професійної орієнтації [10].

Прикладна спрямованість фізики – це орієнтація змісту, методів і форм навчання на застосування законів фізики в техніці, суміжних науках, професійній діяльності, народному господарстві і побуті. Найефективніше реалізація прикладної спрямованості здійснюється у процесі розв'язування прикладних задач, що виникають поза курсом фізики і розв'язуються фізико-математичними методами.

Фізичні задачі відрізняються одна від одної багатьма ознаками: змістом, способом подання, дидактичною метою та ін. Їхня класифікація дає змогу раціонально здійснювати добір та розробляти методику розв'язування.

Найдосконалішою є класифікація фізичних прикладних задач за суттєвими ознаками. Розглянемо два способи знаходження невідомих величин: експериментальний і теоретичний. Експериментальний – передбачає дослідне визначення невідомих, а теоретичний – аналіз явища за допомогою відповідних фізичних законів.

На основі вищезазначених способів розв'язування здійснено першу *класифікацію прикладних фізичних задач*: експериментальні й теоретичні.

Під експериментальною фізичною задачею прийнято розуміти таку, що «потребує для розв'язування здійснення експерименту або фізичних вимірювань, крім фізичного мислення і, можливо, математичних обчислень» [38; 19]. *Експериментальні* – це задачі, для розв'язання яких вихідні дані отримують дослідним шляхом. Постановка та розв'язування таких задач органічно пов'язані з експериментом (вимірювання, відтворення природних явищ, спостереження за фізичними процесами, складання експериментальних пристроїв, проведення досліджень).

Подаємо приклади прикладних експериментальних фізичних задач.

Задача. Визначити механічний склад ґрунту.

Обладнання: сито з діаметром отворів 1 мм, ступка, товкач з гумовою насадкою, електроплитка, посудина з водою, годинник, важільні терези.

Теоретичні відомості. Механічний склад ґрунту є важливою агрономічною характеристикою, від якої залежать його фізичні параметри: капілярність, пористість, пластичність, вологоємність, повітряний і тепловий режим та ін. Механічний склад визначає також його технологічні властивості: твердість, липкість, питомий опір тощо.

З'ясування механічного складу зводиться до відсоткового вмісту його складових. Частинки великого розміру називають скелетом ґрунту, малого – дрібноземом («фізичний пісок – $d > 0,01$ мм», «фізична глина – $d < 0,01$ мм»). Класифікацію ґрунтів подано в спеціальній таблиці.

Наведемо орієнтовний алгоритм розв'язування експериментальної задачі.

1. Взяти пробу ґрунту.
2. Просушити його.
3. Роздробити у ступці.
4. Розчинити водою.
5. Обчислити масу й відсотковий вміст частинок розміром $d < 0,01$ мм.
6. Обчислити масу й відсотковий вміст частинок розміром $0,01 \text{ мм} < d < 1 \text{ мм}$.
7. За таблицею визначити тип і назву ґрунту.

Задача. Виміряти питому електропровідність ґрунту методом компенсаційної схеми.

Обладнання: місток Уїтсона, джерело змінного струму напругою до 36 В, відомий опір (реохорд), вібраційний гальванометр, вимикач, підвідні провідники, ящик з ґрунтом прямокутної форми, електроди.

Теоретичні відомості. Ґрунт в основному має іонну провідність. Тому якісно просушений ґрунт є діелектриком. Залежність його електропровідності від вологості використовується під час визначення рівня зволоженості, хімічного складу, наявності мінеральних добрив, засоленості ґрунтів.

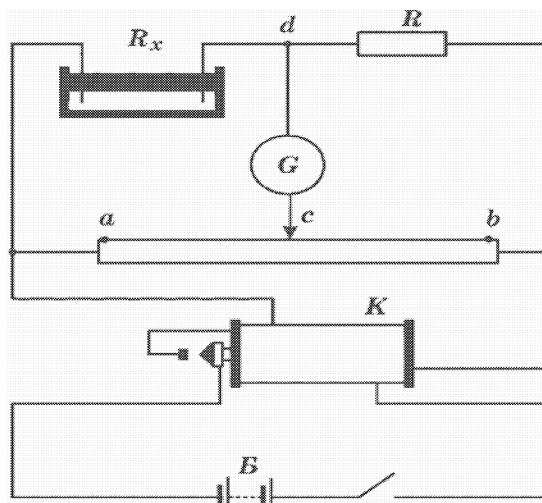
Опір ділянки кола, що становить ґрунт визначаємо із відношення:

$\frac{R_x}{R} = \frac{r_{ac}}{r_{bc}}$, де R_x – шуканий опір, R – відомий опір реохорда, r_{ac} – опір лівої частини дроту, r_{bc} – опір правої частини.

Якщо виразити опір дротини через питомий, одержимо $\frac{R_x}{R} = \frac{\rho l_{1s}}{\rho l_{2s}}$, звідки маємо: $\frac{R_x}{R} = \frac{l_1}{l_2}$. Шуканий опір обчислюємо за формулою: $R_x = R \frac{l_1}{l_2}$, де l_1 та l_2 – довжина лівого й правого плечей реостата відповідно.

Алгоритм розв'язування задачі.

1. За електричною схемою скласти відповідний пристрій.
2. Визначити площу вставлених в ящик з ґрунтом електродів.
3. Замкнувши коло і переміщуючи ковзаючий контакт, добитися відсутності струму в гальванометрі.
4. Виміряти довжини відрізків l_1 та l_2 .
5. Знаючи величину R , обчислити опір ґрунту.
6. Обчислити питому електропровідність ґрунту за формулою:

$$\lambda = \frac{l_2}{RSI_1} \text{ де } l - \text{довжина активної частини ґрунту.}$$

Складовими успішного навчання старшокласників складання і розв'язування експериментальних задач є детальне вивчення теоретичного матеріалу, що стосується фізичних явищ та процесів, навчання висування ідей можливих способів їх розв'язування, математичне забезпечення, набуття за допомогою підготовчих вправ спеціальних умінь, використання інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Відомі й невідомі величини теоретичної задачі надаються й обчислюються без вимірювань. Класифікацію подібних задач здійснено за такими ознаками: ті, що ставляться й розв'язуються людиною, і ті, що відображають певне явище. За першою – задачі поділено на непоставлені й поставлені. Непоставленою називають таку задачу, у якій недостатньо необхідних даних (за винятком табличних величин) або не здійснено її ідеалізацію.

У поставленій задачі не лише забезпечено повноту сукупності фізичних величин і їхніх значень, а й здійснено процес ідеалізації. Тому поставлена – це певна «препарована» задача, що завжди має розв'язок.

Класифікацію поставлених задач здійснюють на основі другої суттєвої ознаки. До якого типу належить фізичне явище, до такого ж і відповідна задача. За загальною ознакою поставлені задачі поділяють на *класичні й квантові*. Кожну класичну або квантову задачу за частковими ознаками співвідносять до відповідного типу. Якщо аналіз фізичної системи дає змогу визначити тип задачі, які ідеальні об'єкти й процеси в ній розглядаються, причинно-наслідкові зв'язки тощо, то її належність до непоставленої або поставленої іноді можна встановити лише після розв'язання.

Кожне явище характеризується певною сукупністю величин, пов'язаних фізичними законами. Відшукування фундаментальних величин становить зміст *основної задачі*. Використовуючи другорядні закони, визначають сукупність фізичних величин, що характеризують конкретне явище. Розв'язування будь-якої основної задачі полягає в знаходженні стану відповідної системи.

За характером і методом дослідження виділяють *якісні й кількісні* прикладні фізичні задачі. Розв'язування *якісних* задач не передбачає використання математичного апарату. Під час розв'язування *кількісних* – здійснюються математичні перетворення й обчислення. За способом розв'язування фізичні задачі поділяються на *якісні, обчислювальні, графічні, експериментальні*. Залежно від рівня математичного апарату розрізняють *арифметичний, алгебраїчний і геометричний* способи розв'язування обчислювальних задач.

Подаємо різні класифікації прикладних фізичних задач.

За змістом: конкретні; абстрактні; міжпредметні; прикладні; історичні; тематичні.

За дидактичною метою: тренувальні; творчі; дослідницькі; контрольні.

За способом подання умови: текстові; графічні; задачі-малюнки (фотографії).

За ступенем складності: прості; середньої і підвищеної складності; складні.

За вимогою: знаходження невідомого; доведення; конструювання.

За способом розв'язування: експериментальні; обчислювальні; графічні.

Розглянуту класифікацію задач не можна вважати повною, адже одна й та ж задача може належати до різних груп.

На основі аналізу змісту курсу фізики здійснено класифікацію задач прикладного характеру за змістом (абстрактні й конкретні, з виробничим та історичним наповненням); дидактичними цілями (тренувальні, контролюючі, творчі); способом подання умови (текстові, графічні, завдання-малюнки, завдання-досліди); за рівнем складності (прості, складні, комбіновані); за характером і методом дослідження (обчислювальні, якісні, експериментальні, дослідницькі) (рис. 3.1).

Охарактеризуємо деякі види прикладних фізичних задач.

Обчислювальні – містять числові відношення і залежності між величинами (закони кінематики, динаміки, збереження енергії, постійного струму тощо) з метою з'ясування й усвідомлення фізичного змісту відповідних явищ і процесів.

Для поглиблення фізико-математичних знань учнів практикуються індивідуальні завдання, що пов'язані з економічними розрахунками, обчисленням площ, об'ємів приміщень, зерносховищ, буртів картоплі, буряків, виконання лабораторних і практичних робіт сільськогосподарського спрямування.

Рис. 3.1. Класифікація фізичних задач

Подаємо приклади задач з фізики, об'єднаних сільськогосподарською тематикою [22].

Тема. *Густина речовини*

Задача. Щоб визначити відсотковий вміст крохмалю в картоплі, треба знати її густину. Визначте кількість крохмалю в картоплі, $18 \cdot 10^{-3} \text{ м}^3$ якої мають масу 19,8 кг, користуючись даними табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Густина, $\times 10^3 \text{ кг/м}^3$	Вміст крохмалю, %
1,08	14,0
1,10	18,0
1,12	22,5
1,15	29,0

Дано:

$\begin{aligned} V &= 18 \cdot 10^{-3} \text{ м}^3 \\ m &= 19,8 \text{ кг} \\ \rho &= ? \end{aligned}$	$\rho = \frac{m}{V}$	$\rho = \frac{19,8 \text{ кг}}{18 \cdot 10^{-3} \text{ м}^3} = 1,10 \cdot 10^3 \frac{\text{кг}}{\text{м}^3}$
--	----------------------	--

Потім за таблицею визначаємо кількість крохмалю в картоплі.

Відповідь. Вміст крохмалю складає 13,0%.

Тема. *Механічний рух. Прямолінійний рівномірний рух. Швидкість*

Під час вивчення теми «Механічний рух» окрім інформації, що міститься в підручнику, корисно навести приклади максимальних й оптимальних швидкостей сільськогосподарських машин – тракторів, комбайнів.

Практичне застосування законів механіки в процесі роботи машин і механізмів можна розглянути на конкретних прикладах сільськогосподарського виробництва.

Для міцнішого засвоєння залежності між такими фізичними величинами як шлях, час і швидкість, варто запропонувати старшокласникам такі задачі:

Задача. Транспортёр ТК–ББ, яким роздають тваринам корм, рухається із швидкістю 1,5 м/с. Відстань до крайньої тварини – 80 м. Визначити час, за який буде роздано корм.

Застосування транспортера значно полегшує працю працівників тваринницької ферми. Визначивши час, протягом якого передається корм тваринам, учні переконуються, що транспортером роздача кормів здійснюється набагато швидше.

Задача. Трактор Т–150 рухається вгору із швидкістю 2,4 м/с 2 хвилини 30с. Яка довжина підйому?

Відповідь. $S = 360 \text{ м}$.

Тема. *Рух і взаємодія тіл*

Задача. За який час водій перевезе 98,0 т зерна, рухаючись із середньою швидкістю 61,2 км/год., якщо об'єм кузова – 7 м^3 , густина зерна – 700 кг/м^3 , а відстань до току – 1,7 км?

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

Дано:

$$m = 98,0 \text{ т} = 98000 \text{ кг}$$

$$V_c = 61,2 \text{ км/год} = 17 \text{ м/с}$$

$$V = 7 \text{ м}^3$$

$$\rho = 700 \text{ кг/м}^3$$

$$S_1 = 1,7 \text{ км} = 1700 \text{ м}$$

$t - ?$

$m_1 = \rho \cdot V$, де m_1 – маса зерна, що перевозиться за одну ходку;

$\frac{m}{m_1} = n$, де n – кількість ходок

$$S = S_1 + 2(n-1)S_1 = S_1(1+2n-2) = (2n-1)S_1$$

$$\begin{aligned} t &= \frac{S}{V_c} = \frac{(2n-1)S_1}{V_c} = \frac{\left(2 \frac{m}{m_1} - 1\right) S_1}{V_c} = \\ &= \frac{\left(2 \frac{m}{\rho V} - 1\right) S_1}{V} = \\ &= \frac{\left(2 \frac{98000 \text{ кг}}{700 \text{ кг/м}^3 \cdot 7 \text{ м}^3} - 1\right) 1700 \text{ м}}{17 \text{ м/с}} = \\ &= \frac{2(20-1) 100}{1} \text{ с} = 3800 \text{ с} \end{aligned}$$

Відповідь. $t = 3800 \text{ с}$.

Тема. *Механічна робота. Потужність*

Задача. Автомобіль КамАЗ проїхав 80 км за 1 год. Двигун розвиває середню потужність 70 кВт при ККД – 25%. Яка сила тяги двигуна?

Дано:

$$S = 80 \text{ км} = 80000 \text{ м}$$

$$t = 1 \text{ год} = 3600 \text{ с}$$

$$N = 70 \text{ кВт} = 70000 \text{ Вт}$$

$$\text{ККД} = 25\%$$

$F_m - ?$

$$\text{ККД} = \frac{A_k}{A_3} 100$$

$$A_k = N \cdot t$$

$$A_3 = F_m \cdot S$$

$$0,25 =$$

$$= \frac{N \cdot t}{F_m \cdot S} \quad F_m = \frac{N \cdot t}{0,25 S}$$

$$F_m = 12600 \text{ Н} = 12,6 \text{ кН}$$

$$F_m = \frac{700 \text{ Вт} \cdot 3600 \text{ с}}{0,25 \cdot 80000 \text{ м}} =$$

$$= 12600 \text{ Н} = 12,6 \text{ кН}$$

Відповідь. $= 12,6 \text{ кН}$.

Тема. *Внутрішня енергія та способи її зміни. Кількість теплоти*

Під час ознайомлення учнів з поняттям «теплова рівновага» як приклад можна навести рівняння енергетичного балансу на межі розділу ґрунт– повітря.

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

За законами збереження кількість енергії, яку отримує ґрунт разом із рослинним покриттям, дорівнює енергії, яку він віддає шляхом нагрівання нижніх шарів, «турбулентного» обміну з атмосферою, радіаційного випромінювання, випаровування: $Q_{\text{гр.}} = Q_{\text{н.ш.}} + Q_{\text{турб.}} + Q_{\text{рад.}} + Q_{\text{вип.}}$

У процесі вивчення теми «Внутрішня енергія та способи її зміни» вчитель на уроках, заняттях фізичного гуртка або під час проведення екскурсій наводить приклади застосування фізичних законів і явищ у різних галузях сільськогосподарського виробництва.

Зазначимо, що знання законів фізики та їх практичне застосування значною мірою сприяє зростанню продуктивності праці, підвищенню її ефективності. Наприклад, для продуктивності тваринництва важливе значення має дотримання відповідного теплового режиму в приміщеннях. Чистота та температура повітря – важливі фактори нормального розвитку тварин. Стіни, стеля та інші конструкції мають бути теплоізолюючими й вологостійкими. Вирішити це завдання можна лише за умови врахування відповідних фізичних властивостей різних будівельних матеріалів.

На тваринницьких фермах тепла енергія використовується для приготування кормів, пастеризації молока, обігріву й вентиляції приміщень, дезінфекції посуду та інших технологічних потреб.

Пропонуємо учням розв'язати такі задачі.

Задача. На молочних фермах для охолодження молока широко застосовуються напівпровідникові холодильники, впродовж години холодильник охолоджує 60 л молока на 13°C , відібравши 800 Ккал енергії. Яка питома теплоємність молока, якщо його густина 1032 кг/м^3 ?

Дано:

$V = 60 \text{ л} = 60 \cdot 10^{-3} \text{ м}^3$	$Q = mc(t_2 - t_1);$	$c = \frac{33,4 \cdot 10^5 \text{ Дж}}{1032 \text{ кг/м}^3 \cdot 60 \cdot 10^{-3} \text{ м}^3 \cdot 13^{\circ}\text{C}} =$ $= 4154 \text{ Дж/кг} \cdot ^{\circ}\text{C}$
$\Delta t = 13^{\circ}\text{C}$	$\Delta t = t_2 - t_1;$	
$\rho = 1032 \text{ кг/м}^3$	$m = \rho \cdot V;$	
$Q = 800 \text{ Ккал} =$ $= 8 \cdot 10^5 \text{ кал} =$ $= 33,44 \cdot 10^5 \text{ Дж}$	$Q = \rho \cdot V \cdot c \cdot \Delta t;$	
$1 \text{ кал} = 4,18 \text{ Дж}$	$c = \frac{Q}{m \Delta t} = \frac{Q}{\rho V \Delta t}$	
$c - ?$		

Відповідь. $4154 \text{ Дж/кг} \cdot ^{\circ}\text{C}$.

Тема: *Тиск твердих тіл, рідин і газів.*

У практиці дуже часто доводиться мати справу з таким фізичним явищем як тиск. Завдяки вдалому використанню різних конструкцій, що створюють, великий або, навпаки, малий тиск, вдається виконувати найрізноманітніші операції як у землеробстві, так і в інших галузях сільського господарства.

Збільшення відношення діючої сили до площі використовується в жатках, силосорізках, січкарнях, машинах для заготівлі кормів тощо.

Важливий матеріал для профільного навчання міститься в розділах «Електромагнітні явища», «Електричні заряди», «Будова атома». Вивчаючи

тему «Електризація тіл. Два види зарядів. Електричне поле», учнів ознайомлюють з практичним застосуванням електричних явищ у найрізноманітніших технологічних процесах сільськогосподарського виробництва (очищення та сепарування зерна, обприскування рослин, меліорація ґрунтів).

До провідників, що використовуються для передачі й розподілу електроенергії, належить Земля. Учням демонструють, що ґрунт також має певну електропровідність. Для цього слід заздалегідь виготовити прилад, що складається із скляної трубки з ґрунтом та вставленими в нього електродами.

Під час вивчення теми «**Електромагніти**» демонструють їх практичне використання для очищення насіння конюшини, льону, люцерни, проса. Постійні магніти або електромагніти вмонтовані у спеціальні зерноочисні машини. Вони використовуються також у кормоцехах тваринницьких ферм для очищення комбікормів.

Задача. Як визначити довжину мотка мідного дроту, що покритий товстим шаром ізоляції, не розмотуючи його?

Відповідь:

а) зачистити кінці дроту, визначити його діаметр мікрометром і за формулою

$$S = \frac{\pi \cdot d^2}{4} \text{ обчислити площу поперечного перерізу;}$$

б) скласти електричне коло і виміряти силу струму в дроті та напругу на його кінцях. Потім за формулою $R = \frac{U}{I}$ розрахувати опір мотка;

в) знаючи опір мотка R , питомий опір міді ρ і площу поперечного перерізу S , обчислюємо його довжину $\frac{R \cdot S}{\rho} = \frac{U \cdot S}{I \cdot \rho}$.

Задача. Ремонтуючи електронагрівальний пристрій, нагрівний елемент укоротили на 0,2 його довжини. Збільшилася чи зменшилася витрата електроенергії? У скільки разів?

Дано:

$$I_1 = 0,8 \text{ I}$$

$$S_1 = S$$

$$\rho = \rho_1$$

$$U = U_1$$

$$\frac{Q_1}{Q} = ?$$

$$Q = I \cdot U \cdot t_2 = \frac{U^2}{R} \cdot t = \frac{U^2}{\rho \frac{l}{S}} \cdot t = \frac{U^2 \cdot S}{\rho l} \cdot t;$$

$$Q_1 = \frac{U^2 S}{\rho l_1} \cdot t = \frac{U^2 S}{\rho 0,8 l_1} \cdot t;$$

$$\frac{Q_1}{Q} = \frac{U^2 S t}{\rho 0,8 l} \cdot \frac{\rho l}{U^2 S t} = 1,25$$

Відповідь. збільшилась в 1,25 рази.

Для цілісності будь-якої дидактичної системи, узагальнення й структуризації знань важливим є закріплення і повторення вивченого матеріалу. Тому особливого значення у процесі профільного навчання набувають завершальні підсумкові заняття.

Подаємо приклади задач, розв'язання яких вимагає застосування старшокласниками раніше засвоєних знань.

Надзвичайно цінними для людського організму є білки тваринного походження, що легко засвоюються: майже повністю – білки яйця, 75–80% – білки молока, 70–75% – білки м'яса.

Для збільшення показників споживання протягом року на душу населення м'яса і м'ясопродуктів, молока і молочних продуктів фахівцям потрібно розв'язати велику кількість різних завдань, у тому числі й фізико-математичних.

Ось приклади деяких з них.

Задача. Завдяки впровадженню нової технології доїння жирність молока становить 3,79%, у результаті чого фермерське господарство за рік одержало молока на 111 т більше, ніж було фактично надано. Скільки молока наділи, якщо його базисна жирність становить 3,60%?

Позначивши фактичні надії через x , дістанемо рівняння $3,79x = 3,6(x + 111)$, з якого знаходимо $x = 2103$ т.

Подаємо приклади задач, що розв'язуються методом складання лінійних рівнянь.

Задача. Зелена маса повинна мати оптимальну вологість. Щоб отримати таку масу змішують у певному відношенні рослини з різним вмістом води. Скільки потрібно зеленої маси вологістю 85% і 35%, щоб отримати 1 т силосу вологістю 75%?

Позначивши через x кількість зеленої маси вологістю 85% і обчисливши загальну кількість води, одержуємо рівняння $0,85x + 0,35(1 - x) = 0,75$. Зеленої маси вологістю 85% потрібно 8 ц, а вологістю 35% – 2 ц.

Задача. Під час збереження сіна відбувається його природна втрата за рахунок зменшення вологості. Виведіть формулу для визначення природної втрати сіна (у відсотках), якщо його початкова вологість (відносна) становить $a\%$, а у процесі реалізації – $b\%$.

Відповідь. $100(a - b)/100 - b \%$.

Задача. Об'єм бензину в бочці інколи знаходять за допомогою рейки. Скільки бензину в бочці, якщо довжина h мокрого кінця рейки дорівнює 1,9 дм, діаметр d бочки складає 7,6 дм, а її довжина l – 11,6 дм?

$$\text{Відповідь. } V = \frac{l r^2}{2(\alpha - \sin \alpha)} = 102 \text{ л}$$

Важливим завданням є попередження втрат зерна під час збирання врожаю. При високій швидкості руху в молотильний агрегат неперервно поступає велика кількість зрізаних рослин, що виштовхуються з нього, не встигнувши обмолотитися. У результаті цього частина зерна залишається в колосі, а частина застряє в соломі і разом з нею викидається на землю.

Відповідні дослідження показали, що доцільно притримуватися певних швидкостей у процесі прямого комбайнування. Наприклад, для комбайна

СК–5 «Нива», якщо врожай становить 15 *ц/га* допустима швидкість – 8,5 *км/год*, а при тому ж співвідношенні між масою зерна й соломи, проте за врожайності 45 *ц/га* швидкість треба зменшити до 5 *км/год*.

Задача. Доведіть, що норму висіву H (в кг на 1 га) можна розрахувати за формулою $H = \frac{100 KL}{p}$ де L – рекомендована кількість зерен на 1 *га*, K (в *г*) –

крупність насіння, p – посівна придатність насіння (в %).

(Вказівка: крупність насіння – маса 1000 зерен).

У системі фізичної освіти великі можливості в розвитку інтелектуальних здібностей учнів відіграють *якісні задачі*. Автори збірників задач В.П. Демкович, П.О. Знаменський, А.П. Римкевич обґрунтовували необхідність використання якісних задач під час вивчення фізики і визначили їхні функції для «повного засвоєння теорії», «практичного її застосування», а також «розвитку розуму і кмітливості учнів» [9, 16, 33].

Якісні задачі є засобом розвитку конвергентного та дивергентного мислення, навчання учнів найпростішим умовиводам.

Якісні – це задачі, розв’язання яких не потребує обчислень. Застосування таких задач сприяє розвитку мовлення учнів, формуванню вмінь чітко, логічно й лаконічно висловлювати думку, «оживляє» виклад навчального матеріалу, підвищує пізнавальну активність учнів. Наприклад, чому зволожений ґрунт промерзає на меншу глибину, а вологі предмети замерзають і руйнуються швидше? Для охолодження молока на фермах використовують лід. Чому його посипають сіллю?

Якісні задачі не обтяжені математичними обчисленнями, побудовою графіків, використанням складного обладнання тощо, є «близькими» та зрозумілими учням за змістом, тому сприяють формуванню позитивної мотивації і мають значні можливості для інтелектуального розвитку. Оскільки у змісті якісних задач відображено конкретні природні, побутові, виробничі явища та процеси, то вони дають змогу в доступній формі продемонструвати застосування фізичних законів і закономірностей на практиці. Подібні задачі є критерієм якості та глибини засвоєння теоретичних знань, усвідомлення навчального матеріалу тощо.

Розглянемо методи та окремі прийоми розв’язування якісних задач (евристичний, експериментальний, графічний, прийом знаходження ключових слів, доведення «від супротивного», прийом «граничних випадків» тощо). Вибір того чи іншого методу обґрунтовується рівнем знань, ступенем самостійності знаходження вірогідного результату, досвідом учнів та іншими чинниками.

Згрупувавши певну кількість задач за якоюсь характерною ознакою (рівень складності, зміст, характер проблеми, хід міркувань тощо), можна визначити спільні прийоми розв’язування та оптимізувати процес навчання. Узагальнимо й систематизуємо різноманітні ознаки, що характеризують якісні задачі. Варто відмітити, що подана класифікація (як і будь-яка інша) певною мірою є умовною, адже завжди знайдеться задача, яку буде важко співвіднести до того чи іншого класу, тому що її зміст може характеризуватися кількома ознаками водночас. Проте переважно таке

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

співвідношення здійснюється досить точно. Класифікацію якісних задач зображено на рис. 3.2.

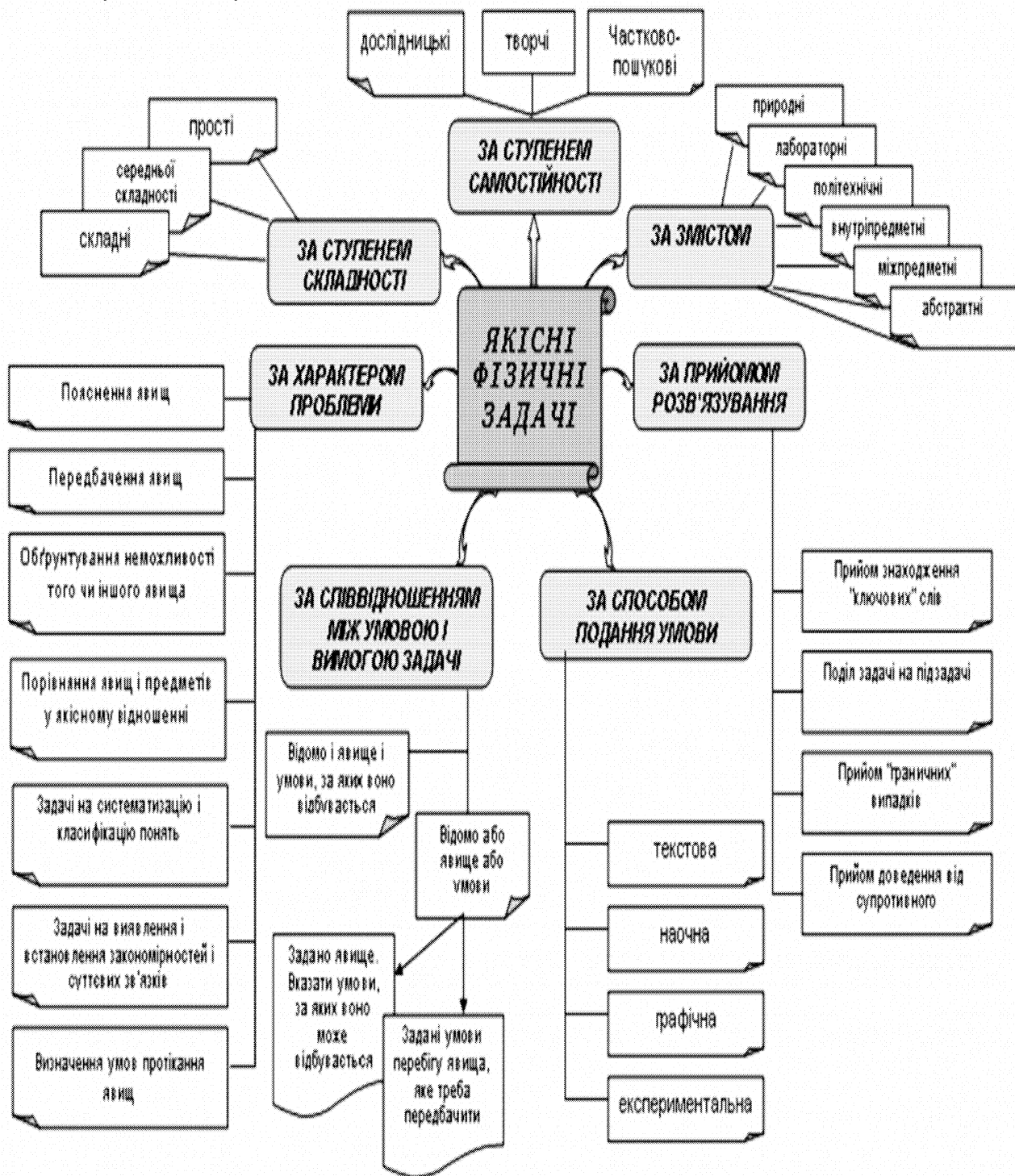

Рис. 3.2. Класифікація якісних прикладних задач з фізики

Велику цінність мають якісні задачі, що розвивають фізико-математичне мислення учнів, кмітливість, самостійність, виховують волю, наполегливість, інтерес до праці, ілюструють застосування фізичних знань на практиці.

Розв'язування задач подібного змісту дає змогу вчителю не лише продемонструвати практичне застосування фізичних формул, а й навчити учнів розуміти сутність природничо-технологічних процесів, виконувати параметричні обчислення, необхідні механізаторам, ознайомити їх з деякими сільсько-господарськими машинами.

Наприклад, *задача*. Чи однакові шляхи проходять праві та ліві колеса автомобіля під час поворотів?

Відповідь. Під час правого повороту більший шлях проходить ліве колесо, лівого – праве.

Задача. Автомобіль і комбайн рухаються полем прямолінійно, певний час відстань між ними не змінюється. Відносно яких тіл кожен з них знаходиться в русі та стані спокою?

Відповідь. Один відносно одного вони знаходяться у стані спокою. Рухаються відносно скошених валків пшениці, країв поля, трансформаторної підстанції тощо.

Задача. Автомашина з причепом повинна перевезти тракторний двигун. Куди його вигідніше помістити – в кузов чи на причеп? Чому?

Відповідь. У кузов. Вага кузова з тракторним двигуном буде більшою за вагу причепа, отже, сила тертя між колесами кузова та землею буде більшою за силу тертя між причепом і дорогою. Сила зчеплення більша для ведучих коліс автомобіля, що вигідніше під час транспортування тяжких вантажів.

Задача. Колесо автомобіля ковзає. Куди направлені:

- а) сила тертя між ним і дорогою;
- б) сила пружності дороги?

Відповідь:

- а) по дотичній до колеса у напрямку протилежному руху;
- б) вертикально вгору, перпендикулярно до дороги.

Задача. Чому зволожений ґрунт промерзає на меншу глибину, а вологі предмети замерзають і руйнуються швидше?

Відповідь. Вода і лід мають низьку теплопровідність, тому зволожений ґрунт промерзає на меншу глибину.

Задача. Чому сніг добре захищає ґрунт від промерзання?

Відповідь. Сніг містить великий об'єм повітря з низькою теплопровідністю.

Задача. Чому щільний вологий ґрунт має значно вищу теплопровідність, ніж сухий і пористий?

Відповідь. Сухий і пористий ґрунт містить більший об'єм повітря, яке погано проводить тепло, а щільний вологий – менший.

Задача. Які ґрунти швидше прогріваються сонячними променями чорноземні чи підзолисті?

Відповідь. Чорноземні, тому що в них вищий коефіцієнт поглинання сонячної енергії.

Задача. Щоб утеплити парники, використовують солом'яне, паперове або паралонове покриття. Для чого це роблять?

Відповідь. У цих матеріалів погана теплопровідність.

Задача. Чому рослини дозрівають швидше тоді, коли вони розміщені поблизу кам'яної огорожі з південної сторони?

Відповідь. Унаслідок великої теплоємності кам'яна огорожа довго зберігає тепло і навіть у похмуру погоду підігріває розміщені поблизу рослини, а також спрямовує на рослину світлові промені.

Задача. Чи змінюється внутрішня енергія таких тіл:

- а) гальмівної колодки під час тертя об обід;
- б) плуга під час оранки.

Відповідь.

а) збільшується за рахунок виконаної роботи силами тертя;

б) збільшується, внаслідок тертя плуга об землю.

У тракторах і сільськогосподарських машинах широко застосовується гідромеханічне обладнання, принцип роботи якого базується на основі положень закону Паскаля. Проаналізувавши роботу сільськогосподарських механізмів, учні усвідомлюють не лише практичне значення фізичних знань, а й їхню роль у підвищенні ефективності праці механізаторів.

Задача. Перед поїздкою на автомобілі після дощу ґрунтовою дорогою водій зменшує тиск у шинах. Чому?

Відповідь. Зменшивши тиск у шинах, він збільшує площу опори коліс та площу зчеплення з ґрунтом.

Задача. Чому тендітна і ніжна рослина, яка проростає із зернини досить легко розсуває вістрям ґрунт.

Відповідь. Надзвичайно мала площа вістря дає можливість створювати великий тиск.

Задача. На основі якого закону функціонує гідромеханічне обладнання тракторів та сільськогосподарських механізмів.

Відповідь. Закону Паскаля.

Водій будь-якого технічного засобу знає, що ККД двигуна залежить від якості палива. Під час вивчення тем «Випаровування» та «Кипіння» учні пізнають, що неправильне зберігання і перевезення пального призводить до випаровування його найцінніших висококалорійних складових густиною 640–660 кг/м³ і температурою кипіння 40–70°C. Унаслідок швидкого випаровування бензину знижується його якість, а отже й ККД двигуна. Професійне зберігання палива дає змогу підвищити його економічність й ефективність.

Оброблення ґрунту, догляд за рослинами, збирання врожаю, обслуговування тваринницьких ферм та інших сільськогосподарських об'єктів, вироблення електроенергії, транспортування вантажів – не повний перелік робіт, що виконуються із застосуванням теплових двигунів.

Запропонуємо учням розв'язати такі задачі.

Задача. Як пояснити припинення подачі пального в двигун трактора чи автомобіля, якщо перебивається отвір кришки паливного бака?

Відповідь. Якщо перебивається отвір кришки паливного бака, то припиняється доступ повітря, що перешкоджає дії атмосферного тиску.

Задача. Чому на поршнях дизельних двигунів установлюють більшу кількість компресійних кілець, ніж карбюраторних?

Відповідь. Тиск під час згорання робочої суміші в дизельних двигунах значно вищий, ніж у карбюраторних.

Задача. Як пояснити зниження температури в карбюраторі двигуна внутрішнього згорання в момент утворення робочої суміші?

Відповідь. Частина тепла використовується на пароутворення.

Додатково розглянемо такі задачі.

Задача. Як пояснити появу і накопичення заряду на металевих частинах кузова автомобіля або комбайна? Чим вони небезпечні? Як цьому запобігти?

Відповідь. Причини виникнення електричного заряду на кузові автомобіля або трактора різні: електрична індукція, тертя тощо. У результаті накопичення великого статичного заряду може виникнути розряд. Відводять заряд на землю за допомогою спеціального металевого ланцюжка.

Задача. Сепарацію (розділення) зерна здійснюють в електричному полі. Як пояснити, що видовженіші зерна піддаються дії більшої сили?

Відповідь. Видовжені зерна сильніше взаємодіють, тому що в електричному полі на них виникають різнойменні індукційні заряди, створюється протилежне до зовнішнього електричне поле. Чим видовженіші й гостріші зернини, тим на них діє більша сила.

Задача. Для очищення зерна від насіння бур'яну, розміри, маса і форма якого приблизно однакові, використовують таку установку. Один з електродів виготовляється у вигляді стержня і приєднується до негативного полюса джерела високої напруги, а інший – має велику площу. Електрони «прилипають» до насіння бур'яну ефективніше, ніж до зерна. Тому воно сильніше притягується позитивно зарядженою пластиною. Яке фізичне явище застосовується?

Відповідь. Взаємодія зарядів.

Задача. Як залежить електропровідність ґрунту від його фізико-хімічних властивостей: температури, структури, зволоженості, хімічного складу тощо?

Відповідь. Підвищується з температурою, зволоженістю, кислотністю, лужністю.

У процесі вивчення теми «Електричний струм. Електричне коло» учнів ознайомлюють з використанням електричного струму, електродвигунів та електронагрівальних пристроїв у сільському господарстві.

Задача. Як виміряти напругу на акумуляторі, якщо в наявності є лише вольтметри із шкалою до 2В, а напруга на акумуляторних клеммах близько 10–12В.

Відповідь. З'єднати вольтметри послідовно, тоді загальна напруга дорівнюватиме сумі спадів напруг на них.

Задача. Для зарядження кислотного акумулятора, який використовують в автомобілях і тракторах, потрібна сила струму в кілька ампер. Як виміряти силу струму, якщо є лише амперметр зі шкалою до 1 А?

Відповідь. Амперметри з'єднати паралельно. Тоді загальний струм дорівнюватиме сумі струмів, які вони показують.

Задача. У системі освітлення трактора ввімкнено чотири лампочки, розраховані на напругу 6 В. Як зміниться їх розжарення, якщо одну з них вимкнути?

Відповідь. Якщо одну з лампочок вимкнути, то загальний опір системи збільшиться, оскільки лампочки з'єднані паралельно. Отже, збільшиться розжарення кожної лампочки.

Задача. Чому в електродних кормозапарниках для змочення кормів використовують підсолену воду?

Відповідь. Для того, щоб збільшити електропровідність речовин, а тим самим – потужність пристрою і прискорити запарювання кормів.

У графічних задачах наочно відображено функціональні залежності між величинами, що характеризують фізичні процеси в природі й техніці (вивчення різних видів механічного руху, газових законів тощо). Деякі фізичні закономірності спочатку можна представити лише графічно, а потім виразити аналітично (робота змінної сили). Наприклад, знайти переміщення й шлях автомобіля, що має початкову швидкість 50 м/с, рухається прямолінійно з постійним прискоренням і через 10 с зупиняється. Накреслити графіки ізотермічного розширення повітря даної маси в системі координат $p, V; T, V; r, p; r, T$, де T, V, r, p – відповідно температура, об'єм, густина і тиск газу [2, 8, 26].

Найчастіше в житті зустрічаються задачі з *неповними даними*, коли відсутні дані відшуковують у таблицях, довідниках або шляхом вимірювань. Розв'язування задач цього типу сприяє формуванню навичок самостійної роботи з довідковою літературою. Наприклад, який максимальний вантаж може витримати алюмінієвий (мідний, сталевий) дріт заданого перерізу? При якій найменшій довжині він обривається?

Сучасна парадигма середньої освіти зорієнтована на виховання творчої особистості. Доведено, що таке виховання можливе лише за умови цілеспрямованої діяльності учнів у процесі розв'язування задач, які в методичній літературі прийнято називати творчими. В.Г. Разумовський запропонував творчі задачі з фізики умовно поділяти на *конструкторські та дослідницькі*. Вимогою задач першого типу є отримання реального ефекту відповідно до даної абстрактної моделі (закону, формули, графіка тощо). Задачі другого типу вимагають обґрунтування незнайомого явища на основі адекватної абстрактної моделі з теорії фізики [32; 45].

Однією з характерних особливостей творчих задач є те, що вони можуть мати значну кількість розв'язків.

Наприклад, розглянемо таку задачу. У найпростіших мікроскопах скельце, на якому розміщують досліджуваний предмет (препарат), переміщують вручну. Різкі та відносно великі переміщення скла не дають можливості встановити потрібну для розгляду частину препарату одразу в полі зору оптичної системи приладу. Як плавніше переміщати скельце мікроскопа?

Наведемо кілька можливих варіантів її розв'язування.

1. Переміщення скельця можна здійснювати за допомогою гвинта з досить малим кроком різьби (як у мікрометрі або принаймні на токарному верстаті та в деяких конструкціях реостатів).

2. Для переміщення скельця можна використати пристрій, в основі роботи якого лежить принцип теплового розширення твердих тіл.

3. Того ж результату можна досягти за допомогою пристрою, принцип дії якого базується на явищі магнітострикції.

Кількість можливих варіантів розв'язання даної задачі необмежена.

Важливість творчих задач для процесу навчання фізики важко переоцінити. Без їх використання навчальний процес буде спрямований на засвоєння певного обсягу знань, а не на розвиток творчої особистості. Лише пошукова діяльність, якою є процес розв'язання творчих задач, сприяє розвитку творчих здібностей учнів. «Практичне розв'язування задачі, – пише психолог О.К. Тихомиров, – це завжди взаємодія суб'єкта й об'єкта, під час якої перетворюється не лише задача, об'єкт мислення, але й суб'єкт» [39; 33]. Це підтверджується результатами багатьох досліджень.

Структуру поняття «*фізична дослідницька задача*» (ФДЗ) розглянуто в працях Ю.М. Галатюка та А.В. Рибалко [6], класифікацію здійснено Г.В. Касяною [20].

Розглянемо основні напрями такої класифікації. За рівнем абстрагування ФДЗ можна поділити на абстрактні й конкретні. За умовами проведення – на дослідження з відомими приладами, передбаченням вибору приладів, вільним вибором. За способом вимірювання фізичних величин – на прямі, посередні, сукупні, спільні. За змістом розрізняють ФДЗ із вивчення властивостей речовин, полів, фізичних явищ та процесів (природних і лабораторних). Виділяється множина дослідницьких задач, спрямованих на підтвердження основних теоретичних положень (задачі-оцінки, -доведення, -пояснення, -прогнози); визначення фундаментальних фізичних констант; перевірка та виведення фізичних законів). За способом підвищення пізнавального інтересу ФДЗ можна розділити на «чорні ящики», парадокси, софізми, ігри, кросворди та вікторини [31; 88–111].

Розглянута вище систематизація відображає лише «безвідносний» підхід, адже «відносний» передбачає поділ ФДЗ на теоретичні й практичні.

Дидактичною метою розв'язування будь-якої дослідницької задачі, окрім надання нової інформації, є ознайомлення з методами фізичних досліджень, формування вмінь їх практичного застосування. Відповідно до цих методів здійснюють класифікацію ФДЗ.

Дослідницькі задачі, у процесі розв'язування яких формуються навички емпіричних фізичних досліджень, здійснюється взаємодія із зовнішнім середовищем, належать до прикладних.

Подаємо приклади прикладних фізичних дослідницьких задач.

Задача. Визначення об'єму ґрунту, знятого для рекультивації під час прокладання зрошувального каналу. Знаходження площі бетонних плит, потрібних для облицювання стін і дна водосховища.

Наприклад, будується зрошувальна система. Довжина її 20 км. Канали для прокладання труб мають глибиною 1,5 м, шириною 1,1 м. Для збереження землі впродовж каналу знімається шар ґрунту шириною 2,2 м і глибиною 40 см. Якщо труби вкрито, канали засипають, а ґрунт розгортають на попередньому місці. Відновлену площу знову можна засівати.

Учні виконують такі завдання:

1. Визначити об'єм ґрунту, який знято для рекультивації.
2. Яку площу поля збережено завдяки рекультивації?
3. Визначити площу поверхні водосховища, яку треба покрити облицювальними плитами (дно і бічні стіни).
4. Скільки бетонних плит розміром 1,5х4 м потрібно для облицювання внутрішньої поверхні водосховища?
5. Визначити об'єм водосховища.

Задача. Агроном фермерського господарства повідомляє про те, що конфігурація полів має важливе значення для ефективного використання сільськогосподарської техніки. Більшість з них мають форму прямокутника, зручну для оброблення. Продуктивність праці на полі прямокутної форми більша, тому що сільськогосподарські машини здійснюють менше поворотів і холостих проїздів, ніж на полях квадратної форми такої ж площі. Спеціалісти підрахували, що на полях прямокутної форми з відношенням сторін 1:3 або 1:5 створюються найкращі умови для оброблення. Поля квадратної форми – це здебільшого невеликі зрошувальні ділянки для вирощування овочів. Поля трикутної або трапецевидної містять господарські забудови, яри або інші перешкоди.

Щоб збільшити площу орної землі, не потрібно здійснювати забудови, прокладати шляхи. Після закінчення робіт, що порушують ґрунт (прокладання шляхів, трубопроводів, землерийні роботи тощо), здійснюють рекультивацію, тобто відновлення: знімають родючий шар товщиною 40–120 см, а після закінчення робіт його розгортають на відповідній ділянці.

Для розв'язання цієї задачі потрібні такі дані:

- витрати на 1 га (зарплата механізаторів;
- вартість пального;
- амортизаційні витрати;
- поточний ремонт;
- вартість насіння та ін.);
- заготівельна ціна пшениці.

Визначаємо:

- а) загальну площу поля;
- б) площу, яку займає яр;
- в) посівну площу;
- г) вартість урожаю з 1 га;
- д) чистий прибуток з 1 га;
- е) чистий прибуток з усієї засіяної площі;
- є) втрати врожаю (у ц) та грошові втрати на незасіяній ділянці.

Розв'язуючи задачу, учні ознайомлюються з методами боротьби з поширенням ярів: невеликі загортають, а вздовж периметра великих насаджують дерева та кущі.

Дослідницькі задачі, пов'язані з економічними розрахунками, є важливим дидактичним засобом, що не лише збуджує інтерес до вивчення фізики і сприяє поглибленню знань, а й відіграє велике значення в професійній орієнтації школярів.

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

Подаємо приклади подібних задач.

Задача. Визначити річну потребу тваринницького комплексу в сіні.

Дані, потрібні для розв'язання задачі, отримують під час екскурсії на тваринницький комплекс.

Алгоритм розв'язування задачі. Обчислити:

1. кількість голів великої рогатої худоби;
2. тривалість стійлового періоду;
3. добову витрату сіна на 1 голову;
4. масу 1 м³ сіна;
5. кількість скирт, які потрібні для зберігання сіна, якщо розміри однієї – 8х25х4 м.

Задача. Визначити обсяг робіт, виконаних бригадою механізаторів (в гектарах умовної оранки).

Надаємо учням інформацію про виконання робіт бригадою: оранка на зяб – 120 га, боронування – 250 га, збирання зернових – 120 га, очищення зерна – 450 ц, косовиця трав – 40 га, а також ознайомлюємо їх з таблицею коефіцієнтів переведення робіт у гектари умовної оранки (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Види робіт	Одиниця, що переводиться	Коефіцієнт переведення
Оранка на зяб	Га	1,2
Боронування	Га	0,05
Збирання зернових	Га	0,9
Косовиця трав	Га	0,17
Очищення зерна	Т	0,2

Нехай x – обсяг робіт окремого виду, y – величина цього обсягу в гектарах умовної оранки. Учні мають виразити залежність між цими величинами й побудувати графік залежності для кожного виду робіт.

Задача. Визначити потреби фермерського господарства в добривах.

Розв'язуючи задачу, учні використовують орієнтовну табл. 3.3 економічно доцільних норм внесення мінеральних добрив для відповідної сільськогосподарської культури.

Таблиця 3.3

Культура	Мінеральні добрива (ц/га)	Органічні добрива (ц/га)
Озима пшениця	8–9	10–15
Картопля	10–11	30–35
Цукрові буряки	18–20	20–25
Кукурудза на зерно	9–11	20–25
Кукурудза на силос	9–11	20–25
Соняшник	5–7	–

Виконуючи потрібні обчислення, заповнюють табл. 3.4:

Таблиця 3.4

Культура	Площа (га)	Мінеральні добрива	Органічні добрива
Озима пшениця	600		
Картопля	80		
Цукрові буряки	400		
Кукурудза на зерно	250		
Кукурудза на силос	200		
Соняшник	120		

Одразу ж після завершення процесу жнивування, закладають фундамент майбутнього врожаю. Ґрунт, як і будь-яке інше знаряддя виробництва, зношується, втрачає значну частину своїх поживних речовин, а тому й родючості. Щоб цього не трапилося, його підживлюють органічними й мінеральними добривами.

Водночас з підтриманням продуктивності наявних земель посівні площі збільшують завдяки осушуванню й зрошуванню заболочених місцевостей, регулюванню русел річок і поверхневого стоку вод, закріпленню пісків, ярів тощо. Усе це – меліоративні роботи (від лат. *melioratio* – поліпшення). Їх мета – підвищити родючість ґрунту.

Площу S поперечного перерізу каналу називають живим перерізом, а межу l цього каналу – його змоченим периметром. На основі теоретичних положень і практичних розрахунків з'ясовано, що серед каналів з заданим «живим» перерізом найбільшою пропускною здатністю та найменшою фільтрацією характеризуються канали з найменшим змоченим периметром. Вони мають гідравлічно найвигідніший профіль.

У меліоративній практиці споруджують канали або лотки з поперечним перерізом у формі прямокутника, трикутника, трапеції й сегмента круга.

Проектуючи такі канали, прагнуть наблизити величину живих перерізів до гідравлічно найвигідніших, тобто досягти таких метричних співвідношень елементів каналу, за яких величина l має найменше значення (при заданих S і m). У цьому випадку тертя води об дно й стіни каналу є найменшою. Тому швидкість і пропускна здатність каналу найбільші. Водночас зменшуються витрати на утримання каналу. Важливо розрахувати найвигідніший гідравлічний профіль для каналів зазначених форм.

Задача. Визначимо, при якому відношенні глибини до ширини канал прямокутного перерізу має гідравлічно найвигідніший профіль.

Нехай x – ширина каналу, S – його живий переріз. Тоді глибина каналу – S/x , а його змочений периметр $l(x) = x + 2S/x$. Задача зводиться до обчислення найменшого значення функції $l(x)$ на проміжку $]0; l[$. Обчислимо похідну функції $l'(x)$: $l'(x) = x^2 - 2S/x^2$. Оскільки $l'(2S) = 0$, $l'(x) < 0$ при $0 < x < 2S$ і $l'(x) > 0$ при $x > 2S$, то функція $l(x)$ в точці $2S$ досягає найменшого значення.

Отже, ширина каналу в розглянутому випадку становить $2S$, глибина $S/2S$, а шукане відношення – $1/2$.

Якщо переріз каналу – рівнобедрена трапеція, то найвигідніший гідравлічний профіль матиме канал з кутом при вершині 90° .

Задача. Припустимо, що переріз каналу – рівнобедрена трапеція з кутом нахилу α , так що $\operatorname{ctg}\alpha = m$. При якому відношенні ширини дна до його глибини канал матиме гідравлічно найвигідніший профіль?

Нехай ширина каналу b , а глибина – h . Тоді $BC = h \operatorname{ctg}\alpha = mh$, $AC^2 = AB^2 + BC^2 = h^2 + m^2$; $S = 1/2 h(2b + 2hm) = bh + mh^2$ (1).

Розв'язавши рівняння (1), $l = b + 2AO = b + 2h \sqrt{1 + m^2}$ ($0 < h$), отримуємо $b = S - mh^2/h$, тому $l(h) = S/h - mh + 2h \sqrt{1 + m^2}$ ($0 < h$).

За допомогою похідної знаходимо, що функція l досягає найменшого значення на інтервалі $]0; l[$ при $h_0 = S/2(1 + m^2) - m$.

Шукане відношення дорівнює: $b : h_0 = (S : h_0^2) - m = 2(1 - m^2 - m)$.

Якщо переріз каналу – сегмент круга, то гідравлічний профіль залежить від центрального кута α ($0 < \alpha$).

«Живий» переріз каналу обчислимо як різницю площ сектора і трикутника: $S = 0,5R^2(\alpha - \sin\alpha)$. Звідки: $R = 2S/\alpha - \sin\alpha$, тому змочений периметр $l(\alpha) = R\alpha = 2S \alpha^2/\alpha - \sin\alpha$.

Дослідимо функцію $f(\alpha) = \alpha^2/\alpha - \sin\alpha$ при $0 < \alpha < \pi$:

$f'(\alpha) = \alpha(\alpha(1 + \cos\alpha) - 2\sin\alpha)/(\alpha - \sin\alpha)^2$.

Оскільки $\sin\alpha < \alpha$ і $\alpha/2 < \operatorname{tg}\alpha/2$ на розглядуваному інтервалі, то похідна на ньому визначена і від'ємна. Тому функції f і l спадні, причому l (оскільки вона неперервна) досягає найменшого значення при $\alpha = \pi$.

Отже, оптимальним перерізом каналу має бути півколо.

Розв'яжемо задачу, використавши знання з теорії ймовірностей.

Задача. Бюро метеорологічних прогнозів повідомило, що з 10-ти днів, запланованих на жнива, три будуть дощові. В які дні йтиме дощ – невідомо. Найгірше, коли таких днів буде три поспіль. Яка ймовірність провести жнива за ненайгірших умов?

Рівноважливими є такі варіанти погоди, за яких дощ ітиме три будь-яких днів з десяти, наприклад (1, 2, 3), (1, 6, 10) або (1, 2, 7) та ін., а також якщо з 10-ти днів – два дощових поспіль. Складемо таблицю таких варіантів.

Пари (1, 1), (2, 2), ..., (10, 10), розташовані вздовж діагоналі таблиці, відкидаємо, тому що вони не складають двох різних днів. Залишається $100 - 10 = 90$ варіантів. Окрім того, варіанти пар дощових днів, що розташовані над діагоналлю, наприклад (1, 2), тотожні симетричним варіантам щодо діагоналі, наприклад (2, 1), тому лишається $90 : 2 = 45$ варіантів.

Щоб визначити, скільки варіантів погоди з трьома дощовими днями з десяти, треба до кожного з 45-ти знайдених додати ще один день. Наприклад, у випадку (1, 2) матимемо вісім різних варіантів: (1, 2, 3), (1, 2, 4), ..., (1, 2, 10). І так для кожного з 45-ти. Тому можливих варіантів погоди з трьома дощовими днями буде $45 \cdot 8 = 360$. У цьому числі варіантів кожний випадок погоди враховано тричі. Наприклад, (1, 2, 3), (3, 2, 1). Тому всіх випадків очікуваної погоди буде $360 : 3 = 120$. Хто ознайомлений з елементами комбінаторики, міг би отримати цей результат, обчисливши число комбінацій з 10 по 3:

$$C_{10}^3 = 10!/3!(10-3)! = 10!/3!7! = 7 \cdot 8 \cdot 10/3! = 720/6 = 120.$$

Загрозливими для жнив будуть дні, що входять до складу восьми комбінацій: (1, 2, 3), (2, 3, 4), ..., (8, 9, 10). Тому ймовірність ускладнення жнив $P = 8/120 = 0,07$, або 7%. Отже, можна провести жнива без втрат з імовірністю $1 - 0,07 = 0,93$, або 93%.

Систематичне застосування в процесі навчання фізики дослідницьких та творчих задач, структурованих за основними методами пізнання; складністю інтелектуальних операцій; відповідними етапами засвоєння знань, є ефективним засобом розвитку продуктивного мислення старшокласників.

Отже, на основі аналізу наукової літератури, вивчення передового педагогічного досвіду, результатів експериментальних досліджень можливо здійснити класифікацію приладних фізичних задач, що дає змогу раціонально здійснювати їх добір та розробляти загальні методи розв'язування. Розв'язування різних видів фізичних задач прикладного змісту у старшій школі сприяє забезпеченню міцного і свідомого оволодіння учнями системою фізичних знань, практичних умінь і навичок, усвідомленню того, як фізичні теорії, закони, закономірності застосовуються на практиці, впливають на розвиток техніки і народного господарства, підвищують ефективність виробничої діяльності кваліфікованих працівників.

4.6. Методика самостійної роботи над текстом учнів початкової школи та її використання в умовах освітнього округу

Оновлення сучасної освіти на засадах компетентнісного підходу потребує систематичної роботи над формуванням інформаційної компетентності школярів.

Для уточнення поняття інформаційна компетентність доцільно розглянути поняття «інформація», «інформаційний процес». Так, А.Я. Фрідланд детермінує дефініцію «інформація» як смисл, що виникає в людини в результаті одержання нею даних, взаємопов'язаний з попередньо опанованими знаннями і поняттями. Дані – це результат фізичного процесу, оформлений у деякому доступному виді (наприклад, словами формального алфавіту, у вигляді електричних сигналів). Цей результат одержаний, переданий, опрацьований людиною безпосередньо, або за допомогою деякого пристрою [42].

Водночас А. Фрідланд розглядає поняття інформаційного процесу – процесу за яким інформація (смысл, сутність, знання), наявна в свідомості людини-джерела, за допомогою даних, що надісланих людині-адресату, утворює в апараті мислення адресата відповідну інформацію, найбільш адекватну інформації джерела. Тобто, інформаційний процес, крім інтелектуального складника (смыслу) містить збирання, зберігання, опрацювання, передавання та подання даних.

Спостерігається різноманітність думок науковців щодо трактування поняття «інформаційна компетентність». Зокрема це:

- «інтегративна якість особистості, що є результатом відображення процесів добору, засвоєння, опрацювання, трансформації і генерування повідомлень в особливий тип предметно-специфічних знань, яка дозволяє виробляти, приймати, прогнозувати і реалізовувати оптимальні рішення в різних галузях діяльності» [40];
- «складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь в галузі інноваційних технологій та певного набору особистісних якостей» [14; 14];
- здатність особистості орієнтуватися в потоці різноманітних повідомлень, уміння працювати з різноманітними джерелами даних, знаходити і добирати необхідний матеріал, класифікувати його, узагальнювати, критично до нього ставитися, уміння на основі одержаного знання конкретно та ефективно вирішувати певну інформаційну проблему [23].

Інформаційна компетентність передбачає наявність аналітичних, проектних, прогностичних умінь в засвоєнні і застосуванні інформації, формування яких відбувається під час таких етапів, які має пройти учень: ознайомлення, репродукція, перетворення інформації, створення власного інтелектуального продукту на основі отриманої чи самостійно знайденої інформації [15].

Особливо актуальним є формування інформаційної компетентності для сільських школярів, для яких необхідним є формування умінь самостійного пошуку та опрацювання різноманітної інформації.

Зазначене вище спричинює актуальність використання самостійної роботи молодших школярів над текстом. Зокрема, для учнів сільських початкових шкіл це є фактором, що компенсує негативні фактори (відособленість та автономність освітніх закладів, відсутність позашкільних установ тощо).

Протягом століть проблема самостійності школярів у навчанні та вихованні школярів хвилювала та захоплювала багатьох науковців. Зокрема, на важливості та необхідності самостійного оволодіння учнями знаннями наголошували ще Платон і Піфагор, Ж.-Ж.Руссо радив зробити учня дослідником, який сам має зрозуміти нові для нього істини; Я. Коменський підкреслював значимість самостійності учнів в оволодінні знаннями, уміннями і навичками; А. Дістервег зазначав, що добрий учитель не показує істину, а вчить її знаходити; К. Ушинський великого значення надавав самостійності в набутті знань учнями та самостійності суджень і висновків; В. Сухомлинський однією з основ навчання школярів також вважав самостійність. Значимість самостійності учнів в оволодінні знаннями, уміннями і навичками підкреслювали І. Песталоцці, П. Підкасистий, К.Ушинський, Г. Щукіна та ін., сутність самостійної роботи розглядали Б. Єсіпов, Т. Ільїна, Г. Селевко, класифікацію її форм та видів – Т. Ільїна, І. Зайченко, О. Савченко, В. Ягупов, особливості самостійної роботи молодших школярів В. Давидов, Н. Коваль, В. Рєпкін, О. Савченко, Е. Сильнова та ін.

Використання самостійної роботи учнів у навчально-виховному процесі сучасної школи є одним із способів його оптимізації завдяки індивідуалізації, диференціації і т. ін.

Самостійне виконання школярами різноманітних вправ і завдань сприяє активізації їх навчальної діяльності, покращенню міцності знань, привчає контролювати власні думки і дії, шукати шляхи і способи вирішення проблем.

«Самостійність учнів у навчанні — найважливіша передумова повноцінного оволодіння знаннями, уміннями й навичками. Часто і пра вильно застосовувана самостійна робота розвиває довільну увагу дітей, виробляє в них здатність міркувати, запобігає формалізму в засвоєнні знань і взагалі формує самостійність як рису характеру.» [36; 282]

У науково-педагогічній літературі спостерігається неоднотайність вчених щодо трактування поняття «самостійна робота учнів». Зокрема, це:

- робота, яка виконується без безпосередньої участі вчителя, але за його завданням в спеціально відведений для цього час; при цьому учні свідомо прагнуть досягти поставленої в завданні мети, докладаючи власних зусиль і виражаючи в тій або іншій формі результат розумових або фізичних (або тих і інших разом) дій [12];

- «особливий вид фронтальної, групової та індивідуальної навчальної діяльності учнів, яка здійснюється під керівництвом, але без безпосередньої участі учителя, характеризується великою активністю перебігу пізнавальних процесів, може виконуватися як на уроці, так і в позаурочний час і служить засобом підвищення ефективності процесу навчання і підготовки учнів до самостійного поповнення знань» [18];

«Самостійна робота учнів над текстом літературного твору, побудована за системою поступового ускладнення завдань, поступового введення «в дію»

знань різного характеру як у пору першого знайомства з текстом, так і в процесі його літературного аналізу, - це одна із необхідних умов літературного розвитку юного читача художньої літератури.» [27; 8] Науковці розглядають самостійність читача у читанні, аналізі й оцінці прочитаного твору.

У Державному стандарті початкової загальної освіти наголошено на важливості становлення читача, що здатний до самостійної читацької, творчої діяльності, важливості формування умінь сприймати, розуміти, аналізувати різні види літературних і навчальних текстів.

Науковці трактують поняття текстів таким чином:

- «Текст (з лат. *textus* – тканина, поєднання, в'язь, зв'язок, сплетіння, побудова) – це сукупність записаних слів, що складають логічну або мистецьку цілісність.» [19; 119];

- «Текст – це витвір мовного процесу, що визначається завершеністю, об'єктивованим у вигляді письмового документа, літературно оброблений відповідно до типу цього документа, який складається із заголовка і ряду особливих одиниць (надфразових єдностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, стилістичного зв'язку, і має певну цілеспрямованість і практичну настанову» [7; 139];

- «Текст – це серединний елемент схеми комутативного акту, яку максимально спрощено можна уявити у вигляді триелементної структури: автор (адресант) ? текст ? читач (адресат).» [25; 191].

Складне й багатоаспектне поняття тексту, його складники досліджували такі вчені як А. Брудний, Р. Гальперін, Г. Гранік, Т. Дрідзе, Л. Доблаєв, Н. Жинкін, О. Пешковський, С. Рубінштейн, Н. Чепелєва, Л. Щерба та ін.

Різні аспекти роботи над текстом учнів середніх і старших класів розглядають – О. Андрієць, Н. Головченко, Т. Дятленко, Л. Курач, Л. Панчук, Ю. Романенко, О. Глазова, О. Шуневич, молодших школярів – Н. Будій, Н. Гоголь, І. Головка, І. Гудзик, А. Кانیщенко, Г. Коваль, В. Мартиненко, О. Мухіна, Н. Ігнатенко, А. Ємець, О. Савченко, Н. Скрипченко, Н. Янко, сприймання і відтворення тексту – Л. Златів, проблему розуміння тексту (яка посідає у сучасних психологічних теоріях одне із центральне місць) – Я. Андрєєва, С. Бондаренко, Г. Гранік, Л. Доблаєв, Т. Золотухіна, Р. Кириченко, Л. Концева, Н. Чепелєва, запам'ятовування – Г. Гоєнага, О. Вєрезуб, конструювання – В. Смольніков, створення тексту – О. Глазова, Н. Хомський, О. Лурія, Н. Бернштейн, О. Леонтьєв, І. Зимня, В. Статівка та ін.

На уроках читання у початковій школі самостійна робота над текстом проводиться з метою формування в учнів повноцінних умінь і навичок читання; навчання розумінню змісту твору й засобів створення художнього образу (за Савченко О.).

Водночас, спостерігається недостатність напрацювань з проблеми самостійної роботи молодших школярів над текстом, особливостей її організації в умовах освітнього округу. Зважаючи на зазначене вище розроблено навчальну програму «Читаємо. Розуміємо. Творимо», яка ґрунтується на систематичній роботі над текстом молодших школярів, розвитку їхніх творчих здібностей, поступовому ускладненні самостійної роботи молодших школярів, та одночасно використовується у навчальних закладах – суб'єктах освітнього округу.

Завдання навчальної програми полягають у розвитку технічних характеристик навички читання (що є необхідним для сприймання та опрацювання творів); формуванні у школярів умінь, необхідних для самостійного опрацювання незнайомих художніх, науково-пізнавальних текстів; розвитку логічного мислення й мовлення учнів, їхніх творчих здібностей; здійсненні позитивного виховного впливу на особистість кожного школяра.

Специфікою програми «Читаємо. Розуміємо. Творимо» є особливості впровадження, які відкориговані за результатами експерименту. Зокрема, для сільських шкіл характерна різнорівневість розвитку читацьких умінь і навичок (наприклад, спостерігається їхній недостатній рівень через неякісну дошкільну підготовку тощо). Зважаючи на це здійснено розширення змісту навчальної програми матеріалами для 1 класу (для класів, у яких переважають учні із середнім і низьким рівнем знань та умінь). Тобто, впровадження навчальної програми «Читаємо. Розуміємо. Творимо» може мати два варіанти (на розсуд учителя): починаючи з 1-го класу або 2-го класу.

Робота над формуванням техніки читання сільських школярів у 1 класі передбачає виконання завдань на закріплення вивчених букв – знаходження їх у складах, словах, реченнях, текстах (приклад 1); читання складів різного типу злиття (приклад 2); читання слів (приклади 3-4); виконання вправ на розширення кута зору (приклади 5-6); читання слів, речень, абзаців, знайомого тексту загалом з різноманітними труднощами під час сприймання тощо (приклад 7).

Приклад 1.

Знайди у тексті скоромовки букву **П**.

Сіло перепеленя під перепелицею.

З метою закріплення букви **П** учні першого класу виконують завдання на її знаходження серед вивчених та невивчених літер, що сприяє кращому засвоєнню букв, упізнаванню складів та слів.

Приклад 2.

Учні розташовують склади у відповідних квадратах.

Приклад 3.

Добери підписи до картин.

Для аналогічних завдань характерне поступове ускладнення завдяки добору слів, які складаються зі складів різного типу злиття: ПГ, ПГП, ППГ, ПППГ, ПГПП (наприклад, сова, сани, коза; мак, лук, сом; комар, лимон, павук; виноград, олівець, бегемот; квіти, кролі, книги; шишка, мавпа, курка; цвях, слон, ключ; пластилін, шкарпетки, соняшник тощо).

Приклад 4.

Виконання запропонованого завдання потребує від учнів посиленої концентрації уваги, формує здатність читача миттєво упізнавати надруковане слово.

Приклад 5.

Опрацьовуючи текст азербайджанської народної казки «Сім лозин», учні читають слова, розташовані у порядку збільшення їх довжини.

Приклад 6.

Після ознайомлення з текстом казки М. Коцюбинського «Дві кізочки» школярі отримують завдання прочитати слова, частини яких надруковані віддаленням,

яке збільшуються або зменшується. Добір слів із знайомого тексту позитивно впливає на доступність виконання завдання, та, водночас, сприяє використанню здогадки (антиципації) завдяки спрацювання зорової пам'яті під час ознайомлення учнів із текстом.

Приклад 7.

Прочитай слова, букви у яких надгризла мишка.

У словах, які запропоновані у завданні відсутні частини букв, що викликає труднощі сприймання. Разом з тим, поєднання начального змісту з ігровим сюжетом (букви надгризла мишка), викликає інтерес, сприяє формуванню в учнів позитивної мотивації до навчання.

У 1 класі доцільним є використання завдань на читання слів, речень із різноманітними труднощами під час сприймання та ігровим сюжетом, пов'язаним із відсутністю частин букв (наприклад, проліз равлик) механічними перешкодами, що їх закривають (наприклад, присипало борошном), нестандартним зображенням букв (незвичний шрифт, кегль, викладання букв з різних предметів).

Відповідно до навчальної програми "Читаємо. Розуміємо. Творимо" у 2 класі завдання для вдосконалення техніки читання (приклад 1) використовуються рідше, у 3-4 класах такі завдання (приклад 2) виконуються лише епізодично (наприклад, читання абзацу незнайомого тексту з різноманітними труднощами під час сприймання).

Приклад 1.

Прочитай речення, на які розмоталися нитки.

Як повіяло восени холодом, згадав один чоловік, що нема в нього шапки. Купив він сукна. Та стільки, аби вистачило на шапку.

Приклад 2.

Прочитай вірш, на який іде дощ.

Йдуть дощі

Йдуть, і йдуть, і йдуть дощі.

Стали чорними кущі, і дерева чорні стали,

Бо листочки всі опали...

Марія Познанська

На частотність використання й складність зазначеного вище виду завдань обернено пропорційно впливає зростання рівня сформованості читацької навички учнів, а саме, – її технічних якостей (швидкості, правильності, способу читання, виразності). Тобто, чим краще читають школярі, тим рідше варто використовувати завдання для вдосконалення техніки читання (систематично → періодично → епізодично). Паралельно здійснюється ускладнення завдань на читання слів, речень, абзаців, невеликого тексту загалом з різноманітними труднощами під час сприймання шляхом такої зміни етапу роботи над текстом для їхнього використання: спочатку – після читання тексту, згодом – до ознайомлення з ним.

Усвідомлення сільськими молодшими школярами прочитаного тексту досягається завдяки організації роботи над розумінням слів – знаходження у творі незнайомих слів, співвіднесення незнайомого слова і малюнка або тлумачення (приклади 1-2), добір слів, близьких за значенням (приклади 3-4);

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

речень, абзаців, тексту загалом – співвіднесення, порівняння ілюстрації і речення або частини тексту (приклад 5); здійснення роботи над персонажами твору – їх виокремлення, добір рис характеру, розрізнення їхніх вчинків, визначення мотивів, впізнавання персонажів за реплікою, описом, характеристикою, вчинками, та порівняння героїв за переліченими ознаками (приклади 6-8) тощо.

Приклад 1.

Завдання щодо з'ясування значення слів учні виконують до або після ознайомлення з текстом (залежно від того, наскільки суттєво слово впливає на його розуміння).

Таке завдання учні 2 класу виконують після читання оповідання К. Ушинського «Чотири бажання», що позитивно впливає на доступність виконання, допомагає у виборі правильного варіанту відповіді.

Приклад 2.

Виконання учнями 3 класу вміщеного вище завдання відбувається після читання казки «Квіти» (за Є. Ярошинським) для з'ясування значення слів (назв квітів) та систематизації отриманої інформації.

Приклад 3.

Для кращого розуміння слів, які трапляються у тексті казки Е. Рауда «Мишка, кіт і гарбуз» у 2 класі, школярі добирали до них близькі за значенням (із запропонованих).

Приклад 4.

Для учнів 3 класу пропонують складніше завдання (ніж попереднє) – дібрати синоніми до слова, використовуючи опрацьовані тексти О. Воропая «Весна» і В. Близнеця «Бусько й Бусиха».

Приклад 5.

Ускладнення завдань такого типу у 3 класі полягає у неоднозначності відповіді, якою може бути одне із двох речень тексту.

Приклад 6.

Добери слова, за допомогою яких можна охарактеризувати Василька (з'єднай лініями).

Таке завдання школярі виконують під час роботи над текстом оповідання М. Бабенко «Дві вишеньки». Спочатку учні добирають риси характеру героїв із запропонованих, згодом – самостійно записують їх. Проміжним етапом є розрізнення запропонованих рис характеру двох персонажів.

Приклад 7.

Таким чином учні 3 класу впізнають за репліками героїв української народної казки «Корова, кінь і пес».

Приклад 8.

Пригадай зміст оповідання. Визнач, які справи виконують дідусь, тато, матуся, братик, бабуся (проведи лінії). Допиши, яку корисну справу робить кіт Василь.

Учні 2 класу співвідносять героїв оповідання В. Карасьової «Бабуся і Катруся» та їх вчинки (проводять лінії), пригадують та вписують, що робив один із персонажів.

Усвідомлення молодшими школярами зовнішньої структури тексту досягається виконанням завдань на знаходження у тексті абзацу за заданим

номером; розташування ілюстрацій, частин тексту відповідно до послідовності подій у тексті, речень, абзаців (частин тексту) у правильній послідовності (приклади 1); відновлення послідовності подій, встановлення послідовності появи героїв у тексті (приклад 2); організації роботи над планом тощо (приклади 3-4).

Приклад 1.

Пронумеруй ілюстрації.

Школярі згадують послідовність подій у тексті казки Е. Рауда «Мишка, кіт і гарбуз» й нумерують ілюстрації. Разом з тим, результати виконання такого завдання є показником засвоєння змісту прочитаної казки.

Приклад 2.

Впиши у правильній послідовності героїв, яких зустрів Заєць.

(Завдання для встановлення послідовності появи персонажів казки В. Суттєва «Мішок яблук».)

Усвідомлення школярами фактичного змісту прочитаного тексту, його зовнішньої структури, смислових відношень здійснюється шляхом добору відповідей на запитання, знаходження в тексті, формулювання відповідей на запитання, придумування запитань до тексту; заповнення схем за змістом твору (приклади 1-2).

Приклад 1.

Поміркуй та впиши у схему, які зміни відбулися від того, що Павлик сказав чарівні слова.

Приклад 2.

Згадай зміст казки «Брилик». Заповни схему.

Заповнення школярами вміщених вище схем (які відрізняються різним рівнем деталізації) сприяє кращому розумінню змісту оповідання В. Осєєвої «Чарівне слово» та казки В. Чухліба «Брилик».

Відповідно до змісту навчальної програми курсу за вибором «Читаємо. Розуміємо. Творимо» учні початкових класів виконують завдання на впізнавання слів, речень, абзаців, що трапляються в тексті (приклади 1-2); на визначення, з якого твору речення (приклади 3-4); на впізнавання тексту за ілюстрацією тощо.

Приклад 1.

Яке зі слів зустрічається у тексті оповідання «Бабусині хитрощі» (авт. О. Буцень). Обведи його.

Приклад 2.

Обведи слова, які зустрічаються у тексті оповідання «Ластів'їне гніздо» (авт. В. Горбатюк).

поросята індики корова цвяхи сльози кролі

Завдання такого типу ускладнюються завдяки збільшенню кількості слів із тексту.

Приклад 3.

Обведи речення, яке зустрічається у тексті казки «Кіт і пес».

Пес цілий день гасав луками, допомагав пастухові череду пасти, а ввечері гарно вечеряв, що там давав йому хазяїн, і міцно засинав.

Як поробиш усю роботу – то й поспиш в охоту.

Корова, кінь і пес засперечалися, кого з них господар найбільше любить.

Виконання завдання потребує упізнавання школярами речень, які трапляються у тексті афганської народної казки «Кіт і пес», знаходження зайвого речення. Зазвичай основою є використання зорової, слухової пам'яті (якщо текст був прочитаний вголос). У випадку виникнення труднощів учні переглядають текст.

Приклад 4.

Яке з речень зустрічається у тексті оповідання «Борщ зі скибкою свіжого хліба» (авт. В. Сухомлинський)? Обведи його (їх).

Мамо, чого це борщ такий недобрий? Мамо, чого це каша така недобра?

Матусю, чому борщ несмачний?

Завдання 4 є складнішим, ніж попереднє, тому зазвичай потребує перечитування оповідання.

Приклад 5.

Прочитай речення. Визнач, з якого вони тексту (проведи лінії).

Завдання є доступним для виконання учнями без перечитування оповідань В. Сухомлинського «Покинуте кошеня» й А. Орлика «Грачення».

Важливим видом самостійної роботи над текстом молодших школярів є відновлення слів, речень, абзаців, тексту з пропусками, «розсипаних» або з переставленими буквами, складами, словами тощо (приклади 1-6).

Приклад 1.

Прочитай слова, впиши пропущені букви.

в...р...на м...ре пт...хи

сол...вей г...л...сок п...лет...ла

Приклад 2.

Прочитай речення, впиши пропущені букви.

П...слухали с...ни б...тькової пор...ди й з того дні поч...ли знову ж...ти в мирі й зл...годі.

Ускладнення вміщених вище завдань (1-2) полягає у такому доборі матеріалу для вписування букв: слово → речення → абзац → текст. Водночас, учні виконують завдання на добір (вписування) пропущених слів у реченнях, абзацах, текстах.

Приклад 3.

Добери половини слів. З'єднай лініями.

Приклад 4.

Склади слова зі складів. Запиши їх.

Приклад 5.

Прочитай слова.

Запиши їх.

Завдання 3-5 розміщені у порядку зростання складності за рахунок збільшення кількості елементів, з яких школярам потрібно скласти слово: половина слова → склад → буква. Аналогічно учні виконують завдання на відновлення речень: добір половин → складання речень знайомого тексту зі слів.

Приклад 6.

Прочитай слова з переплутаними буквами. Запиши їх правильно.
раонк прсоить повернлуась самчна

Завдання на відновлення слів з переставленими буквами чергують над самотійною роботою над реченнями з переставленими словами, абзацами (частинами тексту) з переставленими реченнями, знаходженням помилок у реченнях, абзацах тексту (зайві слова, речення, букви у словах; заміна слів, речень, абзаців); знаходження помилки художника на ілюстрації тощо.

Як уже зазначалося вище, описані завдання школярі виконують на матеріалі знайомого тексту. Разом з тим, це є підготовкою до редагування, доповнення тексту, конструювання слів, речень, тексту – виконання аналогічних завдань без попереднього читання тексту (приклад 1-4).

Приклад 1.

Прочитай вірш, впиши пропущені букви.

Відважне мишеня

М...шеня мале пищить:

- Нумо, к...шко, зникни вмить! Ах, не йдеш, як на б...ду?

Ну тоді я с...м піду.

Віктор Вілеко (переклад Ігоря Бондаря- Терещенка)

Букви для вписування учнями визначено із врахуванням вивчених ними правил.

Приклад 2.

Прочитай вірш. Добери та впиши пропущене слово.
Олег Орач

Гусак

Бабці кланявся гусак —

так і так... так і так...

Гел'отали гуси: _____

— Вельми _____ гусак

в нашої бабусі!

Школярі читають текст, добирають пропущене слово (із запропонованих) та вписують його.

Приклад 3.

Прочитай вірш. Впиши пропущене слово.
Микола Жук

Ходить осінь

Ходить осінь по садочку,

По м'якому килимочку, _____

Трусить _____ червоні,

Що доспіли на осонні.

Таке завдання не містить довідки, адже учні 3 класу виконують його після опрацювання тексту М. Слабошпицького «Яблуко», що допомагає їм у початковій діяльності.

Для самотійної роботи молодших школярів над текстом в умовах курсу за вибором ми пропонуємо завдання на знаходження в тексті частин, речень, які сподобалися, вразили; добору учнями твору (із запропонованих), що найбільше

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

сподобався; висловлення емоцій, викликаних прочитаним текстом, ставлення до героїв прочитаного тексту, їхніх вчинків та ін. (що сприяє формуванню емоційно-особистісного ставлення учнів до твору); висловлення міркувань щодо вчинків героїв; виокремлення інформації, що є новою для учня; створення «асоціативного куща»; порівняння двох текстів (приклад 1) (що сприяє розвитку критичного мислення школярів) тощо.

Приклад 1.

Порівняй тексти. Запиши, чим вони схожі, чим відрізняються (обведи правильні відповіді).

Як гусак лиса перехитрив		Як кінь вовка перехитрив	
Назва казки			
Однакова	Схожа	Різна	
Кількість героїв			
Різна	Однакова		
Кінцівка казки			
Однакова	Схожа	Різна	

Під час занять згаданого вище курсу за вибором відбувається розвиток творчих здібностей учнів через виконання таких завдань: прогнозування змісту тексту після прочитаної частини, змісту тексту загалом, героїв за заголовком, ілюстраціями, ключовими словами; порівняння власної версії з текстом; придумування основної частини, кінцівки тексту; творчий переказ тексту тощо.

Отже, відповідно до програми «Читаємо. Розуміємо. Творимо» побудовано систему завдань, що передбачають формування умінь орієнтованих на усвідомлене сприймання учнями самостійно прочитаного незнайомого тексту, виокремлення нової для читача інформації, висловлення власної оцінки з приводу прочитаного, виконання творчих завдань, що передбачають конструювання слів, речень, тексту, створення власних текстів за аналогією тощо.

Формування перелічених умінь відбувається паралельно з розвитком логічного мислення та мовлення учнів, їх творчих здібностей, здійсненням позитивного виховного впливу на особистість кожного школяра.

Описані вище завдання для самостійної роботи молодших школярів над текстом вміщені у друкованих та електронних посібниках, вдосконалення яких продовжується.

Для впровадження самостійної роботи над текстом в умовах освітнього округу характерна різноманітність форм.

Зокрема, їх специфіка зумовлена сутністю самостійної роботи. Слід враховувати, що на сьогодні науковцями розроблено класифікації видів та типів самостійних робіт за різними критеріями (Г. Асонова, Т. Ільїна, І. Зайченко, П. Підкасистий). Так, за охопленням учнів розрізняють фронтальну, групову, індивідуальну самостійну роботу над текстом, за способом виконання завдання – колективну та індивідуальну.

Впровадження самостійної роботи над текстом в умовах курсу за вибором потребує поступового переходу від фронтальної колективної роботи молодших школярів до індивідуальної самостійної.

Проміжною ланкою є групова (парна) робота учнів над текстом, для якої характерні різні ступені самостійності школярів під час виконання завдань. Зокрема, школярі разом можуть здійснювати обговорення змісту навчального завдання, планування його виконання, розподіл доручень, взаємоперевірку. Виконання завдань відбувається індивідуально. Інший варіант може передбачати лише умовне об'єднання учнів у групи (навіть більш доцільно – у пари), у яких кожен школяр індивідуально виконує отримане завдання (без взаємного обговорення, перевірки тощо), однак має можливість за необхідності звернутися за допомогою до товариша (товаришів).

Для описаних вище варіантів роботи у групах над текстом характерне зростання самостійності учнів, що необхідно враховувати під час впровадження у початковій школі. Разом з тим, малочисельність класів у сільських загальноосвітніх закладах створює оптимальні умови для епізодичної фронтальної роботи школярів, паралельного використання парної, групової роботи над текстом та індивідуальної самостійної роботи учнів з високим рівнем навчальних досягнень, під керівництвом учителя – з низьким рівнем навчальних досягнень.

Необхідною є також наступність, поступове ускладнення типів самостійної роботи над текстом залежно від рівня пізнавальної активності і самостійності:

- 1) відтворюючі (відтворення, повторення дій за зразком);
- 2) реконструктивно-варіативні (вирішення завдань на основі отриманих знань та ідей);
- 3) творчі самостійні роботи над текстом (передбачають використання знань в нових, нестандартних ситуаціях).

Щодо оформлення результатів виконання завдань радимо надавати перевагу письмовій формі оформлення відповідей.

Під час занять курсу за вибором «Читаємо. Розуміємо. Творимо» самостійна робота використовується для ознайомлення з новими текстами, їх осмислення тощо, тобто характеризується варіативністю дидактичної мети під час її організації. Водночас, в умовах освітнього округу самостійна робота над текстом може використовуватися і в позаурочній діяльності завдяки різним формам спільної роботи з бібліотеками, що передбачають періодичне проведення заходів (уроків-дискусій, уроків-діалогів, рольових ігор та ін.). Практикується використання інтерактивних форм навчання, зокрема, змагань між учнями шкіл округу у швидкості і якості виконання завдань для самостійної роботи молодших школярів над текстом.

Ефективною формою організації самостійної роботи молодших школярів в умовах освітнього округу слугує дистанційне навчання, що використовується вчителем опорної школи із залученням учнів кількох навчальних закладів. При цьому вчитель, використовуючи інтернет-мережу, надсилає завдання школярам та періодично здійснює перевірку результатів роботи дистанційно, або під час планових занять з учнями у позаурочний час. Водночас, підкреслимо, що така форма роботи потребує активної участі батьків, їхньої посильної допомоги та контролю за ходом реалізації навчальної програми.

Апробація описаних вище форм та змісту організації самостійної роботи молодших школярів над текстом в умовах освітнього округу здійснювалася у

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

сільських навчальних закладах Обухівського (ЗОШ I-II ступенів с.Старі Безрадічі) і Києво-Святошинського району (ЗОШ I-III ступенів №2 с. Білогородка) Київської області, Мурованокуриловецького району Вінницької області (НВК «загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад» с. Рівне, НВК «загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад» с. Морозівка).

Здійснено перевірку ефективності апробації змісту та форм організації самостійної роботи молодших школярів над текстом в умовах освітнього округу шляхом анкетування, опитування вчителів початкових класів та учнів, написання перевірних робіт молодшими школярами. Ефективність використання розробленої системи вправ і завдань, програми курсу за вибором визначалася рівнем розуміння учнями самостійного опрацьованого тексту, виконання творчих завдань на його основі, ступенем самостійності під час виконання завдань.

В експериментальних класах виявлено менше учнів початкових класів, які потребують допомоги під час самостійної роботи над текстом, а труднощі, які спостерігаються виникають під час опрацювання складніших завдань (висловлення міркувань щодо прочитаного тексту, виконання творчих завдань).

Водночас, в учнів експериментальних класів сільських загальноосвітніх закладів – суб'єктів освітнього округу виявлено вищу (у порівнянні з учнями контрольних класів) результативність добору та формулювання відповідей на запитання щодо фактичного змісту прочитаних творів, встановлення наявних у них смислових відношень, у відновленні послідовності пунктів плану відповідно до змісту твору (що є показником усвідомлення зовнішньої структури тексту), кращу обґрунтованість міркувань щодо прочитаного тощо.

Отже, в результаті апробації доведено ефективність дібраних форм організації самостійної роботи над текстом та розробленого змісту, який відображений у навчальній програмі курсу за вибором «Читаємо. Розуміємо. Творимо», комплекти навчальних посібників.

4.7. Форми та зміст взаємодії дошкільного навчального закладу з початковою школою в умовах освітнього округу

Організація навчально-виховного процесу в освітньому окрузі регламентується договором про спільну освітню діяльність, положенням про округ та нормативно-правовими актами, що визначають напрями діяльності суб'єктів округу. Суб'єкти округу проводять діяльність відповідно до спільного плану роботи, що розробляється керівниками суб'єктів округу та затверджується радою округу, а також власного річного і перспективного планів. Робота в межах освітнього округу передбачає інтеграцію людських, просторово-часових, матеріально-технічних ресурсів, а також взаємодію суб'єктів освітнього округу.

У попередньому розділі ми зазначали, що суб'єктами освітнього округу є як загальноосвітні школи, так і дошкільні навчальні заклади. На основі аналізу теоретичних джерел [1,2] та практичного досвіду можна зробити висновок, що організація взаємодії початкової школи з дошкільним навчальним закладом має такі аспекти: інформаційно-просвітницьким, методичний і практичний. Зауважимо, що наше дослідження охоплює саме методичний і практичний аспект взаємодії дошкільного навчального закладу та початкової школи в умовах освітнього округу.

На основі аналізу нормативних документів Міністерства освіти і науки України та вивчення статистичних даних з'ясовано, що організація взаємодії початкової і з дошкільної освіти в освітньому окрузі відбувається за таких умов: дошкільний навчальний заклад як окремий юридичний суб'єкт освітнього округу, створення груп дитячого садка у навчально-виховних об'єднаннях, що входять до складу освітнього округу, взагалі відсутній дитячий садок і і групи дитячого садка. В останньому випадку створюються тимчасові групи короткотривалого перебування дітей дошкільного віку, з яким вчитель початкових класів проводить підготовку дітей до навчання у школі.

У зазначеному параграфі ми пропонуємо орієнтовну схему взаємодії початкової школи з дошкільним навчальним закладом, ознайомимо з основними напрямками методичної роботи щодо форм та змісту організації взаємодії початкової школи з дошкільним навчальним закладом в умовах освітнього округу.

Орієнтовна схема взаємодії між початковою школою та дошкільним навчальним закладом: складання плану спільних заходів відповідно завдань, що необхідно вирішити на тому чи іншому етапі роботи; проведення круглих столів за участю адміністрацій і методичних служб навчальних закладів, батьків дітей майбутніх першокласників; затвердження спільного плану заходів на методичних об'єднаннях вчителів початкової школи і вихователів дошкільних навчальних закладів.

Основні напрямки методичної роботи із забезпеченню взаємодії початкової школи із дошкільним навчальним закладом:

1) взаємовідвідування відкритих занять у дошкільних навчальних закладах і уроків у початковій школі;

2)анкетування педагогів дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів з питань всебічного розвитку особистості дитини;

3)проведення Днів відкритих дверей в дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах для батьків дітей старшого дошкільного віку, вихователів дошкільних навчальних закладів та вчителів початкової школи;

4)участь у спільних педагогічних радах, семінарах-практикумах, круглих столах, конференціях, консультаціях, тематичних виставках тощо.

5)спільні методичні об'єднання творчих груп вихователів дошкільних навчальних закладів і вчителів початкової школи;

6)залучення педагогів дошкільного навчального закладу і початкової школи до участі в спільних педагогічних проектах, розробки методичних рекомендацій і порад;

7)взаємообмін накопиченим педагогічним досвідом між вихователями дітей старшого дошкільного віку та вчителями початкової школи з цікавих проблемних питань реалізації наступності;

8)самоосвіта педагогів дошкільного навчального закладу і початкової школи, підвищення фахової майстерності;

10)розроблення індивідуальних, колективних та нетрадиційних форм методичної роботи у підвищенні рівня компетентності педагогів у вирішенні проблеми наступності ігрових форм навчальної діяльності дошкільників і учнів початкових класів.

Для зазначених вище заходів можуть застосовуватись такі форми роботи: проблемні круглі столи, педагогічний KBK, методичні посиденьки, тренінги, розв'язання педагогічних завдань, педагогічний консиліум, методичний аукціон, мозкова атака, методичний міст, методичний діалог, методичний ринг, методичний фестиваль, психолого-педагогічний семінар, дискусія, методичні всеобучі, творчі лабораторії, методичні вітальні, прес-конференції, методичні фестивалі, панорами творчих ідей і знахідок тощо.

Рекомендовані питання, які можуть розглядатися на наведених вище формах методичної роботи:

1. Види готовності дитини до школи.

2. Шляхи полегшення адаптації перехідного періоду з дитячої установи до школи.

3. Знайомство вчителів із структурою роботи дошкільного закладу в питанні формування творчої особистості дитини. Створення умов для реалізації цих завдань у початковій школі.

4. Аналіз програм виховання і навчання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Шляхи усунення розбіжностей в їх змісті.

5. Презентація авторських навчально-методичних посібників з різних розділів програм. Можливість їх використання як у дитячій установі, так і в першому класі початкової школи.

6. Педагогіка співпраці в навчально-виховній роботі дошкільної установи та школи.

7. Наступність в роботі дитячого закладу та посади — це педагогіка партнерства чи перевага одного закладу освіти над іншими?

8. Роль школи в продовженні фізичного, психічного, соціального, мовленнєвого розвитку дитини, який забезпечує дошкільна освіта.

9. Реалізація ідеї особистісного підходу в роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку.

10. Психологічна готовність до школи - важлива умова успішного навчання.

11. Нетрадиційні форми навчання і виховання дітей дошкільного закладу і початкових класів.

12. Підготовка дітей до школи в групі короткотривалого перебування дітей.

Тематика та форми роботи, рекомендовані для організації методичної роботи, можуть бути змінені в залежності від умов та рівня розвитку дітей.

Зауважимо, що взаємодія початкової школи з дошкільним навчальним закладом не має обмежуватись лише методичною роботою, а й передбачати взаємозв'язок з батьками та психологічною службою, спільні заходи педагогів з дітьми старшого дошкільного віку та учнями початкових класів:

- проведення екскурсій у загальноосвітній навчальний заклад;
- організацію спільних виставок дитячих робіт, вернісажів, конкурсів тощо у дошкільному та загальноосвітньому навчальному закладі;
- відвідування театралізованих вистав, музеїв у дошкільному і загальноосвітньому навчальному закладі;
- відвідування дітьми старшого дошкільного віку святкової лінійки 1 вересня, присвяченої Дню знань, свята «Прощання з Букварем» та інших заходів у загальноосвітньому навчальному закладі;
- спільну участь школярів і дошкільників у проектній діяльності, тощо.

Робота з батьками передбачає:

- зустрічі вчителів початкової школи з батьками вихованців старших дошкільних груп на батьківських зборах;
- проведення Інтернет-зборів для батьків майбутніх першокласників;
- анкетування батьків майбутніх першокласників з питань підготовки дітей до школи;
- організацію роботи «педагогічної вітальні» для батьків вихованців старшого дошкільного віку з питань підготовки дітей до школи;
- організацію Днів відкритих дверей для батьків у загальноосвітньому навчальному закладі;
- організацію роботи Батьківських клубів та інших форм взаємодії.

Робота психологічної служби (при наявності посади практичного психолога) включає:

- здійснення єдиного медико-психолого-педагогічного контролю за динамікою розвитку дітей;
- дослідження рівня готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі, аналіз їх процесу адаптації вже у ролі учнів 1-го класу;
- застосування корекційно-розвивальних методів у роботі з дітьми старшого дошкільного і молодшого шкільного віку при наявності певних проблем.

Більш детально конкретизуємо напрямки методичної та практичної роботи педагогічних колективів щодо форм та змісту організації взаємодії початкової школи з дошкільним навчальним закладом в умовах освітнього округу в розміщених у параграфі таблицях.

**Перспективний план дій щодо організації взаємодії
початкової школи з дошкільним навчальним закладом
(методичний аспект)**

№	Зміст роботи (у дужках зазначені форми роботи)	Головні завдання реалізації
1	Вікові особливості розвитку дитини старшого дошкільного та молодшого шкільного віку (тренінг)	Розширення обізнаності педагогів щодо якісних новоутворень у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку
2	Завдання програми розвитку дітей дошкільного віку та початкових класів школи за Базовим компонентом дошкільної освіти і Державним стандартом початкової освіти (обмін думками)	Усвідомлення напрямків розвитку, освіченості та виховання дітей на кожній наступній сходинці освіти
3	Найважливіші аспекти наступності дошкільної та початкової освіти в Україні (круглі столи)	Уточнення сутності цільового, змістового, психологічного, управлінського аспектів
4	Взаємовідвідування з метою ознайомлення з розвивальним середовищем обох ланок освіти (екскурсії, презентації)	Осмислення сутності та особливостей організації педагогічного процесу
5	Взаємне відвідування заходів знаступним обговоренням: різні види та форми організованої діяльності старших дошкільників та уроків у I класі (не менше, ніж тричі за рік)	Взаємне ознайомлення з формами і методами навчання, змістом діяльності за різними лініями розвитку
6	Інновації в освітньому процесі зі старшими дошкільниками та молодшими школярами (інтерактивні зустрічі)	Ознайомлення з інноваційними технологіями, методиками навчання, виховання та розвитку в обох ланках освіти
7	Методи розвитку пізнавальної (мовленнєвої, рухової та ін.) активності дітей старшого дошкільного віку(семінари-практикуми)	Ознайомлення та забезпечення наступності в освітньому процесі з першокласниками щодо методів, які переважають в освітньому процесі зі старшими дошкільниками
8	Провідний тип діяльності старшого дошкільника та молодшого школяра (тренінги для педагогів та батьків)	Оволодіння навичками керування процесом переходу дитиною від ігрового до навчального типу діяльності дорослими учасниками педагогічного процесу
9	Спільне проведення заходів з участю учасників педагогічного процесу обох	Розвиток інтересу до змісту освіти, попереднє знайомство вчителів із

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

	ланок освіти: днів відкритих дверей в школі та ДНЗ; відвідування свят у школі (День знань, Свято букваря, останнього дзвоника); участь учителів у заняттях з дітьми старшого дошкільного віку; організація спільних музичних та спортивних розваг; ремонт і виготовлення іграшок дітьми, співпраця по благоустрою	майбутніми учнями; зміцнення контактів
10	Створення та діяльність всеобуч «для батьків майбутнього першокласника» в рамках роботи «Школи батьківства». Участь вчителів у зборах для батьків дітей старшого дошкільного віку	Просвітництво батьків: з участю вихователів, медиків, практичних психологів, учителів
11	Моніторинг готовності та адаптації дітей до школи(спільна діяльність педагогів та практичних психологів)	Вияв та аналіз стану проблеми.
12	Забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою як фактор якості освіти(Педагогічні ради)	Обговорення шляхів створення моделі цілісного освітнього простору на перехідному етапі від ДНЗ до школи
13	Спостереження та аналіз успішності дітей початкової школи – колишніх вихованців ДНЗ	Кураторство вихователями своїх колишніх вихованців

План спільних заходів педагогічних колективів із забезпечення організації взаємодії дошкільного навчального закладу та початкової школи

№	Блок роботи	Форма проведення	Терміни проведення
1	Взаємодія педагогічних колективів	Засідання педагогічної ради : «Наступність у роботі дошкільного закладу і школи, як умова забезпечення особистісно орієнтованого підходу до освітньо-виховного процесу» Семінари – практикуми : Знайомство вчителів із програмою виховання і навчання в дошкільному навчальному закладі. Обговорення планів роботи щодо підготовки дітей до школи. Знайомство вихователів із програмою для середньої загальноосвітньої школи 1-4 класи. Відвідування вихователями уроків математики, читання, основи здоров'я у 1 класі.	вересень жовтень листопад грудень грудень

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ
МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

		<p>Взаємовідвідування вчителями заняття уроків: на початку навчального року з метою знайомства з дітьми старшої групи і формами роботи; у другій половині навчального року з метою знайомства з рівнем отриманих знань, та здібностями дітей ДНЗ</p> <p>Методичний міст «Наступність і перспектива в роботі двох перших ланок освіти».</p> <p>Консультація «Готовність дитини до школи: складові успішного навчання»</p>	<p>вересень</p> <p>квітень</p> <p>травень</p> <p>травень</p>
2	Взаємодія дитячих колективів	<p>Екскурсії: - дошкільників до школи з метою знайомства з приміщенням школи, класом, спортивною залом, бібліотекою. Спільні виставки дитячих робіт: Конкурси, вікторини.</p> <p>Свята та розваги: Участь учнів 1 класу в святі «Прощавай, дитячий садок». Спортивні розваги. Участь дошкільників на святі «Першого дзвоника».</p>	<p>жовтень</p> <p>протягом року</p> <p>травень</p> <p>вересень</p>
3	Робота з батьками	<p>Батьківські збори: «Завдання ДНЗ і сім'ї у підготовці дітей до школи». «Підсумки засвоєння програми дітьми старшої групи». «Що повинен вміти першокласник». «Вступ до школи – важлива подія у житті дітей».</p> <p>Консультації для батьків: «Як підготувати дитину до школи». «Фізіологічні особливості розвитку шестирічних дітей». «Як правильно організувати позаурочний час дитини, її режим дня».</p> <p>Дні відкритих дверей Як харчується ваша дитина у НВК. Запрошуємо відвідати уроки.</p> <p>Тематичні стенди: Поради для батьків майбутніх першокласників.</p>	<p>жовтень</p> <p>квітень</p> <p>листопад</p> <p>травень</p> <p>протягом року</p> <p>жовтень</p> <p>на батьківських</p>

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ
МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

		Діти з девіантною поведінкою та гіперактивні діти.	зборах
4	Робота психологічн ої служби	<p>Моніторинг складових компонентів готовності до шкільного життя у дітей старшого дошкільного віку.</p> <p>Аналіз адаптації.</p> <p>Консультація для педагогів і батьків: Гіперактивна дитина у колективі. Дитина з вадами мовлення у колективі. Як боротися із невпевненістю та сором'язливістю. Дитина із неблагополучної родини у колективі. Застосування корекційно - розвивальних методів за наявності перших проблем. Низька концентрація уваги. Слабко розвинена увага. Низька здатність до запам'ятовування. Не сформованість елементарних логічних операцій мислення .</p>	<p>квітень</p> <p>листопад</p> <p>за окремим планом</p>

**Циклограма взаємодії шкільної та дошкільної
адміністративно-психологічної служби
з питань наступності й перспективності в освіті**

Місяць	Діяльність служб дошкільного закладу	Діяльність служб школи
Серпень	Узгодження і корекція плану взаємодії служб дошкільного закладу та школи	
Вересень	<p>Взаємодія служб із питань супроводу адаптаційного періоду першокласників</p> <p>Підготовка до медико – психологічного консилиуму «Адаптація першокласників»</p> <p>Участь у святі першого дзвоника. Екскурсія до школи</p>	
Жовтень	Вивчення рівня розвитку психічних процесів дітей шестирічного віку з метою підготовки їх до шкільного життя	Виділення труднощів в адаптації першокласників за підсумками первинної діагностики, моделювання системи взаємодії з психологи ДНЗ, вихователями, батьками щодо усунення проблем у навчальній діяльності
Листопад	<p>Підготовка методичних рекомендацій для вихователів, учителів і батьків з питань успішної адаптації дітей</p> <p>Проведення спільного психолого – медико – педагогічного консилиуму «Адаптація першокласників»</p>	

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

	Створення єдиного корекційно – розвивального простору з метою вирішення проблем адаптації	
	Проведення корекційно-розвивальних занять із шестилітками	Проведення корекційно-розвивальних занять з учнями, які мають проблеми в адаптації
Грудень	Вивчення батьківських запитів в освітніх послугах Первинне формування банку даних про майбутніх першокласників «Круглий стіл» : взаємопрезентація досвіду роботи й навчальних програм	
Січень лютий	Проведення занять із курсу «Введення в шкільне життя»	Проведення підготовчих занять для майбутніх першокласників
	Організація консультпунктів для батьків майбутніх першокласників із питань вивчення комплексної готовності до шкільного життя Вивчення батьківських уявлень щодо готовності дітей до навчання. Узгодження критеріїв готовності дітей до першого класу	
Березень квітень	Діагностика комплексної готовності дітей до навчання у школі Оформлення супровідної документації	Консультування батьків майбутніх першокласників
Травень	Проведення психолого - медико - педагогічного консиліуму з питань прийому дітей до першого класу Консультування батьків за рішенням ПМПК	
Червень	Аналіз результативності роботи адміністративно – психологічних служб ДНЗ і ЗНЗ Проектування спільно ї освітньої діяльності	

ПЛАН співпраці ДНЗ та початкової школи ЗНЗ

№	Назва заходу	Термін проведення	Учасники
1	Методична робота Вивчення питання «Наступність між Державними стандартами дошкільної та початкової освіти»	Протягом року	Заступники директорів з НВР, методисти ДНЗ вихователі, вчителі
2	Семінар “Вивчення і аналіз програми дошкільного закладу та початкової школи і їх ”;	Лютий	Методисти УО, ДДО
3	Методичний форум «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: здоров’я через освіту»	Листопад	
4	Круглий стіл «Забезпечення наступності та взаємодії між дошкільною та початковою освітою»	Січень	Методисти УО, ДДО

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ
МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

5	Консультування з питань наступності в роботі дошкільних навчальних закладів та початкової школи ЗНЗ	Протягом року	Методисти УО, ДДО
6	Проведення інтернет-конференції для батьків майбутніх першокласників «Моя дитина йде до школи»	квітень	Методисти УО, ДДО
7	Проведення інтернет-консультацій для батьків майбутніх першокласників	Березень - червень	
8	Проведення інтернет-опитування батьків майбутніх першокласників «Готовність дитини до навчання в 1 класі»	серпень	Методисти УО, ДДО
9	Проведення спільних засідань методичних об'єднань вихователів старших груп та початкових класів	Протягом року	Методисти УО, ДДО, керівники ММО вихователів та вчителів початкових класів
10	Створення моделі майбутнього першокласника	до лютого	Методисти УО, ДДО, керівники ММО вихователів та вчителів початкових класів
1	Співпраця педагогів ДНЗ та ЗНЗ Обговорення планів роботи з підготовки 5-річних дітей до школи	вересень	Адміністрація ДНЗ та ДНЗ
2	Знайомство вихователів з програмою навчання і виховання у 1 класі	Січень - лютий	методисти ДНЗ вихователі
3	Знайомство вчителів початкових класів з програмами виховання та навчання дошкільних закладів	Січень - лютий	заступники директорів з НВР, учителі початкових класів
4	Відвідування вихователями ДНЗ уроків у 1-х класах	Вересень - жовтень	заступники директорів з НВР, методисти ДНЗ вихователі, вчителі
5	Відвідування вчителями занять у дитячих садках: - початок навчального року (мета:знайомство з контингентом дітей старших груп ДНЗ та формами роботи) - друга половина навчального року(вивчення рівня підготовленості дітей до навчання в школі)	Вересень - жовтень Квітень - травень	заступники директорів з НВР, учителі початкових класів

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ
МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

6	Семінари-практикуми «Обмін думками. Аналіз та обговорення уроків у школі та занять в дитячому садку»	Протягом року	заступники директорів з НВР, методисти ДНЗ вихователі, вчителі
7	Проведення спільних круглих столів з батьками майбутніх першокласників за участю педагогів ДНЗ та ЗНЗ «Майбутній першокласник» (консолідація зусиль вихователів, педагогів, сім'ї та громадськості щодо поліпшення всебічного виховання і навчання юних	Протягом року	заступники директорів з НВР, методисти ДНЗ
8	Участь педагогів ДНЗ та школи у підготовці та проведення педагогічних рад у закладах освіти «Готовність старших дошкільників до навчання в школі», «Система навчання і виховання майбутніх школярів»	Протягом року	заступники директорів з НВР, методисти ДНЗ
9	Консультування вчителів та вихователів з питання дотримання наступності у формах та методах навчання першокласників	Протягом року	заступники директорів з НВР, методисти ДНЗ
10	Консультування педагогів «Формування мотиваційної готовності дітей до школи»		Шкільні психологи, заступники директорів з НВР, методисти ДНЗ
Робота з дітьми			
1	Проведення у школах Днів відкритих дверей для вихованців дитячих навчальних закладів	Березень - квітень	Адміністрація ЗНЗ, вчителі майбутніх першокласників
2	Взаємовідвідування дітьми традиційних шкільних свят та виховних заходів дитячого садка	Протягом року	Учителі, вихователі
3	Проведення вчителями показових занять з дошкільнятами на базі ДНЗ з метою вивчення рівня підготовки дітей до школи, знайомства дітей з майбутньою вчителькою	Протягом року	Вчителі майбутніх першокласників
4	Організація проведення підготовчих занять з майбутніми першокласниками на базі ЗНЗ (Школа дошкільнят, «Перший крок до школи» тощо)	Січень - квітень	Адміністрація ЗНЗ, вчителі майбутніх першокласників, шкільні психологи
5	Проведення первинного тестування дітей з метою визначення рівня	травень	Психологи

4. МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВПРОДОВЖЕННЯ МОДЕЛІ ОСВІТНЬОГО ОКРУГУ

	мотиваційної готовності дітей до школи		
6	Обстеження стану мовлення майбутніх першокласників	Травень	Вчителі-логопеди ЗНЗ та ДНЗ
7	З метою формування морально-вольових якостей майбутнього школяра систематично використовувати в роботі: - читання літературних творів про школу - знайомство дітей з правилами поведінки школярів - проведення спільних розваг та дозвілля дітей-випускників і дошкільнят - моделювання ситуацій щодо знайомства з правилами поведінки в школі - виставка малюнків «Моя майбутня школа»	Протягом року	Вихователі, логопеди, психологи ДНЗ
	Співпраця з батьками		
1	Проведення батьківських зборів на базі ДНЗ за участю адміністрації та педагогів шкіл	Протягом року	Адміністрація ДНЗ та ДНЗ
2	Організація тематичних виставок «Що повинен уміти майбутній першокласник», «Вступ до школи – важлива подія у житті дитини»	Січень-червень	Адміністрація ДНЗ та ДНЗ, вихователі, вчителі
3	Організація роботи консультативних пунктів з метою надання допомоги з питань підготовки дитини до школи, навчання та виховання, адаптації дитини до нових умов навчання	Протягом року	заступники директорів з НВР, методисти ДНЗ
4	Проведення Днів відкритих дверей для батьків майбутніх першокласників з метою знайомства з першим вчителем, умовами навчання в школі	Квітень - травень	Адміністрація ДНЗ та ДНЗ, вихователі, вчителі
5	Оформлення інформаційних куточків «Скоро до школи»	квітень	вихователі, вчителі

Організація взаємодії початкової школи з дошкільним навчальним закладом має проводитись спільно і системно. Тільки зацікавленість обох сторін і батьківської громадськості вирішить проблеми наступності дошкільної і початкової освіти, зробить перехід з дошкільного навчального закладу до початкової школи цікавим та успішним для дитини.

Щоб забезпечити реальну перспективність і наступність у роботі дошкільного закладу та школи важливо дотримуватись передбачуваних умов: співробітництво має бути довготривалим і нерозривним; робота - системною і плановою; завдання - комплексними та інтегрованими.

Якщо дошкільна освіта якісно змінилась у плані розуміння цілей підготовки дитини до школи та реалізації її вікових можливостей на шостому році життя, то й початкова школа не може лишитися у межах традиційних уявлень про опору тільки на предметну готовність своїх найменших учнів до навчання. У початковій школі маємо створювати умови для подальшого повноцінного розвитку здобутків дошкільного віку і водночас для формування ключових та навчальних компетенцій дітей молодшого шкільного віку, і в цьому процесі навчальна діяльність є провідною. Загалом, організація взаємодії початкової школи з дошкільним навчальним закладом в умовах освітнього округу має бути спрямована на досягнення очікуваних результатів, зокрема такі як:

- створення особистісно-розвиваючої моделі навчання і виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку;
- створення психологічного комфорту під час перебування дитини в навчальному закладі, передумов для кращого входження у повноцінну навчальну діяльність;
- повне охоплення дітей 5-річного різними формами дошкільної освіти;
- скорочення термінів адаптації дитини до школи;
- рання діагностика та прогнозування шкільних труднощів, перспективного розвитку, своєчасної психолого-педагогічної допомоги;
- раціональна організація навчального процесу з урахуванням індивідуальних, вікових і типологічних особливостей кожної дитини;
- збереження здоров'я дітей, формування здорового способу життя;
- збереження самоцінності дитини на дошкільному ступені, сприяння формуванню особистих якостей дитини, тих досягнень які служать основою його успішного навчання в школі;
- забезпечення готовності дошкільних закладів і шкіл адаптувати освітній процес до можливостей і рівня розвитку дитини, розвитку того, що закладене на попередньому етапі дитинства;
- знаходження загальних принципів побудови змісту дошкільної і початкової освіти при збереженні їх комплексних інтеграційних програм;
- створення механізму цілей і принципів різних закладів освіти, пошук партнерських взаємин в спільній колективній діяльності педагогів різних освітніх закладів направлена на збереження самоцінності особистості, продовження розвитку в початковій школі досягнень дитини-дошкільника;
- забезпечення відповідності змісту, форм і методів навчання в дошкільному закладі і початковій школі;
- створення просторово-розвивального середовища на єдиних принципах вікових, індивідуальних особливостей дітей дошкільного і молодшого шкільного віку і на принципі психологічної комфортності кожній дитині;
- забезпечення кожній дитині на обох ступенях індивідуальної траєкторії розвитку, враховуючи стан його здоров'я, рівень фізичного, нервово-психічного і пізнавального розвитку.

Взаємодія загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладів сприятиме утворенню цілісного простору для реалізації в освітньому процесі єдиної динамічної та перспективної системи розвитку, виховання і навчання особистості дитини. Завдяки цьому перехід до нових умов шкільного навчання здійснюватиметься з найменшими для дітей психологічними труднощами, що сприятиме ефективності виховання і навчання учнів з перших днів перебування в школі

Література до 4 розділу

1. Ахмеров Р.А. Биографические кризисы личности. Дисс. на соискание ученой степени канд. психол. н. М.: Ин. псих. Рос. акад. наук., 1994.-
2. Балаш В.А. Задачи по физике и методы их решения [Текст] / А.В. Балаш // Пособие для учителя. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1983. – 432с.
3. Бестужев–Лада И.В. Социальное прогнозирование., Курс лекций. М.: Педагогическое общество России, 2002.
4. Білусяк Богдан, Варварук Галина. Модель навчально-виховного об'єднання “Манявський освітній округ” / Богдан Білусяк, Галина Варварук // Сільська школа: реалії та перспективи / Упоряд.: Л. Келембет. – Івано-Франківськ, видавництво “Місто НВ”, 2013. – Вид. 8. – С. 49–72.
5. Варіативні моделі розвитку сільських загальноосвітніх навчальних закладів: науково-метод. посіб. / за заг. ред. В. В. Мелешко. – К.: Педагогічна думка, 2011. – 160 с.
6. Галатюк Ю.М., Рибалко А.В. Впровадження системи дослідницьких задач в курсі фізики середньої школи [Текст] / Ю.М Галатюк, А.В. Рибалко // Сучасні технології в науці та освіті: збірник наукових праць. В 3-ох томах. – Кривий Ріг: Видавничий відділ КДПУ, 2003. – Т 2. – С. 49–55.
7. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – С.18 (139 с.)
8. Гончаренко С.У. Фізика: методи розв'язування задач [Текст] / С.У.Гончаренко // 2-е вид. – К.: Либідь, 1996. – 128 с.
9. Демкович В.П., Демкович Л.П. Сборник задач по физике [Текст] / В.П. Демидович, Л.П. Демидович // 8–10 класс. – М.: Просвещение, 1981. – 206 с.
10. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Інформ. зб. МОН України. – 2004. – № 1–2. – С. 5–60.
11. Державний стандарт початкової загальної освіти – Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/images/files/one-four/liter_chit_ukr.doc
12. Есипов Б. П. Самостоятельная работа учащихся на уроках./ Б.П. Есипов. – М.: Учпедгиз, 1961. – 239 с.
13. Єльнікова Г.В. Наукові основи розвитку управління загальною середньою освітою в регіоні. Монографія. – К: ДАККО, 1999– 303с. .
14. Зайцева О.Б. Формирование информационной компетентности будущих учителей средствами инновационных технологий: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. Брянск, 2002. 19 с. – С. 14.
15. Зіборова В. Формування інформаційної компетентності учнів // http://icrmu.iuguniv.edu.ua/conf2/psih_ped/Ziborova.doc
16. Знаменский П.А. Сборник вопросов и задач по физике для VIII–X классов средней школы [Текст] / П.А. Знаменский // Пособие для учащихся. – М.: Гос. учебно-педагог. изд-во Министерства Просвещения РСФСР, 1959. – 191 с.
17. Зуб'як Р. М., Мариновська О. Я., Келембет Л. І. Системний підхід до організації науково-методичної роботи на регіональному рівні / Р. М. Зуб'як, О. Я. Мариновська, Л. І. Келембет / Впровадження педагогічних

інновацій: організація науково-методичної роботи в регіоні: [Науково-метод. зб. / упоряд. Н. Д. Попович]; за ред. О. Я. Маринівської. – Івано-Франківськ : ОІППО; Снятин: ПрутПринт, 2009. – С. 4–10.

18.Ильина Т.А. Педагогика: Курс лекций. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. / Т.А. Ильина. – М.: Просвещение. – 1984. – 496с.

19.Івченко А. Тлумачний словник української мови / А. Івченко. – 12 випр. вид. – Харків: Фоліо, 2007. – 540 с.

20.Касьянова Г.В. Система фізичних задач для розвитку творчих здібностей учнів [Текст] / Г.В. Касьянова // Навч. посібник. – К.: ІЗМН, 1997. – 120 с.

21.Коберник О.М. Навчально-виховний процес у сільській школі: сутність, проектування, організація. – К.: Знання, 1998. – 274с.

22.Коршак Є.В., Ляшенко О.І., Савченко В.Ф. Фізика 9 кл. [Текст] / Є.В. Коршак, О.І. Ляшенко, В.Ф. Савченко // Підручник. – К.; Ірпінь: Перун, 2003. – 232 с.

23.Котенко В. В. Информационно-компьютерная компетентность как компонент профессиональной подготовки будущего учителя информатики [Электронный ресурс] / В. В. Котенко, С. Л. Сурменко // Вестник Омского государственного педагогического университета. – 2006. – Режим доступа : <http://www.omsk.edu/article/vestnik-omgpu-114.pdf>.

24.Красовицький М.Ю. Виховна робота в школі досвід і проблеми. К.: Освіта, 1992. – с.183.

25.Кухаренко В.А. Интерпретация текста / В.А. Кухаренко – М. Просвещение. – 1988. – С.8 (191 с.)

26.Методика преподавания физики в 8–10 классах средней школы. Ч. 1 [Текст] // Пособие для учителя [под ред. В.П. Орехова и А.В. Усовой]. – М.: Просвещение, 1980. – 320 с.

27.Молдавская Н. Д. Самостоятельная работа учащихся над языком художественного произведения. / Н. Молдавская. – М.: Просвещение. 1964. – 144 с.

28.Новейший философский словарь / Составитель АА.Грицанов. Мн.:Изд. В.М Скаун, 1998.

29.Петровський А.В. Личность в психологи: парадигма субъективности. Ростов на Дону: Феникс, 1996.

30.Пидкасистый П.И. Самостоятельная деятельность учащихся. (Дидактический анализ процесса и структуры воспроизведения и творчества.) М., Педагогика, 1972. – 184 с.

31.Разумовский В.Г. Развитие творческих способностей учащихся в процессе обучения физике [Текст] / В.Г. Разумовский // Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1975. – 272 с.36.

32.Разумовский В.Г. Творческие задачи по физике в средней школе [Текст] / В.Г. Разумовский // Пособие для учащихся. – М.: Просвещение, 1966. – 154 с.

33.Римкевич А.П. Збірник задач з фізики для 8–10 кл. середньої школи [Текст] / А.П. Римкевич // Посібник. – 8-е вид., перероб. – К.: Рад. шк., 1987. – 176 с.

34.Робота методичних центрів із педагогічними кадрами / упоряд. М. Голубенко. – К. : Шк. світ, 2008. – 128 с. – (Бібліотека “Шкільного світу”).

35. Саати Т. Кернс К. Аналитическое планирование. Организация систем: Пер. с англ. М.: Радио и связь., 1991. – 224с.,
36. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів. /О.Я. Савченко – К.: Генеза, 1999. – 368 с.
37. Сільська школа: реалії та перспективи / упоряд. Л. Келембет. – Івано-Франківськ : видавництво “Місто НВ”, 2013. – Вид. 8. – 160 с.
38. Современный философский словарь /[Под общей ред. докт. филос. наук В.Е. Кемерова]. – 3-е изд. испр. и доп. – М.: Академический Проект, 2004. – 864 с.
39. Тихомиров О.К. Психология мышления [Текст] / О.К. Тихомиров // Учебное пособие. – М.: Изд.-во Моск. ун-та, 1984. – 272 с.
40. Тришина С.В. Информационная компетентность как педагогическая категория // Интернет-журнал «Эйдос». - 2005. - 10 сентября. - <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-11.htm>.
41. Уотермен Р. Фактор обновления: как сохраняют конкурентоспособность лучшие компании. - М.: Прогресс, 1988. - с.21]
42. Фридланд А. Я. Информатика и ее сущность (место информатики в современном мире) / А. Я. Фриланд // Информатика и образование. – 2008. – № 4. – С. 76 – 88.
43. Фролов М., Павлютенков Є., Денисенко Н. Організація науково-дослідної роботи / М. Фролов, Є. Павлютенков, Н. Денисенко / Робота методкабінету / упоряд. Л. Галіцина. – К. : Вид. дім “Шк. світ”; Вид. Л. Галіцина, 2005. – 128 с. – (Б-ка “Шкільного світу”).
44. Шевчук Л. Бабусині хитрощі: навч. посіб. 3 кл. / Л. Шевчук. // В 4 ч. – Ч. 2. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 124 с.
45. Шевчук Л. Горішки для білочки: навч. посіб. 3 кл. / Л. Шевчук. // В 4 ч. – Ч. 1. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 112 с.
46. Шевчук Л. Казка – вигадка, та в ній... Українські народні казки. 2 кл / Л. Шевчук // В 4 ч. – Ч. 1. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 80 с.
47. Шевчук Л. Коник-стрибунець: навч. посіб. 3 кл. / Л. Шевчук. – В 4 ч. – Ч.4. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. – 132 с.
48. Шевчук Л. Умій почекати. Авторські казки. 2 кл./ Л. Шевчук // В 4 ч. – Ч.3. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 72 с.
49. Шевчук Л. Чи добре самому? Оповідання. 2 кл. / Л. Шевчук. – В 4 ч. – Ч. 4.– Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 72 с.
50. Шевчук Л. Чи мудро збудований світ? Казки народів світу. 2 кл. / Л. Шевчук – В 4 ч. – Ч. 2. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 64 с.
51. Шевчук Л. Чому рипить сніжок? Навч. посіб. 3 кл. / Л. Шевчук. – В В 4 ч. – Ч. 3. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. – 148 с.
52. Ярулов А.А. Интегративное управление средой образования в школе М. Народное образование, 2008.– 368с.

5. ВАРІАТИВНІ МОДЕЛІ ОСВІТНІХ ОКРУГІВ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО УПРОВАДЖЕННЯ ЇХ У ПЕДАГОГІЧНУ ПРАКТИКУ

У заключному розділі монографії представлено моделі освітніх округів, що впроваджувалися та перевірялися в експериментальні практики сільських шкіл. За своїми характеристиками вони відбивають регіональні особливості, що проявляють у різних компонентах моделі, що пов'язані з умовами функціонування освітнього закладу.

Варіанти прогностичної моделі освітнього округу видозмінювалися внаслідок їх адаптації до умов та сформованого довготривалого досвіду взаємодії шкільних колективів з іншими закладами. Під час моделювання освітніх округів враховувалися й інші важливі чинники та характеристики шкіл-суб'єктів освітнього округу, зокрема: особливості соціального середовища, склад учнів, культивування традицій, наявність ресурсного забезпечення та ін..

Враховуючи різні чинники експериментальні моделі набували варіативних ознак та характеристик, що дало підстави для їх диференціації за метою, за змістом, за структурою, за складом суб'єктів, рівнем їх взаємодії та ін.

5.1. Модель Манявського освітнього округу

(директор Манявського НВК Богородчанської районної ради
Б.В.Білусяк)

Концептуальний компонент

Місія: Життєво компетентний, творчий випускник – гідний громадянин України, професіонал, сім'янин.

Мета: Забезпечити формування життєвих компетентностей особистості, здатності до професійного самовизначення, самореалізації у суспільстві, проектування свого майбутнього

Завдання:

1. Забезпечити рівний доступ дітей та молоді до здобуття якісної дошкільної, загальної середньої, професійно-технічної, позашкільної освіти, профільного навчання, допрофільної та профільної підготовки через створення єдиної освітньої системи.

2. Створити простір освітнього округу для формування ключових компетентностей школярів, розвитку й саморозвитку їх життєтворчого потенціалу.

3. Забезпечити якість освітніх послуг та раціональне використання ресурсів суб'єктів округу.

4. Запровадити модель виховної системи на основі громадянських, національних та християнських цінностей з урахуванням особливостей гірського району.

5. Запровадити новітні та інформаційні технології розвивального характеру у практичній діяльності.

6. Здійснювати науково-методичний та психологічний супровід педагогічного процесу освітнього округу.

7. Налагодити співпрацю суб'єктів округу, сільської громади, підприємств та установ, органів місцевого самоврядування та здійснювати координацію їх діяльності.

8. Запровадити модель громадсько-державного управління освітнього округу.

Принципи:

- акмеологічний;
- цілеспрямованості;
- демократизації;
- системності;
- колегіальності;
- превентивності;
- технологізації;
- природо та культуро відповідності;
- інтеграції та кооперації.

Функції:

• *управлінська*: діяльність ради навчально-виховного об'єднання «Манявський освітній округ», інших органів управління;

• *навчальна*: забезпечення інтелектуального розвитку особистості її життєвого гарту, неперервності навчального процесу, допрофільної підготовки й профільного навчання, допрофесійної та професійної підготовки;

• *виховна*: гармонійне виховання творчої особистості з постійною потребою в самореалізації, вироблення стратегії власного життя на засадах християнських цінностей, демократизму, толерантності, гуманізму, громадськості в умовах швидких змін соціокультурного життя;

• *методична*: організація діяльності методичних структурних підрозділів, надання консультативно-методичних послуг педагогічним працівникам – суб'єктам округу;

• *інноваційна*: ефективне використання педагогічних інновацій та технологій, форм та методів;

• *представницька*: школа – центр маркетингу сільського району;

• *координаційна*: координація діяльності освітніх закладів, установ – суб'єктів освітнього округу;

• *інформаційна*: інформаційно-методичне забезпечення педагогічного процесу.

Очікувані результати:

1. Сформується життєво компетентний, творчий, конкурентоспроможний випускник, здатний до професійного самовизначення, самореалізацій в суспільстві, успішний громадянин України, творець свого майбутнього.

2. Забезпечиться рівний доступ дітей та учнівської молоді до здобуття дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти, допрофесійної та професійної підготовки, професійного самовизначення через створення єдиної освітньої системи.

3. Сформується єдиний освітній простір у межах округу для розвитку творчого потенціалу дітей та учнівської молоді, формування їх життєвих компетентностей, саморозвитку й допрофесійного самовизначення, самореалізації в соціумі.

4. Підвищиться якість надання освітніх послуг та ефективність використання ресурсів суб'єктів округу.

5. Зросте інтерес освітніх закладів – суб'єктів округу: сім'ї, сільської громади, органів місцевого самоврядування до проблем розвитку, навчання і виховання особистості дитини.

6. Запровадиться єдина система управління округом.

7. Підвищиться позитивний імідж освітнього округу.

Управлінський компонент

Нормативно-правова база функціонування освітнього округу:

- Конституція України;
- Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту»;

- Положення про загальноосвітній навчальний заклад;
- Положення про позашкільний навчальний заклад;
- Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності;
- Положення про освітній округ;
- Концепція профільного навчання в старшій школі;
- Методичні рекомендації щодо складання регіональних планів створення освітніх округів та модернізації мережі професійно-технічних, загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі шкіл-інтернатів (розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2012р. №675-р.);

- Рішення Богородчанської районної ради №238/11 від 02.03.2012 «Про реорганізацію Манявської ЗОШ I-III ступенів»;

- Наказ головного управління освіти і науки ОДА №328 від 25.04.2012р. «Про участь у проведенні експериментальних досліджень із теми: «Організаційно-педагогічні умови функціонування освітнього округу у сільській місцевості»;

- Рішення Богородчанської районної ради №281/13-2012р. від 07.06.2012р. «Про внесені зміни до рішення районної ради від 02.03.2012р. №238/11-2012 «Про реорганізацію Манявської ЗОШ I-III ступенів»;

- Рішення Богородчанської районної ради №302-15-2012р. від 06.09.2012р. «Про внесення змін та доповнень до рішення районної ради від 23.07.2009р. «Про утворення освітніх округів, п.7. Базова школа – Манявський НВК. Заклади, що входять в освітній округ – Манявський НВК, Манявська ЗОШ I ступеня»;

- Рішення Богородчанської районної ради №301-15-2012р. від 06.09.2012р. «Про затвердження статуту Манявського НВК» (повна редакція);

- Положення про Манявський освітній округ;

- Угоди про спільну освітню діяльність.

Напрями діяльності освітнього округу:

- створення умов для здобуття вихованцями якісної освіти та розвитку їхніх здібностей й обдарованості;

- забезпечення розвитку й саморозвитку особистості дитини, формування її життєвих компетентностей, допрофесійної підготовки й профільного навчання шляхом підвищення якості освітніх послуг в умовах округу гірської місцевості;
- формування морально-духовної й загальної культури особистості на основі громадянських, національних та християнських цінностей з урахуванням цінностей регіону;
- концентрація наукового, культурного, матеріально-технічного та фінансового потенціалу для вирішення актуальних проблем функціонування освітнього округу;
- систематична та своєчасна поінформованість учнів і батьків про освітні послуги, допомога у виборі профілю навчання, надання методичних послуг закладам – суб'єктам освітнього округу;
- сприяння упровадження в освітніх закладах округу сучасних педагогічних та управлінських технологій, методик, інтерактивних форм і методів роботи;
- підвищення майстерності педагогічних працівників. Стимулювання їх професійного зростання.

Система управління освітнім округом

Діяльність ради навчально-виховного об'єднання «Манявський освітній округ»

Управління навчально-виховним об'єднанням «Манявський освітній округ» здійснюється згідно діючого Положення, затвердженого відділом освіти Богородчанської райдержадміністрації радою округу, яка є колегіальним органом, що забезпечує координацію діяльності суб'єктів округу.

- Рада округу сформована з усіх його суб'єктів: (додаток № 1)
- Відділ освіти Богородчанської райдержадміністрації;
- Загальноосвітня школа І-ІІІ ст. Манявського НВК.
- Манявська ЗОШ І ст.;
- Дошкільний заклад;
- Міжшкільний навчально-виробничий комбінат Манявського НВК;
- Манявська сільська рада;
- Солотвинська районна лікарня;
- Манявська лікарська амбулаторія сімейного типу;
- Манявський Хрестовоздвиженський монастир;
- Солотвинський держлісгосп Манявське лісництво;
- Громадська організація «Наш дім – Манява»;
- Івано-Франківська обласна громадська організація «Спілка Чорнобиль»;
- Будинок культури с. Манява;
- Івано-Франківський обласний дитячий центр туризму і краєзнавства учнівської молоді;
- Івано-Франківський обласний державний центр науково-технічної творчості учнівської молоді;
- Івано-Франківське обласне відділення «Асоціація діячів естрадного мистецтва України»;
- Богородчанський районний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді;
- Солотвинська музична школа;

- Богородчанська ДЮСШ.

Обраний голова ради округу, його заступник та секретар.

Рада округу функціонує відповідно до Положення про округ, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010р. № 777 та власного Положення про Манявський округ, затвердженого відділом освіти Богородчанської райдержадміністрації. Запроваджена модель громадсько-державного управління освітнього округу (додаток № 2).

Діяльність органів громадського самоврядування

Органом громадського самоврядування навчально-виховного об'єднання «Манявський освітній округ» є загальні збори представників суб'єктів округу, що скликаються в разі потреби але не рідше одного разу на рік. Записи протоколів спільних засідань заносяться в книгу протоколів освітнього округу та в книги протоколів педагогічних рад суб'єктів освітнього округу.

Управління опорним закладом освітнього округу

Управління Манявським опорним закладом здійснюється відповідно до вимог законодавства в галузі освіти, його статуту та Положення.

Основні напрями діяльності Манявського освітнього округу опорного закладу:

- задоволення освітніх потреб учнів;
- забезпечення допрофільної підготовки та профільного навчання;
- надання методичної допомоги суб'єктам округу за напрямами діяльності;
- запровадження виховної системи в умовах освітнього округу;
- впровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес;
- організація співпраці з суб'єктами округу, іншими навчальними закладами, закладами культури;
- ефективне використання кадрових, інформаційних, матеріальних, фінансових ресурсів.

Змістовий компонент

Організація діяльності навчально-виховного об'єднання регламентується Угодою про спільну освітню діяльність, положенням про Манявський освітній округ та нормативно-правовими документами, що визначають напрями діяльності суб'єктів округу.

Структура навчально-виховного об'єднання «Манявський освітній округ»

- Дошкільна освіта
- Загальна середня освіта
- Позашкільна освіта
- Професійна освіта

Характеристика суб'єктів освітнього округу та зміст їх діяльності згідно обраних напрямів

Дошкільна освіта:

Дошкільний заклад Манявського НВК; Манявська сільська рада; Солотвинська районна лікарня;

Манявська лікарська амбулаторія сімейного типу; Манявський Хрестовоздвиженський монастир.

Загальна середня освіта:

Загальноосвітня школа І-ІІІ ст. Манявського НВК;
Манявська ЗОШ І ст.;
Солотвинська районна лікарня;
Манявська лікарська амбулаторія сімейного типу;
Манявський Хрестовоздвиженський монастир;
Громадська організація «Наш дім Манява»;
Івано-Франківська обласна громадська організація «Чорнобиль»;
Будинок культури с. Манява.

Позашкільна освіта:

Івано-Франківський обласний дитячий центр туризму і краєзнавства учнівської молоді;

Івано-Франківський обласний державний центр науково-технічної творчості учнівської молоді;

Богородчанський районний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді;

Солотвинська музична школа; Богородчанська ДЮСШ,

Солотвинський держлісгосп Манявське лісництво;

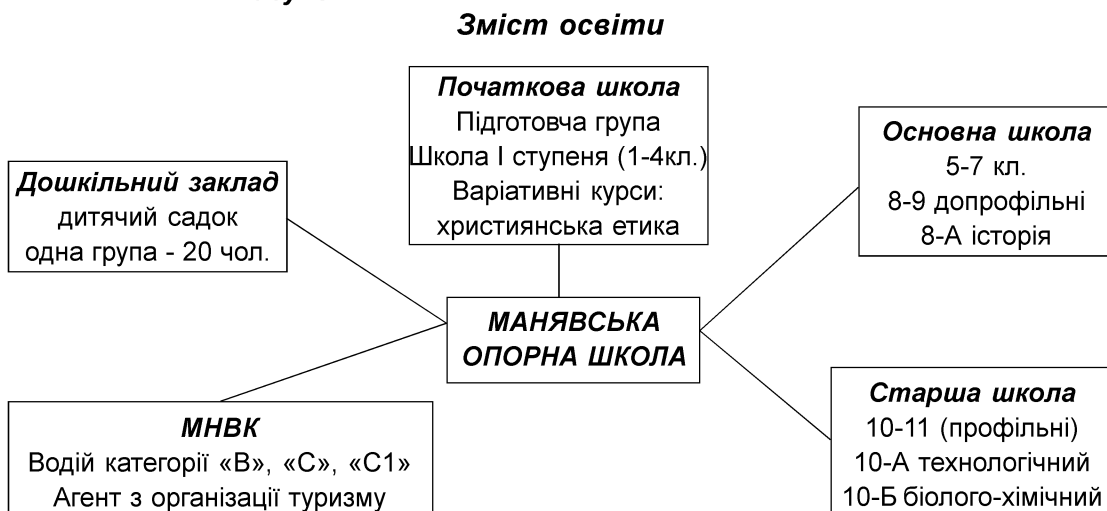
Професійна освіта: Міжшкільний навчально-виробничий комбінат Манявського НВК.

Дошкільний заклад розрахований на 2 групи з денним перебуванням дітей віком від 2 до 5 років.

На даний час у дошкільному закладі, який був відкритий в межах експерименту 01.10.2012 р., виховується 20 дітей. Приміщення обладнане при допомозі суб'єктів округу. Медичний огляд здійснює Солотвинська районна лікарня та Манявська лікарська амбулаторія сімейного типу. Виховання дитини, опанування духовної культури нації проводиться за допомогою Манявського Хрестовоздвиженського монастиря.

Манявська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів (опорний заклад) (рисунок 1).

Рисунок 1

Початкова школа: підготовча група та школа I ступеня

Підготовча група працює за програмою виховання і навчання «Дитина» (2003 рік), згідно якої планується календарне та перспективне планування.

Основним завданням підготовчої групи є підготувати дітей до школи, згуртувати міцний дитячий колектив, так як п'ятий рік життя дитини пов'язаний із швидким розвитком їх активності.

Школа I ступеня є чотирирічною. До неї вступають діти, яким до 1 вересня, як правило, виповнилося 6 років і які за результатами медичного і психологічного обстеження не мають протипоказань для систематичного шкільного навчання.

Початкова школа, зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, забезпечує подальше становлення особистості дитини, її духовний, інтелектуальний, фізичний, соціальний розвиток. Пріоритетними у початкових класах є загальнонавчальні, розвивальні, виховні, оздоровчі функції.

Для дітей з особливими потребами, за бажанням батьків, організується система корекційних та розвиваючих занять.

1-ий клас, 2 других, 3-А та 4-А – класи з поглибленим вивченням англійської мови, тому робочі навчальні плани складені для 2–4 класів за Типовим навчальним планом спеціалізованих шкіл, затвердженим наказом МОН України від 13.03.2006 № 182, а для 1-го класу за Типовими навчальними планами початкової школи, затвердженими наказом МОН молоді і спорту України від 10.06.2011 № 572 (додаток 4). Для 3-Б та 4-Б класів робочі навчальні плани складені за Типовими навчальними планами початкової школи, затвердженими наказом МОН України від 29.11.2005 № 682.

Основна школа (5–9 класи) дає базову загальну середню освіту, що є фундаментом загальноосвітньої підготовки всіх школярів, формує у них готовність до вибору і реалізації форми подальшого одержання освіти та профілю навчання.

У 7-их та 8-их класах здійснюється допрофільне навчання. До допрофільних класів зараховуються учні за заявами батьків та на основі конкурсного відбору.

У зв'язку з поглибленням міжнародної співпраці школи з Польщею, у 5-их класах вивчається мова національних меншин – польська мова. У 6–9-их класах вивчаються дві іноземні мови (англійська та німецька мови), тому для 6–7 класів робочі навчальні плани складені за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 № 66; учні 8–9 класів вивчають поглиблено окремі предмети: 8-А – історію, 8-Б – географію, 9-А – українську мову та 9-Б – математику, тому навчальні плани складені за типовими навчальними планами, затвердженими наказом МОН України від 18.02.2008 № 99.

З метою розвитку пізнавальних здібностей дітей упроваджується система спецкурсів та групових занять (як елементи допрофільного навчання). Школярам пропонуються курси за вибором: «Християнська етика», «Креслення», додаткові години на поглиблене вивчення математики, історії, географії, української мови та літератури, трудового навчання.

Старша школа (10–11 класи) є останнім етапом одержання повної загальної середньої освіти, на якому завершується формування цілісної картини світу, оволодіння способами пізнавальної і комунікативної діяльності, уміннями одержувати з різних джерел і переробляти інформацію, застосовувати знання. Старша школа функціонує як профільна, з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю. Поглиблена підготовка учнів досягається в результаті вивчення спеціальних курсів, факультативів, курсів за вибором, а також участю у роботі клубів, гуртків, у проведенні пошукової та навчально-дослідної роботи. Це створює значно кращі умови для диференційованого навчання, врахування індивідуальних особливостей розвитку учнів, які відрізняються передусім якісним складом своїх здібностей.

Профільна школа найповніше реалізує принцип особистісно орієнтованого навчання, що значно розширює можливості учня у виборі власної освітньої траєкторії.

Важливою умовою досягнення успіху у будь-якій діяльності вважається спеціалізація працівника, яка сприяє розвитку виробничих сил, науки, культури і відповідає різноманітності задатків і здібностей людини. Профільне навчання здійснюється на базі запровадження в 1981 р., в школі поглибленого вивчення трудового навчання (автосправи), після прийняття у 1985 р. і затвердження переліку професій за якими проводиться професійна підготовка. З 1987 р. вводиться курс «Основи виробництва. Вибір професії». Метою цього курсу була допомога учням у виборі профілю професійної підготовки.

На даний час у школі профільне навчання здійснюється за такими основними напрямками:

- технологічний;
- природничо-математичний;
- суспільно-гуманітарний;

Робочі навчальні плани складені за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня, затвердженими наказом МОН України від 27.08.2010 № 834; 10-А (технологічний профіль) – додаток 10, 10-Б (біолого-хімічний профіль) – додаток 6, 11-А (українська філологія) – додаток 9, 11-Б (географічний профіль) – додаток 6.

З варіативної складової у 10–11 класах читається курс за вибором: «Християнська етика», додатково виділяється по одній годині на вивчення української мови, математики, інформатики, Захисту Вітчизни та трудового навчання.

Міжшкільний виробничий комбінат дає можливість випускникам НВК отримати професійну підготовку, свідоцтво кваліфікованого робітника, який здійснює професійну підготовку відповідно до ліцензії серії АТ № 582436 Міністерства освіти і науки молоді та спорту (строк дії ліцензії 25.05.2011 р. – 25.05.2014 р.) та сертифікату про державну акредитацію серія ДДАІ № 002013 Міністерства внутрішніх справ України (строк дії акредитації до 22.06.2017 р.; дата видачі: 27.06.2012 р.) (додаток № 3).

Основна мета: об'єднати учнів старшої школи з навколишніх шкіл в центр з професійно-технічної підготовки кваліфікованих робітників з найбільш потрібних професій в регіоні, враховуючи їх запити та бажання батьків.

Професійне навчання здійснюється згідно «Збірника типових навчальних планів і програм з професійного навчання» для закладів системи загальної середньої освіти (офіційне видання: Київ 2012 р., затвердженого наказом Міністерства освіти і науки від 23.09.2010р. № 904 у редакції наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 24.09.2012р. № 1040).

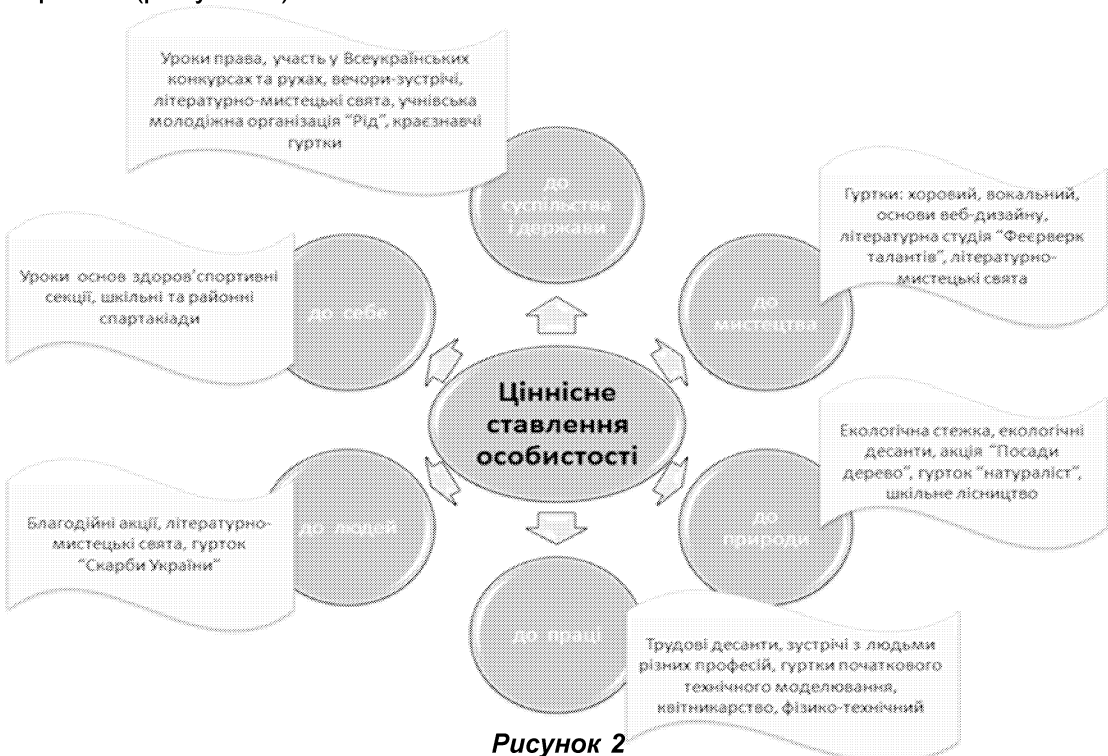
Робочі навчальні плани підготовки кваліфікованих робітників в Манявському НВК погоджені навчально-методичним кабінетом професійної освіти в Івано-Франківській області, начальником відділу освіти Богородчанської райдержадміністрації, затверджені головним управлінням освіти і науки Івано-Франківської ОДА.

На кожну групу професійної підготовки ведеться окремий журнал згідно методичних рекомендацій, затверджених головним управлінням освіти і науки ОДА.

Виховний компонент

Морально-духовне становлення дітей та учнівської молоді, їх підготовка до активної, творчої, соціально значущої, сповненої особистісного смислу життєдіяльності є найважливішою складовою розвитку суспільства та держави. На сучасному етапі розвитку школи виховання повинно бути особистісно зорієнтованим. Забезпечення комфортних, безконфліктних і безпечних умов для розвитку особистості учня, реалізації його природних потенцій стоять у центрі всієї шкільної виховної системи.

Виховна робота в школі здійснюється відповідно до програми «Основні орієнтири виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» (рисунк 2).

Зміст виховання будується на національних цінностях, життєво важливих компетентностях особистості, здатної до продуктивної праці в динамічному світі.

Серед векторів виховання, організованого в освітньому окрузі визначено найголовніші.

Ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави

Цей напрям виховання займає значне місце у виховній системі. Для того, щоб виховати громадянина, який буде готовий розбудовувати свою державу, здатний виявляти національну гідність, знати свої обов'язки і права, в школі проводяться уроки права, учні беруть участь у різноманітних конкурсах: Всеукраїнські експедиції «Краса і біль України» та «Моя Батьківщина – Україна», військово-патріотичній грі «Сокіл» («Джура»). У всіх класах є обов'язковими виховні години, де вивчаються державні та національні символи України, обов'язки та права людини та дитини. Проводяться різноманітні літературно-мистецькі свята та виховні заходи: «І знову ми сюди зійшлися, до наших хлопців на поклін», «Коли ви вмирали, вам дзвони не грали», «Здобудеш Україні волю, або загинеш у боротьбі за неї», «На Аскольдовій могилі поховали їх», «Козацтво – то світла сторінка у книзі», «Правові пам'ятки України», «Наші права – щасливе дитинство», «Моє село, моя Маняво синьоока».

Зібрано етнографічні фольклорні матеріали «Походження назви села Манява у віршах, переказах, легендах»; створено альбом «Історія села Манява»; зібрано інформацію «Воїни УПА – уродженці с. Манява»; обладнано шкільний кабінет краєзнавства; розроблено туристичні маршрути «Пам'тними місцями с. Манява» та «Моє село на карті Батьківщини», створено проект «Перлини Карпат».

Ціннісне ставлення особистості до себе

Одним із пріоритетних напрямків роботи школи є пропаганда здорового способу життя. У школі проводяться уроки основ здоров'я. Традиційними є «Веселі старты» та «Козацькі забави», тиждень фізичної культури та спорту, тиждень боротьби з шкідливими звичками. Проводяться виховні заходи: «Суд над ворогами здоров'я», «Ми народилися, щоб жити»; години спілкування «Якщо хочеш бути здоровим – будь», «Життя людини – найвища цінність». Під керівництвом шкільної медсестри працює «Наркопост». Для пропаганди здорового способу життя соціально-психологічна служба школи проводить тренінгові заняття.

Ціннісне ставлення особистості до людей

Моральне виховання учнів здійснюється через їх участь у благодійних акціях: збір та перерахування коштів для дітей-інвалідів, волонтерська акція «На радість нашим дітям Миколай іде по світу», шефство над самотніми жителями села. Практикуємо проведення літературно-мистецьких свят – «Хресна дорога Ісуса Христа», «Кошик на Великдень», «Берегиня роду», виховних годин та бесід «Утверджуй в собі людину», «Лицарі ввічливості», «Моральні переконання та вчинки», «В чому щастя людини».

Проблема формування духовності є актуальною, і належить до проблеми соціального характеру, оскільки пов'язана з формуванням особистості. Велику допомогу у формуванні духовного світу дитини надає Манявський

Хрестовоздвиженський чоловічий монастир. У тісній співпраці з настоятелем монастиря о. Паїсієм на базі НВК проводилися: постійно діючий районний семінар вчителів музичного мистецтва з теми: «Формування духовного світу школяра засобами музичного мистецтва», постійно діючий районний семінар керівників шкільних методичних об'єднань класних керівників з теми: «Формування духовних пріоритетів особистості через використання виховної системи школи», постійно діючий районний семінар заступників директорів з виховної роботи з теми «Формування духовного світу школяра в системі виховної роботи школи». Ченці монастиря є постійними учасниками виховних заходів «Молитва – джерело світла і добра», «Ісус Христос і п'ята Божа Заповідь», «Будуйте храм в своїй душі», «Не дай зачерствіти душі».

Ціннісне ставлення особистості до мистецтва

Художньо-естетичне виховання здійснюється на уроках музичного і образотворчого мистецтва та художньої культури. Розвитку творчих здібностей та уподобань учнів сприяє робота хорового, вокального гуртків та літературної студії «Феєрверк талантів». Традиційними є конкурс малюнків «Барви рідного краю», виставки новорічних та Великодніх композицій, випуск плакатів до Дня вчителя та Дня матері. Учні та педагоги кожного року беруть участь у районному конкурсі учнівських та вчительських колективів художньої самодіяльності

Ціннісне ставлення особистості до природи

За сучасного стану навколишнього середовища цей напрям виховання є одним із найважливіших. У школі систематично проводяться заходи, що сприяють формуванню почуття відповідальності за природу як національну і загальнолюдську цінність, розвивають потребу у спілкуванні з природою. Проводяться трудові десанти по благоустрою шкільної території, екологічний десант «Збережемо річку Манявку», акція «Посади дерево», Тиждень довкілля. Учні школи беруть участь у заходах еколого-натуралістичного спрямування: «Вчимося заповідувати», «Біощит», «Ліси для нащадків», «Парки – легені міст і сіл». У школі працюють гуртки «Натураліст», «Шкільне лісництво», «Квітникарство», які вивчають особливості життя різних рослин, ведуть екологічну освіту і пропаганду, виховують в учнів почуття обов'язку за стан довкілля. Члени гуртків декілька років підряд займають призові місця на районному конкурсі екологічних агітбригад.

Манявський НВК тісно співпрацює із суб'єктами освітнього округу: Молодіжною громадсько-екологічною організацією «Наш дім – Манява» (розроблено проекти «Земля – наше багатство», «Не будь байдужим до себе та природи – користуйся своїми правами», «Вода – наші та її права», «Карпатські джерела», відкрито музей бурого ведмеда. Спільно з учителем біології Струтинським Р. Р. видано інформаційний посібник «Механізми участі громадськості у вирішенні екологічних питань місцевого розвитку» 2008 р. та посібник «Карпатські джерела» 2009 р.); з Богородчанським районним центром еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді (щороку учні та вчителі беруть участь в організованих центром конкурсах: «Галерея кімнатних рослин», «Вчимося заповідувати», «Людина та ліс», на кращу екологічну стежку, у виставках: «Джміль та бджілка», «Великодні передзвони», «Новорічно-різдвяних композицій», акція: «Птах року», «Рослини – рятівники від

радіації», «До Дня довкілля»); Солотвинським держлісгоспом, Манявським лісництвом (працює гурток «Шкільне лісництво», де учні допомагають вирощувати садівний матеріал, закладають шкільки, оберігають мурашники, заготовляють насіння лікарських рослин. Юні лісівники беруть участь у районних, обласних масових заходах: на краще учнівське лісництво, конкурс агітбригад, конкурс «Екзоти лісів України», у Всеукраїнських акціях «Ліси для нащадків», «Майбутнє лісу в твоїх руках»), спілкою «Чорнобиль» щорічне спільне проведення виховних заходів «Чорнобиль – скорбота пам'яті людської».

Ціннісне ставлення особистості до праці

Головним завданням трудового виховання учнів є формування в них здатності до усвідомленого вибору майбутньої професії, розвиток загальнотрудових та професійно важливих якостей. Для того, щоб допомогти учням із вибором професії, в НВК діють гурток початкового технічного моделювання та фізико-технічний гурток. Традиційними є трудові десанти по благоустрою приміщення та території НВК, виховні години «Умій учитися, щоб уміти трудитися», «Підліток і праця», «Моя майбутня професія».

Учніське самоврядування

У НВК функціонує рада учнівського самоврядування, вона сприяє згуртуванню шкільного колективу, процесу соціалізації учнів, виробленню в них почуття господаря школи, класу, вміння співпрацювати на принципах партнерства, гласності, демократизму (Додаток №)

Учні 2-10 класів залучені в загальношкільну молодіжну учнівську організацію «РІД», якою керує педагог-організатор.

Кожен клас – родина, яка має свою назву, емблему, гасло, пісню, а також, класне родинне дерево, на якому фотографії всіх учнів класу. Кожна родина працює за окремим напрямком роботи.

Мета організації – виховувати в учнів любов до свого народу, мови, Вітчизни, ровесників, друзів, родини; сприяти вивченню та впровадженню народних звичаїв та традицій; навчити учнів навиків самоуправління та відповідальності за доручену справу.

Виходячи із соціального замовлення, потреб учнів, батьків, стратегічною ціллю школи є прогнозований образ компетентного випускника (рисунк 3).

Соціально-психологічний супровід навчально-виховної роботи

Психологічною службою школи проводиться робота за напрямками, згідно діючого Положення про психологічну службу згідно Листа МОН У №1/9-352 від 27.08.2000 р

Діагностична робота. Важливим періодом у розвитку особистості є дошкільний вік. Особливості розвитку дошкільнят виражаються в характерних для них видах діяльності, перед усім в сюжетно-рольовій грі, яка створює сприятливі умови для доступного в цьому віці освоєння зовнішнього світу. Діагностика дошкільної зрілості здійснює діяльність у грі. Принципово важливими є:

- сформованість прийомів ігрової діяльності;
- розвинуті соціальні емоції та високий рівень морального розвитку;
- розвинуте уявлення;

- високий рівень наочно-образного мислення, пам'яті, мови;
- висока самооцінка.

Моніторинг особистості дитини розпочинається з дітьми 5-6 років. Де виявляється готовність дітей до навчання у школі. Тут розпізнаємо рівень розвитку психічних процесів, виявляємо обдарованих учнів, дітей «групи – ризику», дітей пільгових категорій. Проводимо діагностичну роботу на запит, це дає змогу правильно відібрати дітей у профільний клас, з якого розпочинають вивчати англійську мову. З першого класу проходить адаптаційний період. Ведеться моніторинг розумового та емоційного розвитку молодших школярів. З 5-ми класами знову відстежується адаптаційний період, при переході в іншу ланку школи. У середніх класах звертається увага на визначення допрофільної підготовки. У 9-их класах формується профільна підготовка, проводиться робота, щодо інтелектуального розвитку учнів. У 10-их класах відстежується адаптаційний період та допрофесійна підготовка. У 11-их класах формуються провідні професійні здібності.

Корекційна робота. Починаючи з молодших класів підбираються спеціально корекційно-розвивальні методики, які підходять до кожної категорії учнів навчально-виховного процесу: «Профілактика та корекція психологічної дезадаптації» для учнів 1-их класів, що допомагає дитині краще пристосуватися до нових умов навчання; у 3-их класах – заняття «Дружба й злагода на кожен день»; «Подолання шкільної тривожності п'ятикласників», яке сприяє кращому пристосуванню до вчителів, подолання страху та сприйняттю нової класної системи; «Розвиток творчих здібностей» з обдарованими дітьми; з 9-ми «Хочу + можу + треба = «правильний вибір професії»; «Програма корекційних занять з підлітками «групи-ризiku» щодо вживання алкоголю, тютюну чи наркотиків», з 11-ми класами «Корекція підліткової сором'язливості» та ін.

Профілактична робота. Дає змогу поважати гідність дитини, захищати її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, пропагує здоровий спосіб життя. Здійснює профілактику алкоголізму, наркоманії та інших шкідливих звичок серед учасників навчально-виховного процесу.

Консультаційна робота. Надає допомогу учням у вирішенні питань, щодо навчання та розвитку виховного процесу, а також з особистісних проблем особистості.

Робота з батьками, починаючи з дошкільного віку, здійснюється за такими напрямками, як бесіди, анкетування, які дають змогу краще зрозуміти своїх дітей. Також проводяться групові та індивідуальні консультації. За допомогою психологічної просвіти, іде освіта батьків через батьківські збори та батьківські всеобучі. Соціально-психологічна служба школи надає допомогу батькам дітей пільгових категорій у вирішенні особистісних проблем.

Робота з учителями. Діагностика педагогів сприяє відстеженню психологічної культури, дозволяє визначити особистісні якості педагога, які дають змогу ефективно працювати. З педагогами проводяться індивідуальні та групові консультації, що надають допомогу, щодо полегшення вирішення питань навчального та виховного процесу учнів. Також службою школи проводяться психолого-педагогічні семінари, тренінги, за допомогою яких

вчителі вчать підтримувати з учнями доброзичливі стосунки, встановлюють правильні взаємини з учнями та батьками.

Соціально-психологічна служба співпрацює з дирекцією, надає інформацію, щодо особливостей розвитку особистостей. Розробляє ряд рекомендацій, щодо управлінського компоненту виховної системи. Отже, робота психологічної служби в навчальному закладі сприяє психологізації, гуманізації позашкільного мікросоціуму, що виявляється у його особистісній зорієнтованості; спрямованості на те, щоб кожний вихованець став повноцінним, самодостатнім, творчим суб'єктом діяльності, вільною і самодіяльною особистістю.

Методичний компонент

Реформування загальної середньої освіти передбачає реалізацію принципу гуманізації освіти, методологічну переорієнтацію процесу навчання з інформативної форми на розвиток особистості людини, індивідуальний, диференційований, особистісно-орієнтований, компетентний підхід до навчання відповідно до вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, рівня компетентності і культури учнів, їхньої готовності застосовувати свої навчальні досягнення у житті.

Тому педагогічний колектив зорієнтований на реалізацію науково-методичної проблеми: *«Формування готовності педагога до інноваційної діяльності в умовах функціонування освітнього округу»*. Добре скоординована діяльність педколективу над єдиною науково-методичною проблемою забезпечує зв'язок усіх напрямків підвищення фахової майстерності та диференційованого підходу до вибору форм і методів, змісту методичної роботи з урахуванням індивідуальних потреб, інтересів та фахового рівня педагогів.

Центром науково-методичної роботи в закладі є методичний кабінет, на базі якого функціонує методична рада. Структура методичної роботи включає колективні, групові та індивідуальні форми (додаток № 1).

Методична робота планується і проводиться на діагностичній основі. Здійснюється моніторинг якості навчально-виховного процесу. Цікаві питання сучасної педагогіки опрацьовані на засіданнях психолого-педагогічних семінарів («Психологічна готовність учителя до праці в умовах профільного та до профільного навчання», «Особливості роботи з обдарованими дітьми в умовах профільної школи»), на педагогічних читаннях («Продуктивна педагогіка І.Підласого», «Педагогічні ідеї О. Пометун»), на педагогічних радах («Роль гуртків, факультативів, курсів за вибором у формуванні інтересу до знань та організації профільного навчання в школі», «Зміцнення матеріально-технічної бази на уроках трудового навчання як засіб покращення якості знань в до профільних та профільних класах»).

На високому рівні проводяться методичні тижні: «Розвиток інформаційної компетентності учнів як засіб підвищення ефективності навчально-виховного процесу», «Активізація розумової діяльності учнів шляхом використання інноваційних технологій та їх вплив на якість навчання» а також предметні тижні математики та інформатики, суспільних дисциплін, трудового навчання, іноземних мов, природничих дисциплін.

У ході організації методичної роботи використовуються як традиційні (відвідування і обговорення відкритих уроків та виховних заходів, виступи, доповіді, звіти про проходження курсової підготовки), так і нетрадиційні (методичні дискусії, круглі столи, діалоги, конструювання та моделювання уроків, консиліуми, тренінги) форми роботи. Практикується проведення майстер-класів досвідчених вчителів школи.

Учителі школи беруть участь у роботі шкільних та районних методичних об'єднань, постійно діючих семінарів, проводять відкриті уроки для слухачів курсів при Івано-Франківському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти.

Досвідчені педагоги школи є членами районних та обласних творчих груп, майстер-класів, які працюють на базі інституту післядипломної педагогічної освіти (Варварук Г. В. – заступник директора з навчально-виховної роботи, Куртяк В. В. – вчитель географії, Білусяк Н. В. – вчитель християнської етики, Ціховська Г. Р. – вчитель початкових класів). Багато років керівниками районних методичних об'єднань працювали вчителі трудового навчання Білусяк В. І., Соломон М. В.

Кращі розробки уроків, позакласних заходів, виховних годин вчителі школи відправляють до друку у фахові журнали, у журнал «Відкритий урок: розробки, технології, досвід», в «Учительський журнал он-лайн», на сайти: «Методичний портал», «Записник сучасного вчителя», «Презентації для дітей».

Заклад є опорним з трудового навчання.

У результаті плідної співпраці педагогічного колективу, самоосвіти кожного творчого учителя, зокрема активно впроваджуються вчителями інновації: технологія інтерактивного навчання, розвитку критичного мислення, розвивального навчання, особистісно орієнтованого навчання, ігрові технології навчання та проектна технологія.

Педагоги школи охоче беруть участь у шкільних, районних, обласних конкурсах «Учитель року», «Класний керівник року» (додаток №).

Методична робота в школі спрямована на вивчення передового педагогічного досвіду, на майстерність педагога працювати в час реформування змісту освіти.

Ресурсний компонент

Нормативно-правове забезпечення

Рішення районної ради, статут Манявського НВК, положення про освітній округ, угода про спільну діяльність навчальних закладів, положення про порядок комплектування профільного класу, посадові обов'язки дирекції школи та педагогічних кадрів та ін.

Матеріально-технічні ресурси

Для оптимальної організації навчально-виховного процесу та реалізації завдань відповідно до Державних стандартів початкової, базової і повно-середньої освіти в школі створено такі навчальні кабінети: 7 класних кімнат для учнів 1–4 класів, 16 кабінетів для учнів 5–11 класів: української мови та літератури (1), англійської мови (1), історії, географії, математики, основ здоров'я, “Захисту Вітчизни”, біології, кабінетів фізики та хімії з двома лаборантськими приміщеннями, інформатики (2). Відповідно до наказу про кабінети навчальний комп'ютерний комплекс складається із 11

персональних комп'ютерів (робоче місце вчителя плюс десять учнівських робочих місць), 6-ма комп'ютерами обладнаний кабінет інформатики № 2, інтерактивна дошка, персональний комп'ютер використовується для ведення діловодства. 2009 року підключено до мережі Internet. Для використання є в наявності комп'ютерні програми з історії, англійської мови, географії, математики. Крім уроків інформатики на базі кабінету проводяться заняття з математики, історії, географії, англійської мови, української мови і літератури, виховні години, психолого-педагогічні семінари, педагогічні читання. Дирекція школи проводить велику роботу з упровадження інформаційних технологій в управлінську діяльність (проведення моніторингів рівня навчальних досягнень учнів 9-11 класів у режимі он-лайн, видання наказів, створення інформаційних баз школи тощо.)

Розвитку естетичних та духовно-моральних цінностей школярів сприяє кабінет християнської етики. Шкільна світлиця – невичерпна криниця народного багатства рідного села, з якої беруть багато корисного учні школи. Тут зібрана надзвичайно велика кількість цінних експонатів.

Шкільна майстерня забезпечена свердлильними верстатами, токарними верстатами по дереву, фрезерним верстатом, електроточилом, учнівськими столами-верстатами (12 шт.)

Облаштовано спортивну залу, у якій наявне обладнання, передбачене Типовим переліком: гімнастичні стінки, канати, бруси паралельні і різновисокі, гімнастична колода, кінь та козел для стрибків, мостик гімнастичний, гімнастичні мати, кільця для гри в баскетбол, волейбольна сітка.

На спортмайданчику розташовані такі спортивні споруди: волейбольний майданчик, майданчик з нестандартним обладнанням, місце для проведення уроків на свіжому повітрі, бігові легкоатлетичні доріжки на 30 м, 60 м, смуг-перешкод, яма для стрибків у довжину, майданчик стройової підготовки, що відповідає вимогам навчальних програм. До послуг учнів сільський стадіон, який розміщений на відстані 200 м від школи.

Стан шкільних меблів та їх розміщення у кабінетах, класних кімнатах, майстернях, в основному відповідають санітарно-державним правилам та нормам: у класних кімнатах для молодших школярів встановлені двомісні учнівські парти, у навчальних кабінетах для учнів 5 – 11 класів – двомісні учнівські столи та учнівські стільці, в кабінетах фізики та хімії – спеціальні двомісні лабораторні столи, прикріплені до підлоги. Робочі місця вчителів фізики і хімії та інформатики змонтовані на підвищенні, обладнані демонстраційними столами. Робочі площі столів покриті спеціальними матеріалами, стійкими до механічних та термічних пошкоджень, хімічних реактивів.

Обладнання кабінетів відповідає Положенню про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів. Кабінети забезпечено необхідними засобами навчання: роздавальним матеріалом, довідковою літературою, навчально-наочними посібниками, навчальним обладнанням відповідно до вимог діючих програм; наявні фахові журнали, бібліотеки науково-популярної, методичної літератури, розробки відкритих уроків та виховних

заходів, інструкції для виконання лабораторних і практичних робіт, дослідів, фізичного і хімічного практикуму, створено навчально-методичні експозиції змінного та постійного характеру.

Школа забезпечена технічними засобами навчання: 21 персональний комп'ютер, мультимедійна дошка, 4 принтери, 3 сканери, 1 ксерокс, 3 магнітофони, телевізор з приставкою DVD, музична апаратура.

Міжшкільний навчально-виробничий комбінат має також потужну матеріальну базу для того, щоб забезпечити ефективність професійної підготовки школярів.

Професія – 4112 «Оператор комп'ютерного набору»

- *кабінети:*
 - інформаційних технологій, основ роботи на ПК, діловодства;
 - охорони праці;
 - *лабораторії:*
 - технологій комп'ютерної обробки інформації.

Професія 4221 «Агент з організації туризму»

- *кабінети:*
 - краєзнавства, історії та географії туризму; організації туристичної діяльності; охорони праці;
 - комп'ютерний клас;
 - *лабораторії:*

Професія 8322 (Водій автотранспортних засобів кат «В», «С1», «С».)

- *кабінети:*
 - кабінет будови, технічного обслуговування та експлуатації вантажного автомобіля (кат. «С, С1»);
 - кабінет будови, технічного обслуговування та експлуатації легкового автомобіля (кат. «В»)
 - кабінет Правил дорожнього руху, основи керування автомобілем і безпеки дорожнього руху;
 - кабінет охорони праці та навколишнього середовища;
 - кабінет інформатики та комп'ютерної техніки;
 - *лабораторії:*
 - лабораторія будови і технічного обслуговування автомобіля;
 - маневровий майданчик для навчання водіння автомобіля.

Транспортні засоби:

- легкові автомобілі 4 шт.; вантажні автомобілі 7 шт.; автопричеми 2 шт.

Кадрове забезпечення

Манявський НВК повністю укомплектований педагогічними кадрами. У школі працює 72 учителя та 4 майстри виробничого навчання. 66 мають повну вищу педагогічну освіту (91,7%), 4 вчителі – неповну вищу педагогічну освіту (2,8%), 6 учителів – середню спеціальну (5,6%). Усі вчителі працюють за фахом, отриманим у певному навчальному закладі і мають такий стаж педагогічної роботи:

- до 5 років – 18 вчителів (25%);
- від 6 до 10 років – 12 вчителів (16,7%);

- від 11 до 25 років – 25 вчителів (34,7%);
- більше 25 років – 17 вчителів (23,6%)

Рівень педагогічної майстерності

- Вища категорія – 29 (40,3%)
- I категорія – 11 (15,3%)
- II категорія – 14 (19,4%)
- Спеціаліст – 11 (15,3%)
- Тарифний розряд – 7 (9,7%)
- Звання «старший учитель» – 17
- Звання «учитель-методист» – 1

За віком у школі:

- до 30 років – 16 (22,2%);
- від 31-40 років – 21 (29,2%);
- від 41-50 років – 18 (25%);
- понад 50 років – 17 (23,6%).

Навчання в міжшкільному виробничому комбінаті забезпечують:

- спеціалісти з навчання ПДР, ОКА і БДР, будови і експлуатації автомобіля, охорони праці навколишнього середовища – 2 чол;
- спеціалісти з навчання керування транспортними засобами – 6 чол;
- вчитель основ роботи з ПК, машинопису, основ роботи в Інтернет – 1 чол.; вчитель основ діловодства – 1 чол.;
- вчитель охорони праці – 1 чол.;
- вчитель технологій комп'ютерної обробки інформації – 1 чол.; майстер виробничого навчання – 1 чол.

Атестація педагогічних працівників проводиться відповідно до перспективного плану на 2011–2016 рр. згідно з Типовим положенням про атестацію педагогічних працівників України (наказ Міністерства освіти України від 06.10.2010р. №930 та змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 20.12.2011р. №1473) та планом підготовки і проведення атестації педагогічних працівників, який складається кожного року.

Спільно з адміністрацією школи розроблені критерії оцінки діяльності педагогів у форматі технології «Портфоліо». Де кожен вчитель має можливість презентувати свій досвід роботи.

За результатами атестації, за сумлінну працю, зразкове виконання службових обов'язків, впровадження сучасних методів навчання і виховання учнівської молоді, високий професіоналізм в роботі, підготовку призерів районних та обласних учнівських олімпіад, значні успіхи в конкурсі «Учитель року» педагогічні працівники школи нагороджуються грамотами, преміями, відзнаками.

Науково-методичні ресурси

Як визначено в Національній доктрині розвитку освіти в Україні, одним із пріоритетних напрямів державної політики є підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та запровадження інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці. Тому організація методичної роботи в освітньому окрузі спрямована

на професійний розвиток педагога. Учителі школи залучені до діяльності моделювання педагогічних ситуацій, проведення самоаналізу діяльності, оволодіння інноваційними методами й технологіями, інтерактивними формами навчання, складання програми саморозвитку.

У системі допрофільного та профільного навчання педагогічний колектив брав участь у розробці проектів по збору та систематизації творчих набутків вчителів та учнів, у результаті яких відбулися презентації методичних посібників з української літератури – «На струнах серця», з курсу «Християнська етика» – «Життя основа», з світової літератури – літературний альманах «Струни серця мого». Дані посібники призначені для вчителів, які працюють над розвитком духовного світу школярів і спрямовані на популяризацію інноваційних технологій та сучасних нестандартних форм роботи на уроці, впровадження особистісно зорієнтованого навчання, роботу з обдарованими дітьми, формування мовно-літературної компетентності учасників навчально-виховного процесу.

Учитель Білусяк Н. В. працювала в обласній авторській творчій майстерні педагогів християнської етики над виготовленням 9-ти біблійних карт для уроків ОХЕ на основі біблійно-методичної літератури із використанням міжпредметних зв'язків.

Учнями профільних класів разом із наставниками випущено альманах «Прометей», шкільну газету «КЛАС» (редактор Верхоляк Л. Я.), тематичні стінгазети, виставки та презентації предметних тижнів у школі.

Фінансові ресурси

Джерелами формування кошторису навчально-виховного закладу є:

- кошти бюджету, що надходять у розмірі, передбаченого нормами фінансування освіти для забезпечення навчального процесу в обсязі Державного стандарту загальної, середньої освіти;
- кошти, отримані від надання платних послуг;
- прибутки від здавання в оренду приміщень, споруд, обладнання;
- благодійні грошові внески і пожертвування підприємств, установ, юридичних і фізичних осіб, в т.ч. батьками учнів.

Як результат, за сприянням громади і органів державної влади при співфінансуванні було реалізовано наступні проекти:

- 2008 рік: оформлення школи;
- 2009 рік: капітальний ремонт спортивної зали, в тому числі заміна підлоги 286м;
- 2010 рік: заміна вікон на металопластикові (за участю ООН поміняно 52 вікна);
- 2011 рік: теплий санвузол;
- 2012 рік: сучасна актовка зала – культурний центр школи;
- 2013 рік: реорганізація Манявської ЗОШ I-III ступенів на НВК

Міжнародне співробітництво

Дирекцією Манявського НВК підписана угода про співпрацю з Об'єднанням загальноосвітніх інтеграційних шкіл № 3 в м. Кракові ім. Юліана Олександровича з метою ініціювання та розвитку співпраці в головних напрямках прикладних наукових досліджень в сферах

зацікавлення обох сторін; співпраці та вдосконалення програм навчання та організації навчального процесу.

Визначено мету співпраці, яка полягає в досягненні високого рівня наукового дослідження, навчання та вільного обміну досвідом.

Зокрема сторони погодилися на:

1. Обмін досвідом в галузі навчання школярів.
2. Спільна участь в дослідницьких програмах з дотриманням авторських прав та вимог законодавства для кожної із сторін.
3. Спільний пошук фондів з інших джерел необхідних для виконання завдань визначених цією угодою.
4. Обмін навчальними програмами.

В рамках цієї угоди рішенням сесії Богородчанської райради № 246 – 11 від 02.03.2012 року Манявську ЗОШ І–ІІІ ст. було включено в Програму розвитку міжнародного співробітництва та європейської інтеграції на 2011–2013 роки.

В 2012 рік відбувся візит делегації польської сторони в Манявську ЗОШ І–ІІІ ступенів для обміну досвідом організації навчально-виховного процесу, а в 2013 рік візит делегації відділу освіти та Манявської ЗОШ до Польщі.

Співробітництво динамічно розвивається, постійно шукає засобів з фондів ЄС, орієнтується на розвиток туризму і зацікавлене у пошуку грандів Європейського Союзу.

Делегація з республіки Польща прибула 11 жовтня 2012 р. 12 жовтня 2012 року почалася робота в рамках програми перебування: екскурсія до Манявського водопадку, після якої у Манявському НВК відбувся обмін досвідом у галузі навчання школярів, обмін навчальними програмами, реалізації міжнародних проектів. В цій роботі взяли участь:

- з польської сторони:
 - Станіслав Гарбач – бургомістр м. Уланова
 - Богуслав Джофілені – радник воєводи,
 - Малек Едвард – радник бургомістра по школах,
 - Мегеслав Лабєцкі – бізнесмен,
 - Марек Сцелішовскі – представник об'єднання шкіл;
- з боку української сторони:
 - Іван Дрогомирецький – начальник відділу освіти,
 - Петро Варшавський – заступник голови районної ради,
 - Богдан Білусяк – директор Манявського НВК,
 - Ярослав Береговський – директор Росільнянської ЗОШ І–ІІІ ст.,
 - Марія Білусяк – вчитель польської мови та літератури Манявського НВК.

Сторони прийшли до висновку про необхідність більш тісної співпраці в рамках міжнародного співробітництва. Польську делегацію було ознайомлено з історією і традиціями нашого краю. Делегації відвідали Скит Манявський, музеї Богородчанщини, Івано-Франківська та Коломийі. Проведено екскурсію місцями історичних пам'яток польських костелів (Коломийський, Городенківський, Галицький та Рогатинський райони Івано-Франківської області).

У програмі співробітництва на 2013 рік в травні делегація Богородчанського району виїде для укладення більш широкої міжнародної угоди і розпочне

реалізацію спільних проєктів з фондів ЄС за участю громадської організації «Наш дім – Манява», яка має досвід роботи у цій галузі.

Обидві сторони залишилися задоволеними співпрацею.

За час дії угоди в Манявському НВК було введено другу іноземну мову – польську, а польська сторона забезпечила заклад навчально-методичною літературою. Після підписання ширшої угоди співпраця покращиться.

Шляхи подальшого розвитку Манявського освітнього округу

- запровадження моделі громадсько-державного управління.
- розробка комплексної програми реалізації моделі «Манявський освітній округ».
- формування готовності керівництва і педагогів суб'єктів закладів до інноваційної діяльності в умовах освітнього округу.
- забезпечення науково методичного супроводу педагогічного процесу освітнього округу.
- подальше оновлення ресурсного забезпечення діяльності «Манявського освітнього округу».

Модель випускника Манявського НВК

5.2 .Модель навчально-виховного об'єднання “Чернелицький освітній округ”

(директор Чернелицької загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів
Городенківської районної ради Івано-Франківської області Г.З. Білецька)

Концептуальний компонент

Місія: Життєво компетентний, конкурентоспроможний випускник – успішний громадянин України, професіонал, сім'янин.

Мета: Формування і розвиток особистості, здатної до професійного самовизначення й набуття життєвих компетентностей, успішної самореалізації у суспільстві, проектування свого майбутнього.

Завдання:

1. Забезпечити рівний доступ дітей та молоді до здобуття якісної дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти, профільного навчання, допрофільної та профільної підготовки через створення єдиної освітньої системи.

2. Створити простір освітнього округу для формування ключових компетентностей школярів, розвитку й саморозвитку їх життєтворчого потенціалу.

3. Забезпечити якість освітніх послуг та раціональне використання ресурсів суб'єктів округу.

4. Запровадити модель виховної системи на основі громадянських, національних та християнських цінностей з урахуванням особливостей покутського краю.

5. Запровадити новітні та інформаційні технології розвивального характеру у практичній діяльності.

6. Здійснювати науково-методичний та психологічний супровід педагогічного процесу освітнього округу.

7. Налагодити співпрацю суб'єктів округу, сільської громади, підприємств та установ, органів місцевого самоврядування та здійснювати координацію їх діяльності.

8. Запровадити модель громадсько-державного управління освітнього округу.

9. Розширити можливості соціалізації випускників, їхньої підготовки до свідомого вибору професії.

Принципи:

- акмеологічний;
- цілеспрямованості;
- демократизації;
- системності;
- колегіальності;
- превентивності;

- технологізації;
- природо- та культуровідповідності;
- інтеграції та кооперації.

Функції:

- управлінська: діяльність ради навчально-виховного об'єднання "Чернелицький освітній округ", інших органів управління;
- навчальна: забезпечення інтелектуального розвитку особистості її життєвого гарту, неперервності навчального процесу, допрофільної підготовки й профільного навчання, допрофесійної та професійної підготовки;
- виховна: гармонійне виховання творчої особистості з постійною потребою у самореалізації, вироблення стратегії власного життя на засадах християнських цінностей, демократизму, толерантності, гуманізму, громадськості в умовах швидких змін соціокультурного життя;
- методична: організація діяльності методичних структурних підрозділів, надання консультативно-методичних послуг педагогічним працівникам – суб'єктам округу;
- інноваційна: ефективне використання педагогічних інновацій та технологій, форм та методів;
- представницька: школа – центр маркетингу сільського району;
- координаційна: координація діяльності освітніх закладів, установ – суб'єктів освітнього округу;
- інформаційна: інформаційно-методичне забезпечення педагогічного процесу.

Очікувані результати:

1. Сформується життєво компетентний, конкурентоспроможний випускник, здатний до професійного самовизначення, самореалізації в суспільстві, успішний громадянин України, творець свого майбутнього.
2. Забезпечиться рівний доступ дітей та учнівської молоді до здобуття дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти, допрофесійної та професійної підготовки, професійного самовизначення через створення єдиної освітньої системи.
3. Сформується єдиний освітній простір у межах округу для розвитку творчого потенціалу дітей та учнівської молоді, формування їх життєвих компетентностей, саморозвитку й допрофесійного самовизначення, успішної самореалізації в соціумі.
4. Підвищиться якість надання освітніх послуг та ефективність використання ресурсів суб'єктів округу.
5. Зросте інтерес освітніх закладів – суб'єктів округу: сім'ї, сільської громади, органів місцевого самоврядування до проблем розвитку, навчання і виховання особистості дитини.
6. Запровадиться єдина система управління округом.
7. Підвищиться позитивний імідж освітнього округу.

Управлінський компонент

- Нормативно-правова база функціонування освітнього округу;
- Конституція України;

- закони України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, “Про загальну середню освіту”, “Про позашкільну освіту”, “Про професійно-технічну освіту”, “Про вищу освіту”;
 - Положення про загальноосвітній навчальний заклад;
 - Положення про позашкільний навчальний заклад;
 - Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності;
 - Положення про освітній округ;
 - Концепція профільного навчання в старшій школі;
 - Методичні рекомендації щодо складення регіональних планів створення освітніх округів та модернізації мережі професійно-технічних, загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі шкіл-інтернатів (розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2012 р. № 675-р.);
 - наказ головного управління освіти і науки ОДА № 328 від 25.04.2012р. “Про участь у проведенні експериментальних досліджень із теми: “Організаційно-педагогічні умови функціонування освітнього округу у сільській місцевості”;
 - Положення про Чернелицький освітній округ;
 - угоди про спільну освітню діяльність.
- Напрями діяльності освітнього округу:
- створення умов для здобуття вихованцями якісної освіти та розвитку їхніх здібностей й обдарованості;
 - забезпечення розвитку й саморозвитку особистості дитини, формування її життєвих компетентностей, допрофесійної підготовки й профільного навчання шляхом підвищення якості освітніх послуг в умовах округу;
 - формування морально-духовної і загальної культури особистості на основі громадянських, національних та християнських цінностей з урахуванням особливостей регіону;
 - концентрація наукового, культурного, матеріально-технічного та фінансового потенціалу для вирішення актуальних проблем функціонування освітнього округу;
 - систематична та своєчасна поінформованість учнів і батьків про освітні послуги, допомога у виборі профілю навчання, надання методичних послуг закладам – суб’єктам освітнього округу;
 - сприяння упровадженню в освітніх закладах округу сучасних педагогічних та управлінських технологій, методик, інтерактивних форм і методів роботи;
 - підвищення майстерності педагогічних працівників. Стимулювання їх професійного зростання.

Система управління освітнім округом

Діяльність ради навчально-виховного об’єднання “Чернелицький освітній округ”

Управління навчально-виховним об’єднанням “Чернелицький освітній округ” здійснюється згідно діючого Положення, затвердженого відділом освіти Городенківської райдержадміністрації, радою округу, яка є колегіальним органом, що забезпечує координацію діяльності суб’єктів округу.

Рада округу сформована з усіх його суб’єктів (Додаток 1):

- відділ освіти Городенківської райдержадміністрації;
- загальноосвітня школа І–ІІІ ст. смт. Чернелиця;
- Копачинська ЗОШ І–ІІ ст., Кунисівська ЗОШ І–ІІ ст., Вільхівський НВК, Хмелівський НВК.
- дошкільний заклад (смт. Чернелиця);
- Чернелицька селищна рада;
- Чернелицька лікарська амбулаторія сімейного типу;
- церква Різди Пресвятої Богородиці смт. Чернелиця;
- Коломийський держлісгосп (Чернелицьке лісництво);
- будинок культури смт. Чернелиця;
- Івано-Франківський обласний дитячий центр туризму і краєзнавства учнівської молоді;
- Городенківський районний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді;
- Городенківська музична школа;
- Городенківська ДЮСШ.
- Обраний голова ради округу, його заступник та секретар.

Рада округу функціонує відповідно до Положення про округ, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010 р. № 777, та власного Положення про Чернелицький округ, затвердженого відділом освіти Городенківської райдержадміністрації. Запроваджена модель громадсько-державного управління освітнього округу.

Діяльність органів громадського самоврядування

Органом громадського самоврядування навчально-виховного об'єднання "Чернелицький освітній округ" є загальні збори представників суб'єктів округу, що скликаються в разі потреби, але не рідше одного разу на рік. Записи протоколів спільних засідань заносяться в книгу протоколів освітнього округу та в книги протоколів педагогічних рад суб'єктів освітнього округу.

Управління опорним закладом освітнього округу

Управління Чернелицьким опорним закладом здійснюється відповідно до вимог законодавства в галузі освіти, його статуту та Положення.

Основні напрями діяльності Чернелицького опорного закладу:

- задоволення освітніх потреб учнів;
- забезпечення допрофільної підготовки та профільного навчання;
- надання методичної допомоги суб'єктам округу за напрямками діяльності;
- запровадження виховної системи в умовах освітнього округу;
- впровадження інноваційних технологій у навчально-виховний процес;
- організація співпраці з суб'єктами округу, іншими навчальними закладами, закладами культури;
- ефективне використання кадрових, інформаційних, матеріальних, фінансових ресурсів.

Змістовий компонент

Організація діяльності навчально-виховного об'єднання регламентується Угодою про спільну освітню діяльність, положенням про Чернелицький освітній округ та нормативно-правовими документами, що визначають напрями діяльності суб'єктів округу.

Структура навчально-виховного об'єднання «Чернелицький освітній округ»:

- Дошкільна освіта
- Загальна середня освіта
- Позашкільна освіта
- Професійна освіта

Характеристика суб'єктів освітнього округу та зміст їх діяльності згідно обраних напрямів

Дошкільна освіта:

- дошкільний заклад смт. Чернелиця “Віночок”;
- Чернелицька селищна рада;
- Чернелицька лікарська амбулаторія сімейного типу;
- церква Різдва Пресвятої Богородиці;

Загальна середня освіта:

- Чернелицька загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів опорна;
- Копачинська загальноосвітня школа І–ІІ ступенів;
- Кунисівська загальноосвітня школа І–ІІ ступенів;
- Вільхівський НВК І–ІІ ступенів;
- Хмелівський НВК І ступеня;
- Городенківська районна лікарня;
- Чернелицька лікарська амбулаторія сімейного типу;
- церква Різдва Пресвятої Богородиці;
- будинок культури смт. Чернелиця.

Позашкільна освіта:

- Івано-Франківський обласний дитячий центр туризму і краєзнавства учнівської молоді;
- Івано-Франківський обласний державний центр науково-технічної творчості учнівської молоді;
- Городенківський районний центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді;
- Городенківська музична школа;
- Городенківська ДЮСШ;
- Коломийський держлісгосп (Чернелицьке лісництво).

Дошкільний заклад розрахований на 2 групи з денним перебуванням дітей віком від 3 до 5 років.

На даний час у дошкільному закладі “Віночок” виховується 50 дітей. ДНЗ забезпечений педагогічними кадрами відповідно до штатного розпису. Освітньо-виховну діяльність здійснюють 23 працівники. Приміщення обладнане при допомозі суб'єктів округу. Медичний огляд здійснює Городенківська районна лікарня та Чернелицька лікарська амбулаторія сімейного типу. Виховання дитини, опанування духовної культури нації проводиться за допомогою церкви Різдва Пресвятої Богородиці.

У дошкільному закладі розпочато облаштування розвивальних центрів, які забезпечать достатні умови для саморозвитку дітей дошкільного віку.

Чернелицька загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів (опорний заклад) Реалізація змісту освіти забезпечується поетапно через взаємодію закладів – суб'єктів освітнього округу (Рисунок 1).

Рисунок 1

Школа I ступеня є чотирирічною. До неї вступають діти, яким до 1 вересня, як правило, виповнилося 6 років і які за результатами медичного і психологічного обстеження не мають протипоказань для систематичного шкільного навчання.

Початкова школа, зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, забезпечує подальше становлення особистості дитини, її духовний, інтелектуальний, фізичний, соціальний розвиток. Пріоритетними у початкових класах є загальнонавчальні, розвивальні, виховні, оздоровчі функції.

Для дітей з особливими потребами, за бажанням батьків, організується система корекційних та розвиваючих занять.

У початковій школі є 4 класи, у яких навчається – 58 учнів.

Робочі навчальні плани складені для 1–4 класів за Типовими навчальними планами початкової школи, затвердженими наказом МОН молоді і спорту України від 10.06.2011 р. № 572.

Основна школа (5–9 класи) дає базову загальну середню освіту, що є фундаментом загальноосвітньої підготовки всіх школярів, формує у них готовність до вибору і реалізації форми подальшого одержання освіти та профілю навчання.

У 7-их та 8-их класах здійснюється допрофільне навчання. До допрофільних класів зараховуються учні за заявами батьків.

В основній школі 5 класів, у яких навчається 90 учнів.

У 5–9-их класах вивчаються дві іноземні мови (англійська та німецька мови), учні 8–9 класів вивчають поглиблено окремі предмети (історію), тому навчальні

плани складені за типовими навчальними планами, затвердженими наказом МОН України від 18.02.2008 р. № 99.

З метою розвитку пізнавальних здібностей дітей впроваджується система спецкурсів та групових занять (як елементи допрофільного навчання). Школярам пропонуються курси за вибором: “Християнська етика”, “Живи за правилами”, додаткові години на поглиблене вивчення математики, історії, географії, української мови та літератури, трудового навчання.

Старша школа (10–11 класи) є останнім етапом одержання повної загальної середньої освіти, на якому завершується формування цілісної картини світу, оволодіння способами пізнавальної і комунікативної діяльності, уміннями одержувати з різних джерел і переробляти інформацію, застосовувати знання. Старша школа функціонує як профільна (суспільно-гуманітарний, історичний), з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю. Поглиблена підготовка учнів досягається в результаті вивчення спеціальних курсів, факультативів, курсів за вибором, а також участю у роботі клубів, гуртків, у проведенні пошукової та навчально-дослідної роботи. Це створює значно кращі умови для диференційованого навчання, врахування індивідуальних особливостей розвитку учнів, які відрізняються передусім якісним складом своїх здібностей (Додатки 2–6).

Профільна школа найповніше реалізує принцип особистісно орієнтованого навчання, що значно розширює можливості учня у виборі власної освітньої траєкторії.

Важливою умовою досягнення успіху у будь-якій діяльності вважається спеціалізація працівника, яка сприяє розвитку виробничих сил, науки, культури і відповідає різноманітності задатків і здібностей людини

З варіативної складової в 10–11 класах читається курс за вибором: “Християнська етика”, додатково виділяється по одній годині на вивчення української мови, математики, інформатики, Захисту Вітчизни та трудового навчання (швейна справа).

З варіативної складової навчального плану в Копачинській, Кунисівській ЗОШ I–II ступенів, Вільхівському НВК I–II ступенів для учнів 1–4 класів читається курс за вибором: “Християнська етика”, “Зарубіжна література”; для 5–9 класів – “Історія України”, “Християнська етика”, “Народознавство”. Запроваджено години для вивчення “Іноземної мови” з інваріантною складовою “Англійська мова” (друга іноземна мова).

Виховний компонент

Морально-духовне становлення дітей та учнівської молоді, їх підготовка до активної, творчої, соціально значущої, сповненої особистісного смислу життєдіяльності є найважливішою складовою розвитку суспільства та держави. На сучасному етапі розвитку школи виховання повинно бути особистісно зорієнтованим. Забезпечення комфортних, безконфліктних і безпечних умов для розвитку особистості учня, реалізації його природних потенцій стоять у центрі всієї шкільної виховної системи.

Виховна робота в школі здійснюється відповідно до Основних орієнтирів виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України.

З метою виховання національно свідомої, життєво компетентної особистості, здатної до продуктивної праці в динамічному світі створена виховна система освітнього простору (Додаток 4).

Ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави

У школі проводяться уроки права. Учні беруть участь у різноманітних конкурсах: Всеукраїнській експедиції “Краса і біль України” та “Моя Батьківщина – Україна”, військово-патріотичній грі “Сокіл” (“Джура”). У всіх класах є обов’язковими виховні години, де вивчаються державні та національні символи України, обов’язки та права людини та дитини. Проводяться різноманітні літературно-мистецькі свята та виховні заходи: “І знову ми сюди зійшлися, до наших хлопців на поклін”, “Коли ви вмирали, вам дзвони не грали”, “Здобудеш Україні волю, або загинеш у боротьбі за неї”, “На Аскольдовій могилі поховали їх”, “Козацтво – то світла сторінка у книзі”, “Правові пам’ятки України”, “Наші права – щасливе дитинство”, Зібрано етнографічні фольклорні матеріали “Походження назви містечко над Дністром у віршах, переказах, легендах”, створено альбом “Історія селища Чернелиця”, створено шкільний кабінет краєзнавства, розроблено туристичні маршрути “Пам’ятними місцями Дністровського каньйону” та “Моє село на карті Батьківщини”, створено проект “Край, де я живу”.

Ціннісне ставлення особистості до себе

Одним із пріоритетних напрямків роботи закладу є пропаганда здорового способу життя. У школі проводяться уроки основ здоров’я. Традиційними є “Веселі старты” та “Козацькі забави”, тиждень фізичної культури та спорту, тиждень боротьби з шкідливими звичками. Проводяться виховні заходи: “Суд над ворогами здоров’я”, “Ми народилися, щоб жити”; години спілкування “Якщо хочеш бути здоровим – будь”, “Життя людини – найвища цінність”. Під керівництвом шкільної медсестри працює “Наркопост”.

Ціннісне ставлення особистості до людей

Моральне виховання учнів здійснюється через їх участь у благодійних акціях: збір та перерахування коштів для дітей-інвалідів, волонтерська акція “На радість нашим дітям Миколай іде по світу”, шефство над самотніми жителями села. Практикуємо проведення літературно-мистецьких свят – “Хресна дорога Ісуса Христа”, “Кошик на Великдень”, “Берегиня роду”, виховних годин та бесід “Утверджуй в собі людину”, “Лицарі ввічливості”, “Моральні переконання та вчинки”, “В чому щастя людини”.

Проблема формування духовності є актуальною, і належить до проблеми соціального характеру, оскільки пов’язана з формуванням особистості. Велику допомогу у формуванні духовного світу дитини надає церква Різдва Пресвятої Богородиці. Отці Дмитро й Василь є постійними учасниками виховних заходів “Молитва – джерело світла і добра”, “Ісус Христос і п’ята Божа Заповідь”, “Будуйте храм в своїй душі”, “Не дай зачерствіти душі”, “Хресна дорога”.

Ціннісне ставлення особистості до мистецтва

Художньо-естетичне виховання здійснюється на уроках музичного й образотворчого мистецтва та художньої культури. Розвитку творчих здібностей та уподобань учнів сприяє робота хорового, вокального, танцювального гуртків, гуртка декоративно-прикладного мистецтва “Писанка” та літературної студії

“Молоді таланти”. Традиційними є конкурс малюнків “Барви рідного краю”, виставки новорічних та Великодніх композицій, випуск плакатів до Дня вчителя та Дня матері. Учні та педагоги кожного року беруть участь у районному конкурсі учнівських та вчительських колективів художньої самодіяльності.

Чернелицька ЗОШ I–III ступенів тісно співпрацює із Городенківським районним центром еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, центром дитячої юнацької творчості, Городенківською ДЮСШ та музичною школою. Учні школи беруть участь у районних, обласних конкурсах захисту наукових проєктів; є учасниками обласних спортивних змагань та конкурсів музичного мистецтва.

Відповідно цього сформована модель успішного випускника (Рисунок 2).

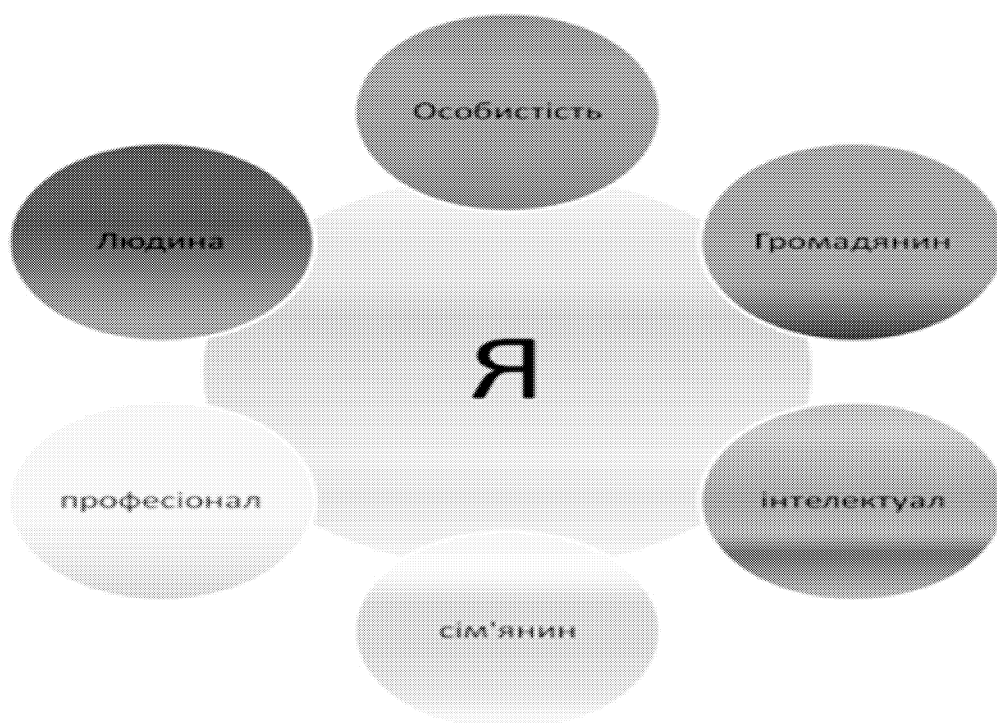

Рисунок 2

Школа співпрацює з центром соціальних служб у справах сім'ї та молоді Городенківської РДА, громадськістю сіл та шкіл Чернелиці, Кунисівці, Копаченці, Хмелева, Вільхівці, із завідувачами клубами, сільськими бібліотекарями, церквою Різдва Пресвятої Богородиці.

Учні школи разом із школярами сіл Копачинці, Кунисівці, Вільхівці творчо розвивають свої здібності у позаурочний час. Вони займаються у гуртках: хореографічний, музичної студії (будинок культури селища Чернелиця), “флористика” (станція юних натуралістів), туристсько-краєзнавчий (Івано-Франківський обласний центр туризму учнівської молоді).

У школі успішно діють органи учнівського самоврядування. Шкільний парламент очолює президент шкільної держави.

На базі школи функціонує дитяча організація “Козацька республіка”, яка охоплює учнів 2–11 класів. Кожен клас – це шкільна родина, яка має свою назву, девіз, пісню, завдання. Керівним органом виступає рада родини, яку очолює братчик, або сестричка. На базі школи діє позашкільна організація “Пласт”, що складається з 8 пластунів та 8 пластунок (Додаток 5).

Соціально-психологічний супровід навчально-виховної роботи Психологічною службою школи проводиться робота за напрямками, згідно діючого Положення про психологічну службу згідно Листа МОН У № 1/9-352 від 27.08.2000 р.

Діагностична робота. Важливим періодом у розвитку особистості є дошкільний вік. Особливості розвитку дошкільнят виражаються в характерних для них видах діяльності, перед усім в сюжетно-рольовій грі, яка створює сприятливі умови для доступного в цьому віці освоєння зовнішнього світу. Діагностика дошкільної зрілості здійснює діяльність у грі. Принципово важливими є:

- сформованість прийомів ігрової діяльності;
- розвинуті соціальні емоції та високий рівень морального розвитку;
- розвинуте уявлення;
- високий рівень наочно-образного мислення, пам’яті, мови;
- висока самооцінка.

Моніторинг особистості дитини розпочинається з дітьми 5–6 років. Де виявляється готовність дітей до навчання у школі. Тут розпізнаємо рівень розвитку психічних процесів, виявляємо обдарованих учнів, дітей “групи – ризику”, дітей пільгових категорій. Проводимо діагностичну роботу на запит, це дає змогу правильно відібрати дітей у профільний клас, з якого розпочинають вивчати англійську мову. З першого класу проходить адаптаційний період. Ведеться моніторинг розумового та емоційного розвитку молодших школярів. У 5-их класах знову відстежується адаптаційний період при переході в іншу ланку. У середніх класах звертається увага на визначення допрофільної підготовки. У 9-их формується профільна підготовка, проводиться робота, щодо інтелектуального розвитку учнів. У 10-их відстежується адаптаційний період та допрофесійна підготовка. У 11-их формуються провідні професійні здібності.

Корекційна робота. Починаючи з молодших класів підбираються спеціально корекційно-розвивальні методики, які підходять до кожної категорії учнів навчально-виховного процесу: “Профілактика та корекція психологічної дезадаптації” для учнів 1-их класів, що допомагає дитині краще пристосуватися до нових умов навчання; у 3-іх класах – заняття “Дружба й злагода на кожен день”; “Подолання шкільної тривожності п’ятикласників”, яке сприяє кращому пристосуванню до вчителів, подолання страху та сприйняттю нової класної системи; “Розвиток творчих здібностей” з обдарованими дітьми; з 9-ми “Хочу + можу + треба = “правильний вибір професії”; “Програма корекційних занять з підлітками “групи-ризiku” щодо вживання алкоголю, тютюну чи наркотиків”, з 11-ми класами “Корекція підліткової сором’язливості” та ін.

Профілактична робота дає змогу поважати гідність дитини, захищати її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, пропагує здоровий спосіб життя. Здійснює профілактику алкоголізму, наркоманії та інших шкідливих звичок серед учасників навчально-виховного процесу.

Консультаційна робота. Надається допомога учням у вирішенні питань щодо навчання та розвитку виховного процесу, а також з особистісних проблем.

Робота з батьками, починаючи з дошкільного віку, здійснюється через бесіди, анкетування, які дають змогу краще зрозуміти своїх дітей. Також проводяться групові та індивідуальні консультації. Соціально-психологічна служба школи надає допомогу батькам дітей пільгових категорій у вирішенні особистісних проблем.

Робота з учителями. Діагностика педагогів сприяє відстеженню психологічної культури, дозволяє визначити особистісні якості педагога, які дають змогу ефективно працювати. З педагогами проводяться індивідуальні та групові консультації, психолого-педагогічні семінари, тренінги, за допомогою яких учителі вчаться підтримувати з дітьми доброзичливі стосунки, встановлюють правильні взаємини з учнями та батьками.

Методичний компонент

Реформування загальної середньої освіти передбачає реалізацію принципу гуманізації освіти, методологічну переорієнтацію процесу навчання з інформативної форми на розвиток особистості людини, індивідуальний, диференційований, особистісно-орієнтований, компетентнісний підхід до навчання відповідно до вимог Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, рівня компетентності і культури учнів, їхньої готовності застосовувати свої навчальні досягнення у житті.

Центром науково-методичної роботи в опорному закладі є методичний кабінет, на базі якого функціонує методична рада. Структура методичної роботи включає колективні, групові та індивідуальні форми.

Методична робота планується і проводиться на діагностичній основі. Здійснюється моніторинг якості навчально-виховного процесу. Цікаві питання сучасної педагогіки опрацьовані на засіданнях психолого-педагогічних семінарів (“Психологічна готовність учителя до праці в умовах профільного та допрофільного навчання”, “Особливості роботи з обдарованими дітьми в умовах профільної школи”), педагогічних читаннях (“Продуктивна педагогіка І. Підласого”, “Педагогічні ідеї О. Пометун”), педагогічних радах (“Роль гуртків, факультативів, курсів за вибором у формуванні інтересу до знань та організації профільного навчання в школі”, “Зміцнення матеріально-технічної бази на уроках трудового навчання як засіб покращення якості знань у допрофільних та профільних класах”).

На високому рівні проводяться методичні тижні: “Розвиток інформаційної компетентності учнів як засіб підвищення ефективності навчально-виховного процесу”, “Активізація розумової діяльності учнів шляхом використання інноваційних технологій та їх вплив на якість навчання” а також предметні тижні математики та інформатики, суспільних дисциплін, трудового навчання, іноземних мов, природничих дисциплін.

У ході організації методичної роботи використовуються як традиційні (відвідування і обговорення відкритих уроків та виховних заходів, виступи, доповіді, звіти про проходження курсової підготовки), так і нетрадиційні (методичні дискусії, круглі столи, діалоги, конструювання та моделювання уроків, консиліуми, тренінги) форми роботи. Практикується проведення майстер-класів досвідченими вчителями школи, ділові ігри, презентації, виставки для вчителів освітнього округу. Передбачається проведення інтернет-конференцій, відкритих заходів, психолого-педагогічних семінарів для педагогів “Чернелицького освітнього округу”.

Учителі школи беруть участь у роботі шкільних (їх 8) та районних методичних об'єднань, постійно діючих семінарів, проводять відкриті уроки для слухачів курсів при Івано-Франківському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти.

Досвідчені педагоги школи є членами районних та обласних творчих груп, майстер-класів, які працюють на базі інституту післядипломної педагогічної освіти (Милимука О. І. – заступник директора з навчально-виховної роботи, Сиротин Н. П. – вчитель географії, Кловата М. М. – вчитель початкових класів). Багато років керівниками районних методичних об'єднань працювали вчителі початкових класів Ціжевич Г. Г та історії навчання Макарук М. О.

Кращі розробки уроків, позакласних заходів, виховних годин вчителі школи подають до друку у фахові журнали, випускають методичні розробки.

Школа є опорною з вивчення іноземної мови, історії України, виховної роботи.

У результаті плідної співпраці педагогічного колективу, самоосвіти кожного творчого учителя, зокрема активно впроваджуються вчителями інноваційні технології, інтерактивного навчання, розвитку критичного мислення, розвивального навчання, особистісно орієнтованого навчання, ігрові технології та проектна технологія.

Педагоги школи охоче беруть участь у шкільних, районних, обласних конкурсах “Учитель року”, “Класний керівник року”, “Директор року”.

Таким чином, методична робота в школі спрямована на розвиток професійної майстерності впровадження передового педагогічного досвіду та прогресивних технологій.

Ресурсний компонент Нормативно-правове забезпечення

Рішення районної ради, статут Чернелицької ЗОШ І–ІІІ ступенів, положення про освітній округ, угода про спільну діяльність навчальних закладів, положення про порядок комплектування профільного класу, посадові обов'язки дирекції школи та педагогічних кадрів.

Матеріально-технічні ресурси

Для оптимальної організації навчально-виховного процесу та реалізації завдань відповідно до Державних стандартів початкової, базової і повносередньої освіти в школі створено такі навчальні кабінети: 4 класних кімнати для учнів 1–4 класів, 21 кабінет для учнів 5–11 класів: української мови та літератури (1), світової літератури (1), іноземної мови (1), історії, географії, математики, Громадянської освіти, “Захисту Вітчизни”, біології, кабінетів фізики та хімії з двома лаборантськими приміщеннями, інформатики (1), мультимедійний кабінет, швейна майстерня, майстерня по дереву, майстерня

по металу, спортивний зал. Відповідно до наказу про кабінети навчальний комп'ютерний комплекс складається із 11 персональних комп'ютерів (робоче місце вчителя плюс десять учнівських робочих місць), 5-ма комп'ютерами обладнаний мультимедійний кабінет, 2 інтерактивні дошки, персональний комп'ютер використовується для ведення діловодства. Для використання є в наявності комп'ютерні програми з історії, англійської, німецької мов, географії, світової літератури, української літератури, математики. Крім уроків інформатики на базі кабінету проводяться заняття з математики, історії, географії, англійської мови, української мови та літератури, виховні години, психолого-педагогічні семінари, педагогічні читання. Дирекція школи проводить велику роботу з упровадження інформаційних технологій в управлінську діяльність (проведення моніторингів рівня навчальних досягнень учнів 9–11 класів в режимі он-лайн, створення інформаційних баз школи тощо). Розвитку естетичних та духовно-моральних цінностей школярів сприяє кабінет народознавства та шкільний історико-краєзнавчий музей. Шкільна світлиця – невичерпна криниця народного багатства рідного села, з якої беруть багато корисного учні школи. Тут зібрана надзвичайно велика кількість цінних експонатів.

Шкільна майстерня забезпечена свердлильними верстатами, токарними верстатами по дереву, фрезерним верстатом, електроточилом, учнівськими столами-верстатами (12 шт.).

Облаштовано спортивну залу, у якій наявне обладнання, передбачене Типовим переліком: гімнастичні стінки, канати, бруси паралельні і різновисокі, гімнастична колода, кінь та козел для стрибків, мостик гімнастичний, гімнастичні мати, кільця для гри в баскетбол, волейбольна сітка.

На спортмайданчику розташовані такі спортивні споруди: волейбольний майданчик, майданчик з нестандартним обладнанням, місце для проведення уроків на свіжому повітрі, бігові легкоатлетичні доріжки на 30 м, 60 м, смуг-перешкод, яма для стрибків у довжину, майданчик строювої підготовки, що відповідає вимогам навчальних програм. До послуг учнів сільський стадіон, який розміщений на відстані 200 м від школи.

Стан шкільних меблів та їх розміщення у кабінетах, класних кімнатах, майстернях, в основному відповідають санітарно-державним правилам та нормам: у класних кімнатах для молодших школярів встановлені двомісні учнівські парти, у навчальних кабінетах для учнів 5–11 класів – двомісні учнівські столи та учнівські стільці, в кабінетах фізики та хімії – спеціальні двомісні лабораторні столи, прикріплені до підлоги. Робочі місця вчителів фізики і хімії та інформатики змонтовані на підвищенні, обладнані демонстраційними столами. Робочі площі столів покриті спеціальними матеріалами, стійкими до механічних та термічних пошкоджень, хімічних реактивів.

Обладнання кабінетів відповідає Положенню про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів. Кабінети забезпечено необхідними засобами навчання: роздавальним матеріалом, довідковою літературою, навчально-наочними посібниками, навчальним обладнанням відповідно до вимог діючих програм; наявні фахові журнали, бібліотечки науково-популярної, методичної літератури, розробки відкритих уроків та виховних заходів, інструкції

5. ВАРІАТИВНІ МОДЕЛІ ОСВІТНІХ ОКРУГІВ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО УПРОВАДЖЕННЯ ЇХ У ПЕДАГОГІЧНУ ПРАКТИКУ

для виконання лабораторних і практичних робіт, дослідів, фізичного і хімічного практикуму, створено навчально-методичні експозиції змінного та постійного характеру.

Школа забезпечена технічними засобами навчання: 25 персональних комп'ютерів, 2 мультимедійні дошки, 4 принтери, 3 сканери, 1 ксерокс, 3 магнітофони, телевізор з приставкою DVD, музична апаратура.

Кадрове забезпечення

Чернелицька ЗОШ І–ІІІ ступенів повністю укомплектована педагогічними кадрами. У закладі працює 42 учителі, 41 має повну вищу педагогічну освіту (98,7%), 1 – неповну вищу педагогічну освіту (1,3). Усі вчителі працюють за фахом, отриманим у певному навчальному закладі і мають відповідний стаж педагогічної роботи (Рисунок 3).

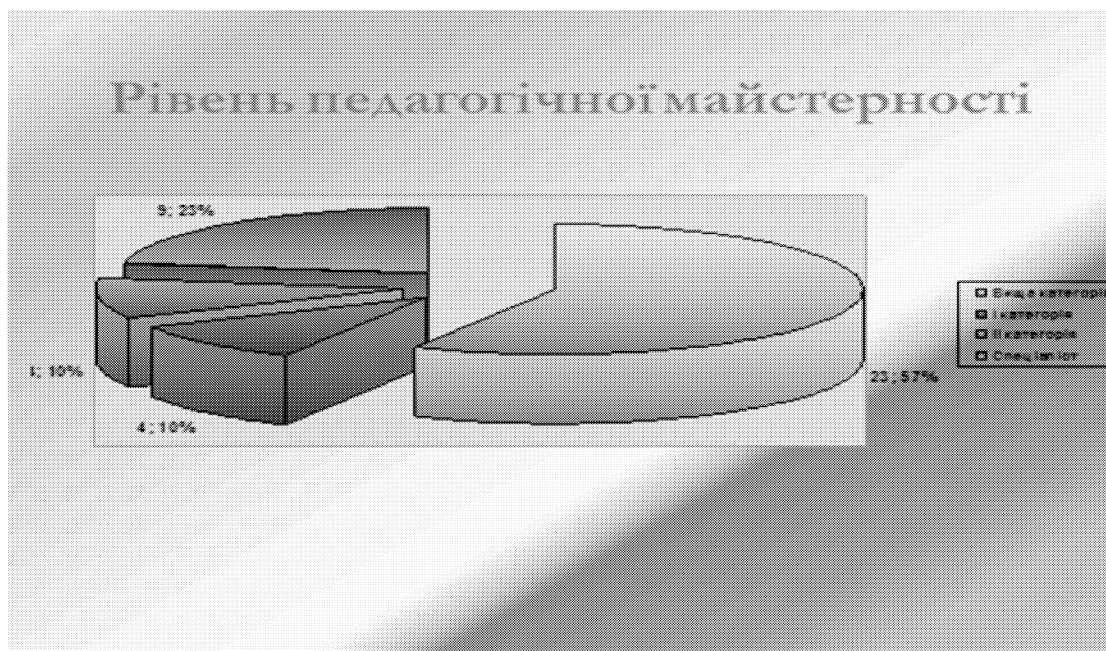

Рисунок 3

Аналіз педагогічних кадрів за стажем Рівень педагогічної майстерності:

- вища категорія – 19;
- I категорія – 11; II категорія – 7; спеціаліст – 4;
- тарифний розряд – 1;
- звання “старший учитель” – 12; звання “учитель-методист” – 7. За віком у школі:
 - до 30 років – 1;
 - від 31–40 років – 12;
 - від 41–50 років – 24;
 - понад 50 років – 5.

Атестація педагогічних працівників проводиться відповідно до перспективного плану на 2011–2016 рр. згідно з Типовим положенням про

атестацію педагогічних працівників України (наказ Міністерства освіти України від 06.10.2010 р. № 930 та змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 20.12.2011 р. № 1473) та планом підготовки і проведення атестації педагогічних працівників, який складається кожного року.

Спільно з адміністрацією школи розроблені критерії оцінки діяльності педагогів у форматі технології "Портфоліо". Де кожний вчитель має можливість презентувати свій досвід роботи.

За результатами атестації, за сумлінну працю, зразкове виконання службових обов'язків, впровадження сучасних методів навчання і виховання учнівської молоді, високий професіоналізм в роботі, підготовку призерів районних та обласних учнівських олімпіад, значні успіхи в конкурсі "Учитель року" педагогічні працівники школи нагороджуються грамотами, преміями, відзнаками.

Науково-методичні ресурси

Як визначено в Національній доктрині розвитку освіти в Україні, один із пріоритетних напрямів державної політики є підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та запровадження інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці. Тому організація методичної роботи в освітньому окрузі спрямована на професійний розвиток педагога. Вчителі школи залучені до діяльності моделювання педагогічних ситуацій, проведення самоаналізу діяльності, оволодіння інноваційними методами й технологіями, інтерактивними формами навчання, складання програми саморозвитку.

Фінансові ресурси

Джерелами формування кошторису навчально-виховного закладу є: кошти бюджету, що надходять у розмірі, передбаченого нормами фінансування освіти для забезпечення навчального процесу в обсязі Державного стандарту загальної, середньої освіти; благодійні грошові внески і пожертвування підприємств, установ, юридичних і фізичних осіб, в т.ч. батьками учнів.

У результаті, за сприянням громади і органів державної влади при співфінансуванні було реалізовано наступні проекти:

2009 рік: оформлення школи;

2010 рік: капітальний ремонт внутрішньої системи опалення; 2011 рік: теплий санвузол;

2013 рік: сучасна актовка зала – культурний центр школи. Міжнародне співробітництво

2012 року дирекцією Чернелицької ЗОШ налагоджено міжнародні відносини з Австрійським Земляцтвом, з Альпійським культурним об'єднанням, які підтримують численні міжнародні учнівські та молодіжні проекти, а також сприяють розвитку інтересу до вивчення німецької мови, культури та історії.

Визначено мету співпраці, яка полягає в досягненні високого рівня наукового дослідження історії, навчання молоді, учнів та вільного обміну досвідом.

Зокрема сторони узгодили заходи щодо обміну досвідом у впровадженні інноваційних технологій навчання, зміст спільної участі в дослідницьких програмах з дотриманням обов'язків сторін.

5. ВАРІАТИВНІ МОДЕЛІ ОСВІТНІХ ОКРУГІВ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО УПРОВАДЖЕННЯ ЇХ У ПЕДАГОГІЧНУ ПРАКТИКУ

Передбачено спільний пошук фінансового забезпечення з небюджетних джерел, необхідних для виконання спільних завдань визначених угодою.

В поточному році заплановано візит делегації австрійської сторони в Чернелицьку ЗОШ I–III ступенів з метою ознайомлення з результатами учнівських досліджень історичних подій періоду Австро-Угорщини, а на 2015 рік візит делегації членів клубу “Європейське спілкування”, дирекції Чернелицької ЗОШ та вчителів німецької мови до Угорщини.

Перша зустріч членів австрійського земляцтва та представників Чернелицької ЗОШ відбулася у липні 2012 року в місті Коломия на відкритті меморіальної дошки, присвяченій великому австрійському письменнику, поету, громадському діячу Петеру Розеггеру. На даній зустрічі були обговорені подальші кроки співпраці, учні школи отримали запрошення відвідати Австрію та в рамках програми взяти участь у навчанні.

Сьогодні продовжується робота в рамках програми: зокрема делегація учнів школи та вчителів взяла участь у навчально-пізнавальній екскурсії до Австрії. Відбувся обмін досвідом у галузі навчання школярів, зустріч з провідною інтелігенцією міст Відень та Лінц, Грац, творчий звіт учнів краєзнавчого аспекту.

У процесі міжнародного співробітництва з Австрією в учнів школи посилився інтерес до вивчення німецької мови, австрійська сторона забезпечила заклад новою сучасною науково-методичною літературою.

Для подальшого розвитку Чернелицького освітнього округу передбачено широке впровадження моделі громадсько-державного управління, визначено основні напрями реалізації комплексної програми “Чернелицький освітній округ”, передбачено подальше впровадження інновацій в педагогічну практику всіх суб'єктів освітнього округу.

Додаток 2

Навчальний план для учнів 10-11 класів Чернелицької ЗОШ I-III ступенів на 2013-2014 н. р.

№п/п	Навчальні предмети	10 А	10 Б	11-А	11-Б
1	Українська мова	2	2	2	2
2	Українська література	2	2	2	2
3	Іноземна мова	3	3	3	3
4	Друга іноземна мова				
5	Світова література	2	2	2	2
6	Математика	3	3	3	3
7	Інформатика	1+1	1+1	1	1
8	Історія України	4	4	4	4
9	Всесвітня історія	3	3	4	4
10	Людина і світ			1	1
11	Етика				
12	Правознавство	1	1		
13	Я і Україна, природознавство				
14	Біологія	1,5	1,5	1,5	1,5
15	Географія	1,5	1,5		

5. ВАРІАТИВНІ МОДЕЛІ ОСВІТНІХ ОКРУГІВ ТА РЕЗУЛЬТАТИ
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО УПРОВАДЖЕННЯ ЇХ У ПЕДАГОГІЧНУ ПРАКТИКУ

16	Фізика	2	2	2	2
17	Психологія			1	1
18	Економіка			1	1
19	Хімія	1+0,5	1+0,5	1	1
20	Музичне мистецтво				
21	Образотворче мистецтво				
22	Трудове навчання, технології	1	1	1	1
23	Фізична культура	2	2	2	2
24	Захист Вітчизни	1+1	1+1	1+1	1+1
25	Основи здоров'я				
26	Художня культура	0,5	0,5	0,5	0,5
27	Екологія			0,5	0,5
28	Астрономія			0,5	0,5
	Разом	31,5+2,5	31,5+2,5	34+1	34+1

Додаток 3

**Додатковий час на поглиблене вивчення предметів, введення спецкурсів,
факультативів, індивідуальних та групових занять**

	Факультативи Навчальні предмети	10 А	10 Б	11 А	11 Б
1	Укр. мова(ділове мов.)			1	
2	Історія(видатні постаті)				1
3	Інформатика				
4	Іноземна мова		1	1	
5	Математика		1		
6	Хімія	1			1
7	Біологія		1	0,5	
8	Фізика	0,5	0,5		
9	Географія				0,5
10	Екологія	1			
	Курси за вибором, спецкурси				
1	Зарубіжна література				
2	Християнська етика	0,5	0,5	0,5	0,5
3	Українознавство	1			
4	Додаткові години				
5	Живи за правилами				
	Додатковий час	6,5	6,5	4	4
	Гранично допустиме навантаження	33	33	33	33
	Всього	38	38	38	38

5.3 Модель освітнього округу «Соціокультурне об'єднання «Підмихайлівський освітній округ»

*(директор Підмихайлівської загальноосвітньої школи I-III ступенів
Калуської районної ради Івано-Франківської області Г.М.Прокопів)*

Концептуальний модуль

Місія освітнього округу: створення нових взаємовідносин між закладами освіти та суб'єктами нового утворення, їх взаємодія для здійснення варіативної освітньої діяльності, забезпечення умов для розширення освітнього простору учнів, всебічного розвитку творчої особистості – гідного громадянина України.

Мета: забезпечити доступ до здобуття учнями якісної освіти, створення сприятливих умов для неперервної освіти на основі тісного взаємозв'язку закладів загальної середньої освіти різних типів та закладів іншого підпорядкування, що функціонують на території обслуговування.

Завдання :

1. Забезпечити реалізацію прав громадян сільських населених пунктів адміністративного району на здобуття якісної середньої освіти.

2. Створити умови для здійснення диференційованого підходу у виборі учнями й батьками навчальних програм та індивідуальних освітніх траєкторій за рахунок упровадження організаційних, педагогічних і технологічних інновацій в умовах інтеграції закладів освіти з іншими установами, організаціями освітнього округу.

3. Удосконалити організацію освітнього процесу шляхом створення здоров'язбережувального превентивного середовища та запровадження варіативних навчальних програм.

4. Забезпечити духовний, соціальний, психофізичний, моральний розвиток учнів, формування життєвих компетентностей засобами навчання і виховання в умовах освітнього округу.

5. Запровадити різні форми, методи та технології навчання і виховання в умовах освітнього округу.

6. Забезпечити реалізацію засобів та можливостей для впровадження різних форм учнівського самоврядування.

7. Здійснювати науково-методичний та психологічний супровід реалізації моделі освітнього округу.

8. Забезпечити розвиток громадсько-державного управління як складової моделі освітнього округу.

9. Забезпечити економічну ефективність функціонування загальноосвітніх навчальних закладів за рахунок концентрації й цільового розподілу ресурсів (фінансових, кадрових, інформаційних) в умовах освітнього округу.

10. Створити систему роботи моніторингової групи по забезпеченню реалізації цільової програми функціонування освітнього округу.

Інновація в роботі: внесення якісно нових елементів у традиційну освіту, реалізація нових оригінальних ідей формування педагогічної системи,

створення та використання розгалуженого освітнього простору на засадах інтеграції, взаємодії, взаємозв'язку.

Нормативно-правові основи розроблення моделі:

1. Конвенція про права дитини.
2. Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту».
3. Указ Президента України від 4 липня 2005 р. №1013 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні».
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 липня 1999 р. № 1305 «Про розвиток сільської загальноосвітньої школи».
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року».
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 777 «Про затвердження «Положення про освітній округ».
7. Положення про загальноосвітній навчальний заклад.
8. Положення про позашкільний навчальний заклад.
9. Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності.
10. Концепція профільного навчання в старшій школі.
11. Методичні рекомендації щодо складення регіональних планів створення освітніх округів та модернізації мережі професійно-технічних, загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі шкіл-інтернатів (розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2012р. №675-р.).
12. Наказ головного управління освіти і науки Івано-Франківської обласної державної адміністрації №328 від 25.04.2012р. «Про участь у проведенні експериментальних досліджень із теми: «Організаційно-педагогічні умови функціонування освітнього округу у сільській місцевості».
13. Рішення сесії Калуської районної ради № 417-28 від 08 травня 2014р. «Про створення навчально-виховного об'єднання Підмихайлівський освітній округ».
14. Статут загальноосвітнього навчального закладу.
15. Положення про Підмихайлівський освітній округ.
16. Угода про спільну освітню діяльність.

Цільове призначення освітнього округу:

- забезпечення допрофільного та профільного навчання;
- створення та розширення освітнього простору для учнів малих шкіл;
- формування ресурсного центру (для вчителів, учнів);
- створення бази нових педагогічних технологій;
- створення умов для дистанційного навчання;
- робота з обдарованою дитиною;
- проектна діяльність (центр продукування проектів);
- програма взаємодії закладів;
- зв'язки з вузами різних рівнів.

Ідея створення освітнього округу:

Унікальність чи особливість освітнього округу полягає в тому, що він обслуговує споживачів кількох населених пунктів (за соціальним станом, за

рівнем освітніх потреб, орієнтації на професії та ін.), в ньому об'єднано 337 учнів, 62 педагоги з двох загальноосвітніх шкіл, (Підмихайлівську школу I-III ст. та Бережницьку школу I-II ст.), музичну школу, міжшкільний навчально-виробничий комбінат, дошкільний дитячий заклад, налагоджено взаємозв'язки з професійно-технічним училищем, політехнічним коледжем, училищем культури, вузом за окремою угодою.

Всі ці заклади розташовані в сільській місцевості, а також залучені заклади позашкільної освіти району.

Ідея створення освітнього округу знайшла підтримку як у педагогів, так і в учнів, батьків, сільської громади, яка надає посильну допомогу у забезпеченні транспортом, іншими засобами сприяння у функціонуванні освітнього округу.

Основою діяльності освітнього округу слугують:

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Закон України «Про загальну середню освіту», Положення про освітній округ, інші документи, що передбачають розвиток освіти та модернізацію освітньої системи, запровадження нових форм управління із широким представництвом громадськості у цьому процесі.

Діяльність освітнього округу буде сприяти забезпеченню доступності до якісної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів за умов:

- створення єдиної ефективної системи управління освітнім округом, яка б здійснювала організацію, методичне забезпечення та контроль за діяльністю підпорядкованих їй освітніх округів з урахуванням типів навчальних закладів та їх навчально-методичного забезпечення;
- оновлення змісту освіти і його реалізації в закладах освітнього округу та впровадження нових педагогічних технологій;
- спрямування освітнього процесу на особистість, що забезпечує кожній дитині можливості відповідно до особистісних потреб, рівня розвитку, знань, умінь та навичок обирати індивідуальну освітню траєкторію, форму та зміст загальної середньої освіти;
- забезпечення гнучкості, варіативності навчальних програм, що реалізуються в освітньому окрузі, відповідно до запитів, індивідуальних освітніх потреб населення з урахуванням регіональних особливостей;
- розроблення науково-методичного супроводу для впровадження моделі освітнього округу.

Терміни реалізації моделі: вересень 2013 р. – червень 2018 р.

Етапи реалізації:

- Перший етап: 2013–2014 р.
- Другий етап: 2015–2016 р.
- Третій етап: 2017–2018 р.

Фінансове забезпечення:

Виконання програми забезпечується за рахунок різних джерел фінансування: державного, місцевого бюджету й позабюджетних засобів (спонсорські засоби, засоби грантів, добровільні пожертвування, доходи від додаткових освітніх послуг).

Методологічні підходи в побудові моделі:

- поліструктурний підхід у побудові моделі освітнього округу як складної педагогічної системи;
- інтеграційний підхід (створення системи спільної діяльності суб'єктів освітнього округу);
- варіативність (створення різних варіантів моделей, програм з урахуванням регіональних особливостей функціонування освітнього округу).

Управління процесом впровадження моделі здійснює цільова група чи рада освітнього округу із залученням органів громадського самоврядування: піклувальної ради, органів учнівського самоуправління, батьківського комітету, методичних структур та ін.

Забезпечуючи контроль за ходом реалізації моделі, рада освітнього округу готує і представляє звіти, інформує про результати на загальних зборах ОО, надає інформацію органам управління освітою районного рівня.

Концептуальні засади функціонування моделі освітнього округу

Загальні положення

Концепція моделі освітнього округу передбачає взаємну допомогу одній школи іншій у межах округу, що слугує засобом переходу до більш ефективного освітнього простору. Загальноосвітні навчальні заклади можуть взаємодіяти між собою у багатьох напрямках: обмін педагогами, створення профільних класів, розроблення спільних навчальних програм, формування та використання спільної інфраструктури (спільне використання спортивних майданчиків та бібліотек, комп'ютерів та іншого обладнання).

Організаційно-педагогічні умови функціонування освітнього округу

Функціонування освітнього округу буде ефективним і сприятиме забезпеченню доступності до якісної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів за умов:

- створення цілісної ефективної педагогічної системи, яка забезпечувала б варіативність, гнучкість у виборі навчальних програм для учнів різних типів навчальних закладів, що входять до складу освітнього округу;
- забезпечення інтегративного управління освітнім округом, що реалізується шляхом розроблення та реалізації цільової програми функціонування та розвитку освітнього округу;
- широкого впровадження форм державно-громадського управління освітнім округом, що здійснює контроль за діяльністю підпорядкованих йому закладів;
- створення та впровадження навчальних програм варіативного компонента навчального плану для оновлення змісту курсів за вибором, що реалізується в умовах освітнього округу;
- спрямування системи освіти освітнього округу на особистість, забезпечення кожній дитині можливості для розвитку комунікативних здібностей, забезпечення організації педагогічної і психологічної просвітницької роботи з батьками, реалізації виховних програм для учнів (Таблиця 1).

Таблиця 1.

Основні суб'єкти освітнього округу

Суб'єкти	Освітні послуги	Зміст діяльності	Територія обслуговування
Підмихайлівська ЗОШ I-III ст. – опорна школа- ресурсний центр	Робота з обдарованими дітьми, загальна середня освіта учнів, допрофільна підготовка, профільна освіта.	Консультації, творчі конкурси, олімпіади; освіта за профілями.	Населені пункти– село Підмихайля, село Бережниця Калуського району.
Бережницька загальноосвітня школа I–II ст.	Базова освіта допрофільна підготовка	Допрофільне навчання, курси за вибором	В межах округу
Дошкільні заклади	Дошкільна освіта	Розвивальне навчання	В межах округу
Музична школа	Позашкільна освіта	Розвиток здібностей та нахилів дитини	В межах округу
Міжшкільний навчально- виробничий комбінат	Базова освіта	Професійна підготовка школярів	В межах округу
Войнилівський ЦДЮТ	Позашкільна технічна творчість	Розвиток технічних здібностей та навиків, естетичних смаків	В межах округу
ДСШ	Спортивно- оздоровча робота	Розвиток спортивних здібностей	В межах округу
ВНЗ	Довузівська підготовка	Поглиблене вивчення предметів	Опорний заклад

Змістове спрямування освітнього округу:

- поглиблене вивчення предмета (наприклад, української мови);
- навчання за індивідуальним планом;
- дистанційне навчання;
- отримання освіти через екстернат;
- комп'ютерна підтримка та забезпечення процесу навчання;
- підготовка до участі в предметних олімпіадах;
- організація довузівської підготовки за відповідними напрямками;
- надання послуг мережі Інтернет;
- здійснення профільного навчання;

- професійна підготовка школярів за спеціальностями (відповідно до ліцензій);
- створення мережі міжшкільних гуртків, факультативів;
- організація оздоровлення дітей та підлітків.

Організаційний модуль

Побудова моделі освітнього округу зумовлює певну систему організаційних дій, сприятливих передумов для її створення та функціонування, що передбачає:

- формування мотивів та потреб для створення округу у всіх керівників загальноосвітніх навчальних закладів, позашкільних освітніх закладів та закладів інших сфер (охорони здоров'я, спорту, культури та ін.);
- обґрунтування структури моделі освітнього округу на засадах інтеграції, кооперації, взаємодії, що сприяє забезпеченню рівного доступу до якісної освіти;
- моделювання нової педагогічної системи як взірця, з урахуванням сукупності умов (організаційних, науково-методичних, кадрових, мотиваційних, фінансових, нормативних);
- забезпечення умов для надання різних освітніх послуг (реалізація варіативних освітніх програм на різних етапах навчання шкільної та позашкільної освіти);
- здійснення моніторингу реалізації моделі.

Передумовою реалізації моделі слугує ряд заходів управлінського, організаційного характеру, зокрема:

- внесення змін до статутів навчальних закладів, що входять до освітнього округу;
- розроблення програми спільної діяльності із іншими закладами освітнього округу;
- створення сітки різних освітніх програм округу та додаткових освітніх послуг, з визначенням місця реалізації;
- визначення фінансових та ресурсних засобів для реалізації освітніх програм;
- забезпечення умов для засвоєння освітніх програм (узгодження розкладу уроків, занять, розроблення індивідуальних освітніх маршрутів тощо);
- розроблення відповідної нормативної бази діяльності шкільного округу.

Управлінський модуль

На керівництво ОО покладається додаткова відповідальність, пов'язана з упровадженням змін та нововведень, що закріплюються наказом.

Кадрові ресурси та їх підготовка до змін. На цьому етапі здійснюються як навчально-організаційні, так і психологічні заходи, забезпечується адаптація педагогічних колективів до нових умов, ведеться широка робота з попередження можливих ризиків чи неузгоджень. Здійснюється *адаптація* нової моделі до системи роботи всіх закладів, відбувається закріплення нової педагогічної системи у свідомості педагогічних і учнівських колективів.

Реалізуються заходи, спрямовані на навчання, ознайомлення учнів з практичними мірами, що передбачені моделлю, програмою. Зокрема, відбувається масове оволодіння ідеологією новацій: освоєння нових форм

навчання, впровадження інноваційних педагогічних технологій, здійснюється формування, упорядкування організаційної структури освітнього округу шкіл, реалізуються програми нового змісту навчання та виховання.

Управлінські механізми спрямовуються на оптимізацію освітнього процесу. Передбачається реорганізація науково-методичної роботи, планується ефективно використання кадрових ресурсів для забезпечення професійного зростання педагогів всього освітнього округу, реалізуються заходи щодо впровадження інформаційних управлінських та комп'ютерних технологій. Загалом функціонування освітнього округу потребує оновлення управлінського ресурсу.

Забезпечення діяльності освітнього округу здійснюється через організацію, систематизацію роботи інших підсистем закладів освітнього округу: дидактичної, виховної, науково-методичної.

Всю діяльність освітнього округу спрямовує та контролює рада освітнього округу.

Рада освітнього округу:

- погоджує та коригує напрямки спеціалізації та впровадження освітніх програм кожним навчальним закладом, враховуючи інтереси населення, навчальні плани і програми, режим роботи округу, способи комплектування класів, груп у дошкільних та позашкільних закладах, відстежує хід навчання та розвиток учнів;
- створює асоційовані медико-психолого-педагогічні служби, науково-методичні центри і лабораторії для вирішення спільних завдань;
- розробляє заходи з питань організації навчального процесу в межах допрофільної підготовки та профільного навчання (створює умови для підвезення дітей до місця навчання, залучає до роботи спеціалістів та ін.);
- затверджує план заходів підвищення кваліфікації кадрів;
- погоджує посадові обов'язки працівників, що здійснюють організацію допрофільної підготовки та профільного навчання учнів;
- затверджує зміни, внесені до статутів навчальних закладів;
- аналізує та оцінює результативність організації допрофільної підготовки та профільного навчання учнів в умовах освітнього округу;
- затверджує звіт про результати реалізації програм, що застосовуються в освітньому окрузі.

Фінансування суб'єктів округу здійснюється їх засновниками (власниками) або уповноваженими ними органами через фінансування навчальних закладів, що є учасниками округу. Засновники (власники) або уповноважені ними органи мають право здійснювати перерозподіл коштів між суб'єктами округу, що належать до їх власності, на підставі рішення ради округу. Кошти суб'єктів округу використовуються на діяльність, передбачену їх статутами та установчою угодою про створення округу.

Характеристика умов функціонування освітнього округу

У Калуському районі Івано-Франківської області – 39 сільських шкіл, у яких навчається 5679 учнів і працює 1050 учителів. Загальноосвітніх установ I ступеня – 5(13 %), загальноосвітніх установ II ступеня – 21 (54 %), загальноосвітніх установ III ступеня – 13 (33%).

Загальні відомості про опорну школу

Будівля Підмихайлівської загальноосвітньої школи введена в експлуатацію у 1966, 1977 роках.

Засновником закладу є Калуська районна рада.

Школа є юридичною особою, має рахунок в установі банку, має самостійний баланс, відособлене майно й відповідає за своїми обов'язками грошовими засобами, що перебувають у її розпорядженні, і майном, що належить школі на правах власності.

Основним предметом діяльності закладу є реалізація освітніх програм початкової, основної й повної загальної середньої освіти.

Кадровий склад

Кількість педагогічних працівників – 40 чол.

З них:

За освітою:

- вища – 97,5 %,
- середня спеціальна – 2,5 %.

Кваліфікація:

- вища категорія – 56 %,
- перша категорія – 18 %,
- друга категорія – 16 %,
- спеціаліст – 10 %,

Звання «вчитель-методист» – 6%

Звання «старший вчитель» – 14% (Рисунок 1).

Рисунок 1

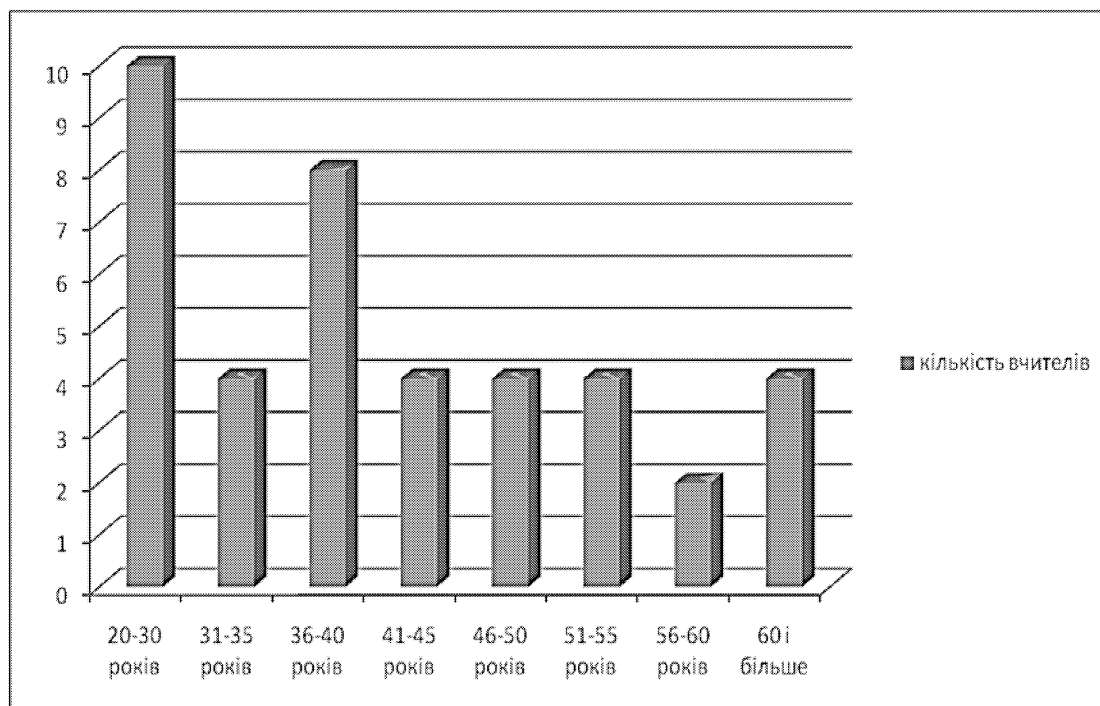
Якісний склад педагогічних працівників

Середній вік вчителів становить 45 років (Рисунок 2):

За віком	20-30 р.	31-35 р.	36-40 р.	41-45 р.	46-50 р.	51-55 р.	56-60 р.	60 і більше
К-кість осіб	10	4	8	4	4	4	2	4
%	25%	10%	20%	10%	10%	10%	5%	10%

Рисунок 2
Склад педагогічних працівників за віком

Працюючих пенсіонерів – 20 %.

Стать:

- жінок – 20 %,
- чоловіків – 0 %.

Технічний і обслуговуючий персонал – 19 чол.

Матеріально-технічна база опорного закладу

Шкільний будинок введено в експлуатацію I корпус – 1967р., II корпус – 1977 р., 2 поверхи, 600 навчальних місць.

Навчальні приміщення і кабінети:

1. інформатики – 1
2. іноземної мови – 1
3. хімії – 1

4. фізики – 1
5. біології – 1
6. математики – 1
7. історії – 1
8. української мови – 1
9. географії – 1
10. образотворчого мистецтва – 1
11. початкової школи – 5
12. майстерні – 1 (комбінована)
13. спортивний зал – 1
14. спортмайданчик – 1
15. бібліотека – 1
16. актовий зал – 1 (160 місць)
17. кабінет виховної роботи – 1
18. кабінет психологічної допомоги – 1
19. медичний кабінет – 1
20. їдальня на 180 місць
21. учительська – 1
22. кабінет адміністративний – 1
23. кабінет методичний – 1
24. лаборантська – 3
25. музей історії села – 1

Соціокультурне середовище опорної школи

Підмихайлівська загальноосвітня школа I-III ст. розташована у центрі села, де проживає 2725 мешканців. Поблизу закладу побудовано будинок культури, у селі функціонують музична школа, сільська бібліотека.

Соціальний склад родин учнів

- інтелігенція – 28 (11 %);
- підприємці – 19 (8 %);
- робітники та службовці – 53 (21 %);
- безробітні – 28 (11 %);
- повні родини – 219 (88 %);
- неповні родини – 29 (12 %);
- асоціальні родини – 1 (1%);
- малозабезпечені родини – 6 (2 %);
- багатодітні родини – 27 (11) %.

У зв'язку зі складною соціально-економічною ситуацією в останні роки в селі спостерігається тенденція зниження чисельності мешканців, що, у свою чергу, веде до зменшення кількості учнів у школі. Через відсутність належного місця роботи значна частина батьків від'їжджають на тимчасові роботи до Польщі, Іспанії, Італії, щоб забезпечити подальше навчання своїх дітей, що вимагає посиленої уваги педагогів до їх навчання та виховання.

У селі Підмихайлі розташовані основні структури й організації, що визначають зовнішні зв'язки й принципи взаємодії закладу освіти із соціокультурним середовищем (Рисунок 3).

Рисунок 3

Схема взаємодії суб'єктів соціокультурної інфраструктури на території функціонування освітнього округу

Зв'язок загальноосвітніх навчальних закладів із суб'єктами соціуму здійснюється на договірних засадах. Співробітництво з сільською Радою дозволяє школі вирішувати завдання організаційного характеру:

- організація спільних заходів щодо благоустрою села й території шкільного двору, пам'ятників;
- організація волонтерського руху;
- організація роботи із соціально незахищеними, малозабезпеченими родинами;
- організація роботи в позаурочний час та ін.

На підставі аналізу діяльності шкіл, кадрового потенціалу, матеріальної бази, освітніх потреб учнів і їхніх батьків наказом №54 від 12 травня 2014 р., підготовленим на основі рішення сесії Калуської районної ради №417-28 від 08.05.2014 р. «Про створення навчально-виховного об'єднання Підмихайлівський освітній округ», створено освітні округи. Підмихайлівська ЗОШ I-III ст. та Бережницька ЗОШ I-II ст. включені до складу одного з освітніх округів (Рисунок 4).

Рисунок 4

Схема взаємодії опорної школи та навчальних закладів

Керівним органом освітнього округу є рада, до складу якої входять представники всіх шкіл, що уклали угоду про спільну діяльність.

Метою входження шкіл в освітній округ, як правило, слугувало прагнення педагогічних колективів забезпечити сприятливі умови для розвитку й навчання дітей, що володіють різними навчальними можливостями, реалізації індивідуальних освітніх траєкторій, сформованих на основі потреб дитини. Школи, що входять до складу освітнього округу, свою діяльність здійснюють на рівноправних партнерських умовах

У зв'язку з погіршенням демографічної ситуації в країні сільські школи гостро відчують проблему щорічного скорочення контингенту учнів, що в умовах ринку все частіше призводить до змін статусу загальноосвітньої школи, зниження ступеня її акредитації або до її ліквідації.

Для стабілізації державних витрат на утримання малочисельних шкіл та підвищення якості освіти освітній округ може компенсувати ті недоліки, що негативно позначаються на освітньому процесі (Таблиця 2).

Таблиця 2

Прогностичний порівняльний аналіз кількості випускників шкіл освітнього округу на 2012/2013, 2013/2014 навчальні роки

Школи	в 2012/2013рр		в 2013/2014рр	
	9 кл	11 кл	9 кл	11 кл
Бережанська ЗОШ I-II ст.	12	-	13	-
Підмихайлівська ЗОШ I-III ст.	34	11	34	19

Організаційна структура управління освітнього округу охоплює систему взаємозалежних органів співуправління й самоврядування, між якими розподіляються управлінські повноваження, що сприяють розвитку в цілому освітнього округу. Формами самоврядування освітнього округу є рада освітнього округу, рада школи, педагогічна рада школи, загальні збори працівників школи, піклувальна рада школи та ін. (Рисунок 5).

Рисунок 5
Структура управління освітнім округом

Загальне управління освітнім округом як об'єднанням загальноосвітніх закладів здійснює рада освітнього округу, що обирається на термін, визначений положенням про освітній округ, із представників керівного складу кожного суб'єкта, представників батьківської громадськості, педагогічних працівників шкіл. Представники з правом голосу можуть обиратися зі складу рад шкіл, батьківських комітетів та ін.

Рада освітнього округу обирає зі свого складу представника, що входить до складу Координаційної ради освітнього округу, що функціонує на рівні району. Рада освітнього округу проводить засідання, підписує рішення, розробляє програми.

Розширена педагогічна рада освітнього округу проводиться по рівній квоті (3 особи від кожної школи чи іншого закладу, що входить до складу освітнього округу).

Керівником освітнього округу обирається представник (директор) від школи і діє на основі єдиноначальності, вирішує всі питання діяльності освітнього округу відповідно до чинного законодавства.

Органи учнівського самоврядування включаються в організаційну структуру освітнього округу у вигляді особливого представництва в складі ради школи.

Піклувальна рада є добровільним об'єднанням добродійників, створеним для сприяння позабюджетному фінансуванню шкіл і наданню їм організаційної, консультативної та іншої допомоги. Піклувальна рада бере участь в управлінні освітнім округом шляхом прийняття рішень по використанню засобів і фондів благодійного фонду.

Педагогічна рада загальноосвітньої школи – колегіальний орган, що поєднує педагогічних працівників школи, діє з метою розвитку й удосконалення навчально-виховного процесу, підвищення професійної майстерності й творчого росту педагогів школи.

Педагогічна рада під головуванням директора школи:

- обговорює питання взаємозв'язку з іншими закладами, обговорює вибір різних варіантів змісту освіти, форм, методів навчально-виховного процесу й способів їхньої реалізації;
- організує роботу з підвищення кваліфікації педагогічних працівників, розвитку їхніх творчих ініціатив;
- ухвалює рішення щодо проведення спільних заходів, що реалізуються з іншими закладами; ухвалює рішення щодо реалізації навчальних програм з участю учнів та вчителів інших шкіл,
- ухвалює рішення щодо розподілу та використання ресурсної бази школи;
- обговорює програму функціонування та розвитку освітнього округу;
- делегує представників до складу ради освітнього округу.

Дидактичний модуль

Навчально-виховний процес здійснюється в кожній школі відповідно до статуту, організовується за ступенями навчання:

I ступінь – початкова загальна освіта (4 роки навчання);

II ступінь – основна загальна середня освіта (5 років навчання);

III ступінь – повна загальна середня освіта (2 роки навчання).

Навчально-виховний процес освітнього округу охоплює дошкільну підготовку дітей, яка здійснюється у загальноосвітній школі (дошкільна група з короткотривалим перебуванням). У умовах освітнього округу дошкільна підготовка здійснюється в Підмихайлівській опорній школі та за місцем проживання дитини в Бережницькій ЗОШ, що входить до складу цього утворення і де створені відповідні умови.

Зміст початкової освіти реалізується за відповідними державними програмами та рекомендаціями МОН України у початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів різних типів та структур та за Державним стандартом початкової загальної освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 462 від 20.04.2011 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти».

Згідно з Державним стандартом освітній процес у початковій школі спрямовується на досягнення результатів навчання учнів початкових класів – ключових і предметних компетентностей [збірн. 17-18, 2012 р., с. 19].

В освітньому окрузі 9 початкових класів, 2 дошкільних групи (середня наповнюваність класів 14 осіб).

Для початкового та дошкільного навчання організовано 9 навчальних кабінетів, 1 група продовженого дня.

В освітньому окрузі реалізуються різноманітні програми шкільного компонента навчального плану, що відповідають запитам і потребам учнів, відображають специфіку регіону, а також розширюють можливості вибору варіантів навчання.

Підмихайлівська опорна школа

Підготовча група працює за програмою розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» (2010р.), згідно якої здійснюється календарне та перспективне планування.

Основним завданням підготовчої групи є підготовка дітей до школи, згуртування міцного дитячого колективу, так як п'ятий рік життя дитини пов'язаний із швидким розвитком їх активності.

Початкова школа, зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, забезпечує подальше становлення особистості дитини, її духовний, інтелектуальний, фізичний, соціальний розвиток. Пріоритетними у початкових класах є загальнонавчальні, розвивальні, виховні, оздоровчі функції.

Для дітей з особливими потребами, за бажанням батьків, організується система корекційних та розвиваючих занять.

У класах початкової школи навчається 79 учнів.

З метою сприяння духовного відродження суспільства, виховання молодого покоління на засадах духовності українського народу та його тисячолітніх християнських традицій в усіх класах школи, крім 7 класу, введено курс за вибором «Християнська етика». Для розвитку комунікативних навичок молодших школярів, вміння спілкуватися, адаптації до умов суспільства, виховання толерантності в 3-4 класах введено курс за вибором «Етика». Зважаючи на те, що значну роль у навчанні, вихованні і розвитку особистості молодших школярів належить українській мові, читанню, математиці, решта годин варіативної складової навчального плану початкової школи відведено на індивідуальні заняття

Години варіативної складової навчального плану:

- Українська мова – 1 год.
- Літературне читання – 1 год.
- Математика – 3 год.
- Християнська етика – 5 год.
- Етика – 2 год.
- Усього – 12 годин

Основна школа

Основна школа (5–9 класи) дає базову загальну середню освіту, що є фундаментом загальноосвітньої підготовки всіх школярів, формує у них готовність до вибору і реалізації форми подальшого одержання освіти та профілю навчання.

У 5–11 класах вивчається друга іноземна мова – англійська, відповідно до Концепції навчання другої іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах, оскільки значно активізувались міжнародні зв'язки нашої держави, посилився авторитет у світовому і європейському просторі. Англійська мова – важливий і необхідний засіб міжнародного спілкування у різноманітних сферах життєдіяльності як найпопулярніша у світі. Освітню галузь «Технології» доповнено курсом за вибором «Креслення» (8 клас – 1 год., 9 клас – 0,5 год.).

Враховуючи інтереси та потреби учнів, а також можливості школи щодо навчально-методичного та кадрового забезпечення решту годин варіативної складової у 6–9 класах виділено на вивчення української мови, англійської мови, хімії. Години шкільного компонента використовуються для посилення інваріантного ядра навчальних предметів

- Християнська етика – 4 год.
- Хімія – 0,5 год.
- Історія України – 0,5 год.
- Креслення – 3 год.
- Інформатика – 1 год.
- Усього – 9 годин.

Бережницька ЗОШ I-II ступенів

Бережницька загальноосвітня школа I–II ступенів Калуської районної ради Івано-Франківської області здійснює планування своєї діяльності відповідно до Законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти», Положення про загальноосвітній навчальний заклад, наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України №409 від 3 квітня 2012 року «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня»

Робочий навчальний план розроблено:

- для 1–2-х класів – за Типовими навчальними планами початкової школи, затвердженими наказом МОНмолодьспорту України від 10.06.2011 № 572;
- для 3–4-х класів – за Типовими навчальними планами початкової школи, затвердженими наказом МОН України від 29.11.2005 № 682 (додаток1);
- для 5-х класів – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня затвердженими наказом МОНмолодьспорту

України від 03.04.2012 № 409 (додаток 1), зі змінами, внесеними наказом МОН України від 17.05.2013 № 551;

- для 6-9-х класів – за Типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими наказом МОН України від 23.02.2004 № 132, зі змінами, внесеними наказом МОН України від 05.02.2009 № 66 (додаток 2).

Мова навчання: українська.

Робочий навчальний план містить інваріантну складову, сформовану на державному рівні, обов'язкову для всіх загальноосвітніх навчальних закладів, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, та варіативну, у якій передбачено додаткові години на вивчення предметів інваріантної складової, курсів за вибором, факультативів, індивідуальні та групові заняття.

За рахунок годин варіативної складової здійснюється корекція знань і вмінь учнів на додаткових та індивідуальних заняттях у 1-4-х класах (лист Міністерства освіти і науки України від 24.07.01 №1/9–267 «Роз'яснення щодо обліку та проведення додаткових годин на індивідуальні та групові заняття»).

Відведено додаткові години на вивчення:

- математики (2–3 класи – 1 год. на тиждень);
- української мови (1–4 класи – по 1 год. на тиждень).

З метою формування в учнів розуміння того, що християнське вчення – це шлях до оновлення людини, з'ясування сенсу і змісту її життя, розуміння своїх обов'язків, усвідомлення свого місця в житті суспільства варіативна складова передбачає години на вивчення курсу за вибором «Християнська етика» по 1 годині на тиждень у 1–6-х класах, та 0,5 год. у 8–9.

Ознайомлення учнів з основними поняттями інформатики та формування навичок опрацювання інформації за допомогою сучасних комп'ютерних технологій з метою їх широкого застосування для розв'язування навчальних та виховних задач реалізується через курс за вибором «Основи інформатики» (8 клас – 1 година на тиждень).

Важливою складовою технологічної підготовки школярів є знання основ графічної грамоти. У 8-9 класах на вивчення креслення використовуються години з варіативної складової навчального плану (в обсягах, передбачених навчальними програмами). Міністерство освіти і науки України рекомендує програму «Креслення. 8-11 класи» (В.К.Сидоренко. К.: Шкільний світ, 2001), яка забезпечена підручниками «Креслення» для загальноосвітніх навчально-виховних закладів (В.К.Сидоренко. К.: Школяр, 2004)

Одним із основних завдань географії є передбачення тих змін у природі, які можуть відбутися внаслідок стихійного лиха та нераціональної господарської діяльності людини. Заняття мають бути спрямовані на показ практичного значення цієї науки в житті людини. У 8 класі відведено 1 год. у тиждень на факультативне заняття «Географія», та 0,5 год у 5 класі на факультативне заняття «Рідний край».

Варіативна складова, як й інваріантна частина навчального плану має повне програмове забезпечення. Курси за вибором та факультативи викладаються за державними та авторськими програмами.

Старша школа (10-11 класи)

Підмихайлівська ЗОШ I-III ступенів є останнім етапом одержання повної загальної середньої освіти, на якому завершується формування цілісної картини світу, оволодіння способами пізнавальної і комунікативної діяльності, уміннями одержувати з різних джерел і переробляти інформацію, застосовувати набуті знання.

Організація навчального процесу перебуває в стані постійного вдосконалення відповідно до потреб споживачів і на даному етапі містить:

- використання сучасних технологій навчання, у тому числі інформаційно-комунікаційних, в освітньому процесі;
- наявність варіативних навчальних програм, профільних предметів;
- наявність навчальних програм поглибленого змісту;
- наявність програм індивідуального навчання;
- наявність програм довузівської підготовки (програма «Майбутній абітурієнт») (Таблиця 3).

Таблиця 3

Нові змістові компоненти ОО на різних рівнях навчання

Зміст навчальних програм, що реалізуються в освітньому окрузі	Форми реалізації	Використання технологій	Внутрішні зв'язки	Зовнішні зв'язки
Дошкільна підготовка				
1. Програма «Українське дошкілля» 2. Програма «Шкільна родина»; 3. Проект «Вчуся з батьками»	Заняття	1.Здоров'я збережувальне навчання 2. Розвивальне навчання 3. Родинна педагогіка	1. Створення системи дошкільної підготовки 2. Розвиток шкільних традицій	1. Організація дошкільної підготовки з використанням різних форм; 2. Зміцнення зв'язків з батьками
Початкова школа				
1. Навчальна програма «Гармонія» 2. Розвивальне навчання 3. Здоров'яз-бережувальне навчання 4. Впровадження програм індивідуального навчання 5. Компенсуюче навчання	Урок Позакл. заняття Виховний захід	1. Методики здоров'я збережувального навчання 2. Методики розвивального навчання (за системою Ельконіна – Давидова й Занкова, 3. Технології вербального оцінювання	1. Створення експонатів для музею, свята, конкурси, ігри у початковій школі 2. Розвиток шкільних традицій	1. Створення клубу «Родинне свято» 2. Розширення зв'язків з піклувальною радою 3. Створення клубу «Веселкова школа» для початкових шкіл освітнього

5. ВАРІАТИВНІ МОДЕЛІ ОСВІТНІХ ОКРУГІВ ТА РЕЗУЛЬТАТИ
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО УПРОВАДЖЕННЯ ЇХ У ПЕДАГОГІЧНУ ПРАКТИКУ

6. Програма «Учися вчитися»				округу, створення центру освіти для батьків
Основна школа				
1. Здоровий спосіб життя як зміст освіти 2. Навчальне проектування (предметне, соціальне) 3. Допрофільне навчання (курси за вибором) 4. Впровадження міжшкільних курсів 5. Розвиток системи додаткової освіти 6. Освітні програми у режимі Інтернет 7. Програма «Учися вчитися»	Факультатив Курс на вибір	1. Навчальне проектування 2. Технологія повного засвоєння 3. Інформаційні технології 4. Комунікаційні технології 5. Розвивальне навчання 6. Соціальне проектування 7. Тьюторський супровід	1. Розвиток діяльності товариства «Шкільна республіка» 2. Розширення роботи клубу (свята, ігри, розваги) 3. Розвиток шкільних традицій 4. Організація роботи шкільних то вариств «Світ для мене»	1. Розширення діяльності шкільної підклубальної ради 2. Розширення просвітницької роботи центру для батьків 3. Створення діяльності окружного центру розвитку творчості вчителя в рамках шкільного округу
Старша школа				
1 Навчальна програма «Майбутній абітурієнт». Програми довузівської підготовки, розроблення індивідуальних навчальних планів. 2. Розвиток профільного навчання (за вибором) 3. Програми допрофесійної підготовки		1. Навчальне проектування 2. Навчальне дослідження 3. Тьюторський супровід 4. Диференціація 5. Індивідуалізація 6. Інформаційні технології 8. Комп'ютерні технології 9. Технології дистанційного навчання.	1. Створення шкільного наукового товариства 2. Організація та проведення педагогічних форумів	1. Розширення зв'язку з вузами, закладами профтехосвіти 2. Розширення діяльності окружного методичного центру в рамках шкільного округу 3. Створення окружного центру тестування

4. Впровадження шкільного портфоліо випускника	
---	--

Профільний спецкурс з технологій та додаткові заняття в 10-11 класах проводяться з метою поглиблення знань учнів з профільного навчання та покращення підготовки до ЗНО. Для успішного життя і праці в умовах глобального інформаційного суспільства, яке створює нові економічні, екологічні, суспільно-політичні, інформаційні ризики, в 10-11 класах виділено години із варіативної частини навчального плану на такі предмети: українська мова і література – групові заняття, «Школа проти СНІДу», креслення – курси за вибором, географія, основи економіки – індивідуальні заняття, «Захист Вітчизни», медико-санітарна підготовка, інформатика – додаткові заняття; 5 годин із варіативної складової навчального плану виділено на професійну та допрофесійну підготовку у міжшкільному навчально-виробничому комбінаті (тракторна справа, швейна справа).

Міжшкільний навчально-виробничий комбінат дає можливість випускникам школи отримати професійну підготовку, свідоцтво кваліфікованого робітника, який здійснює професійну підготовку відповідно до ліцензії серії АГ №582140 Міністерства освіти і науки молоді та спорту (строк дії ліцензії 30.06.2011р. – 30.06.2014 р.).

Професійне навчання здійснюється згідно «Збірника типових навчальних планів і програм з професійного навчання» для закладів системи загальної середньої освіти (офіційне видання: Київ, 2012р., затвердженого наказом Міністерства освіти і науки від 23.09.2010р. № 904 у редакції наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 24.09.2012р. №1040).

Робочі навчальні плани підготовки кваліфікованих робітників у Підмихайлівському МНВК погоджені навчально-методичним кабінетом професійної освіти в Івано-Франківській області, начальником відділу освіти Калуської райдержадміністрації, затверджені головним управлінням освіти і науки Івано-Франківської облдержадміністрації.

Міжшкільний навчально-виробничий комбінат має також потужну матеріальну базу для того, щоб забезпечити ефективність професійної підготовки школярів.

Професія 8331 (Тракторист категорії «А1»)

Кабінети:

- кабінет будови, технічного обслуговування та експлуатації трактора (кат. «А1»);
- кабінет Правил дорожнього руху, основи керування трактором і безпеки дорожнього руху.

Лабораторії:

- лабораторія будови і технічного обслуговування трактора;
- маневровий майданчик для навчання водіння трактором.

Транспортні засоби:

- трактор Т-40 2 шт.;
- трактор ЮМЗ 6Л 1 шт.;
- причепа 2 шт.

Допрофесійна підготовка «Швейна справа»: Обладнані кабінет швейної справи, примірочна.

Обладнання:

- швейні машинки – 15 штук;
- манекени – 2 штуки;
- праски, гладильні дошки, стіл для розкрою тканини.

З наступного навчального року планується введення допрофесійної підготовки «Оператор комп'ютерного набору». Для цього є обладнаний кабінет інформаційних технологій, основ роботи на ПК, діловодства.

Навчання в міжшкільному навчально-виробничому комбінаті забезпечують:

- майстер виробничого навчання з тракторної справи – 2 чол.;
- майстер виробничого навчання з швейної справи – 1 чол.;
- вчитель з тракторної справи – 2 чол.;
- вчитель з швейної справи – 1 чол.;
- робітник по обслуговуванню – 1 чол.

Підмихайлівська дитяча музична школа

У Підмихайлівській дитячій музичній школі навчається 85 учнів у 3 відділах:

- фортепіанний;
- струнно-теоретичний;
- духових та ударних інструментів.

Учні музичної школи займаються в таких творчих колективах:

1. зразковий духовий оркестр;
2. ансамбль баяністів;
3. ансамбль ударних інструментів;
4. квартет саксофоністів;
5. ансамбль піаністів;
6. ансамбль трубачів;
7. ансамбль гітаристів;
8. дитячий хоровий колектив;
9. вокальний ансамбль «весна»;
10. ансамбль скрипалів.

Для повноцінного функціонування дитячої музичної школи створена відповідна матеріально-технічна база (обладнані класні приміщення, наявні музичні інструменти, музична апаратура) та сформований професійний кадровий склад - 15 педагогів:

- 3 – вища категорія, старший викладач;
- 2 – вища категорія;
- 3 – I категорія;
- 3 – II категорія;
- 4 – викладач – спеціаліст.

Школа працює згідно навчальних планів, затверджених Міністерством культури України. Учні музичної школи – неодноразові призери та переможці

різноманітних мистецьких конкурсів, фестивалів районного та обласного масштабу.

Робота вчителів будується на основі особистісно орієнтованого й компетентнісного підходів до проектування навчальної діяльності як під час уроків, так і в позаурочній навчальній діяльності. В освітньому окрузі системно проводяться публічні захисти проектів з тих чи інших предметів.

Гурткова робота

У школі налагоджена чітка система гурткової роботи. Гурткова робота є важливою формою позакласної роботи в школі. При організації гурткової роботи намагаємось як найбільше наблизити її зміст до інтересів дітей, щоб вона давала дітям необхідні знання і навички, прищеплювала любов до праці, сприяла розвитку їх здібностей.

У закладі організовано роботу 18 гуртків: хореографічний «Барви»; вокальний «Червона калина»; хоровий; топографічний; «Юний стрілець»; «Юний художник»; «Юні музеєзнавці»; технічне моделювання; фізичний; математичний; хімічний; драматичний; літературний «Беалія»; мовний «Громослов»; знавців іноземної мови; «Юні краєзнавці»; історичний; «Юних користувачів ПК». З них 8 – за рахунок годин гурткової роботи, решта – входять в позакласну роботу вчителя-предметника (Додаток 1).

При навчальному закладі діють 5 гуртків Войнилівського центру дитячої та юнацької творчості (керівники: Пулькас Н. В., Федорів М. З.):

- «Чарівна бісеринка»;
- «Чарівний клубок»;
- «Батік»;
- «Вернісаж»;
- «Орігамі».

Результати своєї роботи гуртківці виставляють на виставках, як шкільних, так і на районних, обласних.

Профільне навчання

З метою реалізації самовизначення особистості учня у виборі способу одержання подальшої освіти й визначенні профілю навчання в опорній школі організовано спільну роботу з допрофільної підготовки учнів 9 класу (2 години шкільного компонента й навчальний блок з професійної орієнтації в предметі «Технологія»).

Методична рада освітнього округу вивчає пропозиції для вибору курсів на новий навчальний рік – для планомірного здійснення допрофільної підготовки з 8-9-го класу в змішаних групах.

Рада з реалізації програми «Освітній округ» здійснює координацію робочих планів, програм профільного навчання, курсів за вибором – для подальшого узгодження організаційних питань. Під керівництвом ради освітнього округу проводяться розширені засідання методичних об'єднань та інших методичних структур освітнього округу для аналізу результатів навчальних досягнень та їх порівняння з попередніми.

Навчальний процес в освітньому окрузі здійснюється у супроводі психологічної служби, що спостерігає за навчально-виховною роботою, за навантаженням учнів та їх психологічним станом. До цієї діяльності

залучаються спеціалісти медичного закладу, районного методичного кабінету, досвідчені вчителі.

Практика реалізації профільного навчання в рамках освітнього округу враховує реальні можливості всіх закладів, навчального і виховного середовища, що дозволяє створювати найбільш сприятливі умови та можливості вибору профілю навчання.

Професійне навчання

У рамках шкільного округу, при ефективному використанні розподілених ресурсів, вдалося значно розвинути систему професійного навчання на різних освітніх рівнях:

- 8-9 клас – допрофесійна підготовка;
- 10-11 клас – професійне навчання: підготовки трактористів категорії «А1», швея (з наступного навчального року планується ввести «оператор комп'ютерного набору»).

Успішність реалізації програми професійної підготовки трактористів категорії «С» та швеї залежить від тісного співробітництва всіх закладів освітнього округу, в якому провідна роль належить опорній школі з її кадровими й матеріально-технічними ресурсами.

Виховний модуль

Виховна робота в школі базується на концептуальних положеннях Конституції України, Закону України «Про освіту», Концепції виховання дітей та молоді в національній системі освіти і формується згідно Основних орієнтирів виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України за напрямками ціннісного ставлення до: суспільства і держави; людей; природи; праці; мистецтва; себе (Додаток 2).

Реалізація основних орієнтирів здійснюється через використання інноваційних технологій, зокрема:

- проектні (Дж, Дбюї, Кілпатрик);
- ігрові (В.Коваленко);
- життєтворчості особистості (за І. Єрмаковим);
- колективних творчих справ (за І. Івановим);
- інформаційно-комунікативні та ін.

Виховна робота спрямовується на утвердженні в учнівському колективі норм християнської моралі, патріотизму, національної гідності, залучення дітей до життєдайних джерел історії рідного краю, ощадливого ставлення до природних багатств.

У школі застосовуються цікаві методи, прийоми, форми, які спрямовані на формування ціннісних орієнтацій особистості школяра.

Ціннісне ставлення до держави і суспільства формується через відзначення пам'ятних дат історичного календаря, а саме: Дня Незалежності, свята Покрови, дня Соборності, Героїв Крут, дня Героїв та ін., проведення учнівських конференцій на суспільно-правову тематику, залучення учнів до участі в туристсько- краєзнавчих експедиціях, проектах. З метою реалізації завдань руху учнівської молоді України «Моя земля – земля моїх батьків» у школі створено краєзнавчий музей «Історії та побуту села», який щорічно поповнюється новими експонатами. Учні

ознайомлюються з життям, побутом, давніми обрядами, традиціями та звичаями предків. Юними музеєзнавцями розроблено одноденні туристичні маршрути «Духовні святині», «Визначні місця села». Ведеться пошуково-краєзнавча робота, матеріали презентуються на обласних краєзнавчих конференціях «До берегів відродження». Учениця 11 класу Мельник Любов Іванівна стала переможцем II і III етапу Всеукраїнської історико-географічної експедиції учнівської та студентської молоді «Історія міст і сіл України» (2013 р.), II етапу – в 2014 р., лауреатом обласної акції учнівської молоді «Краєзнавча Шевченкіана Прикарпаття». Учні школи беруть активну участь в поїздках історичними місцями, паломництві. (Гошівський монастир, Погоня, Зарваниця, смт.Глиняне). Відвідано музеї національно- визвольних змагань Івано-Франківська, Степана Бандери в с.Старий Угринів, шкільні – в с. Саджава Богородчанського району, СШ №1, 4 м. Калуща, ВПТУ №7.

Шкільна молодь залучається до суспільно значимої роботи по догляду за символічною могилою січових стрільців та пам'ятника загиблим односельчанам в роки II світової війни. Учні беруть участь у проектах «Відлуння голодомору», «Ветеран живе поруч».

Ціннісне ставлення до людей виявляється в моральній активності особистості, прояві відповідальності, справедливості, милосердя, толерантності, готовності допомогти іншим. Цьому сприяє організація благодійних акцій «Ми віримо в силу доброти», «Дитина – дитині», «Від серця до серця».

Учні школи відвідують обласний центр психологічно-соціальної реабілітації дітей з подарунками та матеріальною допомогою.

Години спілкування, тренінгові заняття, уроки з християнської етики, позакласні та загальношкільні свята на морально-етичні теми допомагають учням у формуванні ціннісного ставлення до людей.

Ціннісне ставлення до природи формується через упровадження шкільних акцій «Посади дерево», «Посади квітку», проектів «Збережемо землю для наших нащадків», «Екологічні проблеми с.Підмихайля» (Гринів Надія презентувала роботу на обласному екологічному конгресі, зайнявши II місце), «Очистимо береги наших річок», «Первоцвіти просять захисту», екскурсій-мандрівок, екологічних стежок, фотовиставок, маршрутів вихідного дня. Учні відвідали Галицький національний природничий парк реабілітації тварин, фореальне господарство.

У школі працює волонтерський екологічний загін «Антеї».

Учні є учасниками і переможцями обласного конкурсу «Ліс».

Ціннісне ставлення до праці виявляється в організації трудових десантів, виставок робіт гуртків технічного моделювання.

Учні працюють на пришкільних ділянках, квітниках, допомагають самотнім перестарілим громадянам села у веденні господарства.

Школа тісно співпрацює з Центром служби зайнятості, проводяться тренінги, анкетування з метою профорієнтації.

Цікаві заходи плануються і проводяться у школі з питання **ціннісного ставлення до мистецтва**: музичні свята, конкурси краси, художні виставки робіт гуртківців «Сувенір», «Батік», «Юний художник», зустріч у літературній

кав'ярні, презентації книг «Дорогою осені», «На струнах серця», зустрічі з авторами цих книг, «Жіночі постаті в історії Калущини».

Ціннісне ставлення до себе формується через залучення учнів до роботи клубу старшокласників «Діалог», на засіданнях якого розглядалися такі теми: «Твоє життя – твій вибір»; «Життя – найвища школа шкіл»; «До царин духовності»; «Твій шлях – життєвий успіх»; залучення до проекту «Молодь України – здорова нація»; «Ми діти твої, Україно». Діє літній пришкольній табір «Барви літа».

Практикуються години духовності, проведення реколекцій і організація прощ.

Учнівське самоврядування розвиває лідерські якості, формує соціальний досвід та ціннісні орієнтації, створює простір для самореалізації, сприяє усвідомленню своїх прав, свобод, обов'язків. Головним органом правління є учнівська конференція (Додатки 3,4).

Учні працюють за принципом:

«Пропонуй!»

«Організуй!»

«Виконуй!»

Окремим структурним підрозділом є старостат, який делегує старост класів до органів самоврядування. Центри співпрацюють із старостатом і класними колективами.

Школа має «своє обличчя»: є герб, гімн. Кожен центр має свою програму дій.

Органами учнівського самоврядування відстежується рейтинг участі класних колективів у загальношкільних заходах, оформлення класних куточків, відвідування учнями занять, правопорушення у класі. Це сприяє визначенню наприкінці навчального року кращого учнівського колективу щодо рівня життєвої активності.

Так, цього навчального року проведено ряд цікавих заходів, зокрема: «Вечірній бал для старшокласників», українська дискотека, де обов'язковою була наявність в одязі елементу української вишивки, конкурс «Міс україночка», свято Валентина.

За ініціативи органів учнівського самоврядування в школі проведено акцію «Посади квітку», спортивні змагання з футболу та волейболу та ін.

Методичний модуль

Методична робота в Підмихайлівській ЗОШ I-III ступенів підпорядкована вирішенню методичної проблеми «Забезпечення особистісного розвитку школяра, його самовизначення, саморозвитку і самореалізації через формування системи компетентностей, здатності до життєвого проектування й успішної соціалізації в суспільстві».

Втілення в життя цієї проблеми неможливе без роботи над формуванням яскравої особистості педагога-фахівця.

Завдання школи – сформувати особливий тип педагога з новим мисленням: демократичним, інтуїтивним, прогностичним. Розв'язанню цього завдання сприяє оптимальна модель методичної роботи, її модернізація, система нарощування і оновлення фахових знань, продукування нових педагогічних ідей і технологій, вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду. Реалізацію нових підходів до навчально-виховного процесу та

визначення в ньому місця особистості як учителя, так і учня розпочинається з моніторингу професійної готовності вчителя до праці та наповнення її інноваційним змістом. Однією з основних складових особистісно орієнтованого освітнього середовища є :

- відстеження професійного та особистісного зростання учасників навчально-виховного процесу;
- стабільність та комфорт у всіх видах діяльності;
- моніторинг результативності кожного учасника освітнього процесу.

В опорному закладі створена система методичної роботи з педагогами, яка включає індивідуальні, групові, загальношкільні форми роботи. Вони взаємодіють і доповнюють одна одну (Додаток 5).

Індивідуальні форми роботи:

- конкурс «Вчитель року»;
- індивідуальні консультації;
- атестація;
- робота над темою мікродослідження;
- наставництво;
- самоосвіта.

Групові:

- динамічні творчі групи вчителів;
- методичні тижні;
- семінари-практикуми;
- методичні об'єднання вчителів початкових класів та класних керівників

Загальношкільні:

- психолого-педагогічний семінар;
- проблемний семінар-практикум;
- педагогічні читання;
- виставки;
- конференції (в т.ч. Інтернет-конференції).

У методичній діяльності використовуємо нестандартні форми втілення нових педагогічних ідей:

- презентації вчителів, які атестуються;
- день молодого вчителя;
- тиждень педагогічної майстерності.

Центральне місце у структурі методичної роботи займає методична рада школи, яка розглядає пропозиції з розвитку школи, організовує роботу, спрямовану на розвиток професійної майстерності педагогів, бере участь в експериментальних дослідженнях.

Значна роль у методичній діяльності належить МО вчителів початкових класів, куцовим МО вчителів української мови і літератури, математики, які створені з метою удосконалення уроку, пошуку нових педагогічних технологій, розвитку творчої активності педагога та учня.

Методичний кабінет постійно поповнюється тематичними розробками вчителів, матеріалами, зібраними під час проведення декади методичної роботи.

Для підвищення професійної компетентності вчителя, поступового зростання його як особистості і як фахівця:

- проводимо навчальні тренінги, де думка кожного є обов'язковою складовою колективного рішення;
- працюємо над упровадженням у навчально-виховний процес інноваційних технологій;
- залучаємо вчителів до участі в реалізації колективних і авторських проєктів;
- створюємо умови мотивації пошукової і дослідницької діяльності педагогів;
- формуємо команду однодумців.

Опорна школа в освітньому окрузі

Опорна школа в освітньому окрузі функціонує в рамках реалізації фундаментального положення про інтеграцію та взаємодію суб'єктів освітнього округу, що слугує основою моделі, із стрункою системою внутрішніх та зовнішніх зв'язків, системою взаємодії з навколишнім соціально-економічним середовищем, в центрі якого знаходиться опорна школа.

Опорна школа в моделі освітнього округу відіграє важливу роль, надає посильну допомогу іншим навчальним закладам на договірних засадах. На базі опорних шкіл реалізуються програми профільного навчання, міжшкільних факультативів, курсів за вибором, додаткової освіти тощо. Вони можуть виконувати функції ресурсного центру, де зосереджено масив нових методичних напрацювань, методичні кейси, портфоліо вчителя-предметника та ін. У цих навчальних закладах систематично проводяться відкриті уроки з використанням інноваційних технологій, організовуються майстер-класи з впровадження інновацій у педагогічну практику.

Опорна школа виконує завдання ресурсного центру, зокрема:

- ресурсозабезпечення закладів освітнього округу (технічне, інформаційне, кадрове, технологічне) для здійснення освітньої діяльності;
- задоволення потреб учнів у спеціальному (додатковому) навчанні;
- надання консультативної, методичної та організаційної підтримки учасникам навчального процесу в освітньому окрузі.

Функції опорної школи:

- планування діяльності шкільного округу;
- спільна робота з гармонізації навчальних програм, програм співпраці для забезпечення безперервності навчальних процесів в умовах взаємодії;
- організація методичної й експериментальні роботи в освітньому окрузі;
- ініціювання впровадження в навчальний процес сучасних освітніх технологій;
- проведення моніторингу діяльності освітнього округу;
- вивчення соціального замовлення на додаткову освіту;
- організація спільного відпочинку учнів різних шкіл;
- узгодження розподілу та використання ресурсної бази класних кімнат, навчальних кабінетів для організації та проведення практичних робіт з учнями навчальних закладів освітнього округу;
- надання матеріально-технічної допомоги для різних видів спільної діяльності.

В опорній школі створені комфортні умови для навчання дітей та перевірки знань, є можливості надавати відповідну матеріально-технічну базу як для класно-урочного навчання, так і для продуктивного використання другої половини дня для організації роботи гуртків, клубів, спортивних секцій тощо.

Серед багатьох програм позакласної діяльності важливе місце в опорній школі займає хореографія – адаптована програма, складена на основі програми рекомендованої Міністерством освіти і науки України.

Особливістю музично-хореографічного навчання школярів є залучення такого виду діяльності в навчальний процес, налагодження міжпредметних зв'язків предметів як естетичного циклу, так і літературного читання, стимулювання розвитку основних психічних процесів, що реалізуються засобами музики й танцю (заняття з хореографії).

Школа бере активну участь у конкурсах і оглядах різного рівня. Досягнення закладу регулярно відзначаються органами місцевого самоврядування у вигляді заохочень і нагород, діяльність школи висвітлюється місцевими засобами масової інформації.

Реалізація програми здоров'язбережувального спрямування позитивно впливає на динаміку показників, наприклад:

- зниження відсотка дітей із хронічними захворюваннями;
- збільшення відсотка дітей, віднесених до основної групи здоров'я для занять фізичною культурою;
- зниження середнього показника захворюваності (кількості днів, пропущених через хворобу з розрахунку на одну дитину);
- зниження відсотка дітей з порушеннями стану здоров'я, викликаними адаптацією до школи.

Доступність медичної допомоги забезпечується фельдшерсько-акушерським пунктом с. Підмихайля, районною поліклінікою та медичною сестрою школи.

Органами санепіднагляду здійснюється регулярне обстеження учнів школи, проводяться відповідні заходи (медогляди, диспансеризація та ін.).

Функції навчальних закладів освітнього округу:

- участь у розробленні, погодженні та затвердженні навчальних програм, програм, які забезпечують безперервність процесу освіти;
- проведення спільно з іншими закладами процедур діагностики та моніторингу якості шкільної освіти;
- забезпечення участі педагогічних колективів у розробленні та реалізації програм виховної роботи, навчальних та виховних проєктів;
- участь в олімпіадах, змаганнях, іграх, інтелектуальних форумах та ін.;
- надання додаткових освітніх послуг;
- участь в організації та здійсненні профільного навчання, допрофільної підготовки;
- надання матеріально-технічної та іншої ресурсної бази для решти навчальних закладів відповідно до угоди.

Соціально-психологічний супровід навчально-виховної роботи

Щоб змінити людей, їх треба любити.

Вплив на них пропорційний любові до них

І. Песталоцці

Психологічною службою школи проводиться робота за напрямками згідно діючого Положення про психологічну службу Листа МНОУ №1/9-352 від 27.08.2000р.

Основні напрями роботи психологічної служби в школі:

Робота з дітьми	Робота з учителями	Робота з батьками
Проведення класних годин з проблем самовиховання	Виступи на педагогічних нарадах, участь у круглих столах	Індивідуальне консультування
Робота з обдарованими дітьми	Проведення психологічних тренінгів	Виступи на батьківських зборах
Робота з невстигаючими школярами	Робота з молодими педагогами	Спільні тренінги батьків і дітей
Робота з учнями з девіантною поведінкою	Індивідуальне консультування	Психологічне дослідження
Індивідуальне консультування	Ознайомлення з прийомими ауторенінгу	Вивчення домашніх умов учнів
Психодіагностичне дослідження	Психологічне просвітництво класних керівників	Забезпечення зв'язку «батьки - учень - учитель»
Проведення психокоригувальних ігор	Психологічне просвітництво адміністрації	Психологічне просвітництво сімейного виховання
Профорієнтаційна робота	Розробка психологічних рекомендацій щодо оптимізації навчально-виховного процесу	

Діагностична робота. Головне завдання цього напрямку роботи полягає в оцінюванні психології та поведінки дітей, і дорослих людей у системі освіти, складанні їх кваліфікованої, психологічної характеристики, що базується на достовірних і надійних даних, отриманих в процесі соціально-психологічного дослідження.

Моніторинг особистості дитини розпочинається з 5–6 років, де виявляється готовність дітей до навчання у школі. Тут розпізнаємо рівень розвитку психічних процесів, виявляємо обдарованих дітей, дітей “Групи ризику”, дітей пільгових категорій. Проводимо діагностичну роботу на запит. З першого класу проводиться адаптаційний період. Ведеться моніторинг розумового та емоційного розвитку молодших школярів. У 5-х класах знову відстежується адаптаційний період при переході на іншу ланку школи. У середніх звертається увага на пом'якшення кризи підліткового періоду. У 9-их проводиться робота щодо інтелектуального розвитку учнів. У 10-их відстежується адаптаційний період та допрофесійна підготовка. В 11-их формуються провідні професійні здібності та моральні цінності та життєві компетентності.

Профілактична робота пов'язана з виконанням завдань запобіжного характеру, що попереджають настання небажаних наслідків у розвитку та

поведінці дитини. Профілактична робота дає змогу поважати гідність дитини, захищати її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, пропагує здоровий спосіб життя. Здійснюється профілактика алкоголізму, наркоманії, ВІЛ/СНІДу та інших шкідливих звичок серед учасників навчально-виховного процесу.

Консультаційна робота містить: – складання і точне формулювання психолого-педагогічних рекомендацій, що впливають із результатів проведеного обстеження;

- проведення бесід з тими, хто потребує консультативної допомоги;
- роботу з вчителями і батьками, що виконується в межах психологічної просвіти.

Служба надає допомогу учням, батькам, вчителям у вирішенні питань, щодо навчання та розвитку виховного процесу, а також з особистих проблем.

Прогностична робота полягає у дослідженні соціуму та налагодженні зв'язків з державними та громадськими організаціями Калуського району.

Соціально-перетворювальна робота з дітьми включає в себе здійснення соціально-педагогічного патронажу соціально-незахщених категорій дітей, сприяння соціально-професійному визначенню, та адаптації в соціумі, взаємодію з організаціями, які надають соціальні послуги учнівській молоді (сільський голова, ССД, ЦССДСМ та ін.)

Корекційна робота передбачає здійснення безпосереднього впливу на дитину або дорослого з метою виправлення наявних недоліків, зміни їх психології або поведінки. Для цього починаючи з молодших класів підбираються спеціально корекційно-розвивальні методики, які підходять до кожної категорії учнів навчально-виховного процесу. Це “Профілактика та корекція психологічної дезадаптації” для учнів 1-их класів методами арттерапії. “Подолання шкільної тривожності п’ятикласників” – для учнів 5-их класів. “Розвиток творчих здібностей” з обдарованими дітьми, “Програма корекційних занять з підлітками “групи-ризик” щодо вживання алкоголю, тютюну.” 11 кл. – “Життєва компетенція старшокласників” та ін.

Отже принцип інтеграції став основою для співробітництва між колективами загальноосвітніх навчальних закладів та соціокультурною сферою, що забезпечує якісну реалізацію програм варіативного компонента навчального плану, активізує потребу у взаємодії зовнішнього і внутрішнього середовища, стимулює розвиток педагогічного партнерства, що відбувається в умовах освітнього округу.

2. Продуктивне функціонування потенціалу освітнього округу, що вибудовується на інтегративних засадах, дає можливість ширше використовувати природне, соціальне, виробниче та інше середовище, що функціонує на найближчій території.

3. Інтеграційний характер функціонування освітнього округу обумовлює взаємозв'язок «внутрішніх» і «зовнішніх сфер», враховуючи потреби соціуму і особистості.

4. Взаємодія педагогічних колективів у здійсненні освітнього процесу забезпечує можливості для ширшого впровадження інноваційних технологій навчання та виховання, в тому числі активізації проектної діяльності.

5. Принцип взаємозв'язку, кооперації та взаємодії пов'язує в цілісну педагогічну систему заклади освітнього округу: узгоджує урочну і позаурочну, позакласну і позашкільну діяльність, стимулює використання педагогічним колективом доцільних методів навчання і виховання, проведення спільних заходів навчального і виховного змісту, що позитивно позначається на якісних характеристиках учасників освітнього процесу.

6. Взаємодія педагогічних колективів закладів освітнього округу сприяє розширенню освітнього простору, а форми організації навчально-виховного процесу посилюють внесок кожного в результати спільної діяльності, що досягається внаслідок створення інтегрованої педагогічної системи.

7. Інтеграційна взаємодія дидактичних систем закладів освітнього округу, внаслідок якої вибудовується цілісність компонентів у системній єдності, позитивно позначається на якості навчання, що підтверджується порівняльними даними до і після впровадження експериментальної моделі.

Реалізація моделі освітнього округу передбачає виконання сукупності заходів, спрямованих на взаємодію навчальних закладів, здійснення практичних перетворень, що деталізуються Цільовою програмою функціонування та розвитку освітнього округу. У зазначеному документі передбачаються заходи масового оволодіння ідеологією інтеграції з метою освоєння нових форм навчання, упровадження інноваційних педагогічних технологій, упорядковування організаційної структури освітнього округу.

Розроблений проект цільової програми функціонування і розвитку освітнього округу передбачає послідовність дій, що забезпечує цілісність педагогічної системи. Основними цілями й завданнями цієї програми є: визначення загальної стратегії розвитку закладів освіти, визначення ролі й місця кожної школи в освітньому окрузі, удосконалення системи освіти в районі відповідно до потреб соціуму та вимог держави до якості освіти у сільській місцевості.

5.4. Результати впровадження моделі Раківчицького освітнього округу

Перехід до нової структури та умов реалізації навчальних програм, що здійснювалася в умовах Раківчицького освітнього округу Коломийського району Івано-Франківської області дозволило розширити освітній простір учнів на різних етапах шкільного навчання. Від результативності та якості освіти значною мірою залежать подальші результати навчання в основній і старшій школі. Ці освітні шаблі пов'язані між собою, потребують посилення принципу наступності і враховують вихідні результати попереднього стану навчання. Таким чином, виявлення і попередження ризиків, вчасна корекція допущених відхилень сприятиме поліпшенню якості освіти не залежно від ступеня навчання. Головне, щоб з найбільшою віддачею був реалізований ресурсний потенціал середовища освітнього округу, якість яких визначалася за окремими компонентами.

Дидактичний компонент

Аналіз результатів навчання свідчить про те, що в школі домінує середній рівень знань (48.8%), достатній становить 25.7%, 15 учнів (17.4%) закінчили навчальний рік із початковим рівнем, і тільки 7 учнів (8.1%) – з високим. Якісний показник становить – 33,8%. Якість навчальних досягнень учнів минулого навчального року порівняно з попереднім зменшилася на 0,4% і становить 33,8 % від загальної кількості учнів 2–11 класів (Таблиця 15, рисунок 4).

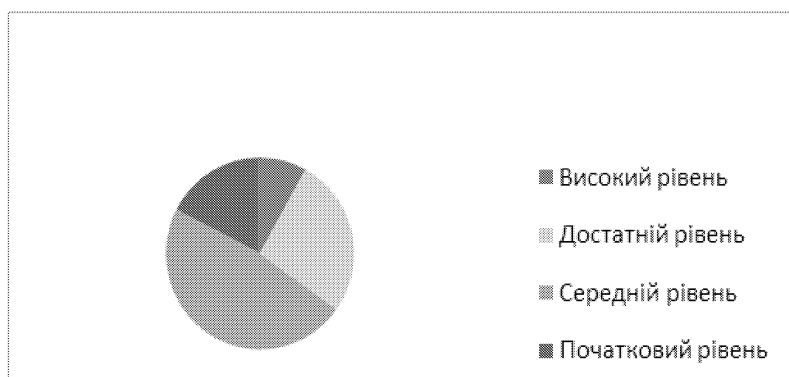

Рис. 4.Результати досягнень школярів за 2012-2014 н.р.

Порівняльна характеристика результатів навчальних досягнень школярів з 2013-2014 навчальним роком дає підстави стверджувати, що у поточному навчальному році кількість учнів з високим рівнем знань зросла на 2% і становить 8,1%, зменшилася кількість учнів з початковим на 3,3%, також зменшилася кількість учнів з достатнім рівнем на 2,4%, кількість учнів з середнім зросла на 3,7%.

Учні з високим рівнем навчальних досягнень за ступенями: I ступінь – 4 (з них 3 учні 2 класу), II ступінь – 1, III– ступінь – 0.

Якість навчальних досягнень учнів початкової школи за 2013–2014н.р. складає 47,5%. Якщо прослідкувати динаміку якості впродовж декількох років, то відслідковується зниження якості навчальних досягнень учнів початкової

5. ВАРІАТИВНІ МОДЕЛІ ОСВІТНІХ ОКРУГІВ ТА РЕЗУЛЬТАТИ
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО УПРОВАДЖЕННЯ ЇХ У ПЕДАГОГІЧНУ ПРАКТИКУ

школи (57,5%, 73%, 57,9%, 64,8%, 47,5%). Показники найвищої якості навчальних досягнень з предметів мають учні 3-го (55,6%) та 4-го класів (50%) (Таблиця 16).

Таблиця 16
Якість навчальних досягнень у порівнянні з попередніми роками

Клас	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013
1 клас	54,2%	89,5%	66,6%	77,7%	37%
2 клас	65,4%	53,4%	50%	66,6%	55,6%
3 клас	52,9%	76,1	57,2	50%	50%
4 клас	57,5%	73%	57,9%	64,8%	47,5%

Найкращі результати в учнів початкової школи в 3 класі: з 9 учнів – 3 (33.3%) досягли високого рівня знань, у 2 класі: з 12 учнів – 3 (25%) з високим рівнем знань.

Порівнюючи з минулим роком, треба відзначити стабільність кількості учнів, які навчаються на середньому і невелику динаміку покращення успішності на достатньому рівнях (Таблиця 17, рис5,6,7).

Таблиця 17
Аналіз академічної успішності учнів початкової школи за останні три роки

Навчальний рік	Усього учнів у школі	Оцінювались	Навчалось на							
			12–10	%	9–7	%	6–4	%	3–1	%
2010–2011	38	28	7	25	9	32.1	8	28.6	4	28.4
2011–2012	36	23	4	17.4	11	47.8	7	30.4	1	4.3
2012–2013	37	27	7	8,1	23	26.8	9	33.3	2	7.4

2011-2012н.р.

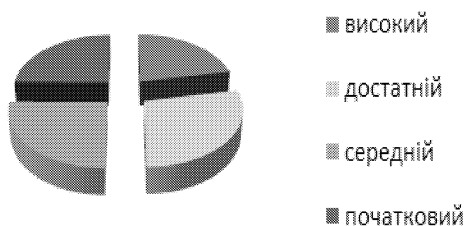

Рисунок 5

2012-2013н.р.

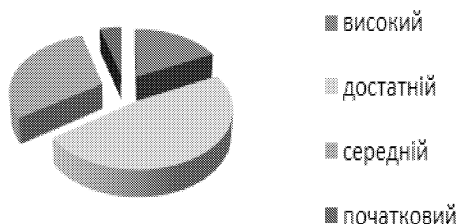

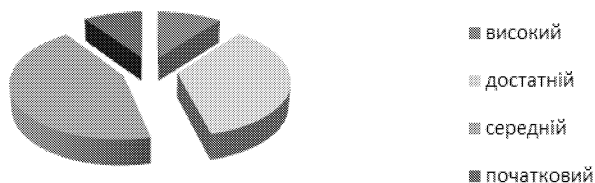
Рисунок 6

Якість навчальних досягнень учнів основної школи за 2012–2013н.р. складає 25%. Тільки 1 учень 6 класу закінчив навчальний рік на високому рівні, значно гірші результати в учнів 7, 8 класах. У даних класах початковий рівень навчальних досягнень складає відповідно 57,2% і 36,4%.

Початковий рівень знань мають більшість учнів з англійської мови: 5 клас – 25%, 7 клас – 14,2%, 10 клас – 20%, німецької мови – 5 клас – 25%, 8 клас – 18,2%, всесвітньої історії в 7 класі – 57,1%, алгебри в 7 класі – 29%, правознавство 10 клас – 40%, біологія 9 клас – 44,4%, фізика 9 клас – 33,3%, хімія 7 клас – 28,6%.

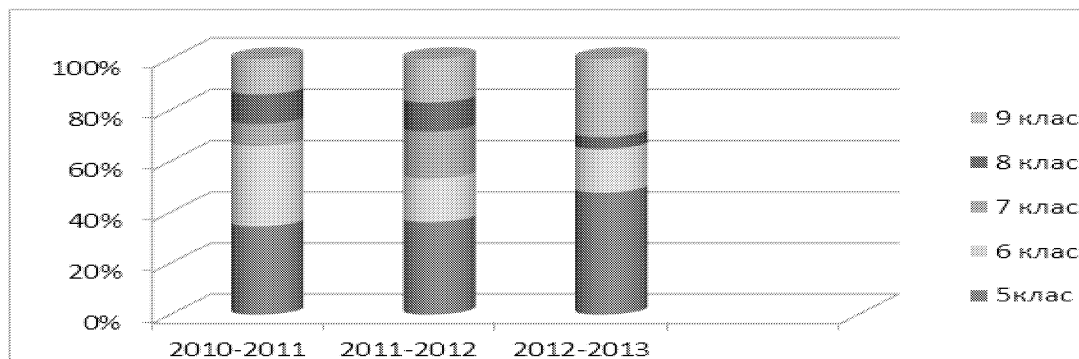
Причинами недостатнього рівня навчальних досягнень учнів, як свідчить аналіз відвіданих уроків, є те, що ще не всі вчителі залучають учнів до активної творчої праці на уроці, не всі учні вміють працювати самостійно, не завжди здійснюється диференційований підхід до навчання, недостатня різноманітність умов застосування умінь і навичок, недостатнє впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (Таблиця 18, рис.8).

2013-2014н.р.

Таблиця 18
Якість навчальних досягнень у порівнянні з попередніми роками

Клас	2011–2012	2012–2013	2013–2014
5 клас	50%	35,7%	87,5%
6 клас	45,4%	16,7%	30,8%
7 клас	12,5	18,2%	0%
8 клас	16,7%	11.1%	9%
9 клас	20%	16,7%	55,6%
	28,92%	19,68%	36,58

5. ВАРІАТИВНІ МОДЕЛІ ОСВІТНІХ ОКРУГІВ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО УПРОВАДЖЕННЯ ЇХ У ПЕДАГОГІЧНУ ПРАКТИКУ

Аналіз навчальних досягнень учнів базової школи за 2013–2014н.р. показує, що на високому рівні навчається тільки 1 учень, на достатньому – 11 учні (разом 12) і 24 учні на середньому рівні. Великим є відсоток учнів, що мають бали початкового рівня. В основному бали початкового рівня в цих учнів з одного чи двох предметів, тому потенціал покращення показника навчальних досягнень є (Таблиця 19, рис.9).

Таблиця 19

Аналіз академічної успішності учнів базової школи за останні три роки

Навчальний рік	Усього	Оцінювались	Навчалось на							
			12–10	%	9–7	%	6–4	%	3–1	%
2010–2011	41	41	2	4,9	10	24,4	18	43,9	11	26,8
2011–2012	46	46	1	2,2	9	19,5	23	50	13	28,3
2012–2013	48	48	1	2,1	11	22,9	24	50	12	25

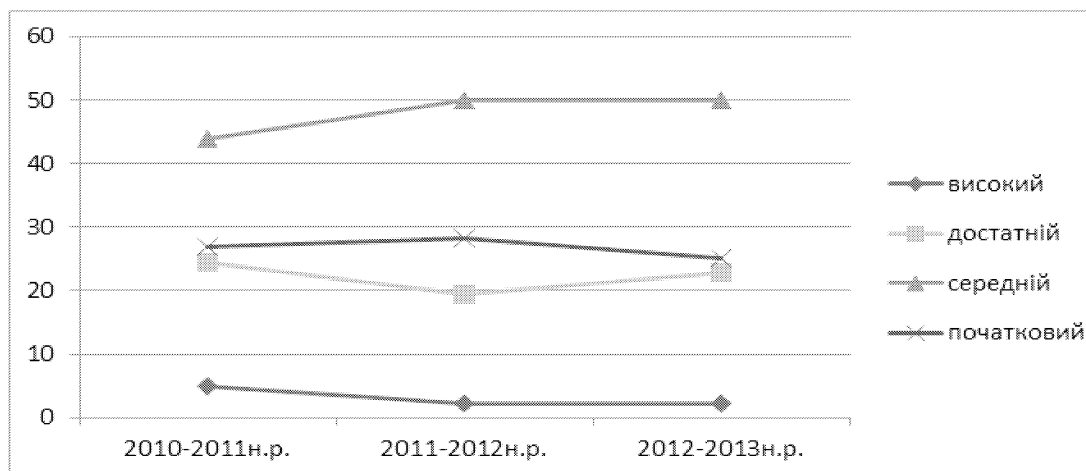

Рис.9.Результати досягнень школярів за 2012–2013 н.р

Якість навчальних досягнень учнів школи III ступеня за 2012–2013 н.р. складає 27%. Якщо прослідкувати динаміку якості впродовж декількох років, то впадає в вічі високий показник середнього рівня знань школярів упродовж трьох років. Зниження відсоткового рівня зумовлене причинами, насамперед пов'язаними з контингентом учнів (Таблиця 20,21, рис. 10,11).

Таблиця 20

Якість навчальних досягнень у порівнянні з попередніми роками

Клас	2010–2011	2011–2012	2012–2013
10	66,6%	0%	0%
11	66,6%	42,9	33,4%
	66,6%	21,45%	16,7

5. ВАРІАТИВНІ МОДЕЛІ ОСВІТНІХ ОКРУГІВ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО УПРОВАДЖЕННЯ ЇХ У ПЕДАГОГІЧНУ ПРАКТИКУ

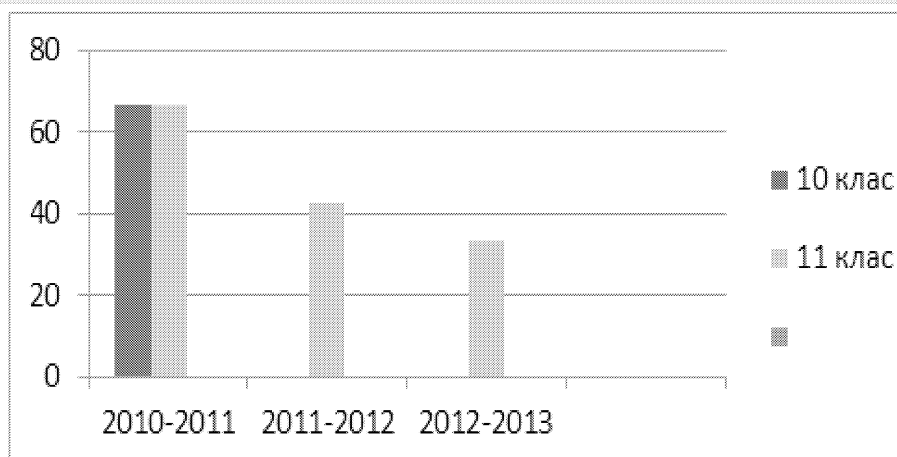

Рисунок 10

Таблиця 21

Аналіз академічної успішності учнів старшої школи за останні три роки

Навчальний рік	Усього учнів у школі	Оцінювались	Навчалось на							
			12-10	%	9-7	%	6-4	%	3-1	%
2011-2012	12	12	0	0	2	16,7	8	66,6	2	16,7
2012-2013	13	13	0	0	3	23,1	7	53,8	3	23,1
2013-2014	11	11	0	0	2	18,2	8	72,7	1	9,1

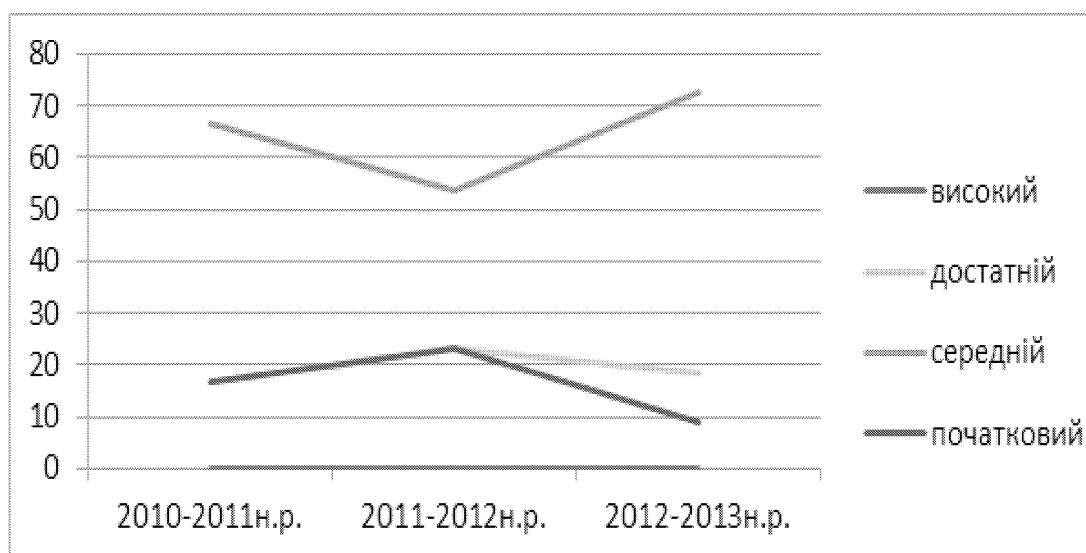

Рис.11 Аналіз академічної успішності учнів старшої школи за останні три роки

За моніторингом резерву підвищення якості знань з одним – двома балами достатнього рівня в школі III ступеня закінчили 2012-2013 н.р. – 1 учень (9,0%), у 2011-2012 н.р. – 3 учні (23,1), у 2010–2011 н.р. – 2 учні. Ці діти складають групу учнів, які можуть підвищити рівень навчальних досягнень і потребують індивідуальної уваги вчителів.

Взагалі якість навчальних досягнень учнів за 2012–2013 н.р. в порівнянні з минулим навчальним роком не змінилася і становить: 2011–2012 н.р. – 34,2%, 2012–2013 н.р. – 34,9% від загальної кількості учнів 2 – 11 класів. З вищим від загальношкільного показника якості закінчили навчальний рік учні 2–4 класів (59,3%) і учні 9 класу (55,6%). Звертають на себе увагу низькі показники якості в 7 (жоден учень не закінчив навчальний рік на високому та достатньому рівні знань) і 8 класах (відповідно 0% і 9%).

Аналіз результатів навчальних досягнень учнів основної та старшої школи дає підстави стверджувати, що за результатами навчальних досягнень учнів із предметів найбільше учнів з високим рівнем знань з образотворчого мистецтва (78,6%), фізичної культури (69,5%), музичного мистецтва (51,2%), основ здоров'я (45,8%), інформатики (40%), географії (33,3%), що на 15,8% більше, ніж в минулому році, із біології – 21,1% (на 0,6 % більше), світової літератури – 17% (на 0,1% збільшився), із української мови 11,9% (був 13,4%), української літератури – 15,2%, як і в минулому навчальному році. Жодного учня з високим рівнем знань немає з фізики. Найменший відсоток учнів з високим рівнем знань з математики (4,2%) і англійської мови (5,0%).

Достатній рівень знань домінує з екології (83,4), економіки та інформатики (66,7%), української мови – 49,2% (збільшився на 5 %), з української літератури – 44,1%(зменшився на 2,5%), біології 39,5 % (у минулому році домінував середній рівень 42,9%).

Із більшості предметів домінує середній рівень знань: психології – 83%; математики – 56,7 % (61,9); історії України – 54,5(52,5%); фізики – 52,6% (51,6%); світової літератури – 52,5(38,2%); правознавства – 50 (66,7%). німецької мови – 50 (49,1%), англійської мови – 49, 2 (69,3%); хімії – 42,1 (50,4%), із всесвітньої історії – 39,2 (61,4%) (дужках показники 2011–2012 н.р.).

Немає учнів з початковим рівнем з української мови (вчителі Угорчук Г.В., Слободян О.Р., Попадюк Н.М.), української літератури (вчителі Угорчук Г.В., Слободян О.Р., Попадюк Н.М.), світової літератури (вчителі Данишук В.Г., Попадюк А.А.), математики у 5–9 та 11 класах (вчителі Червенюк С.В., Симовонюк Л.М.), інформатики (вчитель Андрухович І.І.), фізичної культури (вчителі Атаманюк Я.Я., Пнівчук М.М.), музичного мистецтва (вчитель Семенюк Н.А.), образотворчого мистецтва (вчитель Мадерук О.С.), основ здоров'я (вчитель Попадюк А.А.), психології (вчитель Гавриленко М.М.), економіки та екології (вчитель Ферчук М.М.).

Початковий рівень знань мають більшість учнів з англійської мови: 5 клас – 12.5%, 8 клас – 18.2%, 10 клас – 20% (учитель Чоповська Г.І.), німецької мови – 5 клас – 12.5%, 6 клас – 15.4% (учитель Денесюк У.Д.), алгебри і геометрії (10 клас) – 60% (вчитель Симовонюк Л.М.), всесвітньої історії в 7 класі – 42.8%, правознавства в 10 класі – 20% (вчитель Чоповський Я.М.), хімії 7 клас – 28.6% (вчитель Побережна Л.М.).

Причиною такої успішності, як свідчить аналіз відвіданих уроків, є недостатня мотивація навчання на уроках, невміння учнів застосовувати набуті знання на практиці, учитися самостійно, небажання вчитися, недостатнє залучення вчителями учнів до активної творчої праці на уроці, не завжди здійснюється диференційований підхід до навчання, недостатнє урізноманітнення умов застосування умінь і навичок.

Класними керівниками на класних учнівських та батьківських зборах недостатньо обговорюються питання успішності, не проводиться системна робота з виховання в учнів відповідального ставлення до навчання.

Про певну динаміку змін якості знань з предметів свідчать результати контрольних робіт, які проводилися протягом навчального року. Аналіз порівняльних показників дає підстави стверджувати, що за 2 семестр зменшилася кількість учнів з початковим рівнем знань, збільшилася кількість учнів з достатнім та високим рівнем знань. Однак, турбує, що з контрольної роботи з математики в 3 класі 50 % учнів мають початковий рівень знань, а річна у 16,7 %; з української мови – 33,4%, річні – 0; з фізики в 10 класі – 0,75%, а за рік – 50%. Результати контрольних зрізів знань свідчать про те, що окремі вчителі в своїй роботі ще недостатньо формують в учнів уміння та навички, не завжди здійснюють особистісно зорієнтований підхід, тому учні з предметів мають низький рівень навчальних досягнень.

Учні проходили державну підсумкову атестацію з української мови, української літератури математики, біології в 11 класі, української мови, математики, біології, географії, правознавства в 9 класі. В основному заклад добре підготувався до проведення державної підсумкової атестації.

Державну підсумкову атестацію в 11 класі пройшло 6 учнів з предметів: українська мова (переказ), правознавство (письмово), математика (письмово), біологія (письмово).

Як свідчить порівняльний аналіз результатів державної підсумкової атестації та річних оцінок учнів, учителі школи об'єктивно оцінюють навчальні досягнення школярів, багато працюють над успішним проходженням атестації, тому бали, виставлені в ході атестації, в основному збігаються з річними або вищі.

Державну підсумкову атестацію в 9 класі пройшли 9 учнів з предметів: українська мова (диктант), географія (письмово), математика (письмово), біологія (письмово), світова література (усно).

У старшій школі учнями 11 класу було обрано правовий профіль. Аналіз рівня навчальних досягнень із правознавства (Пнівчук М.М.) свідчить про те, що в учнів домінує середній рівень знань. Середній бал – 6,3. 2 учні з 6 (33,3%) мають достатній рівень знань, 4 (66,7%) – середній. Середній бал результатів ДПА – 7,2.

У 2013–2014 навчальному році, враховуючи бажання учнів, батьків, учителів, матеріальне та кадрове забезпечення, у 10 класі впроваджується універсальний профіль.

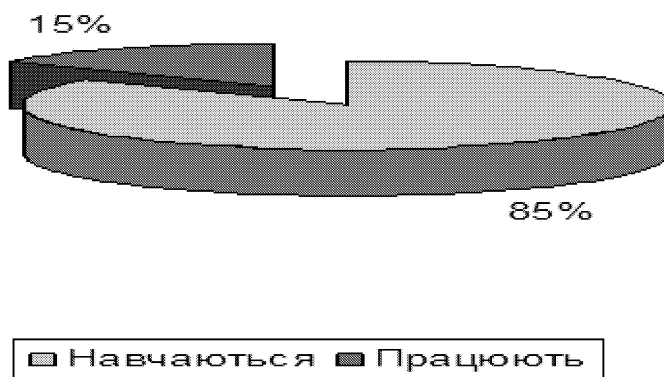
У вищих навчальних закладах III–IV рівня акредитації продовжують навчання – 22 учні, I–II рівня – 16 учнів, що відповідно становить 38,6% та 28 % (Таблиця 24, схема 12).

Таблиця 24

Класи	Закінчили школу	Продовжують навчатися				Працевлаштовані
		10 клас	ВНЗ I-II	ПТУ	ВНЗ III-IV	
9	9	5	3	1		1
11	5		2	1		
Разом	14	5	5	2	-	1

Схема 12

Працевлаштування випускників у 2012-2013 навчальному році

Висновки:

1. Аналіз навчальних досягнень свідчить про те, що в школі домінує середній рівень знань, зменшення кількості учнів, нагороджених похвальним листом

Тенденції:

- позитивні:
 - високий рівень якості навчальних досягнень у початковій школі;
 - вчителі керуються вимогами Державного стандарту і критеріями оцінювання навчальних досягнень;
 - дирекція школи проводить моніторинг рівня навчальних досягнень учнів за результатами річного оцінювання, директорських контрольних робіт та діагностичних контрольних зрізів вчителів;

Проблеми:

1. Не в повній мірі забезпечується школою на рівні учня і вчителя рух від слабкого до середнього, від середнього до сильного, від сильного до талановитого. Бракує мотивів і стимулів, а найголовніше – бракує бажання і відповідальності в окремих учнів і вчителів.

2. Суб'єктивність тлумачення єдиних підходів до оцінювання навчальних досягнень.

Шляхи вирішення.

1. Вдосконалення системи планування та координації діяльності всіх структурних підрозділів навчально-виховного процесу через моніторинговий супровід учнів.

2. Поелементний аналіз організації корекційної роботи з учнями, формулювання висновків та внесення коректив у роботу вчителя.

3. Посилення уваги до корекційної роботи з учнями під час проведення додаткових індивідуальних занять. Забезпечення умов для особистісно орієнтованого, індивідуального розвитку дітей, з урахуванням їхніх пізнавальних інтересів і професійного самовизначення.

4. Забезпечення персональної відповідальності вчителя за кінцевий результат його навчально-виховної роботи.

2. Результативність участі учнів у міжнародних, всеукраїнських, обласних, районних олімпіадах, турнірах, конкурсах МАН (за останні 3 роки).

Учні школи взяли участь у конкурсах, олімпіадах.

Дипломи учасників Всеукраїнської олімпіади «Олімпус «Весняна сесія» з української літератури отримали 8 учнів 5 класу (вчитель Попадюк Н.М.);

Вручені 2 золоті, 2 срібні, 3 бронзові та 5 сертифікатів учасників Всеукраїнського конкурсу з англійської мови «Гринвіч» учням початкової школи (вчитель Титик Н.Ф.); сертифікати учасників Всеукраїнського конкурсу з англійської мови «Гринвіч» вручені 8 учням школи (вчитель Чоповська Г.І.); вручений 1 золотий та 2 сертифікати учасників Всеукраїнського конкурсу з німецької мови «Орлятко», подарунки учням школи (вчитель Денесюк У.Д.); вручені сертифікати учасникам Міжнародного математичного конкурсу «Кенгуру»: 17 учням – добрі результати, 19 – учасника (керівник Червенюк С.В.); вручені сертифікати учасникам Міжнародному інтерактивному учнівському природничому конкурсі «Колосок».

Учні школи мають призові місця у Всеукраїнському конкурсі «Ідея соборності України: творчість Тараса Шевченка... минуле, сучасне і майбутнє (3 місце, вчитель Попадюк Н.М.), III місце в II епапі Всеукраїнської акції «Майбутнє лісу в твоїх руках» (вчитель Угорчук Г.В.).

2 учні школи зайняли II місце у номінації «Вишивка гладдю» районного огляду-конкурсу народних ремесел та технічної творчості, 1 учень – II місце, 1 – III місце у номінації «Бісероплетіння» районного огляду-конкурсу народних ремесел та технічної творчості.

Учні школи зайняли III місце в районному огляді учнівської художньої самодіяльності. Хор середніх класів – II місце в районному огляді учнівської художньої самодіяльності, вокальний ансамбль хлопчиків – 3 місце, вокальний ансамбль дівчат – 2 місце, фольклорний ансамбль – III місце в районній розколяді (вчитель Семенюк Н.А.).

Ружицький Роман зайняв II місце в змаганнях з легкої атлетики серед юнаків молодшої вікової групи в залік спартакіади школярів 2012-2013 н.р. , Маланчук Христина – II місце в змаганнях з бігу на 800 м серед юнаків молодшої вікової групи, Ямбор Микола – II місце з баскетболу в II етапі Всеукраїнської учнівської олімпіади з фізичної культури та спорту.

Шляхи вирішення проблеми: посилення індивідуальної роботи з учнями, матеріальне стимулювання вчителів, які підготували переможців олімпіад, ефективність навчально-виховного процесу; вироблення єдиних підходів на державному рівні щодо кількості та рівня проведення олімпіад, конкурсів.

3 Результати виховної роботи

Виховна робота в школі організована згідно Основних орієнтирів виховання учнів 1–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України, згідно яких основою сучасного виховного процесу є людина як найвища цінність. Головною тенденцією виховання стає формування системи ціннісного ставлення особистості до соціального і природного довкілля та самої себе. З цією метою в школі створено модель системи виховної роботи школи та моделі системи виховної роботи класів (Додаток 1).

У своїй щоденній роботі класні керівники використовують різні форми і методи роботи з учнями, використовують сучасні технології виховання учнів.

Ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави виявляється у патріотизмі, національній самосвідомості, правосвідомості, політичній культурі. З цією метою у школі проведено заходи: тематичні лінійки «День партизанської слави», «День Соборності України», «Понад Крутами – вічність у сурми сурмить», виховний захід до Дня Пам'яті жертв голодомору «Розіп'ята душа на хресті всевишньої печалі», свято Покрови до 70-ої річниці створення УПА «Молитвою Тебе вітаєм, Мати!», свято до Дня перемоги «Зі сльозами на очах», свято «Мово моя – найдивніше диво», виховний захід «Мово рідна, квітуй і шануйся!»

На високому рівні проводяться мистецько-етнографічні заходи: «Святий Миколай, здоров'я нам дай», свято Стрітіння «Весно наша, весно!». Відповідно організовані виступи у районних конкурсах різдвяних колядок, щедрівок, меланок «Розколяда», в яких учні школи займають призові місця.

Виховання національно свідомих громадян України – головне завдання яке стоїть перед школою. Його можна виконати, виховуючи підростаюче покоління на патріотичних, героїчних, національно-державних традиціях українського козацтва. Саме ці завдання виконує військово-патріотична гра Українського козацтва «Джура» («Сокіл»). Щоб виховати справжніх патріотів рідної землі у школі створено курінь імені Семена Височана. Урочисто відбувається посвята в козачата, проводиться вишкіл куреня «Гей, ви козаченьки», змагання «Козацькі забави»

Правове виховання в школі починається з формування правової культури особистості. На виховних годинах класні керівники ознайомлюють учнів зі складниками правової культури особистості. Педагоги школи взяли участь у проведенні тижня права. Корисними для учнів школи були зустрічі з працівниками Служби у справах дітей, кримінальної міліції. Під час таких зустрічей фахівці пояснюють учням, що таке правопорушення, а що – злочин. Є у школі учні, з якими проводиться індивідуальна робота.

Родинно-сімейне виховання здійснюється через систему заходів, спрямованих на виховання поваги до родини, турботливого ставлення до рідних, близьких, прищеплення традиційних сімейних цінностей. З цією метою у школі проходили такі заходи, як Тиждень сімейного виховання, свята до Дня матері, виховні години. Учнями створені папки «Мій родовід». Ціннісне ставлення до сім'ї, родини, людей виявляється у моральній активності, прояві чуйності, чесності, милосерді, толерантності, готовності допомогти іншим. Саме над розвитком в учнів перелічених якостей працює кожен педагог школи. Жодна

акція «Милосердя» не залишалась поза увагою ні педагогів, ні учнів. Класні колективи передали у сиротинець для дітей-інвалідів теплі речі, іграшки. Учні та вчителі школи брали активну участь в акціях «Від серця до серця» та в акції «5 картоплин».

Ціннісне ставлення до природи формується в процесі екологічного виховання. З цією метою проведені свято Осені, свято зустрічі птахів «Птахи нам на крилах весну принесли», тематичні лінійки «Мій біль – Чорнобиль», конкурси малюнків «А природа плаче гірко», «Птахи – наші друзі», фотоконкурс «Тварини – наші друзі», конкурс стінгазет «Земля у нас одна». Проведені акції «Посади дерево», «Годівничка». Всі педагоги та учні школи взяли активну участь у весняній толоці з благоустрою та озеленення «День довкілля».

У процесі естетичного виховання формується ціннісне ставлення особистості до культури і мистецтва.

Ціннісне ставлення до себе передбачає сформованість у зростаючій особистості вміння цінувати себе як носія фізичних, духовно-душевних та соціальних сил. До всесвітнього дня боротьби зі СНІДом проводяться загальношкільні акції «Школа проти СНІДу», місячник «Увага! Діти на дорозі». Педагог-організатор організовує проводити рухливі ігри на перервах. Класними керівниками систематично проводяться заняття школи «Вчись вчитися».

Учні школи, вчителі, батьківська громадськість були залучені до реалізації проектів «Нам пора для України жити», Роде наш красний», Моє село – мій оберіг», «Школо моя рідна» (до 100-річчя школи) та ін., які сприяли громадянському вихованню учнів, їх активної життєвої позиції.

У школі діє учнівський парламент, який має свого президента, заступника та вчителя-наставника. Для виконання рішень парламенту створено міністерства: освіти і науки, екології та здоров'я, праці, захисту прав учнів, культури і спорту, порядку і дисципліни, інформації.

Дитяча організація «Дзвіночок» та товариство ШУМ об'єднує класні гурти з 1 по 11. Щотижня на загальношкільних лінійках класні гурти звітують про проведену роботу. Упродовж року гурти працювали над проектами всеукраїнської експедиції «Моя Батьківщина – Україна».

Учні 1–11 класів із класними керівниками та вихованці групи продовженого дня підготували та захищали цікаві та змістовні проекти:

- 11 клас проект «Із попелу забуття»;
- 10 клас проект «Славетні імена земляків»;
- 9 клас проект «Із батьківської криниці»;
- 7 клас ознайомили присутніх із проектом «Гвіздець»;
- 6 клас проект «Живи й возрадуйся, роде наш красний»;
- 5 клас проект «Географія рідного краю»;
- 4 клас працювали над проектом «Кухлик меду»;
- 3 клас працювали над проектом «Барвистий світ тварин та птиці»;
- 2 клас проект «Моя книжкова полиця».
- 5 клас захистив проект «Козацькому роду нема переводу»;
- вихованці групи продовженого дня захищали проект «Живи, земле».

Шкільний прес-центр «Десята хвиля», як форма самоврядування, стимулює творчу активність і інформативне забезпечення всіх членів

навчально виховного процесу. Впроваджуються демократичні форми управління вихованням.

Газета «Дзвіночок» стала невід'ємною частиною шкільної культури.

Учнівське самоврядування – ініціатор організації та проведення свят до Дня знань «Кличе дзвоник до шкільної партії», Дня педагогічного працівника «Дозвольте Вас сьогодні привітати», святкування Нового року, дня Валентина «Кохання з першого погляду», конкурс «Міс школи», свято Останнього дзвоника.

З метою підтримки талановитої молоді проводиться конкурс «Обдарованість року», який організовується в номінаціях: «Інтелект року», «Лідер року», «Дослідник року», «Спортсмен року», «Талант року», «Актор року».

Школа є опорною в районі з художньо-естетичного виховання. Розвитку творчих здібностей учнів сприяють їх заняття в Малій академії мистецтв, до якої входять оперна студія, вокальний та хоровий гуртки, драматичний гурток, ляльковий театр «Соняшник» гуртки художньої вишивки, різьби по дереву та робіт з бісеру. В результаті – призові місця в районному огляді художньої самодіяльності, у виставках творчих робіт.

Учителем музики Семенюк Н.А. поставлені опери «Лис Микита», «Коза-дереза», «Пан Коцький», уривки з опери «Запорожець за Дунаєм».

Активізується робота з впровадження тренінгів за превентивною програмою «Рівний-рівному».

У закладі створена рада з питань правового виховання, результатом роботи якої є те, що серед учнів уже декілька років відсутні правопорушники. Питання правового виховання заслуховуються на спільних засіданнях піклувальної ради та виконкому сільської ради.

Традиційними стали акції милосердя, трудові десанти, загальношкільні конкурси, екскурсії, походи, уроки духовності.

Учні школи займаються пошуковою роботою, збираючи етнографічні матеріали для шкільного музею рідного села. У школі традиційно проводиться «Тиждень рідної школи».

Для школярів організовуються туристичні походи, екскурсії.

З метою налагодження дружніх зв'язків між учнями сусідніх навчальних закладів, залучення їх до навчання в 10, 11 класах, класні керівники організовують спільні свята учнів нашої школи з учнями Шепарівцівської ЗОШ І–ІІ ст. та Ліснослобідської ЗОШ І–ІІ ст., презентують школу, класи, проводять КВК (Таблиця 25).

Таблиця 25

**1. Участь школярів у роботі секцій та гуртків,
що функціонують в освітньому окрузі**

№	Назва секції чи гуртка	Кількість учнів
1.	Хоровий гурток	54
2.	Вокальний	15
3.	Оберіг	12
4.	Слово	15

5. ВАРІАТИВНІ МОДЕЛІ ОСВІТНІХ ОКРУГІВ ТА РЕЗУЛЬТАТИ
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО УПРОВАДЖЕННЯ ЇХ У ПЕДАГОГІЧНУ ПРАКТИКУ

5.	Інтеграл	13
6.	Калина	18
7.	Електрон	12
8.	Олімпієць	17
9.	Милосердя	16
10.	Чудо-хімія	11
11.	Світ очима дітей	25
12.	Пам'ять	15

Адміністрація, психолог проводили діагностування рівня вихованості учнів та участі батьківської громадськості в становленні системи виховної роботи, яке свідчить про те, що батьки ще недостатню увагу приділяють вихованню своїх дітей (Схема. 13).

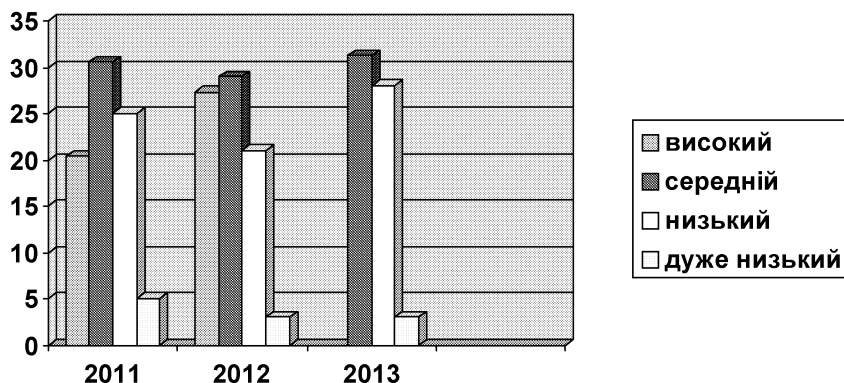

Схема 13. Рівень вихованості учнів

Збереження психічного здоров'я учасників навчально-виховного процесу шляхом створення психологічного комфорту, позитивного мікроклімату в колективі – одне з основних завдань педагогічного колективу.

Щороку в закладі проводилися медичні огляди учнів відповідно до п. 4 Порядку здійснення медичного обслуговування учнів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 01.12.2009 №1318, у якому зазначено, що обов'язкові медичні профілактичні огляди учнів навчальних закладів проводять щороку медичні працівники у присутності батьків або осіб, що їх замінюють, у лікувально-профілактичних закладах.

За наслідками медичного огляду проводиться аналіз стану здоров'я школярів, який заслуховується на нараді при директору. Кожен класний керівник формує базу даних класу, де відображені групи для занять з фізичного виховання, діагноз. Під час проведення уроків фізкультури, учні отримують завдання і виконують нормативи індивідуально, залежно від групи здоров'я (Рисунки 14, 15).

5. ВАРІАТИВНІ МОДЕЛІ ОСВІТНІХ ОКРУГІВ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО УПРОВАДЖЕННЯ ЇХ У ПЕДАГОГІЧНУ ПРАКТИКУ

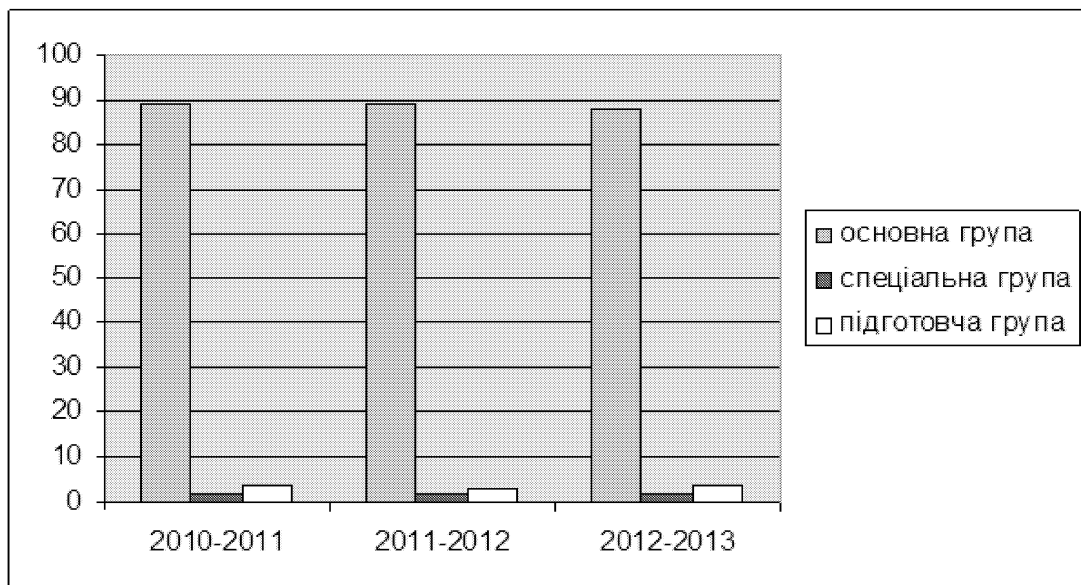

Рис. 14 Розподіл учнів за групами здоров'я

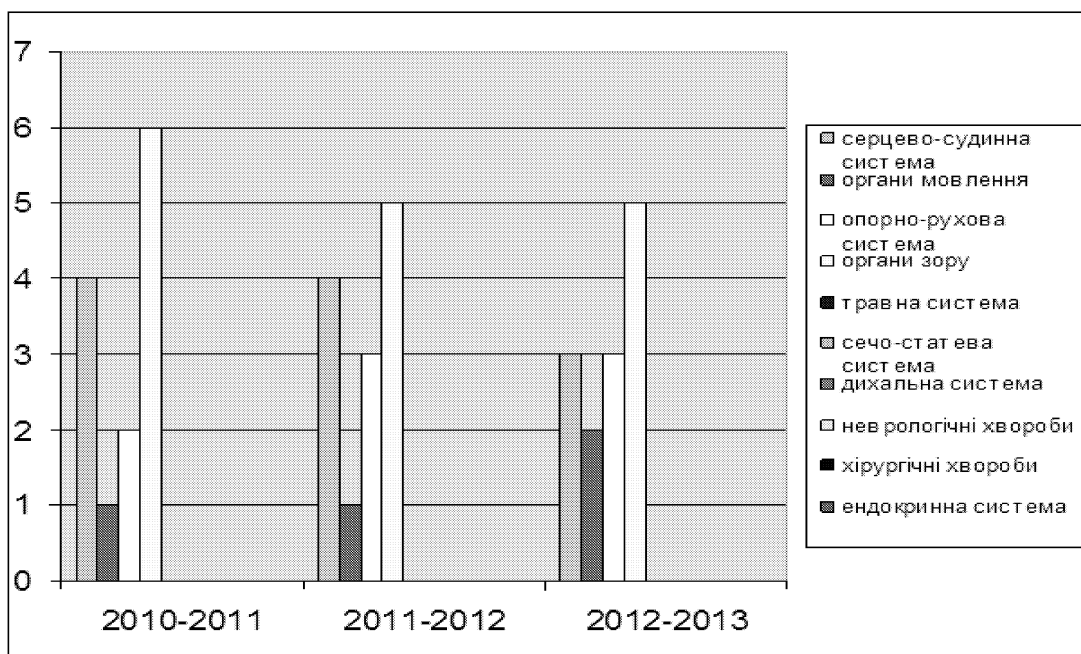

Рис.15. Аналіз рівня захворюваності школярів

Організовано проходить літнє оздоровлення. Діти оздоровлюються в пришкільному таборі "Світанок", у "Прикарпатських зорях".

Учні початкової ланки харчуються безкоштовно (за рахунок бюджетних коштів). У середній та старшій ланках охоплено гарячим харчуванням охоплено 100% учнів (Рисунок 16).

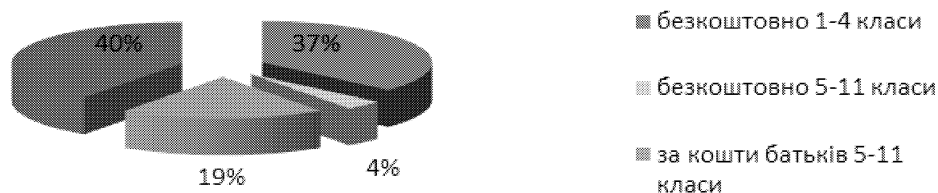

Рис.16. Охоплення учнів гарячим харчуванням.

Соціально-психологічною службою школи здійснюється соціальний захист учнів. Практичний психолог школи здійснює планування роботи з учнями, педагогами та батьками з питань надання психологічної допомоги. Веде журнали щоденного обліку роботи, проведення консультацій, корекційно-розвивальної діяльності, звітних матеріалів про виконану роботу. Звіти заслуховуються на нарадах при директору.

Психолог дотримується правових та етичних норм щодо роботи з соціально-психологічною інформацією.

Індивідуальні заняття психолог проводить в окремому кабінеті, має бібліотеку необхідної психологічної літератури.

Робота психолога проводилася згідно річного плану роботи. Він постійно організовував зустрічі з дітьми, схильними до правопорушень та їхніми батьками, проводив індивідуальну психодіагностику учнів, групові соціально-психологічні дослідження серед учнів, учителів, індивідуальне консультування, корекційну та розвивальну роботу з учнями (Рисунок 17).

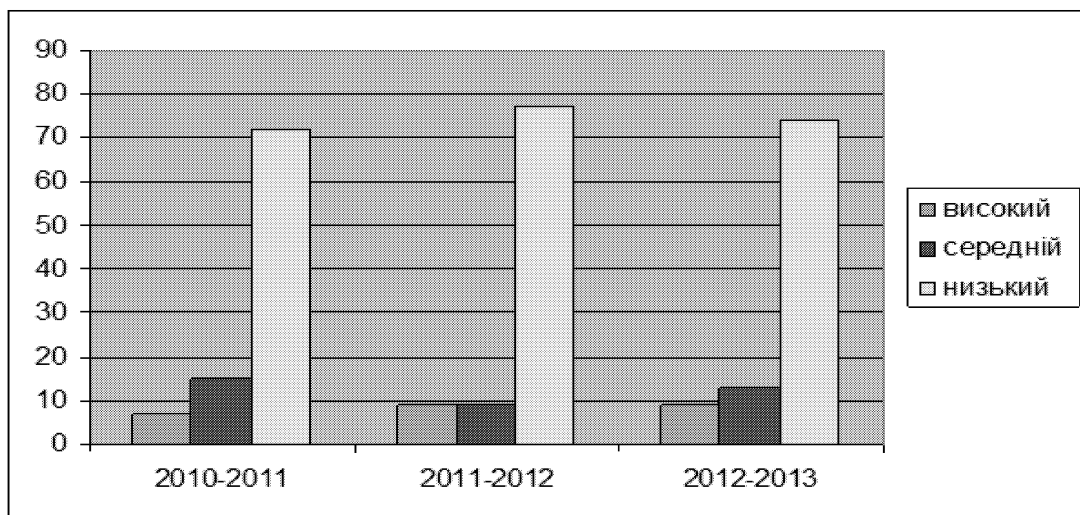

Рис. 17. Рівень тривожності учнів

Результати діагностування ставлення учнів до навчання свідчать про те, що з кожним роком зростає відсоток учнів, які позитивно ставляться до навчання (Рисунок 18).

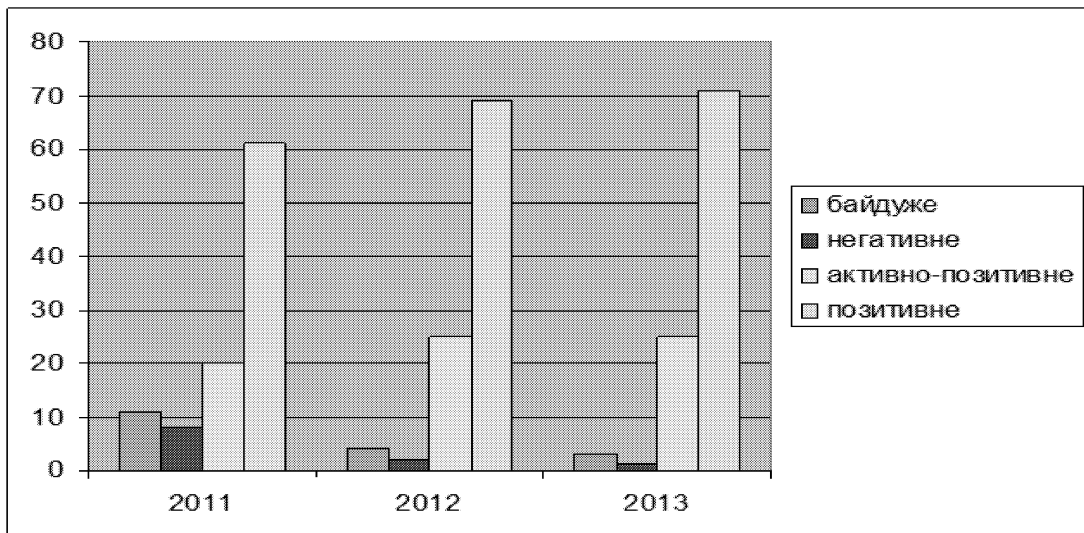

Рис. 18. Ставлення учнів до навчання

Ще недостатня робота проводиться психологом зі створення індивідуальних карт на всіх учнів школи.

Розроблення субмоделі виховної системи дозволяє системно і комплексно проводити соціальну адаптацію учнів. Вивчення рівня соціального розвитку учнів дає можливість класним керівникам прогнозувати стан особистісного розвитку дитини, контролювати динаміку змін щодо соціальної адаптації вихованців. У результаті роботи з учнями, які схильні до пропусків занять без поважної причини відзначається є позитивна динаміка.

Виховний процес освітнього округу будується з урахуванням основних закономірностей:

- обумовленість виховання суспільними потребами та умовами життя;
- взаємозалежність виховання, навчання та розвитку особистості;
- визначальна роль діяльності у спілкуванні та вихованні особистості;
- урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів;
- інтеграція індивідуального і колективного впливу на особистість.

Поширення і застосування інноваційних форм виховного впливу позитивно позначилося на соціальній адаптації учнів та їхній участі в позашкільній діяльності, що забезпечило набуття практики та оволодіння технологій соціального проектування.

У школі створені належні умови щодо навчання і виховання дітей малозабезпечених родин (пільгового контингенту): організовано гаряче безкоштовне харчування, працюють спортивні секції і гуртки (85% дітей беруть участь у їх роботі). Усі діти пільгових категорій залучені до позакласної роботи, мають громадські доручення, беруть участь у загальношкільних виховних і спортивних заходах. Психолог школи та соціальний педагог надають

консультативну допомогу дітям і батькам із соціально вразливих категорій. Надається консультативна допомога щодо подальшого працевлаштування випускників цих категорій.

Отже, система роботи щодо соціального захисту та соціальної підтримки дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з малозабезпечених сімей та учнів соціально вразливих категорій є складовою цілісної моделі освітнього округу.

Проте проблема соціального захисту дітей, що виховуються у малозабезпечених сім'ях, потребує більше зусиль з боку держави, громадськості та спеціальних навчальних закладів, постійного соціально-педагогічного патронажу.

3. Управління навчальним закладом

Управління школою – це особлива діяльність, у якій акцент все частіше переноситься на взаємини між людьми і трактується як взаємодія керівника і підлеглих на основі «суб'єкт-суб'єктних» відносин.

У закладі здійснюється системно-комплексна інноваційна діяльність, яка полягає у виборі та впровадженні інновацій у всі структурні підсистеми закладу. В умовах управління інноваційною діяльністю компетентнісний підхід виступає важливим критерієм якості внутрішкільного управління.

Адміністрація розробила модель управлінської діяльності в школі та модель інноваційних підходів до управління навчально-виховним процесом, у яких визначені мета, завдання, а також зміст і технології інноваційної діяльності (Додатки 2,3).

Формується нове бачення педагогічних проблем у колективі, застосовуються нові технології та засоби управління (тестування, ділові ігри, тренінги, діагностика і прогнозування). Нові інформаційні технології опановуються із застосуванням комп'ютерів. Все це є ініціюючим фактором модернізації навчального процесу та системи управління.

Розробляючи систему управління навчальним закладом, прагнули реалізувати принципи демократизації, гуманізації, орієнтації на інноваційні процеси, на формування творчої особистості, а також принципи справедливості, ініціативи, стабільності педагогічного колективу.

Згідно з укладеною угодою про науково-методичне співробітництво між лабораторією сільської школи Інституту педагогіки АПН та Раківчицькою ЗОШ I-III ступенів на базі школи з вересня 2006 року проводиться дослідно-експериментальна робота для відпрацювання та експериментальної перевірки умов ефективного функціонування моделі навчально-виховного середовища "Школи розвитку особистості". Творчою групою закладу розроблена програма дослідження теми.

У закладі створено умови, за яких колектив згуртувався для ефективної реалізації стратегічної мети школи – створення сприятливого інноваційного навчально-виховного середовища для духовного, творчого, інтелектуального, соціокультурного розвитку, саморозвитку і самореалізації особистості дитини в умовах особистіснокомпетентнісного підходу до навчання та виховання.

Одним із шляхів оновлення змісту освіти і технологій навчання, узгодження їх з сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору є

орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження.

Державно-громадська форма управління сприяє створенню широкого діапазону умов для здобуття якісної освіти учнями впродовж життя, організації навчально-виховного середовища, у якому дитина не тільки могла б реалізувати свої можливості, а й досягти значних успіхів у тій сфері, що відповідає особистим обдаруванням, уміти використовувати свій потенціал як для самореалізації у професійному і особистому житті, так і в інтересах суспільства, держави, бути здатним до вибору численних альтернатив, що пропонує сучасне життя, використовувати знання як інструмент для розв'язання життєвих проблем, приймати нестандартні рішення і відповідати за них.

Створити сприятливі умови для формування особистості школяра можна лише за цілеспрямованої взаємодії педагогів і батьків.

Педагогічний колектив школи вважає своїм завданням дати батькам глибокі знання педагогіки та психології виховання. З цією метою щомісяця проводиться батьківський лекторій, індивідуальні консультації для батьків, де розглядаються проблеми сімейного виховання та шляхи їх розв'язання, впроваджуються практичні вміння застосування педагогічних знань.

Практикується і педагогічна діяльність батьків у школі:

- залучення батьків до лекційної діяльності;
- організація екскурсій на підприємства, установи, де працюють батьки;
- допомога батьків у проведенні уроків спілкування, запрошення цікавих людей;
- залучення батьків до підготовки та проведення урочистих свят, концертів, театралізованих вистав;
- проведення батьківських світлиць, свят для батьків;
- аукціон ідей родинної педагогіки.

Сприяє зміцненню навчально-виробничої, матеріально-технічної, культурно-спортивної бази школи, забезпечує динаміку та розвиток навчального закладу, як соціальної системи, піклувальна рада, що діє у школі.

До складу піклувальної ради ввійшли представники від педагогічних працівників школи, дитячого садка, жителів села, представники підприємств, громадських організацій, фермерів-орендарів, приватних підприємців, Будинку культури, сільської амбулаторії, батьківського комітету, депутатів районної ради.

Основними функціями піклувальної ради є:

- заохочення кращих учнів;
- проведення свят, спортивних змагань;
- організація літнього відпочинку учнів;
- надання допомоги малозабезпеченим учням;
- соціальний захист учнів та педагогів.

Піклувальна рада разом з дирекцією школи вирішує питання нормативно-правової бази щодо вдосконалення навчально-виховного процесу, залучення додаткових ресурсів для діяльності і розвитку школи, створення комфортних умов для учасників навчально-виховного процесу, дотримання належних умов з техніки безпеки.

За сприяння піклувальної ради були організовані екскурсії в Київ, Львів, Кам'янець-Подільський, до священних місць: Зарваниці, Почаєва, Гошева; обладнаний комп'ютерний клас, кімната історії села Раківчик; придбана музична апаратура, фотоапарат.

У тісній співпраці з громадою вдалося створити належну матеріально-технічну базу. Так у закладі є естетично оформлені навчальні кабінети, спортивна зала, комбінована майстерня, обладнаний комп'ютерний кабінет з доступом до Інтернету. Копіювальна техніка дозволяє виготовляти велику кількість роздавальних і методичних матеріалів.

У відповідності до матеріально-технічної бази, її кадрового забезпечення та запитів громади, педколектив вирішив здійснювати подальшу профілізацію закладу в суспільно-гуманітарному напрямі.

Школа підтримує тісні контакти із службою в справах неповнолітніх та кримінальною міліцією, діяльність яких спрямована на профілактику правопорушень неповнолітніх, забезпечення нормальних умов для їх виховання та захисту прав.

Заклад реально виконує функцію об'єднання всіх активних сил села. Упровадження в життя моделі державно-громадського управління сприяло активному залученню батьків, представників громадських, громадсько-культурних організацій до навчально-виховного процесу, створило умови для повноцінного розвитку особистості, задоволення її освітніх потреб.

Адже сьогодні батьків цікавить, передусім, на скільки серйозну освіту можна отримати в сільській школі, соціальний статус учня, професійний рівень навчального закладу.

Саме ці проблеми вирішувалися на форумі, проведеному в селі в січні цього року. На форумі підписана Угода про співпрацю, у якій батьки, учні та педагоги школи визнали одне одного рівноправними партнерами в організації освітнього процесу, позашкільного і громадського життя, дозвілля й оздоровлення; у захисті прав та інтересів педагогів, учнів і батьків.

Сторони визначають основоположними засадами співпраці: демократизм, добровільність, відкритість, взаємну поінформованість, толерантність, наступність.

У такий спосіб адміністрація школи створила необхідні оптимальні умови для, за яких спостерігається зростання компетентності педагога, з'явилися мотиви до самовизначення, самоактуалізації, самореалізації.

Школа – це простір життя дитини: тут вона не готується до життя, а живе. Тому вся діяльність школи будується так, щоб сприяти становленню особистості як творця й проектувальника життя, гармонізації та гуманізації стосунків між учнями і педагогами, школою і родиною.

Отже, експериментальна робота проведена за темою «Організаційно-педагогічні умови функціонування освітнього округу в сільській місцевості», що здійснювалася відділом сільської школи Інституту педагогіки НАПН України засвідчила позитивні результати, серед яких очевидними є:

1. упровадження змін у структуру педагогічної системи школи сприяло створенню умов для розвитку особистості, формуванню відкритого навчально-виховного середовища освітнього округу, дало можливість розширити вибір

навчальних програм, забезпечити зайнятість учнів у позаурочний час цікавою і продуктивною діяльністю;

2. вироблено нові механізми управління розвитком закладу шляхом залучення сім'ї, громадськості села до прийняття та реалізації спільних рішень, запроваджено державно-громадське управління на засадах взаємодії та партнерства, що забезпечило зростання іміджу школи на місцевому, районному, обласному та всеукраїнському рівнях. Створена в школі модель державно-громадського управління та учнівського самоврядування дало змогу учням і батькам впливати на якість реалізації навчально-виховного процесу.

3. оволодівши методологією моделювання педагогічних систем, директор Раківчицької загальноосвітньої школи А. А. Попадюк стала переможцем обласного конкурсу «Директор сільської школи» (I місце в номінації «Директор загальноосвітнього навчального закладу I-III ст.»);

4. результати досвіду впровадження моделі освітнього округу та досягнення у експериментальній роботі оприлюдненні та схвалені на всеукраїнських та регіональних конференціях, семінарах, обласних та районних заходах.

Діяльність педагогічних колективів за новою моделлю активізувала об'єднання всіх активних сил села для підвищення якості освіти учнів, рівня мотивації до навчання. Упровадження в практику моделі освітнього округу сприяло активному залученню батьків, представників громадських, громадсько-культурних організацій до навчально-виховного процесу.

За участю та сприянням місцевого співтовариства, органів місцевого самоврядування оновлено навчально-виробничу, матеріально-технічну, культурно-спортивну бази школи, що сприяє розвитку навчального закладу, як відкритої соціальної системи. Значно активізувалася діяльність піклувальної ради, до складу якої входять представники педагогічних працівників школи, дошкільного навчального закладу, мешканців села, представники підприємств, громадських організацій, приватних підприємців, Будинку культури, сільської амбулаторії, батьківського комітету, депутатів районної ради.

Модель освітнього округу, що охоплювала співпрацю загальноосвітніх навчальних закладів різних ступенів, дошкільний заклад, установ, соціально-культурної сфери дала можливості реалізувати передбачену програму та спільні заходи, що позитивно позначилися на діяльності школи та кожного суб'єкта освітнього процесу.

Висновки

Освітній округ як новостворена педагогічна система у процесі функціонування забезпечує умови для розвитку нових відносин життєдіяльності суб'єктів, що розвиваються на засадах партнерства, взаємодії та інтеграції. Дослідження організаційних та педагогічних умов функціонування освітнього округу особливо актуалізуються у період реформування системи освіти, в тому числі й у сільській місцевості.

Найбільш адекватною формою організації освітнього процесу в освітньому окрузі, що функціонує на території сільського адміністративного району виступають принципи функціонування, що відповідають цілям і цінностям сучасної освіти, особливостям раціоналізації мережі загальноосвітніх навчальних закладів у сільських районах, закономірностям теорії управління локальними освітніми системами в умовах узгодженості управлінських дій, що здійснюється на шкільному, позашкільному та міжшкільному рівнях.

Функціонування освітніх округів у сільських адміністративних районах дозволяє посилити взаємодію підсистем для організації навчальної, виховної й методичної роботи, оперативного управління, що розглядаємо як окремі складники моделі освітнього округу. Важливим аргументом дослідження є теоретично обґрунтована ідея інтеграції та взаємодії педагогічних систем, що втілена у педагогічну практику у вигляді моделі освітнього округу і підтверджена сукупністю якісних показників спільної діяльності суб'єктів взаємодії.

Теоретично обґрунтована прогностична модель освітнього округу, як динамічна системи, яка здатна до оновлення, визначає сукупність взаємозв'язків між структурами, суб'єктами, спрямованими на досягнення мети. Адаптуючись до умов конкретного освітньо-культурного простору, до умов функціонування кожного закладу, розроблена прогностична модель освітнього округу, диференціюється за цільовими орієнтирами, векторами, що деталізується у кожній школі, наповнюється конкретним змістом, орієнтуючись на мету спільної діяльності та локальні цілі, які досягаються шляхом добровільної взаємодії суб'єктів освітнього округу.

В нашому дослідженні інтеграційна взаємодія розглядається не лише як ситуативний контакт суб'єктів освітнього округу, а як обґрунтований, довготривалий процес функціонування цілісної педагогічної системи. Сформований рівень взаємодії суб'єктів освітнього округу впливає на варіативність форм реалізації навчальних програм, на досягнення кінцевого результату та позначається на типі моделі, що розглядаємо як: модель ситуативного співробітництва; модель моно векторного партнерства; модель полівекторної взаємодії; модель корпоративної взаємодії; модель комплементарної інтеграції.

Варіанти прогностичної моделі освітнього округу видозмінювалися внаслідок їх адаптації до умов та сформованого довготривалого досвіду педагогічних колективів, наявності важливих параметрів та характеристик шкіл-суб'єктів освітнього округу, особливостей соціального середовища, що позитивно позначалися на результатах освітнього процесу.

Рекомендована література

1. Положення про освітній округ(Постанова КМУ)
2. В. В. Мелешко. Розвиток виховного потенціалу сільської школи на гуманістичних ідеях О. Захаренка. / В. В. Мелешко. / Вісник Черкаського університету, серія «Педагогічні науки», випуск № 1 (214), Черкаси, 2012. – С.97 – 100.
3. В. В. Мелешко. Зростання ролі загальноосвітньої школи в умовах реформування освіти у сільській місцевості / В. В. Мелешко. Сучасна початкова освіта: вектори розвитку : зб. наук. праць. – Бердянськ : БДПУ, 2012.– С. 194 – 204 (340с.).
4. В. В. Мелешко. Проблеми функціонування сільської школи та її вплив на оточуюче середовище в сучасних умовах / В. В. Мелешко // «Освіта в сільській місцевості: кризові тенденції та шлях їх подолання» Науково-практичне видання / за заг. ред. Є. В. Краснякова. К. : парламентське вид-во, 2012. – С.80 – 86 (271с.).
5. В. В. Мелешко. Функціонування освітнього округу як механізм оновлення шкільної мережі у сільській місцевості / В. В. Мелешко. // Психолого- педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини [ред. кол.: Побірченко Н.С (гол. ред.) та ін.]. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2012. – Випуск 43. – С. 50 – 56.
6. В. В. Мелешко. Сільська малокомплектна школа як компонент освітнього округу: досвід і практика / В. В. Мелешко // Початкова школа № 10, 2012. – С.49 – 51.
7. Мелешко В. В. Проблемы развития сельской школы Украины в условиях образовательного округа / В. В. Мелешко / Реализация федеральных государственных образовательных стандартов общего образования в учреждениях, расположенных в сельской местности. – Ярославль: изд-во ЯГПУ, 2012. – С. 92 – 97 (427 с)..
8. В. В. Мелешко. Роль шкільного підручника як основного засобу навчання учнів сільської малочисельної школи / Мелешко В. В. / Проблеми сучасного підручника. Зб. наук. праць / Ред. кол. – К.: Педагогічна думка, 2012. – Вип.12. – С.
9. Мелешко В. В. Функціонування здоров'язбережувального простору сільського освітнього округу у контексті ідей В. О. Сухомлинського / В.В. Мелешко. / Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: здоров'я через освіту // Матеріали V міжнародних та XIX всеукраїнських педагогічних читань у м. Донецьку, 11–12 жовтня 2012 року; у 4-х т. Т. 2. – 2012. – С. 27 – 31 (256с.).

Додатки

Анкета щодо вивчення стану функціонування освітніх округів у сільській місцевості Івано-Франківської області

(Анкетування здійснюється у контексті експериментального дослідження лабораторії сільської школи Інституту педагогіки НАПН України за темою «Організаційно-педагогічні умови функціонування освітнього округу сільській місцевості » та укладеної угоди між Івано-Франківським ОІППО та Інститутом педагогіки НАПН України)

1. Укажіть, які зміни відбулися у Вашій школі після впровадження у практику «Положення про освітній округ»

- поліпшилися умови для навчання учнів
- не відбулося значних змін
- майже нічого не змінилося
- погіршилися умови

2. Які позитивні сторони відзначаєте у функціонуванні нової структури (у функціонуванні освітнього округу)

3. Які негативні чинники, (у Вашій місцевості), впливають на функціонування освітніх округів?

4 Що, на Вашу думку, потребує змін, поліпшення, удосконалення у функціонуванні освітнього округу?

Стосовно:

- організації та здійснення освітнього процесу;
- технологій навчання ;
- управління освітнім округом
- форм взаємодії закладів освіти та установ іншого підпорядкування інше

4. Які проблеми організаційного характеру не вирішені повною мірою для успішного функціонування освітніх округів у Вашому регіоні

5. Які питання потребують нормативно-правового врегулювання:

- розподіл функцій між суб'єктами освітнього округу;
- використання ресурсної бази
- інші

6. З яких проблем Ваша школа може бути (є) опорною, що враховуватиметься у формулюванні цільових векторів та конструюванні моделі функціонування освітнього округу

5. На якому рівні розвинена взаємодія та співпраця Вашої школи з дошкільними, позашкільними закладами освіти, установами культури, спорту, охорони здоров'я та іншими, що функціонують на найближчій території:

- низькому
- середньому добре
- високому

6. З якими закладами налагоджені найтісніші зв'язки Вашої школи і з яких питань? (вказати)

Основні напрями взаємодії:

- організація освітнього процесу

5. ВАРІАТИВНІ МОДЕЛІ ОСВІТНІХ ОКРУГІВ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО УПРОВАДЖЕННЯ ЇХ У ПЕДАГОГІЧНУ ПРАКТИКУ

- використання ресурсної бази
- організація додаткової освіти ,
- робота з обдарованою дитиною
- спортивно оздоровча робота
- інше

7. Які труднощі чи не вирішені проблеми відчують діти сусідніх шкіл, що навчаються у Вашій школі:

- відсутність транспортного забезпечення для підвезення до місця навчання;
- відсутність гарячого харчування;
- незручний режим роботи школи;
- інше

8. Які проблеми потребують першочергового вирішення для ефективного функціонування освітнього округу (потрібне підкреслити):

- посилення кадрового забезпечення школи;
- підвищення методичної готовності вчителів до впровадження педагогічних інновацій та ефективного використання ресурсного потенціалу опорної школи;
- поліпшення умов для здійснення профільного навчання учнів (проведення факультативних занять, спецкурсів курсів, курсів за вибором);
- забезпечення підручниками, програмними продуктами, навчально-методичною, науково-методичною, художньою літературою;
- оновлення матеріально-технічної бази, комп'ютерної техніки;
- створення належних умов для навчання обдарованих і талановитих учнів;
- впровадження в навчально-виховний процес інформаційно-комунікаційних технологій;
- інше.

9. Які форми управління освітнім округом на Вашу думку, можуть бути найбільш продуктивними:

- державно-громадське
- громадсько-державне

Які органи громадського самоврядування функціонують у Вашому освітньому окрузі:

- координаційна рада освітнього округу рада сприяння школі
- піклувальна рада
- координаційна рада з реалізації програми розвитку освітнього округу
- інші

9. Якими досягненнями пишається Ваш освітній округ

- високими навчальними досягненнями учнів
- рівнем вихованості учнів
- результатами соціалізації випускників школи
- результатами участі в олімпіадах, заходах районного, обласного рівня
- інше

10. Завдяки яким інноваціям досягнуто успіхів педагогічними колективами освітнього округу:

- використання перспективних педагогічних технологій;
 - компетентного керівництва;
-

5. ВАРІАТИВНІ МОДЕЛІ ОСВІТНІХ ОКРУГІВ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО УПРОВАДЖЕННЯ ЇХ У ПЕДАГОГІЧНУ ПРАКТИКУ

- впровадження нових форм управління;
- забезпечення високого рівня мотивації учнів до навчання та освіти;
- упровадження нових форм методичної роботи;
- інше

11. Які чинники освітнього округу суттєво впливають на підвищення показників якості освіти :

• підвищення мотивації до навчання, до експериментально-пошукової роботи

- система додаткової освіти
- технологізація навчання
- створення середовища успіху
- впровадження педагогіки добротворення (гуманістичні ідеї О.А.Захаренка)
- створення життєздатної системи творчого розвитку обдарованої дитини

• впровадження інноваційних педагогічних технологій

• упровадження нових підходів у педагогічну практику(особистісно орієнтованого, компетентнісного, діяльнісного та ін..

• впровадження інноваційних технологій (розвивального, проектного проблемного, інтерактивного, т'юторського, дистанційного навчання та ін.

16. Що стимулює Ваші бажання поглиблювати співпрацю між закладами освітнього округу, спонукає до системного розвитку взаємодії:

- зростаючі потреби до якості освіти
- потреби в ширшій комунікації
- конкуренція між шкільними колективами
- потреби в забезпеченні конкурентно спроможного випускника
- вболівання за результати соціалізації випускників школи
- потреби у підвищенні іміджу освітніх закладів
- інші фактори

**Орієнтовний план роботи міжшкільного методичного об'єднання
вчителів освітнього округу**

Тема:

«Реалізація компетентнісного підходу в навчанні й вихованні учнів в умовах освітнього округу»

Мета діяльності: створення умов для розвитку педагогічної майстерності, підвищення рівня професійного саморозвитку вчителів

Завдання:

1. Розвивати механізм включення педагогів у діяльнісну парадигму як змістову основу методичної роботи а межах освітнього округу .
2. Створення в педагогічному колективі атмосфери творчого пошуку й зацікавленості
3. Забезпечення методичного супроводу процесу взаємодії вчителів закладів освітнього округу як засіб підвищення якості освітнього процесу, що здійснюється на компетентнісній основі.

Склад МО:

1. Вчителі всіх суб'єктів освітнього округу (перелічити школи).

Планування занять

1 заняття жовтень

На базі ЗОШ І –ІІ ст.

Тема: Компетентнісний підхід у професійній діяльності вчителя малокомплектної сільської школи

1. Відвідування уроків учителів початкових класів.
2. Відвідування уроків учителів української мови .
3. Відвідування уроку фізкультури.
4. Відвідування заняття з курсу за вибором
5. Узагальнення досвіду роботи вчителів початкових класів з теми «Формування орфографічної грамотності в умовах особистісно- орієнтованого навчання»
6. Майстер - клас за темою «Як працювати з учнями класів –комплектів над індивідуальним проектом ».

2 заняття грудень

На базі ЗОШ І-ІІІ ст

Тема: Розвиток мовної компетенції учнів на основі використання методів активного навчання.

1. Відвідування уроків учителів української мови й літератури.
2. Відвідування уроку історії
3. Відвідування уроку німецької мови.
4. Презентація досвіду роботи вчителів вчителя .
5. Портфоліо вчителя математики як засіб професійного розвитку педагога.

3 заняття (лютий)

На базі опорної школи

Тема: Самоосвіта педагогів як ресурс підвищення якості освіти в умовах взаємодії закладів освітнього округу.

1. Відвідування уроків математики й фізики з використанням комп'ютерних засобів .

2. Відвідування уроків учителів природничого циклу.
3. Відвідування уроків технології.
4. Круглий стіл «Використання ресурсної бази закладів освітнього округу при вивченні базових предметів».

4 заняття (квітень)

На базі дошкільного навчального закладу

Тема: Моделювання освітнього середовища в умовах взаємодії початкової школи та дошкільного навчального закладу в освітньому окрузі.

1. Відвідування уроків учителів початкових класів та занять в дошкільних групах.
2. Презентація досвіду спільної діяльності педагогів початкової школи та дошкільного навчального закладу.
3. Дискусія «Педагогічна творчість вчителів освітнього округу: його результати і можливості».

За загальною редакцією Мелешко В.В.

Розділи:

Мелешко В.В., канд.пед наук, ст .наук. співробітник (1.1,1.2,1.3; 2.1, 2.2., 2.4.1, 2.4.2; 3.1, 3.2, 3.3; 4.1, 4.2, 4.4; 5.1, 5.2, 5.3, 5.4);

Мельник Ю. С.,канд .пед наук. ст .наук. співробітник (2.5.1; 3.4.1; 4.5.);

Лопухівська А.В, канд .пед наук. ст .наук. співробітник (2.3; 3.5; 4.3.);

Шевчук Л.М., канд .пед наук. ст .наук. співробітник (2.5.2; 3.4.2; 4.6.);

Башинська Т .П. мол. наук. співробітник (3.6; 4.7.).